

20

P. C. HOOFTS
WERKEN,

Ten deele nooit te vooren gedrukt.

Met Privilegie voor vijftien jaaren:

EXTRACT uyt het PRIVILEGIE.

DE STATEN VAN HOLLANDT en WESTVRIESLANDT hebben, uyt hunne souveraine maght en autoriteyt, aen Arnout Hooft, Outschepenen der stad Amsterdam, geauthoriseert en geoctroyeert, dat hy alleen sal mogen doen drucken, uytgeven en verkoopen, alle de Wercken van wijlen sijn Vader Pieter C. Hooft, Droft te Muyden, ten deele in 't licht gebracht, ten deele noch staende uytgegeven te worden, bestaende in *Historien, Gedichten, Brieven, Politijke aenmerckingen, Oversettingen uyt verscheyde treffelijke Schrijvers, aenmerckelijke verbeteringen en vermeerderingen van eenige alreets gedruckte wercken*: verbiedende allen ende eenen iegelijcken, de zelve wercken in den Lande van Hollandt en West-Vrieslant, in 't geheel oft ten deele, in 't groot oft in 't kleyn, in eeniger manieren, binnen den tijdt van vijftien jaren naer te drucken, oft elders naegedruckt, in den zelve Lande te brengen, te verhandelen, ofte te verkoopen, op verbeurte van de naegedruckte, ingebrachte, verhandelde ofte verkochte exemplaren, en een boete van 600 guldens, t'appliceren als naerder uytgedruckt is in den originelen brief van O&roy, gegeven en verleent in den Hage, onder 't groot zegel van den zelve Lande, den vii December in den jaere onses Heeren en Salighmakers duysent ses hondert acht en tseftigh.

Onder stont

JOHAN DE WITT vr.

en op de plie

HERB. VAN BEAUMONT.

Ik ondergeschreven betuige mits deezen, dat ik aan Jacob Lescailje vergunt hebbe de bovengemelde Werken voor deze reize te drukken en te verkoopen. In Amsterdam deenzen 31 May, 1671.

A. HOOFT.

T'AMSTERDAM,
By Jacob Iescaijje, Boekverkoopster op den Middeldam 1671.

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Getty Research Institute

Den edelen, grootachtbaren, hooghgeleerden,
welwijzen en zeer voorzienigen Heere,

M Y N E N H E E R E

DIEDERICK

VAN LEIDEN

VAN LEEUWEN,

OUDT-BURGERMEESTER,

PRESIDENT-SCHEPEN

E N

VROEDTSCHAP

der Stadt Leiden,

Hooghheemraad van Rijnlandt, &c.

*Edele, grootachtbare, hooghgeleerde, welwijze en
Zeer voorzienige Heere,*

An de Romeinen, zoo zeer ver-
maardt door hunne zeeden als
dapperheit, schrijft Livius, dat
zy altijts oordeelden oorzaaks
genoegh te hebben om hunne
vriendtschap te gunnen den geenen, die de
zelve zochten.

Indien dit op alle menschen magh gepast
worden (gelijk het waarlijk magh) zoo heeft
U Ed^t. billijke reden, om mijne vriendtschap

voor aangenaam te houden ; want, behalven dat ik die in 't gemeen zoo hoogh waardeere, dat my geen wereldsch goet daar by te gelijken schijnt , door dien ze dat niet alleen geeft en doet behouden , maar , dat meer is, een genoeg toebrengt , dat alle aardtsche schatten ver te boven gaat ; zoo beken ik ook geirne, dat ik groot onderscheit maak in vrienden , en U Ed^t. onder mijne voornaamste houde; niet alleen ten aanzien van U Ed^{ts}. afkomst, staat , wetenschap en deught , maar ook van d'oudtheit der vriendtschap , my in alle gelegtheden beweezen.

De ampten uwer voorvaderen , met lof bedient , maaken dat men d'aanzienlijkste , die U Ed^t. bekleedt , en waardigh zijt , veel eer voor een vervolgh en erkentenis van oude dienften, dan iets nieuws, heeft te houden.

De geleerdtheit , die zoo helder uitblinkt in de menighvuldige brieven van U Ed^{ts}. heer grootvader , met dien uitsteekenden Lipsius gewiffelt, en U Ed^{ts}. grondige kennis van alle deught, wetenschap, en al wat fraai genoemd magh werden , gaan met gelijke schreden. Daar noch bykoomen uw' eige deughden , uitgeleeze zeeden , gaaven , wereldtkunde , en studiën , die zoo kennelijk zijn , dat men daar niet meer van behoeft te zeggen. En , alhoewel deze dingen in zich zelve veel te achten zijn , voornaamlijk als ze tot het gemeene

meene beste worden aangeleidt ; nochtans zoude ik die zoo wel niet kennen , had ik ze van jongs op niet gekent ; noch daar in zoo veel vermaaks of nuts gevonden hebben, ten waare U Ed^t. my de zelve , door geduurigh onderhoudt van vriendschap , als eigen had gemaakt.

Onder alle en d'eerste wereldsche genaade, die ik van Godt heb ontfangen , acht ik niet van 't minste, dat mijn vader, zaliger gedachtenis , my met zonderlinge keur uitgezocht heeft een huis , vol braaf gezelschaps , om mijne studiën voort te zetten ; waar onder ik (om van de rest te zwijgen) in U Ed^t. d'allerwenschelijkste overeenkoming van zinnen en genegenheit heb gevonden. Ja ik magh met waarheit zeggen, noit in bywooning, in 't reizen , in gezondtheit en ziekte , in by- en afweezen , door brieven (uitdrukkende de rechte beeltenis van vriendschap, en my zoo wel in droefheit troostende en verlichtende, als in voorspoedt verblijdende) en daadelijke gunstbewijzen , iets naargelaten te zijn , 't welk ik van U Ed^t. oit met recht kon wenschen ; want dat U Ed^t. daar dikwils, ook buiten mijn weeten, boven ging, verklaar ik heilighlijk. Zoo dat U Ed^t. met reden een regel magh strekken en voorbeeldt van volmaakte vriendschap, nadien gy al de deelen der zelve , ten mijnen aanzien , zoo vriendlijk voldeedt,

deedt, en mijne onvolmaaktheden en gebrek-
lijkheden over 't hoofd zaagt, of ten besten
duide.

Al deze verplichtingen zoude ik veel liever
met de daadt, dan met woorden, willen vol-
doen; doch mijn geluk is tot noch toe zoo
goedt niet geweest, om dat zelfs naa waarde
te mogen erkennen; te min, doordien de
verscheidenheit van woonplaats my daar toe
weinigh gelegenheit geeft.

Dies heb ik my des te meer verplicht ge-
vonden, om de zelve, ten minsten by ma-
niere van voorraadt, opentlijk te bekennen;
en op wichtiger gelegenheit wachtende, my
ondertuffchen te behelpen met het weinige
dat ik kan, en U Ed^t. deeze mijne vader zali-
gers schriften toe te eigenen, tot eenige er-
kentenis uwer vriendtschap. Ik zend' wel
eens anders werk, doch ook het mijne, zoo
wel door erf-recht, als nu 't uwe door op-
dracht; tot een geduurigh betuighteeken
mijner genegenheit en dankwilligheit. De in-
houdt, 't gewicht, de stijl en verscheidenheit
van zaaken, in dit werk vervat, zullen moo-
gelijk deze gift eenige aangenaamheit by
zetten, maar veel meer buiten twijfel U Ed^{ts}.
genegenheit, die altoos met een gunstigh
oordeel mijne geringe dienstn plagh te schat-
ten, en, wegens 't hart des geevers, kleene
zaaken grooter te maaken,

— *gelijk*

—— ——— *gelijk in plaats van rijklijke cieraaden ,*
'T goedt hart de Goôn vernoegt met een festoen van blaaden.
Ontfang dit dan met zoo goedt een hart
als 't gezonden wordt ; met vuurige beede
en wensch , dat de algoede almaghtige Godt
U Ed^t. voor 't gemeen en de uwen , ook Me-
vrouw U E^{ts}. wakkere , en getrouwe echt-
genoot , voor U Ed^{ts}. zoo talrijk huis-gezin ,
in langduurige voorspoedt, gelieve te bewaa-
ren. In 't verwachten van welken goddelijken
zegen , zich van geheeler harten in U Ed^{ts}.
gunste beveelt ,

Edele, grootachtbare, hooghgeleerde, welwijze en
zeer voorzienige Heere ,

Uw Ed^{ts}.

allerverplichtste dienaar,
en getrouwe vriendt

A. H O O F T. x

G. B R A N D T

aen den

L E S E R.

En plagh gemeenlyk by 't uitgeven van eens anders werken, iet te melden van den Schryver en sijne schriften ; om 't gemoedt des Lesers met te grooter lust tot het lesen t'ontsteken. Doch dit dunkt my, dien de sorg over desen druk van den Heere Uitgever was toevertout, ontrent dit werk niet noodig. Hier is de naem des grooten Schryvers de grootste tyt el en waerdighste lof geworden , dien hem iemant kan toeschryven. De naem alleen van H O O F T beteekent nu den Hoofschryver en keurighsten opbouwer der Duitche taele ; den Hoofddichter des vaderlandts ; den Hollandtschen Tacitus ; of , gelijk hem Grotius (dat groote Wonder der geleerdtheit) noemde , den Vorst der Nederlandtsche vernuften. Een gedeelte deser Werken verdiende voor desen de gunst der schranderste geesten. De rest , als met geen minder sieraedt van welsseggen , en de bondigheyt sijnen Schryver t'eenemael eigen , verziert en versien , sal buiten twijffel niet min behagen. Want soo wel van de schriften , die nu eerst in 't licht komen , als van d'andre , die den dagh gewoon sijn , kan men seggen , 't geen by eenen andren toepaste :

Al wat zija pen ontmoet , zy zinkt 'er grondigh in.

Doorwroet de donkre mijn , en spit met spitsen zin

Het diepe wonder uit , dat schuil liep in de zaaken.

Dese schat van schriften , dese bladen , besaet met destige spreuken , krachtige aerdigheden , schrandre vonden , en manlyke welsprekentheit , werdt nu , met dit uitgeven in eenen bondel , gemeen gemaekt. Men heeft hier van all's ; want wat soorte van stoffe liet sich niet gelukkig handelen van dese handt. De geen die geschaepen is ter regeering , vindt 'er regelen en leeringen van staet , ja de geheele wereltkunde in 't begrip van weinigh bladeren. Valt iemants leesgierigheit op andre dingen ,

Hier heeft men keur van lekkerny.

Wil men sich in verscheidenheit van stoffen vermaeken , sijne brie-

brieven vormen sich naer allerley oogmerk ; naer 't hof, naer 't landt, naer alle wetenschappen en saeken. Hy spreekt 'er met luiden van veelerley staet , op meenigerley voorval ; in ernst en boert.

De duivenhals, by zonneshijn
Gelijkt turkois, saphier, robijn
En goudt en zilver en van all's.
Maar schooner dan de duivenhals
Verandert zijne veêr haar' stijl.

Eenige van sijne brieven rieken naer den oly van arbeit : andere daerentegen vloeyen voort uit een pen , die sich uitgoot in den schoot der vrienden ; en dat doorgaends met een helderheit van geest , schranderheit van gedachten , en snedigheid van slaegen , welke kracht hebben op verstandige gemoederen. 'T geen ook geseyt sy , ten aensien van sijne andre schriften. Sijn' vertaelingen , met naemen uit Tacitus , waeren , sijns oordeels, niet genoegh bearbeidt om den dagh te sien. Hy was in 't verduitschen gewaer geworden , dat het staen nae de bevallykheit der taele , niet min kon als eeniger wijze van den sin afleiden ; maer sich stip bindende aen den sin , gelijk hy doorgaens deedt , wierdt het seer smaeken naer 't Latijn by sommigen wansmaekelijk. Doch 't geen in desen moght gebreken , sal met het gewicht der saeken , en 't mergh van d'aenmerkelykste geschiedenissen , en diepste insichten , vergolden worden. Onder de gedichten komen ook etlyke te voorschijn , te vooren verborgen, doch den dagh overwaerdigh. Maer of u, Leser, onder al dese schriften noch iet ontmoette , 't welk den grooten Drossaerd in uw oogh niet genoegh gelijkt, wijt dat het vierigh aenhouden van eenige vrienden , die den Uitgever sommige stukken , welke de laetste handt des maekers ('t sy dat hem sijn onlede in grooter saeken , of sijn schielijk overlijden , belette) niet moght gebeuren , aspersten of asbaeden. Ook konnen geen kleene vlekken de voeghlyke schoonheit deser lichaemen ontçieren. Houdt dan , 't geen ontrent desen druk gedaen is , ten goede , en de gedachtenis des Heeren Hoofst , van Anslo en Poirier weleer met de volgende Lijkdichten vereerlijkt , in waerde , en vaer wel. In Amsterdam desen negentienden van Bloei-
maendt des jaers M D C L X X I.

MUYDEN IN ROU

over de doodt van den Heer

P. C. H O O F T,

Ridder van Sint Michiel,

Droffaart van Muyden, Baljuw van Goylandt.

AAN ZYN' HOOGHEIT

P R I N S W I L L E M.

WIst dan de felle Doodt zich niet genoeg te wreken
Met in het hert van 't lant, het lant na 'et hert te steken
Door 't sterven van haar Vorst, die met zijn edel bloedt
't Beklaaglijk Hofverlies aan Hollandt heeft geboet?
Zoo wordt de schâ verzet. 't Was dan in haar vermogen
Te luyken in den Haag des grooten Droffaarts oogen.
Dat nu het Muyderflot verander van gewaadt;
Niet om haar Heer in 't feest- en blijde pronkçieraadt,
Met al haar burglary voor 't Huys te moet te treden;
Maar om de droeve rou des Ridders te bekleden.
Dat Naarden, tegens eer en Albaas eedt vermoordt,
Nu schrik, gelijk als toen de vyandt voor de poort
Alle uren wierdt verwacht; die al was ingevallen
In 't vrezende Amersfoort en haar benaude wallen.
De reedts gezwakte Staat krijgt weêr een nieuwe krak.
Dat Wefop dan betreur dit smertende ongemak,
Ze klaag wanneer haar stadt deez' tijding komt te hooren,
En dit gerucht haar snerpt in haar bestorven' ooren:
Gelijk of 't heele landt, door d'oorlog afgemat,
By een verleege tijdt was by de keel gevat.
Dat nu de zilvre Vecht, met al haar Mereminnen,
Doê schreyen om den Drost de blanke Stroomgodinnen.
Dat d'Amstel, door haar rouw aan al de werelt, toon',
Hoe hoog zy is verplicht aan haaren Vaders Zoon.
Maar ghy, Nassausche Ziel, die in het landtbestieren
Oranjes oorloghsdeught zult, door uw vreê, verçieren,
Deelt deze rou met my; want na uw Vaders doodt,
Was dit het waardtste pandt dat u noch overschoot.
Dees rouw is algemeen. Wie zoekt na lof te streven,
Door kommer en gevaar, en dat ze na zijn leven
Niet opzwellen uyt zijn graf? zy wort te dier gekocht,
Die menig oorlogshelt voor 't krijgen onderbroght,
Zooz' hem niet overleef. Och; wie zal nu erkennen
Die nooyt beloonde deught, door 't sterven dezer pennen?

Die

Die na uws Vaders doot verfturven, op uw Hof,
 Op dat gelijke deught geen ongelijke lof
 Na haar verdiênft behaal; waar van men zal gewagen,
 Als het verbaaft gerucht dit wonder om zal dragen,
 De wijde werelt door; befchreven op die blaên
 Die door geen ongena van eeuwen ondergaan,
 En door de nijdt des Tijds noyt zullen zijn verfteten,
 Zoo lang dit groot Heelal, zoo wijdt en ongemeten,
 Blijve in zijn eerfte vorm; dan zullen, op een flagh,
 De werelt en dit Boek verbranden in een dagh.
 Kon H O O F T dan het gerucht noch niet aan hem verplichten
 Dat het alle eeuwen door hem fchootvry voor de fchichten
 Van 't Nootlot heeft gemaakt? hy heeft haar bygezet
 Een roemftof, voor haar mondt en bochtige trompet.
 Zoo krijght de deught haar loon; die niemant kan betalen
 Met gout, maar met papier; op dat haar eer zijn ftralen
 Magh fchieten met het licht, dat d'Avontvorft ten dank
 Doet alle daag, in zee, een fchoonen ondergangk,
 Herrijzende uyt het blaau; dit hadt hy niet vergeten,
 Dit was hem hecht en vaft in 't Hollandfche geweten,
 En diep in 't hert geftampt; dit trof hem alle daag,
 Dit dwong hem van het Y te trekken na den Haag,
 Om Henriks lijkkaros te zien ten grave leyden,
 Langs ftraten vol van volk, daar zoo veel oogen fchreyden,
 Niet anders of het landt maar rufte op een pilaar,
 En die was neêrgefert, en 't dreygende gevaar
 Haar Vryheyt en het recht fcheen na de ftrot te fteken.
 De Hofmaaght heb gedult. 't Is alles niet bezweken.
 Haar ramp was noyt voltreurt, haar droefheyt was altoos,
 Haar klagen zonder maat, haar zuchten eyndeloos;
 Zoo zy haar hertenleet, om Naffaus doot, wou zetten
 Na waarde van 't verlies, zoo zoud' het haar beletten
 De kennis van haar heyl: al kon geen Koningkrijk
 Opwegen 't ongeval van dat doorluchtig lijk,
 Maar Hollandt kon op ver uw Vader zoo niet eeren,
 Met zijne rouçieraadt op 't heerlijxt te Stoffeeren,
 Met Koningklijke pronk en Keyzerlijke pracht,
 Als hy met druypendt git gevloten uyt die fchacht:
 Die ongemeene handt, die haar te veldt zou ftuuren,
 Moet het gemeen geval nu van de doot bezuuren.
 Nu is de hoop verftikt, in al dat borgerbloedt,
 Dat zy ons voer van ver de Vryheyt te gemoet
 In Hollandt, wien de faam haar lof niet kan vergroten,
 Daar 't alles afgeknot, heeft welig lof gefchoten
 Begroeyt in dezen Staat, allengskens hecht en diep,
 Toen de gefchifte Twift en tweedracht t'zamen liep.
 Zoo zocht dat fchrander H O O F T, zoo hoogh, in top te trekken
 Den glyende oorlogsmoedt, en zoo dien Helt te wekken,
 Die zonder wederga was, door zijn kloek beleyt,
 En door zijn deught gelijk in zijn uytmuntenheyt
 De vogel, die hem zelf een lijkvier van kaneelen
 Ontsteekt door 't zonnelycht; om zoo zijn zaadt te teelen;
 Die altijt maar alleen is, en in 't kruydigh ooft

Met geen gewisse hoop is van zijn jong getrooft ;
 Die Fenix zag alreë een Fenix opgewassen ,
 Eer dat zijn lijf op aard' noch was verteert tot asche :
 Zoo was het dit alleen dat zijn geluk ontbrak ,
 Dat **H O O F T** zijn glans en eer niet, met zijn pen, onttak.
 Maar och ik krijg niet licht, met tranen op de wangen
 Het oogwit van mijn hert, door droeve lijkgezangen !
 Ook twijfelt mijn gemoedt, of 't nu niet voorder zal
 Met zuchten, droef van toon, betreuren 't ongeval :
 Zoo strijden, in mijn hert, met onvermoge krachten ,
 De droef heyt en mijn plicht, met strijdige gedachten.
 Nu scheurt een ieders hert dit scheurent hertewee ;
 Niet anders of de zon, des morgens uyt de zee
 Haar voestergraf, vergat weêr schoonder op te dagen.
 Hoe zou de werelt om de doot van 't leven klagen ?
 Zoo stelt dit heylig **H O O F T** Parnas en Helikon ,
 En Febus toegewijdt, dan vrylik by de zon.
 Het is geen wonder ook, dat al de zonnestralen
 Zijn doot en zonder glans, nu zulk een licht moet dalen ;
 Met wiens doorluchten naam het aartrijk was vervult.
 Al heeft de zon, met gout, haar hayren opgehult ,
 Waar berghtze toch haar licht, waar blijftze met haar pralen ;
 Wanneer de bruyne nacht haar schâ weêr in komt halen ,
 En 't aartrijk kleedt in 't swart ? zoo datze te gelijk
 Bezit met haar de helft van haar grootmagtig rijk.
 Ook kanze met haar toorts, een dagh voorby gestreken ,
 Door 't flikk'ren van haar vlam, niet wederom ontsteken ;
 En 't is niet ongewoon dat zy geen schijnsel geeft ,
 Wanneer de droeve lucht met wolken is beweest.
 De Drossaart was het dan, die, door zijn pen, het leven
 Van die verduyfterde eeuw, aan Hollandt heeft gegeven ;
 Datze eeuwig hem bedank, zoo is zy door zijn geest
 Vermaart geweest. maar och, ô ramp ! hy is geweest.
 Mijn hert besterft van schrik. was 't dan niet best geswegen ,
 Daar Klio, droef van hert, Apoll niet kon bewegen ,
 Noch 't Noodtlot wederstaan ? toen zy voor 't vege bedt
 Dus sprekende, den Drost zoo gâaren hadt geredt.
 O Voesterheer Apoll, stel nu te werk uw zinnen ,
 Om Pallas, rijk van geest, om neege Zangheldinnen ,
 En zoo veel andre Goôn ; om 't Hooft van uwe kunst
 Te tonen in zijn noodt, een teken van uw gunst.
 Ghy weet wel dat geen ramp op uw Parnas kon heffen ,
 En op zijn spitse top, die 't hert zoo hart kon treffen
 Als 't missen van die Helt. zie hoe ik my verneêr ,
 En bidt om mijn çieraat en om uw eygen eer ;
 En dat, gelijk als een, die, met zijn recht verlegen ,
 Zijn rechter, streng van aart, wil tot gena bewegen.
 Des acht ik my zoo veel gelegen aan dat **H O O F T** ,
 U van zijn voesterwieg ten outerdienst beloofst ,
 Die hy zoo trouw bediende. Ey denk eens, om de dichten ,
 Die, lichter dan de zon, uw heldre glans doen lichten ,
 Met onversterflijke eer : ook heeft hy, door zijn dicht ,
 Godinnen, preuts van aart, zoo tot zijn dienst verplicht ,

Dat Hymen, eer verzelt met drie Bevalligheden,
 Quam op den Amstelboort uyt zijne zetel treden,
 Toen hy zijn bruyloft vierde; om hem, met daat en dank,
 Te kronen om zijn rijm en noit volpreze zangk.
 Gelijk de Dichter melt, die voor Parnas haar Staaten,
 Zijn leven en zijn dienst al teffens zal verlaaten;
 Wiens groote lof nu sweeft, zoo wijdt en onbepaalt,
 Die menig na zijn doot ter naauwer noot behaalt.
 Kunt ghy het aartsche volk, door kruyd, het leven rekken,
 En zultge uw Kerkpoët dan niet te vordel strekken,
 Nu het de Noot vereyscht? hoe dikwils klaaght de Doot,
 Dat ghy door artzeny haar maght om verre stoot.
 En lijdtge dat zy nu, die hem heeft aangegrepen,
 Uw gaven hem verleent met hem in 't graf zal slepen?
 't Is of 't ge u niet bekreunt, dat ghy uw kunst te werk
 Niet leght om die pilaar van uw Apolloos kerk.
 Maar 't was vergeefs gebeên. de Nootscheer knipt de draden
 Voort van zijn leven af, door 's Nootlots ongenade.
 Is 't wonder dat de mensch dan om den Drossaart schreyt,
 Daar zelf zijn doot beweent wordt van d'onsterflijkheit?
 Wie wil nu roem op rijm en eer op dichten dragen,
 De Prins der Dichteren is door de Doot verslagen.
 Die, door zijn kloek vernuft de werelt door geëert,
 Zoo vele Orakelen van spreuken heeft geleert.
 „Dat, die in euve moedt, zijn schennis zoekt te wreken,
 „Zich, tot zijn eygen ramp, in meerder quaat zal steken,
 „Dan 't geen hy wreken wou. hoe dikwils ook de wraak
 „Gaat boven nut van 't landt, en is een helfsch vermaak;
 Hoe Floris in zijn hert wel anders was genegen
 Als Velzen, Machtels eer zoo swaar bestaat te wegen:
 Hoe treurt zy daar, als een geschonde gemalin,
 Maar och wat steekt 'er pit van ware wijsheyt in.
 Waar kan een Heer in noot ook trouwer raatsman zoeken
 Dan 't sprekende verstant van deze stomme boeken?
 Zoo leert hy, in een bladt, den Vorst en onderdaan
 Zijn ampt en trouwe plicht op 't naauwste ga te slaan.
 „Dat die een Vorst, om vreê, wil stoten uyt zijn palen,
 „Schijnt eeuwige oorelog daar door in 't landt te halen.
 Noch staat zijn pen niet stil; door dien hy u altijd,
 O Hollandt, hadt zijn hert en penne toegewijdt.
 Dan zal hy 't treurtooneel, door Rycheldin, verçieren
 Met d'oorspronk der aaloude en strijdtbre Batavieren;
 Hier leyt de Wijsheyt t'huys, met spreuken opgepropt,
 En in een bundel blaên hier kortelijk beknopt.
 Wat redelijk verstant is niet als opgetogen,
 Wanneer zijn Zegemondt dat goddelijk vermogen,
 Door 't tuchtboek der Natuur, zoo hemelhoog verheft,
 En in het heydendom de waare godtsdienst treft
 In een oprecht gemoed: wie durft op 't zichtbaar stoffen?
 Daar een godsdienstig hert heeft 's hemels wit getroffen.
 Hoe zet die Toppapin daar al haar zinnen schrap,
 Bepalende de maght van 't heydensch priesterfchap!
 Hy bindt zich aan geen stof. Nu ziet men, op tooneelen,

De werelt, vol van ramp, haar rol in 't zwart volspelen ;
 Den Vorsten tot een leer. Nu spant de Min de kroon ,
 En wordt, door rijm en spel, gevoert ten outertroon.
 Zoo streeft hy 't al voorby. Wie zou zich toch verftouten
 Te boorzen na in rijm dat heerlijk herderskouten ,
 Dat Tyters naam verdooft? Waar heeft een Dichter oyt
 Helenes minnebrief zoo gierlijk opgetoyt ?
 De Wiltheit wort getemt. Wie laat zijn ziel niet stichten
 Door 't goddelijk geluyt van goude zededichten ?
 Nu tart hy Maroos geeft en Heldenzanggodin ,
 Nu Nazo, zoet van taal, nu Flakkus, diep van zin.
 Dan walght hy van het aartsch. Wien zou hy niet bekoren ,
 Om dien Hebreusch en harp in zuiver Duyts te horen ?
 Wie staat 'er niet verbaaft ; om dat een harffenpan
 Zoo veeler Dichtren geeft alleen bevatten kan ?
 En dit is maar ter loop. Wie kan het al verhalen ,
 Die niet terfont verbluft zou in zijn lof verdwalen ?
 Hoe hebt ghy, door uw spel, de werelt wel behaaght ,
 Granida, Erfprinses, daar Perffen roem op draaght.
 Die goddelijke maat weet alles te beroeren ,
 En, door zijn geeft, den mensch ten hemel op te voeren.
 Mijn droefheyt lijdt het niet, dat ik de Min beloon ,
 En 't heerlijk bruyloftdicht, van adelijke toon ,
 Beschaduw' met mijn lof ; om dat mijn' tranende oogen
 De toortsen van de min nu niet verdragen mogen.
 Het voeght niet dat ik dan verheught en bly van geeft ,
 Roep Zuylichem te rug op zijne bruyloftfeest :
 En proef, met Tesselscha, met dichters kiesche tongen ,
 Haar Drostelijk banket wanneerze wiert bezongen
 Met Krombalg, haar gemaal : kon ik maar, droef en naar ,
 Nu zingen, op die maat, waar op hy Hasselaar ,
 Met Amstels burgery en Haarlems landtgenooten ,
 Zijn droevig lijk, zoo nat met tranen, heeft begoten.
 Och kon ik dan met zoo beklaaghelijk een taal
 Nu schreyen om den Drost, als Swaantjen om Reaal !
 En moght my Lauraas taal zoo schoon in Duyts gebeuren
 Als hy in rijm beweent Petrarchas grafs verfteuren,
 Wie denkt dan niet hoe nu het eenzaam Muyden suft ,
 En haar 't verstandt bedwelm de doodt van dit vernuft?
 Zoo kon zijn levens tijdt dan niet zoo lang toe lengen ,
 Dat hy 't begonne werk moght, tot het eyndt, volbrengen ?
 O W I L L E M , had de doodt den Drossaart niet belet,
 Hy hadt uw vaders roem en daden getrompet.
 Dat gy hem, ô Bourbon, hoeft eeuwich dank te weten ,
 Dat hy zoo langen tijdt heeft op uw naam versleten :
 Ghy schatte uw groote lof by grootheyt van 't gevaar.
 Hy zette uw naam met kracht en staatzy op 't altaar.
 Ghy hebt de kroon geërfst door strenge dapperheden ,
 Hy voor uw wettigh recht met zijne pen gestreden.
 Hy was met u te feest, waar op de wraak verwoedt ,
 En dorstigh na de moordt, zoop minder wijn dan bloedt.
 En moght hy 't vaderlandt niet verder onderrichten ,
 Op wat een' vasten grondt dat zy haar staat kon stichten ?

Die, tóenze met geweldt te barsten was getreên,
 Na vryheydt heeft getracht, door vlam en spietzen heen:
 Toen haar geboge moedt hem, die haar zocht te dwingen
 Met des te feller sprong, quam voor de schenen springen:
 En hoe men, door 't geluk van sware slagh op slagh,
 Zijn vyandt heeft, met kracht, gedwongen tot verdragh:
 Hoe langzaam dat de krijgh bezadight de gemoeden,
 Wanneer Natuur zoo lang verwildert is, door 't woeden:
 Hoe, door de burgertwift, een vyandt in het landt
 Opborrelde uyt het hert en eigen ingewandt:
 En wat voor geest het volk haar yver hadt gedreven,
 Die tegens eer en ampt na 's werelts staaten streven.
 En hadden, door haar stem, den staat van 't landt beroert;
 Om 't gene daar de krijgh uyt noodt scheen om gevoert.
 Dat Hollandt in haar hert zal eeuwich tegenspreken,
 Zoo lang, als zy haar hoofd magh tot haar tuyn uytsteken,
 Verstikkende al dat zaat, dat als men morrend' muyt
 Ontfonkbaar al zoo licht, gelijk als buffekruyt,
 Geblikkert heeft, toen eerst de staat begoft te leven;
 Maar, na haar asem haal, zoo vinnigh vuur gegeven:
 En met zoo fel een slagh gebuldert door het landt,
 Dat noyt te vooren stondt zoo jammerlijk in brandt:
 En hoe die waterslang, na zoo veel tegenstreven,
 Door Hollandts Hercules noch is geraakt om 't leven.
 Dit hadt de werelt noch te leeren van die man,
 Voor wien een Vorst ontzagh te worden een Tyran.
 Om dat hy was beducht, dat dit beroemde schrijven,
 Zou eeuwich in zijn naam een vuylen laster wrijven.
 En dat dan, na zijn doodt, de noytbedwingbre Faam
 Zoo schamper omme spring en guyghel met zijn naam.
 Hoe ook de sware krijgh, die W I L L E M heeft begonnen,
 Na dat het oorloghswit, de Vryheyd, was gewonnen,
 Met W I L L E M is volvoert; die, toen zijn Vader storf,
 Het teken van dien naam van Vrederijk verworf.
 Dunkt iemand dat de deught in 't krijgen is te loven?
 Nassausche vredelof gaat oorlogsëer te boven.
 Dat A A R N O U T dan het werk ten vollen toch voltoy,
 Tot onversterflijke eer van Hollandt en het Goy.

R. A N S L O.

L A R M E S,

Sur le Trépas de feu Monsieur

PIERRE CORNEILLE H O O F T,

Chevalier de l'Ordre de S. Michel , Drossart
de Muyde & Baillif de Goiland.

Her H O O F T , tu nous
as donc quitté ?
Ton esprit , par un heu-
reux change

Du Tems, avec l'eternité ,
Est devenu un nouvel Ange ?
Laiſſant ici bas tes amis
Encores mortels & ſoumis
A ſouffrir de rudes alarmes ;
O belle Ame, tu vis en Paix ,
Où les déplaiſirs, où les larmes ,
Où la Mort, n'entrèrent jamais !

Entre les Cantiques de joye
Que tu celebres dans les cieux ,
Est-il bienſeant que l'on voye
Les pleurs qui coulent de mes yeux ?
Que l'insolence de mes plaintes
Porte vainement ſes atteintes
Au préjudice de ton bien ;
Que pour la perte que j'ai faite
Des douceurs de ton entretien ,
Mon infirmité le regrette ?

Certes, en ce lieu où je ſuis
Sans ſupport & ſans connoiſſance ,
Rien n'adouciſſoit mes ennuis
Que les charmes de ta preſance ;
Auſſi, tes aimables diſcours
Cent fois ont arrêté le cours
De mes cruelles deſtinées ,
Et fait revivre en mes eſprits
Les plus agreables journées
Que j'aye vécu dans Paris.

Lors que mon cœur ſe repreſante ,
Cette modeſte gravité
Pleine de grace bienſeante
Et de parfaite humanité ,
Cet accueil que tu me faiſois ,
Les doux oracles de ta voix
Qui m'étoient autant de remedes :
Toze me fâcher à demi
De ce bonheur que tu poſſedes
Qui me ravit un tel ami.

Le Poëte de nos Provinces ,
Van Barle, cet homme divin ,
Qui chante la gloire des Princes
D'un cœur & d'un ſtile Romain ;
Mieux que moi ſçaura faire dire
Aux puiſſans accors de ſa lire ,
Quels honneurs te firent les Rois ;
Et le miracle de ton livre
Par qui le Grand Roy des Fran-
çois
Après ſa mort s'eſt veu revivre.

Qu'entre les bocages ſacrés ,
Et parmi les vertes campagnes ,
Le long des eaux , emmi les prés ,
Les Muſes furent tes compagnes ;
Que dans un honnête loifir
Tu joignois avec le plaiſir
La ſeverité de l'étude ,
Faiſant ſucceder ſagement ,
L'entretien, à la ſolitude ,
Le profit, au contentement.

D'un

*D'un chant convenable à ta gloire ,
Il fera sonner hautement ,
Tes nobles travaux en l'histoire ,
La force de ton jugement ,
Ce que doit ta chere patrie
Aux effets de ton industrie ,
Et ce que ta fidelité ,
A bien faire, & à bien écrire ,
A dignement executé
Pour la grandeur de son empire.*

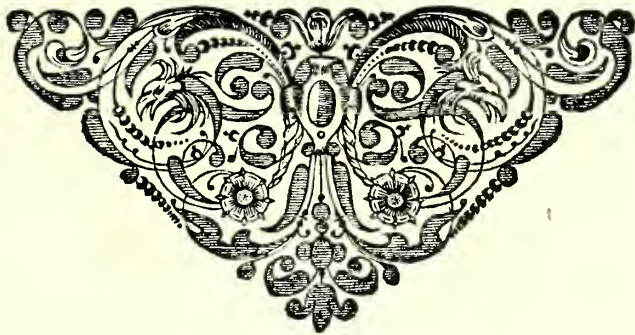
*Ainsi, Van Barle dans ses vers
Dira tes vertus nompareilles ,
Et se rendra par l'univers
Le trompette de tes merveilles ;
Je suivrai de bien loin ses pas ,
Et chanterai d'un ton plus bas
Ta civilité domestique ,
Ta prudente simplicité ,
Et que tu fûs un Politique ,
Sans art, sans fard, sans vanité.*

*Te voila quitte d'une vie ,
Dont le cours honorable & doux ,
Sans ennemis & sans envie ,
Te rendoit agreable à tous ;
Ame genereuse & paisible ;
Soufre que mon cœur soit sensible
Au regret de ne te voir plus ,
Et quoy que tu me sembles dire
Que mes desirs sont superflus ,
Permetts au moins que je soupîre.*

*Considere du haut des cieux
Les devoirs d'une ame sincere ,
Vn deuil qui n'est ambitieux ,
Ni contrefait, ni mercenaire ;
Puisque j'ai fait profession
De t'honorer sans fiction ,
Vne douleur si legitime ,
M'oblige à ce ressentiment ,
Que je n'ai pû nier sans crime
Ces larmes à ton monument.*

Decedé le 21 jour de May, 1647.

H. POIRIER.

Aen den Heer

ARNOUT HOOFT,

R I D D E R,

O U T S C H E P E N

der stad Amsterdam ,

verscheide Werken van wijlen zijn Heer
vader uitgevende.

*Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes ,
Nec tantum Rhodope miratur & Ismarus Orphea.*

 brave telgh van zulk een' braven stam,
Tot groot bedrijf en tegens last geschapen ,
Van outs gewoon te cieren t'Amsterdam
De Keizers kroon van 't Graeffelijke wapen :
Indien ik, heet van yver, iet misdoe ,
Uw drokheit stoor, met nutter zorge en pennen
Steets bezigh, ay hou dit een pen te goê ,
Die, dier verplicht, haer schult slechts komt bekennen.
Want wie is toch zoo wijdt vervreemt van kunst
En wetenschap, die zich niet eeuwich schuldigh
En dankbaer moet bekennen voor uw gunst ,
Die 't vaderlant verplicht zoo menighvuldigh ?
Terwijlge ons geeft in 't licht uw vaders werk ,
't Zy mateloos, of nieuwe maetgezangen ;
Een hemelsch licht, den nacht van Styx te sterk ,
En daer te lang alle oogen naer verlangen.
Wat droomt de Griek van zangbergh, paerdebron ,
En Febus, vorst en vader der poëten ?
Te Muiden was de ware Helikon ,
En Hooft Apol, op 't hooge slot gezeten.
Daer paste hem der dichtren lauwerkroon
(Dien gulden tijdt moet Hollant noit vergeten)
Om zijne kruin en hairen ruim zoo schoon ,
Als om zijn' hals de ridderlijke keten.

Daer

Daer ley hy zich zoo kloek en trou te kost ,
 Dat bastertspraek 't papieren velt moght ruimen ,
 Als om het lant door 't zwaert, gelijk een Drost,
 Van woest geweld en snoodt bedrogh te schuimen.
 Wy hoonden zelfs (wat baet ons, dat men 't zwijght?)
 Onze eige tael. Voert Remus heerschappye ,
 Waer zy met kracht de volken onder krijght ,
 Heur spraek niet in, als 't merk van slavernye?
 En durft, of kan de vrye Batavier
 (Die noit met recht, als bloode of slaeffsch, gelastert ,
 De Cefars voer in hunnen schilt zoo fier)
 Zijn moeders spraek niet spreken onverbastert ?
 Maer dank hebb' Hooft. hy wisch met Duitschen stijl
 Die inktvlak uit ons boeken, valt aen 't ziften,
 Aen 't zuiveren, aen 't effnen met zijn vijl,
 En regelen van Hollants tael en schriften.
 Hy zamelt ons een woordenschat by een ,
 Om Neêrlant, arm door traegheit, te verrijken.
 Hy leert de pen, en niet de kling alleen ,
 Des Bataviers geen volk ter werelt wijken.
 Zoo lezenwe een Histori met vermaek
 Van Nederlant recht Neêrlantsch en onsterflijk.
 Vont menigh geeft in kunst en wijsheit smaek ,
 Dees won een' palm, by niemant meer verwerflijk.
 Dit 's Tacitus in Hollant ; dit 's Homeer.
 Hy schenkt ons 't puik van Latium en Grieken
 In zuiver Duitsch : en wie op lettereer
 Nu toelegh, zweeft ten hemel op zijn wieken.
 Hem zet in dicht van Baerle boven aen ;
 En Huigens, 't licht van 't geestrijk 's Gravenhage.
 Ja Vondel zelf, onze Agrippynsche zwaen,
 Volghet Hooft, en zulx, dat hy 'er moedt op drage.
 'k Hoor Anslo dus, Martinius en Six
 Uit eenen mont met Brandt en Dekker spreken.
 En spande ik oit mijn luitesnaren fix ,
 Mijn geest had aan dit licht zijn licht ontsteken.
 Het onduitsch Hof noem' hardt nu dit, dan dat.
 Al stopten wy den mont niet der verkeertheit ,
 Schoon Hooft, een mensch, geen Godt, zich oit vergat ,
 Zijn mislagh won 't noch ver van die geleertheit.
 O Muider Slot, een kerker al te straf

Voor Hollants Graef, den wrok ten dienst van Velzen,
 Schep moedt: dees Heer wifcht u die bloetsmet af
 Door poëzy. Dan ruischt geen wint in d'elzen.
 De Zuidtzee op dien toon leght gladt gekemt.
 De Vechtvliefte geeft gehoor, en roert geen baren.
 De nachtegael heft aen: en 't wilt, getemt,
 Vergaert om strijdt rontom deze Orfeus snaren.
 Hoe wensche ik mijn verlangen nu geboet,
 Door lezen en herlezen, in die werken;
 Van Neêrlant, waer 't vernuftent teelt, begroet;
 Een bloemhof, een banket, om 't hart te sterken!
 Hoe riekt die reuk! hoe smaekt die lekkerny!
 Hoe lust my daer uit onverwelkbare blaren,
 Gelijk in 't Goy een wakkre honighby,
 Geen honigh steeds, maer nektar te vergaren!
 Hoe draeft die stijl, op maet en zonder maet,
 Vol zins, vol krachts! hoe weide ik in die spreuken,
 Historiën, en regelen van Staet;
 Van nijdt noch tijdt te krenken noch te kreuken!
 Hier vinde ik, wat Italie meest verheft.
 'k Zie, hoe Petrarch, en Tasso, en Guarini,
 In Duitsch verkleedt, zich zelve overtreft;
 Ook Sanfovyn, Lottyn, en Boccalini.
 'k Lees Plautus nu verbetert, roept de Groot.
 'k Lees Cicero in Nederduitsche brieven.
 Plutarchus les, eer Hoofd zijn Grieksch vergoot
 In Neêrduitsch, kon geen Hoven zoo gerieven.
 't Waer Henrik, hier zoo Groot, de pijn wel waerdte,
 Om Vrankrijck kroon zijn leven lang te kampen.
 En Kosmos huis, door deze pen vermaert,
 Getroost zich nu een Ilias van rampen.
 Civilis en Arminius, vol moedts,
 Herleven aen den Rijnstroom, als twee helden,
 Die 't Roomsche gebiedt en Cefars zegekoets,
 In 't strijden voor de vryheit, palen stelden.
 Zagh Tacitus (de Zwijger, die nu minst
 Zal zwijgen) op, hy zou de nederlagen
 Des Tibers, hem vergoedt met zulk een winst
 Van eere by den Duitschman, min beklagen.
 Begreep dit elk, de Predikstoel en 't Hof
 Ontfing een' glans, en zag uit andere oogen.

Geen kintsch geluit, maer keur van stijl en stof
Bekoorde elx hart met goddelijk vermogen.

Gelukkig hy, die zulk een letterschat
Van andren leent tot ieders nut en voordeel !

Gelukkig lant, zoo 't zijn geluk slechts vat ,
Daer Wijsheit dus aen 't roer zit, rijp van oordeel !

Gelukkig leeft gy ook, die voor 't gemeen
Geen lessen wijdt en zijdt behoeft te zoeken ;

Maer op hun spoor uw ouders na te treên ,
En op te slaen uw vaders wijze boeken.

Zoo bloeie uw stam van spruit tot spruit, mijn Heer.

Een vier, een deught, ontvonk' daer geest en ader ,

Als d'Amstel in uw' grootvaêr kroont met eer ,
En Nederlant met Vrankrijk in uw' vader.

J. VOLLENHOVE.

INHOUDT van de WERKEN

van P. C. HOOFT,

in dit stuk begrepen.

HEnrik de Groote, naarder overzien, en met verscheide Aanmerkingen en leeringen van staat vermeerdert.

Rampzaaligheden der Verheffinge van den Huize Medicis.

CC VIII Brieven.

Vertaalingen uit Tacitus.

Geschiedenissen in Germanië of Duitshlandt voorgevallen. I

D'oorlogen der Batavieren en andre volken, onder 't beleidt van Claudius Civilis tegens de Romainen gevoert. 35

Redeneringen en aanmerkelijke stukken uit de Iaarboeken. 64

Begin van 't eerste boek der Historien, met de Redeneringen uit de Historien. 95

Het leven van Iulius Agricola. 113

Korte leeringen en opmerkingen uit verscheide Schrijvers getogen en vertaalt.

Korte heughenis uit d'opmerkingen van François Guicciardin. 135

Korte heughenis uit d'achtnemingen van Ioh. Franciscus Lottinus. 140

Korte heughenis uit de begripfelen van Sansovin. 148

Plutarchus berichting voor lieden van staate verkort. 154

Livius opmerkelijkste. 156

Uittoght uit den Hoveling van staate van Durus de Pascolis. 156

Uittoght van Monluk. 157

Vertaalingen uit de Nieuwmaaren van Trajaan Boccalin. 159

Wellekomst aan den Prins van Oranje, naa 't veroveren van Grol. 183

Gedichten eertijds verzaamelt en uitgegeven door J. van der Burgh. I

Granida. 9

Geeraardt van Velzen. 43

Baeto. 81

Paris oordeel. 114

Minnezinnebeelden. 123

Sonnetten. 142

Zangen. 153

Verscheide dichten. 181

Bruilofidichten. 183

Brief van Menelaus. 194

Dichten op verscheide stoffen. 204

Lijk- en Grafidichten. 236

Zederijmen. 242

Psalmen. 245

Vervolgh van P. C. Hoofts Gedichten.

Warenar, dat is, Aulularia van Plautus, naa 's landts gelegentheit verduitscht.

255

Verscheide dichten.

287

Dichten te vooren nooit gedrukt.

294

P. C. H Ó Ó F T S

H E N R I K

D E G R Ó T E.

Zyn leven en bedryf.

Naarder overzien, ende met verfcheide

A A N M E R K I N G E N

vermeerdert.

Edelen, gestrengen, hooghgeleerden, wel-
wijzen, ende voorzienigen heere

Mijnen heere

DIEDRICK BAS,
R I D D E R,

BURGERMEESTER ende RAADT

der stadt Amsterdam.

*Dele, gestrenge, hóoghgeleerde, welwijze,
zeer voorzienige heere,*

De wijde wereldt gewaaght van Belifarius Patricius, bet vermaart door onder- dan door opgang, als dien de fórtuin, uit den triomph-wagen in d'uiteerste armoede schoppende, van eenen geweldigen overste eenen blinden bedelaar gemaakt hebbe; tót een der krachtigste bliken, van dat 'er niet zó onbestendigh ende tijdelóós is als geleende mogenheid. Deze, hebbende in den óórlógh der Góthen, Napels belegert, van wege des Kayzars Iustiniaan, kreeg kundschap, hoe zekere waterleiding van buiten ende van binnen gehecht was aan de vesten, bestaande aldaar uit een' zelfwosse klip, doorboordt pas om waters genoeg in te laten. Dit hól deed hy, om geen geluidt te slaan, in 't ronde uitschuijen, tót dat 'er een gewapend man door moght, ende schikte der, onder gunst van de muiren der waterleidinge, in der nacht, vier hondert binnen, die, terwijl andere de vesten beladden, een' póórt opbraken, ende hem in de stadt holpen. Toen die zachtzinnige René van Anjou, bezig met schilderen van een veldthoen, door gelatenheid in onspoedt,

Óft lust in zijn werk , zonder daar uit te scheiden , de tijding ontving van 't verlies zijns koninkrijk Napels, was die stad , van Alfonso van Arragon , door 't zelve open ingenomen , negenhonderdt vijftigh jaren na d'andere verovering. Wie is 'er zó vreemd, óft hy en roept hier : wat waar hem de kennis der historien waardt geweest ? Ende indien hy 't naderhandt vernomen heeft , welke klachten wanen wy dat de zijne geweest zijn , over opvoeders , die hem niet bet tót die letteren gehouden , over raadsluiden , die hem niet geweten hebben te waarschouwen voor zó bederffelijk een verzuim? Gewisselijk, als aan de historie nóit ander voordeel vast geweest ware, dan men 'er hier mede doen kon, zy had zich gequeten. Maar alle exempelen en strekken zó klaar een spiegel niet ; ende is 't, zonder wel evene overeenkoomst van omstandigheden , hachelijk daar op aan te gaan. Nóchtans zullenze een reghtschapen óordeel al dapper ten dienste staan : zulx óók , dat het nergens meer heuls aan heeft in 't bestellen van de zaken der wereldt , uitgezeidt d'ervarenheidt. Deze evenwel , al isze verkregen door langduurige oeffening in eenen staat , die met de voortreffelijkste regeeringen doorgaands in voorvallen van gewicht te schiften heeft , valt by verandering van órden ende ongeziene toevallen lichtlijk verleegen. Des heeftze 't handtreiken der historie van doen ; de welke , boven dien, in 't stichten der zeden en huiszaaken van geen en geringen raadt en is. Ia zal zy misschien eenen , die haar benaarficht , al op luttel na brengen tot de bequaamheidt der geen en , die men in ervarenheid acht uitgeleert. Hier van zóude Lucullus getuigen , die , in 't stuk van den óórlóg , zijnde 't kommerlijkste beleid van alle , het zó verre gebragt heeft, met betrachten der voorledene geschiedenissen , dat de zon nóit zege zagh van zulk een' glans , als de geene , die hy op Tygranes bevocht.

vocht. Des de ridder Brancaccio , óudt hópmán , wijst den veldtheer de rijkdommen der historie aan, om d'armoede der ervarenheidt te boeten met uitlezen der merkelykste bedenkingen , op allerlei geval van 't lósse lót der wapenen. Ende indienmen in een ding zó driftig, zó schieijk , zó draaijende, dus veel aan de historie heeft , wat zal zy den man van state dienst doen in zaken die den tredt gaan , ende overleg lijdén ? Dóch behoeft de geen , dien hare behulpzaamheidt strekken zal , wel te genoegén aan eene middelbare belezenheidt in 't gemeen , ende met zekeren eenen óft anderen schrijver zulx zijne verkeering te maken , dat de stóf aan hem beklijve , als óft hy daar zelf door heen gegaan waar. Want verloren is 't, menighte van geschiedenissen van buiten gekent , ende zich aan enkele uitkoomsten vergaapt. Alzó hebben, mijns óordeels , die gróte óordeelen geóordeelt , de welke , schaffende den verstande spijs , niet zó veel als 't swelgen kon om te zwellen , maar verduwen om te groeijen , zich by de krachten der zelve zó treffelijk bevonden hebben. Alzó heeft Alexander de dichten van Homerus , zijnde in der daadt historie met poëtsche sieraden verbloemt , Scipio de lessen van Xenophon , Brutus de schriften van Polybius, páus Clement de zevende die van Tacitus , kaizar Karel de vijfde de gedenkenissen van Commines, de maarschalk Pietro Strózzi die van Cæsar ingenomen, ende geëigent het voedsel der voorzienigheidt , daar zy vol van zijn. Alzó heeft , t'onzen tijde , koning Henrik de Gróte doen blijken , hoe hem in de kraft zijner jaren te stade quam , 't geen zijne jonkheidt, door 't vertólken uit den Latijne in 't Françóis , den zelven Cæsar had afgezogen. Voor al dient 'er in getaft , ende niet overgelópen , zó men gróndt raken zal van schrijvers , die , geene lust nemende in platte schildery , hun werk diepen met schaduwen , quansuis leeghbaar-

lijk aanroerende geheimenissen , die zy in de óren bijten den geenen die der hebben om te hóren. Oórzaak , herkoomst , toeleg , achterdócht , genegenheid , gelegenheid , wegh , wijze , reden en raadt reppen , zijn leeringen voor de geenen die goede lucht hebben , óft hun vernuft , met vlijt , te bate komen. Maar onder schrijvers van gelijke deughd worden ons boven al bevolen , die uitgeven 't geen zich naaft aan onzen tijdt heeft toegedragen. De waarom is , dat de gelijkaardigheidt tusschen die ende de dagelijksche handelingen behendighst onderwijft , hoe deze op 't gevoeglijkst te slijten staan. Dit inzien heeft mijne ledige uren bekoort , om zich te koste te leggen aan 't leven van den voorschreven Henrik den Gróten , ende zijn bedrijf , uit verscheide schriften opgezócht , in kort Hóllandtsch te vervaten ; op hope , dat de nadruk van zó treffelijke dingen ten deele zal opwegen , het geen dat mijn vermogen te licht valt. Gunst nócht ongunst is my , in 't bezonder , van dien koning bejegt. Indien ik elders zinnen lóf wat lustiger ophaal , 't moght zijn dat my gedreven hebbe de gemeene zucht onzes vaderlandts , t'zijner Majesteit onsterffelijker gedachtenisse , 't welk haar toedoen , in 't opreghen van dezen staat , zó hóge is zettende : ende ik , zonder des gewaar te worden , vervallen zy in dankbaarheidt voor de quijtschelding harer weldaden , die ons verplight tót eeuwige erkentenis. Namelijk , de naaste eer aan 't betalen , is belijden , wat , ende wien men schuldigh is. Om deze reden hebben vele deftige personen , op het aanschijn van uitgegeve boeken , getekent de namen der geenen , waar in zy grótelijx waren gehóuden ; ende ik , vólgende 't spoor der zelve , uwer Ed. dit werk willen toeschrijven , om , by mangel van vergeldinge , te verkundigen de gunsten en vrundtschappen , my van haar als t'huis gezonden , zommige eerze verwacht , ja verzócht waren. Het en heeft

u. Ed.

U. Ed. niet verdrotten , in 't drokfte der bezigheden van state , ende hare wightige ambaffade aan de koninklijke Majesteit van Gróót-Britanjen , uit te breken, om my ende mijne bezondere zaken te dragen, met die zórghvuldigheidt daar landt en luiden op rusten. Gelijke goetwilligheidt is mijn toeverlaat dat het gemoedt uwer Ed. zal nijgen, om 't geen ik haar hier opdraag als aangenaam aan te nemen, ende in genade de gebreken , zó wel die my de kinderlied verbergt in deze mijne geboorte, als die ik zie, ende niet en zie te beteren , wezende misschien de minste menighte niet. Dat men óók niet alleenlijk magh, maar moet missen, weet U. Ed. de welke

*Edele , gestrenge , hóoghgeleerde , welwijze ,
zeer voorzienige heere*

ik , nevens schuldige eerbiedenis , Gódt bid in eere ende voorspoedt altijdt te bewaren , ende in hare goede gunfte

Uw. Ed.

Verpligten dienstwilligen

P. C. H Ó Ó F T.

Ex epistola viri illustrissimi

D. HVGONIS GROTH

A D

D. PETRVM CORNELII F. HOOFDIVM,

Præfectum arcis Mudensis, oppidorumque
& agri Goeylandiæ Prætori.

Ratulo Magni Regis Manibus, HOOFDI vere ingeniorum nostratum Princeps, quod tantum scriptorem invenerint. Certe eam monstrasti rerum Galliæ peritiam, ut nihil Gallo cuiquam concedas. Nos interim, &c. Ego quantum te colo, tantum abs te amari semper faciam plurimi. Amicos, si quos illic habemus, salutari velim. XXVIII Iunii MDLXXVI. Lutetiæ.

Tuus totus

H. GROTH.

Sur la vie de HENRI LE GRAND, de Monsieur Hoot, Bailli de Goyland, Droffard & Chastellain de Muyden.

TAcite, resveillé du sommeil de la bas,
N'a changé de maintien, d'air, d'humeur, ni de plume :
Mesme vigueur le meut, mesme chaleur l'allume,
En mesme majesté, mesme pied, mesme pas.

Desgousté seulement des foibles de Rome,
Du langage assadi au declin de l'Etat,
Il ose s'accuser d'un parler bas en plat,
Et quittant le faulset, entonne la voix d'homme :

La voix, les forts accens des peuples indomptez,
Le langage pareil au courage d'Hollande,
C'est la force, dit il, que son HENRY demande,
Quoy que ses vieulx Romains s'en tiennent affrontez.

Et tardez vous encor à fouiller ces Memoires,
Pour y estudier le plus grand de vos Rois ?
Et ne suez vous pas à comprendre, François,
Les beaux mots qu'a choisi le Prince des Histoires ?

CONSTANTER.

Damnabis angustias Romanas, si scieris unam syllabam esse, quam mutare non possum, et ðv. Sen.

Ad

Ad Magnificum, Amplissimum, doctissimumque virum

D. P E T R V M C. H O O F T ,

Satrapam Muydensem ,

cum Inviētissimi Galliarum Regis HENRICI MAGNI
vitam & res gestas gravi oratione enarrasset ,

S C A Z O N .

Scriptor stupende, Belgici soli vates
Non æmulande, cujus incubat labris
Vocis Batavæ curiosâ majestas :
Qui scepra verbis, purpuramque transcendis ,
Eburque tollis regium cothurnatus :
Sic perge Famæ, seculoque Belgarum
Debere nomen. non tuis leves curæ
Chartis inerrant, dexteramque cantatus
Hylas fatigat, pulpitisque Theseis
Pulsata cunctis. sed velut Iovi magno
Tonitru decorum est, fulminumque sublimes
Per summa jactus, arduumque quodcunque est ;
Incedis altè, verticique regali
Excelsus hærens, fata scribis HENRICI.
Ut ille clara B O R B O N V M genus ducens
De stirpe, regnis debitus Navarrorum ,
Titulos Olympo fixerit, fidem terris.
Ut per superbos hostium cataphractus
Grassatus enses, inter horridas noctes ,
Inter minaces mortis obviæ vultus ,
Vicesque Martis, mobilemque Bellonæ
Rotatus axem, victor ipse Fortunæ
Magnusque fortis improbæ triumphator ,
Dignam potenti straverit viam regno.
Ut turbulento Galliæ mari Castor ,
Et mite sidus fulserit, cui frendens
Tumultuantes fregit impetus livor ,
Longæque pacis pressit osculum Mavors.
Ut exterarum litium sequestrator ,
Bellisque circum sævientis Europæ
Pacator, ipsos increpaverit Reges ,
Tot partium, tot dissidentium judex ,
Æquus potenti & impotentis assertor ,
Cunctis tremendus, indomabilis cunctis.

B

Hic

Hic Federatus vindicem suum Belga,
Columenque discit. spectat Allobrox numen,
Quod infidelis horruit. quod augusti
Coluere Patres Adriæ laborantis;
Nec Roma spreuit, Austriæque regnator,
Non ipse ditis prævalens Tagi rector,
Qui dicat unus iussa duplici Phœbo.

Magne Imperator, cui suam comam Celta,
Braccata Narbo subdidit suos fasces,
Bullam togatus: vive posteris, Princeps,
Scriptore tali. qui tuæ facem famæ,
Iam voce, jam sententiis serenatis
Præfert tiaræ. Tu Quiritium laudes
Factis adæquas: hic Quiritium sensus,
Gravemque Taciti donat ausibus tantis
Mentem disertus. Te per orbis orchestram
Vexere pugnae, bella, tela, ballistæ;
Hunc rebus aptus grandibus tonans sermo,
Divinitatis particeps. tibi legem
Mortalitatis fixit efferus latro,
Æternitati lingua vindicat nostras.

„ Dignis coronæ laudibus parentatur,
„ Cum nil malignus detrahit, nihil donat
„ Favor benignus, gratiæque sectator.
„ Tunc regnat ostrum, cum nepotibus feris
„ Regnasse constat, seculisque venturis
„ Trophæa monstrat. tunc Ducum viget virtus,
„ Cum vivit ævo. fortitudinis merces,
„ Regisque fors est summa, non mori regem.

Sublimis HOOFDI, quem Garumna narrantem
Miratur, & decora Sequanæ sedes,
Et Matronæ potator, & Liger clarus,
Venerare Gallum. si tuos per annales
BORBONIVS ingens ambulat, per annales
Regisque gesta Maximi perennabis.
Regale crescit Liliū. Leo noster
Te sic loquente, latior jubam quassat,
Socioque triplex ungue Liliū prensat.

CASPAR BARLÆVS.

I

P. C. H Ó Ó F T S

H E N R I K

D E G R Ó Ó T E.

An aller óudtheid ende heugenis der Historien her werd naulijx iet gevonden dat by de Roomfche treflijkheid halen moght. En ¹ byna al wat 'er te dien tijden verhevens was, is komen zakken in den fchóót van deze geweldige heerschappije; die, met de ² welgeschiktheid van haren staat, etlijke eeuwen lang, de wereld heeft kunnen regelen: en gebloeit in ³ ontalijkheid van doorluchtige personaadjen ende exempelen. Maar t'hans de ⁴ mogenheid overwightigh geworden, ⁵ 't ontzigh uit zijnde, heeft ⁶ de tucht een' smet, de órde een' krak gekregen, en de fortuin hare handen ruim. ⁷ Sedert hebben wy den inbrek van die rauwe vólken, uitstortende ten Nóorden en ongezegende landóuwen, ⁸ over het gansche rijk en deze behavenste plek onzes aardbodems, gehadt; ende ⁹ ontrent duizendt jaren wildernis. Na zó langduurige verwarringen, dunkt ons dat de geregeltheid ¹⁰ zich by mans leven eerst weder heeft begoft te zetten, in de staten van Europe; ende eenige trek der aalóudtheid t'openbaren in ¹¹ handel van wapenen en wetenschappen. Maar onder andere sieraden der opgaande eeuwe, heeft onlanx de klaarheid van Henrik den Gróóten, Koning van Vrankrijk ende Navarre, wel aanzienlijk uitgeblonken, als die ¹² ongelijk meer lichts van de deught dan van 't geluk ontfangen had. Want ¹³ zelden óók den alleredelsten die benautheden overkomen, tegens welke 't hem niet baten moght, dat hy uit het derde geslaght der Franfoische Koningen zijnen óórsprong had. ¹⁴ Afkoomst die haars gelijk onder de zonne niet en weet. Syrien, Ierusalem, Cypers, Grieken, en 't Kaizerrijk van Konstantinoplen, Sicilien, Napels, Toscanen, Lombardijen, en Genua, Castilien, Navarren, Hongarijen, Polen, Engellandt, hebben zich laten beheeren door ranken van deze stam, ende onderzaten óft leen-lieden van dezen huize. Het recht tót de króne ¹⁵ ('t welk in weinig erfstaten gebeurt) is hier zonder opspraak. ¹⁶ Want wie zoude darren zeggen, dat het rijk ongerechtelijk bezeten ge-

*Geslaght
van Henrik
den Gróóten.*

B 3

weeft

¹ Daar 't geweldt is wil 't wezen.
² Geschiktheid bestaat; en sticht andere.
³ Bloeyen van staat leidt in dapperheid van daden.
⁴ Overwightige maght berst uit órden.
⁵ Ontzich weert ontucht.
⁶ Orden en tucht tóómen 't geval in.
⁷ Losse regeering is te grabbel voor woeste vólken.
⁸ Die uit een bar in een vruchtbaar gewest valt, is een hardt vyandt.
⁹ Een gestóópte staat hobbelt lang.

¹⁰ Uit onórden komt entlijk órden door 's werelds wisselzucht.
¹¹ Wapen en wetenschap zijn staatstichters.
¹² Geluk geeft achtebaardheid; maar deught de meeste.
¹³ Geen afkoomst hoe gróót óók ontwaft het ongeluk.
¹⁴ Gróóte geboorte baart gróót aanzien.
¹⁵ Recht op erfstanden zelden onbesproken.
¹⁶ Een geheilight vórst is in de gemoeden der gemeente een stijve stut voor zijne nazaten.

Zijn¹ ge-
boorte.

Dróóm
zijner swan-
gere moeder.

Zijn⁸ op-
voeding.

weest ware by Sant Luidewijk , gehóuden voor eenen vórst van zó bezet een gewisse , dat hem na zijne dóódt de naam en 't gelóóf van heiligheid gevolght is? Deze staat negende gróótvader over Anthonis , die , afge- daalt van zijnen jonger zone Robert , door de huizen van Clermont , Bourbon , la Marche ende Vendosme , den tijtel van Navarre behuwt heeft aan de koninginne Ieanne : ¹ welke uitnemende flonkerstar des huis van Albret , in destigheid van zeden , voorzienigheid , gróótmoedig- heidt , Gódtvruchtigheid , by de óuwde ende naamhaftige heldinnen wel magh geleden worden. Uit dit paar is den dertienden van Winter- maant , des jaars 1553 , te Pau in Bearn geboren Henrik , nu gebynaamt de Gróóte : komende alzó van moederlijken adel óók velen doorluchtig- gen geslachten te bestaan , ende , onder andere , gesproten uit die ontzigh- bare óórlóóghstam ende gestrengen bloede van Foix. Overzulx noemt hem de ² heer van Bartas , in zeker sonnet , naneef van Herkules : 't zy door Poëetsche weligheid , óft dat het volk zich zulx diets maakte van die van Foix ; haast met zó veel flóts als M. Antonius te Rome daar voor wilde aangezien wezen. Maar dat zich Henrik dezer vindt niet en belgh- de , bleek , als naderhand zijn' beeltenis gemaakt met de wapenen van Her- kules , op de triumfpenningen , Europe doorwandelde : mogelijk met ge- lijke toeverzicht als Alexander Olimpiaes kóut van de slang , en Cæsar het maaghschap van Ænæas aan zich lenen lieten. Namelijk ³ de dappere ydelheden , die de geringen doen uitlachen , komen den gróóten te stude. Alzó ⁴ hebben wy der óók t'onzen tijden gezien , die de afkoomst van kaizar Karel den vijfden tot op Noach wisten te berekenen , ende zulk een' eeuwige ry te stuwen met vórstelijke perzonen. De ⁵ koningin van Navarre , onlanx eer zy van hem gelagh , dróómde datze ter werelt ge- braght had eenen jongen haan , zeer schóón van kam ende verscheiden- verwige vederen. Dewelke , bevochten van een' gróóten hóóp toeschie- tende slangen , zich wakkerlijk weerde , schuttende hun geweldt op zijne pennen , ende dragende zijnen kam moedighlijk te bergh. Mitsdien ver- scheen een bejaardt man van eerwaardigh gelaat , zeggende , zy had geene vrees te hebben voor haar haantjen : want de Paus genadigh ende han- delbaarder wordende , zóude de slangen doen afstaan , óók hem toezein- den een' kuissche tortelduif ; ende die hem eijeren leggen , daar arenden uit gekipt zóuden worden. Hoe ⁶ verre de waarheidt van dezen dróóm gegaan zy , wil by 't belóóp zijns levens blijken : schijnende het wóórdt genadigh te slaan op de betekenisse van 't Latijn Clemens , ende den acht- sten Paus van dien naam. De ⁷ gódljke voorzienigheid , dezen prinsse toeleggende den arbeit dien 't in had Vrankrijk te bevredigen , vlijdde alle gelegenheden , zich dat pas vertóneide , in zulker voege , datze zijnen óuderen ingaven den raadt van hem ten platten lande te doen opbren- gen , om by ⁸ tijds te leeren harden. 't Zy ⁹ dat het verongelukken van hun- nen eerstgeboren , die zijner voester ontschoten was uit den venster in 't water , hen hebbe doen haten de tederheidt ende 't gevaar der hóflijke op-

¹ Aart der moeder van gróót belang voor de kin- deren.

² Veel klaarheids komt den gróóten van de schrij- vers.

³ Ydelheidt van roem valt den gróóten strekke- lijk , den kleenen kóstelijk.

⁴ Ongemeen geluk vindt ongemeene vlaeijers.

⁵ Gróóte toekomstten zijn zelden zonder eenjer voorspel.

⁶ Vervulling alleen de rechte nitlegger van voor- tekenen.

⁷ Godlijke voorzienigheidt ingeeffter van allen heilzamen raadt.

⁸ Van joux op gewent houdt best stal.

⁹ Bijster moet men zich by quade gewoonte be- vinden eermenze verwerpt.

opvoeding; ófte dat koning Henrik van Navarre zijne gróótvaderlijke genegenheid ¹ vermant heb, om dezen zijnen neef blóóts hóófts ende barvoets (want dit zeitmen) te hóuden, ende hem alle ongemak, door wennis tot spel te maken; met eenen behartigende het ² heil der vólken, dien aan de kindertucht hunner vórsten niet luttel gelegen is. Derhalven, gezóóght van een' boerinne, braght hy te Coraze, ende in de klippen van Bearn, een goedt deel zijner kintsheid over, gevleit en geviert met zulke lekkernijen ende gemaklijkheden, als gewoon zijn te vólgen den kinderen der huislieden, met welke hy zijn gezelschap maakte. Des ³ gewende zijn gemoedt met luttel, ende 't geen' gereedst was, te vrede te zijn; van cerimonien óók ende andere hóófsche uitwendigheden het niet nauw te neemen; zijn ⁴ lighaam tót lijden van hitte ende kóude, ende allen arbeid des óórlóghs. Waar door men hem t'zijner tijdt hebbelijk heeft gezien, om eenen soldaat te helpen schanssen met ⁵ d'eene handt; ende uit d'ander' een stuk dróógh bróóds te eten tót zijn middaghmaal, ende ⁶ genoeg aan een' uur sluimerens op het schókken van een paardt, om drie etmaalen achter elkander te rennen zonder rust: óók gezeidt, dat hy meer laarzen dan schoenen sleet. Maar ⁷ overmits de beroerten om 't gelóóf gerezen, braghtmen hem ten bos van Vigenne, om opgevoedt te worden nevens de kinderen van Vrankrijk: ⁸ óft om eenen gijzelaar aan hem te hebben, tót ⁹ verzekeringe van de genegentheden zijner óuderen. Want ¹⁰ de Koningin van Navarre was openbaarlijk den pausdoome tegen, ende de Koning schein 'er nóyt gróóten yver toe te hebben: hoewel hy, veldoverste des konings van Vrankrijk, voor Rouan de quetzuur ontving die hem de dóódt deed, ende nevens eene jonger dochter dezen zoon nalaten in den óuderdom van negen jaren. Voor alle deernis met zulk eene onnózelheid, die van Guize, om ¹¹ weduw ende weezen van die hun in den wege geweest was, mede ¹² wegh te helpen, bróúwen eenen aanslagh, den stóutften daarmen óyt in Vrankrijk afgeweten had. Al hun bedrijf waren zy ¹³ gewoon yver tót de kerk ende tegens de ketters te heeten: gróót op dien naam by Philips den tweden Koning van Spanjen, die voor ¹⁴ 't hóóft der vórsten van zijne gezintheit wilde aangezien wezen; met ¹⁵ den titel Catholijk al te jammerlijk beholpen. Dezen ¹⁶ was gelegen aan 't uitróijen der wettige erfgenamen van Navarre, dien hy dat rijk onthield: zulk de ¹⁷ yver licht gróót had te zijn, die met

Zijns Vaders dóódt.

Lagen Henrik in zijne kintsheid geleidt.

¹ Kinderliedf zy manhaftigh, meer heilzaam dan behagelijk.

² 't Leven van den Vórst, de voet der regeringe, ende zeeden der gemeente zetten zich na zijn' opvoeding.

³ Zich met een kleen te behelpen komt grootlijc te pas. Die aan leuren vast is, laat het ernstige lijden.

⁴ Een óórlóghsman moge tegens ongemak.

⁵ Sober eeten, wel werken ende geenen tijdt verzuimen, moet men, daar 't op schanssen aankomt. Voorgang is 't krachtigste onderwijs.

⁶ Slaap sparen, en wegh spoeijen windt uit in óórlóghstócht.

⁷ In beroerten dienen vórsten kinderen wel bewaart.

⁸ Vaak zórght voor zich zelven die schijnt voor anderen te zórgen.

⁹ Die 't kint in handen heeft, heeft d'ouders by 't hart.

¹⁰ Daar de vrouw partiy kiest ende de man leuert, heefsimen niet aan beide.

¹¹ Vórsten weeskinderen komt veel over.

¹² Staatzucht dient geen werk ten halven.

¹³ Schijnnyver tót godsdienst wordt lankzaam mistróumt.

¹⁴ In eenen gedeelden staat viert elke party den gróósten buitenvórst van hare gezintheit. Die eenen vórst iet inruimt, is 'er af.

¹⁵ Jammer is 't dat een vórst om eenen goeden naam by de partijdige te winnen in gróote wreetheden bevillight.

¹⁶ Een overveldight rijk is wankelbaar, zó lang de wettige erven leeven.

¹⁷ Dapper slijft den mensch in zijnen wil, d'imbelding, dat hy met eenen Gode dienst doe.

eyge baat gevoeghd ging. Hy had, dat pas, toerustende op Africa, veel volx van óórlóge te Barcelona bescheiden. Deze ¹ gelegenheid riedt dien van Guize, met hem te handelen, van enige dier benden, over Aragon ende vóórts door 't ² ongebaant geberghte, in Bearn te werpen, om ³ de Koningin Ieanne, met Henrik ende Catharine hare kinderen, te lichten uit de burgh van Pau, daarze zich te dier tijd gezet had; ende te recht te stellen, voor ⁴ d'Inquisitie, in Spanjen. Te dien einde schiktmen zekeren hópman Dominicus, geboren Bearnóis, na ⁵ Guienne, daar hy wel bedreven was, om verscheiden heeren wat ⁶ openings te doen, op dat zy, schielijk van Spanjaart hórende, handt aan de zaak, óft ten minsten rust hielden; ende daar na vóórts getrokken, den Koning Philips, ende ⁷ hartoghe van Alva zijnen krijghsoverste, te vertógen, van ⁸ welk verlang dit stuk, ende hoe schóón de gelegenheid ware. Midler tijdt werdt de hartogh van Guize door Póltrót geschooten; ⁹ doch aan Dominicus, over zulks in Guienne stalhoudende, evenwel bevolen zijne reis ende óuden last te vorderen. Dies neemt hy zijnen wegh recht van Bordeaux op Alva: ende, verscheidene reizen met den hartoghe gesproken hebbende, wordt eindtlijk na Moson aan den Koning zelf gewezen; ende hem bygevoeght Francisco Alaba, die naederhandt gezant in Vrankrijk geweest is. Onderwege aangetast van een heftige kóórts, docht hem goedt te Madril te toeven, ende dat terwyle ¹⁰ Alaba voor heen toge, om den wegh te banen tót de handeling. Zyn waardt, alhier hem in zulke krankheit ziende, doet 'er by halen enen der edelluiden van de Koningin Elizabeth, dochter van Vrankrijk, man met eere, en geboortigh van Nerac: denwelken de kranke, wordende wel haast gemeenzaam met hem, mits den zonderlingen dienst ende handtreiken zich bewezen, ¹¹ verklaarde, dat hy, door deze weldaadt, gróten dank begaan zóuw by zyne meesters; ende wie die waren. ¹² d'edelman hóorde vremd' op van zulke namen, ende ¹³ vermoedende dat 'er iet schulde, gelaat zich oft hy dier partije gunst toedroege; ende gaat alzó den onbedachten, óft door de ziekte ydelhóófdigen mensche, niet alleen 't geheim, maar óók dubbeldt ¹⁴ van zynen lastbrief af, mits aannemende mede ¹⁵ in de zake te arbeiden. Daar nae, overleggende van wat gewicht ende hoeze te steuren ware, besluit hy, alles ¹⁶ te openbaren aan den heer van Saint Estienne, opziender ende gróótaalmoeffenier der Koninginne, ende vóórts aan hare Majesteit zelf. Elizabeth zich met allen zeer ontzettende over de gróuwelijkheid van zulk een voornemen

¹ 't Oórlóghsvólk gereedt te vinden om schielijk op te donderen, is een gróóte gelegenheid. ² Door ongebaande wegen kommen veelijts veiligst en onvermoedt over. ³ Geen onrecht schaamt zich zó zeer óft men pooght het te bewimpelen met schijn van recht. ⁴ Daar 't menschelijk begrip geen schuld vindt, misbruiktmen d'onbegrijpelijkheid van Góds óordeelen om d'onnozele te doen verwijzen. ⁵ Beleid van verlang eischt bedrevenheit ter plaatze. ⁶ Voorbereiding met duistere opening schikt, in hachelijke aanslagen, veel wederspoeds nit den wege. ⁷ De amtenaar in 't stuk van zijn beroep wil im-	mers zó zeer gekent zijn als de oppervórst zelf. ⁸ Oórbereide lichtdoenlijkheid bewegen zeer tót onderwindt. ⁹ Gróóte hóop hangimen lang aan. ¹⁰ Die zelf verhindert is spoelje werk door anderen. ¹¹ Men wage geen geheimenis, zonder last óft wóót. ¹² Onde genegenheid is diep gewortelt. ¹³ Als een ondervórst heimelijk aan vreemde hoven handelt, daar is 't niet klaarschapen. ¹⁴ Geen schrift van zich te geeven in bedenkelijken handel. ¹⁵ Hoop verblindt wonderlijk. ¹⁶ Die vorsten dient bele niet wat zijnen meester raken magh.

men tegens Ieanne, die zy niet alleen nanicht, maar óók gróote vriendfchap dragende was, ¹ begoft te weenen als zy 't hóorde; ende gemerkt dit de eer ende welstandt des rix betref, ² vaardicht daadtlijk brieven af, in fyfer, op Mofon, aan den heer van Saint Sulpiçe gezant van Vrankrijk. Daar benevens doet zy hem, door fchryven des heeren van Saint Estienne, verwittigen de gedaante, wezen ende klederen van Dominicus, waar hy te Mofon herbergen zoude, ende al wat 'er gaands was. Ende werdt dit beftelt met zódanigh een' vlijt, dat het de bode nóch te Mofon aanbracht voor Dominicus. De Fransche gezant, op zulk een' weet, ³ doet hem verfpieden; vóórts zijn gaan ende koomen gade slaan, by uitgezette luiden: ende wordt gewaar, dat hy driemaal, by ⁴ nacht by ontijde, ⁵ toegang gehadt had by Philips, onder aanleiding van Alaba. Om dan intijds dezen flagh te breeken, ⁶ zeindt hy zijnen geheimfchrijver, die tróuw was, met brieven van gelóóf in Vrankrijk, dat hy den Koning ende Koninginne moeder alles te kennen gawe, ende, op zynen wegh door Guienne, ⁷ de Koningin van Navarre dede waarfchuwten. Aldus is zonder gelukken, maar óók zonder wraak, gebleven dit beftaan, konnende, ten opzichte van zó ⁸ overdadigh eene ftóutheit, in 't eerft naulijx gelóóft worden by de Koningin Catharine; dewelke, zó men acht, wel gedient was met het uitbrengen, maar ⁹ geenszins met vangenis van Dominicus, ende vervólgh na meerder klaarheit. Want der genen aanzien ¹⁰ ende maght, waar mede zy zich noch dacht te behelpen, t'eenemaal neder te fmijten, was haar ongelegen, ende zulk een ftuk blijkende óngewroken te laten, der eere niet genoeg. De Koningin Ieanne een goedt betrouwen, door deze waarfchóuwing, gekregen hebbende, zondt kórts daar nae, haren zoon Henrik ten hove, onder ¹¹ opzicht van deftige perzonen, tegens 't bederf der verleideren, flibbering der vryaadjen, ende die bekoorlijkheden. Zijn beftierder was de heer van la Caze, een ¹² gódvrezend edelman, ende van gróote gefchiktheit, geoeffent in krijghs-handel; ende wel belezen; zonderling in Hiftorien, 't welk de vórstengeleertheit is. Te hove werdt hy terftont gekent voor eerften vórst van den koninkliken bloede, gelijk hy was; ¹³ teekenende ende zegelende, daar 't pas gaf, naaft aan den broeder zijner Majesteit, ende voor den Cardinaal van Bourbon zijnen óóm, dienmen naderhandt getracht heeft dien naam te doen dragen, om Henrik te verfteeken van de króone van Vrankrijk. Vóórts quam hy den Koning te verzelfchappen op de reize van Provençen. Noftadamus had dat pas, in dien hoek, het aanzien ende vernaamtheit van eenen overvlieger, in de konft die zich vermeet te waarzeggen uit de ftarren. Het

Zucht van Koningin Elizabeth van Spanjen dóchter van Vrankrijk tot de hare.

Henrik ten hove gezonden.

C

is ge-

¹ De hartftócht is maghtigh in de vrouwen.

² Met vlijt ende bedektheit bekrumpmen de quade aanslagen.

³ Dubbeld wis ga een gezant in zijn' tijdingen.

⁴ Nachtwerk weet wat.

⁵ Daar de vórst zich zelf mede moet, dat moet wat in hebben.

⁶ Zaken van zwaar verlang fchrijve de gezant over by eenen vertróonden perzoon, die 'er op gehoort magh worden.

⁷ Als het toeven vol gevaar is, magh de gezant órden stellen eer hy last heeft.

⁸ D'eer ende welstandt van een maghtigh ende

vruutlijk Rijk te na komen, is óngelóóffelijke ftóutheit.

⁹ Oóghbliking is vórstenvoer.

¹⁰ Behendiger doet een vórst vaaken iet door de maght van zijnen onderzaat, als zelve.

¹¹ Aan een jong vórst is veel gaa te slaan.

¹² Naaft godsvrucht zijn ervarenheit ende geleertheit van de zaaken der wereldt noodigh in den beftierder van eenen jongen vórst.

¹³ Den naam der vórsten tijdtijk over zaaken te laten gaan, diem om hen tot zórgge te verwekken, ende in achtbaarheid by 't volk te brengen.

Voorzeg-
gen van zijn
koomst tot
de kroone.
Zijn
kindsheid
beloof wat
groots.

Hy wordt
gemenot in
de derde be-
voerte des
rijx.

Quink-
slagb.

Quink-
slagb.

is gelóóft, dat dees van ¹ de gróóten (gelijkze nieuwsgierigh zijn) gehanteert wezende, zijne koomst tot de Fransche króone toen al zóude voorzeidt hebben; ende de ² Koningin Catharine sedert Henrik te nóder gehadt. Vast ³ gaat, dat de kindsheid niet verbergen kon den man die'r stak in dezen vórst. Een ⁴ bedrijvende geest, een' dappere kloekmoedigheid zaggh hem ten aanschijn uit. Zó quam de ⁵ Hartógh van Medina del Rio Seco, op de byeenkoomst van Karel den negenden met zijn' zuster Elizabeth tót Bayonne, van hem, toen ontrent twaalf jaren oudt, te zeggen: *Este principe mi pareçe imperador, o lo ha de ser: Dées' Prins schijnt my kaizar, óft hy heeft het te wezen.* De Maarschalk van Monluc heeft by geschrift gelaten, dat, ⁶ toen hy, inden aanvang der tweede beroerten om 't gelóóf, Lectoure verzekerde, d'ontvooghde stadthóuder Fonterailles verwonnen van spijt uitborst, met wenschen om de dóódt, mits dat de Prins van Navarre bejaart ware om bevel te voeren. Ende alzó Monluc hem daar over beriep, zeggende, dat nócht hem, nócht den zynen, van den huize van Navarre óit goedt geschiedt was, maar alleenlijk van den Koning; Fonterailles antwóorde: 't is waar, maar zó lief is my de Prins van Navarre, dat ik wilde gestorven te zijn, ende hy dien óuderdom had'. Ontrent den zelve tijd begaf zich de Koningin Ieanne met haren zoon, dien zy uit het hóf getogen had, ende zijne zuster, van Nerac nae Rochelle by den Prins van Condé, ende Ammiraal van Vrankrijk, die der verrassing hunner wederpartije ter nauwer nóódt ontslipt waren. Onder wege quam de heer van la Mótte Fénelon van den Koning af, om haar vroedt te maken, dat Condé ⁷ t'zijnen ondank vastgehóuden was van den Ammiraal, ende zy wel zóude doen aan 't betrachten van den dienst zyner Majesteit, zonder haar ⁸ der wapenen te moeijen, die tegens de zelve waren opgehieven. Henrik ten eersten aankomen gevraaght zijnde, van dezen, waar toe hy van huis trekkende zich ging in die beroerten steeken? gaf dat pas, ontrent vyftien jaren óudt zijnde, t'antwoordt: *Om ⁹ 't rouwvaken te sparen. Want zómen de vórst vanden bloede doet sterven, den eenen voor, den and'ren nae, 't komt den laasten toe rouw over den eersten te dragen; maar t'effens omkomende, is 't hun nódelóós: Ende daarom gae ik mijn' heer mijnen óom vinden, dat ik 'er mede leven ende sterven moge.* Des anderen daaghs, hórende den zelve la Mótte zich met klagelijke redenen erbarmen, over den ellendigen brandt daar Vrankrijk in gestelt was: *Ik name dien*, zeyd hy, *te blusschen met eenen eemer waters.* Ende gevraaght, hoe dat? voeghd'er op: *Met dien te doen drinken aan den ¹⁰ Cardinaal van Lóthringen tot berstens toe.* Zó keerde dan la Mótte onverrichter boodtschap, ende vórderden zy lieden hunnen voorgenomen weg. Kórts daar nae ging 'er gebódt in

's Ko-

¹ De gróóten zijn nieuwsgierigh.

² Hareljk is by de rogerende de geen diemmen hurre plaats toeleidt; al is 't buiten zijn toedoen.

³ Gemeenlijk brengt de kindsheid maare van den man die 'er in steekt; en baart den wegh ter achthbaarheidt.

⁴ Werkelijkheid ende moed belóoven een doorluchtigh leven.

⁵ T'zamenkoomst van hoven, zonderling naarverrige, is de waagh der gróóten.

⁶ Gróót gevoelen moetmen hebben van den geen diemmen ten hóoghsten liefst, zonder genót, óft hoop van dien.

⁷ Dat een voorneemen perzonaadje ons vrywilligh afvalt gelóofmen traagghlijk; óft gelaat zich des niet te gelóoven, om hem een eerlijk oopen tót wederkeer te laten. Veel doctmen om eenen gróóten aan zijn parthy te hónden.

⁸ Verdoemde wapenen schijnen, die 't tegens wettige Overheidt hebben.

⁹ De vyandschappen* der huizen worden den vórst kinderen in 't zógh gegeven.

¹⁰ Eenige geestelijke begaan zijnde met hunne weerlooze achthbaarheidt, zijn graagh om te doen voelen wat zy vermogen, 't welk men hun minst te goede hóndt.

's Konings name, 't welk alle amptlieden van der Gereformeerden zijde, verklaarde vervallen van hunne staten. Zulks Henrik van zijn landtvooghdy van Guienne, waar in hem Monluc tot stedehouder was bygevoeght, afgezet werdt. Tot Rochel gekomen zijnde, droegh hy onder den Prins van Condé ende ¹ Ammiraal van Vrankrijk zijn' eerste wapenen. Deze deden hem verachten in de letteren; tot de welke dat hy *Zijne eerste wapenen.* niet bet gehouden en was, alhoewel ² maar matelijke geleertheit in eenen vorst geprezen wordt, hem menigmaals, in zijn leven ghemoeit heeft, uit lust om ³ zijn eigen bedrijf te boek te stellen, ende Cæsar óók in dat deel te gelijken; gelijk hy 't in veel' andere ⁴ getracht ende getroffen heeft. Condé ⁵ droegh hem, als eersten vorste des Koninkliken bloeds van Vrankrijk, wel op, de hóoge overigheid des krijghs: dóch zijne moeder was 'er tegens, ten ⁶ aanzien zijner jonkheid. Maar ⁷ Henrik meentmen, dat daar kleene smaak in vondt, ende 't óogh worp op winst van aanhang, zich stijvende met vrundschap van vermoge perzonen, voornemelijk in 't gewest van Montalban; om niet langer onder Condé te staan, dan zich wel gevallen zóude. 't Zy dat hem eigen' eergierigheid gedreven, óft tóchtigh gemaakt hebben de geenen die hunne ⁸ staatzucht te werke leggen, aan 't innemen der jonge vorsten, ende onder schijn van hunne verheffing te behartigen, de ongezette gemoeden met overdwaalsheid opjagen. Andere ⁹ duiden 't ten besten, ende zijner voorzichtigheid toe, de welke, gade geslagen, dat ¹⁰ Condé inde voorlede beroerten lichtelijk met listige vredehandelingen by te brengen geweest was, getracht hebbe met zó eenen vastgaanden toeverlaat, zijn' zaken in allerley uitkoomst te verzekeren. Maar de Prins van Condé te Bassac verflagen, ende de zaken der Gereformeerden, door die neerlaagh, in deerlijken schijn gebraght zijnde; was 't de ¹¹ Koningin Jeanne, die den krijghslieden inden boezem hield de harten die hun ontzinken wilden. Deze, ¹² den verflagen Prinse treflijken ¹³ lóf naegevende, midden onder bevelhebbers en soldaten, prikkelde een' yder: *zy zóuden zijn' vroomheid, zijn' stantvastigheid naaryveren, ende moedt houden, om de ¹⁴ waarheid, nevens de vryheid des vaderlands, te beschutten tegens de eerloóze wapenen hunner vyanden: dat ¹⁵ de gerechtigheid hunner zake niet met den Prins gestorven, nócht de hope uit was. Gódt ¹⁶ had'er in verzien, door de geenen die den levenden ¹⁷ Prinse bygestaan hebbende, wakker ¹⁸ in des overledenen plaats*

Condé's doódt.

C 2

zóuden

¹ Zijnen leergronde te leggen, onder treflijke oversten, is aanzienlijk.
² Maar matelijke geleertheit is den vorste dienstigh.
³ Die zijn eigen bedrijf schrijft, weet best reden ende oorzaken te openen.
⁴ Het stijft zeer, in eenigh ampt, 't zy van oorlooge óft ander tóogh op een dapperen voorganger te hebben.
⁵ Voegblyk is dat minder van bloede aan meerder het oppergezagh biede, al voegt het dezen niet het aan te neemen.
⁶ De jonkheid, al is zy óók bequaam, derft ontzich vereischt by 't gebied.n.
⁷ De jeught is gaarne meester.
⁸ Meeningh leidt toe, op de gunst der aankomende vorsten, den ytze leydigh is; ende rekent hun opruijen aan voor genegenheid.
⁹ Vorsten bedrijf wordt meengerwijze geduidt.
¹⁰ Die met omzettelyke verwanten gescheept is,

dient, óft men hem ontviel, altoos eenen wijk te weeten.
¹¹ Als een' vrouw hart tóont, schamen zich de mans te slaanwen.
¹² Niet weenigh beweegt het, dat een overste zelf, een gemeente met reden aangaat.
¹³ Lóf strekt betaling by vuidigen ende vroomen. Een vorst die deze munt niet weet te doen gaan, komt hóopen gelds te kort.
¹⁴ Gódsdienst ende vaderlandt verplichten boven al.
¹⁵ Vast toeverlaat op de gereschtigheid zijner zaken zwicht door geene tegenspoedt.
¹⁶ Bewijs van de zórghe Góds over ons maake gróote rustigheid.
¹⁷ Die by eenen veldtbeer in bewindt geweest is, kan zijn beleid best navolgen.
¹⁸ Een parthy haar hóóft verlooren hebbende, make wakker een ander.

zonden treden. Dat de prins van Bearn daar was; jae zelfde zoon van Condé, erfgenaam des naams ende der¹ deughden zijns vaders: den welken, en den anderen hóófdén zy² vertróuwde, dat zy nimmermeer der goede zake beswijken zónden. Aldus in 't openbaar gesproken hebbende, nam zy in³ 't heimelijk haren zoon voor; met vele redenen, dienende, om 't jeugdigh gemoedt t'ontsteken. Ende sedert wérdt d'óórlógh op den name van hem, ende van Henrik prinsse van Condé, eenige maanden gevoert: maar eintlijk hem, noch⁴ geen⁵ zestien jaren óúdt zijnde, alleene⁵ eedt gedaan van alle hóófdén des heirs, als aan hunnen overste. 't Welk geschiedt zijnde, deden hy ende de Koningin zijn' moeder gróóte⁶ penningen van góude slaan, hebbende aan d'ene hunn' beider tronijen, aan d'andere zyde geschreven: Vailige vrede, volle verwinning, óft eerlijke dóódt: ende wérdén dezer vele den⁷ Hóógduyt-schen vereert. 't Aanvaarden⁸ van hóge ampten, 't bestaan van schitterige aanslagen, was nóit onbehoefstigh van verdadiging tegens opspraak, die altijdts haar deel willen hebben aan de vermaardtheid. De gereformeerden konden⁹ geen' aanstóót vinden in 't hóóftmanschap van Henrik tegens zijnen Koning, gemerkt het was tót voorstandt van hunnen gótdsdiens. Maar de genen, die met werelijke redenen getracht hebben zijn' faam te vlakken van¹⁰ de smette der oproerigheidt, braghten by, dat 't gene hem als onderdaan van Vrankrijk ongeóórlóft was, hem vry stóndt als opperoverste van Navarre; in welk rijk, ende aanklevende heerlijkheden, hy door de króóne van Vrankrijk zelf merklijk werdt verkórt. Zijne vyanden misprezen 't, met¹¹ eerbiedigheidt, latende zijn' beeltenis in prente gaan met dit byschrift:

*O ghy doorluchtigh bloedt van Vrankrijk, wat ontknópen
Wilt uw' geblindhókt óógh? kent, koener vórst, uw' schuld.
Verschóning zijnze waardt, die zich slechts eens verlópen;
Maar wie volhardt in 't quaat, die heeft zijn ramp gehuldt.*

Henrik Doch¹² de last des beleids quam aan op den Ammiraal Gaspar van Coligny. Werd ook verstaan, datmen in eenige der vailighste steden, als S. Ian d'Angely ófte Rochelle, de¹³ jonge vórstén geborgen zóude hóúden, gemerkt het gene der¹⁴ aanzienlijkheidt van de party aan hunne perzónen gelegen was. Overzulks en werden zy wyder niet gewaaght, dan om 't vólk van óórlóge goetwilligheidt ende moedt in te spreken, toen de slagh van Moncontour aanging, daar de gereformeerde, door den hartógh van Anjou, ongelijk sterker zijnde, een' sware nederlaagh leden.

Henrik op-
perste veld-
heer ge-
noemt.

Opspraak
en verant-
woórdt der
veldtheer-
schappije.

Henrik
steunt op den
den Am-
miraal.

Slagh van
Moncon-
tour.

¹ Ander¹ lieden kinderen maghmen wat löstijker ophalen dan zijn' eige; niet latende evenwel den zijnen te geven dat hun komt.

² Vertróuwen vervekt tróuw.

³ Alle redenen om onze kinderen ter eere aan te drijven, willen in 't openbaar niet gezeidt zijn.

⁴ Men beezicht de namen der gróóten zó tijdelijk als men kan.

⁵ Een heir magh maar eenen hóóftman hebben.

⁶ Taal en teeken, op penningen, in vendelen, ende diergelijke, geeven der gemeente te vermoeden van moed ende meening der partye.

⁷ Uitheemsche huurzoldaten moetmen meest onthalen.

⁸ Aanzienlijkheidt altijdt besprooken.

⁹ Voor den gódsdiens waantmen alles vry te staan.

¹⁰ Van oproer zuivertmen zich óft verbloemse wel: wantze staat in 't ongelijk van een gansch óórlógh.

¹¹ Dornheidt is 't zijnen vyandt met tergen te scherpen: voor al den geenen die nóch keeren kan.

¹² Onder een' heel jongen veldheer is de kraft van 't bevel by iemandt der ervarenste.

¹³ Vórstén meer van naam en aanzien voor de party, als van dienst in den óórlógh, zijn best buiten 's scheuts.

¹⁴ Een vórst van den bloede stijft dapper d'achtbaarheidt van een' party.

leden. Waar over hunne zaken in gróót verlóóp gekomen wezende, ¹ is Henrik met Condé door Guienne, Languedóc, ende d'omleggende plekken getrokken, om nieuw geweld te wege te brengen. Terwijl hy aldaar d'eene ende d'andere plaats veroverde óft verzekerde, ende in ² acht maanden tijds meer dan vierhondert mijlen weeghs afleide, viel zijn hardste strijdt tegens het scharp van den honger. Want 's vyands hópluiden waren in ³ de weere, met gerucht stróijen, onbekommert in de ⁴ lomphheid van de logen, voor een gemeente die van hunner handt vloógh. Zy deden gelóven zulke verwoedtheit van Henrix heir, datmen 'er menschevleesch spijfde, ja bried ende zood, tót jonge kinderen toe. In voegen, de huislieden, waarze hem te gemoet zagen, alle nóótdruft van gerak ende lijftócht voor zich voerende, opbraken. Niettemin werd, uit 's Konings naam, eenige openinge van vrede begoft te doen, ende in Lentemaandt des volgenden jaars 1570°, naar dien zijn' party weder scheen te verkomen, een gezantschap aan hem afgevaardight, met voorslag van paize, ende brieven van den Koning, Koninginne, ende hartóg van Anjou, ⁵ vol minnelijk uitbiedens aan den Ammiraal; wiens ⁶ aanzien, onder zijne bondtgenoten overtreffelijk, hun wel bekend was. Waar op Henrik ende de Ammiraal ⁷ eerbiedelijk geantwóórdt hebben, ende kortst daar na gemaghtighden aan den Koning geschikt, om te handelen. Zó dat, naar een qualijk onderhóuden bestandt, eindlijk, op den achtsten van Oegstmaandt, de vrede getroffen is: waar by de vórst van Navarre ende Condé verklaart werden voor ⁸ getróuwe bloedtverwanten ende onderzaten des Konings; die van hunner partije toegelaten in alle staten van overheden, met gelijke reden als zy de lasten des rijx hielpen dragen: ende ⁹ hun voor den tijdt van twee ¹⁰ jaren in verzekering gegeven de steden van Rochelle, Montauban, Cognac, ende Charité. Deze vrede heeft de Koning ¹¹ doen zweren, door alle de genen die in Vrankrijk gemeents wege eenig ampt bedienden. ¹² Zy het hem dat pas ernst, óft een van de treken was om den Ammiraal ende anderen heeren alle vermoeden uit den hóófde te slaan: ten welken einde, ende om hen te hove te tróónen, nócht uitgelezene ¹³ aanminnigheden, nócht gunst, nócht giften gespaart en werden. Maar ¹⁴ van alle listigheden is de listighste geweest, de handel van huwelijk, tusschen Henrik ende Margarite zuster des Konings, door zijne gezanten begonnen, met den beginne des jaars 1571, tót Rochelle. Daar was de Koningin van Navarre, met haren zone, ende andere hóófden, ¹⁵ vergadert gebleeven, sedert het sluiten van den paize, om

Veelverrechiende logen.

Opening van vrede.

Pais.

Steden van verzekering.

Handel van huwelijk tusschen Henrik ende 's Konings zuster.

C 3

geza-

¹ Om een parthy uit het onderspit te helpen dient de vórst zelve van plaais tót plaais nieuw wólk te vóorderen.
² Swakke troepen zonder boezem van geld ende lijftócht moeten weide wisselen.
³ Het gerucht gaande van de tucht óft ontucht eens heirs geeft óft neemt veel.
⁴ Ingenome gemoeden gelooven zonder ommezien.
⁵ Vleijen van zijn meerder verblindt den voorzenghsten.
⁶ Aan een' voorneemen amtenaar wordt veel gewonnen.
⁷ Bejegent geen en vórst met onwetenheid al is hy uw vyandt.
⁸ Pais van burgerlijke óórlógen bluscht den naam ende misdaat van oproer.

⁹ Vrede zonder veiligheid bedongen, is niet.
¹⁰ De tijdt kan verbutering zoeken, ende vertróuwen doen groeijen, tusschen twee parthyen.
¹¹ Alle hoof-takken der gemeente zijnen eedt te doen zweeren, schijnt den vórst te tegens te gaan, die meinedigheit in den zin heeft.
¹² Aanminnigheit, gunst, en giften sussen alle vantróuwen.
¹³ Aanbódt van vermaaghschapping maakt goeden grondt.
¹⁴ Bondgenooten vrede bekomen hebbende, dienen niet te scheiden voor datmen hun met der daadt vernoecht heeft.

gezamentlijk op verscheide swarigheden, van den Koning voldoening te verwachten; ende ¹ orde te stellen op de betalinge der Hóoghduitschen. In de ² aanbiedinge dezer verbintenis, waande de Koningin van Navarre veel eers te zien voor haren huize, ende de Ammiraal veel vailligheds voor zijn party: hier uit giffing makende, dat het óórlógh, altydts gheftookt door ingeven der geestelijkheid, ende van die van Guise den Koning opgedrongen, maar inder daadt tegens de bórst ware; ende hy garen geheelt zage ³ de scheuringen, waar ⁴ by zijn' achtbaarheid, middelen ende geneughten zó zeer ten achteren gingen. Wert óók ⁵ uitgeschooten, van 's Konings genegenheid om Nederlandt te bekrijgen, met toeverzicht dat d'Ammiraal dezen voorslagh lichtelijk zó ⁶ gróót een geloóf geven zóude, als hy daar yver ende zin toe had. Daar na trok Henrik met Condé, in gróót gezelschap van edelen, eenen keer doen ⁷ over Bearn door zijne heerlijkheden, ende quam terwijl Harman van Guntault van Biron tót Rochelle, met zonderlingen last om van 't huwelijk te spreken, ende hen op die hope ten hove te nódigen. Dees, ⁸ om hen te tóchtiger te maken, voeghd'er uit zich zelve by, *dat, 't en ware zy verschenen, de Koning het ⁹ euvel nemen moghte, ende die van Guize ¹⁰ daar uit moedt om de naaste plaats by hem in te hóuden; daar zy nu, uit eenen ¹¹ weersmaak in 't belóóp der dingen, gezint waren te ruimen. Dat zijn' Majesteit reeds, door des Paussen gezant Salviati, ¹² voorbereiding had begost te maken, nópente de verhindcring van 't namaaghschap ende verschil van gódsdienst: ende hoewel de Paus swarigheid voornemde van gunst in dezen te bewijzen, nóchtans niet te wanhopen stondt, óft hy zóude zich ¹³ voegen nae 's Konings zinlijkheid, indien men maar der reste eens konde worden, 't welk niet dan door ¹⁴ onderlinge t'zamenpraak te doen en ware. Dies zóuden zy komen, ende door hun marren ¹⁵ 't gemoedt zijner Majesteit in geen geduurig wantróuwen hóuden. Hier op was 't antwóórdt der Koninginne van Navarre: Zy ¹⁶ bedankte zijner Majesteit van zó gróót een' eere ende voordeel als die haar jonde: dóch liet haar de gemelde aanstóót van gezintheids verschil ende bloed verwantschap voor als nóch niet zekers besluiten. Zy ¹⁷ wilde te rade gaan met hare ¹⁸ gódt geleerden, ende, bevindende dat het met goeden ¹⁹ gewissé geschieden konde, alles wat men haar vergen moght*

Treken
van Biron,
om de Gere-
formeerde
hoófdent en
hove te
trónen.

- ¹ De noodighste orden ten einde van óórlógh is om 't vreemde krijghsvólk te loozen.
- ² Konst ende behendigheid is 't, voorlagen aan eene partye te doen daar verscheide hoófdent smaak in vinden.
- ³ Inlandsch óórlógh valt den vórst zeer verdriegtigh.
- ⁴ Achtbaarheid, middelen, ende geneughten leggen de vórst naast aan 't hart. Beroerten zijn met kleenachting gemengt, slijten de middelen aan twee kanten, ende lijden niet eenen gerusten slaap.
- ⁵ Uitheemsch óórlógh is nut werk voor inlandsche wargeesten.
- ⁶ Licht geloóft men 't geen ons mede gaat.
- ⁷ D'onderzaat ziet garen zomtijds eens zijnen Landsheer.
- ⁸ Een gezant om zijn' boodschap te verrichten, zet by al wat dienen magh, als 't maar zijnen meester niet tegens gaat. Sla ga wat hy uit last, wat hy uit zich zelve zeydt.
- ⁹ Als een vórst gunst tóont, is hy nauw te wachten.
- ¹⁰ Die zijn wederparty te hove aan 't glijzen heeft moet er op aanhouden. want een windeken van gunst verwekte die hem stutten.
- ¹¹ Den drijsal verdriet haast o in 't cijfer te zijn.
- ¹² Een nieuwigheid van nadruk kanmen kwalijk plótzelijk doordringen.
- ¹³ Swaar is 't eenen vórst iet te weigeren.
- ¹⁴ Om van een zaak t'overdragen is 't oorbaar te worde gekomen.
- ¹⁵ Zich achter hónden voedt wantróuv.
- ¹⁶ Zijde woorden kóómen Koningen toe.
- ¹⁷ Raadt gebruiken ontlast den vórst van veel opspraak.
- ¹⁸ Yder kan grondighst raden in 't geen zijn beroep raakt.
- ¹⁹ Ontschuldung op gewissé is zwaar om verwerpen.

moght aangaan , tót Góds eer , tót genoegén des Konings ende der Koninginne; dien zy alle onderdanigheid ende ontsagh schuldigh was , tót welstandt ende rust des ríjx , ¹ waar voor zy haar leven ten besten bood. Daar was te dier tijdt wel iets gearbeidt , door den ² Cardinaal van Chastillon , om Henrik aan de Koninginne Elizabeth van Engelandt te huwen , maar zonder vrucht: 't zy overmidts ³ d'ongelijkheid van state dat pas tusschen hen zijnde ; óft dat de Koning van Vrankrijk , ter zelve plaatze met zijnen ⁴ broeder Hartogh van Anjou vriende , het hebbe willen ⁵ omstóóten , ende teffens ⁶ zich doen hóuden voor den genen , die niet gezint en ware , in zaken van 't gelóóve , voortaan zó heel scharp te gaan. Ter andere zijde was 'er gehandelt over een huwelijk tusschen Margarite ende den Koning van Portugaal : maar dier Prinsesse niet geraden , om zó een' króón de ⁷ weelden des hoofs van Vrankrijk te laten drijven. Alzó is de Koningin van Navarre , ende onlangs daar nae Henrik zelf , in ⁸ staatlijk gezelschap , tót Blois te hove gekomen : ende eindtlijk den elfden van Grasmaandt des jaars 1572 gesloten , dat hy 's Konings zuster *Huwelijk gesloten.* ten echt zóude hebben , met ⁹ driehondert duizent króónen tot vierenvijftigh stuivers 't stuk , uit te keeren door zijne Majesteit. De Koninginne moeder verbeterde de bruidtschat , met tweehonderduizent ponden van twintigh stuivers. De ¹⁰ Cardinaal van Bourbon , nevens quijtschelding eeniger schulden , stondt af van zijn recht tót vaders ende moeders erf , Henrik ter gunste. Daarentusschen hadmen den Ammiraal , met *d' Ammiraal beleen.* schijn van toereeding tegens den Spanjaart op Nederlandt en Westindien , deze , ende andere vertóningen , wel vast in slaap gekregen. Zulx hy riedt , ende te wege bragt , de ¹¹ overlevering der steden aan ¹² den Koning , eer de tijdt om was , voor welken zy zyner partije , tót hunne verzekering , waren ingewillight. De Koningin van Navarre , op 's Konings aanhóuden , trok nae Paris , om de zaken ter bruilóft vereischt te bestellen. Aldaar over de helft van Bloemaandt gekomen zijnde , kreegh zy den vijfdén van Zomermaandt een' stadige kóórtze ; waar aan *Dóódt der Koninginne van Navarre.* zy ten vijfdén dage der wereldt verscheiden is , in 't vierenviertighste jaar haars óuderdoms. By haren uitersten wille , onlangs te voren beschreven , had zy , begerende zonder eenige uitwendigheid van lijkstaafie by haren vader begraven te wezen , met een uitnemend vast betróuwen Gode haar' ziel bevolen , ende ¹³ aan haren zone , nevens alle Christelijke deughden , de leere van haren gódsdienst ende ¹⁴ perzoon zijner zuster ; mitsgaders vrundthóudenheid jegens den Prins van Condé , ende Markgraaf van Conty , zijne naneven , ende den ¹⁵ Ammiraal. Henrik noem-

¹ De gróóten past mildt te zijn met hun leven voor Góds eer ende 't gemeene beste.

² Een yverigh aanhanger onderleidt zich alles om zijner parthye te dienen.

³ Gelijkheid van staat is beter huwelijkmaakter , dan groote begaaftheid.

⁴ Daar meerder komt heeft minder uit.

⁵ Een vóóft gelaat zich wel te vrijen , om eenen anderen van een huwelijk te versteeken.

⁶ Vryaadjé schijnt mede te brengen gelatenheid in geloofsverschul , daar 't is.

⁷ Het Franssche hóf mint uit in weelde , door de maght des ríjx , geeft der luiden ende vryheid der vrouwen. Aangewende weelde is zwaar om verlaten.

⁸ Intreedt ten hove wil staatlijk wezen.

⁹ Vóóftinnen , uitgeleidt erfgenamen van landt , brengen , nu haren staat , weenig in huwelijk.

¹⁰ Die de hoop van kinderen verworpen heeft , doet zich dank weeten voor zijn goet.

¹¹ Die zich hanthaven kan , levee op genade niet.

¹² Die ontsangt 't geen hy verstaat hem toe te koomen , weet des niemands dank.

¹³ Begeerten daarmen op sterft hebben gróóte kracht.

¹⁴ Twist in een gróót gestacht zwakt den stambeer wonderlijk.

¹⁵ Een aankoomend vóóft houde d'oude hóóftluiden te vriende.

noemde zy haren erfgenaam, biddende ¹ den Koning, zijn' moeder ende broeders, den zelve met zijn' zuster in hunne hoede te nemen, ende hunnes gelóófs ongenoeit te laten. Carel Cardinaal van Bourbon, óóm harer kinderen, ende ² d'Ammiraal waren gestelt tót uitvoerders van haren uitersten wille. De ³ dóódt zó schielijk van dus een' perzonaadje, heeft wel te zeggen gegeven. Eenigen duiden 't ⁴ als een quaadts voorspook, ende dat het een droeve ⁵ bruilóftstaatsie wezen zóude, die 't lijk vólghde. Anderen, ⁶ gelijk den dóódt der machtigen gaarne móórdadigh gerucht nagaat, mompelden, dat zy inde harssenen vergeven ware door den ⁷ reuk van een paar handtschoenen, die haar een Milanees, Renaat genaamt, te dien einde uitgemaakt zijnde, verkóft had. Hier ⁸ over is by den Koning, als pógende d'opspraak te beschamen daar hy mede geheekelt werdt, ernstelijk belast, van de gesteltheit haars breins, kennisse te nemen: dóch 't zelve nagelaten, ⁹ door dien, 't lichaam geöpent zijnde, inde flinker zijde een geswel gevonden werdt, 't welk, uit al te gróót een' bezigheid ende vermoeijenis ontstaan, haar dóódt had veróórzaakt: zó de artzen, by hunne verklaring in druk uitgegeven, getuight hebben. De Koning, zich ¹⁰ boven mate treurigh gelatende, heeft róuw over haar willen dragen, ende 't heele hóf van gelijken, om ¹¹ de heimelijke aanslagen die op handen waren, onder dien dekmantel te stóppen. De bruilóftfeest ¹² moest evenwel vóórtgaan, ende was bestemt tegens den achienden van Oestmaandt. Midlerwijle hield de Prins van Condé de zijne, alwaar Henrik zich vindende, schrijven vanden thierenden van Hóimaandt, van dien van Rochelle ontfing. Die hielden hem voor verscheide ¹³ redenen om Konings jonst verdacht, ende zich uit het hóf, te houden: gelijk óók d'Ammiraal van vele zijden gewaarschóuwt werdt, die alreeds te Paris was. Dies niet tegenstaande heeft hy, in 't eerst van Oestmaandt, zich mede derwaarts vervoeght, verzelschapt zijnde met ¹⁴ Condé ende gróót gevólg van zijn' partije. In plaatze van hier alles effen te vinden, en is 'er van Rome, nópende 't afdoen der hindernissen van 't namaagschap ende verschil in gódsdiens, maar een briefken gekoomen aan den Cardinaal van Bourbon, waar in hy verklaarde niet ¹⁵ gerust te zijn, om vóórts te varen met de tróuwinge, die hem opgeleidt was, te plegen. Dies moestmen breeder bescheidt vanden Paus schikken te bekoomen. De Koning geliet zich óft hem dit marren tegens ware, leggende de schuld op den Cardinaal: de welke, hy spottelijk ¹⁶ zeide, dat met die suffery ende vieze nauwicheit van gewisse, zijn' Margrietelijn (menende zijn zuster) veel te kórt dede, dien 't een gróót lijden was zó lang de verhoopte geneuchten t'ontbeeren. Onder-

Waarfchóuw-
wingen *om*
Henrik.

¹ D'eer verplicht de gróóten tót voorstandt van de geenen die hunner hoede bevolen zijn.

² Slappen bloedmombere voeghtmen wijsfelijk een' zorgvuldigen medevooght by.

³ Op schielijke dóódt valt veel klaps.

⁴ Licht hóutmen een gemeen onzenuk voorboode van zwaarder.

⁵ Duidenis die geur heeft, hondtmen voor Gódt en waar.

⁶ Noode gelóóftmen dat gróóten eige dóódt ster-ven.

⁷ Dat een vrouw van reuk sterft, kan by geval koomen, ende des behendelijk verdadigh worden.

⁸ Een vórst trachte 't snoodt gerucht den mond

te stóppen met blijk van waarbeiat.

⁹ Die stófs genoeg heeft tót tegengerucht, roere wijder niet om.

¹⁰ Dat invendelijk mangelt, boetmen met uitwendigheid.

¹¹ Elk vergaapt zich aan buitengebaar.

¹² Met vailige schelmstukken en gróóte aansla- gen is men haastigh.

¹³ Zelden verraadt zonder waarfchóuwing.

¹⁴ Alle hóóften van parthy te gelijk in handen te hebben, is bekoorlijk voor een' wraak- gierigen vórst.

¹⁵ Nauw bezet zijn geestelijk wel.

¹⁶ Zelden paarenze, gróótheidt en gódsvrucht.

tuiffchen wert, na veel ftrijdighe gevoelens, ¹ voet gevonden, om den aanflagh uit te voeren, waar toe zó veel geveinfte ende t'zamen gehaalt was. Ende toen doet men brieven vóórts komen van 's konings gezant uit Rome, meldende dat het verlóf in volkomener fórme van den Paus verworven was, 't welk met den eerften gereedt gemaakt, ende ter yl zóude werden overgefchikt. Daar op is, op zondagh den zeventhienden van Oeftmaandt des jaars 1572, de handtróuw gedaan dóór den Cardinaal van Bourbon, ende des anderen daaghs de bruilóft gehóuden. In de *Bruilóft*, hóóftkerke van Paris verfcheen de bruidt, verzelfchapt met den Koning, Koninginne moeder, Hartogen van Anjou en Alençon, ende dien van Guize: De bruidegom met de Prinffen van Condé en Conty, den Ammiraal, den Grave van Rochefoucault, ende eenen gróóten fleep der treffelijkfte Gereformeerden. De heeren waren op ftellaadjen, in den buik der kerke, boven den drang van 't vólk, waar langs bruidt ende bruidegom in 't Koor gingen, met hun gevólgh. Maar hy, terwijl de Mis gedaan wert, vertrok in de woning van den Biffchop, naaft de kerk, alwaar hy des nachts te voren geflapen had. Na de Mis, quam hy, ontboden zijnde door den heer van Damville, weder in 't Koor, der bruidt, in jegenwóórdigheid haarder magen, een kusken geven. Ende nae dat 'er een wyl gekóut was, zijn zy alle in 't hóf van den Biffchop gaan middagmaal hóuden. Nae den eten tooghmen ten ² pallaizewaart, daar 't Koninklijk banket tegens den avondt aangerecht, ende alle majeftraten der ftede, nevens de heeren van den Rade, Rekeninghe, Tól-hóf, ende Munte, heerlijk onthaalt waren. Ten einde der maaltijt werdt 'er gedanst voor een korte wyl; overmits de mommerijen te voorfchijn quamen. Dat waren drie ³ gebóófte róótzten, heel verzilverd, daar de Koning, de Hartógh van Anjou, ende die van Alençon, yder boven op een zate. Nóch gelijke zeven vólghden 'er, daar goden ende ondieren der zee op gefteelt waren, werdende al t'zamen op wagenen vóórts getogen: Ende waar zy ftal hielden, hóórdemen gedichten in François, der voornaamfte Poëten van dien tijdt, opheffen, van uitgeleze zangers. Hier mede liep het een gróót ftuk in de nacht, ende gingmen te ruft. Des anderen daaghs onthaalde de Hartógh van Anjou te zijnent het gezelfchap op het middagmaal, ende gingmen nae 't danffen tegens den avondt ten Louvrewaart. Op woonsdagh daar aan vólgende, werden de fteekfpelen in 't huis van Bourbon by Louvre gehóuden, ende de prachtheden, al op vóórdeel toegefteelt, vertóont. Daar was een fierlijke hemel nagebóóft, dien de Koning met zijn' broeders hielden tegens zekere doolende Ridders, gefpeelt door Henrik ende de zijnen, die dien beftórmde; maar afgeflagen werden, ende gedreven in een yslijk gemandede hel, aan d'andere zijde toegeruft. Toen quam Mercurius, hebbende eenen haan befchreden, met Min uit de lucht gedaalt, die, naar een rede in dicht aan de verwinners gedaan, weder ten hemel keerde. Zy lieden daar na voeghden zich by twaalf nimphen, die in de Elizier velden, onder den hemel, gingen wandelen, ende leidende aan den fpringbron in den binnenhóf, ten danffe. Dat gefchiede met een versgevonde wijze van fwaeijen ende keren, zeer óóghgezien. Ende na dat het ontrent een' ure geduurt had, zó werden de verwinners door de nimphen verbeden, dat zy de verftóten uit den hel gingen verlóffen: dewelke alftoen in een

D gemen-

¹ Een raadtlot van nadruk, lang hapert het.

² De pracht der feesten maakt heele hoven te kleen.

³ Opfichtigheid van fchouwfpelen prent met luft den vólke der vorften gróótheit in.

gemengelt gevecht hunne speeren braken. Ten laatsten, vier gegeven zijnde aan verscheide pijpen by de springbron, die met buskruidd geladen waren, is al het tóonneeltuigh verbrandt, ende 't gezelschap gescheiden. Dit ' schóuwspel werdt op verscheide manieren geduidt. Zommigen hielden 't den aanvechteren des hemels, om datze meest Gereformeerden waren, te spót gedaan: anderen voor een quaadt voorfpook. Immers de² Maarfchalk van Momerançi, gedurende deze vertóningen, bad den Koning óórlóf om t'huis te trekken: 't zy dan waar geweest, dat hy³ zich zelve qualijk gevoelde, óft qualijk gevoelde van den standt der zaken. Wel quam dit vertrek hem ende zijnen⁴ anderen drie broederen, die te hove bleven. Want (zó naderhandt vastelijk gelóóft is) men was gemeint in de móórdt niemant hunner te sparen, indienmenze teffens, met alle hoop van weêrwraak, had konnen verdelgen. 's Donderdaaghs was 'er een steekspel tusschen den Koning met zijn' broeders en die van Guize, gekleedt als Amazonen, ter eenre, ende den Koning van Navarre met de zijnen, op zijn Turks toegerust, ter anderer zijde, in den binnenhóf van Louvre, ten aanzien van de Koninginnen ende al 't vróuwentimmer, die op stellaadjen zaten. Twee dagen te voren had de Koning,⁵ op 't goetvinden van den Ammiraal zelf, dien hy, om der eere ende óuderdoms wil, zijnen vader noemde, het regiment van zijn' lijfwacht doen leggen binnen de vesten: quansuis om den⁶ geweldigen aanhang der gemeente, ende gróten sloop van gewapenden, dien die van Guize hadden, t'eenen breidel te dienen. Deze behendigheit aldus naarh unnen wensch afgelópen zijnde, zonder yemant achterdacht te geven, zó hervatmen den raadtflagh: ende heeft, naar een wijle twistens, overmids de verscheidenheit der voorvallen, ende der perzonen die over de zaak geroepen waren, nóch niet zekers konnen besloten worden. In 's Konings raadt werdt voorgesteld: *Het ware órber den Ammiraal te doen ombrengen, door eenigen huurling, die, een paardt gereedt hebbende,⁷ dadelijk ontkomen moest. Zó zóude de⁸ party van Momorançi eenen slijven stut quijt wezen, ende de Gereformeerden hun⁹ hóóft. Dewelke, vólghends hunne gewoonlyke hevigheit, heel gezien was dat den¹⁰ Guizarden op 't lijf zóuden lópen, hen, om der óuwde vyandschap wil, voor zekere stichters van de móórdt hóudende: maar ongetwijfelt¹¹ te swak, ende onder vallen. Ia zóuden 'er misschien die van Momorançi mede, in zulk' een' beroerte, niet afkomen: ¹² gemerkt hoe 't vólk van Paris op hen verbittert was. Daar na zóuden men tijdt hebben, om dien van Guize den moedt te doen zinken: ¹³ waar toe de klank van dezen dóódtslag, hen nagaande, (al quam'er niet anders af) trestlyken dienst zóude doen. Ende aldus alle¹⁴ partyenschappen, gerezen door de beroerten des rijk, midtsgaders de ketterijen gesmoort zijnde, zóude de Koning de vórsten van zijnen bloede, (want hy hadze genoegzaam in handen) ontzet van de quade raatslieden, lichtelijk tót het óuwde gelóóf ende zijn' gebóórzaamheit brengen; ende¹⁵ zijn' majesteit en achtbaarheit opluikken.*

In

Raadslagen
over de
moordt van
Paris.

¹ Die mistróuw, die misduidt.

² Wis voor onwis.

³ Uivolucht onder schijn van ziekte is zeer ontfanklijk.

⁴ Men vertróuwe stukwijs.

⁵ Raadt valt waaken averechts uit.

⁶ Een maatljke vende geórdent kyjgsvólx schut het t'zamenwóten van een' groote gemeente.

⁷ Op gevangens zwijgen is geen verlaten.

⁸ Parthyen verschillende onder elkandre, zijn 't

eens tegens den oppervórst.

⁹ Een overste verlooren verachttert zeer.

¹⁰ Gemeent gaat by de gis.

¹¹ Gemeente meet haar maght niet.

¹² Die qualijk met het vólk staat boede zich als 't aan 't hollen is: al waan 't om ander óórzaak.

¹³ Daatljkeheit haatljkeheit.

¹⁴ Gedeelde gemeent, weerspannige gróóten.

¹⁵ Ongehoorzaamheidt zaait kleenaching.

In den nauwften raad der Koninginne werd nóch voorder gegaan : *Datmen zich niet alleen dier van Momorançi ende des Ammiraals ontslaan moest ; maar ¹ óók der Guizarden , wien de Koningin te veel leeds ² toegedreven had , om echter te vertrouwen . Daar waar het dus toc te brengen : De Guizards met hunnen aanhang zóuden , naar allen schijn , dier vanden herstelden gódsdienst , om 's Ammiraals dóód op de been zijnde , ³ wel meester werden : maar niet zonder grótelyx gekrenkt te blijven . Dat spel had de Koning aan te zien ; ende terwijl 't vólk van óórlóge ontrent Louvre by een te rukken : ende als het met d'eene partije gedaan was , ⁴ d'ander , als oproermakers , die ⁵ buiten zijnen last de ⁶ wapenen aanvaardt hadden , te ⁷ doen aantasten , en aanstukken hóuwen : miátsgaders alle de Vórsten , als hebbende yder d'een' oft d'andere zijde gedragen , ombrengen . Eer ⁸ kond'er geen rust zijn . Gemerkt zy 't op de Koningin altijd's geladen zóuden hebben ; en dat zy , ⁹ buiten 's lands geboren , onhebbelyk tot de regering was , stóf om te muiten . Dusdanigh verschild van gevoelen viel 'er in 't raadslagen , dóch was men 's eens hoemen't aanvangen zóude . Ten laatsten werdt verstaan , den Hartoge van Guize de zaak kundigh te maken , op dat hy eenen man bestelde die de manslaght aannam te doen aan den Ammiraal . Deze dan , des vrydaaghs uit 's Konings raadt komende ¹⁰ voet voor voet gegaan , alzó hy beezigh was met zeker geschrift te lezen , wórdt ontrent S. Germain de l'Auxerrois , door een doeken venster geschoten , met ¹¹ twee kogels : welker een hem den voorsten vinger van zijn' rechterhandt ten naaften by affmeet , zulx datmenze vóórt afzetten moest . d'Ander , met gevaarlijker wonde , griefde hem den slinker arm ; ende uitgenomen zijnde , werdt bevonden van koper te wezen . Alle die ontrent hem waren zich grótelyx ontzettende , hy ¹² met een gelaten aangezicht , wijst hun 't huis aan , daar de schoot uitgegaan was , zeindt om ¹³ den Koning te verwittigen , doet zich verbinden , ende gaat , al steunende op eenige van zijn gezin , vóórts te voet tót in zijn herberge , die niet ver was . De ¹⁴ deur terstondt op de vloer geworpen , daarmen 't roer vondt leggen , ende den móóder weg . De Koning , op deze mare , ende zijn' moeder , ¹⁵ gelaten zich met allen zeer t'onvrede , ende zó eener overgeve stóutigheit heftelyk aan te trekken . Ende de Koning van Navarre ende Prins van Condé , komende van den Ammiraal daadtlyk te bezoeken , ¹⁶ ende klaghte doen over zó leelijk een stuk , met bede dat ¹⁷ hun ende den hunnen , om veiligheids wil , geóórlóft ware van Paris te vertrekken , hadden tót antwóórdt van den Koning : Zy zóuden dóch blijven , om kennis te dragen van de ernstige straf , die hy sivoer ¹⁸ ende herivoer te doen over alle de genen die 'er raadt óft daadt toe gegeven*

*Ammiraal
gequest.*

D 2

¹ *Veegh is hy dien de vórst mistróuvt.*

² *Mistróuvt , dien ghy misdeedt.*

³ *D'overhandt staat dikwijls dier.*

⁴ *Men stelt party tegens party , omze beide te blissen.*

⁵ *Aansfootelyk bestaan eischt blykelyk bevel . De vórst straft wel 't geen hy toelaat . Te gróote onderzaten doetmen in misdaadt vallen , omze te verdelyen met glimp.*

⁶ *Wapenroeren , kroonroeren.*

⁷ *Daulykheidt met daulykheidt dempen wort voor recht aangenomen . Gróote schelmstukken ontvassen de rechtstraf.*

⁸ *Gróote wargeeften rusten hun leeven niet.*

⁹ *Van uilandsche regering kámen luttel liden.*

¹⁰ *Stilstaan óft traagh gaan op straat is den vórst onveilig.*

¹¹ *Die maar eens denkt te doen , neemt het wis.*

¹² *In schielijke ramp onbetemert blijven is meer als manlyk.*

¹³ *Die openbaar geweldt lijdt , klage daar 't te klagen staat , ende sla ga wat troost daar is.*

¹⁴ *Een vloekplightige alleen ontkomt gemakkelijkt.*

¹⁵ *Vórsten gelaat quâ toeverlaat.*

¹⁶ *Klachten van verlang dienen gedreven door perzoonen van aanzien.*

¹⁷ *Dat eenen schiedt kan yder schiën.*

¹⁸ *Lichtvaardige eedt die vveert meinedigheit.*

geven hadden. Dit 's aangeleit, niet om den Ammiraal, (zeide Koningin Catharine, in 's Konings reden vallende) ¹ maar den Koning een' tróts te spelen. Diens eigen perzoon zal menten laatsten in zijn hóf darren aantasten, ² laatmen 't zó henen gaan. Zulx nóódt is door alle wegen strengelyk wraak te vórdere. Mits welke wóorden ende gelaat, Navarre ende Condé zó geruft gestelt werden, dat zy echter van geen verreizen vermaandt hebben; maar, zich verlatende op 's Konings jonste, om die immers ³ te vieren, alle waarfchuwingen ende fchijnbaarheden van gevaar, overgeslagen. Te meer, door dien hy, in ⁴ perzoon den Ammiraal bezoekende, zich aanstelde, als verwonnen van genegenheid t'hemwaart, ende wraakgierigheid over de genen die nae zijn leven gestaan hadden. Ia men fchreef aan aller landtschappen oversten, zy zóuden yegelyken doen verftaan, dat dit stuk ten hóoghsten euvel genomen was by zijn' Majesteit, ende in korter tijd fwaarlijk zoude gewroken worden. Men stelde in hechtenis alle die eenighsins in 't óge waren, ende ondertasteze, om welstaans wille, op 't alderscherpste. Des anderen daaghs liet de Ammiraal aan den Koning ende Hartógh van Anjou verzoeken eenigh vólk van óórlóge, tót bewaarnisse van zijn huis, om door d'aanzienlykheid des Koninklyken ⁵ voorstands, in plicht te hóuden de gemeente van Paris, die wel tseftich duizent sterk, ende alle op hem gebeten, zich in wapenen gaf. Daar werdt van hun beiden met veel voldoentheids op geantwóórdt, ende daadtlyk de overste van 't regement der lijfwachte gelast, voor des Ammiraals deur te waken, met een deel uitgeleze gasten, ⁶ onder welke, om quaad vermoeden te fchuwen, een weinigh Switzers, van Koning Henrix trauwanten, gemengt werden. Vóórts deed de Koning alle gereformeerde edellieden verhuizen, ende op staande voet inde buurte van den Ammiraal herbergen, bevelende overluide eenen der Kórnellen: *Hy en zóude niet gedogen, dat eenigh Katholijk daar ontrent quame, nóchte 't leven sparen van de genen die anders deden.* Alzó werden, ⁷ onder fchijn van verzekeringe, by ⁸ elkanderen gestópt, die verspreidt wezende, fwaarlijker bezet hadden konnen werden, ende gemakkelijker ontkomen. Dat meer is, onder dit dexel van yeder zijn' herbergh toe te voegen, hadmen óórzaak om alle hunne namen op te tekenen. Al 't welk, met de lópende geruchten, genoegh was om hen te ⁹ doen opwaken, en had hun 't vernuft niet averechts gestaan. Oók was men, met rede, beducht inden Ammiraal te vervoeren, zó voor zijn' krankheid, als voor ¹⁰ onbenoegen des Konings. Die had al in 't eerst zeere verzócht, men zóude hem in Louvre brengen: maar behalven de zwaarhóófdigheid der artzen was 't voor hem niet veel onvailiger in Paris, zó zijn' Majesteit ter goeder tróuwe ging; ende zó niet, immers zó vailigh. Daarom, de Koning van Navarre ende Prins van Condé verftonden 't met den heere van Teligny des Ammiraals fchóónzoone, hóudende datmen niet op en brake. Welk besluit door ¹¹ eenen Bayancour daar tegenwóórdigh (zómen ge-

¹ Men verzoekt aan een minder hoe na men den Koning gaan magh.

² Inbrek van geweldenary staat op der daadt te stuiten.

³ Vorsten jonst wordt wonder geviert.

⁴ Hoedt u voor boehamakers. Sterk veinzen, wordt het niet gelóóft, het doet ten minsten twiffelen en sloffen.

⁵ Koninklyke wacht verbluft het graauw.

⁶ Quaad vermoeden wordt meenighmaad met

een geringheid gebroken.

⁷ Daar wederstandt ydel is, waar best het vórdel om te vluchten.

⁸ De verspreide zijn zwaarlijk te bezetten.

⁹ Daar een overgang van ramp beschooren is, bespeurtmen een gemeenen dut.

¹⁰ Mistroutwen wekt ontrouw.

¹¹ Die in ongenade van zijn Overhóóft is, magh nauwlyx zynen naasten vrunden betrouwen.

gelóóft heeft) daadlijk den Koning aangebrachtis, daar hy in den Tichelhóf, ¹ onder schijn van uit wandelen te zijn, voor 't laatste over 't uitvoeren der zake raadt hielt. Daar waren vergadert de Koninginne moeder, de Hartogh van Anjou, ende die van Nevers, de bastaardt van Angoulesme, Birague, Tavagny, ende Radefy; ende wert goet gevonden, naar dien de Ammiraal gezien was van zijn quetsuire op te staan, ² 't quaadt datmen in zijnen perzoon alleen niet had kunnen stuiten, te dempen met den ondergang van alle die 'er mede besmet waren. *Beisluit der moordt.* Nóch- tans, als 't op een omstemmen quam, nópende den perzoon van Henrik, en was 'er niemandt óft hy en maakte swarigheidt in zijne moordt, met duchten, dat, een stuk van zelf hatelijker dan 't diende, door ³ geenerlei glimp en zóude te verschónen zijn, indienmen, zonder ⁴ aanzien van de Koninklijke waardigheidt, ende nieuwgemaakte swagerije, eenen vórst van den bloede, binnen Louvre, als onder de ógen van den Koning zijn' schóónbroeder, ende in de armen zijner bruidt, ombraghte. Om Condé, ⁵ overmidts den haat waar in zijns vaders naam was, viel meer te doen. Niettemin zijn' afkomst, ende ⁶ 't voorspreken van Nevers, die de zuster zijner gemalinne te wijve had, ende zich bórg stelde voor zijn' toekomende tróuwe ende gehóórzaamheidt, droegen weg, datmen hem nevens Henrik te lijf liete. Daar op gescheiden zijnde, gaan Anjou ende Angoulesme in karóste door stadt varen, ende bestellen datmen een ⁷ gerucht stróide, hoe de Koning Mommorençi met d'uitgeleze ruiterte binnen Paris ontboden had. Oók werdt 'er te die ⁸ ure een gevangen, die vermoedt was den Ammiraal gequetst te hebben, ende bekende uit den gezinne van dien van Guize te wezen. Waar ⁹ over zylieden, als te hove met den nek aangezien werdende, quansuis den Koning quamen óórlóf bidden om te vertrekken: die ¹⁰ daar op, om de veinzerijen vol te doen staan, een koelachtigh antwóórdt paste, waarschuwendende vóórts den Koning Henrik: *men ¹¹ moest zich hoeden voor eenige deur te openen aan die van Guize, om hunne baldadigheden ende geweldendarijen te werk te stellen. Want zy ¹² 't grauw dapper ontsteeken ende op hunn' handt hadden. Des dat hy wel doen zónde, ende by zich ontbieden de getróuwste van zijn' luiden.* 't Welk Henrik aannam, ende beval aan eenige braven binnen Louvre te komen vernachten. De ervarenen zagen 't onweder wel komen, aan de gewapende die door stadt ende om Louvre hengelden, 't morren van den vólke, ende hunne dreigementen. Oók was 'er veel gewees te hove gebraght. Maar ¹³ de Ammiraal ende zijn schóónzoon bleven daar by, dat het de Koning goet meende. ¹⁴ Guize, dien 't beleid der zaken bevolen was, als 't nu ¹⁵ hóogh in der nacht liep, ontboodt eenige hópluiden vande vijf bunten der Switseren, ende Françoische Kórnellen, dien hy 's Konings wil te verstaan, ende

D 3

smaak

¹ De zwaarste raadslagen houdtmen wel onder schijn van spel.

² Aanslag hervat is grouvelijxt.

³ Heel buiten schijn van reden te gaan is den vórst vreesfelijk.

⁴ Omstandigheden konnen een stuk zeer bezwaren.

⁵ Ondienst der ouden wordt den kinderen geweten.

⁶ In schorre zaak, hondt een veel tegens.

⁷ Gerucht mompt een' meenighe.

⁸ Als 't geluk tót het veinzen slaat, zó wint het

veel gelóófs.

⁹ Die 't gezin roert, roert den heer.

¹⁰ 't Hof speelt toonneelspeelen.

¹¹ Wijlsijk ontzetmen den baldadigen werk.

¹² De waaghals zondigt op de gunst van 't grauw.

¹³ De achtharheidt van een zeer voorzichtig hóóft wordt vaaken gevolgt tegens reden.

¹⁴ Die nevens last van Overheidt zelf zucht tót een zaak heeft, behartigtze dubbelt.

¹⁵ Het geheim eenes aanslaghs is óóber verhooren voor de uitvoerders tót op het laatste.

fmaak gaf¹ van de wrake ende den róóf, die zó licht te nemen waren. Doen befcheidtmen de Switzers, ende eenige Françoifche regementen by Louvre, met bevel, om niemandt van Navarres óft Condées vólk door te laten. De buifchieters, die de waak hielden in de buurhuizen ontrent des Ammiraals, werden mede gelaft toe te zien, dat 'er niemandt van de zijnen en ontquame. De bevelhebbers der Burgerye ontvingen wete, dat hun vólk op zijn geweer paffen zóude, ende zy ter middernacht op 't stadthuis komen, verftaan waar toe. Aldaar, vergadert zijnde, werdt hun, door een' perzoon, zeer wel by Koning en Koningin, ende, te dien aanzien, óók by hen² geleden, verklaart zijn' Majesteits wil te wezen, *datmen den Ammiraal, met alle die van zijn' gezintheit, zóuw verdelgen. Dat 'er niemandt geborgen wierde, zóuden zy bezórgen: de Koning, datmen in³ andere steden des ríjx den zelven voet moght vólgén. Tekenen om elkandren t'onderkennen zóuden zijn, een wit kruis aan den hoedt, een wit snoer aan den slinker arm: ende om aan te vallen, het kleppen vande uurwerx-klók aan 't pallais. Waar op gepaft diende, en de ruímt van toortfen uitgesteken, om⁴ nergens in te verbyfteren.* De bevelhebbers waren terftondt graagh, ende, met alle stilte mogelijk in⁵ zó fchielijk een drokheid, bezetten de straten ende driesprongen; dóch⁶ in 't eerst met wachten binnen 's deurs. Aan d'ander' zyde arbeidden Guife ende Angoulesme hun best, om de zaken ten voorgenomen einde te brengen. De Koning daarentuffchen, ⁷toen 't'er op aan quam, ende hy zulk eener gróuwlijkheid onder d'ógen te zien, fcheen niet te weten óft hy deizen wilde. 't Welk duchtende zijn⁸ moeder de Koningin, komt des middernachts in zijn fleepkamer: werwaarts zich datelijk ('t was zó opgezet)⁹ Anjou, Nevers, Birague, Tavagny, ende Radesy, mede vervoegen: ende onlanx daar na Guife. Alhier, na veele redenen van wederzyden bygebracht, zeidtmén, den Koning, die als in de waaghfchaal ftondt, overgehaalt te wezen van zijn' moeder, hem¹⁰ toedrijvende, *dat hy met fukkelén verquiste zó fchóón een' gelegenheid, van Gódt verleent, om zijn vyanden te boven te geraken.* De fórfte inbórfst van dien vórfst, wien¹¹ dit zijn eerst niet was van bloedftorten, en moght geen¹² aantijgen van flapmoedigheid veelen. Hy ontfak, en beval; *men zoud'er meé door gaan.* De Koningin¹³ neemt wakker 't wóórdt op, ende, eer¹⁴ zijn moedt weder bekoelde, gebiedt het teken, dat op een' uur voor dagh bestemt was, te vervroegen, ende de naaste klók, van S. Germain de l'Auxerrois, te roeren. Het¹⁵ krijghsvólk hierentuffchen ftondt in órde daar op wachtende. De Gereformeerden, die, door 's Konings bevel, daar ontrent geherbergt waren, gerucht vernemende, fpringen ten bed uit, lópen óók na

De Koning gruwet.

's Konings zwoordt.

¹ Yder vlamt op wraak en róóf die licht te bekoomen zijn.

² Die een gemeente bekóuten zal moet 'er wel mede staan.

³ Dien men tót een gruwlijk stuk brengen wil, moetmen vreeze van weérwraak afnemen. Een zwaar stuk maghmen niet stukwijs doen.

⁴ Daatlykbeden by nacht eiffchen dubbel goede órden.

⁵ Veel fchielijk werx is in stilheid niet te doen.

⁶ Die eenen aanslagh niet al heelen kan, heelze zó veel náchtans, als doentlijk is.

⁷ Op 't uitvoeren wordt een zwaar besluit eerst ernst.

⁸ In kommerlijk besluit stíjftmen van tijdt tót tijdt den geenen dien men hónden wil.

Een onderkóóft van eenen aanslagh staat het beslúten lichter.

⁹ Veel aanraders bewegen zeer.

¹⁰ Fiere Vórfsten vlieden allen schijn van sufferiy.

¹¹ Die 't bloedftorten gewent is vervalt lichter tót moordadigheid.

¹² Moedeloos is een moedgevend scheldzwoordt.

¹³ Die reedt is toef niet.

¹⁴ 's Menschen moedt, eb en vloedt.

¹⁵ Om eenen vórfst by 'e besluit te vatten, moetmen alles gereedt hebben tót het uitvoeren.

Lou-

Louvre, vragende waar toe zó veel toortfen inde vensters, ende vólx op straat. Yder ¹ was afgeregh hun t'antwóórd: datmen speelswijs eenen strijdt zóude vertónen, ende derwaarts zulk een lóóp was. Als zy evenwel vóórts togen, werdenze van de schildwachten, die by 't slót stonden, onheusselijk gekeert, toen nageroepen, ² ende endtlijk geslagen. Dat begoft van eenen Gascoen; ende ³ na dat 'er een gequetst was, de rest verbaast, vallen 'er d'anderen op aan. De Koningin ylende, om de zaak te doen sprong nemen, ende hier van verwittight, zeidt den Koning aan, wiens ⁴ wóórdt zy nóchtans echter hebben wilde, *dat de sólmaat niet ⁵ te hóuden was, ende (zómen langer marde) alles geschapen, tegens zijn' meninge, met gróóte onórde af te lópen.* Dies ⁶ gaf hy bevel, dat datelíjk de klók van S. Germain getrokken wierd', voor dageraadt, op den vierentwintighsten van Oestmaandt, zondagh, ende Sint Bartholomeus. Daar op, trekken Guise, Angoulesme, ende Aumale flux na 't huis van den Ammiraal. Dees, ⁷ gerucht hórende, leidde in 't eerst gissing, dat het vólk gaande gemaakt ware door dien van Guise; dóch lichtelijk verschóijen zóude, als het quame te zien, dat zijn huis door 's Konings lijfwachten bewaart werdt. Maar desselfs overste was 't, die de póórt des voorhét's van 's Konings wege eifchte geópent te hebben. 't Welk geschied zijnde, werdt den genen die de sleutels bewaarde terstondt op 't lijf gelóópen, hy doorsteken; ende doorschoten een van de Switzers, die zulks ziende na binnen vlogen, de deur achter zich toe kregen, en met kisten, tafelen, en ander huisraadt bebólwerkten. De Ammiraal schieten hórende op de plaatze voor 't huis, bevroedde nu te laat wat 'er af was. Dies rijft hy uit den bedde, schiet een nachtkleedt aan, ende gaat staan steunen tegens de wandt om zijn gebedt te doen. Terwijle was de deur opgestórm; ende steegen de vloekverwanten de trappen op, vijf kórnellen alle ghehardt, met Achilles Petrucci van Siena, ende ⁸ eenen hóoghduitsch, van jongs opgetogen onder 't gezin van Guise. Op dat gedruis, alzó Merlin predikant, die 't gebedt voorprak, uit had, keerde zich de Ammiraal tót het gezelschap, met ⁹ onvertzaaght gelaat; ende, *Ik zie, zaid hy, waarmen over uit is. Der dóódt, nóit van my ontzien, over lang betracht, ben ik wel getróóft.* ¹⁰ *Gelukkigh, ik die in Gode sterf, ende door zijn' genade ter hope des eenwigen levens toegerust word. Nu behoef ik geen hulp van menschen meer. Daarom vrienden, op dat u ¹¹ mijn ramp niet met eenen overstelpe, ende ik schier oft mórge, als uv' beders, vervloekt ¹² worde van uwe weduwen, verziat u. Ik heb t'over aan ¹³ den bystandt Gódis, ende tót diens goetheit verlaat zich mijn' ziele, al gereedt om haren tógh te doen.* 't Welk gezeidt zijnde, klommen zy lieden na boven, ende vóórts, yder om een goedt heen komen, de daken over. Ondertusschen bórst de deur op, ende zijne gefwore vyanden ter kamer in. Alwaar de hóoghduitsch hem vindende staan om den hoek van de deure, vraaghde; *zijt ghy Colligny?* hy met een onver-

*Koningin
Catharine
wil 'er mede
door.*

*'s Konings
entlijk be-
vel.*

¹ Dat de meeste man zeidt, wordt meest aangenomen.

² D'onderzaat wariende de wil zijner Overheid te weeten, doetze licht, eer hy last heeft.

³ Als 't vólk begint, het gaat 'er meé door.

⁴ In wichtige zaken dient wel dubbele last.

⁵ Als 's vólx wil den vorste wet stelt, trachte hy ten minsten na schijn als oft hy 't bun deed.

⁶ In hólgaaude aanslagen valt vaaken verandering van órden.

⁷ Lankzaam gelóóftmen 't quaadste.

⁸ Landsman slaauwt licht in Landsmans moordt, daar geen bezondere haat is.

⁹ De gróómoedige behartight het sieraadt van zijn sterven.

¹⁰ Een vast gelóóf in Gódt bevullekoomt den dóódt.

¹¹ Des gróóten val trest al wat om hem is.

¹² De welgeaarde vliedt, ten uitersten toe, 't ongerucht.

¹³ De vroomme heeft in den dóódt gezelschaps genoegh aan Gódt.

onyerschrikt aanschijn gaf t'antwoordt: *O ja, ik ben 't. Maar ¹ ghy jongman, schreumt deze mijne grijze hairen. Hoe ghy 't maakt, ghy en zult doch mijnen tijdt niet verkórtten.* Eer ² hy uit had, wrong hem de Duitfch 't rappier in de borft: ende verhalende, braght hem eenen dwersflagh, die al zijn ³ trony fchende. Vóórts vólghde steek op steek, tót dat hy ftervende op de vloer viel. Na 't getuigenis van de genen die zelve over 't ftuk waren, moght zich nóit man, de dóódt voor ógen ziende, min ontzetten. Guife, den welken en d'andere gróóten ⁴ niet gepaft had handt aan dat werk te flaan, verwachtende, op de plaats, den uitgank, riep daar na den hóoghduitsch toe, *oft het volvoert was*: ende t'antwoordt krijgende dat ja, voeghde daar op, *⁵ Angoulesme en kond' het niet gelóven, voor hy en zaagh' het, men moest het lijk affmijten.* Overzulks werdt het ter venfter uitgeworpen, zó bekladt van bloede, dat Angoulesme, óft beducht dat het in zulk een gewoel zich licht te ⁶ vertaften ware, óft om zijnen ⁷ moedt te koelen, de tronije met eenen fmitdoek afdweilde, tót hy der kunde zeker was. Toen fchopte hy 't met de voet, ende keerde weder op ftraat, roepende tót meermalen: *Wel ⁸ begonnen, spitsbroeders, al vóórts, al vóórts, zó gebiedt de Koning.* Mits hóórdemen het teeken van 't uurwerk aan 't palais, ende alomme wapen roepen. Het graauw, alzó uitgelaten, vloogh terftondt na 't huis van den Ammiraal, het ⁹ lijk met allerlei dartele vuiligheden mishandelen. Eintlijk men fmaakt' het in een' ftal: hieuw'er 't hóóft af, dat, ten tóón, na Rome gezonden werdt, ende fleepde de romp, geknót van alle króóft, achter ftraat, tót op den oever van de Seine. Daar bestonden 't de kinderen in 't water te werpen, waar uit het weder getogen, ende gevoert werdt na de galge van Monfaulcon; aan de welke men 't met yzeren ketenen by de beenen vast deed maken, ende verzengen, met vuur van onderen gestookt. Op dat ¹⁰ quansuis alle elementen toegelópen zouden wezen, om zich te quijten in zijn' straffe: gemerkt hy op de aarde gedóódt, in 't water gedompelt, in de locht gehangen, ende met vuur gebrandt'was. Daar hing het etlijke dagen, tót verfcheide bewegeniſſen der geenen, die 't, anderen ¹¹ voor een heerlijk werk, anderen voor een gróuwel ende lafterlijk ftuk aanzagen, dat Vrankrijk ten zuurften op zóude breken: tertijdt toe, dat de Maarſchalk ¹² van Mommorançi, zijn namaagh, het by nacht deed lichten, ende te Cantille, in de kapelle, begraven. Dies, eenige dagen daar na, het vonnis des dóóds, gefproken over den dóden, met ¹³ een averechts rechtsplegen, om welftaans wille, te werke geleidt is aan eenen mólijk van ftró, konnende Koning, ende Koninginne moeder hunnen ¹⁴ moedt niet

Dóódt van den Ammiraal.

'e Vólk op de been.

¹ De jongeling ontzie den ouden. De voeghlijkheid, zelfs in anderen, gaat den recht-edelen, ook in zijn doodt ter harte.

² Aan lafterlijk werk zetmen verwoede menſchen.

³ Een eerwaardigh aanschijn is den booswicht in den wege.

⁴ Eerloos is 't te woeden tegens dien men over magh.

⁵ Een haatlijk werk doetmen geirne op eens anders naam.

⁶ In gróót gewoel, gaat lichtelijk misflagh.

⁷ Taaije wreetheit, die den vyandt overleeft.

⁸ Van ijflijk werk doetmen 't ijflijxt eerst.

Besmette handen spoegen best vuil werk.

⁹ Het ſchuim des volx is hardft op den ver-

wonnen.

¹⁰ 's Menſchen zeer moet allen elementen zeurren. Dat wy zelve doen, meeten wy voor wat wonders nit.

¹¹ In tijdt van ſcheuring, hóndt d'een overlóftlijk, dat d'ander overlasterlijk hóndt. Bloedſtorting buiten gerecht óft oorlogh, is zwaar om rechtvaardigen.

¹² De doortuchtige konnen geene ſmaadt dulden in de lijken hunner magen.

¹³ Ongerijmt is 't vonnis over zaak die in haar geheel niet en is. Veel doetmen om 's volx óogh te vullen.

¹⁴ Luſt in 't ſtraffen is bewijs van wreetheit. Liſtſtraf i' aanschouwen wanvoeght den vorſt.

niet speenen van dat gezicht, nóchte van 't zelve aan Koning Henrik op te dringen. Zoodanigh was het eindt van Gaspar van Coligny van Chastillon, Ammiraal van Vrankrijk, dien in zijn leven veel over 't hóóft gewaait is, ende de voet menighmaals dwars gezet van de fórtuine; meest al om den gódsdienst, dien hy zeker ter harte nam; zonder 't hart nóchtans te vervreemden van zijnen Koning, ende vaderlandt. In treffelijke begaaftheden heeft hy uitgemuut; stantvastigh, bedrijvende, zórghvuldigh, goedertier van inborst; getróuw aan zijn' parthy: ende 'jammer, dat hy geen oppervórst gebooren was. Voor kleenmoedigh schólden hem zijn' vyanden: maar d'onbedeestheid in zijn' uiterste bewees wel, voorzichtigheid geweest te zijn, 't geen men schreumte geheeten had. Wie van zijn gezin in handen vielen, werden afgemaakt, zijn geldt ende kostelijkheid geplondert, zijn² papieren verzekert voor de Koninginne. Daar op vólghde allerhande gedaante van móórdt. Teliigny, over de daken, en verscheiden gevaar ontkomen zijnde, viel ten laast in handen van Anjous trauwanten, daar hy afsterven moest. De Graaf van Rochefoucault, geirne gezien by den Koning, om zijn' boerterye ende kluchtige bevallijkheden, had hem noch laat in den zelven nacht verzelschapt, ende al jókkende³ gegeven eenige scheutjens, die den gróóten niet altyds even wel in gaan; zonderling als 'er wat aan is. Zeker hófjonker, aan zijn' deure klóppende, gaf voor, dat hy hem iets van 's Konings wege te zeggen had. Hy beval te openen, ende, alzó 't gezelschap⁴ vermomt quam, viel hem in, dat 'er de Koning was, om hem, uit darterheit, te gispen; zulks hy genade begoft te bidden. Hunlieden ging niet aan wat hy zeide. Zy vielen daadtlijk aan 't plonderen. Dies zag hy op, ende dat het geen spel was, wordende vóórts, door eenen van den hóóp, wreedelijk vermóórdt. Anthonis van Marasin van Guerchy, een man van gróóte dapperheid, overvallen eer hy zich kleeden kon; wederstondt⁵ den móórderen met mantel ende rappier, tót dat hy omringelt gelijk in eenen strijdt viel. Yeder, in den gemeenen overgang van zó breidelóós een' verwoedtheid,⁶ paste, onder naam van gódsdienst, zijn' gódsvergete zinnen eenen slag te voegen. Eenigen⁷ koelden hunnen wraakgierigen moedt, met de dóódt van óude vyanden. Anderen hielpen uit den wege, de geenen, die zy benijden. Daar was 'er die zich hunne schuldenaars quijt maakten: die zich ontsloegen der geenen, welke in recht op hen te spreken hadden: die den lieden heele landen, voor een geringheid, by fórne van kóóp afdreighden, ende daar na gelijkewel ombraghten: die treffelijke personen vermóórdden, op hope van in hunne openstaande ampten te dringen. Zulks by de ongetemde hartsróghen, ende hólle begerlijkheden, elke zonderling inzicht hebbende, toegekomen is, dat zommige⁸ Katholijken om den hals geraakt, ende Gereformeerden verschóont zijn. De dóóden, naakt uitgetogen, werden geworpen voor 't slót, ten tóón aan Koning, Koninginne, ende hófgezin, met gróóte toelóóp, zelfs⁹ van het vróuwentimmer; welker nieusgierige óógen, mogende tegens zó yffeljk een gezicht, in die algemeene schrik

Henrik gedwongen, om 't vonnis over den Ammiraal te zien uitvoeren.

Gruwel en in de móórdt.

E ende

¹ Herrechten van staat oft gódsdienst past der opperoverheidt best.

² Quaadt óóg in landtzaaken ziet voor al op papieren.

³ Schótsheit op gróóten valt hachelijk: voor al, als zy 't zeer raakt.

⁴ Mommeryen in tijde van wantróuw zijn bedenkelijk.

⁵ Weer zelf in wanhoop voeght den edelman.

⁶ Eige zin gaat alrijt voor.

⁷ Utgelate gemeente blijft by geen bestek.

⁸ In oproer hoede zich die veel haats oft nijds op zich, en nijsstaande schulden heeft.

⁹ In oproer is niemandt veilig.

¹⁰ Aanschóuwen van wreetheit misvoeght voor al den vróuwen.

ende ontsteltenisse, haarder oneerbaarheid niet vergeten konden, ¹ allerstijft beschouwende het lijk van Karel Quellevet du Pont, om na te speuren waar 't loogh, dat hy voor onvruchtbaar gewraakt was door zijne schóonmoeder, die tegens hem, tót scheiding van huwelijk, pleit voerde. De geenen die Navarre, door 's Konings bevel, binnen Louvre geroepen had, deedmen óók op de plaats komen, ² benam hun 't geweer, ende vóórts, in 't uitstóóten, 't leven. Een van de zelve, swaarljk gequetst, ontliet in de kamer, ende bargh zich onder 't bedde der bruidt; die hem zeer ³ zórghvuldelyk, door 's Konings artzen, deed genezen. Zommigen, die den Koning liefden, werdt ⁴ genade gegeven. Vóórts deed hy den Koning van Navarre, ende Prins van Condé voor hem komen, ende ⁵ sprak hen aan op dezen zin: *Ghy luiden weet, hoe ⁶ men van mijn' kintsheid af óórlógh uit óórlógh gezaait heeft; ende tót welken nadeel van den staat: hoe deze beroerten, in 't ingewandt des rijx, sedert haren aanvang, de Fransche mogende hebben doen staan, als met de handen aan den lijve gebonden, kneuzende d'achtbaarheid dezer króne, die eertijds de wereldt in plicht hield, ende mijne voorzaten deed opwerpen tót zegsmannen over alle vóósten der Christendom. Nu heb ik 'er raad in geschaft, ende met der dóódt doen straffen dien ⁷ belhamel van Coligny. Met het ander gespuis, ende al den heillóózen hóóp der ketteren, is men van gelijken doende. Dat ghy u verwordert hebt, het beleidt over henlieden t'aanvaarden, is my niet ⁸ vergeten; nóchte wat daar aan verdient is. Ende de jegenwóórdige ⁹ gelegenheid ware, om my tót een rechtvaardige wrake te verwekken, zó my de naam van ¹⁰ alderchristelijx, ende glorie der ¹¹ zachtmoedigheid, zó hóogh geacht in de Koningen, niet waardt voor en stonden. Maar deze doen my op het ¹² bloedverwandtschap, nieuw aanbóuwelijken, ende entlijk u lieden jonkheid, in zulker voege 't óogh hebben, dat ik te vrede ben, Coligny, ende zijnen aanhang, als u ¹³ misleidt hebbende, de schuld toe, ende u lieden af te schrijven: mits datmen van nu af de voorgange dwalingen, met oprechte gehóórzaamheid, getróuweljk in ¹⁴ de rechte breng, ende zich tót het Roomsche Katholijke geloóf bekeere. Want ik wil, datmen in mijn rijk niet dan ¹⁵ van eenen gódsdienst wete, namelijk, van den mijnen, ende zó my dien mijn ¹⁶ vooróunders geleert hebben. Nu hebt ghy uwe keur, van, ¹⁷ onderdaanlijk te leven, óft hardnekig te ster ven. Hier op begoft Henrik zeer ¹⁸ óótmóedelyk te bidden, datmen hun lijf en ¹⁹ gewisse dóch sparen wilde, zy waren gereed, in alle andere zaken, zijner Majesteit te gehóórzamen, t'haren vollen genoeg. Maar Condé, Heere, zeyd hy, in ²⁰ my en kan 't niet koomen, dat uwe Majesteit zó hóoge belóften, gedaan by eede, aan alle Gereformeerden in 't rijk, eenighzins zal te buiten gaan; óft in dezen na mijne wederpartije luisteren. Óók is 't geloóf ²¹ geen ding datmen yemandt aan dwingen kan. Lijf ende goedt staan ten gebode des Konings.*

*'s Konings
reden in de
moordt, aan
Navarre
ende Condé.*

*Henrik
antwoordt.*

*Condé
antwoordt.*

¹ Weelige hoven, valgende d'achtbaarheid.

² Verwiffeltheid is vreeselijck.

³ Een bewijs van meédoogen munt sietlijk uit in een' gemeene verwoetheit.

⁴ Nauwlijx Tieran zóó wreedt, óft hy bewijst eenige genade.

⁵ Kracht hebben Konings woorden.

⁶ Minderjarigheid van vóósten doorgaands misbruikt.

⁷ Hóóft van parthy loópt veel gevaars.

⁸ Landsheeren en vergeet geen leeds.

⁹ Gelegenheid verleidt.

¹⁰ De vóóst voor al op naam toeleg.

¹¹ Genade is 's Koninx waardste denghd.

¹² Bloedwundschap, vermaaghshapping, en jonkheid zijn te verschóonen.

¹³ Verleider en verleiden, zijn grótelijk t' onderscheiden.

¹⁴ Vergiffenis bevoorwaardt beterschap.

¹⁵ Een gódsdienst best in eenen staat.

¹⁶ Nóóde scheitmen van vooróunders geloóf.

¹⁷ Een loslijk leeven voor een' lasterlijke dóódt is een beoorlijk bóót.

¹⁸ Oótmóed smaakt den gróóten.

¹⁹ Vryheid van gewisse valt hardt te weigeren.

²⁰ Verklaren datmen den vóóst niet toevertróówt 't geen hy reede doet, is lasteren.

²¹ 't Geloóf is niemant aan te dwingen.

Konings. De verlichtinge in den gódsdienst ¹ heb ik van Gode, ende dien alleen daar afrekening te doen. Zulks dat, zóómen my in dit stuk verstaat te be-
 swaren, het ² leeven my vreesfelijker is dan de dóódt. Terstont bleek, ³ wat
 een zaak scheelt in 't beleiden: ende dat het een ⁴ weet is, oppervórfsten
 voeghlijken te bejegenen. Navarre ⁵ had evenveel verzócht, ende tegens
 Condé begoft de Koning, zich stógende aan de ⁶ schorheidt zijner rede-
 ne, in heftigen tóren uit te varen: Schóldt hem tot meermalen voor
 halsferk, oproerigh, muitmaker, ende ⁷ muitmakers zoon; die, ten ware hy,
 binnen ⁸ drie dagen, tót beken quame, zijn' stijfzinnigheid met der dóódt
 bekóópen zóude. Daarentusschen was de stadt een tóonneel van allerlei
 wreedt- en yslijkheden, vol schrix, vol duchtens, vol wantróuwens: de
 gassen vol gedruis, van de geenen die na 't bloedt, óft na den buit liepen:
 aan alle kanten het schreijen der stervenden, het kermen hunner vrien-
 den, het werpen van dóden uit de vensteren, het slepen der lijken door
 't slijk, ende door 't bloedt, dat lanx de straten by beeken quam afvlieten
 tót in de Seine. Hunne jaren en ⁹ verschóónden de óuwde niet, nóchte
 hunne waardigheid de doorluchtige mannen, nóchte hunne weerlóós-
 heid de statelijke vróuwen, nóchte hunne slechtigheid de jongelingen,
 nóchte hunne onnózelheid de kinderen; welker zommige óók, met
 een helsche móórddadigheid, in ¹⁰ moeders lichaam verdelght werden.
 Deze eene dagh quame te staan op ontrent tweeduizendt dóden. Aan
 den ¹¹ avondt deed de Koning, by klank van trompetten, uitroepen: dat
 zich yeder van straat zóude maken, op verbeurte van 't leven; uitghe-
 zeidt zijn lijf- ende de ruiterswacht. Dan, 't gespuis op de been ¹² gebraght,
 en was niet te hóuden, óft zy en gingen dien nacht, ende navólgende
 dagen, den zelve gang. Maar ¹³ 't stuk, toen 't volvoert was, openbaar-
 de zich eerst, na zijn ware wezen, in 't verstandt des Konings, ende be-
 goft zelf te spreken wat het in had. Hy ¹⁴ vondt zich bedraait in 't werk.
 Om d'opspraak van zijnen hals te schuiven, ¹⁵ ende dien van Guise in
 den haat te laten steken, ¹⁶ schreef hy ten zelve dage aan verscheide óór-
 den, *Hoe dat zylieden, om zich op den Ammiraal te wreken, buiten zijn'*
wilende weten, de gemeente aan 't hóllen geholpen hadden: ende dat de raze-
rije, boven allen raadt ende órde gestegen zijnde, niet zó tijdelijk te stillen ge-
weest ware, als hy wel gewenscht had. Daar na deedmen hem begripen,
 wat 'er voor ¹⁷ gevaar stak, in die van Guise vertwijfelt te maken, ende te
 nóódtzaken, óft nódigen, ¹⁸ om de wapenen in der handt te hóuden te-
 gens die van Mommorençi, de welke zich gewisselijk, van des Ammiraals
 wege, zóuden aantrekken, al wat hunlieden, nópende het toegekomen
 onheil, te wijten stóndt. Ende gafmen zijner Majesteit te bedenken, hoe
 veel de ¹⁹ belijdenis van onvermogen, in 't voorkomen, stuiten ende

E 2

straffen

¹ Dat Gódt aangaat zy hem bevelen.

² Smart van gewisse gaat boven al.

³ 't Beleidt doet veel een' zaak verscheelen.

⁴ Konst is 't met landsheeren leeven.

⁵ Best is de liefstijckheid daarmen eeven ver mee' komt.

⁶ 's Koninx ziel zit in zijn ooren.

⁷ Misdaadt van ouden verwijs voor kinderen.

⁸ D'oplóopende moet tijdt hebben om dreigemen-
 ten 't overwegen.

⁹ Oplóop ziet ouderdoom, waardigheid, weer-
 loosheid, slechtheid nocht onnoozel-
 heid aan.

¹⁰ Wreetheid gaat wijder als wraak.

¹¹ De nacht verzwaart alle quaad.

¹² Utgelate gemeente is quaalijk in te tóómen.

¹³ De sche'mery grijnst leelijct van achteren.

¹⁴ By bóósdadit is verbysting.

¹⁵ De vórst pooght licht den haat van zich op an-
 dere te schuiven.

¹⁶ Eerst op zyn met gerucht stroijen wint veel uit.

¹⁷ Wacht u voor wanhoop van gróóten.

¹⁸ Bekoort geenen maghtigen onderzaat tót wa-
 penen.

¹⁹ Belijdenis van onmaght, ondergang van acht-
 baarheid.

straffen van zó vervaarlijk een' oplóóp, haar' eere ende achtbaarheid te na ging. Derhalven, na veel haperings in 't harte, luisterende ¹ echter na zijnen aardt, sloegh hy over de strengste zijde; ende quam op dinxdage 's uchtens, staatlijk ² ter Misse geweest zijnde, met Navarre, ende gróóten stoet andere heeren, in 't Parlement zitten, ³ in zijn bed van gerecht, verklarende aldaar, *dat hy zekeren aanslagh des Ammiraals, op zijnen koninklyken perzoon, ontdekt had, ende den verrader een voordeel afgezien: Zulks men weeten zóude, dat alles wat 'er te dien dage, in 't straffen van Coligny ende zijns gelijken, gedaan was, was gedaan door zijn bevel.* Dit werdt te boek gestelt; ende vóórts uitgeroepen door stadt, datmen zich onthóuden zóude van dóódtflaan ende róven. Ende heeft alzó de móórdt hier stal gehóuden. Maar aan verscheide ⁴ andere voorneme steden des rijk, heeft de razery van Paris, als een overgeslage brandt, geweldigh vatten gevonden. Ende zijn de Gerefóormeerden aldaar op even eene wijze, óft erger (gelijk doorgaands de laatste val de quaatst', ende ⁵ niemant geirne de minst is in bóósdadigheid) gehandelt: alhoewel de Koning, by openbare uitkunding, verklaarde, dat het hem om geen gelóóf, ⁶ nóchte om hun te verkórtten, gedaan was; maar alleenlijk, om zich van den Ammiraal, ende zijn' verwanten, tegens hunnen aanslagh, te verzekeren. Die van Guise, daarentegens, om den haat, van den hunnen, op 's Koninx hals te wenden, berghden verscheide Gerefóormeerden in hunne landtvooghdyen, ende zelfs in huis tót Paris. Eenige dagen hier na, de zaken wat bedarende, stondt de Koning wederom aan, om de vórsten tót de Roomsche kerk te brengen. Waar in het juist geviel, dat ⁷ een Predikant, t'Orleans gevangen, zich uitbood, met ⁸ voorgang ende redenen, allen dienst te doen. De Koning dan braght dezen voor hen, in een' staatlijke vergadering: Alwaar hy, wijdtluftigh handelende van de tekenen der ware gemeente, achtervólgende afkoomst der zelve, ende órdentlijk beroep der dienaren, bestondt te bewijzen, ende met gróót sieraadt ⁹ van welsprekenheidt hun vroedt te maken, dat deze al t'zamen nergens, dan in de Katholische, Apostelsche, ende Roomsche Kerke vernomen werden. In veuge, dat Navarre met zijn' zuster, óók Condées gemaalinne ende schóónmoeder, hem lange, met gróóten aandacht, gehoort hebbende, zijn omgezet. Condé, zelf nóch onvoldaan, ¹⁰ toogh den Predikant ter zijde, ende voorderd' hem in 't bezonder af, óft het ernst was; ende alzó die daar by bleef, is eintlijk, als zich gedragende tót het gevoelen des zelve, van 't zijne óók afgestaan. Het zy dan dat het geheel menschelijk is, ¹¹ op de kennisse zijner leeren te rusten: ófte dat zy, om t'ontgaan ¹² dóód óft eeuwige vankenis, waar toe het den gelukkigen swaar valt te verstaan, ¹³ niet qualijk beholpen zijn geweest, met zó eerlijk een' gelegenheidt. Zylieden, alzó hun voorgaande gevoelen afgefworen hebbende, werden door den Cardinaal van Bourbon, uit des Paus name, gezuivert, ende gingen ter Misse. De Koning,

*Vervólg
der moórdt,
in ander
steden.*

*Henrik
wordt Ka-
tholijk.*

¹ Zelden gaatmen zijnen aardt te buiten.

² Schijn van gódsdienst maakt alles achtbaar.

³ Staatlijkheidt geeft een' zaak veel aanzien.

⁴ De kleenen volgen doorgaands de gróóten.

⁵ In quaad doen leidtmen noode te laagh.

⁶ Licht maaktmen zich diets dat anderen yet diets te maken is.

⁷ Vrees voor de dóódt maakt andere menschen.

⁸ Redenen by voorgang, zijn eerst in volle kracht.

⁹ Welsprekenheidt vermogh veel, zonderling by luden van de wereldt.

¹⁰ Daarmen niet anders spreken magh dan men spreekt, bagbelyk óftmen ernst spreekt.

¹¹ Zó 't de leeraar duidt, gelóóft het de meenighe.

¹² De gelukkige heeft de wereldt lief.

¹³ Die gróóthartigen buigen zal, verzekerze tegens meer.

Koning, ¹ om deze bekeeringe te meer te doen klinken, sprak hun vóórts sterkelijk aan, datze brieven, ² nópende dit stuk, aan den Paus wilden schikken, de welke de Cardinaal van Bourbon met de zijne verzelschappen zóude. Waar over Navarre geschreven heeft, als vólght:

Allerheiligste ende gelukzaligste Vader,

Wy komen onze toevlucht nemen tót uwer Heiligheid, om onze geweten t'ontlasten, van de beswaarnisse die het drukt, door dien wy van jonx, in deerlijke dwalingen op, ende der heilige kerke ontogen zijn, by schult der geenen, die ³ onze ónders ontróuwelijk bygebraght, ende leelijken misleidt hebben. Tót kennis van 't welke, wy op den wegh der waarheid nu gebraght zijnde, door de vermaningen onzes heeren des Konings, der Koninginne, Konings broederen, Cardinaals van Bourbon, ende des Hartogen van Mompensier, de valsche leere verzaakt, ende de belijdenis onzes geloófs ⁴ geleverd hebben in handen van den gezant uwer Heiligheit. Overzulks ons verlatende tót de goedertieren⁵, ende voor yeder openstaande, barmhertigheid eenes stedehóunders van Christus, ende milddadigen uitreikers der hemelsche genaden, over de geheele wereldt, bidden uit het binnenst onzes harten, uwer Heiligheit welgevallen zy, ons t'ontfangen in den schóót der kerke, ende t'ontslaan van den bandt des namaaghschaps tusschen ons ende onze gemaalinne, daar 't aan hóut, dat ons bed, ende kinderen van dien, voor echt nócht wettigh zóuden mogen bestaan. Ende op een vaste hope van dit te verwerven, werpen ons, in aller óotmoedt, neder voor de allerheiligste voeten, kussende de zelve met gróter eerbiedigheid, ende aanroepinge Góds, dat hy uwe Heiligheid beschermen, sterken, ende lang behoeden wil, in de goede regeringe, ende 't bestier van de heilige moeder de kerke. Uit Paris, den tweeden van Wijnmaandt, in 't jaar der genade xv^c lxxij.

Uwer Heiligheid

onderdanighste gehóórzaamste dienaar

Henrik van Bourbon.

Condé deed van gelijken; komende zijn brief op eenen zin uit. Waar op ⁵ de Paus, den eersten van Slaghtmaandt, hunlieden zeer minnelijk geantwóórdt heeft, lovende hunne gódtvruchtigheid, goedtkennende hun geloóf, ende echtende hunner beider alrede voltrokken hóuwelijken, by letteren elken bezonder te dien einde verleent. Den negenen-twintighsten van Herfstmaandt, alzómen de feest der Ridderfchap van S. Michiel, op zijnen dagh, vierde, zijn Navarre ende Condé, in de gróte kerke van Paris, mede nevens den Koning ende andere verschenen, om den ⁶ vólke ten tóón te staan. Eenige jaren voorhenen was in Bearn, volgens ⁷ besluit ter daghvaardt genomen, door de Koninginne Ieanne, de Katholijke gódsdienst afgeschafft, ende de Gerefórmeeerde ingevoerd. Op dat nu Henrik dede ⁸ blijken, dat hem de Katholijke geheel ernst was,

E 3

werd

¹ Klank van bekeering der gróóten helpt veel kleenen aan 't waggelen.

² Schrift is een maghtigh blijc.

³ Wat een vorst misdoet, schriftemen zijnen vade toe.

⁴ Belijdenis by geschrift en hapert niet, ende kan qualijk verandert worden.

⁵ Vorsten oormoet moetmen vaardighlijk aan-

neemen.

⁶ Men pronkt met bekeering van gróóten, om de kleenen te trekken.

⁷ Dat de vorst by vaadt van 's lands staten vegeert, stijft en verschoónt hem zeer.

⁸ Den nieuwegewonnen aanhanger leidtmen dieper en dieper in.

werd hem van de Koninginnen, zijn' s'choónmoeder, ende gemaalinne, mitsgaders den Cardinaal van Bourbon, aangeraden, de zelve aldaar wederom op te rechten. Zulks hy, den zestienden van Wijnmaandt, gebódt gaan deed, datmen aan alle óorden van zijn gebied, voornemelijk in 't vórstendom ende opperheerschappije van Bearn; den Katholijken Roomschen gódsdienst wederom had' in te ruimen, ende den ¹ geestelijken hunne goederen; ² yder d'oeffeninge des Géreformeerden te verlaten, ende de leeraren 't landt, ten waar zy zich bekeerden. De Graaf van Grammont, ³ die mede 't gelóóf afgevallen was, om in de móórdt verschóont te zijn, werdt gelast, als landtvooghd't van Bearn, en van d'andere staten, dit gebódt derwaarts te dragen, ende uit te voeren. Maar de Bearnóizen zijn daar toe niet te brengen geweest, voorgevende, dat dit bevel niet uit ⁴ vrije wille, maar hunnen gevangen Prinссе afgeperst ware. Ende alzó die van Rochelle swarigheidt maakten, van eenen stadthóuder, van 's Konings wege, in te nemen, heeft zich Henrik óók laten verspreken, om hun, by brieven van den twaalfden in Wijnmaandt, de gehóórzaamheid ende gemeene rust aan te raden. Vóórts schikte hy den Heer du Fort van Durac, eenen statelijken perzoon uit Guienne, voor gezant aan den Paus, tót bewijs zijner eerbiedigheid. Daar na is hy met den Hartoge van Anjou voor Rochelle getogen. Deze, bezichtigende aldaar binnen de schanssen zommige plaatsén, werdt met schroot, uit een gróf stuk, tót drie plaatsén geraakt. Dóch 't had weenigh nóóds, mits Ian de la Garde Vinsy, die hem ⁵ zeer lief was, ziende de vlam op gaan, daar ⁶ voor schoot, ende 't swaarste op zich liet aankomen; zulks hy een dóódtlijke wonde ontfing, voor, ontrent de korte ribben; die nóchtans, door uitnemende nijverheidt der artzen, óft, na datmen ⁷ zeggen wilde, met belezen, genas. Henrik was 'er by, ende liep dat pas gevaar, van met ⁸ Anjou eerlijk te sterven; gelijk het onlangs daar na weenigh scheelde, óft hy en had' hem gezelschap gehóuden in een' dóód van luttel lófs. Want Anjou tót Koning van Polen gekeeren, met die van Rochel overkoomen, ende te Paris gekeert zijnde, bestondt aldaar een' reukeloos stuk, ende dat voorwaar niet vórstelijk was. Hy had een' wijle genoten de minne eener jonkvróuwe van doorluchtigen huize, ende als toen genegenheidt om haar eerlijk uit te hóuwelijken. Waar op aangezócht zijnde Antonis Nantoillet du Prat, die een neef van wijlen den Cancellor ende Cardinaal du Prat was, van gróte middelen, ende ongetruwt, had het niet alleen afgeslagen, maar zich laten hóóren, *hy ¹⁰ en waar de man niet, om eenigerwijze te gedógen, datmen eens anders eer, met de zijne vergelden zóude.* Dit antwóórdt wert in zijn' volle fierheidt, ende ten arghsten, (gelijkmen ¹¹ te hove daar wel een handt van heeft) Anjou overgedragen. Hy ¹² trak'es zich aan, ende

Gebódt van Henrik, tegens de Ge-reformeerden in Bearn.

Henrik voor Rochelle in 't leger,

in lijfsgevaar:

Wederom, door gezelschap van Anjou, in een walpsheidt.

¹ Goederen der geestelijkheid tegens haren wil vervreem, keeren veeltijds vroegh óft laat aan haar.

² Zonder oeffening ende leeraars schijnt een' gezintheit te moeten verdwijnen.

³ Een nieuw aanhanger is dikwils yverighst óft gelaat zich zó, om geloof te winnen. Die zelf verandert is kan best verandering raden.

⁴ 's Vórstén gebódt, 't en zy vrywilligh, is krachteloos.

⁵ Zelden vórst zonder kaar.

⁶ De vórst kan der hebben die voor hem in den

dóódt gaan.

⁷ Dat zeldzaam is hóndt men voor wonder. 't Hóf is zoet op opspraak.

⁸ Eerlijk is de dóódt als men in 't oeffenen van zijn b. roep sterft: gelijk de vórst in den óórlógh.

⁹ Reukeloosheidt heert niet.

¹⁰ Gebruikt geen scharre woorden daar 't gladde doen können.

¹¹ 't Hóf verstaat zich op oorblazen. Ten hove vergróót men geirne een' mislaagh.

¹² De vórst wil voor eerlijk gebónden hebben al wat hy doet.

beloofde zijn' meestresse, die ¹ 't geweldigh speet, 't zelve met ² trotziger hóón te wreken. Nantoillet hield zich met der woon tegens over Louvre, midwege der Seine, ende gemeen huis met zijn' zusters kinderen, zó datmen 'er byna ³ nemmermeer en floot. Overzulx de Koning van Vrankrijk, die 'er zelf ook een' hak op had, die van Polen, ende van Navarre, mitsgaders ⁴ de bastaardt van Angoulesme, Guise, ende anderen van de jonge vórstén, nemen een opzet t'zamen, ende koomen darteler wijze t'zient in, by nachte: ende hem smadelijk ⁵ gehandelt hebbende, scheuren zijn' tapisserijen, beddinge ende behangfelen aan sleteren. Vóórts, die van ⁶ hunnen sleep aan 't plonderen van zilverwerk, opslaan van kisten, ende buiten van 't geldt. Een ⁷ kleen deel der genaakende onheilen is 't, daar de menschelijke voorzichtigheidt giffing op weet te maken. Terwijl zy zich zelve wel waren gevallende in deze ⁸ weldige wulpsheidt, verdacht op geen gevaar altóós, waakte 't ongeluk, ende had zeer naby voltogen een' ramp, daar niet alleen Vrankrijk, maar de wereld af zóude gewaaght hebben. Uit zeker krakkeel, was, tien jaren te voren, Ian van Thierry, des gemelden Nantoillcts broeder, op de plaats van ⁹ zijn eigen huis, daar hy ongewapent, tegen den avondt, tusschen zijn' swangere gemaalin en haar' moeder, ging wandelen, leelijken omgebraght, door Antonis van Allegre Millaut. Dees, ¹⁰ van zeer achtbare afkomst, ende een overvlieger, zó in wapenen, als in geleertheit, dat zeldzaam is onder den Franschen adel, had, gevangen zijnde over zó lasterlijk een stuk, eindtlijk door Anjous voorbidden, vergiffenis verworven van den Koning; ¹¹ doch zich niettemin sedert veel in Italien en Duitslandt, ende altijds verre van 't hóf, onthóuden. Want Willem van Vitaulx, mede des dóden broeder, wezende ¹² een man die bloedt in 't óór had, ende 't leven gehadt van Goneilly, manslaghtigh aan eenen anderen zijnen broeder, hieldt hem in geduurigh duchten voor wrake. Maar te dier tijdt had hem Anjou genomen in bescherming, ende onder zijn hófgezin, om mede na Polen te gaan, denkende zich aldaar ¹³ te dienen van zijn latijn, daar hy wonderlijk vast in was. Vitaulx, des verwittight, en tot Paris gekomen om hem te priemen, zonder ¹⁴ zich aan den beschutsheer te keeren, lagh verborgen, by geval, in een' kamer daar ontrent, als 't gerucht opging, met vier braven, ¹⁵ rapfche gasten, daar hy zich op verlaten moght: de welke, konnende niet anders ¹⁶ denken als dat zy beklipt, ende gezócht waren, 't geweer in de vuift, ende voor namen, met roers en rappieren in ¹⁷ den hóóp te geven, ende alles af te maken; hadmen hunne deure gerept. Meer niet en gebrak 'er aan, óft alle drie de Koningen, met zulk eenen hóóp trefflijke vórstén, en hadden 'er 't leven ingeschoten: gemerkt, zy ¹⁸ ongewapent, der

Drie Koningen teffens byna om hals.

¹ Vórstén boelen terghetse niet.

² Elk is trots voor zijn' boel.

³ Een hóflijk huisgezin is den meesten nacht onledigh. Open huis by nacht is zorglijk.

⁴ Wel wulpsch is meest de jeughdt der grooten.

⁵ Uit spijt zonder vrees, gaan de grooten tot smaadt, niet tot moordt toe.

⁶ Mishandel van heeren wordt van hunnen sleep overtroffen.

⁷ Menschen voorzicht valt te kort.

⁸ In wulpsheidt waakt het ongeluk.

⁹ Plaats, ende personen by wie, beswaren mede eenen dóodslag.

¹⁰ Adel, krijgskunde, ende geleertheit t'zamen

verdienen groóte gunst: ende gaan voor deughden by de grooten.

¹¹ 't Recht omgaan is geen anxt omgaan.

¹² Een manhaftigh hart bewaart de eer van een gansch geslacht.

¹³ De Landsheer voege zich na Lands wijze.

¹⁴ De brave, wanende recht te hebben, ontziet niemandt.

Beschut van schuldige maakt den vórst onachtbaar.

¹⁵ Man by man scheelt veel.

¹⁶ Die misdoet, dien misdunkt.

¹⁷ Wanhoop weert zich.

¹⁸ Ongewapent tegens gewapent, komt niet by.

der plaatse ¹ onkundigh, zonder yver, zonder ommezien, niet dan eeri gereede róóf konden zijn van een deel vertwijffelde menschen, die, nó-digh wanende te dóóden óft te sterven, daar ten huize bedreven, ende op voordeel toegeruft, hen, met voorbedachten moede, zóuden besprongen hebben. Ziet daar, aan hoe ² geringe toevallen geheele Koninkrijken, landen en lieden hangen. Want Vrankrijk, ³ ontblóót van zó veel' voorneme leidlieden, zóude niet geweten hebben waar zich zelf zoeken, ende geschapen geweest, om in d' uiterste verwarring, ja verwoefing, te vallen. Maar, t' allen geluk, en quamen zy aan die kamer niet, in veuge, dat Vitaulx met zijn gezelschap verholen blijvende, naderhandt gelegenheid vondt, om zijnen aanslagh uit te voeren, ende Millaut, over lijfwacht, over Anjou, over al, by schónen middage, zó hy uit het huis van Nevers quam, om den hals te helpen. Ende dies niet tegenstaande is hy, daar over in hechtenis geraakt zijnde, toen Anjou na Polen was getrokken, met een geldboete ontslagen. Met welk vonnis, het ⁴ hóf van Parlement, de vryheid eerlijker wijze betrachtende, voor gehadt heeft, den Koning een' heussche vermaning te doen, over ⁵ d' onbillijkheid der genade aan Millaut bewezen. Maar door 't verreizen van Anjou ontstonden nieuwe swarigheden, daar Navarre zijn deel in had. De Hartógh van Alençon, 's Konings ⁶ tweede broeder, zich latende voorstaan, dat het opperste bevel over 't óórlóghs-vólk des rijk, ⁷ 't welk Anjou gehadt had, hem niet behóorde geweigert te wezen, werdt verzócht van de Gerefórmeeerden, ⁸ weder in wapenen zijnde, tót beschutsheer, ende begoft zich heimelijk ⁹ te verstaan met de geenen, die klagende over 't verlóóp in den staat, den naam kregen van Politiken, ende Malcontenten. Henrik, wiens ¹⁰ hart over die zijde gebleven was, hielt aan ¹¹ hem, ende geraakte, daar over, zulk in 't óge, datmen hem in 't kasteel van 't bos van Vçenne, wel niet bescheidelijk ¹² vangen, maar nevens Alençon ende Condé, door 's Konings trauwanten, deed gâsleen. Ende om ¹³ d' achtbaarheid van die party te verdóven, braght hem ¹⁴ de Koningin Catharine daar toe, dat hy, nevens Alençon, den vierentwintighsten van Lentemaandt des jaars 1574, een' verklaring uitgaf van eenen inhóudt: *Daar by ¹⁵ verlóchend hy d' oproerigen, ende yet gemeens met hun te hebben, als willende aangezien zijn voor den geenen, die, gelijk hem gódtlyke ende menschelijke rechten verplicht hielden, bereidt was om goet ende bloedt, landt ende lieden, by 's Konings dienst, ende tegens de versteurders van de gemeene ruste, op te zetten.* Dan kortst daar na quam aan den dagh, ende Alençon, ondervraaght zijnde, bekende, hoe dat hy, mitsgaders Navarre ende Condé, toeleggh gehadt hadden om 't hóf te verlaten, ende zich by de Politiken te voegen. Henrik daar op gehóórt wordende

Henrik verdacht van verstant met de Politiken.

¹ Plaatskunde, yver, ende omzicht zijn goetd geweest.

² Aan kleenen toeval hangt de staat.

³ Verlies van veele regenten t'evens maakt gróote verwarring in den staat.

⁴ De vaadt is schuldigh den Vórst te heusselijk zinnen mislagh te doen voelen.

⁵ De Vórst vergeeve geen' moordt, óft stuk van gelijken gruwel.

⁶ Jonge Vórsten zijn miltzuchtigh.

⁷ Zijns gelijken in eenen staat te zien doet denken dat menze mede waardigh is.

⁸ Die te laag leidt zoekt heyl aan al wat

helpen kan.

⁹ Misnoeghde en misnoeghde zijn twee: maar maken gespan, daarze zwak zijn.

¹⁰ Dwang en maakt maar schijn-bekeering.

¹¹ Alsmen met ongelykzinnige gescheept is, treke ons de minste gelykzinnigheid.

¹² Gróoten te vangen ziet ver.

¹³ Verlies van achtbaarheid krenkt zeer.

¹⁴ Op uitering der gróoten wordt zeer gezien ende aangegaan.

¹⁵ Die verheert is moet vaaken regelrecht tegens zijn hart spreken.

dende voor den Cancelier, ende anderen daar toe gelast, in tegenwóordigheid van de Koninginne moeder, bestondt een' rede te voeren, die in 't minste niet ¹ na de versuftheid eener schuldtkenning smaakte: maar met een' vrymoedigheid, geaardt na de ² Majesteit van zijnen staat, bórft uit tegens de Koningin, haar ³ verwijtende *Zijn wet-* *dadig.* *zijn' getrouwe gehóorzaamheit, die hy den Koning bewezen, ende voor had te bewyzen alle zijn leven, van 't eerste tót het uiterste; ende met ⁴ hoedanige omwaardigheden zy hem de zelve had betaalt gezet, ⁵ uit een wantróuwen, dat nergens op gegrondt was. Datmen hem door zulx zijn ⁶ gedult had doen verliezen, ende den raad nemen van 't verzoek der Politiken, ende Protestanten, zómenze hatelijk noemt, te onderteekenen, mitsgaders zich ten ⁷ hove nit te maken, daar hy, nóchte in behóorlijken aanzien, réchte zijns lijfs zeker, was. Want wat stondt hem te verwachten, daar de ⁸ dóódt vijanden des huis van Bourbon alles meester waren? daar die van Lóthringen in de vierigste jonste stonden, daar Guize, op voorspreken des Konings van Polen, al overste der ruiterye, door ⁹ de Koninginne, genoemd werdt? daar ¹⁰ allerlei bedrógh, achterklap, verdraaijing, leugenen, ende lagen in swang gingen; ende d'onnózelheit nergens plaats had? daar hy ¹¹ entlijk, dag op dag, by monde, by boden, by brieven gewaarschouwt werdt, van zijn' vrienden, dat hy zich verzien zóude? Men had het op hem, Alençon, ende Condé, met de dóódt gemunt: waar van de ¹² spraak lang gegaan hebbende, der Koninginne zelve wel ter óren was gekomen. Ende óft hy schóón getróóst ware, der gemeene ruste te geval, zijn' eigene behóudenis daar in te schieten, zó en stondt hem't gevaar zijner Majesteit, ¹³ tróuwswege, niet licht te achten. Nu was daar niemandt tegenwóordigh, óft hy en wist wel, wat'er, toen de Koning van Polen vertrok, zeggens geweest was, ¹⁴ van den Koning wegh te helpen: zijnde der Roomsgezinden verstandt en ernstige meening, dat de Koning van Polen in Frankrijk bleve, ende ¹⁵ zelf meester, de zake die hy zó ¹⁶ standt vast- ende manhaftigh, op ecus anders name, voorgestaan had, vóórts boven alle nóódt, de ketterijen t'onderbraghte. Dat hy wel die geruchten niet gelóófwaardigh had ¹⁷ gevonden; maar zich nóchtans beswaart, om de zelve geheel in den windt te slaan: ende overzulx ¹⁸ rondeljk daar van opening gedaan aan den Koning van Polen. De welke, des ¹⁹ gesteurd, op zijn' afscheidt van Blamont, als hy, heel voldoende, zó d'afwezenders als jegenwóordigen beval aan de Koningin, ²⁰ zijns niet eens gedacht en had:*

F

Sedert

- ¹ Den gróótmóedigen staat'er 't hóóft niet na om zich misdad'ger wijze te verantwoorden.
² Den Vórst zý altoos zijn' achtbaarheid indachtigh.
³ Niemandt zó gróót óft hy moet bywijlen zijn onwil hooren.
⁴ Onloon voor dienst verbittert bijster.
⁵ Ongegrondt wantróuwen baant veel onheils. Die wantróuwit zonder v'st gaan, late 't niet bliken.
⁶ Men terge niemandt tot ongedult toe.
⁷ Dienmen hóuden wil daar hy onveilig is, moetmen ten minsten 't verdriet van oneer niet doen.
⁸ Daar uw dóódtvijandt drijsal is, zijt ghy onveilig te hove.
⁹ Een driftigh vorderen is 't als de vermogenste van 't hóf yemanden titel geeven eer dat hy lastbrief heeft.
¹⁰ Bedrogh, achterklap, verdraaijing, leugenen ende lagen dráven te hove.
¹¹ De gróóte heeft altoos de waarschouwingen

- aan 't hóóft: uit ernst, om plasdank, óft anderen verdacht te maken.
¹² Gerucht wil te hove wel groeijen.
¹³ Tróuw ten Vórst óft vaderlandt moetmen boven 't leven wegen.
¹⁴ Alles waantmen vry te staan voor 't gelóóf.
¹⁵ Die hóóger meester heeft ken qualijk 't verloop van den staat rechten.
¹⁶ 't Heeft schijn dat die in dienst van anderen zich leflijk quijt, immer zo veel voor zich zelve doen zal.
¹⁷ Niet alle omvaarschijnlijkheid maghmen in den windt slaan. Al wat 's Vórst leeven raakt, daar dient op gelet.
¹⁸ Wat Vórst óft staat roert daar moetmen ronds gaan.
¹⁹ Bezwaartijk is 't den Vórst te zeggen wie hem voor opspraak nagaat.
²⁰ Dien de Vórst overlaat, als hy anderen in gunst beveelt, die staat'er niet wel by.

Sedert had zy hem met de nek aangezien, nóchte¹ plaats in den rade, nócht aangang tót 's Konings kamer laten gebeuren. In venge, dat hy niet² alleen 't gevaar, maar óók de smaadt, moest uitstaan. Deze zó rechtvaardige óorzaken waren, die hem hadden bewoogen tót het vertrekken, voorgenomen,³ niet tegens dienst zijner Majesteit, wiens welvaren hy boven 't zijne stelde, óft van den staat; maar om zijn eigen persoon ende achtbaarheid te veiligen. De Koningin van Navarre, Margarite, beroemt zich, in hare gedenkenissen, dat zy, t'zijnen verzoeke, by mangel van andere raadtsluiden, deze verdading had ingestelt. Vijf dagen daar na, hervattende de zelve klaghten voor Koningin, Cardinaal van Bourbon, ende anderen gelast om hem te hóren, maakte hy 't noch veel breeder. Niettemin,⁴ verscheide dienaars van Alençon, ende anderen, die zich dezès handels onderwonden hadden, moesten, na veel pijnigens, quader dóódt sterven. Die by tijds doorgegaan waren zeiden kluchtelijk, het gedaan te hebben, om dat zy zich niet en verstonden op het⁵ buitenórdensche rechtsplegen. Eenige gróóten, onder de welke Condé was, ontquamen 't óók met de vlucht. Andere geraakten in de Bastille. Navarre ende Alençon werden verzekert met wachte. Niettemin, de⁶ behaaghlijkheid van Henrix ommegang snoerde in zulker maniere de harten van zijne⁷ wachters, dat het de Koningin Cathariné daar op⁸ alleen niet liet aan komen; maar om zijn' wil te hove te bekommeren, hem ter eene zijde hechte aan een' dappere⁹ hoop der algemeene¹⁰ stadthóuderije van wapenen, ter andere zijde hem opzondt een¹¹ aantrekkelijke goelijkheid, daar hy zulx op verslingerde, dat hem 't een ende 't ander, wel goede gelegenheid om t'ontslippen, deed verwaarlóózen. Doortrapte vorstin, die hem wist op zijn¹² swakste te nemen, al te¹³ wel gevat hebbende de les van dien¹⁴ burgerlijken Koning Cosmo de Medici, haren oudovergróótvader, die te zeggen plagh, dat de wereldt¹⁵ niet te regeeren was met den paternoster in der handt. De zelfste Margarite, Henrix gemaalin, verhaalt, dat zy, hebbende vrijen toegank t'hemwaarts, in karrós, met hare staatchochters, zonder die t'ontmasscheren, eenen van de gevangenen wel behendelijk in vróuwengewaadt hadde weten uit te helpen: maar dat zy onderlings niet verdragen konden, wie van hun beide in hechtenis blijven zóude: niettegenstaande dat, d'een geberght zijnde, d'ander geen last van den lijve leedt, ende dat beider uitgank, mits de scherpe toezigt van de bewaarders, onmogelijk viel. Onlangs daar na, de Koning gefleten door langduurige ziekte, ende zich op zijn uiterste gevoelende, gaf zijner moeder den tijtel ende¹⁶ maght van Regente, voor den tijdt die tusschen zijn overlijden, ende de koomst des Konings van Polen in Vrankrijk, zóude mogen lóópen. Over welk doen evenwel men niet en liet

Henrik
gevangen.

¹ Den Vorste van den bloede komt plaats in den rade ende aangang ter kamere des Koninx toe.

² Smaat en gevaar lijdén geen marren.

³ Welstandt van rijk ende Koning moet yder onderzaat boven zijnen eigen stellen.

⁴ De kleene kleeft, daar de gróote doorraakt.

⁵ Buitenórdensche rechtsplegen is altijd opspraak onderworpen.

⁶ Vorsten vrundlijkheid geldt wel.

⁷ Wacht van gevange gróóten is qualijk te betrouwen.

⁸ Die wis hóuden wil leg meer als eenen bandt.

⁹ Hoope bindt.

¹⁰ Bevel over vólk van wapenen staat den kloekmoedigen zoet voor.

¹¹ De min doet dikwijls de gróótsheid stilstaan.

¹² Menschenkund komt meest te pas.

De looze weet eens anders zinlijkheid t'zinnen voordel te bezigen.

¹³ Een nutte leer kammen te vast inneemen.

¹⁴ Konst is 't, in schijn van buyger, Koninklijk gezagh te voeren.

¹⁵ De meeste kerkluiden zijn de beste regeerders niet.

¹⁶ In afwezen van den Landsheer dient yemandt gróóts gemaghticht ter regeeringe.

liet ' Alençon ende Navarre te roepen. Ende werden, ten overstaan van hun ende den Cardinaal van Bourbon, de brieven daar af gemaakt, op pinxter, ende den zelve dagh als Karel de negende quam te verscheiden. Oók was 't van nóóde, dat zylieden, nevens den zelve Cardinaal, ende gemaghtighden van 't Parlement, met óótmoedigh aanzoecken, de ² Koningin daar toe verbaden, eer zy den voorzeiden tijtel, ende 't bestier des rijk, aanvaarden wilde. 't Welk gedaan ³ zijnde, schreef zy, aan alle landtvooghden ende stadthouders, des ⁴ Konings uiterste wil ende afsijvigheid over: beval hun de zórgh voor yeders tróuwe ende gehóórzaamheid, met vertóóning van hoope, dat de ⁵ laatst uitgegeve geboden zouden onderhouden werden. Ende tót ⁶ gróóter glimp, deed z'er brieven nevens gaan aan Alençon ende Navarre, op den zelve zin. Des niettemin, zóghtmen met pijnigen iets ⁷ t'hunnen laste te trekken uit den gevangen Grave van Mongommery, als óft zy 't ver-raadt, daarmen Coligny mede beschuldighde, hadden willen hervatten. Maar 't en leed niet lang aan, óft de ⁸ Politiken ende Gereformeerden en overdroegen, kiezende ⁹ Condé t'hunnen overste, onder dien last, dat hy den gódsdienst te sweren, de gevangene Alençon, Navarre, Momorençi, Cossé, te ¹⁰ verlóffen hadde; ende te recht te stellen voor onpartijdige vierfschaar, indien op hen te zeggen viel. Daarentusschen quam Koning Henrik de derde uit Polen, dien Alençon ende Navarre, op de grenzen van Savójen, te gemoet togen. Hy ontvingze met ¹¹ gróte vertóóning van gunst ende goetwilligheid: ende, te Paris gekomen zijnde, deed te hunnen bywezen hóóren ¹² Condees gezanten, gekomen om zekeren voet van vrede voor te slaan. Maar kórts daar na, Alençon uit het hóf gevloten zijnde, om zich by de misnoeghde te voegen, deed de Koning, grótelijx ¹³ beducht, de plaats ¹⁴ om Paris sterk maken, ende elke aan yemandt van de ¹⁵ gróóten in bewaringe stellen: waar in men ¹⁶ Navarre, mistróuwender wijze, voorby ging. Dit speet ¹⁷ den gróótmoeidigen vórst, als die, de voorlede ¹⁸ wederwaardigheden ter zijde gestelt hebbende, zich van zijn' wederpartije evne oprechtigheid had beloofd, ende deed hem storten, op gelijken toelig, van het hóf te verlaten. Willem ¹⁹ van Altamer Fervaques, daar hy veel afhield; was de geen die 't hem riedt, ende zijne zaken daar na schikte, dat hy in Sprókelmaandt des jaars 1576, onder ²⁰ schijn van jaght, de vryheid nam

Karel de
negende
sterft.

Weder-
komst van
Henrik den
derden in
Frankrijk.

F 2 van

- ¹ Men behelpt zich met yders ja vyands aanzien, als 't ons mede gaat.
- ² De staatzuchtige zoekt den schijn van gedrongen te zijn.
- ³ Nieuwe regeering haar eerste werk is voet geven waar op d'ondervooghten te gaan hebben.
- ⁴ De nazaat in regeering kan veel, op name van den voorzaat, doen.
- ⁵ De nieuwe landtvooght hónde zich zeer aan 't ouwde: immer in 't eerst.
- ⁶ Die alleen heerscht geve in schijn ten minsten deel aan de gróóten.
- ⁷ In achterdenken van staat, zoekt de moeder 't kindt te behalen.
- ⁸ Twee swakke parthyen trekken veeltijds t'zamen in.
- ⁹ In een hóóft van parthy zietmen zeer op den afkomst.
- ¹⁰ Recht steuren valt hatelijck, 't en zy men 't voor partijdigh wraakt.
- ¹¹ Den nieuwen Vórst dient aanminnigheid.
- ¹² Hooren van gezanten, geschie in treffelijck gezelschap.
- Vórst van den bloede dienen gekent in wigh-tigen handel.
- ¹³ Op het overloopen van eenen gróóten, valt veel bedenkens.
- ¹⁴ 't Hart van den staat dient best geharnast.
- ¹⁵ Alsmen gróóten gebruikt, daarmen 't met gemeenen doen kan, is 't dapper ernst.
- ¹⁶ Mistróuwen dient ontveinst.
- ¹⁷ Den gróótmoeidigen spijt dat men hem mistróuwet.
- ¹⁸ Die leedt ter zijde zet, leidt zich óók zulx toe van zijne wederparthy: ende onstelt zich te meer als dat mist.
- ¹⁹ Jonge Vórst en zeilen meest op anderen mans kompas.
- ²⁰ Om uit het hóf te vlieden is schijn van jaght dienstigh.

*Henrik
vliedt uit
het hof.*

*Raadtdagb
te Moulin.*

*Navarres
verzoek aan
den Koning.*

van zich verre buiten der stad te begeven, en middel vondt om te gera-
ken binnen la Fere, de naaste stede, hem toebehórende, op de gren-
zen van Nederlandt. Van waar hy, ¹ om zijn vervólgers te verleiden,
eenen keer te rug na Vendosme nam. Vóórts ² zandt hy, om aan Ko-
ning ende Koningin zijn onschuld te doen, over 't vertrekken ³ zonder
óórlóf, ende beloofde, *dat nócht hy, nóchte de zijnen, de ⁴ Koninklijke
achtbaarheid, óft gemeene ruste, in 't minste verkórtten zóuden.* Tot Ven-
dosme zijn' vrienden van alle kanten ⁵ op ontboden hebbende, ⁶ spoeid'
hy, zettende te Maillan over de Loyre, zijnen wegh, ⁷ na zijn landt-
vooghtschap van Guienne. Aubigné, die zelf (zó hy schrijft) in Navar-
res gezelschap was op deze vlucht, maaktze wat werkelijker dan ande-
ren, ende zeidt, dat hy by vórstweder, ende eenen donkeren nacht,
met sware moeite, door de bossen, ende vóórts door 't landt van Beauffe,
daar alom lichte paarden gespreit lagen, entlijk binnen Alençon ge-
raakte. Het hof versloegh zich hier inne, ⁸ als schijnende d'eene ramp
d'andere te jagen: maar niet ⁹ alzó de Koning ende Koningin, die
wisten wat op zódanigh eenen handel lóopt, ende zagen 't komen, dat
zó ¹⁰ veel hóófden zó veel zinnen zijn zóuden, ende geen eenen wegh
optrekkende, 't lichaam ¹¹ ten minsten belemmeren, misschien ontleeden.
Ondertusschen waren de krachten van Condé ende Paltzgrave Hans Ca-
zimir ¹² vereenight met die van Alençon. De welke, ¹³ 't opperste ge-
biedt aanvaardt hebbende, met ¹⁴ Condé na Moulin toogh, om te raads-
plegen met d'ander' hóplieden. Aldaar werden, by goedvinden van de
gezanten der Gereformeerden, ¹⁵ voornemelijk van d'Amville ende Na-
varre, die 'r mede geschikt hadden, beraamt zekere punten, te vertógen
uit gemeenen name aan zijne Majesteit. Waar ¹⁶ by Henrik zommige
voeghde, die hem in 't bezonder betroffen. *Als, dat hem, na 't sluiten der
vrede, vry moghte staan, dat hy met zijn' gemaalinne na ¹⁷ Bearn toge, om zij-
ne zaken te schikken. Dat de Koning van waarden hieldt 't verbondt ¹⁸ óuw-
lings gemaakt tusschen de Koningen van Frankrijk ende die van Navarre, zij-
ne vooróuders: 't welk, niet te lang geleden, ¹⁹ Luidewijk de twaalfde met Io-
han ende Catharine, ende naderhandt François de eerste met Henrik zijn'
gróótvader, had bevestight. Ende naar dien 't met der daadt bleek, dat zijns
alderheldersten geslachts rijk van Navarre, den wettigen Koning Iohan, in
't jaar 1512, door Ferdinand van Arragon was afgelóopen, om ²⁰ geen ander'
óórzaak,*

¹ Die vliedt ende vervólght wórdt, hónde zijnen rechten wegh niet.

² In bespreekelijken bedrieff moetmen tijdtlijk met verdading in de weer zijn.

³ De gróóte 't Hof verlatende zonder óórlóf wordt verdacht.

⁴ Den Koning behooren zijn' achtbaarheid ende de gemeene rust naast aan 't hart te leggen.

⁵ Een vórst geraakt in vryheid heeft wakker zijn' vrienden 'ontbieden, om zich te handhaven.

⁶ In aanslagen, die men niet verbergen kan, is spoeyen 't naaste.

⁷ Vergadering van krachten valt best ter plaatse daarmen 't meeste vermogh.

⁸ Als ramp op ramp volgt, valt ons voort in dat het plagen zijn.

⁹ De staatkundige ziet nit een ander óógh als de gemeene man.

¹⁰ Veel hóofden, luttel eendragt.

¹¹ Twist scheurt, óft verleemt ten minsten een' parthye.

¹² Verscheide krachten 'tzaam gebraght, is verre gebraght.

¹³ Dapper stijft het den naasten aan den opper- vórst, tot hóóft van zijner parthye te hebben.

¹⁴ De minder hóóftluiden moeten gekent worden in den raadt.

¹⁵ Gezamen van eenen gróóten óft twee is men meer te gevalle als dien van eene gemeene.

¹⁶ Bezonder verzoek gemengt by gemeen, wort lichter verworven.

¹⁷ Die zonder óórlóf nit het hof gescheiden is, en keere daar niet lichtlijk weder inne.

¹⁸ Oude verplichting wordt versloft.

¹⁹ Plicht van Vórstten dient te met vernieuwt.

²⁰ De aanhanger lijdt dikwils eer als 't hóóft.

óorzaak, dan dat hy in de tróuw ende vrundſchap van Frankrijk volhardde, zó zóude de Koning hem ¹ met magt ende middelen helpen, om dies weder meester te werden: gelijk de billijkheid vorderde, ende de ² Koningen menighwerfs hun wóórdt gegeven hadden. Oft, zó't de tijdt niet dragen konde, datmen, terwijl ³ de gelegenheid rijpte, ⁴ immers ter goeder tróuwe betaalde de veertigh duizendt króonen jaarlijx, die hem, uit kracht van verdragh gemaakt met zijn voorzaten, toequamen, tót een' geringe vergeldinge van zó swaar een verlies. Dat hem toegelaten wierde 't recht, 't welk hem dus lang geweigert was, ⁵ tegens den Koning, naar de zede ende keuren van Frankrijk, te verwólgén, om de gronden ende heerlijkheden, die hy staande hóudt, dat hem toebehóren: Ook van waarde ⁶ gekent wierde 't verdragh, aangegaan by Karel den achtſten met Alan van Albret, over de vergoedinge van 't recht dat hy had op het vórstendom van 't herwaartſte Bretanjen. Datmen hem van de tweehonderduizendt ponden, nóch aan de bruidſchat gebrekende, voldede ⁷ met de renten, na gebruik des rijx. Dat hy in zijne leen-goederen, die treffelijk zijn in Frankrijk, ⁸ recht hadde om rechters ende Majestraten te noemen, de welke de Koning bevestige. Dat in zijn landtvooghdije van Guienne ⁹ niet de Koning, maar hy zelf zijne stadthóuders koore, gelijk zijn voorzaten plaghten. Dat hy in zijne heerlijkheden, de Koninklijke vrydommen (zómenze noemt) hadde, ende aldaar ¹⁰ overſten ende wachten, staande te zijner gehoorzaamkeidt, na zijn goeddunken, stellen moghte. Datmen hem wederleverde ¹¹ zijne sloten, bezet met krijgshvólk in die óórlógen. Dat nócht ¹² hem nócht den zijnen, nu oft namaals, te liſte ware, de party van Alençon gevolght te hebben. Dat ¹³ 't geene, by zijne alderhelderſte vróuwe moeder ende hem, is gedaan in 't ſtuk van de geestelijke goederen, by koninklijke keur gesterkt wierde. De geenén die deze nevens andere punten te hove droegen, braghten luttel beſcheids te rugge, anders dan dat ¹⁴ de Koninginne moeder in 't leger komen zóude, om zelve te handelen: gelijk onlangs daar na geſchiede. Alençon en vondt, in de genegenheidt der Gereformeerden t'hemwaarts, ¹⁵ die vierigheidt niet, daar zy Navarre mede vólghden. Zulks hem verdroot, dat hy ¹⁶ zich zaght, met zijn Katholijken, alleen. De Koningin, ¹⁷ graagh om haren zoon van d'anderen te ſcheiden, ende ¹⁸ ervaren in beroerten, loofde ¹⁹ ruimelijk uit, 't geen zy weenigh dacht na te doen komen. Want dewijlmen dóch de ſtaten van Frankrijk wilde vergadert hebben, leide zy ²⁰ dezen verdrage

F 3

toe,

¹ De hóóftvórst behoort den verkórtén aanhanger te baate te kóomen.

² Kóningen zijn menighmaal wel mildt in belóoven.

³ Onrijper gelegenheid kan niets gelukken.

⁴ Die op vergelding wacht, moet, met eenige erkentenis, onderhouden worden.

⁵ De Koning behoort geen recht t'ontwaffen.

⁶ Verdragh van voorzaten behoort de Landtsheer te voldoen.

⁷ Die te laat betaalt, is renten ſchuldigh.

⁸ Hooge ende laage Overheidt dient yder zijn deel te hebben aan 't verkiezen van majestraten.

⁹ Ingetóómt is de Landtvooght wiens ſtedehóuder by den Koning geſtelt wordt.

¹⁰ Die overſten ende wachters onder anderen staande in zijn heerlijkheden heeft, heerſcht op genade.

¹¹ Huizen ende sloten ten platten lande worden in tijdt van óórlógh gemeenlijk met krijgshvólk beſlagen.

¹² In pais van inlandſch óórlógh ſtaat den onderzant bevrijding van zijn bedrijf te beſdingen.

¹³ De Vórst bezórgt dat 't geen hy eens doet, ſtadt hóude.

¹⁴ Die zich by zijn wederparthye verwoeght om van wede te handelen, kan by 't woordt vatten, ende niet gevat worden.

¹⁵ Verſchul van gelóof maakt koele genegenheid.

¹⁶ De gróote yvert voor zijn achtbaarheid.

¹⁷ Moeders hart is te heet tót beleidt van zaken.

¹⁸ In tijdt van beroerte vintmen licht nitvluchten om zijn woordt te verachtieren.

¹⁹ Die niet te geeven denkt, looft ruiterlijk uit.

²⁰ Een vergadering van menighe is vrymoedigh over den Landtsheer.

Pais van den hartogh van Alençon nu Anjou.

Henrik verklaart zich Gereformeert, ende uit dwang ander gescheenen te hebben.

toe, aldaar gewraakt te werden, ende te ¹ niet gedaan buiten opspraak des Konings. Zó werdt dan de vrede besloten tusschen den Koning, zijnen broeder, Navarre, ende Condé. Waar by Alençon, tót verbetering van zijns vaders erf, ² verworf't Hartoghdom van Anjou, ende andere voordelen: de Gereformeerden, een' gemeine vryheid, om hunnen gódsdienst ³ openbaarlijk te oeffenen, in alle plaatsen by hen gehouden. Vóórts ⁴ werden zy verklaart, bequaam om ampten in de Parlementen te bedienen, ende in de rechtskameren, die ⁵ half en half uit Katholijken ende Gereformeerden bestaan zóuden: Alle ⁶ vonnissen, ter óorzake van eenige aanslagen tegens hen gesproken zijnde, wederroepen: De gedachtenis ⁷ der hóóftluiden van hunne partije herstelt ten goede name: De móordt van Sint Bartholomeus dagh verlastert. Ende ⁸ tót zekerheid, van't onderhouden der voorwaarden, gafmen hun acht steden in handen, ⁹ met laste, dat Alençon, Navarre, Condé, ende d'Amville, dienze vertrouwt werden, voor't verlies der zelve hadden te staan. Onder de heimelijke ¹⁰ punten was, dat Condé in ¹¹ de landtvooghdije van Picardien komen zóude, ende binnen Perónne, een sterke stad, zijn' woonplaats houden. Daar na begaf zich Hartogh ¹² Hans Cazimir na de grenzen, om zijn' foudije te verwachten; ¹³ Alençon na zijn' nieuwe heerlijkheden; Navarre na Niórt. Aldaar, zich ¹⁴ quansuis met de jaght wat vergetende, deed hy openbare oeffening van der Gereformeerden gódsdienst, met ¹⁵ verklaren, dat hy over vier jaren tót Paris ¹⁶ niet bekeert door onderrechtinge, maar met geweld gedwongen was zich uiterlijk anders te dragen. Want hy 't ¹⁷ gelóove, waar in hem zijn' moeder opgevoedt hadt, nóit en was afgegaan, nóchte dies van meninge geweest. Ende voor hebbende na Rochelle te trekken, zondt hy Fervaques te hove om zijn' zuster. De welke in Poictou by hem gekomen zijnde, met verlóf van Koning ende Koninginne, zó lieten de Rochelloizen, na veel ¹⁸ haperens, zich entlijk gezeggen, ¹⁹ om hem, nevens vijftigh paarden alleenlijk, binnen t'ontfangen: gelijk zy deden, met de ²⁰ straten vol gewapenden, in schijn t'zijner eere, in der daadt uit wantrouw. Evenwel ²¹ werdt hy

¹ De Vorst laat over zich den meester maken, als 't hem mede gaat.

² De staat schijnt yder eenen genoeg gerecht als hy zija bezonder voordel gedaan heeft.

³ Datmen openbaarlijk toestaat schijnt men voor goet te kennen.

Om gróóten aanhang te maken, dientmen in't openbaar te preken.

⁴ Een parthy, verstecken van de bediening der ampten, kan quallyk opgang hebben.

⁵ Voor rechters hóndende onze wederparthye is 't bedenkelijk pleiten.

⁶ Vonnissen, gesprooken ter tijd ende óorzaak van inlandischen krijgh, gaan niet te niet by den pais, ofsien en bedingt het.

⁷ Men moet zó wel schande als straffe poogen t'ontgaan.

⁸ Voorwaarden van vrede op nwen meerderen bedongen, dienen gesterkt met pandt of bórgh, ofst beide.

⁹ Die steden te pande stelt, weete, op wien in't bezonder, zich te verhalen.

¹⁰ Verdragh tussen gróóten houdt veeltijds yets datmen der gemeente verbergen wil.

¹¹ Onverkundighde punten schamtmen zich

minst te breeken;

¹² Uitheemsch oorlogsvólk, na sluiten van paise, heeft niet binnen in den lande te blijven; óók niet van de grenzen te wijken, eer 't betaalt is.

¹³ Nieuwverkregeen heerlijkheden dientmen in persoon te bezoeken, om orden te stellen, ende de gunst der onderzaten te zoeken.

¹⁴ Onder schijn van genuchte heeft vaak de Vorst wat anders voor.

¹⁵ Van verandering in gelóove dient wel goede rede gegeven.

¹⁶ Onderrechting bekeert: dwang doet veinzen.

¹⁷ 't Gelóof datmen in opgevoedt is, heeft diepe wortelen.

¹⁸ Dienmen veranderlijk bevonden heeft, daar maghmen niet lichtlijk op staan.

¹⁹ Alsmen eenen Vorst niet voeghlijk buiten sluiten kan, men late hem ten minsten in met kleen gezelschap.

²⁰ De wijze van, in wapenen, Vorsten t'ontfangen komt wel te passe, om zich onder dexel van eerbieding tegens hen te verzekeren.

²¹ Daar mistróuwen is ende hoop van vrundschap, moetmen elkander blijdelijk bejegenen.

hy met gróote blijfchap onthaalt ; maar ¹ Fervaques, op wien zy quaad vermoeden hadden, moest buiten ftaan : ja ² Navarre zelf, om niet verdacht te werden , hem ten laaftten afdankken , die de eerlijkfte plaats in zijn gezin bekleedde. Zijn aanzien , na de gelegenheid leed , in de ftadt gevefticht hebbende , toogh hy na Brouage , ende werdt 'er van den heere met gróter feeft ontfangen. Vóórt nam zijnen wegh , over Sainctes , na Vesume , om op de zaken van die ftadt ³ órde te ftellen. Aldaar quam Condé by hem, die in Picardien , ende voor al te Perónne, niet te rechte had konnen geraken. Want zijn' vyanden te ⁴ hove beftonden zich daar tegens te kanten , by der handt nemende het ⁵ heiligh verbondt , zó men 't noemde ; een ⁶ fcheuring , die luttel fcheeld' het datze 't rijk niet, ten gronde toe , uit en róide. Deze ⁷ hevige, geweldige, ende ftijfgeftutte partijfchap , heeft aldus haren óórsprong genomen. ⁸ De Roomsche Katholijken , gemerkt het nadeel dat hunne gezindtheit by de punten van paize leedt , hadden gróót onbenoegen ; ende ⁹ fwegen 't niet. Daar vielen ¹⁰ die van Guize op aan , ¹¹ lafterende het verdragh, ende d'ongematightheit der Koninginne , die , om haren ¹² zoon tót zich te trekken , alles toegegeven had. De Koning , die , niet darrende zelf den pais breken , wel gewenscht hadde , dat het door eenigen oproer gefchiedt ware , ¹³ deed óóghluiking tót dezen handel , uit ¹⁴ ave-rechtsche kloekheit , ziende , mits hy dat pas t'zijnen voornemen fcheen te dienen , den nadruk over 't hóóft. Want, daar d'overheid zelve den onderzaten een ¹⁵ open geeft , om buiten 't fpoor der gehóórzaamheit te treden , al is 't by óóghluiking , daar gebreekt het zelden aan open' ógen , die 't weten te merken , ende by die gelegenheid veldt winnende , 't zelve , in 't eindt , ¹⁶ vaster te hóuden , dan de geen die 't hun dwaaffelijk inruimt. Alzó deden die van Guize , ¹⁷ oprechtende hunne achtbaarheit in de ingenome gemoeden der menfchen. 't Welk beftelt zijnde , tradmen ¹⁸ endtlijk in een ¹⁹ heimelijk eedtgenóódtfchap , onder een zeer ²⁰ óóghgezien voorgeven , van een ²¹ óuwden gódsdienft

Het heiligh verbondt , zó men 't noemde.

te

¹ De boersheid van stadsregeerders toont haren aart, met haat maken, zonder nut.

² De Vorst, behoeftigh van de gemeenie, moet zich maghtigh breeken.

³ De Landvooght, een wijle buiten gerweeft zijnde, vindt op zijn wederkeeren genoegh te stellen.

⁴ Vyanden te hove kunnen veel in den wege leggen.

⁵ Naam van heilighheit brengt menigen by.

⁶ Maghtige fcheuringen gaan den staat aan 't leven.

⁷ Hevigheit, maght, en steun maken een partijfchap vreesfelijk.

⁸ In geloofszaken wilmen noode toegeeven, zonderling, die meent d'oudst in bezit te zijn.

⁹ Misnoegen blyke haast.

¹⁰ Met meer aanzien stiftmen 't misnoegen dan men 't aanbest: schijnende datmen meest voor anderen zorgt.

¹¹ Om onbenoegen te stijven, spreektmen niet alleen op de swarigheden, maar op de onbillijkheit der oorzaken ende schuld der regeeringe.

¹² De kinderlied behoort voor geloof ende vaderlandt niet te gaan.

¹³ Dat van quaden exempel is ende den Vorste nut, laat hy by óóghluiking toe.

¹⁴ Door de vingers zien om eenigh nut voorshands, met zaken daar staatsgevaar aan vast is, is ave-rechtsche kloekheit.

¹⁵ Men wacht zich den onderzaat tot ongehoórzaamheit te wennen.

¹⁶ Dienmen den voet in den beugel der regeeringe laat zetten, kannen zó licht niet fchoppen.

¹⁷ Den staatzuchtigen dient achtbaarheit voor al.

¹⁸ Eedgenootfchap tot verandering van staat kan niet bequamenlyk vallen, voor dat d'onvde overheid in haat ende kleinachting gebracht zy, ende 't óogh geflagen op schijns van beter regeeringe.

¹⁹ De staatzucht leidt in 't heimelijk den eerften steen.

²⁰ Tzamewóttung behoeft onder aangenamen schijn te geschieden.

²¹ Outheid geeft den gódsdienft aanzien.

Nóode verlaatmen 't geen daarmen toe geeft is.

Datmen lang gelóoft heeft, vaantmen entlijk te weten.

te verdadigen , tegens 't gift der ¹ ketterijen , ende , in de bescherming van zó rechtvaardigh een' zake , te rechte ² te brengen , 't geen de Koning ³ met dulden verbródde. Het ⁴ aanvangen geschiedde te Paris , als de hóóftstadt, daar andere op te zien hadden. Alwaar , ⁵ onder anderen , zeker * reukmenger ende zijn zoon de voorbarighsten waren , om den gemeenen man aan te voeren. Al wat ⁶ zijn goedt in ongeregeltheit omgebraght , door tuiffchen, hoeren , en herbergen verquift had , liep toe om te tekenen , ende , door 't inlandfch óórlógh , de ⁷ huiswonde te verbinden met de fleteren van den ftaat. Anderen, niet zó beróit , zagen op ⁸ verheffinge , amten , en eeren , die z'er dachten uit te halen. Ende een deel ⁹ welgeftele lieden , verblindt door ¹⁰ den haat tegens de Gereformeerden , mengden zich des zeer reukelóóflijk , als ¹¹ onkundigh hoe verre zulke verbinteniffen ¹² zien, wat 'er onder ¹³ fchuilt, ¹⁴ toeflaan , ende uit ¹⁵ komen kan. d'Infchrijving ¹⁶ deedmen, om d'opzicht ¹⁷ te mijden , tót verfcheide ¹⁸ plaatfen , ende als 'er iemandt zó veel ¹⁹ omziens had , dat hy na laft des Konings vereifchte, dien ²⁰ werdt vroedt gemaakt, dat zijne Majefteit , flilfwiigend , der zake gunftigh was , maar daar van geen gewagh en begeerde. Nóchtans , nadien dat eenigen daar afsprekende met ²¹ den opperraadsheer van 't Parlement , Chriftoffel du Thou, fwaarhóófdigh ²² gemaakt waren, verflapte ²³ de yver : zulx dien ²⁴ van Guize geraden werdt , het in ftaadt wat aan te zien , ende ondertuffchen ten platten lande den ²⁵ adel aan te halen. Maar te Perónne ging 't heftigh vóórt , quanfuis door ²⁶ nóódt van Condé uit ²⁷ zijn landtvooghdy te hóuden ,

* Parfumeur.

- ¹ Kettery valt batelijk , als fpruitende uit kiesheid , ende betveecterye zelfs in godlijke zaken.
- ² Een fchoone belofte is 't, het beter te zullen maken als zijn meester.
- ³ Dulden is bródden, in den zin der heevigen. Dulden is bródden als men de beternis in der handt heeft.
- ⁴ Een ftuk van ftaat zonder aanzienlijken aanvang ftuit lichtelijk , oft blijft fteken. De kleenen volgen de gróóten.
- ⁵ De gróóten laten 't hachelijkft ende 't batelijkft op de geringen aankoomen. Die minft te verliezen heeft , is tot oproer gereedft. Een drogh van zijn ambacht is te behendiger in lórs-handel van ftaat.
- ⁶ Overdaadt ende beróitheidt drijven tot oproer. Die wilt veer gerwent is zoekt alles te verwilderen, eer hy dat laten wil.
- ⁷ Eigen gaat vóór gemeen.
- ⁸ Staat-baat- en eerzucht doen den menfch in zórglijke lasteren ftórtten.
- ⁹ Reukeloos is de man die middel heeft ende zich in oproer fteekt.
- ¹⁰ Haat om geloófs verfchil verblindt wonderlijk.
- ¹¹ In oproerige verbintenis treedt der meenigh die niet en weet wat daar aan verbeurt is.
- ¹² Yder ziet niet hoe verre een ondervindt ziet , daar hy zich in fteekt.
- ¹³ Onder oproer fchuilt meeft al ander toeleg dan men bekent ftaat.
- ¹⁴ Hachelijke aanflagen daar ftaat lichtelijk yet toe , waar doormen treedt oft valt in bijftere wreetheden oft gevaar.
- ¹⁵ Van oproer ende verandering in regeering zietmen meenighmaal andere vruchten danmen zich toegeleidt had.
- ¹⁶ Een handschrift, een honnvvast.
- ¹⁷ Opzicht dient gemijdt in 't begin van tza-menroting.
- ¹⁸ Toelóop op verfcheide plaatfen valt dunner , ende min in 't óóge.
- ¹⁹ Meenigh wordt verrukt in oproer eer hy weet wat het is.
- ²⁰ Die zich vermengt met d'oproerigen , ende achterdócht krijggt , daar is lijft van doen om hem te paajen.
- ²¹ Die zich bedraait vindt in hapering van ftaat daar hy niet door ziet, zoekt licht by eenigen van de vroomfte der regeeringe.
- ²² Een eerlijk lidt der regeeringe raadt alle tza-menóting af.
- ²³ Na eenen eerlijken ende voorzichtigten regeerder wordt zeer geluiftert.
- ²⁴ Daar de koeltie in de mytery komt , is 't tijdt te ftaken: eer datmen tegenspreekers vindt.
- ²⁵ Dat de oproermaker op d'eene plaats niet te wege kan brengen , verzoekt hy op d'andere.
- In een landt vol adels , is 't veel dien aan zijns fnoer te hebben.
- ²⁶ Nóódt heetmen dat ons nut is. Met den naam van nóódt onfchuldighmen alles.
- ²⁷ Eenen onaangenamen landtvooght leidtmen veel in den weege.

den, ende geene ketterijen op de ¹ grenzen te laten nestelen. Aldaar werdt geraamt een ² voet ende gestalte des verbondts, 't welk ³ vórst en heeren, edellieden, ende burgers, rakende 't heiligh Euangelie, op ⁴ pene van vloek ende eeuwige verdoemenisse, hadden te sweeren. De inhóudt was, *Dat in den ⁵ name der heilige Drievuldigheid de verbintenis geschiedde, om in haar ⁶ geheel te stellen ende te bewaren de wet Góds, ende den dienst der zelve, na órde van de Roomsche kerke, met ⁷ verlóchening ende verwerping aller dwalingen daar tegens strijdende: Om ⁸ den Koning Henrik den derden te behoeden by den staat, achthbaarheid, plicht, ende dienst; die hem zijn onderdanen schuldigh waaren, ⁹ breeder te verklaren in de punten hem ¹⁰ ter vergaderinge van de staten over te leveren. Daarenboven, om elk landtschap ende staten des zelve te herstellen ¹¹ in de rechten; voordelen, ende vryheden, in veuge als die waren ten tijde ¹² van Clouis eersten Christen Koning. Dat de bondtgenóten zóuden verplicht zijn, tot beseeding van goet ¹³ en bloet, in 't vervolgen van alle die zich ¹⁴ daar tegen quamen te verzetten; ende tot aanhónden der handt, dat de voorschreve zaaken met der daadt wierden ¹⁵ te werk gestelt. In geval dat yemandt der ¹⁶ bondtgenóten in zich óft den zijnen wierde verkort óft gemoeit, datmen goet nócht bloet spaaren zóuw, om daar van wraake te nemen, 't waar door wege van recht óft ¹⁷ van wapenen, zonder aanzien van persoonen. Indien yemant (des Gódt verhoeden wilde) moght na den ¹⁸ gedanen eedt komen te deizen, ófte daar uit te vaaren, onder wat voorgeven dat het óók waare, dat het yeder vry stonde, den zelve, als een' vyandt Góds, te beschadigen aan lijf ende goet. Dat yder alle vaardige ende ¹⁹ onbepaalde gehóorzaamheid sweeren zóude aan den geenen die tót overste zóuw worden verkoren; de welke, ²⁰ na zijn goetdunken, d'overtreeders óft nalatigen hadde te straffen. Datmen alle ²¹ Katholijken, zó in de steden als ten platten lande, zóuw nódigen ende aanmanen om zich in 't heiligh verbondt te begeven, ende na yders ²² gelegenheid, gelt, wapenen, vólk op te brengen. Datmen alle ²³ weigerige voor vyanden zóuw hóuden, ende, by*

Eedt van 't heilige verbondt.

G

10e-

¹ Alle beroerten zijn meest te beduchten op 's lands grenzen.
² D'eerste t'zamenrótingen geschieden op een gemeen onbenoegen ende voorslag van beternis; daar na kommen tot instelling van voorwaarden ende meerder scharpheid.
³ In muitery brengen men vólk van alle staten onder eenen zelve eedt: op datze na vergelijking smake.
⁴ In gevaarlijke verbintenissen gebruikten de verwaardijste ceden.
⁵ Om eener zake groot aanzien te geeven, stelt men gemeenlijk den naam Góds in den aanvang.
⁶ Te geloóven dat Góds zake nevens d'onze lijdt helpt zeer tot heevigheid.
⁷ In 't stuk van geloóve, wil het elk na zijn verstand heel zuiver hebben.
⁸ Oproer behelpt zich in 't eerst met woorden van gehóorzaamheid, ende wil der overheid, tegens haren dank, dienen.
⁹ Wat d'onderdaan den Vorste schuldigh is, trekt een oproermaker voor eerst in twijfel.
¹⁰ Vergadering van staten toomt geirne den Vorste in.
¹¹ 't Vólk luistert na voorslag van zijn voordeel.

¹² De staat loopt af, 't en zy die somtijds aarzelt tot op den voet van zijn eerste stichting.
¹³ Die in vloekverwantschap treedt, verbindt lijf ende goet.
¹⁴ De oproerige vervólght zijne wederparthye ten uitersten toe.
¹⁵ Vloekverwantschap beleidmen met de krachtigste ende klaarste woorden.
¹⁶ Dat des eenen ongelijk des anders is, maake eenen vasten bandt.
¹⁷ Daar d'onderzaten belooven elkanderen met wapenen te handhaven, is de gehóorzaamheid uit.
¹⁸ Vreeslijk is 't zich tot een' róof der gemeente te maaken.
¹⁹ Die onbepaalde gehóorzaamheid aan eenen onderdaan sweert, steekt in oproer.
²⁰ Aan straffens macht na goetdunken is veel vast.
²¹ Als yder vloekverwant yemandt pooght te trekken, dat wint dapper aan.
²² In 't bybrengen van gelt, wapenen en vólk moetmen yder vergen dat hem best gele-gen valt.
²³ Wie met de heevigen niet en is, is 'er tegens.

toestaan² van den overste, met alle quellingen² mogen vervolgen. Dásmen alle³ verschil, twist, ende krakkeel, onder de bondtgenóten onstaande, zóude brengen voor den overste, ende niet voor de majestragt, buiten zijn believen, op straffe tót des zelven goetvinden. Zódanigh was de gestalte der lasterlijke t'lamenróttling, geschapen om alle órden, rechten ende regelen van den rijke⁴ t'onderste boven te keeren, ende zó wel den Koning, in der tijdt, als zijnen wettigen nazaten, ende voornemelijk dien van Navarre, den voet te lichten, ende te versteeken van de króone hunner voorvaderen. Te dien einde, hóudtmen, dat hier van d'eerste schets ontworpen zy te⁵ Rome, ende goet gevonden den⁶ vólke in 't hóóft te hangen, dat het rijk, door⁷ Hugh Capet, onwettelijk afhandigh gemaakt ware den geslachte van Karel den gróóten, ⁸ waar uit die van Lóthringen zóuden gesproten wezen. Ende was 't alomme⁹ drok te doen met aanlópen, aanlókken, teekenen, preeken, dichten, schrijven, en uitstróijen. Den Prinse van Condé, dan alzó uitgesloten zijnde, werdt, in de plaats van Perónne, ende ter tijdt toe hy aldaar te wege zóude konnen komen, door¹⁰ den Koning toegeleidt S. Ian d'Angely, 't welk¹¹ hy wis nam, ende verzekerde. Ende alzómen nu aan alle óórden den Gereformeerden¹² hardt ende dwars begoft te vallen, met openbare¹³ overtreding der paispunten, toogh hy na Nerac, daar¹⁴ Navarre was, om van de gemeene zake, ende op¹⁵ d'overgebraghte klaghten, onderling te handelen. 't Voorneemste, datmen daar besloot, was; Hartógh Hans Cazimir, die nóch op de grenzen lagh zijn' soudije verwachtende, te verzoeken, dat hy een¹⁶ bezendinge aan den Koning wilde doen, om de gemeene zake te vorderen: 't welk geschiedde. Vóórts¹⁷ voeghde zich Navarre ontrent Bordeaux, om te onderstaan, óft 'er genegenheid was van hem in te laten; maar, vernemende dat 'er beroerte ontstondt door onbenoegen der gemeente, nam zijnen wegh elders heen, ¹⁸ om niet geweigert te werden. Het¹⁹ wantróuwen ter wederzijde borst uit tót daadt-

¹ Dienmen ten uitersten quellen wil, is 't nóchtans óórbaar met orden te quellen.

² Menigh man wordt gelókt, door vrydoom van moedwil ende zynen vyandt te plagen.

³ Eenen maghthebbenden beslechter van zijn verschil, buiten den majestragt te hebben, verlesdt de gewoonlijke gehoórzzaamheid met luttel.

⁴ Een stam gewórtelt in ordentlijke heerschappye kan qualijk verwórpen wórdén, zonder alles 't onderste boven te keeren.

⁵ Een landsheer yemandt boven zich kennende in 't geestelijk, staat óók op genade, in 't wereljk.

Gaww is de geesteljkheid; ende niet zó nieuw óft zy weet het glimp te geeven.

Wat 'er wíchtighst aangevangen wordt in Christenbeidt, gaat meest al door handen van 't allergeleepenste hóf van Rome.

⁶ Veel voor nit heeft hy, die de gemeente kan inneemen met een vooróordeel.

⁷ Zelden, ófmen weet het eerste invoeren van regeeringen voor onwettigh te wraaken.

Die den naazaat in regeeringe d'onwettighbeidt van zijnen voorzaat wijten wil, wil de werldt op het wilde helpen.

⁸ Afkoomst maakt aanhang.

⁹ De muitmaker is bedrijvende, lóópt lieden aan, tróónse; doese teekenen; rídt op door preeken, door dichten, door schrijften, en stróijen van gerucht.

¹⁰ Misnoeging van gróóten moermen verzachten met weldaadt op rekening, ende hoop van genoegen.

¹¹ Die eens te leur gestelt is, neemt echter zijn zaken zeker.

¹² Onbilljke handel gaat gemeenlijk voor 't mitbarsten van inlandsch óórlógh.

¹³ Die 't war zoekt, terghet eens anders geduldt.

¹⁴ Raadslagen onder grooten valt best by in persoon.

¹⁵ De klachten eener parthye dienen t'zamen gebraght aan handen der hóóftlieden.

¹⁶ Pit heeft de welsprekenbeidt van eenen gewaapenden.

¹⁷ De jegenwoordighbeidt van eenen Vórst maake waaken bezweegen in een' gróóte stadt.

¹⁸ Wanvoeghlijk is 't zich t'onderwinden des men geen meester kan wórdén.

De Vórst stóót nóóde 't hóóft.

¹⁹ Wantróuwen ter wederzijden kan qualijk lang staan zonder beschaadigen.

daadlijkheid, ende ¹ verzekeren van plaatsē. Niettemin, de verga-
dering van de staten ging vóort in Wintermaandt des jaars 1576, tót *Staten te*
Blois. Alwaar ² Navarre ende Condé lieden ³ van aanzien heene schik- *Blois ver-*
ten, met last om zich te beroepen ⁴ op 't onderhouden der uitgegeve ge- *gaderd in 't*
boden, ende tegens de vergaaderinge te verzetten, met verklaringe, dat- *jaar 1576.*
ze onwettelijk ⁵ begonnen ende gehóuden werdt. Gehóór verzócht
hebbende, werden zy eenen dagh óft twee uitgesteld: maar vonden on-
geraden, zich daar na te schikken; om den ⁶ schijn dien 't hebben
moght, van de vergaaderinge, met gehóorzamen, goedt te kennen,
naardien zy de bewegenis hunnes gemoedts hadden geopenbaart. Zó
uitten zy dan hunnen last by geschrifte. By de staten werdt endtlijk be-
sloten, datmen de geboden; ⁷ nópēde den gódsdienst, herroepen
moest. De Koning, ziende, zó hy zich daar tegens ⁸ verzette, eenen
swaren haat op hem aankomen, zó niet, een wis óorlógh, liet zich ge-
zeggen: dóch, ⁹ om wat tijds te winnen, riedt den staten, gezanten
aan Navarre, Condé, ende d'Amville te schikken, ende te proeven, óft-
ze met redenen daar toe te brengen waren, dat zy zich 't besluit der ver-
gaderinge onderwierpen. Daar op werden berichtig ende bevelbrief *Gezanten*
by de ¹⁰ geestelijkheid beraamt, de welke, de adel ¹¹ ende derde staat over- *van de sta-*
ziende, van de ergerlijke scharpheid sommiger ¹² scheld- ende tergh- *ten aan Na-*
wóorden, niet zondér twisten, hebben ontledight. Pieter van Villais, *varre ge-*
Aartsbiffchop van Vienne, Andries van Bourbon, van Rubempré, ende *schikt.*
d'ontfanger Mefnager, werden gekoren om aan Navarre te trekken: an-
deren aan Condé ende d'Amville: die hunne reize den zefsten van Lóuw-
maandt des jaars 1577 aanvaardden. De Koninginne moeder, wederkee-
rende tót de listen ende behendigheden, braght te wege, dat ¹³ Biron, die
de gezanten ging geleiden, last ontving, om Catharine de zuster van
Navarre dienstelijk te begroeten, ende eenige redenen uit te schieten,
waar door zy (gelijk dan jonge ¹⁴ maagden van lichter inbeeldinge zijn)
hope scheppen moght' van ¹⁵ Anjou te tróuwen, indien haar broeder
zich te ¹⁶ hove wilde vervoegen. Navarre, dien 't voorspoedigh ging, in
verscheide plaatsē, door zijn' party veroverd, had, ¹⁷ luisterende na 't ge-
luk, moedt genomen om Marmande, een' sterke staet op ¹⁸ de Garonne,
te belegeren: Maar, verwitticht van de koomste der gezanten, brak ¹⁹ op,

G 2

ende

¹ In een landt daar sterkten zijn, begintmen den
óorlógh met inmeemen derzelve.

² Een vergaadering geleidt om yemandt in 't on-
gelijk te stellen, staat hem te wraaken voor
onwettigh.

³ Den Vorst staat zeer te letten op d'achtbaarheid
der geenen die hy tot bezendinge gebruykt.

⁴ Die een koninklijk gebódt voor zich heeft, kan
met glimp spréeken.

⁵ Donwettighēde eener vergaaderinge kan val-
len in de wijze van 't beginnen en in de
fórmē van 't hóuden.

⁶ Die een vergaaderinge gehóorzaamt, schijntze
voor wettigh te erkennen.

⁷ Niemandt bindt zich aan órden die hy waant
zijnē gódsdienst tegens te gaan.

⁸ Quaalijs kan een Vorst op tegens overstem-
ming van staaten.

⁹ Dien yets geveericht wordt dat hem tegen is,
verzoeke uistel, ende wat de tijdt geeven
wil.

¹⁰ Tder is yverigh in 't geen hem meest geldt.
De Geestelijkheid gaat scherp.

¹¹ Onpartijdiger gevoeght by partijdigen komt
toe de heevighēden te maatigen.

¹² Scheld- ende terghwóorden slaan hunnen
meester.

¹³ By gezanten wordt waaken yemandt gevoeght
als zonder last, die de wightighste last
heeft, ende by mangel van opzicht mid-
del om werken en doorsnuffelen.

¹⁴ Jonge lieden zijn van lichter inbeeldinge.

¹⁵ Hoop van hóoge huwelijken bekoort de jeugd,
zonderling vróuwen.

¹⁶ Vailigh is 't eenen koning zijne gróeten te ho-
ve te hebben.

De gróete buiten 't hóf heeft de handen ruimst.

¹⁷ Geluk maekt stóut.

¹⁸ Sterkten op stróomen zijn van belang.

¹⁹ Gezanten eeren, en zich begeerigh na vreedē
tóonen, baart aangenaamheid.

ende toogh naar Aginne, om hun gehóór te geven. d'Aartsbiffchop van Vienne voerde 't wóórdt, *gevende gróót¹ getuigeniffe van de eer ende achtting, waar inne zijn perfoon, als eerste Prins van den² bloede, stondt by de staten: die hem deden³ nodigen op hunne vergadering, om met den Koning gezamentlijk te verzien in de⁴ scheuringe van den góódsdienst: want zy een-draghtelijk besloten waren, alle⁵ onderzaten des ríjx in 't gelóóve te vereenigen: ende daar aan lijf ende goedt te besteden. Des stondt het nu⁶ aan hem, te verhoeden de⁷ lasterlyke zonden, schandelyke argernissen, ende vervloekte grouwelen, vast zijnde aan de gevaarlijkheden, ellenden, steurnissen, ende verwoestingen des bederffelijken óórlóghs. Al 't welk, dewijl de Aartsbiffchop ten⁸ breedsten ontfóude, met wijdtluftige redenen ten tóón stellende d'ongevallen ende rampzaligheden gesleipt van eenen⁹ binnenlandtschen krijgh, werdtmen gewaar, dat Navarre de¹⁰ tranen uit de ógen borsten. Kórt¹¹ was zijn mondelijk antwóórdt; dat hy hun vermaan¹² voor lief nam. Vóórts, by eenen zeer minnelijken brief, bedankte de staten voor de eere¹³ van zó statelijk een¹⁴ gezantschap: Prees hunnen yver¹⁴ tot góódsdienst ende vaderlandt. Dóch¹⁵ bewal hun de voorzichtigheid; aanwijzende, dat de hoop¹⁶ dikwijls quade gissing maakt: ende 't verzoek aan den Koning gedaan, van geen gelóóf te dulden nevens 't zijne, ¹⁷ lichtlijk anders dan wel beslagen konde. Dat óók te betrachten stondt, hoe gevaarlijk ware te verklaren, dat¹⁸ de Koning in zijn wóórdt, den Gereformeerden gegeven, niet gehóouden was. Want het¹⁹ vertróuwen uitwezende, zó, beide partijen afgeóórlógh, eens de vrede ernst wierde, hoe zóudeze te treffen zijn? Dies hadden zy zich ríjpelijk te beraden, ende te hóouden aan den gewenschten, ende voor 't ríjk hóoghnodigen pais, zonder²⁰ bevesting van den welken, hunne heilzame berichten ende besluiten, ongehandthaast ende vruchteloos bleven. Nevens den brief ging²¹ een berichtschrift, om te drijven de nóódtzaaklijkheid der vrede. 't Punt van 't eenighe Roomsche gelóóf te dulden, waar toe hy zich zóude te begeven hebben, beantwóorde hy eintlijk in dezer maniere: Dat hy, ²² gelijk altoos gedaan had, Gódt bad, in kennisse van die treffelijke vergaderinge, om 't rechte verstandt des waren gelóófs, ende standt vastelijk te mogen volharden in 't geene dat hy, jegenwóórdelijk oef-fenende, daar van harten voor hie!d; zó't dat was: Zó niet; verklaarde be-reidt*

Antwóórdt van Navarre op de bezending van de staten.

¹ De gezant legge voor al toe op gunst der genen aan de welke hy te doen heeft.

² De gunst, die de gezant zoekt, zy voor zijnen meester.

³ In 't wíghtríghst van den staat, dient de Vórst van den bloede gekent.

⁴ Niet schadelijkers als scheuring in góódsdienst.

⁵ Een gelóóf in een landt best.

⁶ Niet haatlijkers als óórzaak van óórlógh te zijn.

⁷ De krijgh is een wíssel van zonden en plagen.

⁸ Aan 't omfóóruwen eener zake is veel gelegen.

⁹ Inlandsch óórlógh ellendíghst van alle.

¹⁰ Wílsprekenheidt beweeght wonderlijk.

¹¹ Meedoogen met de gemeente voeght den Vórst.

¹² Op overdaghten voorstel kort onbehaalbaar antwóórdt; om tijdt van beraadt te winnen.

¹³ Vermaning staat minlijk aan te neemen.

¹⁴ Eer staat 't erkennen.

¹⁵ Die 't goedt in zijne wederparihye weet te prijzen, schíjnt overwonnen van par-tíjdíghheidt.

¹⁶ De Vórst spreekte heusch, ende nóchtans met achtbaarheidt.

¹⁷ Hoop leidt quá gissing.

¹⁸ Daar meer als een gelóóf in 't landt is, moeten 't dikwijls dulden.

¹⁹ Op Konings woórdt behoortmen te mogen staan.

²⁰ Daar 't vertróuwen heel uit is, valt swaar vrede te maken.

²¹ Orden raamen is vergeefs by tijde van inlandsch óórlógh.

²² Elk is genegen om zijn besluit te doen uitvoeren.

²³ Vroed maken dat yemandt aan de zaak gelegen is, beweeght meest.

²⁴ Datmen beweeghlijken drijft, in eenen brief, dient daar nevens bondígh vast gemaakt met verbreding van redenen.

²⁵ Men kan niet meer op eenen eísschen in gelóófszaken als dat hy Gódt bidde om 't beste, op beríchtíng, beter aanneemen ende handthaven wílle na vermógen.

reidt te zijn, ¹ op beter beriching, dat te verlaten, ende niet alleen het ware t'aanvaarden, om daar in te leven ende te sterven; maar óók alle dwalingen te verwerpen, ende uit al zijn vermogen te bevóorderen, dat het valsche uit den geheelen rijke, jae gantsche wereldt, waar 't doenlijk, verdreven wierde. Deze ² laatste wóórd, dat pas opgenomen als een voorteken van de veranderinge, die nae in hem gevallen is, werden uitgedaan by de Predikanten: maar hy wilde z'er weder ³ bygevoeght hebben, met lynen ondertrokken. Ende met deze redenen badt hy hóoghlijk, datmen te vrede ware, óft, zó men iets meer van hem vereischte, om tijdt ⁴ van beraden; 't melk hy naarder doen zóude, op de vergaderinge, te houden, eerstdaaghs, ⁵ by's Konings goetvinden, tot Montauban. De gezanten aan Condé werden ⁶ anders bejegend; de wettigheid van hunnen ⁷ last gewraakt, ende hun ⁸ gehóór afgeslagen: voor ⁹ de rest, vrundtlijk. Nae dat zy alle, te Blois gekeert, reden van hunne boodtschap gegeven hadden, viel veel twistens op 't stuk van den óórlógh ende vrede; dóch 's Konings ¹⁰ zin op deze: mits datmen den óórlógh zien ¹¹ liete, om zijn voorwaarden beter te maken. De Hartogen van Anjou, ende Majenne togen op, yder zijns weeghs, met een haikracht, om 'er alom de ¹² verbaastheid in te brengen. Ende was niettemin ¹³ nieuwe bezending gedaan aan Navarre, met wien een ¹⁴ bestandt voor veertien dagen gesloten werdt, dat den tienden van Grasmaandt, des jaars 1577, uitging. De zaken geraakten in gróót verlóóp: meest onder Condé. Daar was de tucht ¹⁵ vervallen, klagen, onbenoegen, wantróuwen, verlóóp van vólk. Dies ¹⁶ Navarre nae vrede dacht te luisteren, als menze draghlijk hebben moghte. Maar zelf Condé, ende die van Rochelle vielen 'er om verlegen, door dien, onder ander verlies, ¹⁷ Brouage met den Hartógh van Majenne, die'r voor lagh, overquam. Monpensier, ¹⁸ ende Villeróy bevljighden den handel hartelijk. Biron ¹⁹ trok over ende weder tusschen Poictiers, daar de Koning, ende Bergerac, daar zijn' Majesteits gemachtighden, ende die van Navarre ende Condé waren. Zulks entlijk, in Herfstmaandt een gebódt uit quam van drie en tseftigh punten, waar door de ²⁰ hardste voorwaarden der voorgange geboden, by verandering óft uitlegging, werden verzacht, ende de billijkheid ter wederzyde getroffen: maar nópende eenige zaken, die 't geene van beide ²¹ partyen óórbaar was in 't licht te laten komen, verstonden zy elkandere,

Oórlógh by
orden der
staten.

G 3

re,

- ¹ Die verklaart niet stijfzinnigh te zijn in zijn geloof, waiselt in den zin der stijfzinnigen.
² Geestelijkheid is haast geërgert.
³ De Vorst gewenne de geestelijkheid niet tot meestermaken.
⁴ Tijdt van beraadt is veel geweigert, veel verworven.
⁵ Geen dagbvaart staat den onderzaten te houden, zonder 's Vorsten verlof.
⁶ Elk volgt gemeenlijk zijnen aardt, in 't handelen.
⁷ Daarmen de vergadering voor houdt, daar voor behoortmen hare gezanten te houden.
⁸ Die men voor geene gemaghtighden ken, voeght qualijk te hooren.
⁹ Handel van zelven doornigh, staat met minlijkheid te verzachten.
¹⁰ Inlandsch óórlógh valt den Vorste verdrietigh.
¹¹ Gelaat van óórlóghslust maakt goede voorwaarden.
¹² Met d'eerste verbaastheid des vyands, is

voordeel te doen.

- ¹³ Hoop geeven van pais, by vreeze van óórlógh, beweeght dapper.
¹⁴ Vreedehandel eischt schorsing van wapenen.
¹⁵ Onhandzaam is 't hair, daar de tucht vervalt, klagen, onbenoegen, wantrouwen omgaat, en verlóóp van volk.
¹⁶ Die in 't onderspit leidt, sribbele niet tegens 't ongeluk, maar sta na een draghlijke vrede.
¹⁷ Veel verliestmen aan een zeeftadt.
¹⁸ Yver eeniger gróóten tot pais oft óórlógh zeidt veel.
¹⁹ Tussen den oppervorst ende zijne gemaghtighden dient stadigh een gauw persoon over en weer te gaan.
²⁰ Te zeer eenzijdige voorwaarden worden zelden gebouden.
²¹ Niet alle punten van paize dienen openbaar. De gróóten mueren veel onder zich, dat zy nóóde bekent staan.

*Pais van
den jare
1577.*

*Wellusten
van Na-
varre ende
zijn hof.*

re, datmen 'er heimelijke punten af maakte, die op zich zelve geteekent werden. Den vijfden van Wijnmaandt beswoeren de Koning, ¹ Koningin, ende Anjou 't gebódt, 't welk ² plegtelijk beschreven werdt, ende Navarre toegeschikt, die vóórts de zijnen deed verwittigen. Niettemin; nóch viel 'er te ³ haperen in 't uitvoeren ende onderhouden van dit gebódt: waar van Navarre ende de Koninginne moeder, te Nerac, ⁴ mondtgemeen, een endt maakten. Dóch ⁵ d'onrustighste geesten, van d'een' ende d'andere zijde, en lieten zich daar aan niet binden, óft zy en hielden verscheiden' óórden in de war; zelfs op gevaar, ⁶ van verzaakt te werden van hunne oversten. Maar het hof van Navarre, ontledight van 't ⁷ handgebaar der wapenen, gaf zijner werkelijkheid te doen met het praalen, hóoghtijdthouden, ende vryerspeelen; zulks verzien zijnde van edellingen ende vróuwen, die in alle fraaijgheden van aardt ende oeffening uitsaken, dat het den hove van Paris niet en waande te wijken. De koningin Margariet, met hare liefde tót geest ⁸ ende geleertheid, moght een helder gesteent strekken onder deze sieraaden; en had zy haaren glans niet beswakt met de opspraak, verwekt door de ⁹ tómelóósheidt harer lusten. Ende gelijk zy zich uit der maate toegaf, alzó en zaghe geenfins scharp op de ¹⁰ zinlijkheden haars gemaals; dienze zelve moed aan sprak tót de dertelheid, met voorgeven dat alle ridder die zonder minne is, zonder ¹¹ ziel, ende zonder hart leeft: Iaa maakte zy uit, t'zijner bekoringe, verscheide ¹² goelikheden, die van haar' handt vlogen, om t'allen tijden, ende van alle zijden, zijn gemoedt te meesteren, dat zy alleen qualijk over moght. Daar is 'er van gevoelen, dat het alle deze list te doen was, om vrede ende óórlógh in der handt te hebben, met het handelen van zijn hart, ende hem, door 't óórblazen der boelen, haren broeder den Koning, op ¹³ wien zy gesteecken was, wen 't haar geviel, op den hals te schennen: Jaa dat zy aan Foucouse, een veertienjarigh meiske, 't welk den naam van Mommorancy voerde, niet gaauw genoegh bevonden, tot bystant gegeven heb een kamerdóchter Xainte genaamt, die ingewikkelt ter gemeenzaamheid van Navarre, hem 't hóóft wist warm te maken; met redenen quansuis uitgeflagen t'zijner verkleeninge, door den Koning, Anjou, óft Guize, in bywezen der vróuwe van Sauve, ¹⁴ zijn' óude meestresse, ende zich geliet datze zijner ¹⁵ gemaalinne uyt het hof overghebriest waren. Immer, 't zy het deze ¹⁶ trecken deden, óft 'er toe holpen, hy bewillighde in verscheide aanslagen, welker ¹⁷ geen' van verlang en gelukten, uitgezeidt die op Cahórs. Hier deed de petard zijn' eerste merkwaarde proef, ende was hy zelf tegenwóórdigh, zonder wiens ¹⁸ standvastigheidt, uithóudende tegens alle gevaar ende wanhoop, niet

waar

- ¹ Pais tassen Vórst en onderzaten, dient bet ge-sterke als andere.
² De staatlykheid van 't pleegen schijnt tót de bestendigheidt der zaak te helpen.
³ Na vredehandel blijft gemeenlyk yetwes te haperen.
⁴ Mondtgemeenschap kórt hapering.
⁵ Na óórlógh in een groot rijk blijft lichtlyk hier en daar een sportingmaker.
⁶ Hachelijk is 't vreedesteunen zonder rug van oversten.
⁷ Als 't hof rust heeft van óórlógh, slaat het aan de wellusten.
⁸ Geest en geleertheid maakt de vórstinnen

doortluchtigh.

- ⁹ Ongetóónde lust bekládt alle fraaijgheden in een vróuw.
¹⁰ Die zelve ongebonden leeft kan geen en anderen kórt houden.
¹¹ De min maakt levendigheidt van geest.
¹² Staatzucht roeit met alle riemen.
¹³ Haat haalt veel t'zamen.
¹⁴ Hóón in boels byzijn spijt den minnaar meest.
¹⁵ Zelden zijn de hoven dicht.
¹⁶ Opruyen doet veel.
¹⁷ Aanslagen van verlang gelukken zelden.
¹⁸ Standvastigheidt van achtbaren oversten, kan wonder werken.

waar verricht geweest : gemerkt men van binnen vast ¹ even sterk als van buiten was, ende zes etmaal' tegens elkanderen in de weer, eer de zege zijde koos. Alzó gingen de zaken, met scheuren ² ende breeken in arbeit van den pais, tót het jaar 1581 toe, dat het zeste vredegebódt alles in stilte braght. De krijgshzórgen slapende, zó hielden ³ die van de minne de waak; ende ontfak Navarre op een personaadje, machtigh te veroveren weerbaarder herten dan 't zijne in dat stuk. Deze was vrouw Corisande van Andoins, weduw van Grammont, gravin van Guiffen, voortreffelijk in verscheide begaaftheden, ende onder andere, van zuiveren óordeel in de geestigheid der ⁴ poëzie, die een spel vol prikkels is tót de verflinging der gemoeden, op de weelde, die van 't genót der schóonheid wordt ⁵ ingebeeldt. De Koning midlertijt slaande aan de lusten, en overdaadt, worp zijn' jonst op ⁶ eenige kleenen, die hy hóoghlijk op-toogh en begenadighde. Dit kóste ⁷ den vólke ondragelijke lasten, ende dien van Guize hun ⁸ gróót gezagh. De welke, ziende de ⁹ geestelijkheid óók vol spijts, alle ¹⁰ deze wederwilligheden t'zamen smolten : om lieden ¹¹ te lókken (gelijk zy zich dier konst meesterlijk verstonden) over al gereedt met ¹² vrundtlijk gelaat, aanminnige meêwarigheid, vaardige behulpzaamheid, ondermengt met ¹³ klaghten over den staat, wenschen om een beter, smeeken, vlaayen, ende allerlei ¹⁴ vernedering, uit enkele gróotsheid. Zó ging dan het ¹⁵ verbondt van Perónne wederom aan ; te heftiger, door dien de ¹⁶ Koning den Gereformeerden, in den jare 1582, verlengde den tijdt van 't inhóuden der steden, t'hunner verzekerteit bedongen. Want ¹⁷ Navarre zijner Majesteit had vertóoght, hoe dat, door dien de vrede van 't eerst haarder kundinge qualijk ¹⁸ onderhóuden was, de stontd van haren ingang later behóorde genomen te werden, ende dien vólghends, de vergunde zes ¹⁹ jaren zó veel dieper in den tijdt te schieten. Ende namen 't de ²⁰ verbonde vórsten hier op, dat de Koning ²¹ genegen ware tót voeden ende invoeren der kettereyen. Niet geldende, dat deze ²² steden bewoont ²³ van Gereformeerden, sterk van ²⁴ gelegenheid waren, ende qualijk te dwingen ²⁵ met geweldt. Navarre, bevroedende dat 'er ²⁶ op hem geladen werdt, deed den Koning gedenken der

Zeste vredegebódt in 't jaar 1581.

Henrik verliest op de Gravyn van Guiffen.

De Koning verweeldert, schat en sbeert.

't Verbondt van Perónne hervat.

¹ Den bespringer van een stad, dient sterker te zijn van volke.

² Een rijk vol party'schaps komt langzaam tot bedaren.

³ D'oorloghsbórst boelziek in leedigheid.

⁴ Poëzy bekoorlijk in stoffe van vryaadye.

⁵ Inbeelding brilt den minnaar.

⁶ Veeltijds heeft de Vorst zijn troetelkindt : ende kiest het uit de kleenen.

⁷ Weelde, overdaadt, en geringen maghtigh rijk te maken, dijd tot laste der gemeene.

⁸ Verheffing der geringen drukt de grooten die in 't bewindt zijn.

⁹ Geestelijkheid vol spijts is gevaarlijk. Veel is 't de geestelijkheid aan zijn snoet te hebben.

¹⁰ De oproermaker knóopt misnoegens.

¹¹ Lieden lókken is de konst der staatzucht.

¹² 't Volk vergaapt zich aan minlijk gelaat, aanminnige meêvarigheid, vaardige behulpzaamheid.

¹³ Klaghten over de regceringe, wenschen om beter, smeeken en vlaaijen zijn d'eerste smet der gehóorzaamheid.

¹⁴ De staatzuchtige breekt zijn gróotsheid uit gróotsheid.

¹⁵ Róttieren smeeulen lang; en ontfonken licht weder.

¹⁶ 't Is al quaat wat de Vorst doet, die eens in den baat vaakt.

¹⁷ Die vastigheid in krijghe, ruimtze noode.

¹⁸ Die in bezit is, en niestel zoekt, vindt wel yet glimpighs.

¹⁹ Meer moetmen zien op de meening der overdragende, dan op het letterlijk luiden van een verdragh.

²⁰ D'oproerige misduidt allen handel der Overheid.

²¹ Die niet van de hardste is in geloófszaken wordt verdaght van ketterye.

²² Geest willigh dat ghy niet honden kunt.

²³ De gezimheid der inwoonderen stijft óf sjuakt een' stad zeer.

²⁴ Sterkte van gelegenheid is veel voor een plaats.

²⁵ Een plaats te verduren heeft veel voeten in de aarde.

²⁶ By tijds in de weere; ten minsten met vrugden maaken.

• *Anjous val
in Neder-
landt.*

*Navarre
zoekt voor-
raadt van
vriendſchap
buiten 't
rijk, door
gezamen.*

*Hunne
laſt.*

der ¹ waarſchouwingen, door hem, in den jare 1576, zijner Majesteit toegezonden, nopende ² t geene op dit verbondt ³ in Italien ende Spanjen gehandelt was. Daarentuſſchen braght de vertwijffelde aanslag van Anjou, in den jare 1583, in gróót verlóóp de zaken der Nederlandtſche Gereformeerden, waar ⁴ na de pais in Frankrijk niet luttel en luisterde. Alzó dat Henrik, zich ⁵ ziende ⁶ t onweder over ⁷ t hóóft hangen, naar Engelandt, Denemarken, Neder- ende Hóóghduitslandt, aan de ⁸ Vórfsten die ⁹ t pausdom verlaten hadden, ¹⁰ een' ſtaatlijke ¹¹ bezending afveirdighde. ¹² t Hóóft ¹³ hier af was de heer van Pardillan, met ¹⁴ drierlei bezonderen laſt. d'Eerſte was, te vertógen, *met welk een' kraft van ¹⁵ liſtige beledingen, inwinnende driftigheidt, ende heete aanslagen, de pausgezinden den Gereformeerden alomme over ¹⁶ den hals waren. Dat hy daar tegens, alhoewel ¹⁷ verre ende in ruſt gezeten zijnde, ter liefde ¹⁸ van de zaake, uitbood zijnen ¹⁹ perſoon ende middelen: hebbende te dien einde, al wat hy aan gelde, kleenóódjén, ²⁰ ende van langerhandt verzamelde koſtelijkheden, by zich bevonden had, aan Pardillan in handen geſtelt, om hunlieden ²¹ voor te treden. Dat hy hen van gelijken verzócht, met gemeenſchap van raadt ende daadt, ²² yder na zijn vermogen, hun gedeelte by te brengen: ende, om op de zaake met rijpheid van raade te letten, dagh ende plaatſe te ramen, tót verzaminge van aller gezanten. Daarentuſſchen zóuden zy onderlings op 't ſtuk van die bezendinge handelen, ende Pardillan, in 't voorderen van zijn' boodſchap, ²³ met raadt ende voorſchrijven, behulpigh wezen. In den tweeden laſt floegh hy voor, van de geſchillen ²⁴ aller Gereformeerde kerken onder elkanderen te ſlechten, na den ²⁵ zin van een gemeen Synóde, van welx fórme, tijdt, wijze, ende plaatſe, men tijdelijk overkomen moeſt, ende ondertuſſchen ²⁶ alle beſluit, tót des anderen nadeel, geſchórfst hóuden, met verbieden van ²⁷ t hevigh uitvaaren, waar door de gemoeden tót zulk' een' verbitteringe waren gebraght: ²⁸ t welk hy van ²⁹ wege der Françoifche ³⁰ kerken beloofde. In den derden ende heimelijkſten ³¹ laſt, werdt de zake van 't Avondtmaal, waar uit de meeſte twiſt tuſſchen de Luitherschen ende de Zwingliſchen, óft Calvinifchen, gerezen is, nader voorgelſt, met hope van overeenkoomſt. Want de Françoifen willigh waren om zich te laten berichten uit Góds wóordt: dienmen ongelijk deede, dat menze Zwinglianen ende Calviniſten noemde: want zy waren Chriſtenen. Oft, als menze na eenigen menſch bynamen wilde, zó waar*

hun

¹ Want róuwen onder den vyandt gebraght is veel bevochten.

² Verſtandt van onderzaten buiten 's lands valt haatlijk.

³ Na 't geluk eener gezintheit in 't eene landt, wordt dezelve in 't ander gehandelt.

⁴ Uiterſte nóódt uiterſte weer.

⁵ Gelijkheidt van geloóve maakt verbintenis.

⁶ Bezendingen baren veeltijds verandering.

⁷ Bezending zy aanzienlijk.

⁸ 't Hóóft der bezendinge zy voor al deſtig.

⁹ De laſt der gezanten zy ingelſt na yders gezintheiden, daar mede te handelen valt.

¹⁰ Beleidt, driftigheidt, en ſtontheit voeren alles uit.

¹¹ Gemeen gevaar wekt op, eu moedicht.

¹² Die verre van eenen vyandt zit, ruſt lichtlijk op hope dat hem een nader keere.

¹³ Dank verdient hy die zonder nóot in maatſchappije van gevaar treedt.

¹⁴ Goedt en bloedt is veel gebooden.

¹⁵ De voorzigtige ſpaart gelde, kleenóódjén, nocht langbewaarde koſtelheidt, in tijdt van nóóde.

¹⁶ Voorgang met geldtſchieten beweeght dapper.

¹⁷ In opbrengen van gemeene middelen dient elks vermogen aangezien.

¹⁸ Een gezant, in vreemt geweste, behoeft wel raadt en voorſchrijven van de landzaten.

¹⁹ Niet nutters voor kerk óft ſtaat als ſcheuring te heelen.

²⁰ Overheden dient Synóden te beroepen op fórme, tijdt, wijze ende plaatſe haer gevallende.

²¹ Die verdragh zoekt snijde alle verbittering af.

²² Heevige redenen verbitteren biſter.

²³ 't Woordt van eenen Vórfst kan beevige Predikanten intóómen.

²⁴ Daar parthye vruntlijk handelt, is 't haatlijk voor wederparthye anders te gaan.

²⁵ Geheimeniffen van diepen zin in geloófszaken dienen opentlijk niet gehandelt.

hun naast¹ de naam van Luitherianen, onder den welken meer² martelaars in Vrankrijk geleden hadden, dan in de geheele rest van Europe. Luither hielden zy voor een' vader hunner kerke, Luither voor den genen, die, sedert den tijdt der Apostelen, de waarheid meest gevordert had. Hy³ bekende, dat dit stuk van eenigen der zijnen te hatelijk verhandelt, dóch over d'andre zijde óók schuldte was; maar onbillijk, de⁴ rust der kerken aan weenigh' óngeruste lieden te laten staan. Twee redenen gaven hoop van goede uitkomst in dezen. d'Eene was, dat, gemerkt in dit punt drie dingen te betrachten staan, de teekenen, de verstrekte zaken, ende de vrucht daar uit spruitende, zylieden alle daar in, ten naasten by, eens waren. Want alle bekenden zy, het bróót en den wijn de teekenen te wezen, 't vleesch ende 't bloedt de verstrekte zaken; waar over vast gestelt werdt, met den Apóstel Paulus, de vrucht te zijn, dat het breken des bróóds, ende nemen des wijns, zy de gemeenschap des lichaams ende bloedts van Christus. Maar aangaande de wijze van 't aannemen, daar men in hapert, die bekende een yeder overaardigh ende geestelijk te wezen: Ende Luither zelf, in zekeren zijnen brief aan de Zwitsersehe steden, datze van geen belang was. d'Andere rede van goede hope was, datmen nóit⁵ ernst tót eenigheidt bewezen had, oft Gód had dien gezegent. Geleijk 't bleek aan 't versprek van Luither ende Zwinglius, in den jare 1528, ende dat driejarige, tót Maaghdenburgh, tusschen de voorneemste Gódgeleerden ter wederzijden, waar by eenstemmigheidt in deze stóffe getroffen was. Ende had Luither zich genoegh gezet tegens de⁶ verbrekinge, daar naa gevólght. Maar zó men 't weder tót vrede braght, zónde⁷ d'overheidt echter konnen zórgé dragen, datze gehónden werde. Verzócht hy daarom de doorluchtigste vórsten, dit stuk ten hóoghsten te behartigen, ende te bedenken, dat zy hunne deughd ende⁸ gódvruchtigheidt nergens beter bewijzen kondén, nócht den gódsdienst vórderén, nócht vestén d'onderlinge⁹ verbintenis, waar aan hun allen zó gróótelijx¹⁰ gelegen was. Hunne brieven van gelóóve liepen daar op; dat Navarre,¹¹ opgetogen in de zuivere leere, van jonx afbegeerte gehad had, om de vórsten, gestelt van Gód tót gróótmakers zijner glorijs, te bezoeken; maar te rug gehónden was, door 't gevaar der goede zake¹² in zijn afwezen. Want alhoe wel hy zonde maakte, van den¹³ Koning yet anders, dan alle goedt, toe te vertróuwen; zó was nóchtans te duchten voor zekere¹⁴ vórsten, die uit den ondergang van andere geslachten, hunne verheffing zóchten; ende voor de genegenheid van den¹⁵ Paus arbeidende door alle wegen, om dat alderbloeijsste koninkrijk in¹⁶ roere te stellen, tót onverwinnelijke benaudtheit van alle staten des zelven. Waar over hy den heer van Pardailan, van¹⁷ voornemen

H

adel

¹ Gemeenschap van naam maakt vrundschap. Een gezintheit hóort geirne achten haaren insteller.
² Geen klaarder blijk van ernst in gelóófszaaken als menighe van martelaars.
³ Schuldkenning opent den wegh tót gunst, ende overeenkomst.
⁴ De rust der kerken behoórt aan geen' weenigh lieden te hangen.
⁵ Gódt zegent ernst iót eendraght.
⁶ Verdragh onder geestelijken schijnt swaar om maaken, swaar om hónden.
⁷ Kerkenrust komt meest op de Overheidt aan.
⁸ Gódsdienst, eer en staat een' zaak hebbende dringen dapper.
⁹ Een verbondt van vórsten heeft veel vestings van doen.

¹⁰ Maatlijken vórsten leidt dapper aan verbintems.
¹¹ Ingezooge gezintheit wórdt niet licht verworpen.
¹² Bywezen van eenen vórst kan veel onheils keeren.
¹³ Men spreek altyds eerlijk van zijnen opperheer.
¹⁴ D'ondergang van 't eene vórstelijke geslaghe is d'opgang van 't andere.
¹⁵ Een hóofst van gezintheit arbeid maghtigh om alle andere gezintheden te blusschen.
¹⁶ Beroerien om 't gelóóve ontstellen al den staat.
¹⁷ D'achtbaarheidt van den gezant wórt zeer gestijft door zijn afkomst, ende 't aazien dat hy by zijnen meester heeft.

adel ende zynen nauften raadt, had afgezonden, dien hun gelieven zóude in zynen last gelóof te geven. Oók hadden zy brieven van gelóove, ende last aan den Kaizar, byna van eenen inhóudt: maar met ¹ reden, zonder der kerkzuivering ² grótelijx te gedenken, aangeleidt, om zijne Majesteit te nijgen tot d'algemene cendraght, ende nevens lóf van ³ den gematighden Kaizar Maximiliaan, zynen vader, haar te erinneren, hoe de Pauzen den rijke ondragelijke ⁴ klenigheden, zó in Italiën als elders, gedaan hadden, ende zich zelve, door de behendigheit van ⁵ s' volx eenvóudt te misbruiken, ⁶ in tóp gevijzelt. Met dusdanigh bescheidt togen de gezanten, in 't eerst van Herfstmaandt, van Rochelle op Engelandt, ende van daar op Hóllandt, naa Dordrecht, daar beschrijving van Staten was, om aan den Prinsse ⁷ van Oranjen raadt ende óórbaarlijke berichting in dezen te zoeken. Vóórts namen hunne reize op Duitslandt, ende van daar naa Denemarken. Maar de Duitsche vórfsten, van de Auxburgsche belijdenis, die uit ervarenis wisten, wat het ⁸ in heeft de geestelijken te vereenigen, en ⁹ konden tót geen' daghvaart verstaan: dóch, om alles niet plat ¹⁰ af te slaan, wendden voor, van de ¹¹ hope t'ondertasten, by gesprek, met ¹² zes, óft ten hóoghsten acht, der vreedzaamste gódtgeleerden van Vrankrijk. Den Kaizar te bezoeken werdt den gezanten afgeraden, met waarschuwing, dat 'er last was om hen te vangen, overmits zy ¹³ buiten óórlóf binnen de palen des rijx, ende, zonder zijne Majesteit ¹⁴ te begroeten, in handelinge getreden waren met zijne Vórfsten, tót ontsteltenis van den staat. Waar over Pardailan, nevens zijne schriftelijke ¹⁵ verdading, zijner Majesteit toefschikte den brief van gelóove, ende last aan haar hóudende. Endtlijk keerde hy den wegh dien hy gekomen was, latende Chalignon, zijn' medegezant, over Zwitserlandt trekken. Alwaar hy opening gedaan van zijn uitrichten, ende belófte van bystandt, zó 't nóódt deed, verworven hebbende, mede te rug na zynen meester gekeert is. Het inhóudt dezer gelóof- ende bevelbrieven, ten ¹⁶ deele, is onlangs daar na tót Ingolstadt in druk uitgegeven, onder den naam van den ¹⁷ Calvinischen brandt geflicht door de gezanten van Navarre, met verscheide ¹⁸ duidfelen, waar by den Prinsse ¹⁹ van Oranjen verweten werdt, dat deze pijl uit zynen kooker quam: wiens wit ware, om ²⁰ zich zelve te redden, Vrankrijk ende Duitslandt in 't war te zetten. Anjou, midlertijt, keerde uit Nederlandt, daar

¹ Tder staat te trekken by 't geene daar hy aan vast is.

² 't Misvoght, heet t'ontveinzen den persoon daarmede voor gaan wil.

³ Lóf ende voorgang van ónderen verwekt geweldigh tot volgen.

⁴ Kleemighdeit verbittert meest de gróóten.

⁵ Met 's volx eenvóudt is voordel te doen.

⁶ Die 't volk op zijn' handt heeft is 'er boven op.

⁷ Veel berichting kunnen krijgen van den geenen daar óórdeel, ervarenheid en gunst by is.

⁸ Geestelijken zijn swaartlijk te vereenigen.

⁹ Die zich qualijk bevonden heeft is schuw.

¹⁰ Men moet altijd bewijs van rektelijkheid doen.

¹¹ Eerme een gróót werk bestaat, dient den Vórfste ondertast óft 'er hope zy om des meester te worden.

¹² Voorbereiding van verdrag in kerkelijke ge-

schillen valt best onder weenigh personen van bekende gerustheid.

¹³ Bedenkelyk is 't voor enen gezant zonder verlof in eens Vórfsten landt te koomen, die niet wel met zynen meester staat.

¹⁴ D'oppervórfst lijdt nóóde datmen met zijne vórfsten handelt zonder hem t'erkennen.

¹⁵ Onbenoegen moetmen in de geboorte smooeren.

¹⁶ Met een schrift ten deele nit te geeven kan den zin veel te kórt gedaan worden.

¹⁷ Een haatelijke naam gegeven brenot dapper in haat.

¹⁸ Met duiden is alles te verdraagen.

¹⁹ Die den naam van kloek- ende ervarenheids heeft, wordt alles geweteen van wederparthye.

²⁰ Hem, die in 't onderspit is, verwóntmen toe dat alles verwarren zóude, om zich te redden.

daar hy, niet ¹ te vernoegen met geregelde maght; ende door ² reukeló-
zen raadt, na wettelóze hóoghheid steekende, ten vuilen val geraakt *Anjers*
was; ende ging te Chasteau Thierry leggen sterven. Deze dóódt ³ gaf *sterft.*
eenen gróten slinger aan de zaaken van Vrankrijk. Henrik zagh 'er zich
door vóortgezet tót op den ⁴ naaften trap aan 't rijk; ende de ⁵ verbonde
vórfsten zich in die angste: dewelke zy, door ⁶ wonderlijke wegen, zócht-
ten al den vólke aan te jagen, hun inscherpende, wat het ware, ⁷ eenen
ketterfchen Kóning te verwachten. De Hartógh van Espernon, ⁸ onder *Espernon*
naam van zijn' moeder te bezoeken, ging, van ⁹ 's Konings wege, om Na- *aan Henrik*
varre, waar 't doenlijk, tót de Roomsche gezintheit en te ¹⁰ hove te *gezonden,*
trekken; als zijnde zulks ¹¹ voor hem, ende de gemeene ruste, nut ende *door den*
nódigh: Gemerkt dit de ¹² wegh was, om dien van Guize, die door den *Koning.*
twist in 't gelóóve hunnen aanhang stijfden, t'onderscheppen, ende den
windt af te nemen. Ende doende zijn' boodschap ¹³ met gelaat van yve-
rende genegenheid tót zijne verheffinge, voeghd' hy 'er, van den zijnen;
by, een' ernstige aanspraak; gericht ten zelven einde. Deze zaak, in be-
raadt geleidt, werdt krachtelijk ¹⁴ gedreven ende betwist door Antonis van *Raadslagh,*
Rocquelaure Roomsgezinden ter eenre, ende den predikant Marmet *oft Navarre*
ter andere zijde, ten overstaan van Arnault Ferrier, certijds lóflijken ge- *dient te hove*
zant van Vrankrijk te Venetien, ende alstoen Cancelier van Navarre. De *te trekken,*
¹⁵ welke, gevordert van Henrik om uitspraak, naar eenige ¹⁶ verschóning, *ende gelóof*
verklaarde te vinden geraden, dat hy, om ¹⁷ met zijn' jegenwóordigheid *te wijfelen.*
alle quaadt vermoeden te doen verdwijnen, te hoof veríchene; maar swa-
righeidt, ¹⁸ in 't vertoeven: dat lichtlijk eenige weêrsmaak van den eenen
in den anderen medbrengen moght'. Door veranderen van ¹⁹ gelóóve,
dócht hem niet dat meerder zekerheidt van 's Konings vrundschap, óft
vrede des rijks, oft achtbare aangenaamheidt by de Staten, voor Navarre
te winnen ware. Deze t'zamenfpreking braght Philips van Plessis Mor-
nay ²⁰ in druk, om de Gereformeerden te stijven in eendraght, de welke,
by ²¹ 't afvallen van zulk een hóóft, geen' kleenen krak zoude gekregen
hebben. Hier mede maaktemen zich te hove ²² sterk tegens Navarre,

H 2

als

¹ Vorsten van gróote huizen zijn zelden ver-
noeght met geregelde maght.
² Reukelóoze raadt ruidt de jonge Vorsten op.
³ In een erfrijk kan de dóódt van eenen man
gróote verandering geeven.
⁴ Nieuwe verheffing nieuwe toeleg.
⁵ Die zich eenen Vorst van den bloede te vyandt
maake, ziet hem licht by versterven gróo-
ter worden dan men gewaant had.
Swaar is 't zijnen oppervorst t'onvriendt te
hebben.
⁶ Die in anxt steekt zoekt dieze hem helpe dra-
gen.
⁷ Lastigh is 't leven onder eenen Vorst van an-
deren gelóóve.
⁸ Boodschap die niet ruchtbaar dient, hebbe be-
quaamen dekmantel.
⁹ Een Vorst ziet geirne dat zijn nazaat van
zijne gezintheit zy.
¹⁰ Den naaften aan 't rijk dient kennis van 't hóf
ende zaken.
¹¹ Een nazaat van andere gezintheit raakt
sivaarlijk met rust in 't rijk.
¹² Niet gevoeghlykers om den staatzuchtigen

zijnen aanhang af te snijden, als dat men
houdt den zelven wegh dien hy gaat.
¹³ Die bewegen zal, tóóne goeds genegenheidt.
De verwachter van 't rijk wordt aangebee-
den.
¹⁴ Yeder drijft krastigh zijne gezintheit.
¹⁵ Na 't bestigh handelen eener zaake door we-
derparthyen van gezintheit, zal de Vorst
wijslyk daar op den raadt van eenen ge-
matighden neemen.
¹⁶ De voorzienige Raadshcer zeidt zijn gevoelen
niet als drijvende, maar als gedreeven.
¹⁷ Te hove verschijnen beneemt den Vorste
't quaadt vermoeden, dat hy licht wat op
zijnen naaften.
¹⁸ Uit veel ommeganx tussen gróóten, onstaat
lichtlyk afkeer: dat dient voorgekomen.
¹⁹ Zijn gelóof te veranderen als 'er voordeel by is,
schijnt kleene gunst ende genoegen te kun-
nen geven.
²⁰ Mee gaande tijding verbreidtemen geirne.
²¹ Een parthy verliest veel aan een achtbaar
hóóft.
²² Partijdigheidt misduidt alles.

Opruijen
des volks.

Wapening
op 's Konings
naam, die
't ontken.

Töchtighe-
den en tre-
ken van
Koningin
Catharine.

als met een onwederfprekelijk bewijs van zijne ¹ onbuighelijke hardnekkigheid. Ende nóchtans, alhoewel Espernon onverrichter zake te rugh keerde, en lietmen niet, alles ten slimsten uit te leggen, stróyende dat hy, die wonderlijken haat op ² den hals had, uitgeweeft waar, om ³ heimelijk verbondt met de ketters, tegens de Katholijken, te sluiten. Zó ging dan alles aan, wat helpen moght, om de harten der ⁴ gemeente te króppen met onbenoegen, wederwil, ende ontsteltenis. De ⁵ pasquillen draven door 't hóf, ende van daar komende, met ⁶ achtbaarheid, door de ⁷ gróóte steden. Markten, plaatsén, straathoeken, ⁸ gewagen van allerlei laster ende uitflagh, tegens de eerwaarde ende aanzienlijkheid des Konings. Ende, 't geen de voorneemste fakkelen zijn van den Christelijken oproer, ⁹ men dondert over al op, van de preekstoelen, om den lieden ¹⁰ 't beduchten, 't wantróuwen, de verbaastheid, de stóutheid in 't lijf te doen vaaren, en hen tegens hunnen Vórst in verbittering, haat, ende tóorne verwoedt te maaken. Daar hadmen ¹¹ 't zamenrótten, 't lichten van krijgsvólk onder de handt ende ten ¹² platten lande, 't begeven van hópman-schappen, met órde, om in ¹³ tijdt ende gelegenheid op te wezen. Evenwel 't moest ¹⁴ heeten, dat het geschiede ten dienste des Konings; ¹⁵ waar op eenige onnozelen bygebraght werden. Maar hy ¹⁶ ontkende 't, by open uitroep, verklarende *behipt ¹⁷ in misdaadt van gequetste Majesteit, alle de geenen die de wapenen namen, zonder last onder zynen gróten zegel, ofte zich in eenige heimelijke verbonden oft eedtgenóódschappen begaven. Mits dat genade geworden zóude den geenen, die, verleidt zijnde, daadtlyk tot hunnen plicht quamen te keeren.* Het welk nóchtans een slap ¹⁸ ter harte trekken, ende krank verzien was tegens zó maghtigh een loóp, dat ernstige wraak, ende vaardigh geweld vereischte. Maar zijne ¹⁹ gemaklijkheid deed hem luiken 't óógh des verstandts, ende luisteren nae zijn ²⁰ moeder, die voorgaf, dat den Katholijken, zich te buiten gaande uit ²¹ yver tót hunnen gódsdienst, die de rechte was, immer te verschónen stondt, daarmen deze hartstóght zó onbedwingelijk bevondt in de geenen, die door een loós gelóóf verrukt werden. Want der Koninginne moeder was 't te doen om bewindt ende 't gróte wóórdt; waarmede ²² zy, t'haarder bittere spijt, by tijde van pais, niet door mogende, leide zy toe op verwarringen, waar

- ¹ De gemeente haat voor al hardnekkigheid in ander gelóove als 't haare.
² Alle achterklap kleeft op hem die in den haat is.
³ Betichting van heimelijke misdaadt, is quaad te zuiveren.
⁴ Muiter's hoop staat op 't opruijen des volks.
⁵ Pasquillen, eerste wapenen van oproer.
⁶ Geruchten, uit het hóf koomende, loópen met achtbaarheid.
⁷ Smet der gróóte steden ontstelt den staat heftighst.
⁸ Achterklap stóót Koningen uit hunnen vróón.
⁹ De meeste oproer in Christendoom wordt op de preekstoelen ontfleeken.
¹⁰ Beduchten, wantróuwen, verbaastheid, stóutheid, toorn en haat tegens d'overheid, zijn de spooren om 't volk op het hólen te helpen.
¹¹ Na pasquillen en achterklap valt oproer aan 't zamenrótten; van daar aan 't lichten van krijgsvólk onder de handt.
¹² Ten platten lande is men minst straffelijk.
¹³ Aanslagh hangt aan tijdt en gelegenheid.
¹⁴ D'oproerige prónkt met den naam van gehóorzaam.
¹⁵ Meenigh vergaapt zich aan den naam.
¹⁶ Daar de muiter 's Vórstens naam tegens hem gebruikt, by daadtlyk by uitroep de waarheid te doen bliken.
¹⁷ Wapenen óft verbonden aan te gaan, zonder last der Overheid, is majesteitsbennis.
¹⁸ Tegens 't wapenen der oproerigen moet met vaardigh geweld ende ernstige wraake verzien worden.
¹⁹ Zelfs in nóódt gaamen lankzaam tegens gewoonlijke genegenheid.
²⁰ Gróote genegenheid blindt het verstand.
²¹ Die tussen tweeën staat, dien is veel gelegen aan aan- óft afspreken.
²² Yver tot gódsdienst kan veel verbloemen.
²³ De staatzuchtige zoekt war, om 't gróote wóórdt te voeren.

waar in zy 't gewent was te voeren. Dit zelve wit deed ¹ haar over 't hóóft zien de middelen van vermeerdering des rix, door ² uitheemsche óórlóg, daar haar adem niet over behoefde te gaan, ende in den handel met het ³ verleegen Nederlandt, dat den Koning aangeboden werdt, ⁴ de bród brengen. Te gragher, misschien uit ⁵ haat en nijdt tegens Henrik, de welke, als naaste ⁶ naazaat des Konings, van gróóten naam ende Gereformeerdt zijnde, den Nederlanderen de gewichtigste rede was, om Engelandt voorby te gaan. Want, behalven dat den ⁷ regerenden altijd in 't óóge zijn de geenen dien hunne plaats wordt toegeleidt, zó waren 'er onlangs te vóren sware bewegeningen van verwijdering gerezen. Dit quam toe by de tucht zijner gemaalinne, die zy te luttel in acht had; óft by des Konings ⁸ haastigheidt, die zijn' zuster daar voor aanzierende, óók gesteurd ⁹ om eenigen haren, 't zy waaren óft gelogen, ¹⁰ achterklap van hem, de zelve onwaardelijk ten hove had uitgedreven, ende haren man zó toegezonden. Maar Henrik, wetende wat hem ¹¹ betaamde, had haar geweigert aan te nemen, voor zy en zuiverde zich; ende verklaart, dat anders hy ware om dezen hóón te duiden ¹² als hem, ende niet haar, geschiedt. Ende alhoewel de Koning, merkende zijnen ¹³ mislagh, zeer begaan geweest was om alles weder te rechte te helpen, door Pompoune van Bellievre, te dien einde afgezonden, zó en had hy Navarre evenwel niet wyder kunnen ¹⁴ brengen. De dóchterliefde der Koninginne ¹⁵ droegh dit te onverduldiger, overmits van Margarite geen kinderen waren: welke ¹⁶ hóuwvaften van vrundschap d'oplópende verbólgenschappen dikwils nuttelijk neder zetten. Naadien óók de Koning zonder hoop was van naakomelingen, dreef de angst, van 't ¹⁷ rijk buiten haar bloedt te zien vervallen, tót zeldtsfame ¹⁸ bysterheden, een' vróuw, die onlangs met ¹⁹ het huis vol geslaghts, als een uitnemende vertóóning van een' bloeiende stam, alle de wereldt in 't óóge gezeten had: zó verre, dat zy (gelijkze boven maten 't hart had om naa hóóge dingen, ende van ongelóóffelijke uitkoomst, te steeken) toegeleidt hebbe, om den wettigen, ende zó veel eeuwen ²⁰ lang ongesteurden, gang van 't opkomen der króone, ter zijde uit te doen slaan; ende hare neven uit den hartoge van Lóthringen verwekt, tót de hope der Françoische heerschappije te verheffen. Op ²¹ dit gezicht, liet zy zich verre in met die van Guize, die haar eertijds, hóómoedshalven, waren ²² verdacht geweest, ²³ denkende, datze aan de zelve,

*Koningin
Margarite
geweigert
van Henrik
in bywóó-
ning.*

*Toeleg der
Koninginne
moeder, om
d'opkoomst
der króone te
verleiden.*

H 3

in 't

- ¹ De heerszucht gaat liefde tot kindt en vaderlandt te boven.
² In uitheemsch óórlógh maghmen wel missen 't gezagh van zulk een dienmen in binnenlandsch óórlógh aan der handt houden moet.
³ Een uitgedóórlógh landt komt ten laasten tót verzoek van eenen uitheemschen heer.
⁴ Een persoon doet meer met dwersdrijven, dan veele met vóorderen.
⁵ Afgunst prikkelt immers zoo zeer als eigenbaat.
⁶ In toevlucht t' eenigen Vórst, staat te letten, op d'achtbaarheidt ende gezintheit van zinnen naasten naazaat.
⁷ De naaft aan 't rijk is den regerenden in 't óóge.
⁸ Oplópendtheit doet meenigen mislagh.
⁹ Vórstén wordt veel overgebríeft.
¹⁰ Gevaarlijk is den gróóten te miszeggen.
¹¹ De vróuwen geneight tót achterklap.

- ¹² De Vórst vreeze misvoegen.
¹³ Hóón der vróuwe gedaan trestt haaren man.
¹⁴ Die eenen mislagh begaat, wakker aan 't beteren.
¹⁵ Men geeve geen' eer over.
¹⁶ Een moeder yvert voor haare dóchter.
¹⁷ Kinderen binden d'eendragt van een huis, ende doen veel in 't goede neemen.
¹⁸ Naazaat van buiten 's huis is den Vórst groóte verdriet.
¹⁹ Bijstre dingen doet een Prins om zijnen staats in zijn bloedt te vesten.
²⁰ Verlóópend luk pooghtmen door alle wegen te houden.
²¹ Onwde ende wettige órden is swaartlijk te schókken.
²² Geirne trekten eenen lijn met den geenen dienmen van doen heeft.
²³ De hóoghmoedige is den Vórst in 't óógh.
²⁴ Nieuw nut smoort oudt misduncken.

in 't opdringen van hunne ¹ bloedverwanten tót zódanigh een uitstek ; geen' kleenen ² rugh zóude hebben. Boven de genegenheid der Konin- ginne moeder, hadden de bontgenóten nóch ten steun Karel , Cardinaal van Bourbon , Henriks ³ óóm : onder wiens ⁴ naam zy den laatsten van Lentemaandt , des jaars 1585 , hunne ⁵ redenen uitgaven , van 't aanvaar- den der wapenen. De ⁶ loutere bewimpelingen zijn de zenuwen der muerije ; ende geen konst die bet in oproer te stade komt, dan een slagh van zijn' handeling , met zó vast ende bekoorlijk een' verwe , te blanket- ten, dat zy , zelfs in 't licht komende , haren schijn hóude , ende de lóóp van de lieden ; daar nóch ⁷ óórdeel , nóch ⁷ ware waan in is. Het bleek dat de bondtgenóten zich hier op verstonden. Uit zó eerlijk een' óóge zagen de óórzaken , waar van zy verklaarden , tot daadtlijkheid gedreven te zijn. Want, *de Koning*, braghten zy by, *bleef onwilligh tót den krijg*, die *van de* ⁸ *Staten besloten was*. *By astijvigheid zijner Majesteit liep de króón ge- vaar* ⁹ *van een ketters hóóft*. *Buiten* ¹⁰ *en binnen's lands werdt toegerust ten óórlógh*. *De Gereformeerden* ¹¹ *weigerden d'ingewillighde steden te ruimen*. *In 't begeven* ¹² *der ampten , heffen* ¹³ *der penningen , stellen* ¹⁴ *der tóllen , werdt nóch op eer, nóch op óórber, nóch op gemeente acht gegeven : ende al dit* ¹⁵ *on- gemak den rijke gemaakt, van de geenen die gepast hadden alle lieden met eere te stóten uit de jonste zijner Majesteit , de* ¹⁶ *welke zy , tegens zijne goede ende gódt vruchtige inborst , ten gemeenen bederwe , deerlyk misleijende waren , 't welk zy lieden voor hadden te keeren , ende hunne gerechtige wapenen , zon- der* ¹⁷ *vrunden overlást , te voeren , ter tijdt toe alle Staten des rixx in hun ge- heel zóuden herstelt zijn*. Dus een' uitgelaten ¹⁸ heevigheidt hoopte nóch de Koning met zachtigheidt te bezadigen. Hy schreef Henrik , dat hy zich niet ontzetten zóude , maar zien door zijn ¹⁹ geduldigheidt , de bondtge- nóten in 't openbaar ongelijk te stellen. Dat hem zijn' eige zaaken niet naader gingen dan de zijne. Hy opende hem zijn ²⁰ gevoelen van den handel , zeggende ; *t verbondt , onder hoe schóón een' schijn het óók schulde , had het* ²¹ *gela- den op zijnen persoon ende króóne*. Dat zy genegen waren tót groeijen ²² en gróótwerden te zijner kóste en verkleeninge , ende nergens over uit , dan om zijnen staat te doen stóten en verstuiwen. Óók deed zijne Majesteit uit- gaan een' ²³ wederlegging van de redenen der bondtgenóten , ende pijn- de zich 't aanvalligh aangezicht hunnes voorgevens te doen ontvallen in ²⁴ 't óóge der gemeente , ende der zelve in te scherpen , dat vrydom , gere-

Verweer- schrift der bondtgenoo- ten.

De Koning wederleidt der bondt- genooten schermschrift.

¹ De hoveling vlamt op verheffing zijner magen.

² Die wis wil gaan neem stijven rug.

³ Die tegens een geslacht gekant is , schijnt zich te rechtvaardigen met yemant van 't zelve op zijn zijde te krijgen.

⁴ Aanvang van nieuwigbeden hoeft een aanzienlijk hóóft.

⁵ Voordeel is 't aan de voorhaal te zijn met zich te rechtvaardigen.

⁶ Dichte dekmantels zijn de bondicheidt der muerije.

⁷ In de gemeente is óórdeel nóch ware waan , noopende 't beleidt der gróóten.

⁸ Haatlijk valt den Vórste 't besluit der staten te wederstreven.

⁹ Vreeslijk is 't eenen Overheer te verwachten van ander geloóf als d'onderdaan.

¹⁰ Als nabuur wapent is 't hachelijk rust te houden.

¹¹ Als wederparthy zich op haar hoede bondt

moetmen 't óók doen.

¹² In 't begeven der ampten heb d'eer plaats.

¹³ In lichten van gelde voor den staat gaat eigen- baat waaken voor den gemeenen.

¹⁴ Tól trefse meest de vermogene.

¹⁵ 's Vórsten troetelkinderen wordt alles geweten.

¹⁶ Den Vórste wijtmen niet dan dat hy misleide wordt.

¹⁷ Meest alle wapenen zijn zelfs den vrunden overlástigh.

¹⁸ Zachtigheidt is verlooren tegen een voltrokke partytschap.

¹⁹ Stelt inwen vyandt in 't ongelijk.

²⁰ Uitstóten van zijn hart maake vertrouwen.

²¹ De hóóste bóósheidt is tegens den oppervórst , ende den staat voor te neemen.

²² De wasdoom der ondervórsten is der lands- heeren afgang.

²³ Reden van wederparthy dient wederleidt.

²⁴ Men verklare de óógen der gemeente.

geregeltheit, ende ¹ vernoevende namen, tot stoffeeringe dienen, nóchte óit yemandt op ² dwingelandije en verwoesting zijns vaderlandts toeleidt, zonder zich met die oft diergelijke wóorden te behelpen. Dat de ³ verbetering op dagb beloofd werdt; maar d'ergernis gereed in quam: als bleek aan de ⁴ moedwil, geweldt, en straatschenderijen, diemen alreeds vernam, ende meer en meer te verwachten had. Vóórts verdadighde hy zijn leven tegens de opspraak, met aanwijzen hoe yverigh hy zich altyds had gequeten: ende sprak allen man de schuldige gehóorzaamheid aan, meer ⁵ biddender, dan gebiedender wijze. Een deerlijk ding, ende teeken dat het omgekomen is, als ⁶ d'achtbaarste der overheden zijnen toevlucht nemen moet tot vertóoghredenen, en de bekeerlijkheid der wederhórigen. Maar de bondtgenóten en sceten geen' dagen ⁷ van doen met wóorden. Zy maakten zich meester van verscheide ⁸ plaatsē, zonder dat 'er van ⁹ ketterije op te zeggen viel: onder andere, van Marseille, 't welk kortst daar naa weder over ging. Henrik, hebbende, om den Koning te voldoen, ¹⁰ zich onthóuden van wapenen, onaan gezien verscheidene gelegenheden, die 't verschónen konden, liet zich bedunken, dat het langer geen marrens tijdt ware; ende, als mede overbodigh zijnes bedrijfs ¹¹ rede te geven, schreef een' verklaring heel met zijn' eigen' handt; zondtze den tien den in Zomermaandt, des jaars vijftienhondert vijftachtigh, van Bergerac, by de heeren van Clervant ende Chassincourt, aan zijne Majesteit, ende, met ¹² haren óórlóf, afschrieten daar van aan alle Vórstē van Christendom, ende hóge ¹³ rechtshoven van Vrankrijk; waar van de zin hier op uit quam: *Dat de geenen, die hedensdaaghs het rijk in roere stelden (hoewel zy 't op ¹⁴ den Koning gemunt hadden) hem zóchten te doen dragen den naam van ketter, ¹⁵ vervolger der kerke, versteurder der gemene ruste, gesworen vijandt aller Katholijken, ende overzulks van hunn' gekante partije. Des hem de nóódt drukte, ¹⁶ om zijner Majesteit, mitsgaders allen ¹⁷ Vórstē, staten ende vólken, zyn' onschuld bekent te maken. Zeidt dan, dat hy een Christen is, die de kerke geirne ¹⁸ gereinigt zage, gelijk vele Vórstē, ¹⁹ geleerden, heiligen, daarom geen kettērs zijnde, wel vijfhondert jaren lang, hadden gewenscht, door een wettigh concilie: waar toe de ²⁰ geestelijkheid, te zeer aan de weerdelt vast, ²¹ onwilligh blijvende, verscheide Vórstē veróorzaakt had, zich openbaarlijk tegens de misbruiken te verklaren, ende op zich zelf handt aan de zuivering te slaan. Daar uit was de scheuring ontstaan, ende ten tijde der zelve,*

Vreedsbrenk;

Navarre geeft een verweerschrift uit.

als

¹ Behaaglijke namen dienen tot stoffeering.

² Vuile zaken schoone woorden.

³ Onóorden geeft schade voor de handt, trage en onwisse baat.

⁴ Moedwil, geweldt en straatschenderij, is 't voor spel van den oorloge.

⁵ De Landsheer spreek meer gebiedender als biddender wijze.

⁶ Daar de hóoghste overheid vleijen moet, is 't omgekomen.

⁷ Geen dagen van doen, met woorden te slyten.

⁸ Die een óórlógh aanvangt, verzie zich van sterkten tot toevlucht.

⁹ Plat tegens zijn voorgeeven te handelen schaamt sich leelijk.

¹⁰ Men gevee, den Landsheer, toe alles, watten kan zonder hinder.

¹¹ D'eenē parthy reden haars bedrijfs gevende, kan 't d'andere qualijk leedigh staan.

¹² Zonder verlóf van den landsheer behoort men

geene redenen uit te geven, die den staat raaken.

¹³ D'achtbaarste leden van den staat eissen ook erkent te werden.

¹⁴ Voornemen tegens d'hóoge Overigheid, moet altyds eenen anderen naam hebben.

¹⁵ Scheldnamen stijven den aanhanger, maar verbitteren wederpartije, ende vervreemden onpartijdige.

¹⁶ Daarmen onschult doet, schijnt yet te hinken: des doetze niet als genóóddrukt.

¹⁷ Den Vórstē is veel aan goeden naam gelegen.

¹⁸ Kerkreininigen door wettigen wegh is geen kettery.

¹⁹ Eerlijk gezelschap te hebben in 't gene daarmen mede beschuldigt wordt, verschóont zeer.

²⁰ Geestelijkheid te zeer aan de weerdelt vast.

²¹ Als de geen, wiens plicht is te beteren, in gebreke blijft, zóó onderwindt zich des, de geen die'r aangelegen is.

als beide gezintheeden in Vranckrijk, by den Koning ende gemeene Staten waren toe gelaten, hy¹ geboren, opgevoedt, ende zulks bevestigt, zó by² onderwijs als leezinge, in de Gereformeerde, dat hyze voor de ongetwijffelde waarheid gelóofde: Dies niet tegenstaande bereidt, zich,³ zonder eenige wederhórigheid, t'onderwerpen aan⁴ t' besluit van een wettigh concilie, om zyn gelóof daar na volkomenlyk te regelen. Indienmen van dat van Trenten zegghe wilde, hy gedroegh zich aan⁵ t' geweten der yverighste Roomsgezinde zelf, ende aan de⁶ gezanten des Konings, die'r geweest waren, oft het den naam moght voeren van een vry⁷ concilie. Oók had Frankrijk, op dat pas, aan alle hoeken in brandt gestaan van inlandtschen óorlóg, ontsteeken door deze⁸ muitmeesters, dien te⁹ lang viel d'uitspraak van t' concilie af te wachten. Ende hadmen aldaar t' verzoek¹⁰ der Francóische gezanten, om órde op t'¹¹ ongeregelt leven der geestelykheid, zulks in de windt geslagen, dat, uit kracht¹² van hunnen last, openbare verklaring van onbenoegen daar over by hen gedaan was; ende dien vólghends, t' concilie in¹³ Frankrijk onverkundicht gebleven. Zó stondt dan de wettige vereffening van t' geschil nóch te maken; ende hy gereedt zynde omze te vólgen, immers voor¹⁴ geen ketter te hóuden. Maar dat moest hy geweest zyn, eer hy¹⁵ hervallen ketter zyn konde, waar voor men hem geirne gangbaar zóude maken; ende door dien¹⁶ onontfankelyk, al veranderde hy schóón van gezintheid, tót de króone: aan de welke, te wenschen waar, dat zy¹⁷ niet bet dan hy en peisden. In de móórdt van Paris, wist al de wereldt, dat niet zyn¹⁸ gemoedt overtuight, maar zyn' jonkheid¹⁹ overweldicht was: gemerkt hy in dien schijn niet langer volhardt had, dan tót²⁰ zyn' vryheid toe. De naam van vervólger der kerke, hoe kon die passen op hem, die t'²¹ met de zynen quaadt genoeg had, dat zy zelf staande bleeven? Maar den verbondtmakeren was t'²² om hem, al t' koninklyk bloedt, ende t' rijk, te doen; als²³ bleek by d'ontdekte bewerpfels, die men nu in t' werk stelde. Dat het óorlóg van den jare 1577 in de Staten te Blois, door henluiden²⁴ besteecken was; ende aangekomen op hem, die wist²⁵ wat'er school, zich zelven ende²⁶ den staat te beschutten. Nóchans en hadden de onmenschelike²⁷ bitterheden by hen

- ¹ Die twee gezintheeden inwillicht, moet d'opvoeylingen van beide dulden, oft bekeeren.
- ² Leezing en ond. ruijs van eener zijde neemen den mensch dapper in.
- ³ Hoe vast men in t' gelóove is, men behoort reden van wederparthije te hóoren.
- ⁴ Al te verwaant is t', zyn óordeel te willen doen gelden, boven dat van anderen van gelijke achtbaarheid ende gróoter getal.
- ⁵ Die zich aan t' geweten zijner wederparthije gedraaght, vertrouwt zyn recht wel, ende speelt den effen man.
- ⁶ By handelingen van gelóofsake, diem de Vórst zijne gemaghtighden te hebben.
- ⁷ Onvryheid van raadt neemt alle achtbaarheid wegh, zó in staat als kerke.
- ⁸ Muitgeesten zyn heet en haastigh.
- ⁹ Uitvoeren voor t' vonnissen recht qualijk.
- ¹⁰ Verzoek van gezanten niet licht te slaan.
- ¹¹ Ongebondenheid der geestelike ergert alle de werelt.
- ¹² De gezant onredelike bejagent doe zyn onbenoegen bliken, doch niet zonder last. Dat de gezant door last doet, is t' verstandt des Vórstens.
- ¹³ Onverkundichte inzettingen verplichten niet.
- ¹⁴ Een ketter is die zich geene wettige beslechting in gelóofs geschil onderwerpen wil.
- ¹⁵ Wel t' onrecht schelmen voor vervallen ketter, den geenen die wót bewezen was ketter te zyn.
- ¹⁶ Eenen vervallen ketter is niet te vertrouwen: geensins dan een koninkryk.
- ¹⁷ De staatzuchtige óordeelt anders hart by t' zyn.
- ¹⁸ Tót waare bekeering eischt het gemoedt overtuight te zyn.
- ¹⁹ De jonkheid is licht door vreeze tót schijn van verandering in gelóofsaken te brengen.
- ²⁰ Dartmen zonder divang doet, magh gelóofte worden uit der harte te koomen.
- ²¹ De swakste parthy kan geen vervólghster van de sterkste gebóuden worden.
- ²² Die den Koning meent, meent zyn bloedt.
- ²³ Onraadt wil ergens inbreeken.
- ²⁴ Zelfs in wettige vergaderingen wordt wel yet argbliftelike besteecken.
- ²⁵ Somtijds verneemt de geen die verre is scherper als die naby is.
- ²⁶ Onorden is by wijlen óórbaar.
- ²⁷ De vreecheden eener parthije verwekken die van d'andere.

ben voorgenomen hem niet ¹ ontsteeken met yver, om die te verhalen op de ² geestelykheid, ter plaatzen daar hy meester was. Hy lietze'r vry preken, ende zó ³ onbeswaart als de Koning zelf deed, zonder haar yets afte vorderen, dan de tienden, naardien zyn ⁴ erfelyke goederen alomme waren aangeslagen. Ook was de vryheid der gewissen zó ras niet ingewillight, óft hy en had ⁵ aanvaardt een' vrede, ongelyk benauder voor zich ende de zynen dan de voorgaande: ende dat ten tijde, als een' ⁶ geweldige heirkraft, te zijner hulpe, op het punt stondt van in 't ⁷ rijk te breeken. Zulks hy, in plaats van zyn schoónstaande geluk te verzoeken, zó ⁸ merkelyk een gevaar den Staate had quijtgescholden. Zó verre was 't met hem van de Roomschgesinden te vervólgén, dat hy, in de plaatzen des rix van Navarre, hem overgeschoten, hun alle oeffening ⁹ toeliet, daar hyze in gevonden had; te weten, over al: uitgezeidt twee. In Bearn, wezende zó gróót een landt niet, was de herschikking gedaan by wijlen de Koninginne zyn' moeder ende de ¹⁰ Staaten's lands, dewelke aldaar veel vryheidts ¹¹ over de Prinssen hebben, ende gezint waren, te meer alzó daar over nóit klaghten in hunne jaarlyksche vergaderingen gekomen waren, het alzó te hónden. Ende naa zyn verstandt, was 't eenen Vórst ongeraden eenige órde te veranderen, ¹² ten waar 't hem merkelyke nóódt oft nut deed' doen, ende dat door den zelven ¹³ wegh, waar doorze was ingevoert. Nochtans had hy den geestelyken aldaar hun onderhóndt alijds ¹⁴ doen betalen; ende de geldtboeten gestelt tegens de Roomschen, van licht, als zy waaren, nóch lichter gemaakt. Iaa men zoude bevinden, dat hy vele ¹⁵ Katholijken met treffelyke ampten, in dat landt, in zyn gezin, onder zyn' lijfwacht, ende elders, had verzien: wezende zyn gevoelen, dat d'overheid getróuwe-lyk kan worden gedient, door lieden vroom van gemoedt, zó ¹⁶ wel in 't een als 't ander gelóof, dewyl zy beide in die leeringe eenstemmigh zijn. Des ¹⁷ beminde hyze, zonder aanzien van gezintheid, ende waande'r ¹⁸ óók alzó afbeminde te wezen. Ende van zyn' eige onderdanen, zich tegens hem verzet hebbende, jaa zommige zyn' eige huizen geplondert ende nedergesmeten, en was niemandt, ¹⁹ toen zy hem naa 't eindt van den óórlógh quamen vinden, eens over divers aangezien, óft aan zyn gelaat, wóorden, óft werken, gewaar geworden, dat hem de voorlede vijandschap in den króp stak.

I

Niet-

- ¹ Yvert niet om quaad met quaad te betaalen.
² Die vryheid van gelóof verzoekt, kanze anderen, met geene reden, weigeren.
³ Die in binnelansch óórlógh niet bet beswaart wordt by wederparthye als by parthye zelve, komt wel toe.
⁴ Een verstóóten Vórst wil zyn verhaal zoeken, daar hy best kan.
⁵ Wel vreedzaam is die nadcelige vreedte aangaat.
⁶ Van vreedte gemaakt terwijl men óórlógen kan, heefstmen de meeste eer, en voordeel.
⁷ Uitbeemische hairkraft in een gescheurt rijk is den Landsheer vreeselijck.
⁸ Die middel in de mouwe heeft om den staat te krenken met hoop van eigen voordeel, bewijst zyn liefde tot het Vaderlandt, indien hy 't laat.
⁹ Die eener parthije laat de vryheit daar hyze in vindt, kan geen vervolger van de zelve werden genoemd.
¹⁰ Bondigh is 't geen by Prins ende staten eenpaarlyk ingestelt wordt.
¹¹ De Vórst kan veel scherpeheids verschóonen

- met den naam der staten, daar zy deel aan de regeering hebben.
¹² Orden dient niet verandert, als om merkelyken nóódt oft nut.
¹³ De keur niet te breeken als ten overstaan van de geene dieze gemaakt hebben.
¹⁴ De geestelyken van zyne wederparthye t'onderhónden, ende de geldboeten tegens haar te minderen, smaakt naa zachmoedigheid.
¹⁵ Die drijft het handbaaven van twee parthyen in eenen staat, bewijze dat hy haar beide vertrouwt.
 Die aan de swakste parthye vast is, geeve der sterkste nóchtans al 't genoegén dat hy kan zonder hinder.
¹⁶ Luiden vroom van gemoedt komen in gelóofe verscheelen.
¹⁷ De denghdsamen moetmen beminnen, van wat gezintheid zy óók zijn.
¹⁸ Men vertrouwt licht bemint te zijn van den geenen, dien men bemint.
¹⁹ Met den welgeáarden Vórst is de vyandschap uit, als 't oorlogh uit is.

Niettemin droeghmen ¹ hem naa, dat hy 't óogh ² op 's Konings dóódt, ende voor had, alsdan het Roomsche gelóof te dempen; de geestelijke ³ goederen aan te slaan; ende verbeurt te maken de goederen der edellieden die hem tegens waren: Iaa dat hy te dien einde tót Maagdenburgh een verbondt, met verscheide Vórsten van zijn ⁴ gezindtheit, gebróuwen had. Maar Gódt ende zijn gewisse waren hem getuigen, dat hy om 's Konings lang leeven wenschte, ⁵ belachelijk hóudende het voordeel van twee jaren jonkheids, waar op men zijn hope was vestende. Maar hy had over lang al ⁶ goede lucht gebaad van hunnen toeleg, ende bad den Koning te peizen aan de gedenkenissen, zijner Majesteit toegezonden, in den jare 1576, by eenen afgeschikten ⁷ edelman: 't verstandt van de welke men van dien tijdt af (al kond' het de Koning niet gelóoven) had doen ⁸ voet nemen, onder den naam des heiligen verbondts, ende jegenwóórdelijk van punt tot punt te werke leidde. Hier door opgewekt, ⁹ had hy, by de Majesteiten van Engelandt ende Denemarken, Chur- ende Vórsten van Duitslandt, aangebóunden, om de ¹⁰ splitze in 't gelóove geheelt te hebben: de ¹¹ vrundtschap vernieuwt, ende goeden voorraadt van ¹² penningen opgeleidt in eenige goede stadt t' zijner nóódt hulpe. Dóch had hy zich nóit onderwonden yet te handelen, dat met de ¹³ plight van eenen zeer óotmoedigen dienaar des Konings streed. Gelijk ¹⁴ hy hóoghlyk verklaarde; begeerende dat deze allen Vórsten, door zijnes Majesteits gezanten, ter handt gestelt wierde, ende hy, waar 't anders, beschaamt voor een geveinst ende tróuwelóózen vórst. Ende was het verdragh van Maagdenburgh, 't welk men van alle ¹⁵ preekstoelen had uitgekraait, een verzierzel, zich ¹⁶ zelf beschamende met de litteekenen der reukelóze ¹⁷ leugenen, waar van het niet eens ¹⁸ behendelijk t'zamen hing. Want men stelde 't gestoten te zijn den veertienden in Wintermaandt des jaars 1584, ende braght 'er in, de gezanten van den Keurvórst Paltzgrave, ende Prinssse van Oranjen, zonder ¹⁹ te gedenken, dat d'een over, 't jaar uit der tijdt geweest was, d'ander vier maanden te voren vermoórdt: met nóch gróver ongerijmtheden. Van de vergadering tót Montaulban, was dit. De Koning had, by de vrede des jaars 1577, den Gereformeerden ²⁰ ingewillight acht steden, voor zes jaren, tót hunne verzekeriheit, ende op dat midlertijdt ²¹ de verbitteringen ende hevigheden ter wederzijde moghten komen t'ontlaten.

Maar

¹ Geen zuiverheit van leeven kan achterklap keeren.
² Haatlyk is 't naar yemands, voor al 's Landsheeren dóódt, te verlangen.
³ Niet vreesfelykers als van godsdienst ende goederen beróóft te worden, waar aan men eenwige ende ijdlyke zaligheit vast acht te zijn.
⁴ Die van eener gezindtheit vermoedtmen licht eenen lijn te trekken.
⁵ Die de gemeente by d'ooeren heeft ontziet zich geen slechtheit van reden.
⁶ De Vórst verneeme scherp.
⁷ Schriften van verlang heeftmen door welgetróuwen bringer te bestellen.
⁸ Van langer handt doet men een verstandt plaats grijpen, dat qualijk in den man wil; ende leidt het te werke als de gelegenheit rijp is.
⁹ Beleidt van wederparthije eischt tegenbeleidt van parthije.
¹⁰ Eenigheidt van leere maakt gróote verbin-
 temis.

¹¹ Vrundtschappen tussen Vórsten dienen bywijle vernieuwt, zonderling als gemeen gevaar genaakt.
¹² In bedenkelijke tijden is 't opdoen van voorraadt van penningen van minste opzicht ende hósten: maar dienen welverzekert.
¹³ Handel met uitheemsche Vórsten pooge t'ontgaan den schijn van ontróuwe.
¹⁴ Hooge verklarings doen gelóoven dat zy inhouden, oft immers twijfelen aan 't tegendeel.
¹⁵ Dat van de preekstoel valt raakt reedst onder den man.
¹⁶ Verdichte dingen beschamen zich zelve.
¹⁷ De reukelóósheidt verzelschapt de slimme treeken.
¹⁸ Swaar is 't leugenen wel te doen sluiten.
¹⁹ Den leugenaar dient geen vergetelheit.
²⁰ De swakste nederleggende de waapenen moet eenigen toelucht hebben.
²¹ Met der tijdt slijten de parthydigheden.

Maar was de pais, sedert, door verscheide wegen, jae zelfs door¹ openbaar oorlogh, een jaar lang gesteurd. Zulks dat 'er; naa't verstandt van² zijne Majesteits invilliging, aan de zes jaren te kort quam, ende de Gereformeerden³ ongeirne aan't overleveren. Daarom had hy den Koning vertoont, dat zy verscheidde⁴ beswaarnissen hadden in te brengen, de welke, afgedaan in billijkheid, de overlevering gemakkelijker zouden doen voortgaan; ende had zijne Majesteit, te dien inzichte, de vergadering⁵ toegestaan; door den⁶ mondt des heeren van Bellievre, die, uit haaren name, van't eerste⁷ tot het laatste te Montalban bleef zien wat 'er ommeging. Welk meer niet was, dan datmen 'er de verzuimenissen ende overtredingen van't vredegebodt, op een' lijst⁸ gestelt had, om zijner Majesteit te vertoogen; mitsgaders onderlinge beloften gedaan, van geenerlei ongelijk oft overlaf met⁹ daadlijkheid betaalt, ende alzó den pais, in onvailigheid, te stellen; maar klaghten te doen aan¹⁰ hem Navarre, dieze aannam voor den Koning te brengen, ende rede daar op te vorderen: ten einde, zy, yemandt hebbende die hun't hóoft op hield,¹¹ onbenó-dicht bleven, om tó onórdentlijke middelen; gelijk voor dezen, hunne toevlught te nemen. Was óók den Koning zulks van hunnen handel ende't gewicht hunner¹² redenen gebleken, dat zijne Majesteit hunlieden vergunt had, de steden nóch eenige jaren in te houden. Waar over de¹³ verbondtmakers nu waren stribbelende tegens hem, ende opentlijk uitgevaren tegens zijne Majesteit¹⁴ zelve. Maar eenen yegelijken, die wist hoe 't de laatste dertien oft veertien jaaren in Vrankrijk gegaan had, gaf hy te bedenken, oft de Gereformeerden¹⁵ stófhadden, om zich met den pais te paajen, zonder andere verzekering. Ende, voor zijn hóoft, wilde¹⁶ wel rond uit gezeid hebben, dat hem 't inhouden der voorschreve steden voornemelijk ter harte gegaan was, om met die van zijn gezindheid niet zonder alle¹⁷ lijfberging te blijven, tegens den stórm, die hy uit hun t'zamenróttten zagh opkomen. Zy gaven wel voor, dat hun vermeersteren van steden mede was om¹⁸ verzekert te wezen, gelijk de Gereformeerden. Maar, in wat¹⁹ onzekerheid stonden zy, die, tegens acht steden, wel acht heele landtvooghdijen in hadden? Indien 't hun²⁰ daar loogh, hy was, den Staat ten besten, gereedt tót levering der steden, die hem nóch twe jaren veróorloft waren te houden: ²¹ mits dat zy in 's Konings handen stelden, de geene die zy hadden ingenomen: dat meer was, droegh zijner Majesteit op, zijne ende zijnes neefs des Prinssen Landtvooghdijen, indien zy verstaan wilden, alzó met de hunne te handelen. Zó verre was 't met hem van meer

I 2

te eif-

¹ Gespreid oorlogh in een groot rijk is swaartlijk op een bot te sliffen.
² De goede vrouwe houdt zich aan't verstandt meer als aan de woorden eens verdrags.
³ Ruimen van sterkten komt langzaam by.
⁴ Die yet inhoudt over tijd, brenge redenen van schijn voort.
⁵ De Vorst gedóoge geen vergaadering zonder zijn verlóf.
⁶ Verlóf ongeirne oft met omzien gegeven, zy maar by monde.
⁷ In alle vergaaderingen hebbe d'Overheid den haaren.
⁸ Gevoeghde klachten hebben klem.
⁹ Daar elk zich zelven rechten wil, is de vrede veegh.
¹⁰ Verzoek aan den landsheer geschiede door achtbaaren persoon.
¹¹ Die nergens heul vindt, helpt zich zelven onórdentlijk.

¹² De Vorst neemt aan, oft gelaat zich aan te neemen de redenen der geenten, dien hy, door nóódt, belieft.
¹³ Daarmen d'eene parthije mede stilt, versteurtmen d'andere mede.
¹⁴ Uitvaaren tegens den landsheer is hachelijk en onheusch.
¹⁵ Die door bevoorruwen is bygebracht, kan mes glimp verzekering eiffchen.
¹⁶ De grootmoedige gaat geirne rondt.
¹⁷ Noodweer is rechvaardigh.
¹⁸ Dat men aan eene parthy toestaat, wil d'andere voorts mede hebben.
¹⁹ Die op verzekering staat, behoort zijn onzekerheit te doen blijken.
²⁰ Veel is't parthije zijnen dekmantel te doen ontvallen.
²¹ Een billijk bodt van parthye geboden, siels wederparthye dapper in't ongelijk, zó zy 't weigert.

te eiffchen, gelijk zy zich niet en fchaamden, den Koning, an end an, met nieuw verzoek¹ over de handt te wezen. Het was dan goedt te zien, wie² den staat de gróófte liefde droegh: ende ongerijmt, den huisknecht meer yvers tót den³ gezinne toe te vertróuwen, dan den zoone zelf: al te luttel sluitende, dat vreemdelingen hun wilden vroedt maken, van zorghvuldigher te zijn voor den welstand⁴ des ryx, dan de geenen dien die góldt, ende overzulks deze zórgge aangeboren was. Al de wereldt wift, dat hy, van aver t'aver,⁵ uit perfonen gefpróten was, die nóit raadt óft daadt gaven, tót het⁶ nýpen der gemeente, door fchattingen, óft hónen des adels met onwaardigheidt. Ende⁷ wift al de wereldt, dat deze⁸ vreemdelingen, zó ras zy voet in Frankryk kregen, opgebraght hadden⁹ 't verkóópen der ampten,¹⁰ 't verzieren van nieuwe op nieuwe tóllen, ende andere byfterbeden. Hem aangaande, bad alle staten des ryx t'overdenken ende t'onderzoeken, óft door zyn toedoen, hoe gróót een last hy óók op den hals gehad hadde, 't vólk¹¹ waar befwaart. Ende zónde niet bevonden worden in zyn regeringe, over 't weenigh onderzaten die hem Gódt verleent had, dat ze óit van hem, in zó gróót een nóódt, als hy gehad had, met fchatting overladen waren: dat óit¹² edelmanne, met wóórdén óft werken, van hem ware te kórt gefchiedt, in goedt óft bloedt: óft eenigh geestelyk perfoon¹³ verongelykt. Maar waren zy altydts wel ontfangen, ende hy gereeder geweest met het vergeten, dan zy met het leedt doen. Dat hy altydt alle eerbiedigheidt bewezen had den hóógen¹⁴ hoven, ende den rechte; zich daar tegens nóit¹⁵ geweldelyk verzet; óft, verzócht zýnde,¹⁶ sterke handt geweigert te leenen; ende vrundfchap gezócht met alle¹⁷ deelen van den staat: zulx hy niet¹⁸ licht voor een vyandt van den zelven te nemen waar. 't Bleek dat het rýk, door de binnenlandtſche óórlógh, in d' uiterſte¹⁹ ellenden was vervallen. Maar hy hadze niet gewoert, dan door d' uiterſte²⁰ nóódt: alhoewel hy, die in 't óógh hebbende, hun een voordeel had²¹ konnen afzien. Gelijk toen hy laast, in de staten te Blóis, by doorſteken²² werk, van hunlieden, balling²³ verklaardt werdt, met alle die van zyn gelóóve: 't en waar zy 't veranderden; 't welk hem miſſchien²⁴ licht zónde ſtaan, indien 't hem niet bet ernſt en ware, dan hunlieden. Had óók nóit den pais²⁵ verhindert door inzicht van eenige baat, alhoewel hy zó²⁶ geboren was, dat zyn heil óft onheil den ſtaat betrof. De

enkele

¹ Den Vorst meer en meer te vergen geeft veeltyds voordeel, maar maakt moeyelijck.

² Zien voor zeggen.

³ Eigen gaat ter harten.

⁴ Den Vorsten van den bloede gelt het verloop van den staat.

⁵ Gunstwaardigh is 't uit burgerlijke voorónderen gefproten te zijn.

⁶ Schatting ſmart de gemeente, wederwaardigheidt den adel meeft.

⁷ Invoerder van laſten wordt langzaam vergeeten.

⁸ Van vreemdelingen kammaen luttel lieden. De inkomeling draage zich zeedigh in landtzaaken.

⁹ Aan 't verkóópen der ampten is veel ergernis vaſt.

¹⁰ 't Verzieren van nieuwe tóllen valt haatelijck.

¹¹ Die 't vólk verſchóómt van geeven is zyn vriendt.

¹² Den adel eere toedragen, is hun harte trekken.

¹³ Geestelijke ſtaan naanv te wachten.

¹⁴ De rechtshoven zijn in waarde te hóuden.

¹⁵ Den rechtshoven te wederſtaan is gróóte baldadigheidt.

¹⁶ D' ondervorſt is ſchuldigh 't recht te ſterken.

¹⁷ De Vorſt van den bloede beviuze zijne genegeheidt aan alle deelen van den staat.

¹⁸ Die zich draaght als vrundt, zalmen langzaam vyands naam doen dragen.

¹⁹ Niet bederffelijckers als inlandſch óórlógh.

²⁰ Nóódt veronſchuldigh alles.

²¹ Die om der vrede wil laat zynen vyandt een voordeel af te zien, moet wel goedertieren zijn.

²² Beſteeken raadſlot ſmaakt na omvertigheidt.

²³ Een ſwaar ſtuk, den erſten Vorſt van den bloede met veele duizenden menſchen balling's lands te leggen, om gelóófsverſchil.

²⁴ Die luidt roept van godsdienſt, isze vaakers minſt ernſt.

²⁵ Dien wiſſelen van gelóóf licht ſtaat, verght het lichtlijck anderen.

²⁶ Eige baat verhindert meenige vrede.

²⁷ Wel- óft qualijckvaart des Prinſſen van den bloede betrefst den ſtaat.

enkele¹ vailigheid voor hem ende² zijn' geloófs verwanten was 't, dat hy altydt gezocht had te bedingen: nóit³ gezagh, ampten, oft jaargelden. Andersins had'er licht⁴ toe kunnen komen, maar niet op willen staan, nóchte Anjou daar mede ophouden, toen hy zó⁵ toghigh naa Nederlandt was. Ende dat deze goede Françoizen den Koning een oorlogh verwekten, in zijn rijk, op dat hem niet⁶ leedigh en stonde, de Nederlanden, hem aangeboden tot zijn eigen⁷ zegen, aan Vrankrijk te⁸ hechten. Wat maght ende middel, sedert dien tijdt, de zijne geweest zy, gaf hy een' yeder te bedenken, mitsgaders, welke de⁹ ongelijken ende wederwaardigheden, hem, door hun beleid, bejegen. Het volk waar lang in den grond¹⁰ bedorven geweest, had hem des zelven niet bet erbarmt, dan henlieden. Maar hy was een lidt,¹¹ ende gevoelde de qualen van 't rijk, al eerze hun aan de koude¹² klederen gingen. Ende, dus doende, had hy verdiendt den¹³ bynaam van ketter, ende hervallen ketter, vervólger der Katholijken, ende andere. Nopende 't slót, van¹⁴ onontfankelijkheid tot de króne, dat z'er uit maakten, doende den heer Cardinaal¹⁵ van Bourbon zich noemen eersten Prins van 't bloedt, ende 's Konings vermoedibaren naazaat; dit was 't punt dat hem meest ter harte ging, maar dat hem, tot noch toe, minst¹⁶ in den zin, ende laatst¹⁷ opgekomen was. Te vrede, hier in, met hope van 't lang leven ende vruchtbaarheid des Konings, die noch in 't bloeijen¹⁸ zijner jaren was, gaf hy zich; vertrouwende op zijn' zaake allen Françoizen¹⁹ bekendt, ende op²⁰ Gódt voorstander des rechts. Ende gelijk hy in 't stuk van 't gelóove bereidt was, zich t'onderwerpen aan een algemeen oft François concilie, alzó in landzaaken aan een' wettige vergadering²¹ van staten. Daarentusschen²² zócht niet dan een gerust leven, onder gunste des gebódis van paize, mitsgaders goedt, bloedt, ende vrienden te besteden tot dienst²³ zijner Majesteit, ende bescherming aller vrome onderzaten. Ende dewijl de bondtgenóten zijnen persoon wilden doen houden voor 't wit hunner wapenen, ende hem, te dien einde, met de voorverhaalde lasteren²⁴ besprengden, die ongetwijffelt zijner Majesteit ter óren gekomen waren; zó bad hy de zelve, hem te goede te houden, dat hy aldaar, behóudens d'eerbiedigheit²⁵ haar toebehóorende, verklaarde, dat zy

I 3

daar

¹ Vaaligh leeven is 't minst daumen verzoeken kan.

² Eige baat zoeken staat vry, wanneerze met het gemeene best gemengt is.

³ By sluiten van paize bedingt de gróote gemeenlijk eenigh voordeel.

⁴ Kleene konst is te schuven 't geen daarmen swaarijk toe geraken kan.

⁵ Om nit last oft tot lust te geraken, laat de Vorst zich veel afdringen.

⁶ Inland'sch oorlogh te verwekken is haatelijk, maar te haatelijker, wanneer 't uitland'sche aanwinst belet.

⁷ Geen achtbaarder aanwinst als een heerschappye zonder voorwaarden.

⁸ Verknóchte leden maaken sterken staat.

⁹ Geterghit zijn, maght hebben, en dulden, zijn zeldzaam gezelschap.

¹⁰ Daar twee parthyen even hevigh zijn, is de gemeente haast bedorven.

¹¹ Een lidt heeft zucht tot zijn lichaam.

¹² De staat geldt den vreemdeling de wagenhuir.

¹³ In regeeringe is alle opspraak door geen wel-doen t'ontgaan.

¹⁴ 't Lasteren der vroomen geschiedt tot wijder eindt.

¹⁵ De listige nit zijn vuil met eenen anderen.

¹⁶ De Vorst van den bloede behóort op den dóode des Koninx niet te denken; maar daar 't vereijcht wordt zijn eigen recht voor te staan.

¹⁷ Veel vermaans van recht van naaantschap voor den Landsheer is onzoet.

¹⁸ Van vruchtbaarheid in bloem der jaren, is niet licht te wanhoopen.

¹⁹ Ongetwijffelt recht met vele redenen vast gemaakte, schijnt mistróuw te werden, ende baart eer twijfel als meer verzekering.

²⁰ Gódt rechts voorstander.

²¹ Yder behóort zich in landzaaken te laten overstemmen, van eene wettige vergadering van Staaten.

²² Men behóort yder in verschil staande ongemocit te laten, tot dat zijn' zaake wettigh gesloten zy.

²³ Die in geschil met den Landsheer staat, moet niettemin vaardigh zijn om hem ende den lande te dienen.

²⁴ Openbaare lasteringen heefstmen zich aan te trekken.

²⁵ Uitering van trótsheid voor den overheer, staat te doen met eerbiedenis jegens hem.

daar aan valschelijk ende bóóselijk hadden ¹ gelogen. Ende, om hunnen achterklap met der daadt te schande te maken, bad den Koning, zonder zich dezes te bekommeren, óft te waagen ² zijn' al te dierbaren persoon, met goeden óoge aan te zien, dat dit geschil tusschen hem ende henlieden moght' werden vereffent; ende ³ koopte aan Góds genade, zó binnen als buiten 's rijx, vrienden genoegh te vinden, om d'achterklappers te brengen tót rede, ende beken van de ⁴ gehóórzaamheidt, die zy zijner Majesteit, mitsgaders d'eere ende ontzigh die zy hem, onder de zelve, schuldigh waaren. Maar, om den wegh af te snijden aan de bloedstórtinge van den edeldom, bederffenisse des volks, ende gódtlóze grouwelen van den ⁵ óórlógh, waar aan hy niet ⁶ peizen kon zonder zuchten oft tranen te laten, wilde hy den Koning wel óórmoe-delijk ende van heeler harte gebeden hebben, zijne Majesteit geliefde niet vreemdt te vinden het bódt, dat hy mits dezen boodt den heere van Guize hunnen krijgsoverste, van dezen óórlógh te slijten tusschen diens ⁷ persoon ende den zijnen, een tegens een', twee tegens twee, tien tegens tien, twintigh tegens twintigh, min oft meer, zó veel als Guize wilde, met wapenen onder ridders met ⁸ eere gebruikelyk, op een' vailige ⁹ plaatze, binnen óft buiten 's rijx. Een' eere, ¹⁰ voorwaar, naa de welke de heer van Guize, gemerkt hunner personen onevene waardy, en onderscheidt, een' yeder bekendt, door alle mogelyke middelen behóort te staan. Een ¹¹ geluk óók, dat hy ende de heer Prins van Condé zijn neef, zeer geirne zullen kóópen ¹² met hun bloed. Verklaarde vóórts ernstelyk voor ¹³ Gódt ende zijn gewisse, dat ¹⁴ nócht hóómoed, nócht haat, nócht wraakgierigheid, hem dezen wegh deed kiezen, maar alleen de ¹⁵ yver om te zien Gódt gedient ende geëert, den Koning uit quelling, den staat in rust, de gemeente behóuden. Verzekerde ¹⁶ hy zich óók, dat Gódt almaghtigh; die de harten ¹⁷ doorzag, ende 't beleidt ¹⁸ had van 't lótt der wapenen, 't recht zijner zaake, aan all de wereldt, door ¹⁹ de uitkoomst, zóude ²⁰ bekendt maaken, om den nakomelingen, ende alle ceuwen 'ee-nen ²¹ spiegel te dienen: Gódt, ²² van wien hy den tóórne, wraak, vloek over zich riep, indien zijn' verklaring valsch ware; indien hy óit quaden ²³ in val gehadt had, tegens den Koning, tegens des zelven staat, tegens des zelven onderzaten, hoedanigh die óók zijn moghten, ende van welken ²⁴ gelóóve; indien

¹ In openbaare tweedragt met zijnen minder, past den Vórst uit zijnen mondt te spreken.

² Den Landsheer buiten hagh en kommer te honden trekt zijn jonst.

³ De klokmoedige houdt zich aan hóoge hoop.

⁴ D'onderzaat is den Landsheere gehóórzaamheit, zijnen bloedverwanten eerbiedenis schuldigh.

⁵ Binnenrijgh moort adel, bederft gemeente, giet gruvelen.

⁶ Een welgebooren gemoedt ijst van inlandsch óórlógh.

⁷ Smaakelyk is der gemeente dat een Vórst uitbiedt haaren last alleen te draagen.

⁸ De ridder heeft in alles d'eere ende voeghtlykheidt te betrachten.

⁹ Lijf om lijf vechten eischt een plaats daer beide parthyen even vailigh zijn.

¹⁰ 't Is den mindere gróote eer, dat zijn meerder zich stelt om zonder voordeel tegens henz te vechten.

¹¹ 't Past den man van wapenen geen gelegen-

heidt te verzuimen daar eer te winnen is.

¹² De hóoghste eer des Prinsses is zijn bloedt voor 't gemeene beste te stórtten.

¹³ 't Moet ernst zijn, daarmen Gódt ende gewisse ophaalt.

¹⁴ Men stelle zich in geen lijfsgevaar, uit onkristelyke oorzaaken.

¹⁵ Eerlyke yver is die van Góds eere, 's landsheeren genoegen, staats rust, gemeentes behóudenis: ende daar die betracht wórdten, gaat alles órdentlijk.

¹⁶ Goede zaake, goet vertrouwen.

¹⁷ Gódt doorziet de harten.

¹⁸ Gódt heeft het beleidt van 't lótt der wapenen.

¹⁹ Alleman oordelt geirne een' zaak na dat zy nitvalt.

²⁰ Recht dient bekendt te zijn.

²¹ Straffe is om ten spiegel te dienen.

²² Verklaaring onder aanroepingz Gods doet zich zeer gelóóven.

²³ 't Is veel datmen niet denken dar.

²⁴ Ongelóóvigen in hunnen zin, te misgunnen schijnt velen vry te staan.

indien hy óit toelig getimmert had op 't¹ graf zijner Majesteit, óft in zijnen geest² overlafst ontworpen teghens 't Roomfche geloóf, óft de geenen die zich daar aan hielden. Gódt óók, van wien hy³ zege, gunft, ende genade verwacht, tegens de geenen, die zonder rede zijn bederf zóchten, ende onder de⁴ fchaduw van zijnen naam 't rijk in roeren te fteflen, alle órden⁵ om verre ftieten, de gemeente byfter maakten, ende den⁶ Koning trachtten te fchoppen uit zynen ftaat. Dusdanigh was de verklaring van Henrik. Maar de Koning bleef⁷ beteutert in 't overwegen van de maght der bondtgenóóten, ende zijn eigen onvermogen. 't Welk⁸ ziende de Koninginne moeder, hield daar op aan, hem te bedenken gevende, dat hy voor had⁹ Paus, Kaizar, Koning van Spanjen, Hartógh van Savóijen, zommige Duitfche¹⁰ Vórfen, de Katholijke Zwitfers, 't heele huis Lóthringe, ende de gróte¹¹ fteden van Vrankrijk, al t'zamen hóudende, dat hier aan de Katholijke¹² gódsdienft hing, tót behóudenis van de welke hun opzet was 't¹³ uiterfte te waagen. De vreeze¹⁴ dan in den Koning boven den man zijnde, zulks datze hem klaarlijk¹⁵ aan te zien was, rees der bondtgenóten¹⁶ moedt zó veel als de zijne daalde. Des vervóderen zy zich hem te vergen, 't¹⁷ in óótmoedige wóorden, een verzoek, ondertee kent by den Cardinaal van¹⁸ Bourbon ende Hartógh van Guize, van zulk eene¹⁹ ftóutigheid, dat het niet min en was dan gehóórzaamheid eiffchen van hunnen heere. Want het ftrekte, om hem, tegens²⁰ alle zijn' voorgaande geboden, te doen maken ende befweeren een²¹ onwederroepelijk bevel tot²² uitróijing der ketterijen; de Gereformeerden met geweldt²³ drijven uit d'ingeruimde fteden; dien van Geneve²⁴ opzeggen zijne befchermenis; rechtveerdigen²⁵ hunne wapenen, ende door de zelve²⁶ uitvoeren den inhóudt des gebódt. Hoe zy meer opgaven, hoe hem 't hart²⁷ kleener werdt. Hy overquam met hun, meeft al tót hun²⁸ eigen zeggen, ende willighde hun in, tót verzekering, twaalf zó²⁹ fteden als floten, aan verfcheide³⁰ óórden des rijx. Henrik, verwittight³¹ wat 'er omging, fchreef,

*De Koning
fufst.*

*Stóut ver-
zoek der
bondgenó-
ten.*

*De Koning
fivight, en
overkomt
met hun.*

den

¹ Haatlijk is 't op eenes anderen dóódt te hoopen.
² Overlafst om geloófszaaken fchijnt uit geenen goeden geest te koemen.
³ Lijden zonder verdienfte tróóft zich geirne in Gode.
⁴ Staatftooring wil alijts onder fchaduwe fchui- len.
⁵ Orden omftóóten is den ftaat waagen.
⁶ Staatzucht fpaart kleen nocht gróót.
⁷ Geweeten van fwakheid weert rustigheid van befluit.
⁸ 't Is een weet luimen van luiden waar te nee- men.
⁹ Het hóóft van zijnen geloóve tegens te hebben valt bedenkelijk.
¹⁰ Maghtige gebuiren ftaan te vrunde te hóuden.
¹¹ Gróote fteden omfchipperen licht hunnen Vórf.
¹² Yver in gódsdienft baart dappre ftijfzinnig- heid.
¹³ Die 't uiterft gerróóft is valt een harde parthye.
¹⁴ Vreeze eens gevat is licht op te jagen.
¹⁵ De Vórf behoort ten minften de vreeze binnen te konnen hóuden.
¹⁶ Men verheft het hart wonderlijk op vreeze in wederparthye.
¹⁷ Den Vórf op het hóóft te klimmen vangtmen aan met ftóut verzoek in ootmoedige woor-

den.

¹⁸ Een Vórf van den bloede voor aan eener par- thye ftijft dapper.
¹⁹ Die war zoekt verzoekt onwede.
²⁰ Qualijk past het eene gebódt tegens 't ander uit te geeven.
²¹ Daarmen gewent lichtlijk geboden te veran- deren, moetmenze entlijk met nicurwen bynaam fterken, om te doen geloóven dat zy zullen ftaadt grijpen.
²² In fcheuring pooghmen niet alleen te ver- drücken, maar te verdelgen.
²³ In bedenkelijke tijden ruimmen geen verze- kerplaatfen dan door divang.
²⁴ Yver in gódsdienft ziet geene rede van ftaat aan.
²⁵ D'onderzaat die wapenen licht, is begaan omze te doen rechtvaardigen.
²⁶ D'onderdaan hebbende wapenen aanvaart, dientze te hóuden ende te gebruiken.
²⁷ Vrees waft door ftóutheid van wederparthye.
²⁸ Vrees maakt Vórf tót ftaaf.
²⁹ Zonder vafte plaatfen ftaat een parthy in 't blank.
³⁰ Een parthy gefpreit door 't landt moet haar verzeckerplaatfen gefpreit hebben.
³¹ De man van ftaat verneeme fcherp.

Navarre,
Condé, ende
Mommoren-
cency geven
nieuwe ver-
klaring uit.

De Koning
herroept de
voorgange
geboden.

Gezant-
schap aan
Navarre.

den tienden van Hóimaandt, uit Nerac, aan den Koning, dat zijne Majesteit gedenken wilde aan de ¹ brieven van haar eigen hand; waar by hem hoop ende belófte ² gegeven was, van zijne zaaken te behartigen gelijk als ³ haare eigene. Ende, hoe dat hy, om zijner Majesteit te ⁴ gehóorzamen, veele gelegenheden, van zijnen vyandt ⁵ afbrek te doen, had laten verloren lóópen. Beklaaghde zich zelven, dien men, zonder acht hier op te nemen, in d' uiterste nóódt ⁶ liet steken; ende 't rijk, dat te ⁷ gronde ging, zómen vóórt voer met dezen handel; 't welk hy nóch ⁸ niet gelóóven wilde. Eene maandt daar na gaf hy, mitsgaders de Prins van Condé, ende Hartógh van Mommorency, een' nieuwe ⁹ verklaring uit. Waar by getracht werdt te vertónen, dat het wit des bondtgenóódschaps ware, den huize van Frankrijk een ¹⁰ voordeel afte zien, tót behoef van die van Lothringen: welker handel, al van den tijdt van wýlen François den tweeden af, zó klaar ¹¹ sprak, van hunne zucht tót de króne, dat het niet te verdóven waar met ¹² luidtroepen van gódsdienst; die zy by verscheide gelegenheden ¹³ wel bewezen hadden, dat hun niet ter harte ging. Dat óók de vruchten hunner wapenen van heel een' ¹⁴ andere smaak bevonden werden, dan men den vólke ¹⁵ belóft had; ende hoe langer hoe qualijker bekomen zóuden allen ¹⁶ staten van Frankrijk. Des beswoeren zyze, dat zy zich wilden tegens de ¹⁷ vredebrekers kanten ende opmaken, met een' wettige ende nóódige ¹⁸ verdadinge van de grondtmetten des rýks, órden der afkoomsten, staat ende vryheidt des Konings ende der Koninginne. Den achttienden van Hóimaandt herriep de Koning alle voorgange geboden, bevelende, den ¹⁹ Predicanten binnen een' maandt, ende allen anderen binnen zes maanden, 't en ware zy 't Roomsch ²⁰ gelóóf aanvaardden, 't rijk ²¹ te ruimen, op verbeurte van lijf en goet. Ende, vernemende dat Henrik, by de Duitsche Vórsten, lichtung ²² van vólk t' zijner hulpe te wege gebraght had, zandt t' hemwaarts, na Nerac, den Cardinaal van Lenoncourt, den heer van Pougny, ende Prezident Brulart. Deze ²³ onderwonden zich, den pais, met de bondtgenóten, te schuiven op de ²⁴ nóódt, dieze den Koning had doen aangaan, om voor te komen de ²⁵ scheuring der Katholýken. Zy vertóonden, als uit zonderlinge ²⁶ genegentheidt zijner Majesteit

t' hem-

¹ Schrijven van Koninx eigene handt schijn wightigh.

² Koninx belóften behoóren voor al vast te staan.

³ Op hóoge woorden verlaamen zich lichtlijk.

⁴ D' ondervórst doe veel om zijne geboórzaamheidt te rechtvaardigen.

⁵ Schaadlijke gehóorzaamheidt is gunst waardigh.

⁶ Den gehóorzamen onderdaan in nóódt laten is haatlijk.

⁷ Den Vórst voeght den staat bet te behartigen als zich zelven.

⁸ Men gelóóve langzaam 't quaadst van zijnen opperbeer.

⁹ De wapenvocrende onderdaan heeft veel te verantwoorden.

¹⁰ Verreemding van de króone staat yder, voor al den Vórst vanden bloede, te weeren.

¹¹ Staatzucht is sivaar om verbergen.

¹² 't Moet een wel kentlijk gebrek zijn dat niet te verduisteren is met luidtroepen van gódsdienst.

¹³ Werken wijzen gódsdienstigheidt best uit.

¹⁴ Vruchten van wapenen zijn zelden van de

gehoopte smaake.

¹⁵ Nieuwzoekers belóoven 't schóónste.

¹⁶ Inlandsch oórlógh smart alle staaten.

¹⁷ Vredebreekers behooren by yder haatlijk te zijn.

¹⁸ Nócht grondwet des rýks, nócht órden der afkoomsten, nócht staat des Landsheeren komen geschókt worden zonder 's lands gevaar.

¹⁹ Hóóften der gezintheit hebben meest te lijden.

²⁰ Daar 't getal gróot is dat verstaan wordt te doolen, moetmen verschoónen de geene die zich omkeeren.

²¹ Landtverbódt is de verschoónbareste strafheidt in zaaken van gelóóve.

²² Het ene mes hóudt (gelijk men zeidt) het ander in de scheede.

²³ De gezant verdadicht altijdt zijnen meester.

²⁴ Noodt ontschuldighit alles.

²⁵ Een hóóft van parthye staat geen ding meer te verhoeden als scheuring van de zijne.

²⁶ Eerbicding en minlijkheidt van woorden voeght wel al ismen in vyandschap.

h'hemwaarts, dat zó wel zijn tijdtlyk¹ als eenwigh welvaren aan 't Katholijke gelóofhing: gemerkt de nóódtwendigheidi des zelven, om tót de² króone te komen. Des had hy te bevóorderen datmen's Konings gebódt³ erkende, ende ten minsten⁴ voor zes maanden staakte d'oeffening van het Gereformeerde. Ondertusschen⁵ zóud'er niet geslapen worden op gelegenheid om hem te vernóegen: willende verstaan hebben, zonder uitspreken, datmen op een⁶ concilie dacht. Vóórts⁷ eischten 't herleveren der steden van verzekering. Henrik hier op, zeer eerbiedelijk bedankende zijne Majesteit voor de minlijke jonste, wilde haar gebeden hebben te denken hoe qualijk hem, by wien dóch in 't stuk zijner zaligheid geen⁸ wereldsche inzichten vielen, passén zónde van gelóove⁹ te veranderen. Ende dat hy nóchtans voorhenen verklaart had zich te gedragen tóteen¹⁰ vry concilie. Dat het schórsfen¹¹ van oeffening der Gereformeerde gezindtheit, niet te bemiddelen waar door een afgeperst¹² gebódt, strydende¹³ tegens de voorgaande; nóchte aan¹⁴ hem stondt, 't geen zó¹⁵ veel lieden met eeren betref. Nopende de steden van verzekeringe, waar 't eer tijdt om nóch andere te eiffchen, gelijk¹⁶ de bondtgenóten deden, dan om ze r'ontledigen. Deze verdwijnende, deden de gezanten eenen¹⁷ anderen voorflagh. Zó hy met de¹⁸ Koninginne moeder, als gelast¹⁹ van zijne Majesteit, wilde handelen, zy zóude zich verwoegen tót Champigny, mits dat hem geliefde daar toe tijdt te geven, ende zó lang te doen²⁰ stil staan de uitheemsche²¹ heirkracht, gereedt om over 's rixx²² grenzen te zetten. Des²³ zóndemen wederom des Konings hairkrachten doen keeren aan gins zijde der Lóire. Hy sloegh²⁴ plat af het ophóuden van 't geweldt uit Duitslandt, ende 't verkoelen van den yver zijner vrienden: voor²⁵ de rest liet zich gezegen. Maar, boven de krachten der bondtgenóten ende des Konings, kreegh hy nóch op den hals de wapenen der geestelijkheid, begaan om zich in²⁶ alles te mengen. Wapenen, dien 't dikwils niet ontbreekt aan

K

werelt-

¹ Tijdtlyk en eenwigh welvaren te gelijk moeten dapper bewegen.
² De sterkste parthy in een landt geeft zich lankzaam onder Vórst van anderen gelóove als 't haar.
³ Om tot eendraght te geraaken moetmen elkanderen te gemoet komen: voornemelijk de minste den meesten.
⁴ Als de meeste schijnt toe te geeven, valt den minsten haatlyk zijn emdt te hóuden.
⁵ Alsmen daatlykheidt van vyandschap uistelt kan ondertussen yets verschijnen dat verbittering mindert.
⁶ Hoop die men zelf misstróuwv, dient niet gegeven met klaare woorden. Een concilie te weegh te brengen valt sivaar om der Pauzen onvilligheidi.
⁷ Men eischt veeltijds 't groote om 't kleene te bekoemen.
⁸ In 't stuk der eenwige zaligheid behooren geene wereldsche inzichten plaas te grijpen.
⁹ Zonderling mistaast wisselen van gelóove.
¹⁰ Aan een concilie behoort zich yder t'onderwerpen, maar 't moet vry zijn.
¹¹ Oeffening van gódsdienst eens ingevoert is sivaar te staaken.
¹² Een gebódt den Vórst afgedrongen wordt qualijk gehóórzaamt.

¹³ Een gebódt strydende tegens de voorgaande, kan men dwiden te strijden tegens 't gemoedt des gebieders.
¹⁴ Last die de Vórst van zich schuiven kan daar mede beswaart hy licht anderen.
¹⁵ Veelen staat lichtst yet aanstóotelijx over zich te neemen.
¹⁶ Het schijnt vry wat verschóonings voor een parthye als wederparthye 't zelfde doet.
¹⁷ Een gezant zy gestuift van verscheide voorflagen, om d'een afgaande, d'ander te openen.
¹⁸ Aan d'aanzienlijkste gezanten heestmen best 't geen men bedingt.
¹⁹ Hoe gróot een ondervórst is, zijn woordt is windt zonder volmaght van den Landsheere te hebben.
²⁰ Stil staan eener heirkracht verachttert dapper.
²¹ Uitheemsche heirkracht baart de meeste onheilen.
²² Yder dagh van een heirkracht op onzen bodem staat dier.
²³ Die yet gróots eist dient 'er tegens yet te bieden dat bykomt.
²⁴ 't Ophóuden eener heirkracht verkoelt den yver derzelve.
²⁵ Met onderhóudt van handeling is nut te doen: maar datze ons niet en mompe.
²⁶ Geestelijckheit onderwindziek.

*Navarre
in den ban
des Paus.*

*Wederleg-
ging van
s Paus ban.*

wereltlijken ¹ naadruk. Paus ² Sixtus de vijfde deed hem ende den Prins van Condé in den ban; verklaarde hen voor hervalle ³ kettters, ende vervólgers ⁴ der kerke, ende verfteeken met alle hunne naakomelingen van alle recht om eenige vórstendommen te bezitten ófte te ⁵ erven; inzonderheid, het koninkrijk van Vrankrijk. Gehele boeken quamen hier tegens uit. Ende de ⁶ hoven van Parlemeute wilden nóit verftaan den Paus zó veel ⁷ gezaghs in te ⁸ ruimen, dat zy dezen ban van waarde kenden. Oók zandt Henrik een ⁹ wederlegging van dezen, gelijk mede Condé, aan den Paus, ende deedze, den zelften van Slachtmaandt, hechten aan de ftraathoecken van Rome, waar van 't voorneemfte verftandt was: *Dat hy zich stelde tegens de verklaring ende ban van Sixtus zich ¹⁰ noemende Paus, ende zich dien aangaande beriep ¹¹ tót het hóf der genóten van Vrankrijk. Dat mijn heer Sixtus, hem noemende hervallen ketter, behóudens zijne heiligheid, valschelijk ende bóóffeljk ¹² gelogen had; ende zelf ¹³ ketter was. 't Geen hy aannam te bewijzen in een vry ¹⁴ concilie. Hoopte óók, dat Gódt hem zóude begenadigen met middel, om dezen ¹⁵ luster, zijnen Koning, zijnen huize, zijnen bloede, ende allen Parlemeuten van Vrankrijk gedaan, te wreken: gelijk zijne ¹⁶ voorzaten wel hadden kunnen doen, wanneer alzulke gezellen buiten ¹⁷ hunnen plicht bestonden te treden, vermengende ¹⁸ het geestelijk met het wereltlijk. Waar toe hy te hulpe riep alle ware ¹⁹ Christen' mogentheden: Op dat geweert werde de ²⁰ tyranny des Paus ende der Françoísche verbondtmakeren, ingebonden tegens ²¹ Gódt, Koning, ende gemene rust der Christenheid. Maar de Koning, ziende de Gereformeerden zich met de zes maanden, hun by 't gebódt van lefledend' Hóimaandt vergunt, ²² behelpen tót toerusting op tegenweer, nam 't op ²³ voor stófs genoegh, om, by verklaringe van den zevenden in Wijnmaandt, dien tijdt te ²⁴ befnijden op veertien dagen. Waar ²⁵ door me-*

nichte

¹ De wereltlijken verbloemen hunne aanslagen met het oordeel der geestelijkheid.

² Geestelijkheid geeft geenen windt over.

³ De geestelijkheid zet gerne de gebreucken op 't hóogst in.

⁴ Een vervolger der kerke schijnt met klaarder rede vervolgt te mogen worden van de kerke, dan een enkel ketter.

⁵ Ontzighelijk is de maght van Vórsten t'onterven.

Die van de heerschappye verfteeken is, dien valt het volk stónter tegen.

⁶ Rechtshoven staat te yveren voor de hóogheid der heerschappye.

⁷ Aanneemen van nieuw gezagh heeft veel opspraak.

⁸ Wacht den geestelijken meer in te ruimen dan hun toekomt.

⁹ Daar uw recht te na gekomen wordt, swijght niet.

¹⁰ Den geenen die eenigh vonnis velt, gaat zeer tegens datmen hem niet ken voor den geenen, die hy wezen wil.

¹¹ Die eenen anderen rechter afflaat, bewijzen ten minsten dat hy voor zijnen wettigen bereidt is te recht te staan.

¹² De gróóten door hunnen minderen van afkoomst, zonder ontzigh aangetaft, vaarsen uit als tegens hunnen minderen.

¹³ Die yemandt voor ketter hóndt, wordt van den zelven gemeenlijk mede voor ketter

gehóuden.

¹⁴ Concilie behoort vry te zijn ende is 't zelden.

¹⁵ Lóóffeljk zoekrmen alle wat mogelijk is deeltachtigh te doen schijnen aan 't ongelijk dat ons bejegt.

¹⁶ 't Past den Prins te doen bliken dat hy aardt na brave voorzaaten.

Daaden der voorónderen zijn een leer van 't geen hunne nazanen moghten bestaan.

¹⁷ De geestelijken voeght voor al zedigheit ende binnen hunnen plicht te blijven.

¹⁸ 't Geestelijk dient niet vermengt met het wereltlijk.

¹⁹ Tussen waar- ende naam-Christen is gróót onderscheidt.

²⁰ Geen billijker wapenen als tót weering van tyrannye.

²¹ Gódt, Overheid, ende gemeente zijn 't dien meest toekomt.

²² De leedtljder zal tot leedt van den leedtdoender gebruiken alle voordeel dat hy van den zelven bekomt.

²³ Men wachte zich zijnen sterkeren stóf tót onbenoegen te geven.

²⁴ De Vórst bindt zich niet langer aan zijn placcaat, dan hem goet dunkt.

Als 't nauwt, krennimen zich geener haatlijkheid.

²⁵ Schielijk opbreeken uit den vaderlande geeft maghtige schade.

nichte van menschen verjaaght ende deerlijk bedorven werden. Dit diende Henrik tót verschóning ¹ van órde die hy stelde, om de goederen zijner wederpartije aan ² te slaan, tót verval van de óórlóghslasten. Niettemin wendde hy alle ³ middelen aan om daadtlijkheid te stuiten, óft, zó 't daar toe quaaam, zijnen vijandt in 't ⁴ ongelijk te stellen. Hy schreef, op den eersten van Lóuwmaandt des jaars 1586, aan de drie ⁵ staten van Vrankrijk, ende stadt van ⁶ Paris, brieven vol yvers ⁷ tót ruste, ende grouwens van de lasteren des óórlóghs, vol vieriger ⁸ genegenheid tót adel ende gemeente. Hem ter gunste schikten de Duitsche vórstén van zijne ⁹ gezindtheit een staatljk ¹⁰ gezantschap aan den Koning; 't welk evenwel niet anders behaalde dan ondank en bescheide ¹¹ woorden; daagelijksche vruchten van bezendingen, die anderen, zonderling hunnen meerder, komen ¹² raden óft beroepen over 't aanstellen hunner ¹³ regeeringe. d'Eerste slagen van den óórlóge schutte de Prins van Condé, algemeen ¹⁴ stadthóuder van Henrik, ende dreef den Hartógh van Mercœur uit Póictou, daar hy, met twe duizendt man ¹⁵ alleenlijk, bestondt den meester te maken. Daar naa belegerde hy Brouage, ende braght het in gróóte ¹⁶ benautheidt. Maar verstaan hebbende hoe 't slót van Angers ten behoeve van Henrik was ingenomen, vloogh derwaarts, uit het leger, met cenige scharen, om het te bezetten; zó ¹⁷ heet in deze hope, dat hy de Lóire over trok, onbedacht ¹⁸ op de swarigheden van 't wederkeeren. Hy vondt het slót verloren, ende dapper te doen, om den vijandt, van alle ¹⁹ kanten op hem aankomende, t'ontgaan. 't Welk hem nóchtans gelukte, mits slóopende ²⁰ zijne benden, ende zich ter ²¹ zee gevende naa Engelandt. Van waar hy, heerlijk ²² uitgeruift door de Koningin, te ²³ Rochelle keerde. Dit ²⁴ was 't ontzet van Brouage. Maar hy had daar na wat beter ²⁵ gelux in zommige aanslagen. De Gerefórmcerden hadden, om de gelegenheid van Rochelle ende ²⁶ de zee, hunne verzamelplaats geraamt

Oórlógh
geópent.

K 2

in

¹ Het is by wijlen eenen Vórst dienstigh, dat zijne parthye mishandelt wordt, om met schoónbaarder overlast, uit wederparthye te persen de middelen, die hy uit de zijnen niet zóude durren.

² Goederen van den vyandt, onder ons geweldt gelegen, behooren besteedt te worden in kósten van den óórlógh.

³ De swakste vliede 't uitbersten ten óórlógh door alle mogelijke middelen.

⁴ Kloek beleidt is 't zijnen vyandt in de schuldte te leggen.

Die de schuldte van 't óórlógh heeft, heeft alle onpartijgen tegen, ten minsten met 'er harte.

⁵ Men bewijze schoorvoetende in 't óórlógh te treden.

⁶ In tijdt van sbeuring zoekt parthye gunst by de voorneemste leden des lands.

⁷ Aan de gunst eener gróóte stadt is veel gelegen.

⁸ De Vórst bewijze alomt zijne genegenheid tot gróóten ende kleenen.

⁹ Eensgezint zijn in geloóve verplight om elkanders zaaken te behartigen.

¹⁰ Na dat een gezantschap min oft meer staatljk is, is 't aangenaam ende verrichtende.

¹¹ Vórsteljk is 't dien hy ondank weet, daarom niet onbescheidenlijk t'ontmoeten.

¹² Raden zonder geroepen te zijn, is beroepen.

¹³ Yder verdriet du zich ander zijner regeeringe moet, zonderling zó dees zijn minder is.

¹⁴ Den Overste is hóoghlijk gelegen aan de hoedaanheit zijnes stedehouders.

¹⁵ Men moet de maat zijner maght weeten.

¹⁶ Een plaats, die meer door voorval van gelegenheid als by toelag verovert wordt, gebreekt spoedige bystant.

¹⁷ De hitte der hope bedwalmt d'achterdócht.

¹⁸ Een krijsoverste begeeve zich nergens zonder veilige toevlucht te zien.

¹⁹ Vyandt dienmen over magh bezetmen van alle kanten, anders geestmen hem open tót vlughten.

²⁰ Scharen, die 't genoegh is 't leven te bergen, konnen slóopende eenighsins heer koomen.

²¹ Uit een zeegeveest is bequaam ontkomen voor weinigen.

²² Eer ende dank hebben de Vórstén van verleege Vórstén nit te rusten.

²³ Een zeehaven is een gróót behulp ende toeverlaat voor eene swakke parthye.

²⁴ Het afwezen van een voornaam hóofst doet de zaaken zeer overstuur drijven.

²⁵ Het lóet der óórlóoge is wispeltuirigh.

²⁶ Zameling van óórlóghsvólk valt wel omtrent de zee kant gelegen, tót toewer van wapenen en lijfloght.

in Póictou. Derhalven maakte zich Henrik óók ¹ derwaarts, naa dat hy den Maarfchalk van Matignon had doen opbreken van voor 't flót Castels, Nerac ² verzekert, ende órde ³ gegeven op zijn' zaaken van Bearn. De Hartógh van Majenne stelde zich óft hy hem had' willen bestooken in 't ⁴ passeeren van de Garonne, hebbende alreeds den Koning ⁵ geschreven, dat hy niet ⁶ mis en moght van in zijn gaaren te blijven hechten. Maar Henrik nam eenen wegh, ende zandt den heer van la Rócque eenen ⁷ anderen op: den welken aldaar over geraakt zijnde hy vólghde, zonder man te verliezen; hoewel Majenne maar twee ⁸ mijlen van daar gelegert was. Daar naa trok hy naa Marans, dat van den Maarfchalk van Biron, eenen óuden ⁹ krijghsman, met ontrent duizendt paarden, ende tusschen drie ende vier duizendt voervólx belegert was: dien hy, mits bevoorwaardende vrije ¹⁰ oeffening van beide gezindtheden aldaar, deed vertrekken aan gins zijde der Charente. Het óórlógh van 's Konings zijde met kleene ¹¹ spoedt gevoerd wordende, haalde men weder op, den voorflagh van t'zamenpraak ¹² tusschen de Koninginne moeder ende Henrik. Maar, om beter kóóp ¹³ verdraghs te hebben, werden t'eener tijdt toegerust de Koningins reize, ende twe óft drie heirkrachten; mitsgaders een vloot vertóont voor Rochelle. Waar door nóchtans het mistrouwen ¹⁴ zó wakkerde, dat het zich liet aanzien óft Henrik nergens ¹⁵ toe zóude ¹⁶ verstaan hebben. Dóch tradmen entlijk over ¹⁷ alle swarigheden henen, ende raamde, naa veel twiflens om de ¹⁸ veiligheids, de gaderplaats te Sint Bris by Cognac; mitsgaders een bestandt van ¹⁹ vijftien dagen. Dit geviel qualijk den uitheemschen ²⁰ krijgslieden, ende deed Navarre zelf duchten, dat het, het lichten van vólk in Duitslandt, wel moght ²¹ verachten. t'Elker vergadering werdt de wacht gehóuden van een regement van ²² Henrik, in voege dat alle de gemaghtighden aan de ²³ tróuw van dat krijghsvólk stonden. Op het eerste ende tweede ²⁴ zittent

¹ Den Veldoversten dient wel, zich ontrent het verzamelen van 't vólk te vinden.

² Den Veldoversten staat niet achter zich in onzekerheids te laten.

³ De Vorst en scheidt niet zijn geweest niet zonder goede órden gestelt te hebben.

⁴ Een der gróóste voordelen in den óórlógh, is zijnen vyandt in 't overtrekken der stroomen te treffen.

⁵ D'ondervorst schrijft licht zijnen meester 't geen hem te wille waant.

Men geeve geeue hoopes die onzeker is, aan zijnen meester.

⁶ De geziensse kanssen komen ontschieten.

⁷ In 't overtrekken van stroomen verleidt men vaak den vyandt met scheiden van heir, ende schijn van op d'een plaats te willen passeren terwijlen 't op d'andere bestaat.

⁸ Eer zoudmen twee mijlen weeghs met een heir trekken, als een stroom passeeren.

⁹ D'ouwde soldaat verstaat zijn stuk eerst.

¹⁰ Alsmen bedingen kan 't geen daar 't óórlógh om begonnen is, dat 's der eere genoeg, ende dikwijls óórbaartlijker als op 't uiterste te staan.

¹¹ Óórlógh zonder voorspoedt verveelt haast.

¹² Daar 't marren schadelijk is, handelen de gróóste van parthyen best in persoon, om te spoeljen.

¹³ Om goede voorwaarden te bedingen heestmen zijn krachten te tóonen.

¹⁴ Dat dienstigh in 't een is, is gemeenlijk ondienstigh in 't ander.

¹⁵ Die verdragh zoekt, dien is mistrouwen zijner parthye zeer tegen.

¹⁶ Als de vyandt vrede voorstaat en óórlógh toerust, is 't veiligst het quaaeste te gelóoven.

¹⁷ Die in handelingen van staate geen swarigheden kan overreden, bedrijft niet.

¹⁸ Daar een hóofst van parthye zelf ter handel komt, staat wel op de veiligheid der plaats te letten.

¹⁹ Vredehandelen zonder stilstandt van wapenen wordt lichtlijk gestoord door eenige verandering in den standt der óorlooge.

²⁰ Schórsing van wapenen mishaaigt voor al den vreemden soldaaten, dien 's lands bederf niet ter harte gaat.

²¹ De soldaat trekt nóode ten vreemden óorlooge, die kort schijn te zullen vallen.

²² Den persone van meesten verlang komt de meeste verzekering toe.

²³ Op 't zamenkoomst van mistrouwende gróóten dient op de trouwigheids van eigen vólk gelet.

²⁴ Op eerste óft tweede 't zamenkoomst wordt zelden veel bedreven.

ten trachte elk ter wederzijde zijn' zaak te ¹ schónen, ende den anderen in 't ongelijk te stellen. *De Koningin, schuivende de schuld van alle swarigheden op de ² wederhórigheid der onderdanen tegens hunne wettige overheid, ende op de ³ stijfzinnigheid der ⁴ ketterijen, verschóonde met de nóódt ⁵ den pais tusschen den Koning ende de bondigenóten gemaakt; ende den yver der zelve, met de ⁶ vreeze voor eenen ketterischen Koning; verwenschte ⁷ veel om hem te zien in den schóot der Roomsche kerke, ⁸ jonste des Konings, ende hope van de eerste ⁹ króne der Christenheid.* Ende zy wist haar' wóorden als ¹⁰ uit het diep van daan te halen, en bezegeldeze met ¹¹ tranen; een' Vróuw ¹² geboren met de konst der geveinstheid, ende vollcerdt ¹³ door oeffening, haren haat ¹⁴ te bewimpelen met bedriegelijke ¹⁵ aanminnigheden. Deze liepen, onder schijn van gróote ¹⁶ gemeenschap, zó verre, dat zy, als dertelachtiger ¹⁷ wijze, hem bestondt te kittelen in zijn' zijde. Henrik, ¹⁸ daar op, bevroedende dat het was om te bespieden óft hy ¹⁹ gehardt ging, rukte de knópen lós van zijn wambas, ende, haar tónende zijn' blóte borst, zeide: *Ziet ²⁰ daar Mè vróuw, ik ²¹ dien niemandt met ²² bedekter harte.* Tót verweerenis tegens hare belasting, braght hy by: *'t breeken ²³ der Koninklijke geboden zó pleghigh ²⁴ beswooren, was óorzaak der beroerten. Aan den pais met de bondigenóten had ²⁵ nóótdwang zó veel schuldts niet, als quade ²⁶ raadt.* Ende verhaalde hy tót ²⁷ twemaal toe, dat 's Konings ²⁸ bevel hem had doen ²⁹ ongewaapent blijven, toen zijne vyanden tegens hem wapenden: ende zijn leven waagen om zijn' ³⁰ tróuw te bewaaren. *Até vróuwe,* zeid hy, *gy en kunt my maar beschuldigen van al te veel ³¹ getróuwigheids.*

K 3 Over

- ¹ Elk pooght ten minsten te doen gelóoven dat hy zijne eige zaake voor rechtvaardigh houdt.
- ² Rede van gehóorzaamheid aan den wettigen landsheer klinkt luide.
- ³ Het schijnt eene gróote stijfzinnigheid, by minderheid van stemmen zaaken van gelóove te willen vernieuwen.
Ketterye kan niet zijn zonder stijfzinnigheid.
- ⁴ Ketterye is een haatelijke naam by de gemecnte.
- ⁵ De nóódt ontschuldighet alles.
- ⁶ Yder vreesst onder Overheid te raaken van anderen godsdienst als den zijnen.
- ⁷ In onderhandeling is 't behendigheit de gunst zijner wederparthye te ondergaan.
- ⁸ De gróotste wenschen op aarde zijn rechte godsdienst, gunst des Landsheeren, ende vermeerdering van hóogheit.
- ⁹ Vrankrijk is 't treffelijkste Koninkrijk der Christenheid.
- ¹⁰ Aan de wijze der uitspraak is veel gelegen om zich te doen gelóoven.
- ¹¹ Traanen zijn van wondere beweegenis.
Traanen zijn swaar te mistróuwen.
Traanen zijn een hegt slot der redene.
- ¹² Men mint uit, daarmen den aart te baate heeft.
- ¹³ Aan den aart komt te kórt; en dat boet de oeffening.
- ¹⁴ Hoofsch is 't zijnen haat te bewimpelen.
- ¹⁵ Geen bedrógh van meerder werking als aanminnigheid.
- ¹⁶ De gemeenschap te hove weeght over.
- ¹⁷ Onder schijn van spel, schuilt te hove vaaken yet ijsslijx óft wighthghs.
- ¹⁸ Wakke geest, ende gróote ervarenheid zijn swaar te mompen.
- ¹⁹ Een hóof van parthye dient wel gebart te gaan.
- ²⁰ De schrandere latende blijken dat hy zijns geveinsden vrunds trecken ken, doet het voeghlijk ende zonder buternis.
- ²¹ Den gróoten, zonderling óorloogsluiden staat wel hunne meeninge uit te drukken met bondige wóorden oft gebaar.
- ²² Openhartigheid is by de kloekmoedigen.
- ²³ Argerlijk is 't dat d'Overheid haare geboden breekt.
- ²⁴ Men wil zeg gen dat de Virst in een beswooren gebodt maar gebonden is 't zijnen goeddinken, maar zal dat der gemeente swaarlyk wijs maaken.
- ²⁵ Men noemt óft neemt voor nóódt, vaaken, dat geen nóódt en is.
- ²⁶ D'eerwaardye der Virsten vereischt datmen alle hunne mishandelingen quaden raadt ende niet hunnen persoonen wijte.
- ²⁷ Reden van gewicht lyden wel dubbeld verhaal.
- ²⁸ Veel verdient de gehóorzaamheit die met gevaar gemengt is.
- ²⁹ Gewapend by ongewapend scheelt te veel.
Als vyandt wapend is 't onveiligh blóot te blijven.
- ³⁰ Geen gemeene vroomheid is 't, de tróuw boven 't leven te zetten.
- ³¹ De denghd kan boven de maat gaan, en heilloos worden.
Eige tróuw te betrachten tót nadeel van landt en luiden, is van twee quaden 't swaarste kiezen.

*Mondige-
meenschap
van de Ko-
ninginne
moeder en de
Navarre
tot S. Bris.*

Over uw' tróuw en ¹ klaagh ik niet , maar over uwen ² óuderdom , de welke uwer ³ heugenisse heeft te kórt gedaan , ende u vergeten wat ghy my hadt ⁴ be-
leoft. Ter derde bycenkoomft verhaalde de Koningin 't geen zy hem door
den ⁵ Burghgraave van Turenne recht te voren hadt doen aanzeggen , na-
melijk , dat hy , zonder ⁶ Katholijk te worden , nócht pais , nócht bestandt van den
Koning te verwachten had. Waar op hy zeide wel ⁷ verwondert te wezen ,
dat een Prinses van zó gróót een' ⁸ verstande alzulke moeite quam nemen , om
hem te vergen een' zaak , die hem alledaaghs aan de óren klópte , ende ⁹ eer en
vromigheid kósten moest , anders geschiedende dan door een vry ende wet-
tigh ¹⁰ concilie , aan 't welke hy met de zijnen zich t'onderwerpen ¹¹ overbodigh
bleef. De medestanders der Koninginne vielen haar ¹² te hulp in dit aan-
spreken tót bekeeringe. Ende zy , die door de list ¹³ de lichtvaardigheid
niet verleerd had , quam zich te laten ¹⁴ ontvallen , dat hy door dien wegh
ontgaan zoude de ¹⁵ kleenigheid van de Majers te Rochel achter aan te lóópen ,
daar hy niet doen en moght wat hy ¹⁶ wilde. Waar op hy t'antwóórdt pafte :
Ik doe daar al mijn' wil ; want ik wil niet ¹⁷ onbehoórlyks. Toen nam de
Hartógh ¹⁸ van Nevers 't wóórdt , zeggende : Ghy en zóudt 'er niet vermo-
gen eenen ¹⁹ tól op te stellen. Ende Henrik ; 't Is waar , ²⁰ zeidt hy : óók hebben
wy ²¹ geen' Italianen onder ons. Te weeten ; Nevers was van den huize
Mantua ; ende Vrankrijk heeft de kloekheid der Italianen , aan ²² meni-
gen vondt van schatting , leeren kennen. Daar naa ²³ begoft de Koningin
uit te schieten van ²⁴ bestandt voor een jaar , om onderwijle de Staten te verga-
deren , mits dat Henrik het Duitfche ²⁵ heir te rug zóude hóuden. Waar naa
hem niet en ²⁶ luste te luisteren , zonder ²⁷ verzekering van ²⁸ goede vrede.
Endt-

¹ Verwijt geschiedt best in wijze óft het geen verwijt en waar. ² De gebreeken van de wille te wijten aan licha- melijk mangel , is een gróóte heusheid. ³ Heugens siwakt zeer met den óunderdoom. ⁴ Qualijk voeght belósten te vergeeten. ⁵ In handeling van gewijst zoektmen zijne din- gen te doen zelfs binen de vergadering , door tussengang. ⁶ Een punt van verling diem hóóger ingezet als andere. ⁷ Als wederparthye scharp zeilt , diem parthye geenen windt over te geven. ⁸ By noodigh laaken voeght wel onmóódig looven. ⁹ Lichtvaardigh wisselen van gódsdienst gaat aan eer en vroomigheid. ¹⁰ Eerlijke booghzaamheid is 't zich in geloófs- zaaken te lauten omzetten door wettigh concilie. ¹¹ Een eerlijk en denghdelijk bódt behoórimen te staan. ¹² Elk heeft geirne deel aan 't drijven van 't geen den Vorste sijnmaakt , ende van gróót ver- lang schijnt. ¹³ List en lichtvaardigheid houden wel maat- schappye. ¹⁴ De gróóte zie dat hem niet onbedachts ont- vallen. ¹⁵ 't Verdriet den Vorst zijnen minder te vlacijen. ¹⁶ Qualijk voeght den Landsbeer zich te lauten hóóren dat hy tracht alle zijnen wil te hebben. ¹⁷ Eenem Prins , die niet onbehoórlyx wil , wort	lichtlijk belieft. Den Vorst pafst niet onbehoórlyx te willen , ende zich voor zulk eenen te doen achten. ¹⁸ 't Gezelschap der gróóten spreekt hun geirne na den mond. ¹⁹ De Vorsten zijn graagh na 't meesterschap der schatthandel. Overgróót is de maght van onderdaanen te schatten zonder inwilliging. ²⁰ Men heeft wel te letten op 't geen men spreekt tegens die wakker in weérwóórdt zijn. Uitbeemschen zijn vrymoediger in 't invoeren van róllen als landtzaaten. Geen vreemden gezagh te geeven bevalt den ingezeten. ²¹ Een zaak zó tegens den man als schatting , wil behendelijk ingevoert zijn. D'Italiaan is doorgaands scharander. ²² Vondt op vondt van schatting valt haatelijk. ²³ In handelingen dientmen verscheide voorsla- gen te hebben : om een ander voor te slaan als d'eerste niet wel voort wil. ²⁴ Bestint maaktmen dikwils , om tot een vrede te komen. 't is 'er een trap toe. ²⁵ Men doet veel om een heir , voornaamlijk uit- heemsch , uit zijn landt te hónden. ²⁶ Men moet 'er zelf niet na luisteren als een parthye spreekt van niet te wapenen. men moet het des te meer doen. ²⁷ Men dient verzeekert te zijn van de vrede , eermen zich van maght ombloote. ²⁸ De vrede moet verzeekert en goet zijn , óf 't is beeter óórlógh.

Endtlijk viel zy weder op den ¹ voorigen praat, ende dat 'er niet te sluiten waar, óft hy en bekeerde zich tót de Roomsche kerke, begeerende dat hy zulks den zijnen zóude ² voorhouden. 't Welk hy, te Nerac gekeert zijnde, deed, daar 't een yegelijk even ³ vreemdt vondt. Zulks hy des anderen daaghs hare Majesteit liet bidden om ⁴ verklaaring, óft dit 's Konings uiterste besluit was: in welken geval, hy met de zijnen opgezet had alles ⁵ te wagen voor hunne ⁶ gerechtige zaake. De Koningin, ziende dat de handel ⁷ buigen óft berften moest, zondt den Hartógh van ⁸ Mompensier, ende Maarfchalk van Biron aan hem, om te verschóonen dat zy zóó raauwelijk gesprooken had: ende dat die redenen waren geweest van goetduncken, ende niet ⁹ van besluit. Zy wilde aan den Koning zenden, om zijne Majesteits ¹⁰ naarder meeninge; verzoekende, te dien einde, het ¹¹ bestandt noch zekere dagen duuren moghte. Dit werdt toegestaan, ende by Henrik niet verzuimt den Koning te doen getuigen van zijnen arbeit tót des handels vórdereing. Ende alhoewel daar na voorgeslaagen werdt, van weder te wóorde te koomen, zóó liep alles te loor: te meer, door dien de Koningin, verwitticht van d'ontsteltenis der bondtgenóóten over dit gesprek, ende dat zy, als verwijffelt, stonden, om eenige daadtlijkheid voor te nemen tegens haaren zoon, naa Paris keerde. Daar stondt het wonderlijken wildt, ende de burgerije gereedt om te reppen, ter eerste wenk van de hóófdn des bondtgenóódtfchaps. Onder deze ging een heete handel om. Men dard' 'er wel uitslaan, van zich meester te maken over den perfoon des Konings. Maar alhoewel de raadtflagen, van dien aardt, vaake zorgelijker zijn dan de aanslagen, zó stiet nóchtans het stuk, als 't op een stemmen quam, ende susten de voorbarighsten, bedódt door 't gewicht van zó gróóte gepinzen. Ende geviel, om den slagh te breken, wel te tijde de koomst der Koninginne, die zich verzagh van de tróuwheidt eeniger personen, om altijds verwitticht te zijn wat 'er omging in de vergaderingen, die zonder haar gehóuden werden. Deze oplópende hevigheden eenighsins nedergeslagen zijnde, geraakten de zaken niet in stilstandt, dan op wat trager tredt. Maar Henrik, tót entlijk afscheidt van den Koning verkregen hebbende, dat hy niet dan zijn' zede van gódsdienst in 't rijk gedógen wilde; ende zeker des óórlóghs, davert door Póictou; dwingt Chizay tót verdragh, ende Sazay stórmender handt; doet sint Mexant zich opgeven; verzekert zich van Fontenay, ende verovert Mauleon met de ladder, gedurende

Heete
raadtflagen
der bondt-
genóten.

Henrik
óórlóght in
Póictou.

¹ Men komt dikwils tót de eerste voorlagen, in handelingen, als de tweede niet gelukken willen.
² Men verzoekt dikwils van zijn parthy dat hy den zijnen yets wil voorhouden, niet op hoop van verkrijgen, maar dat zy elkanderen mistróuwen zouden.
³ Men moet niet licht yet voorlaan by de zijnen dat hun vreemt schijnt, voornaamlijk op verzoek van parthy.
⁴ Als 'er in handeling iets geëischt wort datmen geensins wil of kan invilgen, moetmen, hoe eer hoe liever, vragen of dat het uiterste besluit is.
⁵ Als men alles róónt te willen wagen om een zaak, dat heeft eerst klem.
⁶ Als men een gerechtige zaak heeft, swicht men niet licht.
⁷ Als men róónt den handel te willen breeken, dan komt 'er dikwils wel wat zachter

voorlagh uit.

⁸ Als men een hande voorlagh wil verschóonen en verzachten, gebruikten best daar toe anderen, en luiden van gróót aanzien.

⁹ Als men yets wil verzachten daarmen te voeren vast op gestaan heeft, zaidmen dat het reedenen geweest zijn van goetduncken, niet van besluit.

¹⁰ Eer men een handel afbreekt, is 't beeter nóch eens de naader meening van de lastgeverren te onderstaan.

Als men een handel wat rekken wil, zeggen men gemeenlijk te zullen onderstaan, óf de lastgevers niet naaders hebben voor te stellen.

¹¹ Als men eenige naarder last verwaght, verlenget men 't bestandt wel eenige dagen. Bestanden worden licht verlenget door voorgeeven van 't een en 't ander.

*Het heir
der Duits-
schen.*

rende 't spelen van 't gróf geschut. Daarentusschen geraakte 't weldigh heir uit Duitslandt op de been, sterk in name vijftigh duizendt mann', in der daadt, ontrent dertigh, zó ruiterije, als landtsknechten, ende Zwitfers, met eenige Françoizen. De Koning bevroedende wat het góld, zó deze met Henriks krachten verheelden, verzagh daar tegens by tweederley middel. Van d'eene zijde deed hy bekaden de Lóirstróóm, aan alle óorden daarze waadbaar was, ende belemmeren met getakte bóómstruiken, steenen, en ketenen, om hen te schutten, ende, gelijk het den talrijken heiren gaat, te doen uitteeren, door mangel van veilige uitspanning ende toevoer, die qualijk vólgén wil daar quade betaling omgaat. Ter andre, om aan Henrik den wegh naa de Lóire te stóppen; worp hy hem voor de bórst een heir van twaalf duizendt mannen naa d'uiterste begróóting; na de beknópfte, van twee duizendt ruiteren ende vijf duizendt knechten ruim, ende t'zamen aan den kant van acht duizendt mannen, beleidt by den Hartógh van Ioijeuse zijnen kaar. Henrik, heen ende weder in Gascogne geweest zijnde om zijn vermogen te hóóp te brengen, bejegende Ioijeuse ontrent de stróóm van de Drógne: ende, om de zelve te doorwaden, legerde zich te Coutras. De Hartógh, daar op, gebiedt alle zijne troepen, des anderen daags twintighsten in Slaghtmaandt, des jaars 1587, te staan op een' halve mijl van Coutras, naa Rochechalóis toe, dat kiezende voor 't vorderlijkste veldt om te slaan. Henrik, sterk luttel meer dan twaalf hondert paarden, ende vierduizendt vijfhondert knechten, maakt zich op, met het krieken van den dagh, ende naa hem toe, beslaande een vlak van ontrent zes óft zeven hondert treden breedt, gelegen tusschen de stróóm der Drógne t'zijner slinker, ende een krepelbos van eenjarige spruiten t'zijner rechterhandt; waar in het meeste deel zijns voetvólks standt nam, eer uit verkiezing dan door bevel. Ter slinker van hun worp hy hondert twintigh busdragers voor verlore kinderen; ende stelde daar aan la Trimouille met twee hondert lichte paarden; nevens hem, wat innewaarder, den Burghgraaf van Turenne met twee hondert twintigh paarden, makende den buik des wassenaars óft halver mane. Aan de zijde van dezen zette hy den Prins van Condé, met zes geleden, elk van vijftigh ruiteren: hield zelf de plaats daar naast, met een' schare van gelijk getal ende fórme; ende vlijdde onder zijn' luster zijde den Graaf van Soissons, met tweehondert paarden, in 't langwerpt vierkant, gelijk de ruitery ter rechter. De rest van 't voetvólk stondt tusschen deze ende de Drógne; uitgezeidt hondert vijftigh uitgeleze busdragers, die hy plantte tusschen ende ter wederzijde van de vijf hóópen paarden, by vijfentwintigen, vijf in 't gelidt; d'eerste vlak op der aarde, de tweede op de knien, de derde bukkende; ende de laatste maar overendt: alle van opzet niet te schieten, voor op twintigh treden naa aan den vyandt, ende zonder andere hope dan in de zege. Ioijeuse stelde, tegens het voetvólk in 't bos, een blók bestaande uit het regiment van Picardijen, ende dat van Tierçelin, omheint met duizendt geharnasden, ende gevult met achttienhondert muskettiers. Daar nevens stonden twee scharen; d'eene van vier, onder Laverdin, d'andere van ses hondert onder Montigny, om la Trimouille ende Turenne werk te geven; naast aan deze de perfoon van den Hartógh, met de witte vaan, ende andere uitgeleze benden, makende eenen hóóp van twaalf hondert speren: in de eerste ry van de welke niet waren dan Graven, Markgraven, ende heeren; schitterende de gansche ruitery van 't overdadigh góudt ende zilver op wapenen ende gewaden. t'Zijner rechterhandt stelde hy een' troep

roep van zeven vanen busdragers te paarde, ende het regement van Cluseaux, met sommige andere vendelen, tót het getal van twee duizendt vijfhondert t'zamen. Voor deze hadden hunne plaats twee honderdt verlore kinderen. Het geschut, wezende maar twee stukken, stond wat voor uit, tusschen 's Hartogen schar ende die van Montigny. Alles bynaa volschaart zijnde, zó werdt het geschut van Navarre geplant op eenen heuvel, voor hem ende Soissons gelegen. Terwile zaghy 't heir over, wat gelaat daar gehouden werdt; ende gewendt tót den Burghgraaf van Turenne, zeide: *Ziet daar mijn rechterhandt, ik verzecker my, zy zal dezen dagh niet slinks wezen. Tót Condé ende Soissons: 't Kóft, mijn neven, onzen huize. Dat de drie voorneme hóófden des zelven, behoedt van Gódt tót behoedenis der andere ende van den staat, zóuden vallen in handen van dien fraajen danffer ende hófpoppen, waar uit het raaden. Dit geklonken zijnde, zullen my meer benijders dan bestrijders, ende al t'zaamen deel aan de eer hebben, gelijk wy aan 't krakkeel doen.* Ten laatsten tót het vólk: *Al wat wy voor dezen hebben uitgerecht, mijn' vrienden, is niet te gelijken by de treflykheid van 't werk dat hier op handen is. Het is te doen om onzer allen eer, den dienst des Konings, de berging des landts, ende de glory Góds. De welke, beyverende de gerechtigheid onzer wapenen, op de knien zal helpen, de geenen, die ons eer schuldigh zijn, ende strijdt leveren. Yeder strekke eenen man, hóude 't hart in den boezem, zich in zijn gelid, de handen van den buit. De verwinner zal 't al eigenen. Koffers met geldt vólgden den vijandt ende 't puik der hovelingen, ten breedsten uitgestreken met allerlei pracht en kóstelykheid. Zulks dat ik, den minsten onder u lieden, leg treflyk te paardt te raaken, ende uit zilver gedient te werden. Maar die naa 't góudi steekt, heeft zich te tróósten den arbeit, zware lucht, ende waterscheuten in de mijnen. Ende die naa róófen lóf tógh, moetze van de kling en den koegel halen. Deze vrانkke rustigheid, en dat ik u zie zó graagh om aan de man te gaan, verzeckert my de zege. Dóch van boven moet zy komen. Des laat ons eenen vierigen voetval doen, om ze te verzoeken aan de Góddelyke Majesteit.* Mits dat hy uit had, zat de ruiter af, ende leid' het zich al op de knie wat 'er was. 't Gebedt gedaan zijnde ('t was ontrent acht uuren) deed hy vier geven, ende groette den vijandt met zijn gróf geschut. 't Welk, kruisselings

*Slagh van
Courtras.*

d'ingetogensten zó veel inkrompen. Hunne speeren gevelt zijnde op drie lengten verre, gingen de roers lós bezijden Navarres paarden, ende ontsnoerden, wonderlijk, het eerste gelid van 's Hartogen ruitery. Henrik, voor zich hebbende acht edelmans, elk fluxer dan ander, toen 't tijdt was om veirt te maken; *Stóót aan, in Góds naam*, zaid' hy, *spitsbroeders. 't Zy men op overhandt, óft op behóudenis óoght, de weggh leidt voor nit*; ende, den stórmhoet opgezet hebbende, stórtte met eenen ren van tien schreden weeghs op den vijandt: de welke, t'einde kracht gelóópen, niet eenen speersteek braght die klemde. Maar de spits des Graven van Soissons, komende te kanten tegens Joieuse zelf, werdt geschókt datze waggelde, ende zonder etlijke puikridders, die toevlogen daar 't gaapte, 't was 'er qualijk geschoren. Condé werdt afgeworpen, ende weder te paarde geholpen. Navarre vondt zich voor de borst den Baron van Fumel, ende Chasteaurenard. Fumel kreeg een swaardsteek van Frontenac dwers door 't hóóft. Henrik, hebbende zijn zinkroer afgeschoten op eenen anderen, greep Chasteaurenard in den arm, ende nam hem gevangen. Een ruiter van Sanfac sloegh met het stuk van zijn' speer op den koningstórmhoedt. Een ander hielt hem vast. De schildtknaap Rives raakte ter aarde, voor zijn' meester. Fonslebon schoot voor hem. De zinkroers van Navarres witte vane, meest al 's avondts te voren op gemak ende zinnelijk gelaaden, met was, kurk, staale taarlingen, ende gelijke vonden, klonken dapper deur. Mits alle welke tegenspoedt des Hartogen scharen omgeworpen werden; deelende het voetvólk aan den ramp der ruiteren. In voege, dat zelf zijn persoon dóódt op de plaats bleef, met sint Sauveur zijnen broeder, ende over de vierhonderdt edelmannen, óft die daar voor stonden; ende onder die vele van gróóten name: zich hebbende die van adel bewezen zó vroom, ende luttel gezint tót vlieden, dat der geen' tien uit 's Hartogen hóóp, buiten 't veldt van den strijdt, in handen óft om hals quaamen. Daar werden verslagen meer dan drieduizendt voetvólks, ende in alles aan den kant van vijfduizendt mannen. Een gróót getal rijke gevangenen, alle de vendelen, geschut, ende pakadje gewonnen: zonder ander verlies dan van vijf edelmans ende twintigh sóldaten. Niet is 'er maghtiger om 's menschen hart te verheffen uit zijnen standt, ende opgeblazen te doen dóbber in overdwaalheid, niet dat zó licht een geregelt gemoedt der mate kan doen vergeten, als d'overhandt in een werk van wapenen, ende onder zich te zien gevelt zó gróót een menigthe van mannen, die alle gespitt quamen op het uitróijen des verwinners. Nóchans en beving de hóvaardy niet het hart van Henrik, ófte deed het swellen van ydele verwaantheit boven zijn' natuurlijke gróótte. Maar van zó goedertier een inboist was hy, dat hem de traanen ende zuchten uitbraken, in 't overpeinzen van den afbrek die 't vaderlandt leed, by 't omkomen van zó veel treffelijken adels, wegh genomen door die nederlaagh. Ende viel hem in, met jammerende deernis, het rampzaligh lót van 't bedrukte Vrankrijk; 't welk t'eener tijdt gestróópt, geknaaght ende uitgemergelt werdt van vijf geweldige heiren; te weten, de twee die hier gevochten hadden, een' onder den Koning, een onder Guize, ende het Hóóghduitche. Wederkeerende van de naajaght, deedt hy, in 't veldt van den strijdt, dankzegging voor de zege doen dien Gode, van wienze zijn gebedt verworven had. Hy deed barmhertelijk begraven zijn' verslage vijanden, ende zórghvuldelijk genezen de gequetste: schonk velen gevangenen vryheid,

*Vijf heir-
krachten in
Vrankrijk.*

heid, jaa (zó veel in hem was) hunne eer weder, door dien hy hen, met de vendelen die hun ontjaaght waren, vereerde; verpletterende de prikkelen der wraakgierigheid, toen hy de wraak in der handt had. Want onder anderen liet hy kóstelóós lós eenen Sautrai, die eertijds zijn zedevooght geweest was; ende sedert bitter vijandt geworden van de Bourbons. De lijk van de twee gebroeders, gebraght in de neêrkamer zijner herberge, ging hy, zonder óogh daar op te slaan, voorby; weigerde zich te doen dienen in het gouden ende zilveren vaatwerk van Joijeuse; ende uit te komen met zijne kleenóódjén ende gesteenterijen, zeggende, *dat zich zelven te behagen, door pracht van rijkelijke gewaaden, was het doen der speelende gezellen op de ióónneelen; maar 't rechte sieraadt van een' gezegenden Vórst, zijn moedt ende beleidt in den strijdt, ende zijn' genaadigheid in d'overwinninge.* Gevraaght wat voorwaarden van verdragh hy zóude willen eiffchen, naa zulk een' toeval: *geen' andere, zaid' hy, dan die van 't vredegebódt des jaars 1577.* Dit werdt van sommigen geduidt op een' gróote gelijkmoedigheid. Anderen wilden zeggen, hy had wijder wit dan dat van zijn party. Welke spiegelingen vernemende, hy zich hóoren liet, *dat de billijkheid zijns óórlógens geboren was uit de breuke van 't gebódt.* Oók deed de uitgang van dezen veldtslagh, wezende d'eerste by de Gereformeerden gewonnen in 27 jaren tijds, menigen mensche zich inbeelden, dat hunne wapenen, voorhenen onwetlijk gevoert, nu gezegent werden als rechtvaardigh, ende aanvaardt, niet tegens den staat, maar tót steurnis van de aanslagen der verbondtmaakeren. Het welk meest al de vrucht was van zó heerlijk een' overwinninge. Gemerkt daar niet dan weenige geringe plaatsen door over gingen: 't zy dat hy, om 't Duitsche heir in 't gemoet te spoeien, geducht hebbe zich aan belegering eeniger vaste stadt te vertuijen: óft dat het de arghdenkers geraden hadden, die hem naagaven, dat, onder naam van nóódtzaaken in Bearn te gaan redden, de wightighste boodtschap was, zijn verlangen te lesschen met de weduwe van Grammont, der welke hy twee en twintigh vendelen van órdening, ende etlijke andere, t'eener vereeringe zóude hebben gebraght, ende mitsdien gróote gelegenheden verwaarlóóft. Maar, zonder twiiffel, veel vermoght op hem 't belang van zijner wederpartije de maat vol te meten, ende zó Koning als Gemeente in te prenten, dat hy schoorvoetende te veldt toogh. 't Welk hy zijner Majesteit echter deed aandienen; dóch te vergeefs: ende vólghde des zijn voornemen om de Lóire te gekrijgen, ende aan gins zijde te raaken. Maar dit en wilde niet gelukken, overmits alle gelegenheid om die stróóm te doorwaden zulks bedorven ende gerompelt was, dat 'er geen paardt zonder struikelen door moght, ook de Koning gelegeert wat beneden Charité, 't welk hy in zijn geweldt had, met middel om over ende weder te komen als 't pas gave, ende aan te grijpen de geenen die zich der overtócht zóuden onderwinden. De Hóoghduitschen verkeerden een' schóóne kans om te slaan; ende lieten zich verrasschen ontrent Montargis van den Hartoge van Guize, die hun op de hakken was. Onspoedt maakteze ongeduldigh, ongeduldt oneens, oneenigheid diets dat de raadt die gevólght werdt altijds de slimste was. In voege dat 'er niet dan wederwil, morren, ende misverstandt in swang ging, met gevaar van alles uit den bandt te springen: hebbende de achtbaarheid der oversten den naadruk niet om hen in klem te hóuden. De Koning, dien niet verbórgen bleef van 't geene dat 'er omging, had 'er die niet links waren om hier onder te roejen, zó verre

*'t Heir der
Hóoghduit-
schen smelt
door 's Kon-
nings toeg-
doen.*

dat het op een' volflage muitery uitquam; ende de Switfers, omgekóft met een gróóte fomme geldts, naa huis keerden. Guize, daar naa met gróóte spoedt ende dapperheid, overrompelt de ruiters t'Auneau, daar hun overste gelegert was. Hy bracht 'er eenen gróóten buit af, ende zulk een' schrik in, dat het heir stondt om leébreuk te lijden, ende, elk zijns weeghs, te stróijen. Dóch schortten de Prins van Conty, Vórst van den bloede, ende andere heeren van Henrik aan hen gezonden, het vóortslaan van zó verreukelóóft een besluit. De Koning, overwegende dat zy nóch krachten hadden, hachelijke, zó zy zich berieden; strenge, zó zy vertwijfelt werden; deed hun, op voorwaarden van nemmermeer tegens zijne Majesteit in zijn rijk te dienen, aanbieden veiligheit om landwaarts te keeren. De tijdt, want het was in Wintermaandt, ende andere omstandigheden deden hun deze aanvaarden voor de gezienste uitkoomst; ende begaven zy zich, wel onthaalt door den Hartógh van Espernon, in de Muscadel, op reize te rug. Maar Guize, met den zoon des Hartógen van Lóthringen, en liet daarom niet hun te doen alle mogelijken afbrek; zulks dat 'er velen door zijn vervólgh, velen van ongemak en quelling vergingen; ende weenigen hun vaderlandt weder zagen. Alzó dreef over, zonder uitbreken des onweders, daar zy mede swanger was, deze donkere wolk, die Vrankrijk, ten dreigemente boven 't hóóft hangende, zó dapper een angst had aangejaagt, ende inzonderheit de onbeschutte landtlieden doen krimpen van vertzaagtheit. Al't welk, hoewel 't voornemelijk te wege gebraght was by 's Konings bedrijf, die door raadt, zórgh, ende voorzienigheid, zó fórs een' vijandt gesleten had, hem latende zijnen moedt mat maken met windbrecken, ende behendelijk aftappende zijn' bondighste krachten: zó gaf nóchtans de gemeente, die al met het óógh aan 't uiterlijk vast is, den Hartoge van Guize, ten opzien van de gepleeghe handtdadigheid, den vollen lóf der overwinninge. Hy was, in hunnen zin, de geen die daar had verzekert de Katholijke gemoeden, geschut de razery van zó verwoedt een' meenighte, ende gekneuft het geweld der uitheemschen. De geestelijkheid, de welke hy wonderlijk gewoon was te viëren, aandrijvende al wat zy voorsloegen in hunnen overvloedt van yver, verhief haar' stemme op dit stuk, uitbrommende, dat 'er Saul duizendt verslagen had, maar David tien duizendt. De bondtgenóten, in stede van met eenen ingetogen wandel te stillen des Koninks verbólgenheit ende wangunst verwekt door dezen klank, werden vlót in zó gróót een' toevloedt van geluk ende achtbaarheid; ende wanende dat hun geen zee te hóóge moght gaan, onderwinden zich, met een' nieuwe ende ongelóóffelijke vermetelheit, zijn geduldt te tergen. Zy leggen een' daghvaardt te Nancy in Lóthringen, daar besloten werdt hem te vergen ende wet te stellen, om in te voeren het onderzoek op de ketterijen: om te verdrijven uit den hove de geenen die 't hunlieden goédt docht, ende andere punten van gelijke eerbiedigheid. Den Koning, wel hebbende te verzinnen dat zódanige verzoeken niet onderleidt en worden, óft men en meent middel in der handt te hebben om ze door te drijven, gingen menighvuldige zórgen aan: ende wies het wantróuwen, op verscheide kundtschappen die hem van dagh te dage gegeven werden, zó hóóge, dat hy, beducht voor eenige beroerten, aan te rechten door toedoen van Guize, den zelve liet aanzeggen, hy zóude zich wachten binnen Paris te komen. Dit was óorzaak dat die zich derwaarts spoede, ende quam 'er zijne Majesteit vinden, den twaalfden

Guize vernieldt het overschót der Hóóghduitschen.

Guize wonder zoet op de tonge der gemeente en geestelijkheid.

De Koning daar over ontfelt, ende echter getergh.

in Bloeiimaandt des jaars 1588, voortsbrengende t'zijner verschóninge, dat 's Konings zin hem niet duidelik genoeg was vertóont, ende hy niet dacht te mishagen, komende slechts gevolgt van acht edelmannen. Maar de Koning, bericht zijnde dat 'er gróot volk van zijnen aanhang ter sluik in Paris gekómen was, beval een' huiszoeking, ende omze onverschrokken te doen, vier duizendt Switsers binnen der stad te legeren, ontbiedende daarentusschen meer Françoísche knechten. De gemeente, der welke ingescharpt werdt dat het op een' plondering lagh, ende 't hóóft vol geblazen, van de geenen, die, ontruft in hun gewisse, zich 's rechters handt ende quader dóódt toeleiden, sloof op; ende, by órdre van Guize, sloegh dwarschanssen in alle straten, dertigh treden van elkander, uitwaarts aan, naar 't slót van Louvre toe. 't Welk de Koning vernemende, ende hórende Biron zeggen, dat 'er zó veel steden te winnen waren, als straten in Paris, ging, met een welgemoedt gelaat, te voet, uit het slót, wandelwijs, na den tichelhóf, ende aldaar te paarde zittende zijnen wegh naa Chartres nemen, daar hy des anderen daaghs binnen geraakte. Niet tegenstaande dus onverdragelik een hóón, overquam hy in Hóimaandt daar aan met de bondtgenóten, ende gedóoghde ontblóot te werden, en op nieuw verzien van Cancelier ende raadtslieden t'hunnen zeggen; met andere onwaardigheden van smaadtbaarenden gevolg. Ende moest hy, dezen aangaande, uitgeven ende besweren een gebódt, inhóudende voor een zijner voorneemste punten, dat nemmermeer ketter, óft ketters goetgunstige, tót Koning zóude geleden worden, hoe gróot een recht óók hy aan de króne moght hebben. Waar by genoegzaam uitdrukkelijk versteeken bleven alle die van den huize Bourbon, uitgezeit Karel, die Cardinaal, ende over de drie en tseftigh jaren óudt was. Jaa scheen hy van die tijdt af omgekeert, ende heel te heulen met de bondtgenóten, hun doende deeling in de gewichtighste zijner zaaken, ende tót geen besluit van belang stemmende, óft hun adem en had 'er over gegaan. Hy verklaarde den Cardinaal van Bourbon eersten Prins van den bloede, maakte den Hartógh van Guize algemeenen overste van 't krijghsvólk des rijx, ende krópteze al te samen op, met gunsten, giften, en vordernissen. 't Zy dat hy, ziende zijn achtbaarheid daar toe gebraght, dat zy te staan had ter genade óft van Navarre, óft van 't bondtgenóódtchap, over hóóger bóórdt hebbe willen hellen, ende van de nóódt een deught makende, doen gelóóven dat het ernst was, om dank te begaan, in 't geene dat hy niet verby en moght: óft dat hy, in den binnenboezem opgesteeken hebbende eenen levendigen haat, gegrepen uit de scharpheid van zó dartele trótsen ende meester spelen, hen, goet vondt, met zulk slaghe van bewimpelingen, te blinddoekken, om 'er, als 't pas gave, met minder moeite, zijn' rede van te hebben. Hy zandt twe heirkrachten, d'eene onder den Hartógh van Majenne naa Dauphiné, d'ander' onder dien van Nevers naa Póístou, tegens de Gerefórmeerden. Ende, om te richten

*Staat-
schanssen
te Paris.
De Koning
vlucht; ende
overkome
niettemin
weder met
de bondge-
nóten.*

*Staten te
Blóis in 't
jaar 1588.*

verwitticht dat Navarre den negenden van Oestmaandt uit Rochelle gescheiden was, koos de wedertóght. Niettemin Henrik verraste een regiment van zijn vólk, dat zich in zijn' handen gaf. Zulx hy, daar acht vendelen ende vijftalf honderdt gevangens afbrengende, op den velde Gódt danken deed voor de zege. Ende lustte 't hem (zó leeghbaar was hy in zijn' bedrijventheid) naa de vermoecenis van zó vóórtsvarend' een' toght, ende 't hóuden zijns middaghmaals onder eenen boom, ter jaght te gaan op patrijs, ende tegens den avondt Montagu te bezichtigen, om acht ende órde te geven op wacht ende wallen. Maar deze plaatse, met eenige andere van geen gróót verlang, werdt onlangs daar naa gedwongen van Nevers zelf, met een leger van vijftien duizendt mannen. Waar tegens Henrik zijne krachten by elkandere deed rukken, ende, dewijl de Staten te Blóis ter daghvaardt waaren, te Rochelle hóuden een' vergadering van de Gerefórmeeerde kerken; in de welke hy voorzat, verzelschapt met de heeren La Trimouille ende Turenne, ende andere voorneme edelen. Hier begreep men hem over zijne schenkeadjen aan Katholijken; schaarsheid jegens Gerefórmeeerden; als óft der eenige hópluiden, door behoefstigheid, aan hunne quetsuuren gestorven waaren; ende dat hy goederen van eenige der verbondtmakeren had doen ontslaan, op hoop van ydele gunsten; over de kóstelijkheid zijner vryaadjen; jaa dat hy 'er 't voordeel van den slagh van Coutras aan gehangen had, ende te gelijk de Hóoghduitschen verleegen gelaten; zó 't niet was door óoghwerpen op de erffenis der króóne: met andere scharpheden. Daarenboven, alhoewel hem, ontrent dien tijdt, de dóódt van twee natuurlijke kinderen ende twee boelschappen was overgekomen, en lieten de Predicanten niet de bitsheid hunner bestraffingen, óók opentlijk, in zó versse wonden te wrijven. Hy droegh 't met zeldsaam geduldt, zich pijnende yeder te vrede te stellen. Ende al dit bejegende hem, niet tegenstaande hy, om de spruitende misverstanden te smoren, eenen persoon enkel in huur hield, om te vernemen wat hem naaging, ende alles over te draagen, zonder eenige wóórden óft greepen achter te hóuden, 't waar óók naa wat vuiligheid, spijt óft smaadt datze smaakten. Maar gevoelijker smart was hem, dat de landtschappen, t'zijnen bywezen, onderstonden zijn gezagh te swichten, voorslaande van achterzórgh ende waarbórgen: wederwaardigheden, waar door de steurnissen ontfteeken zijn, die zich naaderhandt openbaarden. Vóórts werdt hier ontworpen, ende overgelevert te Blóis in de vergaderinge, op den name van de Françoizen gebannen ter zaake des gelóófs, een verzoekschrift, strekkende om te verwerven de vryheid hun by 't eerste gebódt van Lóuwmaandt gegunt, de slechting der geschillen door een concilie van de landzaten des ríjx, ende het ontslaan van hunne bekommerde goederen. Dóch sloegen 't de Staten in den windt, hebbende zelf de Koning, met verlore moeite, veel gewichts van redenen aangewend, ten einde men aan Navarre nóch eene weet zóude doen, om zich te komen verantwóórden. Want het en moght niet vorderen dat zijne Majesteit bybragt, daar was by de laatste vergadering van Staten besloten een vry concilie te leggen van de Françoísche kerken, om nópende 't gelóóf van dezen Vórst te vonnissen: Ende dat Gódt zelf, voor wien nóchtans alle misdaden openbaar zijn, Adam ende Cain niet verweezen had zonder stijl van recht te hóuden, ende alvoren hunne verwerenis gehóórt. Henrik derhalven vervólghde zijn voordeel by wege van wapenen, ende, op aangeven des heeren van sint Gelais, sloot eenen aanslagh op Niórt, een welvarende stadt:

*Navarres
leeghbare
bedrijvent-
heid.*

*Vergade-
ring tot
Rochelle
beroepen:
daar men
Henrik be-
haalt, ende
intómen wil.*

*Niórt ver-
rast voor
Henrik.*

de

de welke, in een duistere nacht, by beladdeering, ende opening der poorte door den slag des petards, overrompelt werdt. Maar al eer dit werk ten einde geraakte, quam hem te sint Iean d'Angely kundtschap van den gróóten slag, den Hartoge van Guize op den hals gevallen, den drie en twintighsten in Wintermaandt, tot Blóis, ende hoe de Koning; verwonnen van ongeduldt, hem in 't slót aldaar had doen afmaaken. Welke nie- maar van de móórdt zijnes eertsvyandts, hoe maghtigh óók zy hem mede ging in de rechtvaardighmaking zijner wapenen, ende oprechting zijner hope, hy ontfing met een medógendt gelaat, ende, na zommigen zeg- gen, niet zonder tranen te laten. Te weten, zó waardt staat den gróót- moedigen de dapperheid voor, dat zy daar den ondergang af betreuren, óók in de geenen, daar zyze geensins zóuden wenschen opgewekt. De Koning, des anderen daaghs naa de dóódt van den Hartógh, deed óók ombrengen den Cardinaal zijnen broeder; maar, des niet tegenstaande, op een nieuw herfweeren het heiligh verbondt; verklarende daar by te willen volharden, ende 't zelve gehóuden hebben voor een grondwet des rijx; maar dat het de Guifards in verscheide punten gebroken had- den. Te bedde gestórt van ongeneught, om 't averechts uitvallen van haren toeleg, starf, zes dagen naa Guize, de Koninginne moeder, voor- zeidt hebbende haaren zone, dat, 't en ware hy verzien had' in de verze- kering der steden, dit werk hem qualijk bekomen zóude: gelijk gebeur- de. Want de Hartógh van Majenne ende andere overgebleve hóófdn verzuimden niet, van al 't geene dat helpen konde om hun stuk te beleg- gen, stijvende, by toedoen der geestelijkheid, alle steden in wederspan- nigheid tegen den Koning: terwijl hy, beducht voor ontfsteltens te ver- wachten uit het spreijen der staten, zich pijnende de zelve by een te hóu- den, in de vergadering bleef zitten. Voor al ging het te Paris aan, daar de zestiennen, (dat waaren lichte lieden, opgemaakt, in elk der zestien wijken, door de hóófdn der bondtgenóten, om menschen in te leiden ende aan hun snóer te krijgen) alle huizen en harten doorsnuffelende, yeders ge- zindtheit verspiedende ende aanbrengeende, in zulk een ontzigh geraak- ten; dat zy in kort, de maght ende achtbaarheid aller majestraten over 't hóóft gewóssen, de verkiezing der zelve in dwang, ende alzó den dwang der regeringe in handen hebbende, een' heerschappy zonder tegenzeg- gen moghten drijven. Men maakte daar eenen raadt van staat, bestaande uit veertigh geringe ende onervare perfoonen. Men gaf de stadvooghdy van Paris aan den hartoghe van Aumale, recht zusterling van Guise; ende ten overstaan des Parlements, wiens opperfte hóóft die voortreffelijke Achilles van Harlay, door eenen pleitverzórger en zeker geboefte, uit den raadt in de gevankenis van de Bastille gehaalt was, het algemeene stedehóuderfchap van den staat ende króóne van Vrankrijk, aan den Har- toge van Majenne, die bynaa gansch Lyonnóis, Bourgongne, ende Cham- pagne, over zijn' zijde verzekert had. Men deed by de gódtgeleerden van de Sorbonne d'onderzaten vry kennen van den eedt ende gehóór- zaamheid des Konings, ende onderwóndt zich, voor 't nieuw opgewor- pen Parlement, hem in halsrecht te betrekken. Van den Paus werdt óók een' bulle verworven tegens den zelve, maar openbaarlijk verbrandt van beuls handt, door vonnis van 't óuwde Parlement van Paris, dat by zijn' Majesteit tot Tours geroepen ende nedergeslagen was. Navarre, terwijl te Niórt zijne schaaren ingewacht hebbende, toogh op, om la Ganache t'ontzetten, daar Nevers voor lagh. Maar onder wege, tegens de fel- heid der kóude, van den paarde gestegen, pijnde zich zó dapper aan te treden,

*Guize tot
Blóis omge-
bragt; ende
van Henrik
beveent.*

*De Koning
blijft by 't
verbondt.*

*Dóódt der
Koninginne
moeder.*

*Afval der
steden van
den Koning
aan Ma-
jenne.*

*Zestienen
tot Paris
stokebran-
den der
mutterye.*

*Hun schie-
lijke was-
dom.*

*Nieuwe
wereldt te
Paris.*

*De Koning
gedagh-
waardt om
zijnen hals
te verwee-
ren aas
recht.*

Navarre doódkrank, van zich te overgaan.

Genezen zijnde, ver-overt verscheide plaatsen.

Schrijft aan de Staten.

treden, dat hy, door overmatige vermoedtheid, van een heftige kóórts aangegrepen werdt, ende met maghtigh gevaar zijns levens, in zeker dórp sint Pieter genoemt, bleef leggen. Des viel die stadt in 's Hartogen handen. Maar, zijnde naa zonderlinge vlijt der artzen, tót gezondtheid gekeert, verhaalde hy zijn'schade aan sint Maixent, Maillezais, Chastelerault, Loudun, l'Islebouchard, Mirambeau, Vivonne, ende andere plaatsen, die hem de póórten openden. Ende verwitticht dat tusschen de sóldaten van 't kasteel t'Argenton op de Creuse, ende die van de stadt, tweedraght omging; hebbende 't slót aan Majenne, de stadt aan den Koning, om hulpe geschikt; paste hy, met zijn' gewoonlijke spoedigheid, beiden een voordeel af te zien, ende maakt 'er zich meester af: ten aanzien deze plaats sterk van gelegenheid was, ende van belang in 't trekken van Berry ende Nederpóictou naa Gascogne. Van daar wederom te Chastelerault gekomen zijnde, schreef hy aan de Staten des rijks, *zich zeer bewegelijk erbarmende over de ellenden des vaderlandts, gescheurt aan drie partijen, daar twee genoeg waaren om het te vernielen. Dat daarom de Koning, met alle, een' vrede had aan te gaan. By welken raadt hy waande ten gemeenen besten te geven zijn' wraak over de Guisards, dien hy 't anders bang genoeg wist te maaken, indien de Koninklijke Majesteit besloot zijnen dienst te bezigen. Wat zal' er worden, zaid' hy, van den adel, als de steden, alle voogden uitsluitende, smaak vinden in den vrydom, een' zoetigheid die de tróuwste burgers bekoort? Wat zal de steden aangaan, als eedelen ende boeren, razende naa plondering, den mondt zullen gemaakt hebben op't inslokken hunner rijkdommen? Hoe zullen zich houden de amtlieden van schatkameren, rechtsbanken, ende regeringe, wanneer met den val der Koninklijke heerlijkheid, hun ontvallen zullen hunne staten, die zy rekenen als eigen goet? Men moght het op zulk een' voet een korte wijle harden, gelijk de kranke op de koorts teert, maar zóude zich entlijk verleidt vinden van het dwaallicht der schitterende vryheid, wezende nóchte gehoort, nóchte gelezen, dat óit staat omkeerde zonder bederf der steden, die altijd des zelven sterkste stijen zijn. Maar als d'edelen ende steden tegens elkander' ingebonden staan, wat rust zult ghy gemeente hebben, die 't draghbare veldt ende de korenschuur zijt van den staat? De geestelijken spreek ik niet toe, duchtende geen gehóór te vinden. Zy vallen my harder dan beide de andere Staten. Nóchtans zijn daar luiden met eere onder. Ik ben hunlieden in eenige stukken tegen, in geene vijandt, in sommige met hun eens, al en waar 't maar in 't voorstaan der kerkelijke vryheid van Frankrijk. Maar zy mogen 't overleggen, óft, alle ongeregelheid ende gódtlóósheid in zwang gaande, hunne middelen meerderen zóuden, die zy by vrede ende gódtvruchtigheid des vólks verover't hebben. Vóórts roept hy in 't gemeen: Zó de Koning wint, hy moet vergeven, de hóóp is te gróót om te straffen. Zó het de bondtgenóten staande houden, wat schande zal 't Frankrijk wezen, zijnen Koning verjaaght te hebben? een klank die nóit onzen voorvaderen naa en ging. Wy zijn alle in een huis dat valt, in een schip dat zinkt. Geen uitkoomst dan pais. Om dezen bid ik den Koning mijnen heer. Niet voor my alleen; maar voor allen. Anders deught zy niet. Entlijk, ter tijdt toe dat Gódt den Koning wyzen raadt in 't hart stuure, verklaart hy, in schut te nemen alle die de vrede zoeken, geestelijk, wereltlijk, van wat staat óft gelóóve dat zy zijn, ende belooft eenen yegelijken vryheid om zijnen gódsdienst te oeffenen. De Koning midlertijdt had de vergadering van Staten te Blóis, den zestienden van Lóuwmaant des jaars 1589, geëindight; ende zich ziende 't water op de lippen staan, (want de Hartóg van Majenne met achttien duizendt knechten ende twee duizendt paarden van Paris getogen quam) zondt de Hartoghin van Angoulesme, om Na-*

varre

varre aan te bieden een beftandt voor een jaar, met de ftadt Saumur tót verzekering van overtóght der Lóirftroóm, ende te vertógen, dat hy nóit vrede gebroken had, dan met de traan in 't óóge, gelijk klaar genoegh bleek by de wraake te Blóis, genomen over de geenen van de welke zijner Majesteit zulks op den hals gedrongen was. Henrik, die hóóffch kon, bevroedende dat men hem wel lóze liefde, maar den bondtgenóten tróuwen haat, droegh, aanvaardde 't bódt. Ende, te Saumur gekomen zijnde, verklaarde, by opene brieven van den achttienden in Grasmaandt, den óórlógh aan alle de geenen die in wederfpanningheid tegens den Koning bleeven volharden. Van daar toogh hy over Lóire met vier honderdt meesters ende duizendt roerruiters, tien mijlen weeghs zonder rusten, om Majenne te verrassen, die, binnen der ftadt Vendosme geraakt, des Konings gróóten raadt gevangen ende fwaarlijk gefchat had. Maar de Maarfchalk van Aumont quam hem onderscheppen, uit 's Konings name begeerende, dat hy zijne Majesteit te Tours zóude komen vinden. Des verleide hy zijnen wegh, ende, vier en twintigh uren te paarde gezeten hebbende, floegh zich neder, den acht en twintighften van Grasmaandt, te Maillé op de Lóirkant, twee mijlen van Tours. Vreeze, zonder twijffel, ging hem aan, als hy overrekende dat den Koning, bedeeft met het handthaven zijner achtbaarheid, alle uitstekentheden in den weege waren: mitsgaders wat 'er certijds, nópende 't uitróijen der bendhóófden ende maghtigen des rijks, geraadtspleeght was. Oók gebraken z'er niet die hem te beduchten gaven, dat de Koning, die, naa 't ombrengen der Guifarden, nóch zó begaan geweest was om de bondtgenóten aan der handt te hóuden, als 't vernieuwen van 't gebódt der vereenighinge bewees, wel zoeken moght hunne brandende verbólgenheid met zijn bloedt te bluffen. Niettemin, naa dat zijn beraadt een' wijle over ende weder gewaggelt had, velde 't zich over de zijde zijner vrankke rustigheid. *De teerling is geworpen*, zaid' hy, ende ging op zondagh den lesten der maandt in 't park van Plessis voor Tours den Koning zoeken. De welke, naa 't gesprek, weder stedewaardts keerende, bleef Henrik geherbergh in de voorftadt Sant Siphoriens, ende deed des anderen daaghs zijn' intrede te Tours. Alwaar de fchorffing van wapenen tusschen hen beide bevestight werdt. Drie dagen in onderhandelinghe met den Koning besteedt hebbende, hernam hy den wegh naa Saumur, om zijn voervólk vóórts te vaardigen, daar Chastillon overste af was. Maar de Hartógh van Majenne, ziende, door de geschiftheid van 's Konings krachten, gelegenheid open om hem afbrek te doen, ende verftandt hebbende binnen Tours, daar zijne Majesteits jegenwórdigheid, met het geheele hóf, niet aanziens genoegh had om te smoren de zórgelijke rótterijen die'r in swang gingen, rukte, zonder rusten, twaalf mijlen weeghs, ende miste den Koning te vatten dicht onder de ftadt, daar hy was wandelen, geleidt, zó zommige meenen, van eenigen die hem voor hadden te leveren. Navarre dat pas te Chinon zijnde, zó ras hy hier af kundtschap kreegh, vaardighde Chastillon voor uit, zelf vólgende met het voervólk, en zó gróót een' fpoedigheid, dat hy nóch des avondts te Tours geraakte. Majenne, hebbende van 's mórgens te achten tot 's naamiddaghs te vieren de fchermutting doen gaande hóuden tegens die van binnen, ende hun, zonder gróóten wederftandt, de voorftadt afgenomen, verftendicht van Henriks koomfte in perfoon, koos 't opbreken zonder trompet, ende aarzelde met even gróóte snelheid, als hy toegeschoten was. Des de Koning zijnen raadt riep, om t'overleggen óft óórber was den vijand

Navarre op 's Konings verzoek trekt hem ten dienste.

Navarre verwoeght zich by den Koning.

Majenne vangt bynaa den Koning onder Tours.

Henrik doet Majenne deizen.

*Quink-
slagh.*

*Al't rijk
in roere.*

*Stijfzinnige
verbitter-
heid.*

*Geraapt
heir, de
Gaultiers
genoemt.*

*Tegenspoedt
der bondt-
genóten.*

te vervolgen. Maar 't werdt verworpen, by een zeggen dat het dwaasheid waar eenen dobblen Henrik ('t zijn gouden penningen) op te zetten tegens een' Carolus; dat munt van kleener waarde is. 't Welk gespeelt was met de namen der twee Koningen, ende dien van den Hartógh. Het zy dat zijner Majesteit, ter zulke stondt, van 't harte moght te schertsen; ófte de geest geweest van eenigen raadtsman, die zich voor Koningfch uitgevende, maar heulende over de heimelijke ende getrouwste zijde met de bondtgenóten, door zulk eenen slag van kluchtigheid, toegeleidt hebbe op verfassung van den yver der geenen die niet gezint waren den Hartógh tót aanverhalen te laten komen. De razery des oproers van Paris, overgevlogen aan alle hoeken des rijx, ontstak met zulk een' hevigheid die schichtige vólken, dat alle voegen van den staat schenen te slópen, ende elk lidt henen te hellen, derwaarts het van de heillóze verwoedtheid gedreven wérdt. 't Ging 'er op alle óorden aan, met róven, plonderen, verraden, verrassen, vangen, bannen, móorden, en verwoesten: met zulk een' walge van de Koninklijke achtbaarheid, ende zó vertwijffeld een' bitternis tegens den naam zijner Majesteit, dat 'er lieden gevonden werden, die liever hadden opgehangen te zijn, dan te zeggen, leve de Koning: gelijk verhaalt wordt van eenigen van de Gaultiers. Dit is de naam van een deel geraapte scharen, vólk van allerlei hanteeringe, die zonder tucht, zonder órde, by beurten gebiedende, in Normandijen op de been geraakt waren. Ende de Graaf van Brissac, hun ziende een hóoft gebreeken, had 'er zich toe opgeworpen, maar niet onderwonden de wanschiklijkheid te rechten. Des van ontrent zeven duizendt, die zy sterk waren, door den Hartógh van Mompensier, Vórst van den bloede, drie duizent geslagen, over de duizendt gevangen werden, ende de rest verstróit. In Beausse sloegh Chastillon, met twee hondert paarden ende even veel roers te voet van Navarre, vier hondert paarden ende vijfthalf duizend knechten onder 't beleid van Saveuse, eenen trótsen overste, die daar 't leven liet. Geen beter geluk en hadden de bondtgenóten voor Senlis belegert van tien duizendt Parisienen, die door den Hartógh van Longueville, maar meest by 't beleid van la Noue, opgeslagen werden met verlies van vijftien hondert man, trós, ende geschut. Van d'andere zijde voerden de bondtgenóten den Graaf van Soissons, dien zy te Chasteaugyron gevangen hadden, met verscheide andere heeren binnen Nantes; vermeersterden de stadt ende Parlement Grenobles in Dauphiné; braghten Alençon door belegering tót verdrag. Van waar Majenne na Paris trok de verslege burgerije verquikken met zijn' tegenwóórdigheid. Daar naa viel in 't landt te Brie, dwong eenige sloten, ende bequam wederom Montereau-faut-yónne, dat onlangs te vooren door Espernon veroverd was. Maar de Koning, gestijft met dagelijkschen aanwas van vólke, vólghde hem, die van dage te dage swakker werdt, zó kort, dat hy, om het t'ontleggen, zich met zijn heir binnen Paris worp. Terstondt daar op werdt Gergeau stórmenderhandt gewonnen, Estampes ingenomen ende Pontóise: alwaar Longueville de troepen van Champagne, mitsgaders de nieuwgelichte Zwitsers ende landtsknechten, by de twee Koningen, aanbraght. Zijn' Majesteit derhalven nu geweldigh in krachten, ten getale toe van veertigh duizendt mannen, muntt' het op Paris, in hoope van d'andre steden wel haast tot hunnen plicht te zien keeren, als zy van dezen toeverlaat zóuden versteeken zijn. Zwaarhóófdigh in dit bestaan was meest yeder, bybrengende, 't waar de staat gewaaght. Maar Navarre, als doen en laten, dreef het door, zeggende: *vrijelyk is 't de staat gewaaght,*

gewaaght, zó schóón een stadt te zijn komen kussen zonder haar de handt in den boezem te slaan. Geen beter zeilsteen om al't yzer van Frankrijk in 's Konings heir te trekken, dan de glory van Paris te belegeren. Stóutheidt is moeder van achtbaarheidt, achtbaarheidt van maght, deze van overhandt, ende daarom van veiligheidt. Der bruggen dan van sint Cloud ende Charenton meester geworden, nam de Koning zijn' herbergh te sint Cloud, met dapperder hope van op een kort de stadt te doen swichten, ende t'zijner gehóorzaamheidt te brengen. Te Paris, daarentegen, schraapte men alle listen te hóóp, om de gemeente in hare hardtnekkigheidt te sterken, hun inscharpende de yffelikheden der genakende wraake, ende vermakende hunnen Oppervórst, in allen schijn, óft nóit van tirannijs gehóórt was, die by de zijne halen moght. In voege dat een Jacob Clement, Jacobyners monik, óudt tusschen zijn' twee en twintigh ende drie en twintigh jaren, ende van langer handt daar op afgerecht, aannam, den Koning 't leven te róven: mits dat men, eer hy uit der stadt tradt, alle lieden van aanzien zijner Majesteit toegedaan, hem te bóрге, in hechtenis stelde. Op den eersten dan van Oestmaandt, des uchtens, toegang in 's Konings kamer verworven hebbende, bood hy den zelve een pak brieven, ende, terwijl zijne Majesteit heel in 't lezen was, toogh een twesneedigh mes uit der móuwe, haar grievende vóórts, met gróóter heftigheidt, in 't week van den buik. De Koning, alhoewel swaarlijk gequetst, rukte 't mes uit der wonde, ende trof'er den móordenaar mede boven 't óóge; de welke op heeter daadt van de toelópende hófedelen afgemaakt werdt: tót gróót naabedenkken op eenigen der zelve. Zijn' Majesteit werdt te bedde geholpen, 't eerste verbandt geleidt, ende de quetsuur gekeurt niet dóódtlijk te wezen. Van welke hope, ende hoe deze gróuwel gewrócht was, zy daadtlijk vrienden ende bondtgenóten beval te verwittigen. Maar een' maghtige kóórts, hem op den middagh aanvallende, deed de artsen scharper acht nemen, ende gevoelen veranderen: want het gedarmte doorsneden was. Derhalven, die der genakende heerschappije te gemoet ende op tijdigen dank zagen, ondergingen hem zachtelijk, met voorflaan, *dat het gódtlijk ende wereltlijk was voor een' Vórst, het roer des rijks ende de zórgen zijns beroeps niet eer dan het leven te laten; ende voorshandts geen wightiger werk, dan te verzién tegens d'ontsteltenis ende scheuring, die den Staat moght overkomen, zó 't misschien Gode goedt dócht' zijne Majesteit t'hemwaarts te roepen.* De Koning, vattende wat dat gezeidt was, ontboodt Navarre, dien hy, de handt biedende, ten overstaan van de raden ende amptmannen der króne, 't bed omringt zijnde met drang van Prinssen, Hartogen, Genóten, Maar schalkken des rijks, ende alle die zó in 't hóf als in 't heir plaatsen van aanzien bekleedden, óft in adel uitstaken, aldus toesprak: *Afgeslóóft in 't verdadigen des Koninklijken rechts, laat ik u, mijn' broeder, 't zelve wettelijk achter, ende deze króone, die u toekomt, naa mijn' verscheiden; ende besweer u, in jegenwóórdigheidt Góds ende des vaderlandts, dat ghy deze gemeente, waar over my 't hart zó zeer gehangen heeft, zachtmoedelijk quceken wilt met een rechtvaardige regeeringe: in voege, niemandt verneme, dat u de toegedreven' ongelijken in den moedt steeken. Maar, om de wederspannighblijvenden onder hunnen plicht te vlijen, draagh u op al de maght die ik heb over dit heir.* Daar na keerde zich tót d'omstanders, met deze rede: *Mijn' vrienden, ghy zijt genoegh verzekert van 't recht mijns goeden broeders tót het rijk, ende in gewisse overtuighet van schuldige gehóorzaamheidt t'hemwaarts, dien ik rijp van óordeel, oeffening, ende ervarenheidt weet te wezen, ende den last der heerschappije maghtigh. Ontfangt dezen Koning, dien u Gódt geeft, dien ik u voorstel van Góds*

Navarre
drijft door,
dat men
Paris beleg.

Jacob Clément
vermoórdt den
Koning.

's Konings
reden voor
zijn dóódt
aan Na-
varre.

wege, ende, verblijvende 't geskil des gódsdienst aan een concilie, bewijst hem onderdanigheid. Met dit laatste gebódt bepaal ik de strekking mijner hóoge gerechtigheid. Beloofst ende sweert ghy 't? Toen staken alle de heeren ende edelingen de vingeren op, ende deden, in beider Koningen jegenwoordigheid, den langstlevenden eedt van getróuwigheid, met weeke ógen, door jammernis, over 't verlies van hunnen minnelijken Vórst. Navarre, vol droefheidts, voeghde daar op, dat hy, 't gelóóf belangende, bleef by zijne belóften, *van te luisteren naa de bericthting eener*

Hemik wordt Koning, ende hem eedt gedaan.

Hemik aan den stervenden.

wettige vergadering. Maar, leedt is my (zeid' hy,) te beleven dezen droeven dagh, die my overvalt, met angstte van te verliezen mijnen heer ende meester. Doch kan ik my zelven nóch niet inbeelden zó gróót een' strafheid van de gramschap Góds, over 't ellendigh Vrankrijk, dat zy den bedrukten state den steun zónde onttrekken willen, nu 't daar meest op aan komt. Maar is alsnóch mijn hopen, dat de Gódtlijke goedertierenheid, zich ontfarmende dezès vólks, den gemeenen beste sparen zal uw' koninklijke Majesteit, om vredelijk ende ontfighlijk te mogen regeeren. Waar over, mitsgaders om de vryheid des gódsdienst, mijne wapenen gewrócht hebben: zonder ander óoghmerk, dan van te leven, gelijk nóch mijn wensch is, zeer gehóorzaam dienaar ende onderdaan van uwer Majesteit. Hoewel ik de zelve óotmoedelijk bedanke, dat haar gelieft heeft my zulk een' gunste ende zó vol te doen, met het handhaven mijner waardigheid in dit Koninkrijk. Gelijk ik, in de goedwilligheid dezès adels, om uwe Majesteits welgevallen, tót mijn' wórdening, te bevljtingen my hóoghlijk gebóuden ken. Daar mede óórlóf genomen zijnde, ruimde de menightheit de kamer, gemerkt de Koning zich begeerigh geliet tót ruste. Maar alzó hy zich gevoelde ten einde te wezen, naa tijds gelegenheid een weenigh gesproken hebbende, gaf zijnen geest, den tweeden van Oestmaandt tegens den dageraad. Hy was de laaft' van de telge van Valóis, die, sedert den jare 1515, Vrankrijk geregeert had, een Prins, zonder twijffel, goedertieren van inborst, gróót van geest, van zeldzame welsprekenheid onder zijns gelijken, kloek van beleid, ende bedrijvende genoegh, als hem de nóódt dreef, maar slap, als zy slapte; zoet op de wellusten, kiesch in zijn jonst dragen, ende die door achtelóósheit inbreken, door gemakkelijckheit sloeren liet zydgangen, met de welke hem in den haat holpen de geenen die daar over niet te klagen hadden. Gelijk zy hem óók opdichten geveinstheid in den gódsdienst, die hem bet, dan mogelijk hunlieden, ernst was. Zijn' voorbarigheid in die hatelijke móórdt van Paris, gaf zijner achtbaarheid een' afzichtigte streem, ende quaden klank naa. Waar tegens nóchtans de lóf der veldtslagen van Iarnac ende Moncontour, in zulk eene jeughd gewonnen, doordreef zijne verkiezing tót de króón van Polen: welke hy lasterlijk verliet om de Françoísche, die hy niet dragen kon: op zijn' jaren, zonder ontfigh; voor zijn' jaren, geacht boven zijn' waarde, terwijlmen zich, van een' bevallijken aanvang, naa rede van óuderdoms rijpen, gewenschter vóórtgang toeleidt, met bedriegelijke rekening. Te Paris

Hemiks des derden dóódt.

Te Paris roept men tót Koning uit den Cardinaal van Bourbon.

werdt maghtige vreughd bedreven over deze dóódt; de monik geëert als een heiligh; ende voor Koning uitgeroepen de Cardinaal van Bourbon, die, overmits hy zich in hun toelaggen gesteeken had, te Chinon van 's Konings wegen gevangen zat. Majenne, met den algemeenen raadt des bondtgenóótschaps, gaf een gebódt uit, strekkende om alle Katholijken te vereenigen tót voorstandt der Roomsche kerke, terwijlmen verwachtte de verlóffing van den nieuwen Koning, Karel den tienden, zó zy hem noemden ende op geldt muntten. Maar in 't leger, daar

daar de gróóten meestendeels tót den eedt gebraght waren , meer door aandrijven des overleden Konings , in de hitte der hartstóghen van mededógen ende verbólgenheidt , dan door gezindtheidt tót den jegenwóórdigen , geviel , met der haast , een' wonderlijke flaauning der gemoeden. D'een op hoop, d'ander uit vreeze, die uit onbenoegen aan hunnen staat, dees door dien hy , zijn voordel genoegh gedaan hebbende , 't ingehaalde zócht te beleggen , dropen stillwijgende door ; sommigen , overmits hun 't verschil van gelóóve tegen 't hart stiet: met welken sluijer zich al d'anderen bewimpelden. Henrik , derhalven , deed allen heeren ende edelen tijdt stellen , om voor hem te verschijnen , de welke vergadert zijnde , hy in dezer voegen aansprak : *Heden , mijn heeren , is 't de zeste dagh dat ik uw Koning geworden ben. Niet dat ik 'er óit naa stondt , ófi my zelven ingewikkelt heb door de pracherije van een' besteeke keur , gelijk het elders toegaat , maar door 't overlijden van mijnen voorzaat , wiens uiterste wil was , u lieden 't recht mijner geboorte te erinneren , ende te manen den eedt , dien ghy my schuldigh waart. Dewelke , indien hy schóón der meeste menighthe van u lieden , in zó kort een' tijd , is doorgewaait , zó en zal ik daarom my zelven niet begeven , in 't blank stellende de goede zaake ; maar schrap staan tegen het dwarsvallend geluk , met hulp van andere vrienden , die ik genoegh 't mijnen gebode heb ; jaa óók , by mangel der zelve , op enkel toeverlaat van de zekere hulp Góds : van wien my bevolen is deze plaats , ende de last , om mijn genaadropend volk , van zó lang gedragen' ellenden , te verlichten , tót gróótmaking zijner glorie. Hy en heeft my , van jonx op , met zó merkelyk ende menighvuldigh een' bystandt niet gezegent , hy en heeft my door zó ongeziene ende wonderlijke wegen dus verre niet opgevoert , om zó gróót een werk ten halven te laten steeken. Des hóud ik niemandt , ende is onnódigh steelsgewijze door te gaan. Die zulks in den zin heeft , eische maar óórlof , en hy zal 't hebben. Dat dient my beter , dan gedient te wezen van waifelaars , ende luiden die zó vróóm niet zijn , dat zy 't hóóft darren bieden , ter plaatse daar koenheidt te tónen , ende eermerk te behalen is. Want , dat zy voorwenden , 't en staat hun niet vry , my te vólgen , om 't onderscheidt van gódsdienst ; ik weet wel , hoe veel die swarigheidt weeght , ende zy lieden , hoe ongerijmt het is , my , die hun opperbeer ben , tót ombelzing van hunne gezindtheidt te willen parssen , met zulk eene mompeling. Voor zó eerlóós een blódigheidt hoede Gódt mijn hart , dat hunne dreigementen , van my te verlaten , my zóuden doen verlaten 't gelóóf , daar ik mede gezóóght ben. Wel stel ik my zó gewilligh als óit , om naa beriching te luisteren , ende heb te dien einde 't geschil verbleven aan een wettigh conçilie. Maar dat moet verbeidt zijn , ende ondertuschen de oeffening beider gezindtheden gedóóght : 't welk het voorneemste punt is , dat zijne Majesteit ho. löst , gedachten , u lieden bevolen heeft , ende ik gesworen. Ende bidde u , mijn heeren , voor ongetwijffelt te hóuden , dat my geen ding bet ter herte gaat , dan mijn gódsdienst , ende mijn eedt. 't En is van heden óft gister niet dat men my ken. Oprecht Françoís ben ik geboren : ende zeventien jaren , die ik mijn rijk van Navarre , ende andere onderzaten geregeert heb , konnen van mijnen aardt ende inborst getuigen. Daar toe gedrage ik 's my ; alhoewel 't niet ontbroken heeft aan menige gelegenheidt , om den vijanden van den staat te passe te brengen , de wederwaardigheden die zy my hadden doen smaaken. Ende indien ik (gelijk geen mensch volmaakt is) voor dezen ergens my heb verzuimt , ik bid u , mijn heeren , dat ghy wilt uwe gebeden voegen nevens de mijne , om van Gode te verwerpen 't geleide zijnes heiligen Geests , die my onderwijze , tót verheffing zijnes heerlijken naams , ende stichting van 't gemeene beste. Maar velen , zelfs van de voorneemste bevel-*

*Verkeeling
van den
yver des
heirs tegens
Henrik.*

*Koning
Henriks
aanspraak
tót het heir.*

's Konings
heir slijt door
verloop en
ziekten.

hebbers, en keerden zich niet aan deze reden, zulx men, in weenigh dagen, gróote mindering vernam. Oók ging het tegens den bótijt, dat d'edelen nóóde van huis blijven, om hun gewas niet te verzuimen; ende was het heir niet onbesmet van ziekten. Doch werden hem weder vier duizent mannen toegevoert door den Hartógh van Mompensier, dieze onder zijnen cedt had gebraght. Van d'andere zijde, nam de Graaf van Randan de stadt Issóire in, ende braght veel wederspannigheids te wege in

De Parle-
menten van
Bordeaux
ende Tho-
louze tegens
den Koning.

's Konings
eerste een
werk van
barmhar-
tigheid.

Hy krijght
eenige ste-
den in.

Auvergne. Het Parlement te Bordeaux, ende bitterder te Tholouze, uitbrullende hunne quade genegenheid te zijner Majesteit, stijfden de bondtgenóten in de miterij. Maar des nieuwen Konings eerste was een werk van barmhartigheid, ende 't geleiden van 't lijk zijnes voorzaats, dat hy te Compiegne in bewarnis stelde, gemerkt sint Denis, stede der Koninklijke begraaffenissen, van de bondtgenóten gehóuden werdt. Onder wege bequam hy de steden Meulan, Gifórs, ende Clermont in Beauvoísis. Daar naa, vindende geen' wederstandt te velde, deeld' hy zijn vólk in drien, ende zendende het een deel, onder den Hartoge van Longueville, naa Picardijen zijn' landtvooghdy; het ander, onder den Maarfchalk van Aumont, naa Champagne; behieldt by zijn' persoon ontrent twaalf honderdt paarden, twee regementen Zwitfers, ende drie duizendt Françoísche knechten: alles met zulk een' órde, dat, in geval van nóódt, hun licht moght zijn te vereenigen. Zelf toogh hy naa Normandijen, om t'ontfangen de verwachte hulpe uit Engelandt. De brug van Arche, tusschen Rouan ende Paris, bequaam om beide der steden onderhandeling af te snijden, de steden van Caen ende Dieppe bewezen gehóórzaamheid, door toedoen van de geene die daar binnen geboden. Verscheiden' andre stedekens, die tót veiliging der wegen dienden, werden óók gekregen, ende bezet met waardtgelders, van zijne Majesteit, stóf opdoende om 'er, ter vereissende tijdt, een swaarlijvigh heir af te smeden. Desdigueres schutte terwijle d'aanslagen des Hartogen van Savóijen op Dauphiné ende Provençen. Daar tegens vergroofde Majenne met der haast van paarden ende voertvólk, dat hem toegevaardicht werdt van den Hartoge van Parma uit Walslandt, van den Hartógh van Lóthringen, en elders. 't Welk hem deed besluiten den Koning te volgen; die, zulks zoekende, hem van zelfs daar toe bestondt te tergen, door een lóós dreigement, ende gelaat van Rouan te belegeren. Want zijn wit was, Majenne elders zó lange op te hóuden, tót dat Estampes ende Pontóise, gelegen om Paris te quellen, behóórlijk geveft moghten wezen. Maar, verwitticht van den schielijken aanwas des vyandts, die wel driemaal zó sterk van ruiterye, tweemaal zó veel knechten had als hy, ontboodt in aller yl Longueville ende Aumont: ende niettemin, midden onder alle tekenen van een schrikkelijk gevaar, onbetcutert blijvende, verfstóutte sóldaten en hópluiden met den geest zijner kloekmoedigheid. Op de laatste reize naa Dieppe, had hy 't óógh, gewoon veel veldewaart in te wezen, geworpen op zekere gelegenheid, ruim anderhalve mijl van daar, die hem geschapen scheen tót afwallinge van een leger. De landóuw is deze. Van Dieppen landewaarts in strekt een stróómken, genaamt de Bethune, 't welk, een goedt stuk weeghs, ebb' ende vloedt der zee is onderworpen; smal, maar volle diep om te doorwaden. Ter wederzijden heeft het een veenigen zóóm, besloten met een' deurgaanden heuvel. Aan de slinker handt, als men bynaa twee mijlen van de stadt af komt, op het hóóge leidt een slót, den Koning toebehórende, ende beneden, een begraven dórps (de Françoízen noemen 't een' burgh) Arques geheeten. Zijn' Majesteit, om 't óórdeel te zetten tegens 't voordeel van vólke

dat

Waartgel-
ders tót een
zoeverlaat.

Desdigue-
res beschut
Dauphiné
ende Pro-
vençen.

Majenne
schielijk
gestijft.

dat de vyandt had , terwijl die tijdt flect met eenige ftedekens te herwin-
 nen , toogh herwaarts , ende de plaats vertóont hebbende den Maar-
 fchalke van Biron , dienze ftrax aanftondt , viel vóórts met hem , zonder
 andere krijgshgebóuwmeesters daar over te roepen , aan 't aftekenen van
 zijn leger , op het plat des heuvels boven 't dórps ; ende raamde zelf alle
 weeren ende ftrijkhoeken . Over deze nyverheid fchaamde zich klein
 ende gróót eenigen arbeit te fparen , in veuge , dat binnen drie dagen
 de wal op 't laaghte zeven voet , deurgaands hóóger was : ende werdt be-
 zet met gróf gefchut ende Zwitfers . De fórm was zulks , dat 'er geen
 open bleef voor den vyandt , om van de bovenfte zijde 't heir te beftoken ,
 anders dan op genade van 't gróf gefchut , 't welk uit het flót al 't vlak van
 den heuvel bereiken kon . Het aankomen , ter zijde van 't dórps , was tuf-
 fchen twee deillingen , ftótende tegens de hóófdend der befchanffinge , zó
 bequaam om eenige ruitery te leggen , dat zy van geenenzijden 's vyandts
 gefchut te vreezen had , ende een gelegen uitvallen , indien zijn voet-
 vólk in drang beftaan moght 'de graffen te bezoeken . De Hartógh , heb-
 bende doen befpieden den ftat van 's Konings leger , fchuwde den wegh
 op Arques , 't welk de naafte na Dieppe was , ende , verre om trekkende ,
 quam aangins zijde van de Bethune zich legeren , op den heuvel daar
 tegen over . Waar door zijn 'Majefteit , beducht dat hy van den waterkant
 zóude mogen het dórps van Arques aanvallen , ende van daar recht naa
 Dieppe trekken , om zich meester te maken van een gróóte ende leger-
 bare voorftadt Polet genaamt , deed het om laaghe befchanffen , daar plan-
 tende twee ftukken gefchuts , ende een regiment Zwitfers ; mitsgaders
 fterken een ziekenhuis , ontrent duizendt fchreden daar beneden , ende
 verzagh dat met Françoífche knechten , ten toeverlaat van drie hon-
 derdt andere , die zy dicht op 't water legerde ; dat , lager na ftadt toe ,
 niet over te zetten was . Ende om bet te verzien in de behóúdenis van
 Polet , dat open lagh , floegh zy een 'wal om zekeren molen , die den
 vyandt in den wegh ftondt , ende beftoot daar in eenige paden naaby ge-
 legen , doende vóórts alle d'andere aangangen toeblokken ende ftóppen
 door de yverende burgerye . Daar na werdt zy gezindt nóch een 'verloren
 voorwal te leggen , ontrent twee duizendt treden aangins zijde der fchanf-
 finge t'Arques , om den vyandt bet te doen afstaan ; ende liet dien op-
 werpen van 't hóóge af tót voorby 't ziekenhuis . De bewaarnis van de
 werken aldaar , beval zy den Maarfchalke van Biron ; die van de voor-
 ftadt , den heere van Chastillon ; ende nam zelf die van de molenfchans
 aan , met een goet getal heeren , ende hare óuwde benden , die , met een '
 krijgshbynaam , d'óuwde draken , de bekrozenen geheeten werden ; alzóó
 zy voorzagh , dat de vyandt aldaar zijn eerfte geweldt zóuw baren : gelijk
 't gebeurde . Want Majenne , hebbende zijn 'meefte paarden ende min-
 ften hóóp der knechten gelegert in Martinglife , een dórps beneden den
 ingenomen heuvel , ende tegens over Arques gelegen , quam , met de
 reffe , zijner Majefteit op , de welke hem tegenftiet met zulk een 'ftevig-
 heid , dat het onderscheidt bleek tuffchen nieuwgeraapt vólk ende den
 óuwden fóldaat , afgerecht door veelderlei ervarenheid van ftrijden .
 Derhalven , genóótzaak af te trekken , ging de vyandt legeren , zeer
 qualijk op zijn gemak , in een afgebrandt dórps , naaft gelegen aan de
 voorftadt : alwaar hy zelf door Chastillon werdt beftookt . De geenenz
 die te Martinglife zich nedergezet hadden , namen 't voor op Biron ; die
 hen , door eenige kleene fchermutfingen aangelókt hebbende , met goe-
 den afbrek te rugh dreef . Waar over zy , ten tweeden dage daar naa , drie
 ftukken

*De Koning
 ftaat zijn
 leger te
 Arques.*

stukken gefchuts te werke ftelden, tegens 't ziekenhuis; dóch met kleene fchade des zelve. Want de Koning, om de zijnen te bergen tegens dien flagh, deed twee stukken planten op 't hóóge van den legere, ende eenige koegels overwajen, die zulk een' fchrik in Martinglife maakten, datmen dadelijk alle de pakkaadje ende ruiters zagh opbreeken, door onveiligheid der herberging. Van half Herfftmaandt tót den een en twintighften toe, was men doende met deze fchermutzingen ende naarderniffen. Maar Majenne, overrekenende zijn' krachten tegens die van zijne Majesteit, en wift niet te bevroeden dat hem d'overhand eeniger wijze ontftaan moght. Oók was hy fterk over de twintigh duizent mannen. Zommigen zeggen van dertigh, 't welk der waarheid naaft fchijnt te komen: ende is 'er, die 't getal tót veertigh duizent heeft gróót gemaakt. Waar tegens al 's Konings fcharen, over de vijf duizent vijf hondert vechters niet moghten uitbrengen. Des de Hartógh, ter middernacht naa den twintighften, by duifter, zonder trompet of trom te roeren, ende met het minfte gerucht dat mogelijk was, zet over 't water, denkende den eenentwintighften te doen opdaagen met de glory van een gedenkwaardige zege. De Koning, alles bewakende, draalde hier op niet met de zijnen te hóóp te rukken, in veuge dat beide de heiren, met de mórgenftondt, tegens elkandere in wapenen ftonden. Zijn' Majesteit mande de voorfchans met Hóóghduitschen ende Zwitfers, twee vendelen van elx, daar by gevoeght eenige Françoizen: ende 't ziekenhuis met tuffchen zeven ende acht hondert Françoifche roers, gerugt met drie vaanen lichte paarden onder den Grave van Auvergne; ende deze echter geflut met een weenigh fwaargewapende ruiters. De Maarschalk van Biron fteld' hy om hóóge aan de wallen, met de vendelen van Chastillon, van Maligny, ende zommige edelmannen: het regiment van Soleure in 't midde, onder beleidt van den kórnél Hans Laurens Arger, (anderen zeggen dat het Galas was:) ende de reft der Zwitferen, by 't gefchut. By zijn' perfoon maakte hy een bende uit de Prinffen van zijnen bloede, baroenen, ende ridders van zijn' órden, ende een deel anderen adels; om over al by te wezen, ende te ftijven de geenen, die te fwak moghten vallen. De paarden des Graven van Auvergne, ende andere ten ziekenhuis gefteft, braaken aan, onder gunfte des gefchuts, tót in de vaane des Hartógen, daar Sagonne, voornemen overfte, onder ander' edelen, dóódt ter aarden geworpen werdt. Henlieden deed aarzelen een grós van duizendt oft twaalf honderdt ruiters, ende acht honderdt knechten, die Majenne voortftóude tot aan 't midde der fchanffe, op 't regiment van Soleure aan. Biron daarentuffen, besprongen aan zijnen óórdt, laade zó heftelijk op zijnen vyandt, dat des zelve landtsknechten afgeflagen, ende dapperlijk gedrukt, beftonden hunne hóuten te rechten, roepende; leve de Koning, leve Vrankrijk; met verzoek, om in den eedt zijner Majesteit, ende binnen der fchanffe ontfangen te zijn, op voorwaarde van niet te verliezen aan de sóldye hun van de bondtgenóten komende, ende ten gelijken prijze vóórtaan betaalt te werden. 't Welk hun vergunt werdt, niet zonder tegenspreken van zommigen, dien zulk een' wijze van handeling mishaaghde, ende vailiger dócht, datmenze aan stukken zóude hakken, ende aan hen de zege ontginnen. Maar de bloem des heirs vólghde den Hartógh. Des zijne Majesteit, ziende zó gróót een' ftórm ftorten om den arm van Arger, ftiet derwaarts, ende zeide hem: *Gevader, ik koom met u fterven óft eer behaalen*: vermaanende, in zulker voege, door zijne aanspraak ende jegenwóórdigheidt, den kórnél ende zijne Zwitfers,

*Slagh van
Arques.*

fers, dat hy met hunlieden afdreef dit fware geweldt; ende zich (zó 't fcheen) der zege verzekerde. Maar geen verzekeren is 'er aan menfchelijke zaaken; ende boven al, 't geluk van den óórlógh, daar menighte van onvermoede toevallen hunne vryheidt misbruiken, onbedwingelijk. Majenne hervat zijn treffen, met een' roep: *Zege, zege*: waar op d'overgekome landtsknechten hunne fpiessen vellen, ende lós fchieten op 's Konings vólk. 't Zy dat hun dit roepen een teeken was tót den aanvang eener befteeke verraderye, óft dat de waan van 's Hartogen winfte, toen op der daadt hen tót tróuwbreuk bekoort hebbe. Hier uit rees zulk een' verwarring onder 't Koninklijk krijgsvólk, dat hunlieden gelukte, dien hoek den vyandt te leveren, ende Biron ruim een' uure bezet te hóuden. De Koning niettemin joegh den Hartógh een gróót stuk ter fchanffen uit, ende verwitticht van de onórde in Biron's hoek, keerde op een bót, ende, zich ververfcht hebbende, met den Hartoge van Mompensier ende zijn' vaane, met noch twee andere vaanen mannen van wapenen, mitsgaders vijf honderdt roers, rukte naa den verloren wal, wan die weder, ontfettende Biron, ende deed 'er, met der veirt, planten eenige grove stukken, die van boven neder donderden in des vyandts Zwitfers, zó zy vaft aftogen, met een' gruwlijke móórdt. Daar mede behieldt hy d'overhandt aan alle kanten, zonder te verliezen meer dan twee perfoonen van naame, de Graven van Monbafon ende Rouffi. Na zondagh, den vierentwintighften, des middernachts, verlegerde de vyandt, trok aan gins zijde 't water, ende maakte quansuis den onvertfaaghden, met eenige fcheuten, op Dieppe. Maar vernemende dat Sóiffons, die uit de vangenis ontkomen was, Longueville, ende de Maarfchalk van Aumont verzamelden by Pontóife, vertrok, uit vreeze van tuffchen twee legers beknelt te werden, zich in veiligheidt, over de stróóm der Somme, ende werdt wel ontfangen in de fteden van Picardijen. Aldaar kóft hy, met overlevering der ftadt la Fere, onlangs des Konings vólke ontnomen zijnde, den Spanjaart belófte van byftandt af, terwijl men te Paris de burgery met preeken paaide. Oók braghtmen daar verfcheide leugentjdingen in, ende eenige Konings vaandelen, door de meinedige Zwitfers geróóft, met andere, die men zelf had doen maaken. Met welke behendigheden de gemeente gemompt, gelóófte dat zijne Majesteit binnen Dieppe te water ende te lande belegert was, ende om binnen acht dagen in handen te vallen. Zelfs te Rome hieldtmen voor zeker zijne dóódt, overgefchreven door den Spaanfchen gezant te Paris leggende, Don Bernardin de Mendoza. Op wiens naam fpeelende Pafquijn, den drie en twintighften, met dit gedicht te pronk ftont:

*Henrico re di Francia & di Navarra
Terror di Spagna in questo plico giace.
L'ambasciador Don Bernardin Mendace
Fu lancia, feritor, fepulcro, & marra.*

Maar de Koning, in 't eerft giffing maakende dat Majennes vertrekken was gedaan om Sóiffons te gaan bevechten, liet Biron met het heir te Dieppe, ende verwoeghe zich by den Grave: nam het flót ende ftadt van Gamache in; ende herwan die van Eu. Daar naa hieldt zich een wijle te Dieppe, om de zaaken van Normandijen te effenen, daar hy Mompensier tót landtvooghdte ftelde; ende t'ontfangen vier duizendt Engelschen, hem te hulpe gezonden door de Koninginne Elizabeth. Van daar toogh, den een en twintighften van Wijnmaandt, den wegh op dien Majenne gehóuden

N

had;

*Majenne
vertrekt.*

*De Koning
in wapenen
onder Paris.*

*'s Konings
vólk valt in
de voor-
burgen.*

*Waarom de
stad niet
aangetast
zy.*

had ; maar te Meulan over de Seine, ende recht naa Paris : óft, door 't beschadigen der voorburgen , de vyandt ten strijde , óft immers uit Picardijen te trekken ware , daar hy zeer begon te wortelen. Den eersten van Slaghtmaandt, met den dage , stondt zijne Majesteit onder de stad , hebbende zijn voetvólk in drie gedeelt. Den Maarschalk van Biron , met vier duizendt Engelschen , twee regementen Françoizen , een regement Zwitfers , deed hy aangrijpen de voorburgen van sint Victór ende sint Marçel : den Maarschalk van Aumont , met tien regementen zó Françoizen als vreemden , vallen op die van sint Jacob ende sint Michiel. Het voorburgh van sint Germain, deugende zó veel als een voortreffelijke stad , d'abdye van 't welke gesterkt was , mitsgaders dat van Bussy ende Nesle , alwaar men den meesten wederstandt vermoedde , beval hy Chastillon ende la Nouë te bespringen , met tien regementen Françoizen , een van landtsknechten , ende een van Zwitfers. Vóórts deed hy een goedt getal edelen van hunne paarden stijgen , schoorende daar mede de scharen van achteren , tegens alle geval van sterken wederstóót , ende voeghde haar yeder twee kórtóuwen met twee slangen in den staart. Zijn' ruiterye schikte hy daar achter , van gelijken in drie scharen , om op de voorschreve plaatsen ter zelve tijdt indruk te doen ; ende gaf de twee aan Sóiçons ende Longueville te voeren , behóudende de derde by zijn' persoon. De voorburgen waren beschut met gróóte begrafte bólwerken ende wallen , waar op , ten deel sóldaten , ten deel burgerye uit de stad ende voorburgen , de waake hielden , met voorraat van gróf geschut , als kórtóuwen , slangen , ende eenige veldstukken. Maar 't getal van de waakers was te verre beneden de nóódt : zulks in min dan een uure alles verloren liep. De Koning , ontrent te zevenen , ten voorburge van sint Jacob in trekende , verstondt dat Chastillon , wraak vorderende van de Parisienen over de móórdt van den Ammiraal zijnen vader , den sólmaat zijn zat toeliet van dóódtflagh , en geweldt : des hy derwaarts spoede , om de schennis te weeren , ende bloedstorting te stelpen. Maar in de andere voorburgen ging alles toe met zulk een' geregeltheit , dat het vólk , in stede van een' verbaafde vlucht , zijner Majesteit bejegende met gekrijs van vrolijkheid , roepende : *Leve de Koning*. Dit quam , door dien zy zagen dat niemandt naa plonderen taalde , óft in de huizen viel : het welk op lijfstraf verboden was , ter tijdt toe , dat yeder op zijnen óórdt zóude bescheiden zijn. Daar werden geslagen ontrent acht honderdt mannen ; genomen alle de vendelen tót veertien toe ; vele gevangen , ende onder de zelve Bourgóin , prieur der Jacobijnen. Deze ; biechtvader van Jaques Clement , ende zijn ophitser tót de móórdt des voorgangen Konings , had daar naa den zelve als een' heiligh verheven voor den vólke , met uitbraaken van vergiftige lasteringen tegens den jegenwóórdigen , ende ter zijde slaande zijn beroep , uit razenden yver , de wapenen aanvaardt , ende bestaan de wallen te helpen verdadigen ; te zijner rampzaliger uure : maar ten óórbaarlijken spiegele voor 't gemeene beste. Want , te Tours gebraght zijnde , ontving lóón naa zijn' werken , wordende by 't Parlement verweezen , ende door vier paarden van een' getrokken. De maghtige verslegenheit , die deze inval binnen Paris maakte , heeft zommigen doen waanen , dat de stad den Koning niet ontstaan zóude hebben , indien de zege op heeter daadt waar vervólghet geweest. Maar hy en leidde daar op niet toe. 't Zy dat hy , zó aangaande , haar niet en zagh te behoeden voor den grouwel van een' algemeene plondering , waar door óók de sólmaat , verdertelt mits den rijkdom van

van den róóf gefchapen waar te verlóópen: ófte dat hy bet verflondt, wat het in had alzó een' ftadt te vermeesteren, ende verfeh vermeestert in te hóuden, tegens d'opkoomft van een heir, 't welk Majenne, aan d'andre zijde der Seine, zó naaby had, dat hy met een goedt deel des zelve, nóch dien avondt daar binnen quam. Daar is 'er óók van gevoelen, dat hy geducht hebbe, de Katholijke heeren, die nieuw in zijnen dienft waren, zich vindende zeer maghtigh met den aanwas van zulk een' winfte, wel moghten te zamen gespannen hebben, om hem te dwingen tót het Roomfche gelóóf: een' zaake, die hem, zijns bedunkens, aan zijn' achtbaarheidt ging. Des anderen daaghs verwachtte hy, dat zy een uitval zóuden hebben gedaan: ende ten derden dage hieldt al zijn vólk in flaghóorden tót aan den middagh, om den vyandt ten strijde te tróónen: maar alles te vergeefs. Des toogh op naa Estampes, dat hy in kreegh, ende deed het flót afbreeken. Alhier quam hem een edelman, wege der Koninginne weduwe, recht ende wraak verzoeken over de móórdt aan den laatften Koning begaan: dien zijne Majesteit alle vaardige gunft beeweet, laftende met ernst het pleit in 't Parlement te Tours by der handt te nemen. Daar naa wan óók Vendosme, ende quam te Tours, daar zy blijdelijk ontfangen werdt, ende haar geluk gewenscht, van den Gezant van Venetien, met de króone, ten dienft der welke hy aanbodt den byftandt ende 't vermogen van zijn' meesters. Ontrent den zelve tijd werdt haar vertóont de geestigheidt van Gourdon Schótschen edelman, gevonden hebbende, dat de naam *Henry de Bourbon*, by plaatswiffel van letteren, uitbraght, *De bon roy bon heur*; 't welk zó veel is, als, goedt Koning, goedt geluk; maar dat 'er, by ongeval, om zó uitnemend' eene verfpelling te volmaaken, een' *o* van buiten te hulpe gehaalt was. Dóch de Koning, *kleene swarigheidt*, zeyd hy, *de derde o, al staatze in mijnen naam niet, zy staat op mijn hóóft, daar de króon aan vervallen is*. Vóórts veroverde hy Mans, dat schein 't hóóft te willen bieden; ende naa 't ontfangen van verscheide kleene steden en sloten, óók de stadt met het slót van Alençon. Alzó, in twee maanden tijds, gezuivert hebbende de landtschappen van Vendosmois, Touraine, Anjou, ende Maine, viel in Normandien, ende dwang den Graaf van Brissac, overste van lóffelijken name, Falaise op te geven, ende zich zelve tót eigen zeggen zijner Majesteit, die hem, in plaats van wraak over zijn' bittere hevigheden, zonderlinge vrundtlijkheden beeweet, ende zó wist te winnen, dat zy daar naaderhandt uitnemenden dienft af had. In 't eerst van den jare 1590 vielen Honfleur een zeehaven, Argentan, Falaise Lisieux, ende Bayeux in 's Konings handen. Majenne daarentusschen had het slót ten bos Vicennes veroverd; kreeg Pontóise by verdragh; ende beleide Meulan. Maar 's Konings koomfte deed hem opbreeken; ende verzekerde Poissy onder zijn' ógen. Van daar quam zijn' Majesteit voor Dreux, ende ontfing 'er kundfchap, hoe de Hartógh, gesterkt met een' aanzienlijke hulpe uit Nederlandt, onder den Grave van Egmond, te Mante over de Seine was getogen, met opzet om haar strijdt te leveren. Des, zeggende geen' swarigheidt te maken van een beleg te verlaten, om een' veldslag te belóopen, scheidde zy van Dreux, quam legeren te Nonancour, ende deed aldaar alle scharen standplaats be teekenen, tegen 's anderen daaghs, vier mijlen wijder, in 't dórp sint Andries, op den wegh van Yvry. Des avondts vertrok zich de Koning in eenigheid, ontworpen ende deed in 't plat teekenen de slaghóorden, te hóuden in den aanstaanden strijdt: de welke hy des mórgens heel vroegh den voornemsten hóóftlieden vertóonde, dieze onverbeterlijk vonden. Vóórts

De Koning trekt op van Paris.

Gezant van Venetien is d'eerste in den Koning geluk te wenschen met de króone.

stelde hyze ter handt aan den Baroen van Biron Veldmaarschalk , om yeder zijn' plaats aan te wijzen , ende koos den heer van Vicq tót Serjeant van den slag. Men vermaande hem , dat , in gelijke gelegenheid , de gewoonte was eenige veilige wijk te kiezen , tót toeverlaat ende herzame-
ling , by toeslaan van ongeluk : de Koning , van opzet zijnde zijn' eere niet t'overleven , *Ik heb'er* , zeid hy , *in verzien. 't Veldt van den strijdt zal ons een wijk strekken.* Daar naa begaf zich ten ghebeede. Zó deden óók alle die van beide gezinthen in 't leger , elk naa zijn verstandt zoen ende genade aan Gódt verzoekende. Aan gins zijde sint Andries leidt een gróót vlak , bezet , zó verre 't óógh reikt , met omleggende dórpen ende een kleen bos. Hier toogh hy toe , ende stelde , met hulp der Maarschal-
ken Aumont ende Biron , mitsgaders van den Veldtmaarschalk , het heir in órdening. Mits dat 'er kundtschap quam van 's vyandts genaken , ontstak een uitgelate lustigheidt onder alle de scharen ; die zijne Majes-
teit daatlijk derwaarts wendde , ende deed hem verlaten zeker dórps dat hy ingenomen had. Nóchans hieldt zich de Hartógh zó achterlijk , dat het al te gróót een naadeel geweest ware hem zó verre te komen vinden. Zulks het , dien dagh , daar by bleef , ende men ter wederziden te leger
ging in de naaste dórpen. De waake bezórght , ende yeder verwitticht zijnde van zich gereet te hóuden tegens den dageraad , worp zich de Koning op een stróbulster neder. Twee uuren geruust hebbende zondt om te vernemen wat gelaat de vyand tóonde : ende , verftendicht dat hy te voorschijn quam , maar wel zó achterlijk als 's daaghs te voren , besloot hy , hem zó zeer te naaderen , dat de schaaren buiten mengenis niet en zóuden te hóuden zijn. Zijn' Majesteit dan , met die van zijn' gezind-
heidt , stortte weder een gebedt in 't openbaar tót Gódt , ende eifchte t'ontbijten. Terwijl gingen de Katholijken ter missé , ende van gelijken 't lijf sterken. Des uchtens , den veertienden van Lentemaandt , ten negen uuren , was de Koning in 't veldt , ende te tien en al 't heir in órdening. Dat stóndt verdeelt in zeven hóópen , waar van d'eerste , ter linker , geleidt by den Maarschalk van Aumont , sterk was twee regementen Françoizen , ge-
stut met twee hondert vijftigh mannen van wapenen. De tweede , onder 't bevel des Hartogen van Mompensier , was van een regiment ende drie honderdt ruiteren. De derde was van de lichte paarden , onder hunnen Kórnel den Grave van Auvergne , ende den heer van Givry zijn' bystan-
der. Alhier had het gróf geschut , wezende twee kórtóuwen , ende vier slan- gen , zijn' plaatse. De vierde bestóndt uit ontrent acht honderdt knechten ende een' vane vólx van wapenen , waar over de Veldtmaarschalk geboodt. De vijfde was van Prinssen , Hartogen , Genóten , Graven , Vryheeren , Rid-
ders van de órdenen , amptlieden der króone , heeren ende edelmannen van de voorneemste huizen des rijx , in vollen harnas , tót vijf honderdt toe , met den Koning voor aan , tusschen de drie regementen in , van Brigeux , Vignoles , sint Jan , ende eenige Zwitfers. Hier onder was óók de Prins van Conty , die 't ten zelve dage in aller yl aangebraght had , om deel aan de eere te winnen , met den heere van la Guiche , gróótmeester van 't ge-
schut. Over den zefsten hóóp , wezende twee regementen Françoizen ende ontrent drie honderdt paarden , geboodt de Maarschalk van Biron , staande een stuk innewaarts , tót eenen toeverlaat. De zevende was van ontrent twee honderdt vijftigh Duitsche ruiteren , met weenigh Franschen te voet : ende moght , alles opgetelt , uitkomen op twee duizendt paar-
den , ende acht duizendt knechten. De Hartógh van Majenne was ongelijk sterker in getal , ende wordt wel gezeidt van twintigh duizendt mannen.

Maar

Maar de Koning, in eenen brief, te zelve daage naa den slag geschreven, aan den Maire van Langres, begróót het op vier duizendt ruiters en twaalf duizendt knechten. De fórm van zijn heir, uitgezeidt dat het wat bet gehórent was, scheen overeen te komen met die van zijn' Majesteit. In 't midden stondt de persoon van den Hartógh met vijf honderdt paarden, tusschen vijftien honderd speerruiters in, die hem uit Nederlandt te hulpe waren geschikt, tróts vólk. Deze schaar was ter zijden beheint met twee regementen Zwitfers, ende die wederom met Françoísche knechten. Vóórts had hy ter rechterhandt een' bende van zeven honderdt, ende ter slinker een van' vijf honderdt paarden gestelt, met twee slangen, ende twee bastaarden, wezende al zijn geschut. De Koning, verstendicht dat alles geschaart stondt, hief zijn gezicht ende rechterhandt ten hemel, Gódt alzó aanroepende: *Heilige hóogheid, indien het óórlógh te blusschen is met mijn bloedt, willigh schenk ik het den vólke, ende biddende om mijnen sterfdag, zó daar mede hun kommer uit is, draagh t' uwer eere mijn leven op voor hun heil. Dan, ben ik der Koningen geen, die ghy in uwen tóorn geeft; maar geschapen om de gemeente te verlóffen van den last, waar mede zy afgesóolt worden, door de vijanden mijner króone; zó laat my de genade, waar door ik alomme zege bevochten heb, te dezer stonde niet ontvallen. Dóch dit is mijns vertróuwen, ende hier op aanvaard ik in uwen naam den strijdt.* Alzó gebeden hebbende, ende anderen vermaandt tót bidden, reed van zijn plaatse, eenen keer doen voorby 't voorhóóft des heirs. Hy bezichtigde de schaaren, haar moedt insprekende, met een helder en rustigh gelaat, ende deze óft dezen gelijke wóórd: *Uw gebaar ende deze manlijke moedigheid, spitsbroeders, die u ten óógen uit ziet, zijn gelóófwaardigh genoeg om my te doen aannemen, dat de wóórd uit der harte quamen van de geenen die ik te Paris, ende onder Meulan, hóorde wenschen om den vijandt, ende middel van een' lófsjike proeve hunner vroomheid tegens hem te doen. Oók zijt ghy nu op een tóoneel, dat niet alleen in 't gezicht van heel Frankrijk staat; maar, waar Christenheid, en de gansche wereldt ons voor hóuden zal, is in dit veldt gelegen.* Ende ziende dat de schaaren van Majenne stal hielden, zonder eenighsins te naaderen, zó deed hy de zijne aantrekken meer dan honderdt en vijftigh schreden, met zulk een' swaai, dat hy zon ende windt van achteren te hebben quam; róók, stóf, ende stralen den vijandt op het aanzicht aan. Als toen, der bondtgenóten heir zich openbarende de helfte gróóter dan 't zijne; *Keert u, riep hy, aan geen' menighe. Men schat de deughd by 't honderdt niet. Zelfs in een talrijk heir, zijn 't weenigen die den vijandt breeken. Wen 't maar hort, zó zal hun Coutras ende Arques op 't harte vallen, dat overtuight van zijn' wederspalt ende ongerechtigheid met geenen onversuften yver naa den strijdt tóghet. Verliest ghy vendel, wimpel, óft standaart, zó vólghet de mitte pluimaadje, die ik op den helm voer. Is 't dat ghy die ziet aarzelen, ik hóud u 't vliên ten besten.* Daar op verhief zich 't gekrijs des heirs; *leve de Koning*: met zulk een' frisheid, dat 'er gifping op den uitkoomst uit waar te maaken geweest. Dat pas werdt den Koning geboodtschapt, dat twee honderdt van zijne paarden uit Picardijen, op twee duizendt schreden naa aan 't velt waren. De Maarschalk van Biron riedt hem die in te wachten, voorslaande wat de harten wassen door alle kleen versterken, daar men swakst van getal is. Maar zijne Majesteit, kennende den moedt des gemeenen mans voor een bobbelend ding, dat door een' windt gaat zitten, wildeze op den sprong te werk stellen, ende beval den heere van la Guiche daatlijk af te schieten: die 't deed, zó

Slagh van Yvi.

ten afbrek des vijandts, al eer de zelve eens geraakte vier te geven. Zommige scheuten over ende weder gegaan zijnde; een schar van ontrent zes hondert Albanóizen, Italianen, ende Françoízen, met hunne landtsknechten op zijde, deed zich voorts om te treffen. Waar tegens de Maarfchalk van Aumont aanklonk, met zulk eenen stoot, dat hyze brak, ende al slaande in 't bos dreef. Toen hieldt hy stal, ende keerde, gelijk hy in last had, tót den Koning. Ondertusschen quam de Duitfche ruiter, die aan Majennes rechter zijde stondt, storten op zijn' Majesteits lichte paarden, naa 't geschut roe, ende deedze swichten; 't welk ziende de Walen ende Vlamingen des vijandts, vielen 'er vóórt vierigh op aan. De Baroen van Biron, hen meenende t'onderscheppen, bereikte niet dan den staart, daar hy in sloegh, ende twee wonden, d'ene in den arm, d'ander' in 't aanzicht, haalde. Maar Mompensier stak derwaarts, werdt van 't paardt geworpen, weder op geholpen, ende baarde zó gróót' een' dapperheidt, dat de Duitfchen, Walen, ende Vlamingen 't veldt ruimden. Ter zelve tijdt quam de Hartógh aan, midden in zinnen gróóten hóóp, met vier hondert carabiners, (dat zijn roerruiters, gewapent met harnas ende helmen) ter linker zijde; die afschoten op de schare des Konings, toen zy maar vijfen twintigh schreden daar van waren. Dat gedaan, bótfen de benden op elkander' aan, komende zijn' Majesteit voor uit gestóóten, wijder dan iemandt, tweemaal de lengte van haar paardt, ende ontginnen de breuk van 's vyandts órdening. Toen drong zy in, met haar vijf hondert paarden, tusschen de achttien hondert; vocht 'er wel een vierendeel uurs, zonder eenigen plight van hópman óft sóldaat te verzuimen; slóópteze ende sloegh'er door, met zulk een' nederlaagh ende bewijs van geweldt, dat hy uit den velde week, ende een goedt heenkomen koos. Maar teutering was 'er in 's Konings heir, 't welk dezen knik der zaaken voor geen en aanvang van overhandt wist aan te nemen, geduurende d'onzekerheidt zijnes perfoons. Deze, op zijn wederkeeren, verzelschapt met twaalf óft vijftien paarden, ontmoette, tusschen twee benden van 's vijandts Zwitsers, drie standaarden van Walen, die hy wegh droegh, latende de vendreghs, met de geen en diese beschermen wilden, op de plaats verflaagen. Toen zijn vólk hem, met den blankken vederbos op den helm, ende op het hóóft van zijn paardt, die bynaa aan sleteren gereten waren, door 't hechten in zó veel speeren, zagh komen aanstuiven, heel geverwt in 't bloedt zijner vyanden, zonder een' wonde ontfangen te hebben, ging 't gekrijs in de lucht: *Leve de Koning; zege, zege*: ende danktemen Gódt voor zijn' bewezen bystandt. Daarentusschen had de Hartógh een open naa Yvry toe, daar hy, over de stróóm zettende met de geen' die best gevólght hadden, de brug naa zich deed afbreken, onbezórght voor de geen' die achter aan quamen, ende braght het binnen Mante. De Hartógh van Nemours, met eenige andere gróóten, vlood op Chartres. By den Koning verzamelden daatlijk alle hóóftlieden zijner Majesteit, de welke met hun toog naa den Maarfchalk van Biron; die, met zijn' scharre, niet gevochten had: maar niet weenig gedient, om met zijn gelaat den vijandt het herzamelen te verbieden, ende zinnen moedt vóórts te doen zinken, als hy zich zelve aan 't zijgen, ende zódanig een' hópman nóch met een' frisse bende voorhanden zag. Alhier werdt geraadtflaaght, hoe men toe zóude met de Zwitsers van Majenne, dewelke, alhoewel naakt van ruiterte, 't zy door deughdt, 't zy door nóódt, bleeven schrap staan. Daar werdt voorgelagen, van hun op te zenden een' bende Françoífche knechten, die ter rechter zijde gestaen had,

had, ende nóch niet t'slaagh geweest was. Maar verftondt zijn' Majesteit, datmen hen, in plaatse van ze, tót kóste van vólk, vertwijfelt te maaken, in genade ontfangen zóude, ter gedachténis van 't óuwde verbondt tusschen de Fransche króón ende hun vaderlandt. Daar op leidden zy de wapenen neder, ende quamen over: genietende de Françoizen, die onder hen dienden óft scholen, gelijke vergiffenis. De Koning, latende den Maarschalk van Biron vólgén met een geórdent grós, viel toen eerst, met een' schar voortreffelijke heeren; ende den adel, die te eerlijk was om te buiten, yverigh aan 't naajagen, roepende evenwel, men zóude de Françoizen spaaren. Maar, vindende de brug t'Yvry aan stukken, moest hy, bynaa anderhalve mijl, uit den wege rijden, om de stróóm van de Eure te doorwaden. Niettemin, van 't voetvólk bleef 'er derdhalf duizendt in 't veldt, de rest gevangen, óft gevluht in 't bos, op genade van den boer, dieze raauwelijk onthaalde. Van ruiteren, zó geslagen als verdronken, in wil van over d'Eure te zetten, ging 'er verloren over de vijftien honderdt; by de vijf honderdt gevangen: meest al voornemen' heeren. Dóch wordt het getal der dóóden, gelijk 't in alle neêrlagen onzeker gaat, bynaa de helft kleender gemaakt van anderen. Onder andere hóófden van aanzien, liet 'er óók 't leven de Graaf van Egmond. Al de koffers ende behoeften, al 't geschut van den vijandt bleef achter; ende gewonnen twintigh wimpels van ruiterije, waar onder de witte vaan des Hartogen van Majenne, de gróóte standaart van den kórnél der Spanjaarden ende Vlamingen; de standaarts van de Duitsche paarden; t'zestigh vendelen van allerlei knechten, ende vier en twintigh van de opgegeve Zwitsers. Van 's Konings kant starf Clermont van Antragues, hóóftman zijner lijfwacht, Crenay, Frequieres, ende Loncaulnay óudt twee en t'zeventigh jaaren; ende ontrent twintigh edelmannen ten hóóghsten, meest alle dicht onder de zijde zijner Majesteit. De gequetsten waren óók weenigh; maar onder hen de Markgraaf van Nesle, die om d'acht dagen overleedt. De Koning, gejaaght hebbende tót dicht by Mante, sliep des nachts in 't dórp Rosny, zonder eenigh gerak van meevoer; maar vondt de rust in de zege, ende 't gemak in de vermoeitheid. Des anderen daaghs, naa den strijdt van Yvry, verliet Majenne de stadt van Mante, ende stonden de póórtten open voor den verwinner. Het swaardt dat met hem gevochten had, ende verscheide scheerden gehaalt, daar d'eene bloedt, d'andere lapkens vlees, d'ander hair in zat, hem toen vertóónt zijnde van eenen zijner lieden, om vlaaidank te behalen: wegh daar mede, zaid' hy, in de hitte is 't een ding, maar in kóudt bloedt niet. Zijn' Majesteit bleef hier veertien dagen 't heir ververschen, ende schreef dit gelúk aan haare vrienden en bewintsluiden over; in 't bezonder aan den heere van Maiffe, haaren Ambassadeur tót Veneedje. Daar was te dier tijdt zeker edelman van den huize Bragadin, die by veelen geacht werdt, het geheim der Alchimie, om slechter metaalen in góudt te veranderen, gevonden te hebben, ende zich geliet tót 's Konings dienst genegen te wezen. Zijn' Majesteit schreef, dat men hem t'haarwaarts komen liete, niet om dat zy gelóóf in zijn' konste stelde, maar befloten had zich te laten bedriegen: zulks haare meening scheen, 't ydel gerucht zijner wetenschap te doen gelden by de geenen, die haar voor swak in de bórze hielden. Midlerwijle spoelden verscheide kleene stedekens in haare handen, ende ontfing zy tijinge van een' andere zege, ten zelven dage bevochten door de heeren van Curton, Rostignac, ende Chazeron, die den Graaf van Rendan, hóóft der bondtgenóten

in Auvergne, hadden afgemaakt. Maar de oversten der verwonnelingen stelden zich hierom niet om 't'er by te laten, nóchte en besweek hunlieden de moedt, naa gelang van de krankheid des gelux. Zy naamen hunne toevlucht tót d'ouwde konsten van 't vuur in 't vólk te brengen, zich behelpende onder den naam van gódsdienst ende gerechtigheid, met alle middelen, waar door hoop ende vrees de menschelijke harten vermeersteren. 't Parlement van Rotian deed van lijf ter dóódt brengen eenige getrouwen des Konings, ende verklaarde alle die hem vólghden voor misdadigh aan gequetste hóóghheid. De predikers, op 't vinnighst uitvarende, bliezen de trompetten der wederpalt in de kerken, ende de razery der stijfzinnigheid in de gemoeden. De geen en die door inzicht der tegenspoedt zó balóórigh waren geworden, dat zy hier naa niet en luisterden, verbijsterdmen met beuzelmaren, zijn eigen verlies ende 's Konings voordeel verkleenende. Zijn' Majesteit, vindende, door dees' overwinning, nedergesmeten alles wat ten platten lande kon tegenstaan, ende de plaats en rondom Paris leggende, vervallen in onmaght van 't hóóft te bieden, toogh met ontrent twaalf duizendt knechten, ende drie duizendt paarden, derwaarts aan, ende verzagh de steden en bestgelege sloten, met goede bezetting. Zy dwong sint Denis, dat sterk was, ende werdt bynaa alle der voorburgen meester ter wederzijden van de stadt. Zulks dat Paris, daar de Hartógh van Nemours overste binnen was, met acht duizendt vreemdelingen, ende vijftigh duizendt welgewapende burgers, het derdendeel wel sóldaten, ende de Koning in 't laatst van Grasmaandt voor quam, eer drie maanden omgingen, lagh, als met opgedolve wegen ende toegedamde wateren, in nóódt van uit zijn' handt te komen eten. Hoe scherp'óók dat men 't schikk' met den voorraadt, in zó vólkrijke plaats en, lichtlik kan het ontschieten. 't Had dan dien van Paris goedt uit hunne gissing te gaan, daar nócht zórghvuldigheid gepleeght in 't opdoen, nócht regel in 't rekken der lijftógh geraamt was. 't Zy dit verzuim óórprong heb gehadt uit de vermetelheid der gemeente, hunnen Koning te kleen achtende; óft uit ave-rechtsche kloekheid der oversten: by de welke, gelaat maaken, als óft 'et daar niet eens op aan quaam, een' van de konsten was, om de burgery behartst te hóuden. Maar, toen de magerheid der maaltijen de hevigheden der gemeente begon te doen benuchteren, zóchtmen nieuwe middelen op, om hen 't vuur nóch naader te leggen. De gódtgeleerden der Sorbonne verklaren, datmen, behóudener zaligheid, met geen zó ketterfch een' Koning moght overkomen. 't Parlement verbood, den vijftienden van Grasmaandt, eenen yegelijken daar af te spreken, op verbeurte van 't leven. Men holp aan werk de vróuwen, als bequaam gereedtschap om lieden by d'óóren te leiden; ende hadden 't die van Nemours, van Majenne, van Guise, ende andere, wonderlik drok, met het stuk der bestendigheid te drijven, ende yeder te vermanen om eer te vergaan dan op te geven. De geestelijkheid zelf, deed niet alleen een' óbbólligen ommevang in wapen, maar stondt zó wel op schildwacht als op stoel, ende hare beurten yverlik uit. Daar benevens hadden de zestienen alom hunne verspieders, door de welke, wie van vrede óft verdragh repten, daadtlik bedraagen ende op alle lijden gebraght werden. Onder anderen, braght men 'er merde kóórde om, eenen armen papierkramer, die zijne genegenheid tót 's Konings party qualijk had weten in te hóuden. Den welken zijne Majesteit, naa erbarming over zijn misval, eenen martelaar van staat noemde. Was derhalven alle rond- ende openhartigheid

*De Koning
benamvt
Paris.*

tigheid mors gesteuert onder de borgerye ; handel ende wandel vol mistrouwens ; verkeering aan markten , aan plaatsē , vol achterdóchts , vol angstvalligheids ; ende naulijx 't gezin eener huizinge zonder naa elkan- deren om te zien. 's Paus Gezant, en de Gezant van Spanjen, die de roer- hóuders der regeeringe speelden , bonden de zaaken heftigh aan : ende Majenne , die te Brussel by den Hartógh van Parme was , vergat niet, met menigen brief , hoop op hoope te geven van een maghtigh ontzet. Niet- temin , het scharp des hongers kerfde zó kraftigh in , dat deze reepen lós begonden te springen , ende de gemeente , op de been geraakt met ge- weer in de vuift , aan 't pallais quam , pais óft bróódt roepen. Dóch werdt deze moeite gestilt, met het ombrengen van twee der voorbarighsten. De Koning , die voor had niet de stad te bederven , maar quijnende te hóu- den , tót dat de razende yver quame te slaauwen , ziende 't vólk met zó gróót een stijfzinnigheit ten bederve lóópen , had , medógende over zijnen vyandt , geleden dat zy een gróót getal onnutte monden der stad uit zetten. Maar entlijk , toen 't aan gewoon en ongewoon voedsel ge- brak , paarden , muilen , ende andere dieren , die heillóós ende onguur de nóódt eetbaar maakt , verslonden zijnde , datmen by groente , struiken , ende wortelen 't leven hield , uitpluizende 't kruidt dat tusschen de stee- nen groeit , in veuge aan 't vólk geen langer hóuden en was , verloor het besluit der Sórbonne zijn' kracht , ende helde al wat 'er was tót handelen. Ende geraadspleeght zijnde met verscheide geleerden , die verklaarden zulx , door hongers nóódt , vry te staan , werden aan den Koning afge- vaardigh de Cardinaal Gondi Bisschop van Paris , ende d'Aartsbisschop van Lion ; dees , als deurtrapt, eindthóudende , ende partijdigh : die , om der aangenaamheit wille , als wezende van een geslacht vermaart in tróuwheit tót de króone , ende zelf geacht by zijne Majesteit voor een' perfoon van vroom gemoedt , ende die 't geirne goedt zage. De Koning ontfing hen in gesprek , ende , naa verscheide redenen over ende weder , gunde hun naa Nederlandt te trekken , om te zien , óft Majenne waar om tót een algemeene vrede te verstaan , dan óft zy een besonder ver- dragh voor die van Paris zóuden hebben aan te gaan. De Hartógh zondt hen te rug aan zijne Majesteit , met verklaring , dat hem niet liever dan pais was : maar , onder de handt , schreef dien van de stad , dat hy liever te sterven had : ende spoecide zich , 't meest dat hy moght , met eenige benden , derwaarts aan. De Koning , des verwitticht , maakt zich op met een' hóópe paarden , zonder medevoer , ende leidde zeventien mij- len weeghs af , eer hy stal hield. Zulx dat het maar een uur en scheelde , óft hy en had' den Hartoge , onverziens , op 't lijf gevallen : die , om 't zel- ve t'ontgaan , genóódtzaak werd , zich in aller yl binnen Laon te ber- gen. Daar naa , wat versterkt zijnde , liet zich verluiden , hy wilde den Koning te strijde staan. Maar zijne Majesteit , weder aankomende , vondt hem gelegert op zijn voordeel , tusschen twee stróómen , alwaar hy den bystandt van Parme bleef verwachten. De twee Hartogen verzaamt zijnde , liep nieuw gerucht van slaan , ende quamen zy vóórt getogen tót Claye ende 't kasteel van Fresne toe , op zes mijlen na , by Paris. De Koning , wa- nende strijdt te hebben , begaf zich ten gebede , als naa gewoonte in ge- *De Koning treke op, van voor Paris, om Parme ende Ma- jenne te be- jegenen.*

staan, daar 't de Hartógh van Parme, van eenen heuvel, beschóuwen moght. De welke, 't zelve overziende, bestondt te vragen; *Zijn dat de tien duizendt mannen, daar men my van gezeidt heeft? daar is'er over de vijf en twintigh duizendt, in de schóónste órde die ik óit zagb.* Oók nam hy zijn' kennis niet qualijk, alzó de Koning wel achtiën duizendt knechten ende zes duizendt ruiteren sterk was. Derhalven verkoos de Hartógh, voor 't vailighste, zijn vólk, dat mede in slaghóorden stondt, aan 't arbeiden te doen vallen, ende beschanste zich in een' moeras, daar hy een wijle gelegert bleef. Daar naa toogh achterwaarts, ende by gunste van een' dikke mist ende des windts, die van den Koning af woei, beschoot, zonder dat het in 't heir zijner Majesteit gehóort werdt, het stedeken Lagny, gelegen op de stróóm van de Marne; verkrachte, ende ontmantelde 't. De Koning, 't zy dat hem vólk mangelde, om Paris benauwt te hóuden, ende te gelijk Parme te doen te geven, óft dat de tijdt des jaars den edelen t'ongelegen viel om van huis te blijven, óft dat de sól-daat ververffching van nóóde had, gaf veelen zijner luiden óórlóf, sterkte de steden die hy hieldt ontrent de stadt, zondt eenige scharen naa Champagne en Bourgogne, ende behield zó veel als nóódigh was om den Hartógh moede te maaken. Paris alzó aamtóght gekregen hebbende, trok Parme naa Corbeil, een' halven dagh van daar, 't welk hy veroverde, om t'ontsluiten de Seine, daar 't op gelegen is. Maar zó ras den zestiën ende anderen bevelvoerderen van 't bondtgenóódtfchap, des Konings ontslagen zijnde, ledigh stondt zich met de kiesheden des heerschens te moeijen; duchtende voor de staatzught der Spanjaarden, bedankten zy den Hartógh van Parme, voor den dienst aan 't Roomsche gelóóve bewezen; verzoekende, dewijl zijn werk af was, dat hem geliefde zijne hóópen te rug te wenden, ende 't landt daar van te verlichten. Bidden was het, maar geen spreken daar tegens. Want men had hun te believen, óft te zórgen dat zy met den Koning moghten overkomen. Des Parme zich op wege gaf in 't laatst van Slaghtmaant, tót dat hy de grenzen van Nederlandt won, gróóten kommer ende gevaar lóópente, door de menighte van moeilijkheden hem gemaakt door den Koning, die in persoon hem vervólghde, ende doorgaands op de hakken hing. Parme gekeert zijnde, quamen Corbeil ende andere stedekens weder over, waar door Paris in nieuwe benauwtheit viel. Want de meeste lijftóght moest door des Konings sterkten, daarze zulx geschat werdt, dat het de middelen der burgerye uitmergelde, ende den boezem zijner hespenningen statelijk stijfde. Oók werdt Corbie door petard ende beladdering voor zijne Majesteit veroverd: ende de zelve gerieft, in 't begin des jaars 1591, door de Koningin, ende eenige kóópluiden uit Engelandt, met leening van een' goede somme geldts. De Burghgraaf van Tureine was óók in Duitslandt doende met een' schóónen hóóp vólx te lichten, onder beleid des Vórfsten Christiaans van Anhalt. Waar tegens de Paus Gregorius de veertiende den bondtgenóten acht duizendt knechten, ende vijftien hondert ruiters toezeide; óók, tegens den Koning en zijnen aanhang, eenen nieuwen ban uitsprak. De vermaanbullen van dien werden verbrandt door beuls handt, op vonnis der Parlemen ten van Tours en Dijon; ende ingedaaght als Majesteitschender's Paus bode, dieze in Vrankrijk gebraght had. De Ridder van Aumale bestondt een' aanslagh op sint Denis, die hem mislukte, ende 't leven kóste: gelijk aan verscheide óórden des rijk veel verwoedtheit gepleeght werdt door de bondtgenóten, zonder veel te vorderen. Maar Desdigueres dreef hen wel uit Dauphiné, ende braght

*Parme
keert naa
Nederlandt.*

*Paris op
nieuw be-
nauwt door
den Koning.*

braght Grenoble, daar 't Parlement zit, aan 's Konings zijde. Die van Paris, verwitticht dat het zijn' Majesteit met eenige daadlijkheidt op hen gemunt had, bólwerkten met aarde de póort van sint Honoré toe, die zy hielden dat het gelden zóude. Ende alhoewel 't 'er niet toe quam, zó ging hun nóchtans zulk eene vrees aan, dat de Gezant van Spanjen daar op te wege braght een besluit van vier duizendt, zó Spaansche als Napolitaansche, sóldaten in te nemen: van de welke een deel binnen Mante geleidt werdt. Ende ontrent den zelve tijd deed zich op een vlote uit Spanjen, die, by óoghluiking des Hartogen van Mercœur, quam havenen te Blauet, dat zy dapper sterkten. Daar tegens zondt de Koning den Maarfchalk van Aumont, ende den heer van la Nouë derwaarts. De Hartógh van Nevers, zich een tijd lang gestóóten hebbende aan 't verschil van gelóóve, trad entlijk dat afzien over, ende quam met eenige krachten zijner Majesteit ten dienst: de welke daar mede van Senlis naa Champagne toogh. Ende alzó de bondtgenóten zich zeer blijde maakten met het gerucht van eenige scheuring, daar óók wat aan was, onder die van 's Konings zijde, geliet hy zich als bekommert, ende, om daarinne te verzien, naa Tours te trekken. 't Welk by hen lichtelijk aangenomen zijnde, ontboodt hy den Maarfchalk van Biron, die te Dieppe was, hy had' hem te komen vinden op den wegh van Beauffé. Maar naader laft gaf hy hem in 't heimelijk, van de stad Chartres, onverzien van krijgsvólk, te berennen, ende zulks te sluiten, datze van allen bystandt verfteken bleve. Dit liep zó gelukkig af, dat, niet tegenstaande gróóte moedt ende weere, die die van binnen boden, zy 't naa derdhalve maandt moesten opgeven. Waar naa Aulneau ende Dourdan óók vermeerft werden, ende heel Beauffé gezuivert. Desdiguieres ende la Valette daarentusfchen troffen in Provençen de bondtgenóten, dat zy 'er aan de kant van vier honderdt meesters ende vijftien honderdt buffchietters lieten. In Póictou dreven de heeren van Parabelle, Rocheposé, ende andere edelen van 's Konings zijde, den Burghgraaf van la Guerche in de vlucht, zulks hy verdronken, ende ontrent zeven honderdt Spanjaarden dóódt bleven. In Berry moest la Chastre opbreken van voor Aubigny stad ende slót, die hy belegert had. Wederom viel Chasteau-Thierry in handen van Majenne; ende ontquam, den vijftienden van Oestmaandt, uit het slót van Tours zijn' gevangen, de jonge Hartogh van Guize, van boven neder glijende langs een' kóorde. Welke tijding, alsze den Koning ter óoren quam, te gelijk met de dóód des heeren van la Noue: *Te treuren hebben wy om't verlies van zó vroom een' Ridder; maar 't ontkomen van Guize zal 't bontgenóódschap ten val brengen*, zeide zijn' Majesteit, in 't óóge hebbende de misverstanden, hier door, uit naaryver ende wangunst, onder de hóóftlieden t'ontstaan. Den zeventienden der zelve maandt ontfing de Koning Nojon in Picardijen gelegen, op voorwaarde; daar hy den zeven en twintighsten van Hóimaant voor gekomen was. By welke gelegenheidt zijn' Majesteit zommigen, die haar (zó 't schijnt) tót strafheit trachtten te verwekken, te gemoed voerde deze onsterffelijke spreuk: *De geneugt van de wraak duurt een' korte stont; maar die van de genade, ten eeuwigen dagen*. Maar de Zwitsers, binnen Houdan ende Mante leggende, stonden af de aanslagen der bontgenóten, ende dedenze deizen. Desdiguieres bevocht óók op nieuw een' doorluchtige zege, slaande te Pont Chiarra den Overste des Hartógen van Savoije, die van den Paus een goet deel Italianen te hulp had, by de drie duizend mannen af, ende verloor der boven drie niet. De buit werd geschat over de twee hondert duizendt krónen. Daarentusfchen genaakte de vórst

*Blauet
wordt
Spaans.*

*Chartres
gedwongen
door den
Koning.*

*Hartogh
van Guize
ontkomt uit
de gevangen-
nisse.
Dóódt
des heeren
van la
Noue.
Nojon
wordt Ko-
ningich.*

*De Vorst
van Anhalt
komt den
Koning ten
dienst.*

*De Koning
belegert
Roüan.*

*Overgeve
verwoedt-
heidt der
zeftienen
van Paris.*

Christiaan van Anhalt uit Duitslandt met vijf duizendt paarden, ende negen duizendt mann' te voet. Zijn' Majesteit zandt hem den Baroen van Biron in 't gemoet, die wel te tijde quam, om met bidden, belóften, en dreigementen, te slossen een' munitery onder hen besteeken, (zó men meent) door de listigheden des bondtgenóódschaps, de welke zó hóogh liep, dat het geschapen scheen, de knechten zóuden zich tót den vyandt, óft ten minsten landewaarts, gekeert hebben. De Koning zich aldus gestijft hebbende, ende pakhuizen van óórlóge toegerust in de gebuursteden van Roüan, sloegh 'er 't leger voor, zonder gróót geweldt te baaren, anders dan aan de sterkte van sinte Catharine, staande op eenen hóogen berg, ontrent een achtendeel mijls van de vesten. Maar die van binnen bewaarden strengelijk het veldt tusschen beiden gelegen, ende, kundigh dat 'er de stadt aan hing, verzagen, ende verdadighden 't blókhuis met gróóten yver en manhaftigheid. Jaa bestonden eenen uitval, waar in zy merkelijke móórdt deden onder 's Konings vólk, ende van zeven stukken, die 'r voor geplant waren, vijf vernagelden, ende twee in de graften worpen: naa dat 'er met schieten luttel op bedreven was. Zijn' Majesteit kreegh hier ter hulpe over de drie duizendt Hóllanders, welker schepen zich der Seinstóóm meester maakten, ende stóptenze. Binnen Roüan geboodt de heer van Villars, als stedehouder van den zone des Hartogen van Majenne, een man die zijn' party tróuwde, zich geener onverzoenlijkheidt kreunende, maar zijn uiterste vermogen te werk leggende in beschutten en beschadigen: ende niets verzuimende, wat helpen kon, om de gemeente in te nemen met overgeven' hardtnekkigheidt. Want, naa dat hy daar zes honderdt paarden, twaalf honderdt musquettiers ingebragt had, deed uitzetten alle daar eenigh vermoeden op viel van den Koning toegedaan te zijn; nam alle lijftógh in bewaarender handt, ende stóffeerde de preekstoelen met trompetten van tweespalt: naa den stijl van Paris. Maar 't geboefte aldaar, volwossen in moedwil, door de langduurige ongebondenheidt, bestondt een proeffstuk van de wettelóóste dwingelandy, daar óit af vernomen zy. Want de zestienden van Paris, als gezint te verzoeken óft óók eenige laster, onder uitroep van yver tegens den Koning, in hun strafbaar ware, vervorderden zich, ten overstaan van eenige geestelijken, ende op wat toeverlaats tót d'uitheemsche krijgsluiden, waar mede zy begosten te heulen, met toelóóp van 't schuim des vólx, by den hals te grijpen de personen van Brisson, eersten raadshóóftman in 't Parlement, ende twee raadsheeren, in de kamer, daar de gróóftsten des rix hun geweer aan den drempel laten. Ende sproot deze baldaadt uit enkel achterdenken, van dat zy hadden doen ontkomen zekeren voorspraak, die beschuldight was van verstandt met den Koning, ende daar over vast gestelt. De raadshóóftman, met allerlei hóón van smaet ende schimpwóórdten, wordt daatlijk gebragt in de gevangenis van 't klein Chastelet. Beul ende biechtvader zijn gereedt. *Hy vraaght naa zijn' misdaadt, beschuldigers, ende rechters.* Men antwoordt, *dat hy verwezen is, ende zijn gewisse zijn rechter:* ende verworight hem aan een' ladder in beslote kamer. Den zelve wegh moesten de raadsheeren in: ende hingen alle drie de lichamen 's anderen daaghs, den zestienden van Slaghtmaandt, 's morgens, op de plaatse van Greve, in 't hemde, met papieren op de borst, die inhielden, datze verraders, handthavers der ketteryen, ende vyanden Góds waren. De Hartógh van Majenne, op kundschap van zulk een' verwoedtheit, spocit zich naa Paris, met eenigh getal van paarden ende voetvólk, ende, zich

zich verstaande met het redelijkste deel der burgerije, dwong eenigen die zich op de Bastille sterk hielden; deed vier der zestienden van den beddelichten, ende ophangen in de zale van Louvre; ende, om de rest niet vertwijfelt te laten, afkondigen een' gemeene vergiffenis voor anderen die zich dezès gemoeit hadden. Daar mede was alles gestilt, ende 't aanzien der zestienden uit. Zó onmatigh is de gemeente, die schrikken doet, ten zyze tsaaght; ende, als 'er de vrees in is, veiliglijk versmaadt wordt. Zó gróót een' nadruk van kraft is zy, op de handt die 't geweer voerd; ende zó licht om lozen, als zy over de handt word. Majenne, aldus zijn' achtbaarheid te Paris opgerecht hebbende, nam eenigen, daar hy quaad óóg op had, met hem, ende sloegh op wegh naar den Hartógh van Parme toe. Deze, in 't laatst van 't jaar uit Nederlandt gescheiden, met vier duizendt knechten ende drie duizent ruiters, óók gesterkt met de hulpe des Paus, onder den Grave van Montemarciano zijnen neve, quam getogen tót ontzet van Roüan: maar met kleene daghreizen; om, door 't gevoelen van de nóódtwendigheid zijnes bystands, de gemoeden booghzaam te maaken, tót bewillinging in een hóóftstuk 't welk hy voor had. Dat was, door de bondgenóótsche staten, de króón van Frankrijk te doen opdraagen aan de dóchter van Span, en; die men ten echt beloven zóude aan yemandt der hóóftluiden van die party. Niettemin, die van Roüan verhieven 't hart grótelijx, door de hoop dezer hulpe; zulk 't Parlement aldaar, den zevenden van Lóuwmaandt des jaars 1592, eenen yegelijken verboodt, aan 's Konings party eenige gunst te bewijzen, op peen van de galge: met meer andere scharpheden. Ende braght d'eerste raadshóóftman te wege, dat alle de inwoonders, by eede, aannamen te melden alle de geenen, die met wóorden óft werken zóuden laaten blijken zijner Majesteit toegedaan te wezen. Majenne zich vervoegt hebbende by Parme ende Montemarciano, hieldmen hunne krachten t'zamen wel te belóopen ten getale van vijf en twintigh duizendt knechten, ende over de zes duizendt ruiteren: met acht stukken geschuts, ende een' gróóten sleep wagenen. Zy vólghden den wegh naar Roüan, veroverden Neufchastel vechtender handt, ende 't kasteel by verdragh. De Koning trak hun tegens tót Aumale toe, alwaar hy zich, door 't toevloeijen des adels van alle zijden, sterk vondt zes duizendt wel gewapende paarden. Maar ziende den vijandt, slaans ongezint, van Neufchastel aarzelen naa Pontdórmy, om Rue te beleggen, gaf óórlóf aan een gróót deel der edelen, die, haastigh op ontboden, veel al zonder medevoert, van dapperen dienst zijn tót een werk van wapenen, maar onbequaam om herwaarts ende derwaarts gesleept te werden, zonderling achter winterwegen. Aftrekkende van Aumale naa 't leger voor Roüan, werdt zijn' Majesteit gequetst van een carabiner in de lenden. Dóch, 't lóódt zijn' vlucht ten einde zijnde, en bezerde maar 't buitenste vleesch. Evenwel, de sóldaat flaaude, tót dat zy haar' persoon aan verscheiden' óórdien zien liet. De vijandt, om 't gerucht naa te vórsen, vaardighde een' trompetter af, onder naam van wissel eeniger gevangenen te verzoeken. De Koning, hebbende dezen voor zich doen brengen, zeide hem: *Ik weet uw boodschap wel, zeght den Hartoghe van Parme uwen meester, dat ghy my klokke ende gezondt gezien hebt, ende wel toegerust om hem t'ontfangen als 't hem gelieft te komen.* De bondtgenóten, zonder Rue te krijgen, wendden 't weder recht naa Roüan. 't Welk de Koning vernemende, lichtte 't leger, ende toogh met het puik zijns vólx naa Pont de l'Arche. Daar is 'er van gevoelen geweest, dat de Koning ter beste tróuwe niet gediend

*Zestiener
geschapt.*

*Parme
komt weder
in Frank-
rijk.*

*De Koning
gequetst.*

*Breekt op,
van voor
Roüan.*

*Quink-
slagen.*

*Krijgsbe-
drijf te Cau-
debec ende
Caudebec-
quet.*

*Parme
berst.*

en was in dit beleg, door eenigen, welker gróótheid by 't duuren van den óórlógh stondt, die d'overwinning willens verbróddende, den uitval uit sinte Catharine klakkelóós wederstaan hadden; ende daar en boven, gedurende de tóght naa Aumale, met opbreken van zeker wachthuis, een open gegeven aan acht honderdt uitgeleze krijgshieden, om in de stadt te geraaken. De middelen van penningen quamen óók slappelijk by: 't welk den óórlóghsman onhandelbaar, óft onhóudbaar maakt. Wel werdt dit ongemak al gróótelijx geboet, door de achtbaarheidt zijner Majesteit, ende haare konst van met het vólk te leeven. By exempel: een Nederlandtsch Ritmeester, gemaghticht om geldt te verzoeken, kreegh van haar t'antwóórdt: *Weet ghy 't te haalen ik wil mede rijden.* Deze rustige rondigheid stelde de benden te vrede. Een sóldaat riep achter aan om gehóór, ende dat hy maar drie enkele wóórdten te spreken had. Zijn' Majesteit luisterende: *Geldt óft paspóórt*: zcid' hy. *Zy voeghde 'r op; ik antwóórd' u met vier: Nócht een, nócht ander.* Slagen, niettemin, die uitstel, ende geen quijtschelding gaven. Zó quam dan Parme, met Majenne ende Guise, den een en twintighsten van Grasmaandt, binnen Roüan: ende ging van daar naa Caudebec, dat de wegh tusschen Roüan ende Havre de Grace onveilig maakte: in 't veroveren van 't welke, hy aan zijn' handt gequetst werdt van een musketscheut. De Koning, weder versterkt van vólk, toogh derwaarts, ende, hen genakende, deed zijn' ruiterye ende Zwitsers in slaghóórden staan, ende ondertusschen een' van 's vyandts legersteden, die met graften besloten was, aflóópen door de Hóllandische schaaren, onder Clermont van Ambóise, die 't al versloegen wat hun voor quam. Ter zelve stond stiet de Heer van sint Denis Maillóc tót aan 's vyands geschut; maar kond' het niet hóuden. Naa datmen zes uren geschaart gestaan had, zonder verzócht te worden anders dan met schieten, trok yeder af. Zondaaghs daar aan deed hy weder een deel van zijn' hóópen in órdening aanvallen Caudebecquet, leggende een vierendeel mijls van Caudebec: sloegh op, ende plonderde de scharen des Prinssen van Chimay, tót gróóte verbaastheidt der bondtgenóten; gelijk de gemoeden der menschen nergens zó zeer te schudden zijn, als in onverwachte blyschap, óft ramp die schielijk komt opdonderen: naa den aart der geswinde slagen, die altijds dieper ingaan. Des de Hartógh van Parme hem met gróóter eere ophalende, naagaf, *dat de Bearnóis óórlóghde op zijn arents, ende als men hem waande ter cener plaatse te zijn, schielijk ter andere quam afstorten.* Weenigh dagen daar naa toogh Parme te rug naa Nederlandt, ende quam binnen Atrecht, den derden van Wintermaandt, te overlijden; latende verscheiden gerucht naa, van de óórzaak zijner dóódt; maar de Françóizen blijde met het gevoelen dat hyze in Vrankrijk gehaalt had, ende aan de quetsuure in de handt starf, die qualijk gemeestert was. Zijn' dapperheit ende bescheidenheit verdienden de nijdt ende 't quaadt vermoeden der Spanjaarden, de gunst der Nederlanderen, in zijn leeven; ende naa zijn leeven d'eerbiedigheit van eenen yegelijken. Korts daar naa quam óók om, de Maarfschalk van Biron, krijgshsman van dapperen dienst, dien, in 't veroveren van Espernay, 't hóóft van den lijve geschoten werdt. De Koning, alhoewel swak van vólk, naa 't beleg van Roüan, toogh voor Provins, dat hem by verdragh geleverd werdt. De Burghgraaf van Tureine, de welke, ten huwelijk genomen hebbende d'erfdóchter van der Mark, nu den naam van Hartoge van Bouillon voerde, ontzette Beaumont, ende sloegh den stedehóuder des Hartogen van Lóthringen, die 't belegert had. De bondtgenóten, voor Quillebœuf leggende, braaken op tegens de koomst des

des Graven van sint Paul. Oók quam te Baijónne in 't licht een aanslagh daar tegens, voorgenomen by de Spanjaarden van Fontarabie, op verstandt met zekeren artz ende Spaanschen inwoonder, de welke gevangen, ende verzócht zijnde om 't verraadt te dubbelen, met zijne landslieden, door lóoze kundtschap, op een vleesbank te brengen, liever de dóódt koos. Maar van d'andere zijde deed de Hartógh van Mercœur, in Brittanjen ende op de grenzen van Póictou, der Koninklijke party geen' kleene quelling en afbrek. Majenne kreegh Pontereau de Mer in. In Languedóc plonderde de jonge Hartógh van Ioijeuse 't platte landt om Montaulban, liep de steden ende sloten af, van Mauzac, la Garde, Monberou, Monbarrier, Monbeguin, ende nevens andere plaatsen de sterkte van sint Maurice. Daar naa sloegh hy 't leger voor Villemur. By den Koning ging 't vast, dat hem geen óórber waar van ontrent Paris te deizen. Maar 't roer hóudende, ende slaande de maat der voorneemste bewegnissen zijner party, over 't geheele rijk, schikte ende verzagh hy in alles, wat door brieven ende boodtschappen te beleiden was. Hy ontboodt de troepen van Provençen op te zijn ende Villemur r'ontzetten, gelijk zy deden in Hóimaandt. Ende naa dat Ioijeuse, verftóut door zekere zege bevochten op den Seneschal van Guercy, het in Herfstmaandt daar aan weder beleidt had, gaf zijne Majesteit den Maarschalke van Mommorançy last om den belegerden hulp te bieden. De Hartógh, eens afgeslagen zijnde met merkelijke schade, toogh de schaaren van Mommorançy gezonden te gemóet. Maar, hebbende deze voor de borst, ende die van de stadt, uitvallende, op de hakken, werdt entlijk in de vlucht, het water Tar, ende zijn' dóódt gejaaght. De zaken aldus ter wederzijden als in schaalen hangende, om te luisteren ende over te staan naa den eersten toeval van gewicht, zó quam te overlijden de Cardinaal Karel van Bourbon: de welke, geplenscht hebbende in de bróuwte des bondtgenóótschaps, ende daar by voor Koning uitgeroepen, in 't slót van Chinon was gevangen gehóuden. Derhalven de Koninklijke staat glóp, ende, naa hun verstandt, verwerfbaar staande voor den genen die onder henlieden des bestwaardigh waar, borrelden terstondt de goetdunkentheden boven, ende liet zich yegelijk der gróóten voorstaan, datze zynen verdiensten toequam. De Hartógh van Guise waande erfgenaam te zijn, van 't geene wijlen zijn vader aan de party te goetd had. Die van Majenne kon geen anderen de belóóninge toeleggen van den last, dien hy, in 't vallen zijns broeders, had onderschept, ende sedert gedragen. De Markgraaf van Pont, óudste zoon van Lóthringen, ende stamheer van dien huize, vondt vreemdt dat men hem zóude verby gaan: te meer, om dat hy uit een' dóchter van Vrankrijk geboren was. De Hartógh van Savóije, nemmer te laat op in gelegenheid van aanwas, zócht alle treeken ende behendigheden te hóóp om de keur op zijn' perfoon te brengen. De ydele gedachten der jonkheid braghten óók den Hartógh van Nemours in deze bekoringe. Ende was men van alle kanten wakker te werk, met ontwerpen ende instellen van gedachtenissen, aanwijzingen, berichtpunten; ende de gemaghtighden ter vergadering van Staten aan te lókken, aan te leggen, en in te nemen. Midlertijt nam de Hartógh van Bouillon, met den petard, ende 't zeer stóut bestaan ceniger edellieden, den Lóthringer de stadt van Dun af, die op de Maze leidt. De Koning hield óók niet op van zaaken aan te binden: verstijft zich met een deel vólx, ende, gelaat tóónende als óft hy 't op Melun gemunt had, slingert kort om naa Gournay, op de stróóm der Marne, halfwegen Meaux ende Paris; ende

Karel Cardinaal van Bourbon sterft in de gevangennisse.

De króone heeft veel vrijers.

*Verklaring
door Ma-
jenne uit-
gegeven.*

*Wederleidt
door den
Koning.*

ende daar aan 't opwerpen van een' sterkte. 't Werk ging te vaardiger vóort, door dien de Zwitsers sóldaten zelf handt aansloegen, zonder zich des te min graagh ten strijde te tóonen, toen zich de vyandt zien liet. Want Majenne, van Meaux getogen komende, maakte gebaar van d'opbouwung te willen beletten. Maar, vernemende dat op hem gewacht was, deifde gevoeghlijk na Paris toe: ende liet van daar uitgaan een' verklaring, voornemelijk aangeleidt om de Katholijken, zelfs die 's Konings party hielden, ter vergadering van Staten te tróonen. Daar over schreven deze uit Chartres, by toestandt zijner Majesteit, die daar een' vergadering geleidt had, aan de verzamelden tót Paris, dat zy bereidt waren, gemaghtighden op een' onpartydige plaats te zeinden, om met de hunne in berading te treden, nópente de middelen van vordering des gemeenen welstandts: ende kregen, na een' wijle, t'antwóordt van Majenne, datmen des te vrede was, mits niet dan Katholijken van wederzijden ter handeling komende. Maar de Koning gaf, den negen en twintighsten van Lóuwmaandt des jaars 1593, by een' wederlegging van Majennes voorgeven, *de listen, lagen, ende dubbeltheden zijner vyanden aan den dagh, die zich gelieten zijn bekeering te wenschen, terwijl zy, onder de handt, Rome 't onderste boven zetten, om 's Paus óoren gestópt te hóuden, voor de gezanten, die, met zijn' Majesteits verlóf, uit den naam der Katholijke vórsten van zijne party, aldaar beezigh waren, met de middelen zijner berichting te wege te brengen.* 't Welk genoeg bewees, dat het nócht hunlieden aan quaaide genegenheid mangelde, nócht aan gezeggelykheid zijne Majesteit, die óók, indien men korter ende beter onderwijs wist dan een concilie, daar naa beloofde te luisteren. Ende verklaarde de vergadering tót Paris beroepen, met al haar be-drýf, voor onwettigh; de beleiders voor misdadigh aan Majesteit schenderije; ende de vólgers van gelijken: 't en ware zy zich binnen vijftien dagen bezinden. Dóch de Cardinaal van Placentien, Gezant des Paus, ende de Hartógh van FERIA, uit Spanjen te Paris gekomen, en lieten daarom niet stíjf te staan op het kiezen van eenen Koning, dat zy voor 't maghtighste middel aanzagen, om alle onderhandeling tusschen partijen glad af te snijden. De Cardinaal had zich met zekere bulle beholpen, die de liefhebbers van den staat hielden verziert te zijn, om 't vólk vroedt te maken, dat Paus Clemens de achtste even hevigh zich de zaak der bondtgenóten ter harte trak, als Gregorius de veertiende gedaan had: ende dreef door, datmen te Paris in 't openbaar verbrandde zeker vonnis des Parlements van Chalons, waar by zijn' bulle vernieticht; mitsgaders, op uitrói ende verwoesting, alle steden verpeent werden huisvesting te weigeren, den geenen die zich, om eenen Koning te kiezen, verzamens onderwinden zóuden. De Spanjaardt stofte van 't goedt harte, dat zijn meester Vrankrijk toedroegh, gebleeken by zó sware sommen schats aldaar besteedt tót afbrek der ketterijen, ende zó gróót een deel óórlóghs gevoert by zijne hulpheiren ten zelven einde. Onder welke lasten de Katholijke Majesteit wel genegen was te volharden, op dat zy des te spoediger tót de keure van eenen Koning besloten te komen, dien de Katholijken gótdienst ernst ware: gelijk de nóódt hen dien wegh op drong; ende geen ander' uitkoomst af te zien was. Gedurende de vergadering te Paris, lagh de Hartógh van Aumale, met ontrent zeven óft acht duizendt mann', Picardijen op den hals. Des zijne Majesteit den Hartoge van Longueville beval sint Valery te belegeren, met toeverzicht van Aumale ten strijde te trekken. Dóch de zelve, zich daar aan niet keerende, liet de stadt verloren gaan, hoewelze van belang, ende, mits de naarheidt der zee, die tót dicht onder de vesten vloeit, gele-

gen

gen was om Abbeville ende Amiens de neering t'onttrekken. Maar hy tróófte dit verlies met de hoop van eenen slag te slaan, waar mede 't slót-vonnis der zaaken gesproken zóude geweest zijn, ende 't óórlógh uit. Gelijk het óók weenigh scheelde, óft hy en hadt het 'er toe gebraght, by deze gelegenheid. De Koning, die van minzuchtiger aart, ende uitnemende onderhavigh was van de bekoringen der vróuwelijke schóónheden, had, ontrent dien tijdt, het hart gehangen aan een' weledele jof-fróuwe, Gabrielle geheeten, dóchter des heeren van Estrée; gróótmeefters van 't geschut des rijx; ende de behaaghlijkheden van een' overvriendelijke gedaante, ende gróóte goedertierenheid van zeden, daar zy maghtigh mede versiert was, met zulk een graagheid ingetogen, dat hem sedert nóit andre min schijnt zó naa gegaan te hebben. Om zich dan met deze te verzelschappen, ter minste opslight, quam, onder dexel van den Hartógh van Longueville te begroeten, over 't inneemen van sint Valery, hy gevólght van weenigh', maar zeer manhaftige perfoonen, te Compiègne. Aumale, dit verspiedt zijnde, ende hoe dat hy van daar weder op Senlis had te keeren, verborgh vijf honderdt ruiters, in 't bos dat tusschen beide staat, de welke, in allen geval, t'eener toevlugt hadden het slót van Pierrefons, ten halven wege gelegen. Ende moght de Koning, naa allen schijn, der laage niet mis. Maar de dapperheid zijns gelux ende 't lót des rijx behielden hem, door de waarschouwing van zekeren huisman; de welke, om de straatfchenderye, uit Pierrefons geschiedende, t'ontgaan, eenige bypaden hóudende door 't bos, gerucht van paarden gewaar geworden was. Waar naa zijn Majesteit daatlijk twee ruiters afvaardighde, om te vernemen. Ende, alzó hun lang achterblijven bedenken maakte dat zy vastgehóuden waaren, zondt naader eenigh voetvólk, onder gelei van weghkundige huislieden, die alles ontdekten. De Koning bedacht den waarschuwer met een' belóóning, ende zich zelve zóó, dat hy, des nachts daar aan, zich in stilheid wegh, ende te Senlis maakte te zijn, eer daar de vyandt lucht af kreegh: dien 't open stontd zijn perfoon aan te randen binnen Compiègne, daar geen bezetting van krijgsvólk in was; werwaarts óók de klank van zó treffend een toeleg, alle der bondtgenóten maght opgeruit zóude hebben, om de zeventien jaren werx te voltóijen met eenen gróóten dagh. Ende in dier voege bleef zijne Majesteit den Hartoghe schuldigh d'ontgeltenis van zó kostelijk een' wellust. Maar en had hy hier mede zijn' nóódt, op veel naa, niet verwonnen. Want de bondtgenóten waaren op 't punt van eenen nieuwen Koning te kiezen, met den welken d'onverzoenlijkheid der veete zóude geboren geweest zijn: de Roomschegezinden van zijn' party moede gebeidt naa de gewenschte bekeering; ende langer aan geen hope te hóuden. Welke swaargheidt met een swaarder swanger ging. Dat was, 't hervatten van den lórshandel, opgeworpen ten tijde des belegghs van Chartres, om hem, als ongelóóvigh, te verzetten, ende eenen Katholijken Vórst van den bloede in zijn' plaats te kruijen. Op dat geluk vlamde de nieuwe Cardinaal van Bourbon, ontfteeken door eenen Tuchard, eertijds zijnen pædagogh, zich, met schoolmeesters goetdunkenheid, toeschrijvende waardy en wakkerheid om hooffche hóógheden te beklimmen; ende Perron, die, lózer veel, doorleert in de Aristotelsche wijsheid ende gódskunde daar uitgesproten, van een genughlijk ende overaardigh vernuft was, óók zó gelukkig in Fransche rijmen, als yemandt van zijnen tijdt. Ende had de Cardinaal, op 't verstandt van deze raadtsluiden, by verlóf des Konings, quanfuis voldoenentheids halven, aan den Paus geschikt, maar met

*De Koning
in gróót ge-
vaar.*

*Verliest óp
Gabrielle
d'Estrée.*

verborgen last , om dezen toeleg te beſteeken, eenen Scipio Balbani van Luca , dien 't met zijne middelen misgaan was. Dees , onder wege aantreffende eenen, gezonden van den Hartoge van Majenne , om te Rome bystandt te vorderen , maakte kennis , ende gelijk doorgaands beróide luiden licht zijn , liet zich 't geheim zijner boodtschap afpraten , ende ontfutselen het luiden van zijn berichtſchrift : 't welk aan Majenne gezonden werdt , maar afgeworpen , ende den Koning ter handt beſtelt. De Paus , mede verwitticht van den inhóudt , gaf hem in 't heimelijk gehóór, ende antwóórdt daar geen vatten aan was. Maar hy braght het over, geſtóffeert naa de óóren zijns meesters. Van 't geene men,dezen aangaande , te Tours gebróuwen had , waar mede óók de Graaf van Sóiſſons beſproken werdt , was de Koning gewaarſchuwt , by ſchrijven des Cardinaals van Lenoncourt ; maar 't zelve zijner Majesteit ont dragen , door de tróuwelóósheidt van eenen der voorneemſte hófedelen, ende gezonden aan de geenen die 'r in gemeldt ſtonden. Zulx Lenoncourt , daar door in vele wederwaardigheden gevallen , het quaadt genóegh had , dat hem d'aanzienlijkheid des priesterdoms, tegens geweldt, beſchutte. Midlertijd waren een deel gróóten aan 't ſnoer geraakt , daar nieuwe rijting des rix uit vólgen moeft , ende de derde party onder de Françóizen. Evenwel , eenige Gereróormerden deden niet dan deunen daar meê , óórdeelende , zy konde geenen opgang hebben. De Koning ſtondt toe , dat zy ondergaan zóude , maar met den ondergang van den geheelen ſtaat. In zulk een' zee van zórgen , dewijl hy , zijn' gedachten omendom voerende , allerlei raadt overreekende , en heeft geen' ander' uitkoomſt kunnen afzien , dan den ingang ter Roomsche kerke. De heer van la Noue , weleerlijker heugenis , had óók , hoewel Onroomsch gezindt wезende , hem overlang geweten te ſpellen , dat zijne Majesteit , zonder oeffening van gódsdienſt te wiſſelen, nemmermeer d'onſtuimigheden van den ſtaat te boven , ende op hechten tróón zóude geraaken. Van d'ander' zijde dreef de heer van Villerói , op wiens raadt , nevens dien van den heere Janin, de heele Hartógh van Majenne ruſte, dat 'er maar drie middelen waren om Vrankrijk te redden : Vereeniging der Roomschegezinden ; overgift in beſchut van Spanjen ; óft verdragh met den Koning. Van de welke hy 't eerſte onvolbrengelijk vondt , door de ſtijfheid der Vórſten van den bloede , voor 't recht huns huis : het tweede te beduchten , om den ſtrijdenden aart dier twee vólken : het derde niet ongevoeghlijk , mits dat zijn' Majesteit , zich in de Roomsche gemeente begevende , door den Paus ontfangen wierde. Ende was zijn voorſlagh van zó ſtatelijk een aanzien , dat daar op , over midvaſte , te Surene een geſprek aangeheven werdt , tuſſchen gemaghtighden van de Konings Katholijken, by wille zijner Majesteit , ende van den Hartógh van Majenne, om t'onderſtaan, hoe ver de zaak te brengen ware. Dan , zijn voeſtergelóóf , dat hem den yver zijner metgezinden bewillighde , te verzaaken, op een' miſſelijken toeverlaat van 's Paus genade, viel hachelijk. Maar de tijdingen van Rome, daar hy te voren windt ende ſtróóm tegen gehad had, begonden zulx te luwen, dat de Gezanten van de Katholijke Vórſten zijner zijde zich ſterk maakten voor 't verrichten hunner bóódtſchap. Óók was den Pauſe , ſchertſender wijze , te ricken gegeven , dat , zó hy zijn' zegening den Koning weigerde , de Françóizen hem ongezegent zalven zóuden. Want , gelijk het in die ſtadt nóit gebrak aan geiligheid van geeſten , die werken moeten , darter onder den duim , zó was in der nacht , aan 't beeldt van ſint Pieter , ter eener zijde des opganga van 't Vaticaner hóf , ſchótschrift gehecht ,

*Verwekking
der derde
partye.*

*De Koning
waggelt in
zijne ge-
zindtheit.*

gehecht; hóudende een' vraagh aan sint Pauwels, die aan d'andre zijde staat; *Waar heenen met die mandt eyeren, die hy aan den arm had?* want men had hem zó uitgestreeken. Daar 't antwóordt op was; *na zijn Heiligheid, omze te laten wyden tegens Paasschen.* Waar op sint Pieter naader verzócht, *indien de wijding geweigert werdt, hoe dan toe?* ende sint Pauwels op besloot; *dat hyze dan ongewijdt eten zóude.* Nam derhalven de Koning voor, gehóór te geven, ende, zonder langer draalen, beschreef, te dien einde, tót Chartres eenige geestelijke persoonen, die in aanzien ende geleertheit uittroffen. By deze, de vestredenen der patzelijke óudtheit ontfóuwen, d'achtbaarheid der vaderen opgewogen zijnde, mitsgaders aangewezen, 't geen, nóopende de wettige ry der priesterlijke afkoomst, gedreven wordt, ende 't beroep dat van lidt tót lidt, zonder steurnis, achtervólght zóude wezen, zó gaf zijn' Majesteit toe, ende, binnen eenige dagen, zich uit, voor bekeert, verzoekende in de schóót der Roomsche kerke ontfangen te werden. Hier op ontwaakten veelvuldige bewegenisfen in de gemeeden der gemeente, ende, naa 't verschil der gezindtheden, menigerlei mare ende mompeling. De hevighsten van 't gelóóf, dat hy afging, sloegen uit, dat hy nócht Gódt nócht afgódt hadt. D'eenvóudigen morden, dat hy de bekende waarheid verzaakte, om zijn' króón te verzeeren. De bescheidensten duiden 't, dat hy kraft aan zijn gewissc deed, uit medelijden van 's vólx ellenden, daar men geenen anderen raadt toe wist. Onder de Roomsgezinden kreten de bitteren, dat hy niet te vertróuwen, ende, als hervallen ketter, onverzoenbaar waar. De goede harten wilden 't besté gevoelen, ende gelóófdén dat hun mede ging. De luiden van staat lieten 't inwendige op Gódt staan, ende zich genoegh zijn, dat hy zich te ver in liet, om 'er echter uit te varen. De geestelijken, binnen Paris, liepen óók, elk zijns weeghs, hun hóóft vólgen in 't preeken, ende sneden de gemeente aan tweén; het eene deel der bitterste, het ander der zachtste zyde naasleepende. Maar 't Parlement, de genaakende heerschappije in 't óógh krijgende, hield aan hóóger bóórdt, ende maakte, den acht en twintighsten van Zomermaandt, een raadtflót, van den Hartógh van Majenne, in tegenwóórdigheid der andere Vórstén ende Koninklijke amptmannen die in stadt waren, vertóógh te doen, *ten einde men geenen handel aanginge, om de króón aan uitheemsche Vórstén óft Vórstinnen over te zetten.* Daar hy, met de maght, hem als stadthóuder bevolen, had voor te wezen, ende toe te zien, dat, onder deksel van gódsdienst, der Salijke ende andere grondwetten des rixx, geen afbrek over quaam. Dat óók het hóf, al't geene tegens de zelve gedaan, óft te doen moght zijn, ten voordeel van vreemde Vórstén óft Vórstinnen, van dat pas af verklaarde voor krachtelóós ende van geener waarde. In der waarheid, de Konings gezinden, ter handeling gemaghticht, hadden dien van 's Hartogen zijde voorwerpen, dat de yver ten gódsdienst den Spanjaardt had doen watertanden naa 't rijk, om 'ereenen Hóóghduitsch in te zetten, die men daar naulijx wist óft hy in de wereld waar; ende newens hem den sceptor eener dóchter in de hand te geven, regelrecht tegens de Salijke ende andere grondwetten des rixx. De Hartógh van Majenne hieldt hem zeer qualijk van dit vertóógh des Parlements, ende had 'er eenige stribbeling over met den raadtshóóftman De Meeester: alhoewel zommigen waanden, dat hy 't stillwijgende goedt gevonden, ende in zijnen heimelijken raadt het voorbesluit had genomen, om met zó een dwersslagh zich te redden door de belemmeringen, hem gevlochten van den Spaanschen aanhang. Maar Villeróy, in zijne gedenkenissen, beweert het tegendeel. Gedurende dit belóóp van zaken, greep zijn'

*De Koning
wordt Ka-
tholijk.*

*'t Parle-
ment belt
naa den
Koning.*

*Koning ter
misse.*

*Koning in
gevaar van
moórdt.*

Majesteit de stad Dreux aan, die zy, door schieten ende graaven, met det veirdt meester werdt. Vóórts, tót bewijs haarder wisseling van gelóóve, schikte naa verscheide óórden brieven af, van den vijf en twintighsten in Hóimaandt, ende ging ten zelve dage, te sint Denis in France, in 't openbaar ter misse. Deze staatsy had d'Aartsbisschop van Bourges. Voor den welken, gezeten binnen der kerkdeure in eenen stoel, zijn' Majesteit, geheel in 't wit, behalven swarten hoedt ende mantel, zich ter aarde worp, getuigende dat zy in de Roomsche gemeente leeven en sterven wilde, met belófte van die tegens alle ende yegelyken te handthaven. Vóórts, den zelve overgelevert hebbende de belijdenis haars gelóófs by geschrift, ende daar op vergiffenis met zegening ontfangen, werdt van zekere Bisschoppen opgeheven, ende geleidt, slaander tromme, midden door de kerk, ende Zwitfers ter wederzijden staande. Daar naa, te bieght, misse, ende óffer geweest zijnde, mitsgaders eenige andere staatljkheden gepleeght, keerde ter herbergewaart, met geweldige blijdtschap des vólk, dat alom deed opklinken; *leve de Koning*. Des middaghs heilighde de Aartsbisschop de maaltijd; deed danken in maatzang; ende naa den eten een' preeke, daar de Koning zich liet vinden; ende ter vesper van gelijken. Men vertelt, dat zijne Majesteit, in 't bezichtigen der Koninklijke graffteden alhier, zijner zuster zóude geweest hebben die van Huige Capet, zeggende: *Ziet daar den gaunsten van allen, hy heeft zich zelve Koning gemaakt*. Vóórts op deze verandering vólghde over 't rijk een algemeen bestandt, gesloten den laatsten van Hóimaandt, om te duuren tót Slaghtmaandt toe. 't Welk, verkundicht den eersten van Oestmaandt tót Paris en sint Denis, den wegh, tusschen beide gelegen, vervulde met menighte van menschen, uitlóopende, om zijne Majesteit ter misse te zien gaan. Onder anderen begaf zich derwaarts zeker Nederlander, overgekomen met opzet van den Koning om te brengen; de welke, beteutert door 't aanzien zijner Majesteit, zich zelve ontviel op het uitvoeren. Zulx dat hy haar zijn' schuldt quam bekennen, verklarende, *dat doevele moedt, dien hy tegens de zelve genomen had uit de waan haars ongeloófs, door 't vermerken haars aandachts ter misse, betemt was*. Ende vergaf 't hem de Koning van goeder harte. Maar een' ander, genaamt Pieter Barriere, uit Auvergne geboortigh, opgehitst van een' Capucijn tót Lyon, ten zelve onheil, ende daar op gebiecht door eenige geestelijken te Paris, ende binnen Melun in hechtenis geraakt zijnde, zó hy een gróót tweefnedigh mes over zich had, werdt, naa nijpen met gloeiende tangen, ende verbranden zijner rechterhandt, geleêbraakt, ende op een radt te sterven geleidt, daar naa tót asch verbrandt, ende die in de Seinstróóm geworpen. Wijders, de Koning, om by de Koningin van Engelandt zijn wisselen van gódsdienst te verschóonen, heeft aan haaren Ambassadeur zijne reedenen, in dezer voege, verklaart: *Als men my eerst voor Koning erkende, belóófd' ik, by eede, my, binnen zekeren tíjdt, in 't Roomsche gelóóft te laten onderwijzen, ende werdt op geen' andre voorwaarde aangenomen. Dit onderwijs heb ik nu vier volle jaren uitgesteld gehad; ende ben daar toe, niet dan tegens mijnen dank, onlanx gekomen; want, naa 't overlijden van den Koning mijnen voorzaat, had ik wóódtwendighlyk zijne raads- en bewindsliiden aan te houden. De stemmen van deze, als de meeste in getal, heestimen in alle beradingen moeten vólgen: ende wat ik tegens 't eedtverwantschap voornam, 't werdt gemeldt, óft verhinderdt door hunne konstenaryen. De orroomschgezinden van mijnen naaunsten raadts verscheenen daar in zelden: zulks ik, my verlaten vindende van de geenen*
daar

daar mijn' hoop op stondt, ende vreezende óók van de Roomsgezinden verlaten te werden, geen' ander' uitkoomst speurde, dan naa deze te luisteren. Terstont óók naa mijn beroep tot het rijk, gingen (ik verklaar't u voor de oprechte waarheid) acht honderdt edelmannen en negen regementen van de Onroomschen deur; ende lieten, zonder zich aan eenige mijne redenen te keeren, my alleen, met mijn huisgenóóten en kamerdiensars, zitten. De Roomschegezinden, dit ziende, begosten den meester te spelen, ende op mijn bekeering te dringen, zeggende, dat zy, met goede bewustenis; geenen ketter gehóórzamen konden. Nóchans heb ik, van dagh tot dagh, de zaak verwijlt, tot dat, door't bemerkten mijner kenlijke swakheid tegens Paus, Spanjaardt, en bondtgenóóten teffens, de derde parthy der t'zamenspannende Vorsten van den bloede, amluiden der króone, prelaten, edelen by meenighste, in handeling trad met de oversten der gewesten en steden, om my als openbaren ketter af te gaan, en de landtschappen onder zich uit te deilen. Kunnende geen ander middel verzinnen, om dezen slag te breeken, heb ik't wóórdt gegeven, dat ik my in de Roomsche leere wilde laten onderrechten. Zy vergunden my daar toe een' maand óft twee; ende zonden naa Rome, om, voor my, ontslagh van ban, ontfankenis in den schoot der kerke te verwerven. De bondtgenóóten, om dit voor te komen, spoeiden zich tot kiezen van eenen andren Koning; vele edelluiden zielden den Hartoge van Guize hunne hulp toe, zó hy, geraakende tot de króon, hun hunne landtvooghdijen, voor eigen en erflijk goet, wilde laten bezitten. Dies besloot ik, naa rijpen overleg, my daatlijk in de Roomsche gemeente te begeben. De prelaten, echter, weigerden my t'ontfangen; zonder met den Paus geraadspleeght te hebben. Met gróóte moeite, eintlijk, heb ik hen beweeght tot aanneemst mijner bekeeringe, zonder de punten des gelóófs te betwisten. Hier door heb ik de derde parthy ganschelijk op mijn' zijde gekregen, de keur des Hartogen van Guize gesluit, de gunst des vólx gewonnen, de tróuw des Groothartóghs van Tóscanen my in wightige zaken verknócht, ende den Hervóormden gódsdienst behoedt van de gewisse kladder, die den zelven zóuw bevelekt hebben, indien mijne bekeering door twistreden geschiedt waar. Mórlant zijn Ambassadeur vertóonde t'zelfste aan d'Engelsche Koningin, met milde aanbiedenis van de dienstwilligheidt zijns meesters. Waar op zy, byster ontfelt, zijner Majesteit aldus met eigen' hand geschreven heeft:

Oy me! wat ween, wat opwelling van droeffenis, wat zuchten beängstigen mijn gemoet, om't geen ik uit Mórlant vernomen heb? Ach tróuw der menschen! wat eeuw beleven wy? Is't mogelijk geweest, dat een' wereldsche zaak u de vreeze Góds heeft doen vergeten? Kan dit werk wel gelukken? óft ghy gelóóven, dat, die u dus lang met zijn' rechterhandt ondersteunt en bewaart heeft, u nu verlaten zal? volgevaars is't, quaadt te doen op dat'er goet afkome. Wijzer geest nóchans, zó ik hope, zal u beter verstandt inblaazen. Daarentusschen wil ik nemmer laten, in't vuirighst mijner gebeden u Gode aan te beveelen, ende hem te smeeken, dat Esaus handt Iacóbs zegening niet en bederve. Dat ghy my uwe vriendschap hartgrondelijk opdraaght, weet ik voorwaar dicrlijk verdient te hebben. Ende't zóuw my niet berouwen, hadt gy slechts geenen anderen vader gekooren. Nu voortaan, zeker, zal ik u geen' zuster van vaders wege kunnen wezen; maar altijdts bet eenen eigen, dan eenen aangenomen vader, beminnen. 't Welk Gódt volkomentlijk weet, die u wederom op't rechte padt van beter raadt siere.

Uwe zuster, zó't zy op d'óuwde maniere,
met nieuwe heb ik niet te doen,

Elizabeth K.

Dus hóogh werdt althans dit stuk gewogen , van een' Vóístin, die, in 't jaar vijftien honderdt vijf en tseventigh , tegens den heer van Aldegonde en Paulus Buis, Gezanten des Prinsén van Oranje en der Staten van Hóllandt , zich had laten hóoren, *Dat de Hóllandérs i'onrecht, om der Aííse wil, óorzaak tót zó veel jammers gaven. Zy behóorden daarom niet tegens hunnen Koning te hardebóllen. Wen hy hen niet en dwonge te gelóóven aan de Mis, zymoghten die aanzien, en denken't waar een guichelspel. Ende óft ik* (zeide zy toen, in 't wit gekleedt) *nu een tóoneelspel aanvinge, zóudt ghy zonde van toekijken maaken?* Hangende de schórsing van wapenen, die tót den aanvang des jaars 1594 uitgerekt werdt, deed de Hartógh van Nevers een' reize naa Rome, om, van wege zijner Majesteit, na gewoonte der Fransche Koningen, gehóorzaamheid te bieden, ende zijn' zegening te verwerven. Dóch wild' het alzó ten eersten aanstaan niet vallen, nóchte Clement de achtste, die in den aart had met zinnen te gaan, over zó een zaak heen lóópen, zonder die met den Koning van Spanjen te overleggen; gelijk de voldoentheid is onder Vórstén, die den naam zoeken van elkanderen wel te verstaan. Weshalven Nevers afgeslaagen werdt, dóch heerlijker beschonken dan te verwachten waar geweest, zó men had willen omstóóten de hope van yet op te doen met ernstigh aanhóouden. Antonio Perez meldt, dat de Hartógh, in 't doen zijner boodtschap, vertóónde eenen brief, gezonden van den Koning van Spanjen aan Henrik, toen hy noch onroomschgezindt en maar Koning van Navarre was, om hem tót óórlógh tegens Henrik den derden, zijnen voorzaat, te verwekken, met toezeg van twee honderdt duizendt króónen, tót een beginfel van bystandt. Waarmeê Nevers bewijzen wilde, dat de Spaansche hulp, verstrekt aan de bondtgenóten, uit gódsdienstigheid, die alleen tót verwe diende, niet geschiedt was; maar om Vrankrijk in 't war te stellen; met óóghmerk op de Spaansche spreuk, *A reyno rebuelto, ganancia de ambiciosos: Oproerigh rijk, winst voor staatzuchtigen.* Perez zeidt, den brief, geschreven in Franchóis, van de handt van Don Iuan de Ydiaques, zelf gezien te hebben. Ten inzichte van Antonios misnoegen, en 't leedt hem wedervaren van den Spanjaardt, mochte men hier aan twijfelen; 't en ware Philips van Mórny, heer van Plessis Mórly, persoon wel gelóófwaardigh, verhaalde, dat, van wege des Koninks van Spanje, aan Henrik ten voorzeiden tijde verklaart was, men zóud' hem, om krijgh te voeren tegens Henrik den derden, middel verschaffen; ende daar in volharden, tót dat men hem de króón op 't hóóft gezet hadde; zóó hy wilde: zóó niet, men wist eenen andren kóópman gereedt in Vrankrijk. Ende getuight Plessis, dat deze opening aan hem zelf was gedaan. Wijders, zijne Majesteit ontboodt etliken van de achtbaarste perfoonen des ríjx by haar tót Mante, om hun gevoelen te verstaan op de gelegenheden dat pas voorvallende. Alwaar óók verscheenen gemaghtighden van de Gerefórmeerden, om goetdoen te verzoeken van velerlei overlast, dien zy klaaghden geleden te hebben. De Koning, gedachtigh hoe dapper zy hem gedraagen hadden, óók óórber zijnde hun vertróuwen te voeden, zonderling dewijl dat van de Katholijken nóch onbegroeit was, deedze voor hem roepen, ende zeid' hun, in bywezen van den Cancelier ende eenige voorneme heeren: *Dat ik u lieden ontboden heb, mijn heeren, is om dricderlei rede. Want ik zócht u uit mijnen mondt te laten hóoren, hoe dat mijner óude genegenheid i'uwaarts geen' wankelbaarheid aangekomen is, door toedoen mijner bekeringe. Ende naadien mijn' wederspannige onderzaten zich gelieten als willende tót eenigen pais verstaan,*

Hartógh van Nevers verzoekt den zeegen van den Paus, over den Koning.

Wordt afgeslagen, maar met hope.

Vergadering tót Mante.

Koningsrede tót de Gerefórmeerden aldaar klaghtigh.

zagb

zag ik voor billijk aan, dat gy helpt maake hóuden, ten einde niets verhandelt wierd t'uwen achterdeel: gelijk de vórsten ende amptmannen mijner króone u te mijnen overstaan hebben gefworen. Oók vernomen hebbende de gewoonlijke klachten veeler kerken van de uwe, ben ik te wille geworden omze te verhóóren, als die daar geirne in zóude doen verzien. Hóudt het vóórts daar voor, dat my niets bet ter harte gaat, dan een getróuw vereenigen mijner goede onderzaten van beide gezindtheden. Ik verzeker my, dat het niemandt beletten zal. Eenige wargeeften mogen zich in den wege stellen, maar mijn' hope is, hun te doen draagen de straffe hunner quadaardigheid. Dat de Katholijken deze vereeninge staan zullen, daar voor staa ik u lieden; ende blijf weder hunlieden bórge, datze van uwer zijde zal ongebroken blijven. Dit genoeg heb ik in mijn gemoedt, dat, mijn leven lang, al de wereldt tróuw aan my bevonden heeft. Ende niemandt mijner onderdanen heeft my meer betróuwt dan ik hem. Ik neem dan uwe vertóoghshriften aan, ende verórdene vier personen uit u lieden te maghtigen, om te handelen met de geenen die ik daar toe lasten zal uit mijnen raad. Indien daarentusschen yemandt uwer mijns te doene heeft, die magh my komen vinden in aller vryjigheid. Ende heeft zijn' Majesteit, in dezer voege, de vlóttende harten van die party op 't dróóge geholpen. Maar, niet tegenstaande verloren gezandschap op Rome, wendden 't óók de Roomsgezinde vólken over den anderen boegh, ende begoft alles Koningwaarts zijnen wijk te kiezen. De eerst die hem toeviel was de heer van Vitry, die op kersdagh de stadt van Meaux over bracht, eer 't bestandt endighde: 't welk zijne Majesteit weigerde te verlengen. Maar zy gaf een' verklaring uit, waar by eenen yegelijken genade beloofd werdt, met herstelling in zijne goederen, staten, ampten, ende waardigheden, mits haar eedt doende binnen de tijdt van een' maandt: ende dat die 't naalieten, aan Majesteitschenderije zóuden schuldigh zijn. Daar na vlijdden zich 't Parlement van Aix ende landtschap Provence aan 's Konings zijde. De bondtgenóten, onder schijn van te schorten het vóórtvaren des Hartogen van Nemours, die te Lyon een' eigene opperheerschappije trachtte te stichten, ende by henlieden gevangen was, leidden 't aan om 'er Spaansch krijgsvólk in te brengen. Waar op zomigen, welgeneighdt te zijner Majesteit, schalk óógh kreegen, ende begosten t'zamen te róttten, ende, met scheuren en breken, in vier dagen het zó verre bragten, dat 'er de kórnél Alfonso Corso, met cenige edelen ende sóldaten in gerakende, uit 's Konings naam de zaaken quam opschikken. Die van Orleans, door toedoen des heeren van la Chastre huns oversten, quamen óók over, met die van Bourges, naa dat zy een bestandt op zich zelve voor drie maanden, om zich midlertijdt te bezinnen, ende vergetenheid der óuwde verbeurten, bedongen hadden. Zijn' Majesteit, óórdelende dat men deze genegenheid waar te nemen had', ende de zaaken, aan 't glijen zijnde, eenen schop te geven, besloot de hóóghtijdt haarder króoninge te hóuden, naa zede van óuden herkomen gepleeght by de Françoísche Koningen; ingezien, hoe geirne zich de vólken vergapen aan uiterlijke merken van wettigheid, ende op zó ydel een aas aanbijten. Zó stelt men dan, dewijl Reims, daar 't anders de gewoonte is, voor de wederhóorigen hield, de staatsie toe te Chartres: Alwaar, by ongelegenheden, in voortijden de zelve wel was geviert, ende de heilige zalfvles, uit d'abdy van Marmoustier buiten Tours, gebraght zijnde, de Koning des zondaaghs, den zeven en twintighsten in Sprókelmaandt, pleghetlijk gekróónt ende ingeheilicht werdt. Derhalven, niet alleen de gemeene steden, maar zelf Paris aan 't waggelen. De Hartóogh

*Provence
wordt Koningsch.*

Oók Lyon.

*Orleans
óók, en
Bourges.*

Króning.

*Paris wordt
naa den Ko-
ning gement
door den
Grave van
Briffac.*

tógh van Majenne, ongeruft in Belin, steêvooghd̄t aldaar, als fiet stijfzinnigh genoegh in zijn' party, had te wege gebraght, dat hy, zijn ampt opzeggende, vertrokken was; mitsgaders eenige Italianen, Waalen, ende Spanjaarden, onder den Hartógh van Feria staande, maakende t'zamen wel zes duizendt mannen, ingenomen. Ende, naa veel strijdens te dezer óorzaak gevallen tusschen hem ende 't Parlement, dat 'er zich ernstigh tegen inbondt, met wonderlijke vrymoedigheid het hóoge wóordt voerende, was hy op Soiffons gereist, latende Belins plaatse bewaart by den Grave van Briffac. Dees, vermurwt, ten tijde zijner vangenis, door 's Konings heusheidt, óók ziende de gemoeden der burgerije voorbarigh ten ommeswaay, ende te gelijk een open, om dapper baatbrengenden dank te begaan, indien de zaaken, op het zakken staande, haar' eerste bewegenis van zijner handt ontfingen, stak zich in handeling met zijne Majesteit, van de stadt te doen buigen onder haar' gehóorzaamheidt. Met eenen aan 't toelleggen op aanhang, uitschieten van giften, gunsten, genaden, ende twijfelzinnige redenen, by de geenen die hem dienstigh dochten; hun somtijds yet in 't óór bijtende, daar weenigh af naa te zeggen was, met wat 'er meer voor treeken zijn om lieden aan snoer te krijgen, ende zelf onbehaalt te blijven. Hierentusschen had zeker scheepen der stadt, met name l'Anglóis, die een man strekken moght, zich sterk maakende 't zelve werk uit te voeren, óók begoft verstandt met den Koning te hóuden, zonder dat d'een kennis had van 's anders bedrijf. Maar deed hem, toen 't pas gaf, zijn' Majesteit weten, dat hy voor Briffac rondt gaan moght. Daar op, uit den mondt gesproken hebbende, 't geen zy menighmaals den anderen, bewimpelder wijze, hadden te raden gegeven, halen zy nóch aan, l'Huillier rekenmeester, prevoost der kóópluiden, ende kórnel van de burgerije, mitsgaders scheepen Neret. D'andere twee scheinens lietmen achterwege. De gelegenheid rijp, ende 't stuk in dwang gebragt schijnende, zeinden zy tót Senlis aan zijne Majesteit, ende verwerven afschrift aller voorgange misdaden; waar van hun briefkens geleverd werden: mitsgaders verzekering, dat niemande aan lijf, goet, staat, óft waardigheid mischieden zóude, nóchte aan veiligheid zelfs den uitheemschen krijgshlieden. Toen men 's dus ver eens was, deed Briffac aan de nieuwe póort, ende die van sint Denis, voeren eenige hóópen steens, quansuis omze toe te muuren, ende, onder dat deksel, d'aarde ende schanskórvn daar uit lichten. Etlijke edelluiden ende sóldaten, in stadt geslopen, uit 's Konings heir, werden by de hóófdn van 't beleid verborgen, om de verzekering der póorten te helpen stijven. Vóort, om het vólk in den bouw te brengen, ende stijfzinnigheid van 't partyhóuden te doen slappen, lietmen gerucht lóópen, dat Majenne met den Koning overkomen was, ende zelf goet vondt het verschijnen van eenige troepen zijner Majesteit, om d'uitheemsche sóldaten te beter tót rede te doen verstaan. Tót tijdt des uitvoerens werd be-raamt de nacht tusschen den een en twintighsten ende twee en twintighsten van Lentemaandt. Tegens de welke de Koning, op twee mijlen naan Paris gekomen zijnde, alle de oversten zijner benden voor zich ontboden, ontrent in dezer meeninge toefprak: *Deze nacht, mijn' heeren, zie ik geboren te werden de rust des rijx: 't en zy my, bedrogen in uwe getróumheidt, ontvalle de tucht, die ghy onder mijn gezagh hebt aangenomen. Want eer mórgen zullen my open staan de póorten van Paris. Welke stadt, goet gissing te maaken is, dat alle andere de markt zal zetten, zó men slechts zórgē draaght, dat de naam, mijner genade, ende de lóf, uwer geregelde zedigheit naagaande, ongeraakt blijven. Ongeraakt blijven zullenze, mits men ongeraakt laate*

*De Koning,
verwach-
tende in
Paris gela-
ten te wor-
den, ver-
maamt de
krijghslui-
den tót ór-
den en
tucht.*

aan eer, have, ende persoon, de geenen die in onze handen vallen. Oók weet ghylieden zelve wel, dat, van een' geplonderde stad, de oversten alleen de opspraak draagen, de soldaaten den buit wegh. Maar dezer kans is mede klein onder een' burgery vol graauws, dat voor hen gereedt zóude zijn, óft op hen aanvallen, als zy, yeder zyns weeghs geschóoit, de handen vol hadden. Ende, óft'er schóón het stillen van den staat, nócht onze eer, nócht de behóudenis onzer spitsbroederen aan hing, zó staat ons, gemoedts ende Christelijken plichts halven, niet vry, der destiger wóuven kuisheidt kraft te doen: óftic de handen met goedt óft bloedt onzer eigene landtsluiden te bezoedelen; óft zelfs de uitheemsche krijgshlieden, op hunne tróuwe rustende, te beschadigen, zonder nóótdwang. Wy trekken naa een stad, die, door 't aanzien haares ónderdoms ende vermaarde gróótheidt, zelfs de Spanjaarden, geboren vyanden van den Franschen naam, zóó zyze (des de hemel verhoë) met maght van wapenen overrompelden, onder de barning des inbreks verbazen, ende stuiten zóude in den lóóp hunner verwoedtheidt. Zóud' het dan den adel dezès ríjx, ende anderen oprechten Francóizen van 't harte mogen, die wereldt van Paris te verwoesten? dien zetel der eerste Christen Koningen? die vierschaar der wólken, óók by de vreemde tongen in hóóger achtbaarheidt gehóuden, ende voor een wisse wijsvinger des heiligen rechts? door wulpsheidt de wýven; door móórdt de mannen, door róóf de geslaghten, door brand kerken ende klóósteren ten val te brengen? Zich te verheugen in de puinhóópen der heerenhuizen, trefstijke timmeraadjen, ende wórfstenwooningen, die, tót sieraadt dezès vaderlandts, ten tóppe van staatlykheidt zyn opgetogen? Ende als ons niet tegens de borst geweest waar den onheilen van 't uiterste geweldt schent te laten, hadden wy te vergeefs, in dezen kreis, vijf jaren lang leger gehóuden, intoómende met zulk een' lýdtzaamheidt onze kraften, om, door een tredt gaande straffe, den balóórigen, in hun bederf draawende, op den teen te treden, ende te doen begripen de genaakende ellenden, daar hen de hevigheidt niet op letten liet; ende hen alzóó tót beken, ende een' staatzalige bekeering te brengen. Dewyl dan 't geene onbetamelijk blykt óók onvailigh is, ende onze tijdtlyke welvaart vast aan 't geen wy Gode schuldigh zyn, zóó sweert my, op verbandt ende verbeurte elk van uw hóóft, niemant, 't en waar hy tegenweer bood, overlást te doen, óft te gedógen, door yemandt van de uwen, gedaan te werden. De oversten zullen my instaan voor de hópluiden; de hópluiden voor de soldaten: ende yeder by gelijken eedt verpenen, die onder hem bescheiden zyn. Aldus gepóóght hebbende zynen óórlóghshelden den geest der zachtmoedigheidt in te blazen, met zóó gróót een' ernst ende yver, als zelden veldtheer trachtte de gemoeden zijner sóldaten ten aangaanden striede te wetten, beteekende hy hun 't gehucht Chapelle, gelegen aan den wegh ende gins zijde, een weenigh, der voorstadt sint Denis, tót zamelplaats met hunne scharen; die, onwetende waar toe, belast was, uitgerust te komen als op eenen stórm. Ende stak zelf zyn' Koninklijke persoon derwaarts aan op den gróóten draf. De Spanjaardt, die, binnen Paris leggende, waakende spieden in 't veldt had, kundtschap krijgende, op den cenentwintighsten, van vele paarden, ontrent Montrouge opgedaan, beeldde zich in, dat het ginsté deel der stad, 't welk van de Universiteit zynen naam heeft, last lijden zóude; ende hief daar op, ontrent ten zeven uren in den avondt, een gróót gerucht aan. Dit quam den Grave van Brissac wel te slaage, om, onder deksel van dien, met zyn' eedtverwanten, raadt te hóuden, te wapenen, fleur van órde te veranderen, ende te doen belóópen eenen drommel van nóódtlykheden, die op 't uiterste staan blijven, óft opborrelen. 't Welk met zulk een' behendigheit geklaart werdt, dat de

Paris gaat
over.

quaadtvermoeders , op dien boecha van graagheid tot wederstandt , zich geruust gaaven, ende te elf uuren nergens gewagh was. D'eerste die binnen geraakten , waren de bezettingen van Melun ende Corbeil , de stróóm afgedreven tot voor de keten , die , daar over gespannen zijnde by 't Arsenaal , hun nedergelaaten werdt. De welke , vermengt met de inlaaters , zich daatlijk in órde , ende een waakhóóp stelden ontrent de Celestijnen , om de bewaarders van de Bastille in te hóuden , welker overste buiten den handel was. L'Anglóis ging ronde doen , langs de wallen , met een deel rustige borsten , ende plantte dier een deel tusschen de Waalen ende Spanjaarden , wacht hóudende op de bólwerken ; ende zich met eenige haapering ende dreigementen door deze gereddet , vóórts de póort sint Denis hebbende doen openen , zondt ylings om 's Konings vólk. Vitry , die 'r op paste , ende by den werke was , schiet toe met kraft van paarden , ende , ingesnapt zijnde , bezet de póort , insgelijx het bólwerk dat de Spanjaardts hielden ; streeft vóórts de straat van sint Denis op , latende tot verscheide plaatsen wachthóópen tot ruggesteun. Neret met zijn' zonen queet zich op gelijker wijze aan de póort van sint Honoré. Brissac , gezuivert hebbende de bólwerken tusschen de póort van Montmartre ende de Nieuwe póort , vertoefde aldaar , om zijn' Majesteit t'ontfangen , ende naa Louvre te geleiden. Alle de benden binnen zijnde , póórten , bólwerken , ende wijken daar ontrent bezet , van 't eene tot het ander eindt der Seine , zó lietmen de hópluiden der burgerye , die niet dan twee uuren te voren gewaarschouwt waren , weeten , dat het tijdt om zich te openbaaren , ende de Koning op Louvre was. Nóchans en hadden de gróóten zijner Majesteit zulx niet toegelaaten , haar overdringende , datze te toeven had' , tot dat alles tot onbeduchte bedaartheit gebraght zóuw zijn. Maar men mompte hen met dien vondt , omze te moediger te maaken : zondt hun óók met eenen de briefkens van vergiffenis , om te stikken de geene , die de wanhoop ter weere drijven moght'. De hópluiden dan , om 't róttten der gemeente , spannen van ketenen , ende afschanssinggen van straaten voor te komen , stuuren de vernaamste ende eerstvóórtkomende muitmeesters van der hand , op een uitgestróóit gerucht , dat d'Universiteit beladdert werdt : bólwerken anderen haare deuren toe , óft brengenze , ten huize van getróuwe luiden , te bewaaren. Daar naa , verzekert dat , de vesten langs , alles van die zijde , welke eigentlijk de stad heet , wel bezet was , aanvaarden 's Konings veldtteeken , tóónen de briefkens van genaade , rechten een' wachtschaar op , en stellen zich in slaghóórden. Het graauw , dat beteutert in 't voorgaan , reukelóós in 't vólggen is , zijn' belhamels missende , lóópt d'anderen achter aan. Ende , gelijk het in schielijke veranderingen gaat , over de zijde daar 't de meesten hielden , hebben zy zich alle begeeven , opschreeuwende : *leeve de Koning*. De te leur gezonde wargeesten , van de Universiteit wederkeerende , werden , gelijk d'andere , in hunne eigen' óft eerlijker lieden huizen opgeslooten. Alle toegangen der wijken met burgerye gestópt zijnde , tot aan de bruggen toe die over de Seine leggen , trekken de sóldaaten aan , ende , vermengelt met de goede burgeren , planten wachtschaaren op alle straathoeken , ende in de gróóte straaten. Vóórts bezet 's Konings vólk twee wachthuizen van Spanjaarden ; het eene by 't nieuwe kruis van sint Eustache ; het ander voor 't huis van Longueville , daar de Hartógh van Feria geherberghet was , dien zijn' Majesteit by tijdts zulke verzekering had doen hebben , dat zich niemandt vervorderde handt aan eenige zijner papieren te slaan. De Waalen stelden zich in órde , op de plaatse van den Tempel ; maar hun werdt mede

mede veiligheid gegunt, gelijk den Spanjaarden. Der stadt meester zijnde, viel men over de bruggen van de nieuwe markt, ende van 't palais; kreegh alzó, zonder wederstandt, de Cité, wezende het ander derdendeel van Paris, in; mitsgaders de bruggen leidende naa d'Univerfiteit. Alhier onderwondt zich een vertwijfelt mensch, van 't getal der zestiennen overgeschoten, de uitheemsche sóldaten tót spitsbieding op te hitfen, maar viel hem zelf de burgery tegens. Des de Napolitanen ende eenige Fransche vaandelen, die 'r in lagen, hebbende vryheidt verworven om aan d'ander' zijde te zenden, ende verstaan hoe 't met de Waalen, Spanjaarden, ende stadt stondt, de wapenen neder leiden. Des uchtens ten vijf uren was alles geslecht, ende onder 's Konings gehóorzaamheidt. Alstoen de prevoost der kóópluiden ende scheepens, zijne Majesteit in Louvre begroet hebbende, gaan, nevens d'andere wethóuders, door stadt, met herauten voor zich, die 's Konings intrede ende genadegaaf, met trompettenklank, uitriepen. Daar naa quam zijne Majesteit uit Louvre, te paarde zittende, zelf, met den stórmhoedt op, ende reed langs de kaai van de Megisserije, de Lievevróuwe brug over, midden door eenen onuitsprekelijken drang van vólke, naa de kerk van Paris om der Gódtlijke goedertierenheidt lóf ende dank te weten voor zó doorluchtigh een' zege, waar door, die geweldige stadt ende kraftigheden eener zó verbitterde burgerije getemt zijnde, zy swichten zaght alle haar' wederspannige onderzaten, ende gevelt de aanslagen van twee derden der mogentheden van Europe, die zy hadden ten schóuderschoor. In het toewaaijen van zó meêloópend een geluk, daar hy aller óógen op het lijf had, en konnen niet zeggen, dat eenigh teeken van uitgelate blijdschap, óft ontroert gemoedt, aan den Koning vernomen wierd. Zijn mondt vermeldt de glori Góds, ende was heusch in 't gewagen van hem zelve. Geen' verandering in aanschijn óft gelaat: als óft hy de gróótheidt meer maghtigh te dragen, dan 'er om begaan waar. Al dit wightige werk, ende hachelijk gijpen der gezindtheden, liep af zonder eenige bloedstorting die te achten zy, ende met zulk gemak, dat, gelijk in de zórgelóosheidt eener langduurige vrede, 's naamiddaghs de winkels geopent, ende te kóóp gestelt werden de kóstelijkheden, die men, ten tijde des bondtgenóódschaps, hield opgesloten. Eer de avondt quam moesten zich op maaken de vreemde ende vyandtlike sóldaten, trekkende, met het geweer beneden der handt, dóóve lonten, ende gevóuwe vaandelen, onder 's Konings óógen door, dienze alle, met d'eene knie op d'aard, eerbiedenis deden. Daarentegens werdt de Hartógh van Feria, ende hunne andere hóófden, met zó veel beleeftheidts bejegend, datze stóf hadden zich des te bedanken: ende de gróótmóedigheidt zijner Majesteit, zó wel in dezen als in krijgshantteering, ten hóoghsten te roemen. D'aanhangers der zestiennen, die met verwoedheden nóch niet uitgehólt hadden, óft onder de leden eenige besondere schelmstukken, rechts genoeg voor eenen straffen Vórst, om zijnen moedt tegens hen te koelen, verworven óórlóf om te vertrekken: dóch, mits dat hun 't wederkeeren verboden ware. Welke voorwaarde nóchtans hun naaderhandt van 's Konings zaghtmoedigheidt is quijtgeschólden. Paris tót zich zelve gekomen zijnde, bleef nóch de geen die binnen de Bastille gebodt weigerigh die sterkte te ruimen, doende eenige schade in stadt met schieten, tót dat hy gróf geschut zaght. Alstoen, acht dagen bedongen hebbende, ende midlertijt verlóf van den Hartog van Majenne doen halen om t'overkomen, leverdze in 's Konings handen. Daar naa keerde zich zijne Majesteit tót herfschikken van alle

*'s Konings
gelatenheidt
in de zege.*

verlóopen' ordenen : wettighde 't Parlement ende andere majestaten : geboodt, in 't breede, een eeuwigh swijgen , ende aflat van wederwraak , op alle schaaden ten wederzijden gedaan , by toestandt van de hóófdender partyen : verhief de geenen die vaardighst te zijnen dienste geweest waren, met staatljke ampten ende waardigheden. Het Parlement, vóórts, wedერიep de maght, die den Hartoge van Majenne, als stedehóuder der króone, gegeven was ; vorderde hem gehóórzaamheid af , op pene van Majesteitschennis ; vereerlijkte de gedachtenis van wijlen Koning Henrik den derden ; met last , om onderzoek te doen op de móórdt aan hem begaan : ende stelde , tót heugenis van de bekeeringe der stadt , eenen plechtigen ommegang óft bedevaart in , die men jaarlijx te doen had , ende te vieren den twee en twintighsten van Lentemaandt : met andere verklaringen, tót aanzien der Koninklijke regeeringe dienstigh. De maere van zó órdentlijk een' verovering door 't rijk uitgedegen ; dreef doorgaands de gróote steden tót yver om in 't erkennen des Konings , elke voor andere , gereedt te wezen. De heer van Villars onderworp zijner Majesteit, die hem Ammiraal van Vrankrijk maakte, de steden van Roüan, Havre, Harfleur , Montivillier, Pontereau de Mer , Verneuil, ende andere van Normandijen. Vólghden Troijes ende Sens , óók Póictiers , mitsgaders Agen , Villencufve , Marmande , ende eenige meer in Gascogne. In Picardijen haperde 't nóch. Des belegerde de Koning Laon , ende , dien van binnen getóont hebbende de vaandelen van de geenen die ; t'hunner hulpe komende, door hem geslagen waren , braght het tót rede. Gedurende dit beleg , quam Chateau-Thierry tót gehóórzaamheid ; ende korts daar naa bezinden zich óók Amiens , Abbeville , Beauvois , met alle steden van Picardijen ; uitgezondert la Fere , dat de Spanjaardt ; ende Sóissons , dat Majenne in hieldt. Deze Hartógh toogh naa Brussel , ende verworf daar een' goede som geldts , die nóchtans weenigh strekken moght , tegens zó gróót een voorspoet des Konings. De Hartógh van Guise , met zijne broeders ende aanhang , bevroedende dat zy nergens veel hóudens aan hadden , verzoende zich met zijne Majesteit , die hen in genade nam , ende den eedt van getróuwheidt af. Waar op óók de stadt Rheims ende andere derwaarts hunne toevlught koren. In Bourgogne hielden nóch verscheide plaatsén voor den Hartógh van Majenne, die zich derwaarts begaf , omze te sterken met zijne jegenwóórdigheidt. Óók stondt het nóch wonder wildt in Bretanje , daar de Hartógh van Mercœur , een' eigene opperheerschappy in 't hóóft hebbende , met den Spanjaardt heulde ; de welke , meester van Blauet , het óógh op vorder vastigheidt begon te werpen ; dóch , door den Maarfschalk van d'Amville , by hulpe eeniger Engelschen , gestuit werdt. Maar de Koning , die zó menigh werk van wapenen heels hóófts uitgestaan , ende 't leven door de hitte der vyandtlijke verbólggheden gedraagen had , 't scheelde weenigh , óft hy en waar binnen 's kamers , ende in zijn hóf van Louvre , door een' burgers zoon van Paris , ende d'onaardy der paapetreeken , verradelijk omgekomen. Want een schoolier der Jesuiten , weenigh meer dan zestien jaren óudt , bequaam van botte bitterheit tót zulk een gruwel , zich vervorderde met een tweesneedigh mes op zijne Majesteit toe te drukken ; de welke , by geval , eenigen heeren haar bewellekomende , zó zy nóch gelaarst stondt , toenijgende , behoedt door hare heusheidt , de steek op de tanden schutte , die op den buik gemunt was. Waar over , verstaande dat de móórdenaar een leerjongen der Jesuiten waar , *moesten dan* , zeide zy , *de Jesuiten door mijnen mondt overtuight worden ?* Dóch de quetzuure

zuure was klein , niet dan d'opperste lip gespleeten , het tandtvliesch geraakt , ende een tandt aan stukken. De handtdadige werdt gestraft , vast in eener voege als Pieter Barriere te Melun : maar zijn meester uit Vrankrijk , zijn vader uit Paris gebannen met eenige geldtboete ; des zelve huis ten gronde uitgeróit , ende ten spiegele op het erf gestelt een vierkante spits van marmorsteen , inhóudende 't vonnis gestreken over zó lasterlijk een voornemen. By wijder onderzoek , zeker ander Iesuit bevonden op schrift , strekkende om der jeughdt bederffelike gedachten ende gróuwelijk gevoelen in te scharpen , omze tóghtigh naa móórdadigheid ende nederlaagh van Koningen te maaken , werdt ter galge verwezen. Ende , gemerkt verscheide proeven van onderwijs ende onderwindt van diergelijke gódtvruchtigheid aan den dagh quamen , zagh 't Parlement der zake zulks in , dat het dezen ganschen gezelschappe 't rijk verboodt ; ende allen onderzaten des Konings , hunne kinderen buiten 't rijk onder de zelve ter schole te hóuden : alles op straf van Majesteitschenderije. 't Welk in vele plaatsén naagekomen is , naagelaten in zommige , daar de yver der heeren , hun , tót dat zy wederkeer verworven , handt over 't hóóft gehóuden heeft ; het treffen der straffe te leur stellende. 't Zy dat de regeering , onder drang van wightiger zaaken , deze versloft heb' ; óft geducht voor lastiger onlust , zó menze ten uitersten bestondt door te drijven. De Koning , óórdeelende dat het meer achtbaarheids ware , open óórlógh tegens den Spanjaardt te voeren , dan , onder den enkelen naam van zijn' wederhórigen te temmen , met d'uitheemsche krachten te worstelen , deed , den zeventienden van Lóuwmaandt , des jaars 1595 , den Koning van Spanjen ontzeggen , ter óórzake van des zelve aanlagen op Vrankrijk , zijnen persoon , ende die van Camerik , in zijne bescherming wezende. Waar op de Castiliaan , ontrent twee maanden daar naa , met gróóter fierheid antwóórde , noemende den Koning niet dan Prins van Bearn. In Grasmaandt , daar aan , braght de Hartógh van Mommorancy , Constabel van Vrankrijk , de stadt van Vienne in Dauphiné tót gehóórzaamheid , ende deed van dien kant afstaan de hoop des Hartogen van Savóijen. De Hartógh van Lóthringen maakte bestandt met den Koning , ende liet zó lange zijn' onderzaten ten dienst zijner Majesteit gebruiken , in 't Graaffschap van Bourgogne , daar eenige plaatsén over ende weder over gingen. De Maarschalk van Biron , Veldtoverste van 's Konings vólk in dat gewest , raakte , by wil der burgerije , binnen Beaune ; dwong 't slót , dat zes weken lang tegens , ende drie duizendt scheuten afstondt ; mitsgaders de stadt van Nuis. Autun quam van zelf over. De Koning , op reize derwaarts aan zijnde , ontfing kundtschap van den Maarschalk , hoe de burgery van Dijon oneenigh , ende meest al tegens den overste gespitt was : spocide zich derwaarts ; vondt 'er Biron binnen ; die , met hulp der burgerije , de wederspannigen in de burg gedreven had. Maar zijne Majesteit verwittight , hoe 't slót van Vezou , verovert onlangs te voren by de haren in 't Graaffschap Bourgognen , door den Constabel van Castiljen weder ingenomen was ; ende duchtende daarom ; dat hy , als wel vijftien duizendt mann' sterk zijnde , der butgh van Dijon te hulpe zóude komen , vondt zich in maghtige bekommering. Haar quam te voren , wat het in den keer scheelde , Bourgognen (want aan Dijon 't heel Hartógdóm hing) te missen , óft des meester te zijn ; op 't welke de Hartógh van Majenne schein zijnen uitersten tróóft gestelt te hebben ; met eenen hoe verre het zien zóude , zó 't geluk aan 't waifelen raakte , ende de zaaken hier overstuur dreven : ende nóchtans hóófdelóós werk

*Bestandt
met Ló-
thringen.
Biron in
Bourgogne
brengt et-
lijke plaat-
sen tot ge-
hóórzaam-
heid.*

waar, met de handt vólx die zy by zich had, zulk eenen vijandt het hóóft te bieden. Entlijk, (alle redenen gefchat ende overwogen) óórdeelende datmen hart hebben moest, befloot zy, met geen' reukelóóze ftóutheit nóchtans, heul aan de fpoedigheid te zoeken, die haar dikwils tót eerlijke uitkomsten, ende door menige benaautheit geholpen had. Ende zich fterk maakende, op 's vijandts ruitery, zó zijze, onverhoeds overftorten, ende afgefcheiden van 't voervólk, treffen kon, zulk eenen tórnt te doen, dat 'er een dagh óft twee gewonnen zóude werden, om hare fcharen in te wachten, liet de burgh affchanffen; de ftadt bezet met duizent mann'; ende floegh op wegh met het kricken van den dagh, verzelfchapt met de Hartogen van Guife, Elbœuf, la Trimouille, den Markgrave van Tremel, Montigny, Inteville, Pifany, Chateauvieux, Mirepóix, Rocquelaure, ende Biron, die haar in 't aangaan van deze tóght dapper geftijft had. 's Uchtens te acht uren te Lux gekomen, daar de verzaamplaats was voor hare benden, maakende duizendt geharnasde, ende vijf honderdt carabijnruiters uit, ontving zy ftrijdende tijding van 's vijandts toeleg. Waar inne gróótlíx begaan, ende heftelijk gefchopt, door tweedraght tuffchen de vuirigheid haars moeds ende 't behartigen van ftaat en perfoon, zy van meenigerlei zórgen gefwindelt werd. 't Naaft docht haar, den Baroen van Auffonville, met honderdt paarden, voor uit te fchikken, met laft om zóó verre te rijden, dat hy vyandt vername, ende daar af befcheidt te brengen, tegens 's naamiddaghs te drien, in een dórpt genaamt Fontaine Françoize; daar zy, ter zelve tijdt, de reft van haar vólk befcheidde. Aan gins zijde van Fontaine Françoize is een heuvel gelegen, ende achter den zelve een dórpt, fínt Seine genaamt, daar de Seine haaren óórfprong heeft, ende de ftróóm Vigenne haaren lóóp heen. Aan deze leggen twee sloten; om de welke te bezetten, ende alzó den vyandt den beften wegh naa Dijon te belemmeren, deed de Koning zich vólgen van een vendel voervólx. Maar een mijlaan zijne zijde van Fontaine Françoize werdt hem verftendicht, door den Markgraaf van Mirebeau, die, onder anderen, al in den morgenftondt op kundtſchap uitgezonden was, dat de vyandt daar aan quam; dóch zonder zekerheit hoe fterk. Des doet hy Biron voor uit fteeken, met een' vaan paarden van den Baroen van Lux, om te weten wat 'er af waar; zijne fcharen wapenen; ende rijdt zelfaan op den gróóten draf. Auffonville, den vyandt zóó onverziens ontmoet zijnde, dat hy hem op 't lijf had, eer dan tijdt om eenige gelegenheit af te zien, werdt gedreeven, tót dat hem Biron bejegende. De welke, een maar maatelijk getal op de hóóghte gewaar wordende, voort ftiet, om zekerheit te bekomen hoe 't 'er achter ftondt. Ende, het boven klaar gemaakt hebbende, zaghy den vijandt ten dórpe van fínt Seine intrekken; mitsgaders nevens 't bos, daar by gelegen, ontrent drie honderdt paarden. Deze waren de gene die Auffonville gejaaght hadden; ende flaakten een' ſchaar ter rechter ende een' ter flinker handt, om te vernemen wat 'er Biron vólghde; die 't ſchutte, met hun Mirebeau ende de Lux voor de borft te werpen. Ende, alzóó de gróóte hóóp naa hem toe hield, deifde hy te rug, om zijn wederbaren den Koning aan te brengen. Maar ziende de Lux in lijn, gequetft, ende zijn paardt quijt, rukte derwaarts, ende dreef die ſchaar in de vlucht. Mits quaamen uit het bos vóórt etlijke benden, wél mogende, by d'eerfte gerekent, uitmaaken twaalf honderdt paarden. Biron, derhalven, keert op den kleenen draf, om zijner Majesteit te boodtſchappen, dat al't heir voor handen, dóch de ruitery te bevechten

was,

was, eer 't voervolk aan konde zijn. Maar eer hy dien tijdt had, waaren hem vijf honderdt paarden op de hakken. Weshalven, alhoewel zijn ander volk, niet mogende tegens 't aanschouwen van zulk een' menigte, terstondt verstoof, hy geprikkelt door de snerpemde geesten van eenen overziedenden moedt, ende welgeaarde smaadt van een verfoejelijk ont-koomen, met twintigh ruiteren alleen omkeerde, ende klonk 'er op in. Aldaar, beslooten van een' wal gewapenden, die met onverzettelijk geweld op hem toeklemde, ontving hy, onder zó veel scharps van alle kanten aanbikkende, twee wonden, d'eene in 't hóóft, d'ander in den buik. Ende; zonder twijffel, hy kleefd' 'er, en smoorde onder den last, 't en waar de Koning, eerst t'zijner hulpe geschikt hebbende eenen goeden drom paarden, de welke verbaast te rug stortten op de borst zijner Majesteit; diese ten deel weder aanvoerde, roepende de achtbaarsten by hunne naamen, hem zelf ontzet had. Dat geschiedt zijnde, braghten zy hun volk weder in 't verbandt: ende de vyandt hielt stal; inwachtende den Hartógh van Majenne ende Burghgraaf van Tavanés, met al de kraft zijner ruiterte. Alstoen, ontrent veertien hondert in getal zijnde, deilde hy zich, onder 's Konings óógen, aan vijf hóópen, ende slingerde zijn' carabijnen voor zich. Daarentusschen was d'uur, den volke gestelt by zijne Majesteit, nóch niet om, nóchte zy sterk boven twee honderdt paarden, van de welke maar ontrent hondert twintigh in verbandt gebraght werden. Des niet tegenstaande; overleidt, dat, zóó zy, aftrek-kende, haare genaakende benden gemoette, haar hoop en hart ontval-len zóude, ende alles verlooren lóópen, besloot niet te aarzelen; scheidde haar volk aan twee; gaf Biron het eene deel; ende tóónde den vijandt, dien onbewust was óft 'er meer achter den heuvel school, een on-vertzaaght gelaat. Majenne vóórts zandt tegens hem drie, ende tegens Biron twee scharen aan, achter elkandere, om t'elkens, met versche vech-ters, te vullen de plaatsen van de geenén, die geschókt moghten werden; ende t'effens bereidt te zijn, indien der meer te voorschijn quaamen, om hun werk te geven. De Koning, geen schutwapen dan 't harnas, ende maar een' hoedt op het hóóft hebbende, behart met aangebore moedig-heidt, ende 't stóut betrouwen op zijn geluk en goedt recht; omheint van Vórstén en edellingen, die, een voor een', eer aan enden te hóúwen, dan een voet te verzetten waren, als hy den stórm zaght opsteeken, *Rept u,*

*Gevecht te
Fontaine
Françoise.*

mijn' heeren. Ende verrijze nu in yder 't hart der helden zijner vooróuderen, die Italién gedwongen, Rome geplondert, Cazar belegert, Turken en Sarazijnen, in 't uiterst van Oósten, bestookt hebben, ende het den Castil-jaan zó dikmaals te bang gemaakt. Keert u aan 't getal niet. Alle de vermaarde neêr-laagen, daar de wereldt den mondt af vol heeft, zijn aan menigheten van weenigheten overgekomen. Dit is, Gódt dank, geen burgerlijk óórlógh. In-dien 'er ingeboornen dezes ríjx zó lóf van gemoedt zijn, dat zy onder de Spaan-sche opgeblazenheidt staan kunnen, hóúdtze voor verlóghende Françoizen. Des de glory hier te bevechten, niet van den eenen landtsman op den anderen, zonder de roem onzes volx te vorderen, zal behaalt, maar aangerekent wor-den den ganschen vaderlande; dat aan onze vroomheidt bevolen heeft de eer ende achtbaarheidt van den Françoischen naam. Is 'er leven te dierbaar om zó waardt een pandt te verdadigen? ik waagh 'er gewilligh, nevens anderen, 't mijne voor: maar, nevens my, niemant een Koninkrijk. Gaanwe dan een gat in dien drang, ende doen 'er den dagh door breeken. Ik zie de zege zeker, zó midlertijdt onze makkers maaken by den werke te wezen. Zó niet: dat ver-sweegh hy. Ende, sterk maar tachtentigh paarden, stiet 'er op toe, ende

trof

trof met zulk een' dapperheid , dat hy den eersten hóóp , zijnde van drie honderdt ruiteren, slóópte, ende verspreijen deed. Daar naa, gepakt hebbende 't geen van de zijne , op een' sprong , by een te raapen was , viel op den tweeden , uit twee hondert bestaande , ende scheurdeze van gelijken. 't Welk volvoert , en had zijn' Majesteit , door 't stróijen van de geenen die de vluchters naajoegen , óft anders in de lóóp bleven , niet by elkander boven vijfen twintigh paarden ten hóóghsten. Des onaangezien, rukte zy vóórts , ende brak de derde schaar , ten getale van honderdt vijftigh ruiteren. Van daar vloogh om Biron te helpen , die , zóó gequetst als hy was, geverwt in zijn eigen ende 's vyandts bloedt , óók een redding gemaakt had in de troepen hem voorgesmeten , ende de laatste verdaan , op t'festigh treden na aan den Hartógh van Majenne. Want dees was blijven halten op een gehevelte, ter toevlucht van de gejaaghden; maar werdt zelf , met al wat 'er was , in de vlucht , ende, al slaande , gedreeven tót aan den hoek van 't bos. Daar langs zagh de Koning hóópen mosketten ende roers aan rijen gestelt, ende quaamen vier honderdt versche paarden den Hartógh ontfangen , op ontrent hondert schreden buiten 't voetvólk. Zijn' Majesteit stalhoudende , ende haare benden geschift zijnde uit den vyandt , bevondt haar' bystant alstoen te zijn van niet meer dan tachtentigh ruiteren : met de welke zy bovenwaarts keerde. De vyandt bestondt haar met meest al zijn' paarden te vólggen , zonder nóchtans aan te bijten, tót op het hóóge. Daar stelde zich de Koning op nieuw in slaghorde, ende weder aangetogen zijnde, ter plaats toe van waar hy zijn eerste treffen had aangevangen, deilde zich echter aan tweën, ende bleef, met een hondert paarden, die maar vergadert waren, meester van 't veldt ende van de dóóden, ten aanschóuwen ende leedt van zóó ongelijk een getal. Terwijl aldaar de afgespatte verzamelden, begosten zijne vólggende benden vóórts te komen door 't dórp van Fontaine Françóize. Maar daar en was zóó ras niet een' vaan carabijnen met twee andere aan, óft zijn' Majesteit beval de carabijnen voor uit te rijden, daar Biron na vólghde, ende voorts haar persoon zelf; met zulk een bewijs van strijdtbaarheid, dat de vijandt swichtte, ende, snellijk plaats ruimende, zich onder zijn voetvólk liep bergen. Ziet daar, als 't op een slaan aan komt, wat de stóutheidt geldt; ende aan goedt bericht, van wederpartijs gelegenheid , gelegen is : mitsgaders , hoe zich d'een bet dan d'ander overste met de landtkunde weet te behelpen , ende 't voordeel van eenen heuvel te doen duizenden strekken. Want het vólk des Konings, die met dit kleen getal zó maghtigh een' menighte verbluft had, ende doen achter staan, moght, nóch in 't laatste naajagen, boven zes hondert paarden niet uit maaken: daar der de Constabel wel twee duizend, ende aan den kant van dertien duizendt mann' te voet in 't leger had. Hondert en twintigh bleef 'er van zijn zijde verslaagen, naa de hóóghste begróóting. Ten minsten dertigh , zeggen andere , hebbende de móórdt niet gróót kunnen zijn, overmits de vluchters hun voetvólk zóó naby hadden om 'er onder te schuilen. Niet dan vier liet 'er zijne Majesteit. De welke, beheerende beide de zijden van den heuvel, des nachts, de lichte paarden te Fontaine Françóize, ende zelve te Lux herberghde. Des anderen daaghs toogh de vyandt te rugh over de bruggen, die hy, in 't komen, d'een, binnen Grei, gemaakt, d'ander, binnen Chalon op de Saone, gevonden had. Waar op kortelings het slót van Dijon, ende meest heel Bourgognen over ging. Zijn' Majesteit, aldaar de zaaken in voeghlijke vorme gebraght hebbende, toogh den Constabel van Castiljen naa, die in 't graaffchap ontrent Dole, bleef in zijn voordel leggen. Zulx zy den platten lande eenige pennin-

penningen deed affchatten, ende, als geen vermaaken in 't bederf des huismans scheppende, óók door voorbidden der Zwitseren, deze hunne gebuuren, ontlastte. Nam vóórts haaren wegh naa Lyon, daar zy een' heerlijke intreê deed, ende tijding ontving van de zegening des Paus over haar uitgesproken. Want de Paus, (gemerkt 's Konings voorspoet, hem, niet tegenstaande het weigeren der zegeninge, erkennen deed,) ziende de scheuring aan 't gaan, Vrankrijk vaardigh ten afval, ende, by gebrek van dien steun, zijnen stoel in angst van ter Spaansche bescheidenheid te staan, had endtlijk, heenen tredende over al watmen in den weege worp, hem van den ban ontslaagen, ende, met gróóter feest en staatlijkheid, als aangenomen tót een kindt der kerke. Hier op begaf zich de heer van Bóisdauphin onder zijn' gehóórzaamheid, met Chasteaugontier in Anjou, ende Sablé in 't landt te Maine. Maar, geduurende dit bedrijf, quam den landtschappe van Picardijen veel jammers over. De stad van Han werdt 'er, met gróóte bloedstorting, den Spanjaardt afgenomen. Die daar tegens, la Capelle, Castellet, ende Dourlans verovert hebbende, zijner wraakgierigheid haar zat gaf van allerlei móórdt. Den Hartoge van Bouillon ende Ammiraal Villars, derwaart ter hulpe trekkende, werdt hun vólk afgeslaagen: Villars zelf gevangen, ende koels móedts doorsteeken. Al 't welke zulk een' schrik gaf, dat 'er óók Roüan, ende gansch Normandijen, af beefde. Waar over in dien hoek bestandt gemaakt werdt met den Hartoge van Mercœur. Camerik, door de zelve verbaastheid, bezweek, ende ontving den Graaf van Fuentes. De Koning, derwaarts op ontboden door zóó drukkelijke maaren, beriep de staten van Picardijen ter vergadering. In de welke zommige hópluiden, als door verzuimenis, ende verstandt met den vijandt, zóó gróót een verlóóp ingeruimt hebbende, ter dóódt verwezen werden, ende met den zwaarde gestraft. Daar naa belegerde en benaude zijne Majesteit de stad van la Fere: die, vijf maanden lang, van den Spanjaardt gehóuden werdt. Maar midlerwijle besloot men een algemeen bestandt over 't heele rijk, voor den tijdt van drie jaaren. De Hartógh van Majenne, verdriet in zijn' rampvalligheid krijgende, óók van dagh te dagh onwaarder, naa 't verlies van Bourgognen, was voortaan der Spaansche gunst ende gróótsheid even wars. Naamelijk, men had een zeggen verbreidt, uit den mondt van Koning Philips, die, in dit deel, qualijk zijne voorzichtigheid bewaarde, gemerkt het afkeer, ende geen voordeel baaren kon; *El general de la lingua si detiene mas en la recamera, que el Bearnez a la meza; mas a la meza, que el Bearnez en la cama; y mas en la cama, que el Bearnez en tomar ciudades, y gañar batallas. D'overste des bondtgenóótschaps maakt het langer in de achterkamer, dan de Bearnóis aan taafel; langer aan taafel, dan de Bearnóis in 't bedt; ende langer in 't bedt, dan de Bearnóis in 't innemen van steden ende winnen van veldtslaagen.* Óók was 'er aan deze gemakkelijheid; ende zóó veel, dat Koning Henrik, eens hóórende den Hartógh ophaalen voor eenen dapperen overste, gezeit had: 't is waar, maar ik heb alle daaghs vijf uren op hem voor uit; beteekenende den tijdt, dien hem de slaap t'onbruik maakte. Deed derhalven de Hartógh den Koning aanzoeken om genaade, alwaar het op vry achterlijker voet, dan hem de zelve, onlangs naa 't overgaan van Paris, had aangeboden. Zijn' Majesteit antwóórde, *dat haare zeede niet en was, door tegenspoet den moedt te strijken, óft by voorspoedt in tóp te trekken:* ende verleende hem al 't geen, dat hy óit bedingen moght, ten deel aan openbare, ten deel aan verhoole voorwaarden. Des quam hy tót gehóórzaamheit,

's Paus
zegening
over den
Koning.

Majenne
verzoekt
zoen aan
den Koning.

met de steden ende sterkten van Soissons, ende Pierrefons in 't eilandt van France, Chalons op de Saone, ende Seurre in Bourgognen. Als hy ten eersten male voor den Koning verscheen, 't welk tót Monceaux gebeurde, vraagd' hem zijn' Majesteit, waar in hy, geduurende zijn bewindt, de meeste smaak gevonden had. Hy antwóorde, *in 't oeffenen der milddaadigheidt. Ende ik* (zeide daar op de Koning) *wete ter wereldt geen' gróóter lust, dan te vergeven aan de geenen die my misdaan hebben.* De bezigheden des óórlóghs en hadden nóit zijne Majesteit zóó al heel in, óft zy en liet zich beuren, op 't regelen der burgerlijke zaaken acht te geven. Zwaare, ende niet onbillijke, klaghten vielen daaghlijx voor, van de rentschuldingen, die de laatste vijf jaaren, ter óorzaak van den krijgh, kleene vruchten van hunne goederen genoten hebbende, evenwel om den vollen achterstal gemaant werden. De Koning verzagh 'er in, vast door gelijk een' vondt als Julius Cæsar, te zijnen tijde, het uitgeputte Spanjen verquikt had, ende keurde, dat het derde deel der verlóópen, van alle renten, handtschriften, huwlijxgaaven, uitgewonne vonnissen, ende alle andere schulden sedert den tijdt van de laatste vijf jaaren, zóuden, als gesmolten in de gemeene elenden, verloren blijven voor den eigenaar, ende d'andre twee derdendeelen betaalt binnen vijf jaaren, t'elken vierendeel jaars een gelijk gedeelte. By een ander bevel was yeder gegunt, zijn' roerende goeden, by 't bondtgenóódtchap verbeurt gemaakt, weder aan te tasten waar hyze vondt, mits betaalende 't geen daarze by uitroep, ende uit kraft van gewijsde, voor verkócht waren. Waar uit vólghde, dat de kóópers van zóódanige goederen, die de wettigheidt des kóóps niet en konden doen blijken, de zelve als róóf voor niet moesten afstaan. Een óórbhaarlijke zaak, om de geenen, die zoeken door zulke wegen, ende 't aanslaan van den burgerlijken buit, hunne middelen te vermeerren, te leeren, dat diergelijke kóópen aan hapermarkten onderhaavigh zijn. Ende, om voor te komen de gemeene schade, ryzende uit het vervoeren des geldts, 't welk, gebroken ende vermunt, aan penningen van ongelijke deughdt in 't rijk keerde, ende boven de waarde uitgegeven werdt, verboodt zijne Majesteit eenigh góudt óft zilver uit den lande te brengen. In 't eerst van den jaare 1596 verzoende zich de Hartógh van Ioijeuse, gevólght van de stadt Tholouze, ende de Hartógh van Nemours, met zijne Majesteit. De Hartógh van Guise, door toedoen ende beleidt van Pieter van Liberta, die een' póórt in bewaaring had, verzekerde Marseille voor den Koning, daar 't stondt om aan den Spanjaardt geleverd te werden, door Carel Cazault, die, onder Burgermeesters naam, een' opperheerschappy over stadt dreef. Maar tegens 't uitheemsch aanvechten, werdt met ongelijk geluk gestreden. Want de Cardinaal Albert van Oóstenrijk stijfde la Fere met voorraadt, ende braght zijn vólk van óórlóge zóó behendelijk te hóóp, dat hy Calis ende Ardres wegh sleepte, eer men van de Fransche zijde t'schrap komen kon. Dóch la Fere, naa dat het de Koning gedreight had, door verleiding van de stróóm daar heenen lóópende, te verdrenken, ende eenige daagen drie voer' doen staan in 't waater, dat bet niet rijzen wilde, quam, op een eerlijk verdragh, over. Biron, vol verbólgenheidts om de voorspoedts des vijandts, viel in Artóis, stróópte 't platte landt, ende braght 'er slompen buits af. De Koning, bevindende hoe zich de Spanjaardt pijnde te róónen dat hy maght t'over had, om Vrankrijk te teezen, als 't hem bet ernst waar, dan ten tijde des bondtgenóódtchaps, toen hy, om tót zijn vermceeten te komen, den verlegenen grooter hoope dan hulpe boodt, zondt den Hartógh

van

Klaghten, en verlichting der rentschuldingen.

Weder aanspreken der goederen by 't bondtgenóódtchap verkócht: mits uitkeerende datze gegóuwen hadden.

Uitvoert van góudt en zilver verboden.

Calis en Ardres vallen in Spanjaardts handen.

De Koning kryghet la Fere.

van Bouillon in Hóllandt; om 't verbondt met de vereenighde Nederlanden te bevestigen: gelijk hy óók doen deed met de Koningin van Engelandt. Ende, alhoewel den uitgeteerden rijke nauwlijx nieuwe lasten te vergen waaren, ziende nóchtans het inkomen van den Koninklijken hui-ze verzet, ende zich zóó diep in schulden, by gebuuren en bondtgenóóten, dat het gelóóf te slap viel, óórdeeld' hy óórbaar; wel niet de gemeene staten, die, met hunne vryheid ende veelvóudige voorflaagen; den Koning over de handt schijnen, maar een treffelijk getal van de achtbaarsten des ríjx te beschrijven, om hun goetdunken te hóóren, nópende 't wederstaan van den uitheemschen, ende bevredigen van den inlandtschen vyandt: ende, zonder 't over zich alleen te nemen, eenen bondigen boezem van gemeene middelen te maaken. Deze dan te Roüan vergadert zijnde, verscheen zijne Majesteit by hen, ende ving zelf 't werk aan met dusdanige woorden: *Waar' mijn' lust op lóf van welsprekenheidt gestelt, 't er zóude my aan geen staatlijk opzeggen van een wóordtrijke reeden ontbreeken. Nu steek ik naa treflijker tijtelen; ging geirne voor verlóffer ende herfstichter van dezen staat: ende leidt zich daar aan al mijn' eersucht te kóft. Uit dit óoghmerk is deze vergadering geleidt, om my, in zóó achtbaar een' aanslagh, met uw vroedt ende vrymoedigh onderwijs te scherpen. T' uwer schade is 't u, ende my te mijner bekennt; dat ik, toen Gódt my tót de króóne riep, dit ríjk niet alleen bynaa bedorven vondt, maar genoeghzaam verlooren voor den François. Door de Gódtlijke genade; door de gebeden ende berichiting mijner dienaaren, geen luiden van wapenen wezende; door 't zwaardt mijnes braven ende welgeaarden adels; van den welken ik mijne Vórstén niet afzonder, dewijl onze opperste roem op edelmans tróuw gedraagen wordt; door mijn' moeiten ende arbeit, heb ik het voor verlies behoedt. Behoeden wy 't nu voor den ondergang. Reedt met my óók aan dees' anderde eer, mijn' waarde onderzaten, ende doet 'er uw deel toe. Niet, gelijk mijn' voorzaten, heb ik u beroepen, om u mijn' welbehagen te doen toefstemmen, maar om raadt te pleegen, om dien aan te nemen, om dien te vólgén, ende in 't kort, om my, onder mombaardije, in uwe handen te stellen. Een zinlijkheidt, die zelden aankomt den Koningen, den grijzen baarden, den overhandigen. Maar de lijdige liefd', die ik mijnen onderdanen draagh, ende brandende begeerte om met den glans dezer twee doorluchtige naamen de Koninklijke Majesteit te verheerlijken, laaten my hier in, nócht aanslóót, nócht verkleening vinden. Het begrip mijner meeninge zal u in 't breede mijn' Cancellor verklaaren. Na datmen dan in 't werk getreden, alle manieren van ommeslaagen overwoogen had, en werdt voor eerst niet gevonden dat zachtelijker aankomen zóude; dan de wedden der amtlieden een jaar te verachteren; ende zijne Majesteit met die penningen te gerijven; mitsgaders alle kóómanschappen, (kóren uitgezeit) ter befloote steden inkomende, met eenen schelling op 't pondt te bezwaaren; voor den tijdt van drie eerstkóomende jaaren. 't Eerste middel werdt wakker te wege gebraght. Het tweede haperde in verscheide landtschappen. Maar die 't voor gereedt geldt af kóchten, deden 't meeste voordeel. Henrik de derde dóódt zijnde, de nieuwe Koning nóch niet geveft, ende 't bondtgenóótschap zonder ontzagh; zóó hadden de ontucht ende baldadigheidt, eigenschappen van inlandtsch óórlógh, daar straffelóósheidt foudy strekt, de huisluiden aan verscheide óórdén, zonderling in Limosin, Perigórt, ende Póictou, zóó vertwijfelt gemaakt, dat zy, ten getale van vijftigh duizendt, de twee derdendeelen Katholijken, op de been', ende hunne maght overziende, van 't beschutten aan 't beschadigen raakten, zich entlijk verlóopende tót wraak op het krijgshvólk ende edelen; die*

Smalle vergadering van staten tót Roüan, om gemeene middelen te vinden.

Croquans, een talrijk heir van gesteurde boeren.

List om dat te verdrijven.

Paus Clement de achtste leidt toe op vrede tusschen Vrankrijk ende Spanjen.

Eerste opening van vrede.

Amiens verschalkt ende ingenomen door den Spanjaardt, scheurt den vredehand.

hun, zonder dat, lichtelijk toegevallen hadden; plonderen van heerenhuizen; weigering van schatting; ende laatdunkenheit van den staat te verstellen. Men noemdeze Croquans, van zeker dórps daar 't róttten zijnen óórsprong genomen had, ende zijne Majesteit loech 'er in 't eerst om, zó lang zy 't maar op den overlast gelaaden hadden, ende zeide *te willen worden van hunne party, als mezende zeer rechtvaardigh*. Ten laastten, toen 't bynaa twee jaaren geduurt had, beducht voor den uitkoomst, diende zy zich van eenen der belhamelen, die daar aannam de scheurzucht onder te brengen: ende, gelijk 'er geen veiliger verraadt is dan met gebaar van yver tót een' party, de zelve, door 't uitziften der gematighden, van krachten te zuiveren, braght, by hulp van etlijke sijne priesters, te wege, dat zich de Katholijken afzonderden van de Gereformeerden. Vóórts waren 'er 's Konings oversten achter. Ende, d'ongeschikte menigte zonder verstandt van óórlógen, zich vindende besprongen van duizendt ruiteren, met twee duizendt knechten, had hóóren nócht zien tót haaren wille: vele bevelhebbers even ongeacht. Zóó boden 'er weenigen weer, die bestonden aan een' schar te scholen. Anderen riepen, men moest zich in 't bos begeven dat 'er by lagh. Midlertijdt warenze overrompelt. Daar werd' vier duizendt geslaagen. De rest verstooft elk zijns weeghs. De verworpe Gereformeerden hielden 't by een, tót dat hun vergiffenis bedongen was. Ende Bóissonnade, een artzenygeleerde, zijnde aller opperste geweest, sloegh zich te Bórdeaux neder, om de kóft met zijn konst te winnen. Hierentusschen Paus Clement de achtste, op middelen van vrede tusschen Vrankrijk ende Castiljen denkende, zandt den Opperste der minrebroederen aan den Spaanschen Koning, ende van daar in Brabandt aan den Cardinaal Albert van Oóstenrijk, om de gemoeden te gronden. Waar toe nóch 't geval zich gevoeghlijk bewees: hebbende de Majesteit van Vrankrijk, door 't hóóren van zekere zeer sierlijke wapenen des Cardinaals, bekoring gekregen om diergelijke te Brussel te doen smeden. De Cardinaal, des verwittight, bestelde der, uit zijnen naam, te maaken, ende zondtze den Koning t'eener schenkaadje, met heusle aanbiedenissen daar nevens, ende voorflagh van vrede. Zijne Majesteit aanvaartze beleefdelyk, ende antwóórdt; *hoewel zy, in den óórlógh opgewieght, zich wel aan die oeffening hóuden wilde, nóchtans tót verlichtinge haarder onderzaten genegen te zyn*: ende deed den bringer zóó veel vrundtschaps, dat de Cardinaal daar hoop uit schepte van yet heilzaams te verwerven, ende de minrebroeder verzócht naa Vrankrijk te gaan, om de baan te bereijen. Deze vondt zijne Majesteit zóó voorbarigh om tót een' handeling te komen, die zijne Heiligheit haar aansprak, dat hy naa Nederlandt keerde, om plaats ende perfoonen ter zaake te beramen. In dezen staat van tijde, ende dat alles zich scheen tót vrede te zetten, wilde 't juist wezen, dat zeker Spaans hópman, Arnantello genaamt, Amiens, zich op óude handtvesten van vryheidt beroepen, ende geweigert hebbende krijgshvólk in te nemen, verschalkte, door 't omwerpen van een' karre met appelen ende noten, in de póórt, daar zich de waakers aan verydeltuidden, terwijl twee andere karren op de valbrug quamen stalhóuden; zulx zylieden gemakkelijk vermóórdt, ende twee honderdt mann', te paarde aangeronnen komende, der póórt, ende, naader hulp gekregen hebbende, der stadt meester werden. De minrebroeder, des niet te min, keert tót den Koning, om hem te doen verstaan, dat zijn' Majesteit, hierom, niet denken darde, dat de pais plat af was. De Koning, met een ongelijk gelaat, tóonde zich des verbólgens, ende

ende naa geen' opening van vrede te willen hóóren, voor dat hy zijn' schade van Amiens, ende andere plaatsén, door wettigheid van wapenen, zóude verhaalt hebben. Ende, in der daadt, zóó ras als doenlijk was, zondt hy Biron voor uit, om het te berennen, met eenige schaaren edellieden en sóldaten, ende rustte zelf toe, om met alle de maght van den óórlógh te vólgen. Vijftigh stukken geschuts, met hunnen sleep en toebehóóren, beval hy vaardigh te maaken; overquam met luiden, daar verhaal aan was, op levering te doen, van lijftógh, ende andere nóóddruftigheden, in 't leger: zóó dat 'er alles, tót zekeren en zóó billijk een' prijs, te bekomen was, als binnen de stadt van Paris. Maar de benaauthéit van gelde was te gróót, ende door de twee laatste middelen nergens naa geredt. Des zijne Majesteit zich tót vermeerdering van ampten, ende 't verkóópen der zelve keerde, instellende den derden ontfangér tót de twee, die, doorgaans in elken ontfang, jaar om jaar dienden, in veuge, dat yeder voortaan zóó veel laater zijn' beurt zóude hebben. Waar tegens, hoewel 't ongemak door de nóódt ontschuldigh werd, zóó veel dwersdrijvens viel, dat het Parlement zwaarigheid voorwendde, van 't gebódt te bewaarheden. Een van de óórbaarlijkste órdenen in Vrankrijk is, dat alle, van hóóger handt komende, geboden ende wetten bewaarheidt moeten worden, by de hoven van Parlemeute, ende aldaar kennis gedraagen, van der zelve deught, ende oprechthéit, om te verhoeden het reukelóós inruimen van brieven óft bevelen, die menighmaals den Koningen, óft door hunne lichtvaardige, óft door onschamelheid der verzoekeren, tót eige baat, tegen 't gemeene beste, worden afgegaan. Ende krijgen de Koninklijke keuren haar' kracht, door aantekening ten Parlemeute. 't Welk hier in geweigert wordende, en was 'er niemandt, die, om zóó een nieuw ontfangerschap, van geldt wilde scheiden. Weshalven zijne Majesteit, op den voet gehóuden by haar voorzaaten in gelijke stribbeling, zelve ten hove verscheen, ende, in haar rechtsbedde gezeten, uit de volkomene maght haarder opperoverheidt, belastte 't gebódt aan te teekenen, en de zaak door-dreef. Een ding, daar de Koningen traaghlijk toe komen, uit zorge van den ondank alleen te draagen, waar van zy zich anders ten meerendeel op de Parlemeuten ontlafsten. Men zeidt, dat in dit óft desgelijken geval van onwilligheid, het hóf van Parlemeute, voorhóudende zijner Majesteit, door zeker getal raadtsluiden aan haar geschikt, wat wonde zódanigh gebódt in den staat zóude maaken, met bede, haar geliefde in 't goede te nemen 't vertóógh van een gezelschap, dat haar rechter handt was, t'antwóórdt ontfing: *Zóó kent ghy my voor uw hóóft, aan 't welk de rechter handt moet gehóórzen.* Het bevel dan bewaarheidt zijnde, werden terstondt de ampten gezócht, ende een som van vijf hondert duizent króónen gevonden. Daar en tusschen had Amiens in zes duizent sóldaten onder Arnantello, tróts vólk, ende in stijfzinnigh opzet om het te hóuden: gelijk de Koning om het te hebben. Daar gingen een deel maanden door met uitvallen ende schermutsen, die meenigen kloeken krijghsman 't leven kóstten. Maar zijne Majesteit, in 't leger gekomen zijnde, zelve aan 't zórgen; aan bezichtigen, van graften, wallen, en weeringen, zonder haar leeven te schreumen; aan ontwerpen en uitgeven van aardewerken ende genaakschanstén, om 't bólwerk te bereiken, daar zy op voor had te stórmén. Onder al 't welke zy óók, toen nóch niet vergetel van vryaasje, zich beuren liet, het hart op te haalen met de Markgravinne van Monçeaule, die, mede te veldt getogen, haar' wijk in 't leger had. Maar de manhaftigheid zijner inborst en smolt in de gloedt der minne niet. Ende, hoe-

Toereeding om Amiens te beleeggen.

Orden van bewaarheden in 't Parlement.

De Koning, in Parlemeute, drijft een gebódt door, tegens goedvrienden van den raadt.

De Koning voor Amiens.

's Konings meestres in 't leger.

wel 'er t'elkken ommezien te doen viel, 't wightighste werk ging voor. Zijn' alles waarneemende wakkerheid bespiedde tót de geringste gelegenheden toe, als de geene daar dikwils gróót gevólgh aan valt is. Waar van, mitsgaders van zijne gódtvruchtigheid ende liefde tót de zijnen, ten deel getuigen kan de brief, by hem, uit het leger, geschreeven, van den vólgenden inhóudt: *Mijne waarde zuster, d'eerste nieuwmaar van de voorspoedt, die my Gódt heeden verleent heeft, is voor u. Duizendt paarden van den vyandt, geleidt door hunne óudtste hópluiden, waaren gekoomen om te verneemen naa legerstede voor hun heir, ende middel om Amiens t'ontzetten. Met twee honderdt paarden, ende hondert vijfthigh carabýnen, heb ikze verdaan, ende niet verlooren dan twee busschieters te paarde. Daar is 'er drie honderdt dóódt van den vyandt. De naamen der gevangenen kammen niet weeten voor mórgen. 't Is middernacht, ende ik koom daar effen aan. Zet van deze goede týding mijnen goeden dienaaren by. Ik kus u honderdt duizendt maals de handen. Dezen dertighsten van Oestmaandt, des jaars 1597. Daar naa deed hy 't bólwerk aantasten, dat dapperlijk verdadight werdt, tót verlies, onder anderen, des heeren van sint Luc, gróótmeefters van 't geschut. Dan binnen bleef van een' musketscheut de overfte Arnantello, hebbende nóch geen volle zes maanden de vruchten van zijn beleidt en geluk genooten. Door welke dóódt de sóldaat begon te glyen, ende de ernst in allerlei óórlóghsambacht te slappen. Des de Cardinaal van Oóstenrijk, die met een heir van twintigh duizendt mann', ende achttien stukken geschuts, op de been' was, spoeide te bezoeken, óft daar vijf en twintigh hondert uitgeleeze krijghsluiden in te werpen waaren. Te welken einde hy zich verluiden liet, slagh te willen leveren, hoopende, door zulk een gebaar, gelegenheid te openen, om zijn' meening te wege te brengen, ende een' veilige aftóght te doen: gemerkt de stadt licht den herffst uit ('t was in Herffstmaandt) met zulk een' hulp, ende vóórt met den winter te hóuden was. De Koning, ongewent zich aan gelaat te vergaapen, ende den Cardinaal te deftigh achtende, om, voor de behóudenis van Amiens, zóó zórghlijk een lót te werpen, zendt de heeren van la Noue, Montigny, de Vic, ende d'Escluseaux, met drie duizendt mannen, om te verzien, dat over de Sommestróóm geen vólk in stadt en geraakte: laat andere drie duizendt mann' in 't leger tegens 't uitvallen: ende trekt zelf met vier duizendt edellieden, treffelijk opgezeeten, ende twaalf duizendt knechten, den vyandt onder de oogen. Maar, niet veldtheersch achtende, zijn' benden blóót onder den slagh van 't gróf geschut te geven, 't welk, zóó uit der stadt als uit des Cardinaals heir, elkander voorby droegh, koos Longpré, een bergsken tusschen beiden gelegen, tót veldt van vechten, ende heinde 't af met scheutvrye wallen. Daarentusschen had van zijn geschut de Cardinaal niet luttel te lijden. De welke, hebbende, onder 't gezicht van Longpré, zijn vólk doen in slaghórde stellen, ende de schermtusng vierigh aanhechten, maar met zinnen vervólgen, zulks dat het geen gróóte mengenis maaken moght, des avondts aftoogh, ende ging legeren te sint Sauveur. Des anderen morgens, heel vroegh, braght hy twee duizendt vijf hondert mannen, met zekere konstbruggen, over de Somme. Maar zy werden door la Noue, ende de zijnen, gekeert, met verlies van de bruggen, ende eenige dóóden. De Cardinaal dan, alle aangenagen gesloten ziende, stelt zich weder in slaghórde; de Koning van gelijken. Dan 's Cardinaals meening was maar zijn' medevoer alzóó te verzekeren, ende toogh te rug, tót dat hy verdween. Twee daagen daar naa overquaamen die van binnen met zijne Majesteit, op eerlijke voorwaarden, dat zy de stadt*

De Cardinaal Albert van Oostenrijk pooght Amiens t'ontzetten.

De Cardinaal trekt achterwaerts.

ſtadt zóuden ruimen, zó zy, binnen zes dagen, geen byſtant van twee
 duizendt mann' in kregen: ende trokken, den vijf en twintighſten van
 Herſtmaandt, daar uit. Zyne Majesteit verklaarde haar' óógen door dat
 gezicht, ende verfróide 't gemoedt met het boeten van zóó ſmartelyk een
 verlies. Daar naa vólghde zy den Cardinaal tót voor Atrecht, ende don-
 derde 'r met geſchut over henen; dat 'er de ſtadt ende ommelanden af
 beefden. Maar, om 't genaaken des winters, keerde rijkewaarts in, ende
 gaf zynen edelen óórlóf, om hunnen aâm te verhaalen. Amiens werdt
 met een' burgh gebreidelt, ende verloor zyn' óuwde vryheden; die
 't evenwel, een wyl daar naa, door voorbidden van den heere de Vic,
 zynen nieuwen overſte, weder verworf: tót bewijs van 's Konings goe-
 dertierenheid. Geduurende 't beleg van Amiens, gaf de heer d'Esdi-
 guieres den Savóijardt dapper te doen; maakte zich meeſter van ver-
 ſcheide plaatſen; ende den Hartoge vruchtelóós een heir van dertien
 duizendt mannen. Met de verandering van Amiens, werdt de geſtaakte
 vredehandel hervat, ende door den Cardinaal de Medici, 's Paus Gezant
 in Vrankrijk, nevens den Opperſte der minrebroederen, zóó veel te wege
 gebraght, dat de gemaghtighden van zyne Majesteit, van den Koning
 van Spanjen, den Aartshartoge Albert, die 't Cardinaalſchap opgezeidt
 had, ende Hartoge van Savóijen, te Vervins, zijnde een' Fransche plaats,
 op de grenzen van Nederlandt, in 't voorjaar 1598, by elkanderen qua-
 men. Midlertijt deed de Koning een reis in Brittanjen, alwaar 't wee-
 nigh duurde, óft de Hartógh van Mercœur, verbluſt door 't verlies zom-
 miger plaatſen, gaf zich, met Nantes ende andere ſteden, op zekere voor-
 waarden, onder gehóórzaamheid; ende zyn' eenige dóchter aan Cæſar,
 natuurlijken zoone gewonnen van zyne Majesteit by de Markgravinne
 van Monçcaulx, ten huwlyk; 't welk naa voltrokken is. De ſchaarsheid
 van gelde niettemin hielt zóó moeilijk aan, dat de Koning voornam
 eenige órde te ſtellen; 't geen de voorgangen tijden niet hadden kon-
 nen draagen. In de welke zeker genoegh is, dat het zóó ſlordigh toege-
 gaan zy, dat t'eenen dage voorraadt ontbrooken, ende op der daadt twee
 honderdt króonen geleendt zyn, om te bereiden de maaltijt zynner Ma-
 jesteit, die voor alle beſtraffing genoegh vondt, daar over zekeren ſchat-
 meeſtere toe te ſchieten, *dat zy dacht zyn' gaſt te zyn, dewyl ten hove niet*
'eten was. Maar ſedert dat zy haare dingen dicht had, liet zyne Majesteit,
 door den heer van Villeroy, Secretaris van ſtaat, die, midt 't hanteeren
 van drie hoven, ende dienſt van zóó vele Koningen, op den eiſch der
 hóóge heerſchappye afgerecht was, zich gezeggen, om voortaan wat
 zwaarder handt van regeeringe te voeren. Óók had, inder waarheid, de
 genegenheid om zyn' nóódt te verwinnen, den Koning menighmaals
 doen ſmeeken, dien hy te ſtraffen; ende doen bidden, dien hy te gebie-
 den had. Welke hebbelykheid, gelijk zy, in het drijven van een' party-
 ſchap, zóó lang men onheufch in hoop, ontróuw in 't uitmeten van eige
 verdienſten, zich matelóóze belóóningen toeleidt, ende yeder in 't yveren
 is, willige vólgers maakt; alzóó, bezadighder zaaken, geen' duur hebben
 kan, zonder maghtigh ongerijf. Hy gaf dan laſt, om alle rekeningen van
 ontſangers eenige jaaren achterwaarts t'overzien. Dóch de geenen dien
 dit goldt, maakten zwaare ſommen van penningen uit; door de gereedt-
 heid der welke, óft, om door een onderzoek, zóó ver te rug ziende,
 zulk een' menigte van geſlaghten, met geen' opſpraak te beſmetten,
 zich zyne Majesteit ſtillen liet, ende dit werk bleef ſteeken. Maar dat van
 den pais ging vóort, in zulker veuge, dat het verdragh, den tweeden in
 Bloei-

*Amiens
den Koning
gelevert.*

*d'Esdi-
guieres den
Hartoge
van Savóij-
jen over de
handt.
Vredehan-
del hervat.*

*Beſtraf-
ſtreek*

*De Koning
trekt de on-
gebonden-
heid der
amptniden
wat in.*

*Pais van
Vervins, in
't jaar
1598.*

Bloeimaandt , getroffen werdt , ende begrepen in acht en dertigh punten. De voorneemste waren, dat de heele handel , gesloten tót Camerijk, in den jaare 1559, tusschen de twee króónen , zóude plaats hebben. Dat d'Alderchristelijkste den Katholijken Koning zóude wederleveren, 't geen hy moght hebben ingenomen in den lande van Charolóis , mits dat die Graaffschap onder d'opperoverheidt van Vrankrijk bleve. Dat de Katholijke Koning , binnen twee maanden , had te ruimen de steden van Calis, Ardres, Monthulin, Dourlans, la Capelle, ende Castelet in Picardijen, in zulk een' staat alsze waren, ende zonder kósten van sterken te reekenen : mitsgaders Blauet, ende alle andere plaatsen in Brittanjen gehóuden, binnen drie maanden ; dóch aldaar mogen slechten de vestingen by hem gedaan maaken ; óók allen voorraadt ende gereedschap van óórlóge uitvoeren , zonder den inwoonderen aan 't hunne te verkorten. Tót verzeeking van 't welke werdt de Katholijke Koning gehóuden vier gijzelaars den Alderchristelijksten, te zijner keure , in handen te stellen, om geslaakt te werden, twee naa 't overleveren der steden in Picardijen, ende d'andere twee, naa dat van Blauet. De Hartógh van Savóijen had Bette af te staan, met alle geschut ende krijghstuigh daar in gevonden , zonder afbreken van sterking , óft yet daar voor te genieten ; mitsgaders te verzaaken den hópman la Fórtune , die de stadt van Seure in Bourgognen , onder zijnen naam, in hieldt. De vorder verschillen , als dat van 't Markgraaffschap van Saluzzen , zóuden de Majesteit van Vrankrijk ende Hóóghheidt van Savóijen verblijven aan den Paus Clement , om daar af uitspraak te hóóren binnen een jaar, zonder midlertijt der zaaken gestalte te veranderen. Al 't welke alzóó beraamt , ende , op den tienden van Zomermaandt , door den Koning van waarde gekent wezende , werdt de pais, op den twaalfden daar aan , te Paris uitgeroepen , met vreughde geviert, ende , den een en twintighsten , in de hóóftkerk aldaar , ter tegenwóórdigheit van de Spaansche ende Nederlandtsche gezanten , met gróóter staatlijkheit, van zijne Majesteit onderteekent ende bezwooren. Eenige dezer gezanten , Paris gezien hebbende ten tijde des bondtgenóótschaps , vermaanden tegens den Koning , dat het sedert wel toege nomen had. Waar op hy ter sneede antwóorde: *Daar de meester van huis is, blijft niet op zijn' stel.* Vóórts, ingezien dat de luiden van óórlógh de vrede meest gevordert hadden, ende alleen daar by verlooren, aanving hyze met belóoning van de roembaarste diensten , ende koos den Maarschalk van Biron tót tentóonvoerder van de verheffingen , te genaaken by de geenen die voor arbeit nócht gevaar gruwen. Hy rechtte zijne barony op, tót een Hartóghdom , verzagh zijnen persoon met de waardigheit des Genóótschaps van Vrankrijk : ende zondt hem, in dezen staat , met de heeren Bellievre ende Brulart, naa Brussel , om den Aartshartoge, als gemaghticht van Spanjen , den eedt der vrede af te maanen. Alwaar men acht dat de tróuw van Biron, die naa zóó lasterlijken omsloegh, eerst aan 't knikken gebraght zy. Vóórts besteedde de Koning aan den Markgrave van Pont, óudtsten zoone van Lóthringen , zijn' eenige zuster , mits vryheidt haars gelóófs bevoorwaardt wezende: een' raadzaame verbintenis voor Vrankrijk ; ende spiegel voor 't vólk , dat tweedelei gelóóf t'zaamen huishóuden kan. De naaste zórgh zijner Majesteit was, binnen 's rijx , de gemoeden zóó mak te maaken , door de zachtigheden der vrede, ende onderlinge gevoeghzaamheidt, als de krachten, door oefening der bitterheeden , waaren afgemat. Te dezen einde verboodt zy, met gróóte óft kleene roers gewapent te gaan , uitgezeidt eenigen haarder

*Sneedigh
antwóordt.*

*De Koning
verheer-
lijkt Biron.*

*'s Konings
zuster
wouwt.*

*Konsten om
de vrede in
te voeren.*

der lijfwacht, ende weenigh anderen : besneed de meenichte van krijghsvólk ; ende stelde órde , dat d'afgedankte geen' onveiligheid, by de weegen, en maakten. Al't welke, tót gróóte opbóuwing haarder achtbaarheid, uitgevoerdt werdt. Maar en ging zóó glad niet vóórt de naakoomst van zeeker gebódt by haar, toenze te Nantes was, ten ernstigen aanstaan van de Gerefórmeerden, gegeven. Het welk, als hunluiden vry vorderlijker dan de beveelen der voorgaande Koningen, wederstreeft werdt van 't Parlement van Paris, zich voornemelijk daar aan stóóttende, dat hun plaats in de hóóge rechtshoven, ende treflijkste ampten des rijx, geöpent werdt. De Koning, mijdende weder't uiterste recht der heerschappije te gebruiken, ende, om't bewaarheden des bevels, persoonlijk in 't Parlement te komen, ontboodt de aanzienlijkste raadtsluiden voor zich, ende, om hunne stijfzinnigheid door schrik te doen waggelen, aanvangende 't verhaal van een naar spooksel, ondergingze met dusdane vermaaning :
Toen ik, over zes en twintigh jaaren, in't hóf van Koning Karel den negenden, mijn verblijf, ende met wijlen Hertógh Henrik van Guise, als mijnen naamage ende gróóten vrundt, dat pas, veel verkeerings had, heught my, dat my's eens werden met teirlingen te speelen. De tafel afgeveeght zijnde, zóó men stondt om te werpen, zien wy daar eenige dróppen bloeds op. Men dweildeze afeenmaals, meermaals, i'elken quamen der andere. Een gróóte ring heeren stondt'er om, daar ghy onder waart, heer van la Chastre, (decs beveltighde't) ende men bevondt niemandt dien uit neuze óft anders bloedt leekte, nóchte van waar dit komen moght'. Toen viel my een droevigh voorspook in, ende verging de lust van't speelen; zulx ik, gekeert tót mijn gezin, daar't Guise niet hóóren moght, zeide: Dit staat my zwaar voor, ende zie, tusschen ons, gróóte bloedstorting naaken. Dat het my't hart niet te vergeefs en tuighde, zijn wy, tót mijn ongelóóffelijk hartenleedt, ende's rijx onschattelijke schade, gewaar geworden. Laat ons, by zóó hardt een onderwijs, geleert zijn, van nu af heilzaamen raadt te vóólggen, die kraft hebbe om de gemoeden van deze angst i'ontsleen, met een vertróuwen, dat's hemels vonnis voldaan zy, ende de gedreighde straf geleeden. Men heeft bloeds genoegh vergooten, kommers en quellings genoegh uitgestaan, stofs genoegh gebadt, ende echter te verwachten, om eer van strijdtbaarheid te behaalen. Nu moet men de vrede in den arm nemen, ende, dewijl Gódt daar mede mijne regeering begenadicht heeft, gelijkerhandt heul aan haar zoeken. Weet men van onheil zóó bederffelijk, óft't en is ons overgekomen? van verwoedtheit zóó yffelijk, óft'z en is gepleeght? van gruwel zóó verwloekt, óft'z en heeft in zwang gegaan, geduurende de tijdt onzer gedeeltheid? kan yemandt, zonder schrik ende weemoedigheid, overpeinzen de jammeren des vólx, de wonden van den staat, de bedorvenheid der zeeden, de smaadt des gódsdiensts, de dreigementen des ondergangs, met de welke wy, door de scheuring, gescheept waren? my gruwt'er aan te denken. Indien zich yemandt inbeeldt, dat ik dus zeer tót pais spreek, om dat my die te passe komt, die overweege mijn' afkoomst, mijn' achtbaarheid, mijn' deughd, mijn' geluk, mijnen staat, mijn' recht, ende rechtvaardige smart, over't ongelijk my ende mijnen voorónderen gedaan. Zóó zal hy moeten bekennen, dat de moedt, de hoop, de wraak, vinnige prikkelen ten óórlógh, my, meer dan yemandt, hadden te doen toghen naa de wapenen, ende om den vyandt, binnen zijne grenzen, te bestooken: ende dat my't óórber van u alle, immers zóó zeer als't mijne, deze woorden uit den boezem haalt. De gemeent en magh niet meer. Deez' is my hóóger bevoolen dan de roem der wapenen, hoe waardt zy my óók voor staat. Des ik mijne eergierigheid liever heb te maatigen, dan mijnen naam by de naakomelingen belast te laten, met de schuldt van verzuim der gemeene

's Konings
reden, om't
Parlement
te bevilligen
tót het
gebódt van
Names.

behoedenis. Ghy ziet my hier, niet uitgestreeken met Koninklyke gewaaden; nochte met kap en rappier, naa de wyze mijner voorzaaten; nócht met de pracht en staatsie van eers' Vorst die Ambassadeuren gehóór geeft; maar in mijne kamerkleederen, om u, binnen 's cabinets, gelijk een vader met zijne kinderen kónt, te vermaanen, dat ghy mijn gebódt wilt bewaarheiden. Indien men yemandt mijner voorzaaten gehóórzaamheid weigerde, 't waar een ewle wederwaardigheid. Ende zal dit mijn dank zýn, die de verdreeve in hunne huizen, de beróóide in hun gelóóf geholpen, ende den omgeworpen staat des rýx heb opgerecht? zal my, die uwen opperste, zóó wel door recht van óórlógh als van afkoomst, ben, dit ontmoeten? ontmoeten van de luiden van mijn Parlement, die hunnen zetel quijt waaren, had ik dien niet verzeekert? Goedt roemens ben ik niet: maar magh wel zeggen, dat ik niemandt heb naa te wólgan dan my zelven. Ende al de streek van mijn voorgaande bedryf heeft het aanzien verdient, om u te doen gelóóven, dat al mijn voornemen ten goeden einde wordt aangeleid. Des had men zich onlangs, toen 'er maar een gerucht ging, van Zwitfers óft andere troepen voor my te lichten, wel behóort geruyst ende zonder morren te hónden. De proef is nóch zóó versch, aan 't wederwinnen van Amiens, daar besteedt zijn de penningen, gekomen van de geboden die ghy geschut zóudt hebben, en waar ik zelf niet in 't Parlement gezeeten. Dóch, hoewel ik tót geen' reekenschap in dezen gehónden ben, wilze u evenwel geven. Nóódt ende nut van vrede hebben my doen yveren, omze, door dit gebódt, by goetdunken van mijnen raadt gegeven, zóó wel van binnen te verzeekeren, als ikze vanbuiten bearbeidt heb. Uit gelijk een' nóódt heb ik wel eer den sóldaat gemaakt: ende trok 's my niet aan, wat 'er af gepraat werdt. Nu ben ik Koning, ende spreek als daar toe staat. Ik begeer gehóórzaamheid. Indien 't wederhónden mijner geliefsten door andere Parlementen, den Gereformeerden in 't hóóft gebraght heeft, my nieuwe dingen te vergen; ik ben niet gezindt, door uw' weigering; andere nieuwigheden te laten verwekken. Men kome my niet wóorts, met het Katholijke gelóóf, ende eerwaardigheid des heiligen stoels. Ik weet hoe ver mijn plicht gaat: ten eersten als Alderchristelykste Koning, ende om de eer des naams die ik draagh; ten anderen, als óudtste zoon der kerke. Die zich zóó gróót maaken met den Paus, laten 't zich dunken. Ik staa beter met hem, dan zy; ende nam' u alle voor kettters te doen verklaaren, wege der wederhóórigheid: die in u lieden te lasterlijker is, om dat u d'onderhoudenis mijner geboden vertróuwt wordt. Alle de gróóte Katholijke ende geestelyke krijters ken ik wel. Den eenen een brók van drie duizendt króonen geestelyk inkomens, den anderen van vier duizendt guldens erffelyk in den muil geworpen, zóudenze stom maaken. Van dat slaght zijnze, die tegens 't gebódt aalvaaren. 't Is hun om óórlógh te doen. Ik ben 's te vrede; ende mórgen te dien dagh, de Gereformeerden t'ontzeggen. Maar zal 'er hen heenen zenden, ende zelf mijn' rust hónden. Men maakt róttterijen in 't Parlement, ende oproerige predikers gaande. Op stoel worden wóorden uitgeworpen, meer om de muitery te stichten, dan te stillen. Daar is 'er wel eer zeer strengelyk gestraft, die min mispredikt hadden. Nu doetmen 'er een swijgen toe: ende deze verbeurten tegens my worden niet opgewoogen. Al alleens óftmen door anderen wegh tót de straatschanssen, ende by trappen tót de vademóórdt wijlen des Konings gekomen waar. Als 'er een gebódt te bewaarheiden is, daar spitstmen al zijn scharpheid tegens. Een wonderlyk werk! Niemandt van u, óft hy behoeft mijnes eens in 't jaar, ende trest my goeder lui-me. Ende niettemin stelt ghy u zóó wrevel tegens my, die u zóó goedertieren val. Maar ik weet raadt met de predikers, ende, zonder my t'uwer toeverzicht te verlaaten, zal dezen donder wel beletten eenige buijen over te brengen;

bun

hun voorzeggende ydel doen blijken; den wortel alles oproers affnijden; ende korten de geenen dieze zoeken te slooken. Heb ik óók op steêvesten gesprongen, 'k en zal voor geen straatfchanssen blijven staan. Wegh met de middelen, daar zy toe raaden. 't Waar om 't quaad te verergeren met hunne ontijdigheidt. Den doorluchtighsten Cardinaal, 's Paus gezant, op 't stuk des vredehandels, liep-
men, met gelijke redenen van last, dien de gódsdienst leedt, ter óoren. Wijven-
werk. Hy vaardighdeze, naa zijne voorzienigheidt, af, met anwóórdt, dat-
men gehóuden was, my die zórg te vertróuwen. Wilt ghy wel doen, zóó be-
wijst, om Góds wille, dat ghy 't goet geirne doet.

Oderunt peccare boni virtutis amore.

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Dat is:

De goed', uit liefd' ter deughd, de zonden haat.

De quaad', uit vrees voor straf, de zonden laat.

Zeggen de dichters, die ik in dertigh jaaren nóit verhaalt heb. Anders zóud ik tót straf verstaan; ende daar naa nóch bedankt worden, als een vader van zijnen zoon. Maar, wilt ghy zeggen, ons was in den jaare 1594 ende 1595 een' verklaring gezonden nópente 't begeeven der ampten; ende alstoen gezeidt, dat niemant der Gereformeerden met eenigen staat in 't Parlement zoude werden verzien. 't Is geschiedt: maar nu een ander tijdt; een' andere gelegenheidt. Men moet 'er zich naavoegen. Ende evenwel zal ik bezórgen, dat 'er niemant in dienst kome, die ondienst doe. Overlegt, dat het gebódt, daar ik u van spreek, is het gebódt des laatstoverleden Konings. Óók is 't het mijne. Want het is van my gegeven heeden, dat ik 't bevestige. Het een in den zin te hebben, ende het ander te schrijven, staat my niet aan. Al hebben 't anderen gedaan, ik wil hun niet gelijken. Over al is bedrógh hatelijk, maar boven al in de Vórstes, welker wóórdt onbeweeghlijk behóort te wezen. Het laatste dat ghy van my hebben zult, is om u te wijzen op de gehóórzaamheid des Hartogen van Majenne; die, aangezócht zijnde om tegens mijn welbehaagen te dwersdrijven, verklaart heeft, dat hy te hóóghblyk in my gehóuden was, ende alle mijn' onderzaaten van gelijken; onder de welke hy altijd van de geenen zijn zal, die hun leeven opfetten willen om my te believen: overmits ik Vrankrijk heb opgerecht, ten ondank van de geenen die naa den ondergang van 't zelve stonden. Ende naardien alzulke redenen uit hem komen, die 't hóoft des bondtgenóódtfchaps geweest is, wat staat u dan toe, die ik gezet heb in de plaatsen, daar ghy door de bondtgenóten waart uitgejaaght? Doet, ten geval van mijn' bidden, 't geen ghy nóode zóndt doen door dreigementen. Ghy hebt 'er van my geen te verwachten. Doet dat ik u gebiede, óft veel eer u bidde, ende hóudt het daar voor, dat door dit gebódt, niet zóó zeer de vrede van de Gereformeerden gezócht is, als weering van óórlógh onder ons. Het Parlement, niet tegenstaande zóó duidelijc een' verklaringe zijner Majesteit, hield het nóch over de veertigh daagen in 't war, eer 't gebódt bewaarheidt werdt. 's Konings zuster en rustte niet, voor 't was verkondight: 't welk geschiedde op den eersten dagh van de vaste des jaars 1599: ende behartighde zy gelijke zaaken met gróóte vierigheidt. Waar door de Koning, tegens zekere gemaghtighden der Gereformeerden, quam te zeggen: Richt u aan mijn' zuster. Uw staat is nu aan 't spinrókken vervallen. Hy zelf, alle zijn' zinnen op de vrede geleidt hebben-
de, ende die te krank van grondt hóudende, zóó ze maar op zijn leeven stonde, trachtte, gelijk d'óuders voor hunne naakomelingen zórgen, haar met onderhóudt naa zijn' dóódt te verzien. Des deed hy, gelijk de Paus, ter ontfankenis van zijne Majesteit in de Roomsche kerke,

Koninklijke
quinkslag.

Condé op zijn Katholijx opgevoedt. bedongen had, den jongen Prins van Condé, als eersten van den bloede, die in het Gereformeerde gevoelen opgevoedt werdt, te hove komen, ende innemen van Roomsche onderwijs: op dat 'er, te zijner aflijvigheid, geen' plaats voor nieuwe tweedragt, om 't recht der kroone, en bleve.

Spreuk. Liet daar beneven, by elke gelegenheid, blijken, dat hem niemandt aangenaam wezen kon, zonder, hier in, zijne lijn te trekken; ende had veeltijds in den mond: *dat de dapperste mannen de laatste zijn om tót óórlógh te raaden, al zijn zy d'eerste in het uit te voeren.* Een spreuk, niet lós uitgeworpen; zóó men bedenkt, dat de blóden zich op onaardige uitvluchten verlaaten, daar de vromen de nóódt moeten uitstaan. Nóch was hem niet genoegh, door de vrede, het groeijen gebraght te hebben in alle uitgeteerde leden zijns rijx: maar, als gezonden om de quetzuuren van Christenheid te genezen, leid hy zich te kóft aan 't sliffen van de óórlógen zijner gebuuren, ende 't schorsfen van wapenen der uitheemsche vólken. Al 't welk hy, met aanzienlijkheid van zóó kloek een beleidt gedreven heeft, dat hem, wijd en zijd, de naam naaging, van verstandt zóó gesleept in 't stuk van state, als hy in óórlógh ervaren, en in alle krijgskonsten volleert was. Deze doorluchtigheid heeft den Pers zich doen vlijen naa zijn welbehagen, ende, hem te geval, de Christenen in rust laten: deze, den gróóten Turk gedwee gemaakt, om hem, met allerlei plicht van eerbiedenis, te gemoeten, ende hem toe te schrijven: *Beroemde, gróótmoeidige, ende gróóte heere van den gelóóve van Iezus Christus; uitgeleze onder de Vórsten van Messias vólk; beslechter der verschillen, die onder de Christe vólken ontstaan; heer van gróóte Majesteit ende rykdommen; blinkende leidsman, onder d'aldergróóste.* Getróuwe waardeerwóorden, ende niet boven de zaake: alhoewel de Oóstersche Vórsten, andren niet vry hóudende van hunne eigene ydelheid, in lóffpraak geirne overmaat geven, en vol op van tijtels. Zelf zijne vyanden konden niet zwijgen, dat hy hun te kloek was in 't beleidt van landtzaaken, ende 't spel alom te grabbel maakte; gelijk Vereiken, een voornemen amptenaar der Aartshartogen, zeide: *Ce Roy de France nous brouille toutes les cartes.* In deze werkelijkheid van hóoghziende zórgen werdt hy betraapt van een' krachtige quaaale, die hem bynaa t'onbruik gemaakt had de verdiensten zijner glorie, ende zóó vloeiend' een' voorspoedt. Want zeeker vleesselijk aanwas, in zijn gemaght, leverde hem zóó zwaar een' stórm, dat hy, neêrgesmeeten door de wakkerheid des weedoms, den artzen afvraagde, óft hy 't, tegens de móórdtsteeken van zóó woedende pijnen, dien dagh wel zóude mogen uitharden, om te verzien in de meeste nóódtzaakelijkheden. 't Gemoedt daarentusschen wist van geen flaauwen; maar zagh, met onverschrikte rustigheid, der dóódt onder de óógen: ende stondt niettemin de middelen van genezing, die naauw genaadiger waaren dan de ziekte zelf, met ongelóóffelijke hartvochtigheid ende geduldt, uit. Opgestaan, keerde hy tót de voorgaande vlijtigheid ende onleede des rijx, om te rechte te brengen, 't geen in regeeringe, rechtspleeging, ende schathandel, zóó door slofheid zijner voorzaaten, als door de tweedragt der tijden, verlóopen was. Maar nergens kond hy qualijker, dan door de t'achterheidt der gemeene middelen zien, onder zulk eenen last van renten, ende gunstwedden, die, zonder ongunst te begaan, niet en waaren af te schaffen. Niettemin, gemerkt wat het den staate góldt, nam een opset alles te redden, ende maghtighde Maximiliaan van Bethune, heer van Rósný, die in 't gezin wijlen der Koninginne zijner moeder opgevoedt was, tót opperoperziender over de middelen des rijx:

's Konings achtbaare Tijtelen den Koning door den Turk gegeven.

Dóódelijke pijnen des Konings.

Rechtig des verloops van staat.

Rósný opperoperziender van de rijx-middelen.

rijx: een' man, by veelen ftuursch ende weerbarftigh gehóuden, maar die, zonder zught gefproken, met een ftrenge getróuwheid, de zwarigheden tegens getreeden, ende d'onbillijke vyandtfchappen doorgeworftelt is. Zóó moedigh een verftmaader van dank en ondank, dat hy, om regelrecht zijns meesters meening te vólgén, nóchte den haat van 't geheele hóf, nóchte 't vertóórnen der Vórfen van den bloede, heeft aangezien. Een hachelijk ding om aangaan, en de wegh om t'elken óogenblik aan hals en have te snevelen, onder een Vórf van minder óórdeel óft beftendigheit. Maar de Koning hieldt hem, met allen ernft, handt over 't hóóft, zonder te lijden, dat yemandt denken darde hem den voet te lichten: tót zóó ver toe, dat, als hy uitgedaaght werdt door eenen van de gróóften des landts, zijn' Majesteit zich hóóren liet, *zóó de heer van Rófsny vocht, zy zónde zijn anderde, dat is byftander, wezen.* Zóó heeft hy dan bezeildt, dat hy befteevent had, ende, in den tijdt van tien jaaren, de rijxarmoede verwonnen, de króón ontlast van alle fchulden, den Koning volle fchatkamers, ende de eere doen hebben, dat zijn' Majesteit wift wien, ende tót welke bediening te kiezen. Ende, op dat zóó friffe nyverheidt niet zonder praal van belóninge laage, maakte zy 't gróótmeeftersfchap van 't gefchut, daar hy mede verzien was, tót een ampt der króóne, ende toogh hem, by trappen op, tót de waardigheit van Markgrave, van Hartoge, ende Genóót van Vrankrijk. Oók rustte; nevens de geldzórgh, meest al 't gewicht des burgerlijken beftiers op de dapperheit van zijn vernuft. Maar met de wortelen van den ftaat, liet zijn' Majesteit niemant geworden; zelve ftip op het ftuk van krijghszaaken; van op-en aftellen der tóllen; van maatschappyen te breeken óft te binden; van verftandthóuden met vreemde Vórfen en vólken; van meester des roers te zijn in uitheemsche regeeringen; ende met een' eunjere doorzicht alle kundtfchappen te fchatten. Ende zijn van den Koning, in dat deel, alle zijne voorzaaten overtroffen, dat hy nóóit de kraft der heerschappye aan eigenzoekkelijke raadsluiden heeft laaten ftaan, ende zich van de trecken hunner fchalkheit omzwindelen; óft, door lóffe zinlijkheit, vuige ende nuttelóze perfoonen uit den voetzande opgebeurt; die, met overdadige gunften, ampten, en eeren gelaaden, hunne befmeurde handen aan 't bewint des rijx flaande, meenighmaals een' glimpige óórzaak van oproer ftrekken, voor de geenén die erger dan zy zijn. Dan, om, uit zóó gróót een' beflommering, in voorraadt te geraaken, was niet alleen zonderlinge zórghvuldigheid, in 't behavenen des inkoopens, maar óók onbegrijpelijke moeite, tót vermeerdering des zelve, vereifcht. Een gróót getal van perfoonen had, op ontróuw aangeven, óft door lichtvaardige gunft, óft andere zijdgangen, ten tijde der voorgaande Koningen, brieven van edeldom verworven: welker, zóó waare als valfche, naakomelingen zich des wettigen adels vrydom van tailles ('t zijn zekere tóllen) toefchreeven, ende genootenze. Henrik de derde had 'er duizendt, in 't landt van Normandijen, om geldt, tót edelen gemaakt: onder de welke zich nóch meer dan duizent daar toe, voor veredelt uitgaven. Anderen gebruikten voor hun befscheidt de weitsheidt van draght, ende fpeelden den jonker met hóflijk veervoeren. De welke, als die inkruipery twee óft drie afkoomften door gefloert had, op de langduurigheit des ongelijx, even als op recht en billijkheit, ftonden. Waar uit, by aanteele van meenighte van geflachten, met der tijdt een gróót glóp in 's Konings kaffe, ende gemeene behoefte, te gemoet te zien was. Derhalven behaaghde zijner Majesteit, dat met alle opmerk onder-

Verbeffing van Rófsny: op wien de Koning veel laat ftaan.

Koning zonder haarkens.

Inkruipery ten adel.

Onderzoek daar op: ende zuivering.

zócht wierde, wie door onwaarde wegen het lóón der doorluchtige verdiensten gestreeken hadden. Ende zijn de beschaamden, tót hunne eerste onachtbaarheid, te rug gezet, met veel ende geen ongereghthg luitroepens van de geenens, die hunnen gekóften adel quijt werden, zonder dat hun, quanfuis door genót van zóó veel jaaren vrydoms betaaldt wezende, yet anders voor hunne uitgeschote penningen werdt toegeleidt. Maar 't was vólk daar 't af moght: óók óórber elk te waarschouwen, dat geen Koning hóuden kan 't geen de behóudenis van den staat tegengaat; om alzóó den naakomelingen dien handel te bederven: gemerkt aan dezen inbrek, zóó die eens veel jaaren quaaam geduldt te werden, geen helpen zóude wezen. Ende is aan alle hóoghgaande verrichtingen yetwes onrechts vast, dat tegens yeder met het nut der gemeente geboet wordt. Ter wederzijde trok zijne Majesteit de harten haarder onderzaten, door quijtschelding van de rest der tailles van de voorleeden jaaren, welker vruchten het óórlógh veel verflonden had. Een prachtige schenkaadje, ende de verquikking van duizenden huisgezinnen, die 't hóoghlijk van doene hadden. Doch, wanneer 't de gelegenheid leed, en liet de Koning niet uit te spannen, ende de vermaakelijkheeden haar' uure te geven. Zijn' liefste lusten waaren de jaght, ende 't gezelschap van Gabrielle, Hartoginne van Beaufórt; die hem zóó zeer scheen verknócht te hebben, dat, naa 't gevoelen van veelen, haar de eer van wettige bedden-óót ende Koninginne, niet lang ontstaan kon. Niettemin, hem was vrymoedelijk gezeidt, door den heer van Sançi, dat hy de gunst des ganschen adels verliezen, jaa alle zijn' onderzaaten vertoornen zóuw, en zich in meer kommers dan óit bedraijen; indien hy, zelf noch gehuwt, een' vróuw, die eenen andren getróuwt had, aansloegh, tóónende alzóó zijn' kleene zórggh voor de rust des rijx, dat, door twist om de erfenis der króóne, dan weder in de war moest raaken. Welke redenen de Koning den heere van Sançi wel niet oevel had afgenomen, maar echter alles overgedraagen aan zijn' meestresse. Vóórts bleef zijn' gezindtheit in dezen onzeeker, door dien zy, in 't meeste blaaken der Koninklijke jonste, ende 't bekoorlijkste van haar' bloeiende jaaren, zijner Majesteit, door een' schielijke dóódt, ontschaakt werdt. Zwanger had zy zich, tót Paris, op den witten donderdagh, in een' kerk vol vólx, om naa zang te luissteren, verhit, ende heet van een' kóuwden çitroen gegeten; daar een pleuris, colijk, ende kóórts uit reezen, die haar, ende de vrucht in haar lichaam, binnen drie dagen, wegh naamen, eer de Koning van Fontainebleau kón komen, om haar, voor 't laafte, levendigh te zien. Men had zeker, schreumende d'ongeneught zijner Majesteit, zóó lange gedraalt met haar' krankheit te boodtschappen, dat zy de tijding van haar overlijden onderwege ontmoette. Deze slaggh trof het gemoedt in zulker wijze, dat dat hart onbezweeken in zóó veele gevaarlijkheden van den óórlógh, hem begaf; ende hy bezweem in zijn' caróóse, tusschen de armen van zijnen gróóten stalmeester. Niettemin, wat bekomen zijnde, liet zich gezeggen, dat hy te rugge keerde, zonder der droefheit, met aanschouwen van 't lijk, voedtsel te geven. Maar niemandt van haar' dienaaren óft gezin quam hem, in lang, onder zijn' óógen, óft men speurde aan hem 't vernieuwen der smarten, die zijn geest, op heeter daadt, had moeten smaken. Zóó sneed hem 't verlies van deze, voorwaar, een' vróuwe, die niet min door zoetigheid van zeeden, ende overgevene vólghzaamheit, dan door lichamelijke schóónheeden, daar zy nóchtans in overblonk, haar kraft baarde; veelen gevoeghlijk, aan niemandt averechtsch, nócht óit, door zóó geweldigh een'

De Hartogin van Beaufort overlijdt.

's Konings droefheit over die dóódt.

Lóf van Gabrielle d'Estree.

een' voorspoedt, ófte 't welweeten harder begaaftheden, ter hóvaardye gellaagen, maar altijdts den Koning even versse vriendelijkheid, even keurige eerbiedenis bewezen hebbende: 't zy door ontzagh dat hy wist te hóuden, óft dat zy die wet by zich zelve had. De Koning, óft hem Fontainebleau verveelde, daar verscheide plaatsfen van de hanteeringe der Hartoginne vermaanende waaren, ende veele voetstappen der verloore vreughde, toogh te Blóis 't heetste van den zomer overbrengen. Dewijl hy aldaar óude keuren verwekt, óft nieuwe ontwerpt, de beezigheid tót tróóft zijner droeffenis beezigende, werdt hem, door den Ambassadeur van Spanjen, vertóónt, hoe de heer van la Noue, ende andere zijne onderzaaten, ten dienst der vereenighde Nederlanden getrokken, 't verdragh van Vervins overtraden: 't en waare men, met arghlistiger uitvught, de vyandtschap, door de Françoizen, in andere landen gepleegt, zijnen meester, onder vruchten van vrede, wilde toerekenen. Hier op antwóordde zijn' Majesteit, dat zy den pais ter goeder tróuwe meinde, ende deed haar' onderzaaten, op verbeurte van lijf en goet, te huis ontbieden. Maar 't Parlement van Paris, toen het des Konings gemoedt wat bedaart dacht te wezen van de róuwe, riedt hem, met ernstige redenen, den echt t'aanvaarden; onder de welke wel de wightighste was, dat al te zelden de króón van d'eene op d'ander lijn des geslachts overgaat, zonder rijkbeeving ende vervaarlijke beweegenissen. Waar naa hy, 't huwen ter harte neemende, by den Paus deed aanhóuden, om de verbintenis met Margarite van Valóis, die nóch in 't leven was, voor onwettigh verklaart te krijgen. Een' zaak, daar Margarite zelve zich geliet niet tegens te hebben: 't zy uit schuldtkennis; óft uit vreeze van verlooren ondank, ende opspraak te behaalen; óft uit dankbaarheid voor zijn geduldt jegens haar misdrijf bewezen; óft datmen 't, bezwaarnis van haar gemoedt in 't naa- maaghschap noemen wil. Werdt óók te Rome niet naagelaaten, wat dienen moght om een eindt van 't verschil te hebben tusschen den Koning ende den Hartógh van Savóijen, om 't Markgraaffschap van Saluzzen. Dan de Paus, mijdende d'onmin, die van d'uitspraak te verwachten stondt, hielt de zaak draagende; zulks dat de tijdt van 't jaar, waar binnen bedongen was de zelve af te doen, nóch met drie maanden verlengt werdt. Entlijk, de Hartógh zich een hinderlijk vonnis toeleggende, ende met meerder eere hier uit te geraaken, zóó hy in perfoon naa Vrankrijk toge, besloot die reize, op toeverlaat van, door overóótmoedige eerbiedenisfen, 's Konings jonst, ende 't Markgraaffschap te leen, te verwerven voor yemandt zijner zoonen: ófte, door schóónschijnende voorflaagen, zijner Majesteit zulk een' smaak van Italiaansch óórlógh, ende den staat van Milaan, te geven; dat zy, op hoop van Savóijen te vriende te winnen, hem Saluzzen liete vólggen: óft immer ten hoof tróuwlóósheids genoegh te vinden, om zóó maghtigh een verraadt te besteecken, dat de Koning, in óórlógh tredende, zich uit- ende inwendige vyanden op den hals zóude haalen. Zóó quam hy dan te Fontainebleau, in Wintermaandt des jaars 1599, ende werdt aanzienlijk ontfangen van zijne Majesteit. Die reed met hem ter jaght; herberghde hem te Paris in Louvre; liet hem 't hóf op zijn heerlijkste zien, ende 't Parlement op zijn destighste: alwaar zy te saamen, uyt zeker getralyt vertrek, zonder gezien te worden, de rechtspleeging aanschóuden. De hóoghtijden, banketten, ende hóflijke weeldigheden stonden vol, zes weeken lang aan elkandere. Gedurende de welke, de Hartógh geenerlei plight ende eerbiedenis van óótmoedigen dienaar, ende zeer verleegeen aanzoeker, naa en liet; zóó verre,

*Klaght
over Fran-
coizen in
Hollandt
dienende.*

*'t Parlement
spreekt den
Koning
't huwen
aan.*

*Margarite
van Valóis
bewillight in
't scheiden
van haar
huwelijk.*

dat,

Uitneemen
de óótmoe-
digheden
des Savoi-
jardis tegens
den Koning.

's Konings
reden op des
Savoijardis
voorstlaah,
van Italien
te beóórló-
gen.

dat, als zijn' Majesteit stondt om te paarde te klimmen, hy t'elken maale gereedt was met haar den beugel te bieden; alhoewel zy zich wachtte des aan te neemen: tót weidige beweeghenis van de gemoeden der geen- nen, die overdachten, met welk' een' onwaardigheid hy, weenigh jaaren te vooren, de Majesteit des rix vertreeden had: maar dat nu 't lót gekeert was, ende de Hartógh, als tót een schóuwspel voor den vólke, aan den Koning getogen quam, zich met d'uterste booghzaamheid van smeeken verneederen; hoe veel min, dan een strafvruchtigh onderdaan? Maar all' de heusheidt had uit, als 't wederleeveren van 't Markgraaffschap ge- rept werdt: ende weigerde hy, met wonderlijke fierheidt, yets af te staan. Daar waaren voorneeme persoonen van wederzijden gelaft om te hande- len; dóch hielden niet dan een' vergaadering: in de welke de Cancelier zóó stijf stondt op 't herhebben, dat hy uitviel: *Men moest daar door, óft door 't rappier.* Daar naa ging de Patriarch van Konstantinoplen eenige reizen over en weder, dóch al mede den wegh mis, om 't verdragh te treffen. Des de Hartógh geen ydelheidt in zijn' Majesteit vindende, omze door schóón gelaat te bekooren, besloot haar' eerezucht te verzoeken, ende ging den Koning met óóghgeziene openingen van hóogh- vliegende aanslagen aan. Van 't Kaizarrijk, en Hartóghdom van Milaan, schoot hy uit, beloovende daar toe zijnen dienst, zonder ander lóón dan Saluzze te begeeren. Waar op zijn' Majesteit met bedaartheit hem dus, ten naasten by, bejegende: *Toen de Koning François de eerste zyn óógh op het Kaizardom worp, trof hy zyn rijk overvloeiende van voorspoedt, ende dat in die jaaren, die vaaken den jongen Vorsten het toelachen des gelux doen voor ernst houden. Dewyl óók de keur, dat pas, stondt om op yemandt buiten Duitslandt te vallen, zóó scheen een naazaat van Karel den Gróóten te naa om voorby gegaan te werden. Dat Henrik de tweede naa de glori stak van bescher- mer der Duitschen te heeten, daar tróónde hem 't bidden der benaauwde, de deernis der gevange Vorsten toe, ende d'algemeene verdrukking hunner vry- heidt. Ik heb de hóoghzienigheid der eerstuitkomende jeught afgestóóten, ende, voor mijn lót, Frankrijk te brengen tót de welvaart, daar 't François in gevonden had. Duitslandt tegenwóórdelyk nóchte staat om regeering te veranderen, nóchte steekt in slavernye van zulk cene bitterheidt, datze my zoet maaken kan op den naam van verlósser. Het werk van Milaan zónde veel voeten in de aarde hebben. De openingen, door uwe Hóoghheid gedaan, stellen een behaaghlyke hoope ten tóón. Maar voor zóó misselyk een ding 't mijne af te staan, zónd' al te kóstelyk vallen. De Spanjaardt zit gewortelt in dat Hartóghdom; heeft Napels met Sicilien by der handt; de rijkdommen der Genuezen te pande voor hunne vryheidt; ende de heerschappy der zee. Oft nu schóón 't ongeduldt der vólken overliep: de krachten en zyn zóó gróót niet als de klaghten. Ende by deze voordeelen, mogen de middelen, van uw' Hóogh- heidt voorgeslaagen, in mijn óórdeel, niet haalen. Zet hier nevens, 't geen van beide zijden even schóón, dóch dien, die geirne vast ging, te bedenken staat; de onverwachte toevallen des gelux, dat in alle menschelyke zaaken, maar boven al in die van den óórlógh, den meester maaken wil. Met den by- standt uwer Hóoghheid alleen, waar ik ongeholpen. Weet óók niet hoe onze lui- den elkanderen verstaan zóuden. Ende d'andere mogenheden van Italien wens- chen niet zóó zeer met my, als tegen Spanjen. Acht' óók, naar het een kloek- zinnigh geslaght is, ende veerziende in 't stuk van staat, dat zy, gemerkt d'ongewisheidt der uitkoomste, zich wachten zullen, 't uiterst op te zetten, ende 't lót te werpen om de landtvooghdye den ingeboorenen nóch overschietende; die zy wel gladt quijt moghten gaan, zóó de Koning van Spanjen d'overhandt hield'.*

hield'. Zal hun óók nóch niet vergeeten zyn; hoe dier hun de laatste óórlógen gestaan hebben; ende wat het in heeft, dat landtschap, van zóó veel verscheide regeeringen t'zaamen hangende; als 't eens in roere geraakt, weder op zyn' stel te brengen: nóchte met hoe grouwelijke ellenden; verwoefling, en wreetheden, het, toen 't laatst zijn beurt was, vertreeden, geschonden, en afgepijnicht is. Dingen, die my zelf doen yzen van 't breeken der vrede; daar ik óók weenigh eers af hebben kon: wanneer 't my al schóón zóó nut docht mijnen onderzaten te zijn, als ik hun het tegendeel nóódigh hóude. Maar genomen, alles vloecide naa begeeren: wat zóud' t' zyn? Moeite, met moeite gewonnen. Van de welke, zóoze my lust, mijn eigen rýk vol op heeft. Zoek daarom vrede te hóuden met den Koning van Spanjen, 't en zy dat het hem verveele. U, mijn broeder, hoewel tót uwen raadt niet geroepen ben, dan door goede genegenheid t' uwaarts, raad ik zyn' vrundtschap te raade te hóuden: ende zóó ghy t'zaamen over hóóp laaght, zóud' er my niet mede moeijen willen, dan om uw verschil te helpen byleggen. De Hartógh hier op, met veel voldoentheids, hervat zijn eerste zeggen, vóórtvaarende met opstaand zeil, ende zulk' een' vierigheid, dat hy scheen middelen in de móuw te hebben, om alle duin tot del, en vliet tót veldt te maaken. De Koning hóorde toe, onderving zijne redenen, ende bezette hem, als hy uit had, met zóó wakkere wederleggingen, dat hy, dezen moedt opgeevende, alle zijnen toeleggh wendde tót het bestek der verraderijen. Des deed hy den handel van verdragh slappelijk gaande hóuden, ende maakte 't te Paris zóó lange, dat men 'er den deun mede, ende klap in 's Konings voorkamer hield, hoe men hem zóude behoeven, by openbaare afkunding, te lozen. Twee der óudtste raadsluiden van staate schoten uit, van hem, als weenigh wóórdthóudende tegens^e anderen, over vry geleide, vast te hóuden, om Saluzze tót beter kóóp te herhebben, dan door een óórlógh. Maar zijne Majesteit verfoeide 't, zeggende, dat zulk' voordeel het verlies van eere niet opwegen moght: ende meer aan Kaizer Karel gevangen waar geweest, als Koning François had willen verstaan tót tróuwbreeken. De Hartógh, om zijn klakkelóos vertoeven te vrijen van arger achterdócht, hief een' geveinsde vrijadje aan, zich gelaatende bevangen te zijn met eene der achtbaarste schóónheden van het hóf; ende alles t'ontflaan, als verzoopen in de zórgen der geen, die de min binnen heeft. Maar toen hy, door nachtspraak en ontijdige vergaderingen den grondt des vloekverwantschaps geleidt had, en der voorwaarden van 't verraadt met Biron eens was, des zelve tróuw, met ongelóóffelijke belóften onderuitgehólt hebbende, ende, door slimheid van verscheide listen, zijn hart den rug ten Koningwaart doen keeren, nam hy aan het bódt, hem, van wege zijner Majesteit, gedaan, ende beloofde Saluzze te leveren, óft, in plaats van dien, het landt van Bresse, t' zijner keure, die hem drie maanden zóude open staan. Ende, als 't verdragh beschreeven ende geteekent was, vertrok hy te landewaart: gaande het zeggen door Vrankrijk, dat hy niet mede droeght dan van 't slijk. Hy daar tegens liet zich hóóren: zyn' voetstappen waaren daar zóó diep in gezet, dat men 's ten eeuwigen daagen gedenken zóude. Wonderlijk was de naam van miltheit, dien hy te hove naaliet, hebbende eenen schat verschonken, die, waar hy onder krijghshóófden besteedt, krepel heirkrachten maaken kon. Nu spild' hy vier honderdt duizendt króónen aan kamerdienaars, deurwaarders, bóótsmakers, dwergen, ende luiden van gelijke stóffe; óft in 't hondert. De Koning ging de Vaste doorbrengen te Fontainebleau, daar hy zat over zekere twistreden tusschen den heer van Pleffis Mórny, steêvooghd van Saumur

Koning verfoeit den raadt, van den Savóijjardt, over geleide, vast te hóuden.

De Hartógh van Savóije vertrekt.

Quistga-ven.

*Twistreden
tusschen
Plessis
Mornay,
ende den
Bisschop van
Evreux, in
's Konings
byzijn.*

*Moórderes,
van wille
den Koning
te vergees-
ven.*

*Uitvlug-
ten des Har-
togen van
Savóijen,
nópende
't leveven
van Sa-
luzzen.*

ter eene, ende den Bisschop van Evreux ter andere zijde, nópende de letterlijke waarheid van een gróót getal spreuken, door Plessis uit óude schrijvers getogen, ende te zaamen gehaalt, tót beweesing zijns verstandts, in zeeker boek dat hy tegens de misse geschreeven had. Dóch partijen en waaren maar eens aan elkandere; in welken handel zijne Majesteit zich zóó gemaatight tóonde, als haar Katholijkheid eenighsins moght toelaaten: schreef niettemin aan den Hartoge van Espernon, dat het Bisdom van Evreux verwonnen had dat van Saumur. Ontrent dezen tijd begreep zeeker vróuw-persoon, ontsieken door de bitternis van haare kranke zinnen, de móordt zijner Majesteit, ende openbaarde haar voornemen den Grave van Sóissons, op gelóóf, dat hy, óuder veete gedachtrigh, met zóó een' hope wel vermaakt zóude wezen, ende haar kunnen helpen aan eenigen dienst te hoove, tót gelegenheid om haar gruwelijk opset uit te voeren. De Graaf, antwóordende dat het een stuk van gewicht, ende naader overleg vereiffchende was, bescheidde haar, ter gelegener tijd, weder te keeren: ondertusschen sprak den Koning aan om eenen vertróuwden persoon, die in zijn cabinet verborgen, hóóren, ende kennis draagen moghte, van 't geen dat tusschen hen beide zóude gesproken worden. De Koning beval Lomenie, Secretaris van zijn' Majesteits cabinet, zich daar toe te gebruiken. De rampzalige, ter bestemder ure wedergekomen zijnde, reukelóós van verwoedtheid, hervat haar' vorige redenen, ende valt uit, hoe zy voor had, den Koning te doen sterven van vergif. Maar de Graaf, haar uitgehóort hebbende, deedze vast hóuden. Gevangen ende ondervraaght zijnde, miszaakte zy alles, met zulk een stijfheid van stem ende gelaat, dat Sóissons had moeten verbluft staan, 't en waar hy Lomenie had geweten vóórts te brengen. Maar, door 't onvermoedt getuigenis verbaast, zwichte zy, beleed, werdt verwezen, ende levendigh verbrandt. Hierentusschen quam de dagh om, dat de Hartógh van Savóije Bresse óft Saluzze te leveren had. Dan, denkende van 't een nócht van 't ander te scheiden, maar met nestelen van uitvlucht aan uitvlucht, den Koning den zomer t'ontfutselen, ende dat midlertijd het verraadt van Biron rijpen zóude, zendt hy Ambassadeurs aan zijne Majesteit, nu te Lyon gekomen zijnde, om haar te vertóonen, dat zijne belóften, te Paris, in de hóóftstadt haars rix, gedaan, als niet gesproken uit onbedwonge wille, billijk voor kraftelóós, ende van geener waarde te hóuden waaren. Hier op leidde zijne Majesteit hun voor, de brieven door hunnen meester, uit Chambery ende Thurin, hóóftsteden van Savóije ende Piemont, geschreeven, waar by hy belóófte 't verdragh van Paris gestandt te doen. d'Ambassadeurs voeghden daar by; de Hartógh verstóndt, dit verdragh zijnen staat ende kinderen zóó naadeeligh te wezen, dat hy geen' gróóter schande begaan konde in 't breeken, dan in 't volbrengen. Niettemin, een van de zelve nam aan, naader bescheidt van zijne Hóógheid te haalen. Men ging ende zondt over en weder, ende handelde in zulker voege, dat d'eene zwarigheid afgedaan zijnde, d'andre te voorschijn getogen werdt, zonder zich eeniger ongerijmtheit van voorslagh te schamen. Ende hoewel de Koning genoegh bliken liet, datmen zijn geduldt te veel verghde, zóó en begaf zich de Hartógh nóchtans tót geen' toerusting ter wederstandt; maar bleef, gelijk in een gróóte zórgelóósheidt, tót Turin mói weder speelen. 't Zy dat hy gedacht hebbe, met zulk een gelaat zijn' Majesteits vóórtvarenheid te doen slapen, óft zijn gelóóf gestelt in eenige waarzeggerijen, ende daar uit reekening gemaakt op 's Konings aflijvigheid. Want men had voorzeidt, dat

dat in de naastkomende Oestmaandt, geen Koning in Vrankrijk zóude zijn. Ende was de Hartógh niet vry van zulk een bygelóóf, als dien 't eertijds voornemen prikkel gestrekt had, omde aanslagen op Dauphiné ende de Provençen te maaken. Maar 's Konings lijdzaamheid ten einde, het óórlógh verklaart, al 't naastgelegen krijghsvólk op ontboden, last om nieuw aan te nemen gegeven, 't geschut ter yl toegevoert, ende zijn' Majesteit voor midden van Oestmaandt perfoonlijk in Savóijen gevallen zijnde, bleek, hoe naa dat de konst des voorwetens ende de logen aan elkandre gegrenst zijn. Want dat het rijk ledigh van Koning te zijn had', was niet in 't wildt gesproken. 't Besluit van zijn' dóódt daar uit gemaakt, ten welken einde het ander scheen uitgeschoten, ging lós, naa den aardt van de uitleggingen der toekomstige dingen. Biron voor uit gezonden naa Bresse, Desdiguieres in Savóijen, hadden zich met der haast meester gemaakt, d'een van de stadt Bourg, d'ander van 't burgh voor Montmelian. De Generaal der minrebroederen, getijelt Patriarch van Konstantinoplen, hebbende goedt deel eers gehadt aan 't beleiden van den laatsten vredehandel, hield zich dat pas tót Thurin in 't Françiscaner klóóster, om te zien waar deze beweeghenis heenen wilde. De Hartógh van Savóijen, zóó onzacht gewekt, zich ziende blóót zitten, met zijne landen open, tegens zóó zwaar een' vyandt, koos, voor 't naaft, dien in den arm te nemen, om zóó glad een' voortgang van 's Konings zaaken, met eenigen voorflagh van byleggen, aan 't slepen te brengen. De Generaal, wettende gety te kavelen, ging, als zijner Hóógheid te geval, uit den last dien hy van den Pauze had, ende te Grenoble den Koning voorhóuden; *hoe zijner Heilighéit geen ding meer moeijen moght, dan 't scheuren der cendragt, bearbeidt door haar onder de Christene Vórsten; ende de onheilen des gódlóózen óórlóghs wederom te zien storten over landen en luiden. Wel had hy niet tegens 't weder vorderen van 't zijne. Maar men hielde 't verdragh van Paris, ende onthielde zich in allen geval van 't erfgoedt des Hartogen. Anders konden nócht Paus, nócht onpartijdigen, goedt gevoelen van zijne Majesteits voornemen hebben. Waar op de Koning tót bescheidt gaf; dat zich ten hóoghsten leedt waare, zijner Heilighéit eenigh verdriet te doen, goede genegenheid der welke hy zóó overvloedelijk gesmaakt, ende nóóde te misfen had: dóch zich van haare billijkheid beloofde, zy zóude hem niet vergen, yets te dulden dat der Koninklijke achtbaarheid, ende den Fransschen naame te naa ging. De nóódt recht waardighde genoegh zijne wapenen; gemerkt zich langer te leur te laten stellen, nócht vailigh, nócht voeghlijk was. Zóó de Hartógh van Savóijen in zijn geweten ginge, dat zóude hem verklaaren voor óórsprong alle der ellenden; mitsgaders, dat die eenen anderen verkort, al 't zijne ten buite geeft. Ik wil, heer Patriarch, hem geen verzoenlijkheid ontzeggen: maar heb zóó luttel vattens aan zijne wóórden gevonden, dat langer ongeraden is, my anders dan aan zijne werken te hóuden. Ende geeft u te bedenken, wat den omleggenden Vórsten te verwachten staat, van den geen, die, toen 't rijk, gereten van de schrikkelijste scheuringen, bedoven in 't vuur der inlandtsche óórlógen stondt, in plaats van ontfarmen over zóó deerlijke jammeren, is, vlamme om eenen róófte haalen uit den brandt zijner gebuuren, in Saluzze komen vallen, op een verwelóós voorgeeven, van de Hugenóten daar uit te keeren: die even aleens, zonder eenigh reght óft schijn van dien, Dauphiné ende Provençen besprongen heeft, om ellendt op ellendt der ellendigen te klampen, ende hóogh te timmeren met onzen afbrek. Om welke gangen te verschóónen, hy onlangs, op den landtdagh der Zwitseren tót Baden, zich niet ontzien heeft door zijnen Ambassadeur te doen zeggen, hoe*

*Redeners
des Gene-
raals der
minrebroe-
deren, om
's Konings
wapenen
tegens Sa-
vóijen te
stillen.
Konings
antwoórdt.*

der ouden zorgh voor de kinderen zeer natuurlijk was, ende hem te prijzen 't waarneemen der gelegenheid, om de zijne, gesprooten uit Kaizars ende Koningen, staatlijk te verzien. Een schoon ontschuldigen, om de naastgelande mogenheden op te maaken, tot verzeeking hunner staaten, ter tijdt toe, dat hy zich in den vaderlijken plicht, tot gerustheid toe, gequeeten, ende al zijn huis met heerschappyen vervult hebbe. En ziet my, heer Patriarch, niet aan voor den geenen, die oorzaak zoeken zoude, om uit het verdrag van Verwins te vaaren. Ik ben 't van zin met zóó gróót een' opreghtheid t'onderhouden, als ik het heiliglijk, t'uwen overstaan, heb bezwooren. Maar het en verbindt my niet tot afstandt van mijne gereghtheid. Ende kan ik van niemant, in reede staande, beschuldicht worden met het ontrusten der Christenheid, diemen, mits my gelijk doende, zóó gereedt zal vinden om't geweer op te steeken, als ik traagh in 't uittrekken geweest ben. De Patriarch, ingedaan van de redenen des Konings, onderstondt, óft hy waare om van eenigh bestandt te hóóren; maar werdt afgezet, ende naa Lyon, aan den raadt, geweest. Zijne Majesteit zelve voor Chambery gekomen, bood het zijne genaade aan; ende dwongen de burgers d'overheden het op te geven, eer zy tijdt hadden om den Hartogh te verwittigen. Conflans, een sterke plaats, verwachtte ontrent vijftigh scheuten: daar mede was 'er zulk een schrik in, dat men 't opgaf, behoudens lijfs alleenlijk. Maar de Koning schonk dien van binnen hunne wapenen, paarden, ende pakkaadje. Van daar toogh voor Charbonnieres, beschoot den tóóren met negen kór-touwen ende twee kleene stukken, van den morgenstondt af tot middagh toe. Toen bleeven die van binnen, ontrent een' uure, zonder zich te vertóónen. Waar uit zommigen gissing maakten, datze maaltijdt hielden; anderen, dat zy zich bereidden tot eenige weerbieding; maar zijn' Majesteit hield, datze vergadert waaren, om hunne verdraghs punten te be-raamen. Zy had het geraaden. Ende terstondt daar naa, alzóó de Koning stondt om ter taafel te gaan, verzóchten zy in gesprek te komen. Des yder verwondert was in de eunjerheid zijner Majesteit, die zulks zóó net hadt geweten af te zien. Waar op zy zeide, *dat haar óordeel in krijghszaaken nimmermeer miste, ende zy in dat stuk ervaaren was, gelijk de óuwde harders in de lóóp der starren, ende 't voorzeggen van windt ende weder.* De belegerden, overkoomen zijnde, ontfingen, al eer de verdraghs-punten geschreven waren, (zóó gróót een betróuwen hadden zy in zijne Majesteit) den Veldtmaarschalk Mórges, met vier honderdt mannen, binnen. Ende werdt hun nóchtans gehóouden, 't geen zy besproken hadden. Dóch viel 'er eenige haapering om hunne vendelen te behóouden. Maar hun verklaart zijnde, dat zijne Majesteit geen tweemaal de standers zijner vyanden zien wilde; ende merkende, dat op eenige roerscheuten van hunne zijde gegaan, met gróf geschut geantwóórdt werdt, togen zy uit de plaats, in getal van twee hondert mannen. De vendelen zondt zijne Majesteit aan de joffrouwe van Antragues, nu Marquize van Ver-neuil, tot Lyon; alwaarze in sint Jans kerke gehangen werden. Daar naa, den heere Desdiguieres bevoolen hebbende in 't landt van Tarentaize te trekken, die aldaar goeden voortgang deed, keerde de Koning naa Grenoble, by goetdunken der artzen, om 't lichaam te zuiveren. 't Uitber-ften dezer óórlóge, hoewelze met beknópte toerusting was aangevangen, klonk over Europe, ende gaf dapper te denken ende te zeggen, om de naabyheid van Italien, en 't recht dat zich de Françóizen op Milaan en Napels toeschrijven. Des zijne Majesteit haaren Ambassadeuren aan alle óórdn belaste, haare reedenen op 't aanzienlijkst te vertóógen; ende

Vordering
des Konings
in Savóijen.

d'onbil-

d'onbillijke handelingen des Hartogen naa 't leeven af te maalen : gelijk zy deden , zonder nóchtans de grenzen der betaamelijkheid t'overtreeden , in 't spreken van een' Vorst , die met den huize van Vrankrijk vermaaghſchapt was. Haare vyanden daar tegens en lieten niet de naastgelande overheden in 't óór te blaazen , dat het de tijdt was om op te waaken , ende den gebuurbrandt , in zijn opgaan , te lesschen. Ende braght de Spaansche Ambassadeur in Zwitſerlandt , met het ingeeven van dit achterdenken , by de kleene Bundens , den Hartoge toestandt eener lichtinge van vólk , te weege. Dóch klaarde 't de Vic , Ambassadeur van Vrankrijk , in veuge datze vruchtelóós uitviel. Den Koning , te Grenoble zijnde , quaamen ter handt zekere briefkens , gestróit in zijne kamer ende voorkamer , van inhóudt , hoe dat de heeren van Chazeul ende Bourg , hem te dienst gekomen , onder den heer van la Guiche , steêvooght van Lyon , toeleidden op het leeven zijner Majesteit. De welke , zich zeker hóudende , uit eenige omstandigheden , dat dit een' valsheid waare , gebroeit uit nijdt , van de geenens die hun misgunden , dat zy , die de party des bondtgenóótschaps gevólght hadden , in voortreffelijke lasten werden te werke gestelt , deed het hun bekent maaken , ende verklaaren , dat zy in haare tróuw ende vroomigheid ten vollen geruſt waare. De heer van Bourg quam in aller yl van Lyon , daar hy beezigh was met een regement van duizent mannen aan te neemen , zich aan zijne Majesteit vertóónen : die hem zeide , *zóó hy wist te vermoeden van wien hem dit quam , zy zóude hem , door haar' opperste maght , doen pijnigen. Maar , voeghde zy vóórts daar by , zóó ghy voortvaart met u wel te quijten in úwen plight ende aangenomen last , ghy zultze zwaarlyker straffen , dan de rechter zóude kommen doen , als zy ontdekt waaren. Want dat men zich löffelyk draage , is 't meeste leedt dat eenen vyandt wederwaaren kan.* 't Was enkel' achterklap ; ende nóchtans , voor een' Vorst van niet zóó vrank een' gemoede , stófs genoegh tót argewaan , hechtenis der gelasterden , ende ceuwige onaangenaamheid. Ontrent de zelve tijdt ontſing zijn' Majesteit waarachtige kundtschap , ende daar nevens , in schildery , de gedaante van twee verraders , die geldt ontfangen hadden , om haar 't leven te neemen. D'een werdt , tót driemaal roe , gespeurt ontrent haaren persoon. De welke vermaant des acht te willen neemen , antwóorde ; dat haar leven aan de wille Góds hing ; niet aan 't voorneemen haarer vyanden : *Iaa verboodt hem aan te tasten , zeggende : laat hem gaan ; 't is een bóós mensch. Zóódanige schelmsstukken lóonen hunnen meester. Gódt zal hem straffen , zonder dat ik 's mymoeije.* Zóude zy gewee- ten hebben , dat dees , zich met penningen op de handt verzien vindende , daar aan genoegh had ? óft gelóóft , uit ondervinding , dat dóch alle schrik van straffen ydel is , om zóó helsche hevigheden te doen flaauwen ? óft zich zóó vast verlaaten op de Gódtlijke zórges ? De Koning hebbende uit Desdiguieres verstaan , dat hy te vrede was de kósten van den óórlógh te draagen , 't en ware Montmeillan , een' van de sterkste plaatſen van Christenheid geacht , binnen een' maandt , by wege van geweldt óft van verdragh , tót onderdaanigheid gebraght werde , zondt 'er hem voor. 't Is een vesting met vijf bólwerken , gelegen op een steile klippe , met toegang van eener zijde alleen , die dapper afgeschanst ende opgegraven is. Men beschoot het met dertigh kórtóuwen , ende tien kleender stukken. Geduurende 't beleg , trok de Koning , om kennis van de sterkte van sinte Catharine te neemen , de welke dien van Geneve op de nek lagh. De Maarschalk van Biron daarentusschen , al eer hy 't slót te Bourg in Bresse in had , verzócht den Koning om toezegging van 't ge-

*Wondere
zachtmoedigheid des
Konings.*

*Montmeil-
lan, een'
dappere
sterkte.*

*Biron vol
spijts.*

biedt, ende daar in te mogen stellen dien hy goedt zóude vinden. De Koning, die alreeds een quaadt óogh op hem had, óók onveiligh vondt, de sterkten eenes landtschaps te stellen in handen van de geenen die 't 't gemeen gebiedt over hebben, ende gezindt was een' plaats van zulk belang, op de grenzen, van de zijde naa Italien, in bewaarnis te geeven aan yemandt, die, zonder middelmeester te kennen, zijner Majesteit aanhing, sloegh zijn verzoek af. Dit speet den Maarfchalk uit der maate; gelijk hem geen kleene smart was, d'achtbaarheidt ende 't bewindt van Desdiguieres by den Koning. Naamelijk, 't ging hem te ver uit zijne verwaandtheit, die zich het algemeen stedehóuderfchap over 't krijgsvólk, gelijk voor Amiens, toegeleidt had. Maar zijne Majesteit wist wat het waardt waare, verscheide onderhóófdn van gelijken aanzien te hebben; mitsgaders, dat Desdiguieres in landt- ende liedenkunde, tegens dien vyandt, zonder weêrgaâ was: ende had, hun beiden even vol doende, met tijtel van algemeenen stedehóuder den Graaf van Soissons versiert. Al 't welk Biron onwaardelijk opnam, om 'er zijn wroegend gemoedt mede te paaijen, ende 't zelve, door inbeelding van zóó een toegedreeven ongelijk, tót d'overgeevenste tróuwloósheidt op te stutten. Zulks zijn hart zóó gróót een' gróuwlijkheidt begreep, dat hy met den hópman binnen sinte Catharine leggende overquam, van hem, te zee-keren dage, te beteekenen de kleederen, ende 't paardt des Konings, om zijnen persoone een' laage, óft met gróf geschut daar op aan, te leggen; in 't bezichtigen van de plaatse. 't Schijnt niettemin, dat hy, be- teutert in 't bestaan zulker yffeljkheidt, ende van zóó onwis een uit- koomst, zijner Majesteit, toen 't 'er toe quam, afgeraadn hebbe, zelf deze beschóuwing te doen, met bybrengen, dat 'er uitneemende welmik- kende buschietters binnen waaren: 't en zy zaak geweest, dat hy's Konings stóutmoedigheidt toebetróuwde, dat het daarom niet naablijven zóude, ende hy, in allen geval, den naam der waarfchóuwing genieten. Dóch zijne Majesteit bestelde 't door anderen; ende riedt den Hartoge van Biron, zich t'ontflaan van zeekeren la Fin, eenen zórgelijken war- geest, dubbeldt, doortrap, die van schelmery ende gódtvergetenheidt t'zaamen hing, ende hem zelf, in 't endt, bedroogh, bedroegh, ende op alle lijden braght. Vóórt deed zy eenen keer door de bergen, acht geeven- de op alle wegen ende openingen, waar door de vyandt vólk zóude mo- gen aanvoeren, ende quam alzóó voor Montmeillan in 't leger. Maar hierentusschen deed het dreunen der Savóische beweeghenissen, de mo- gentheden van Italien opzien, ende voor óógen hebben 't belang van de gemeene ruste haarer heerlijkyen, die, by ondergang van 's Hartogen staat, leggende tót middelschót tusschen haar en Vrankrijk, kommer- scheen te lijden. Voor al ging den Paus de pais ter harte, dien hy gemaakt had, ende geen' kleene zórgn aan, dat Spanjen, wiens vrees voor Milaan de naaste was, zich plótselijk in den óórlógh zóude steeken, ende alle krachten der gespóuwe Christenheidt, yeder naa zijn inzicht, dezen over- maghtigen koninkrijken achter aan draaven. Hy vaardicht dan den Car- dinaal Aldobrandin, zijnen neef, af: de welke, naa mondtgemeenschap met den Grave van Fuentes, landtvooghd't van Milaan, ende met den Har- toge van Savóije, aan den Koning schikte, om te verstaan, óft zijner Ma- jesteit gevallen zóude, zich, tót Chambery, van hem te laten vinden, om eenen voorflagh van vrede te verstaan. Zy antwóorde, *het strekte tót ver- achtering haarder zaaken, dóch de Cardinaal zóude evenwel welkoom zijn, zóó ten aanzien der achtbaarheidt van den geenen wiens gezant hy was, als om zijn'*

*D'Italiaan-
sche mogent-
heden, ende
voor alle de
Paus, duch-
ten den
voortgang
van het
óórlógh.*

eige

eige waardije : ende haar gevoelen was , al ging 't gerucht , dat hy den Hartog ten besten deze handeling aanveirdde , datze sproot nit de voorzichtigheit ende vaderlijke behartiging zijner Heiligheit , om der welke te believen , zy , behoudens eer ende veiligheid , geene openingen van patze begeerde af te slaan.

Dóch eer hy zich tót Chambery vervoeghde , deed de Koning den Grave van Brandis , overste van Montmeillan , aanbieden , zijn geschut eenen dagh te doen zwijgen , mits dat die van binnen zich óók zóó lang van schieten wilden onthóuden. De Graaf bewillighde hier in zóó lichtelijk , dat zijne Majesteit zeide : *Hy is onze. De vrees is 'er in.* Óók geviel 't zóó. Want hy , zonder eenigen nóótdwang , verdragh floot , belovende de vesting over te geven , 't en waare hy , binnen een' maandt , van den zestienden in Wijnmaandt af te reekenen , ontfet wierde , door een heir , dat het leger dede opbreeken : niet zonder leelijke opspraak , ende zulk misnoegen zijns meesters , dat hy , zich ontsiende hem onder de óógen te komen , aan 's Konings zijde bleef. Hier mede en bleef 'er , benóórdende de bergen , meer niet dat voor den Hartógh hield , dan 't slót van Bourg in Bresse , ende dat van sinte Catharine. Den Koning , herwaarts keerende , quamen die van Geneve te gemoet , hem , ende allen den zinnen , hunne stadt , met opene póórten , vertrouwende. Ende ging Theodorus Beza , voorneemste der Gereformeerde predicanten , in zijnen uitersten óuderdom , spreken met zijne Majesteit , ontrent een' halve mijl van sinte Catharine : 't welk óók zwichte , ende , binnen weenigh dagen , over ging. De zaaken van Savóijen dus verre gebraght zijnde , gaf zich de Koning op reize , om 't huwelijk met zijn' nieuwe bruidt te voltrekken. Want de Paus , naa kennis genomen van der zaake , ende hem overgedraagen , by drie geestelijke perfoonen daar toe verórdent , had zijne Majesteit verklaart vry van verbintenis aan vróuw Margarite van Valóis , ende yeder hunner gestelt in den staat , waar in zy , voor hunne byeenkomst , waaren geweest. De redenen namp men hier op : dat zy , maagen zijnde , naa 't geestelijk recht , in de derde schrede , óók in gelóóf verscheiden , geen wettigh huwelijk hadden mogen maaken , by mangel van 's Paus toelaaten ; ende des zelfs bewilligen , naa de bruilóft , verworven was op onwaarachtigh aangeeven. Gemerkt het verzoek , aan Gregorius den dertienden , op hunner beiden naame gedaan was , ende als t'hunner begeerte ; daar Margarite zelve verklaarde , nóit gezint geweest te zijn tót dit huwelijk , maar gedrongen van hare moeder en broeder , zonder van dezen toestandt zijner Heiligheit te weten : gelijk óók , aan 's Konings keeren tót zijn' eerste gelóóf , genoegh gebleeken was , dat hy , in de móórdt van Paris , niet dan door dwang den Paus erkent had. Ende was door zijn' Majesteit , zich lós vindende van dien bandt , by goetdunken des Paus in der tijdt , ten echt verkoren de prinses Maria de Medici , dóchter van wijlen Francesco , Gróóthartógh van Toscanen. Waar in benevens dat zy een frisse ende welgedane jonkvróuw was , van rijper jaer ghdt , ende vermoedtbaare vruchtbaarheid , de Koning schijnt het óógh gehadt te hebben op de achtbaarheid der afkoomst : zijnde haar vaderlijk geslacht , dat , als geschapen ter regeeringe , zelfs in zijnen burgerlijken staat , met doorluchtige vernaamtheit het burgerlijk aanzien overtroffen had , opgestegen , door proeven van overvliegende wereldkunde ende gróótmoeidigheid , ten tóppe des vorstelijken lófs ; ende haar' moeder een dóchter geweest van Kaizar Ferdinand van Oóstenrijk. De Gróóthartógh Ferdinand , haar óóm , gaf met haar ten huwelijk zes hondert duizendt króónen ; mits betaling strekkende , 't geen hy zijner

Montmeillan overkemt.

Echtscheiding tusschen den Koning ende Margarite van Valóis.

Konings huwelijk met de Prinsesse van Toscanen.

Majesteit

Majesteit voor heen verschooten had. De tróuwing was gepleeght in de gróóte kerke van Florençen, door den Cardinaal Aldobrandin, tusschen de Prinsesse in persoon, ende den Gróóthartógh, als gemaghticht om zijne Majesteit uit te beelden. Naa 't Koninklijk banket, prachtige wonderen van tóónneelspeelen, ende andere adelijke vermaakelijkheden, was de Koningin (want men, naa 't sluiten des huwelijx, haar dien naam opdroegh) staatlijk verzelschapt, in een' overkóstelijke galeije, van Livórno op Marseille gevoert, ende alomme treflijk ontfangen; van daar vóórts tót Lyon gekomen; alwaarze acht dagen stil hield, des Konings koomst verwachtede. Men zeidt, dat een van de hófedelen tegens haar zóude uitgeschooten hebben, dat haar' Majesteit den Koning, als genegen tót het drijven der vryaadjen, zóódanige zinlijkheden ten besten te hóuden had', nóchte zich des te belgen, indien hy bywijlen een speelende minne op deez' óft die schoonheid quam te werpen: ende zy daar op geantwóórdt, *datze in Vrankryk gekomen was, niet om te beswoeijen, maar aan te queeken de lusten zijner Majesteit.* Ten avondt dat de zelve te Lyon verwacht werdt, bereiddemen de maaltijdt der Koninginne wat tijdelijk; de welke gedurende, de Koning, onbekent binnen gekomen, zich t'schuil hield achter eenige edellieden, ter plaatse, van waar hy, zonder gezien te zijn, haar ende haar gelaat met gemak moght' aanschóuwen. Toenze al een' wijle aangezeten had, quam haar een edelman aandienen, dat de Koning maar een' mijle weeghs van Lyon waar, ende binnen min dan een' uure haar zóude mogen zien. Deze tijding ontroerde haar, in voegen, dat haar etens ende spreekens lust verging. Opgestaan zijnde, vertrokze naa haar kamer, ende quam óók de Koning van stonden aan daar in. Zy bejegende hem met een diepe eerbiedenis, om zijn' handen te kussen. Hy groeteze, met verheffing van zijn verlangen naa dit gezicht, ende van 't genoegen, dat zy daar beide zóó uit ontfingen, als wijder te verhoopen hadden. Daar naa, verhaalt hebbende de moeilijkheden zijner reize ende verichting in Savóije, nam afscheidt, om te gaan avondtmaal hóuden. Ende zy terwijle bereide zich om hem in 't bruilóftbed te verbeiden. Ende alhoewel 't huwelijk voltogen was, zijnde de tróuwing gepleeght door last ende volmaght zijner Majesteit, met wóórden van den staanden tijdt, gelijk de rechtsgeleerden noemen tróuwbelóften, die daatlijk kracht krijgen, ende, zelfs by wille van beide zijden, niet mogen gebroken worden, zóó geliefde 't nóchtans zijne Majesteit, voor haare gemeente, in de kerke van Lyon, ten naasten zondage, den echt op nieuw te bevestigen. Alwaar hen de zelve Cardinaal Aldobrandin, als Legaat des Paus, den zegen gaf. Vóórt werden eenige góude ende zilvere penningen onder 't vólk geworpen, gingmen ten banket, ende daar naa ten danste. Terwijle dreef de zelve Cardinaal, by maniere van middelaar, den vredehandel vóórts: Maar, verneemende datmen dien van Geneve de sterkte van sinte Catharine had laten slechten, voer daar over met hevigheidt uit. Niettemin, men hervatte 't werk, alzóó 't hem verdroot onverrichter zaake naa Rome te keeren; ende, naa veel haperens, overmits de Hartógh van Savóije tót geen zuiver besluit kon komen, werdt het zóó verre gebraght, dat hy toestondt, voor Saluzze, te leveren 't landt van Bresse, Bicugey, Verromey, ende eenige andere plaatsen. By welke mangeling de Koning, zóó zommigen meenen, voordeel van inkomen rekenen moght. Maar de gelegenheidt, van 't Marquizaat tót d'Italiaansche tóchten, overtrof, in 't óórdeel van veelen, de waardy van dezen aanwas. Óók gebraken z' 'er niet, dien 't benicude, dat zijne Majesteit zich alzóó bewegen liet, om de lóóp harder zege te staaken. Maar de pais met

*De Koning
komt by
zijns bruidt.*

*Pais van
Savóijen.*

Span-

Spanjen leedt last. De Graaf van Fuentes had eenen schóónen hóóp vólk by elkander. Biron, verstandt hóudende met hem ende Savóije, wroette binnen 's rix; alwaar ongestuirigheden veeler gemoeden, verwildert door den ingeëtterden óórlógh, nóch niet bezadight waren, ende maar al te wankel stonden, om zulk een' cnrust, als hy was, toe te vallen. De gemeente was af, en gesleeten door den druk der schattingen; de tróu der onderdaanen, 't aanzien der overheden, middelen des rix, voorneeme spieren ende zenuwen van den staat, zonder kraft, zonder klem: ende alles behoefstigh van stilte, om te begroeijen, ende zijn' aamhegtheit met der tijdt te verwinnen. De pais verkondight, ende Koningin bevrucht zijnde, nam zijn' Majesteit de póste op Paris, alwaar de Koningin onlanx daar naa haar intreê deed. De Venetianen schikten Ambassadeurs aan hen beide, om hunne genegenheid te bewijzen, met wensch van gelukzaligheid over dit huwelijk. Maar de Graaf van Fuentes, wenschende zijn krieghsvólk hunne sóudye te doen verdienen, maakte eenen aanslagh op Marseille, die aan den dagh gebraght werdt, van de geen en die 't beloofden te leveren. Men hielt den Koning voor, van 't werk tót het uitvoeren toe, ende den vyandt op een' vleesbank te laten brengen. Maar zijn' Majesteit ervaren, hoe zórghlijk zy, zijnen luiden ruimte te geeven, om, zonder ommezien, met den vyandt te handelen; hoe wankelbaar een ding de tróuw der menschen is; ende wat 'er, zóó wightigh een zaak in 't aangaan zijnde, onverziens toeslaan óft opdondren moght, verstont daar toe niet. Oók waar het den pais qualijk te rade hóuden geweest, hadmen 't tót zóó een daadtlijkheid laten komen. Tegens Mets werdt mede eenige ontróuw ontdekt, ende nóchtans niet, dan met banning der beschuldighden, gestraft. In dit zelve jaar 1601 scheen 't luttel te scheelen, óft de dartele kriegelheid van weenigh' amptelóze perfoonen en had' Europe doen schudden, door de wakere beweeghenissen daar uit gereezen tusschen de twee voortreffelijke vólken. Eenigen van 't maaghschap ende gezin des heeren van Rochepót, Ambassadeurs van Frankrijk in Spanjen, alzóó zy waaren gaan baden, geraakten met zommige Spanjaarden van schertsen tót schelden, van schelden tót vechten, ende zóó verre, dat 'er een deel der zelve dóódt bleef. De vrienden der nedergeslagenen verzóchten recht hier over aan hunnen Koning, die 't belaste hun te doen. Daar op werdt het huis des Ambassadeurs overvallen; de handtdadigen, die hy verstondt, ten aanzien zijnes ampts, niet dan Françoïschen rechteren onderworpen te wezen, hem ontweldight, ende in hechtenis genomen. De Koning, zijn meester, nam dit zeer euvel, ende entlijk zóó hóogh, dat hy den handel tusschen d'ingezetenen van beide de rijken deed verbieden. Waar uit, ende inzonderheid toen hy zijne grenzen ging bezightigen, de gebuuren gissing maakten op af brek van vrede, ter tijdt toe de Paus, zelf des bekommert, te wege braght, dat de gevangens in zijn geweldt gestelt werden, ende hen overleverde den Franssen Ambassadeur te Rome. De Koning, alhoewel niet onkundigh der eerlósheden die Biron bróuwende was, vereerde hem met eenen staatlijken last, om in gezantschap te trekken aan de Koningin van Engelandt; ende het getuigenis, in schrift aan haar, dat hy was het snijdendste gereedschap zijner overwinningen. Op welke reize hy, verzelschapt van honderdt vijftigh edellieden, met uitgelezen' aanzienlijkheid ontfangen ende onthaalt werdt. Maar hóudtmen 't daar voor, dat de Koningin, hem, onder andere merkelikheden, 't hóóft des Graven van Essex, dien zy, onlangs te voren, oproers wege, had doen onthalzen, vertóónt hebbe; heftigh uitvaarende over zóódanigh een aard van gruwelen: ende zich hóóren

*Zórgelijke
misver-
standt.*

*Birons ge-
zantschap
in Engelandt.*

laatende, dat 's Konings recht, in dit stuk, te slap waare, ende zóó zy daar gezagh had, men zóude te Paris, zóó wel als te Londen, afgehóúwen' hóófden zien ten spiegel staan. Het zy dan by geval geweest; 't zy zy verwitticht van zynen zijdgang, hem hebbe getracht te doen omzien naa zyn' pligh; óft uit eige jonst; óft ten verzoeke des Konings: dien 't jammerde, dat een hópman, begaaft met zóó treffelijke óórlóghsdeughden, dien de deur ter eeuwiger doorluchtigheid open stont, zóó reukelóózelyk ter schande sloegh. Ende hoopte zyn' Majesteit, dat hy hier door zyn gemelykheid vergeten zóude, ende de lorshandelingen laten drijven. Ondertusschen genaakte de tijdt der Koninginne, ende quaamen haar de ween over tót Fontainebleau, den zeven en twintighsten van Herfstmaandt, tegens den avondt. De Koning ende Vórsten van den bloede lieten zich vinden in de kraamkamer, als naa óuden herkomen ende 's rijx gewoonte ingevoert, om zeecker te gaan in de wettigheid van af koomst, ende dat geen' valsche geboorte, voor geregtelyk óir, moghte worden te vóórschijn gebraght. Te elf uren in der nacht baarde zy eenen zoon, dien de Koning Gode beval, zynen zeegen gaf, ende, naa de staatsie der Franssche gróótheid, het zwaardt, als ten goeden voorspooke, in der hand, om het te bruiken ter eere Góds, tót bescherming zynes vólx ende króóne. Zyn' Majesteit, doortintelt van blijdschap, verklaarde, nu, in haar leven, drie maghtige ontroernissen van geest gevoelt te hebben; d'eerste, toen, in 't bruilóftbed, het gerucht der Parijsche móórdt haar' ooren trof; de tweede, toen haar hóóft der króónè gewaar werdt; maar althans de derde en gróóste. Ten dertighsten dage van zyn' geboorte werdt de Dauphin (alzóó noemmen den eerstgeboren van Vrankrijk, als wezende Prins van Dauphiné) in de wiege, op een' rósbaar, tót Paris gevoert, ende met gróóter vreughd ontfangen. Twee dagen daar naa, alzóó men hem naa sint Germain in Laye braght, hielt hem de voester, zóó lang de wegh duurde, aan haar borst, om de harten der gemeente aan te haalen; die van alle óorden toedrong, om hem te zien en te zegenen. De pais alzóó plóoi nemende, koos de Koning tót handtgebaar de stichting der burgerlijke welvaart; stelde regel op het geldt, ende uitvoeren van dien; verboodt alle góuden ende zilveren laaken óft bóórdfel te draagen; besnoeide den woeker, van tien óft twaalf ten honderdt, dieze gaf, op zes ende een óórdt: ende arbeide, door gezantschappen, tót onderhóúdt óft vernieuwing van verbintenissen by verscheidde vólkken. Het hóf blaakte van heerlijkheid, voltóóit door 't staatvoeren der Koninginne, met de pracht des vróuentimmers, vruchtbaar in allerlei vondt van sieraden. Onder andere werdt een rei toegefelt, in de welke de Koninginne voordanste, sleepende acht óft negen gróóte vróuwen, elke met eenen schat van gesteenten om 't hair, waar onder de gemaalinne van zekeren opziender over de rijxmiddelen uitmuntte. 't Gebeurde dat een Zwitser, op de wacht der zaalpóorte, quam te vallen zóó lang hy was, ende daar op zeker heer tegens den Koning uitschoot; 't was geen wonder van een' man die etlijke kannen wijs in 't hóóft had. *End' hoe* (zeide zijne Majesteit) *'t hóóft van me vróuw van zulk een' plaats heeft 'er ongelijk meer gelaaden. Evenwel ghy ziet hoe zy 't ophóndt, ende weet van geen struikelen.* Zijne meening was, dat de rijkdom haarder perruike uit schenkaadjén herquam; die van de huisvróuwen der ampluiden in Vrankrijk ontfangen worden, onder den naam van vereeringe met den wijn ende kruiden. Maar de wijdtपालende heerschappijen en zyn nemmermeer in ongerepte rust, óft zonder dreigementen van dreunen. De tól van een schelling ten ponde, mitsgaders de

*De Konin-
gin baart
eenen zoon.*

*Draght
ende woeker
geregelt.*

de inbeelding voor vermeerstering, door sloten óft sóldaten, ontfonten, in Póictou ende Guienne, een' beroerte die bet gebrandt zóude hebben, en had' zijne Majesteit, zelve tót Póictiers komende, het vier niet spoedelijk gesmoort, met de gemakkelijkste middelen des doenlijk viel. Eenige belhamels werden gestraft, eenige wethóuders afgezet. Maar toen 't werk in dwang gebraght scheen, quam zy, als van geen' vreeze gedreven, den vólke te gemoet, met verlichting van lasten. Zy trachtte óók ernstelijk te verzien tegens twee uitteerende quaalen van adel ende gemeente. Want zelfs de nóótdruftige huislieden werden bedorven door 't inleiden ter pleitzucht, ende kóstelijkheid der rechtsgeleerden. Ende de edelen vernielden, met euvelen yver, alwaar 't een overgang van razery, óft bóózer geesten inblaazen geweest, elkanderen, door 't vechten lijf om lijf. Namelijk, de belghziekt, voor een' heerlijke deughdt geacht wordende; ende hoe eer geraakt, hoe gróótmóediger, leide men met list ende scharpsinnigheid toe op misduidenis van wóorden en werken: ende nam den minsten schijn van trótsheid, voor onboetbaren hóón, ende stóf tót uitdaagen, op. Welke overdaadt, als met geen' matelijke middelen te stuiten zijnde, op straf van gequetste hóógheid verboden werdt. D'advocaten verpeendemen tót bewijsgeven, onder hunne eigene handt, van 't geen zy, over yeder schrift óft pleit, zóuden genooten hebben, om, zóó 't te hóogh liep, tót redelijkheid van den hove, gemindert te werden. Onder welke gemeene óft doorzichtbare zórgen, school de bckommering over de tróuwlóósheden des Maarschalken van Biron; wezende 't vloekverwantschap de vinnighste vyandt der Vórsten; als dat hen verdelght óft bedraait in onverwinnelijke opspraak. Want vaaken de medógenheid uit het aanschouwen van treffende straffe, over eenen persóon die tót hóóger achtbaarheid geklommen is, meer vermagh in de harten der menighte, dan de gruwel, uit hóóren zeggen, van een onvolvoert verraderstuk, waar van 't geheim, de naadruk, ende zekerheid, eenen yeder niet wijs te maaken zijn. De Maarschalk had van over vier jaaren begonnen te strompelvoeten in zijnen plight, ende, luisterende naa de bekoorlijke belóften der Spanjaarden, op het dwaallicht der staatzucht, zijnen tredt aan te zetten. Verscheide ranken waaren den Koning ter óóren gekomen, die hy uitterlijk als niet aan, innerlijk diep ter harte nam. Óók was Biron, gelijk fórs en róókende van overmoedt, alzóó niet stíp op zijn' hoede, naa de gróótheid des gevaars, daar hy zich in gesteecken had: nócht keurigh, nócht kloek genoeg in 't aanhaalen ende aanhóuden der geenen, daar hy door werken wilde. La Fin was een' wijl tijds doen ende laten by hem; ende had al de verbórgentheden des handels in bewaaring. Naa verscheide gesprek gehóuden met den Hartoge van Savóijen, ende eenigen zijner vertróuwde luiden, deed hy, bewimpelende zijn' boodschap met yver van gódsdienst en bedevaart op Loretto, een' reize naa Italien, om met den zelve, ende den Grave van Fuentes, te kóómanschappen. Zy bescheidden elkanderen, mitsgaders eenen Picoté van Orleans, ende den Spaanschen Ambassadeur, te Some, op den Po: daar de handel aangeboden werdt; d' uiterste krachten des vernufts te werke gestelt; alle punten ende toevallen, die te verzinnen óft te verziere waren, gewikt ende overwentelt; op allerlei gelegenheid, middel; tegen allerlei letfel, raadt geschafft. Alles was beschoren op een' ontleding des rijx van Vrankrijk, ende omdeiling des zelve onder veele kleene vórstén, dien, vólgens den voet van de keure der Kaizeren in Duitslandt, een gróót Koning te kiezen, ende met schatting zóude t'erkennen staan. Ende zóude Biron

Beroerte in Póictou, ende Guienne, om de rollen ende anders.

Pleitzucht.

Vechten lijf om lijf.

Handel van la Fin wegen Biron, met Spanjen en Savóijen.

hebben voor zijn' buit de hóóge overheid van Bourgognen , by volkoo-
men' opdraght van de zelve ; voor zijn bruidt , de derde dóchter van Sa-
vóijen , met vijf honderdt duizendt króónen ten huwelijk. 't Welk al de
klem van den handel was , naa la Fins verklaring ; die daar by voeghde ,
dat óók van een' dóchter van Spanjen was uitgeschoten geweest , met
aanbieding van ongelóóffelijke rijkdommen in baar geldt , ende Vórfte-
lijke ampten. Naa datmen een' wijle te Some bezigh geweest was , keer-
de de Graaf van Fuentes naa Milaan , mede leidende la Fin , om bet op
eenige punten te letten. De Graaf alhier eenige lóssigheidt in 't antwóór-
den gewaar wordende , óft zich des dunken laatende , kreegh vermoe-
den , dat hem de handel afzoete , ende licht staan zóude daar uit te vaa-
ren. Oók was 't niet qualijk gegift. Want la Fin , ziende luttel verzeeke-
rings van 't deel zijnen meester toegeleidt , waar in hy 't zijne hebben
zóude , óók verstaande dat de Hartógh van Mompensier niet te bekoor-
ren geweest was , om in 't verbondt te treden , ende alzóó weenigh de
Gereformeerden , die men door eenen hunner voorneemste Oversten ver-
zócht had , begoft voor 't endt te zórgen , ende zijn' riemen in te leggen.
Zóó verzócht hem dan de Graaf , op zijn afscheidt , in 't wederkeeren ,
zich nóch eens by den Hartógh van Savóijen te vervoegen. Maar la Fin,
dien ergheidt en ontróuw zijn' neering was , gewent op zijn hals ende
met omzien te gaan , nam zijnen wegh door de Grizons , ende over Bazel :
dat hem wel bequam. Want Renazé , zijn huisgenóót , door Savóijen
trekkende , vastgehóuden , ende in een' gevankenis gesteecken werdt , daar
hy over 't jaar zat , ende niet dan met behendigheidt lós geraakte. La Fin
dan , hóudende dat hy niet alleen uit had by de vloekverwanten , door on-
dersteek des Baroens van Lux , die , stedehóuder van Biron , alle list aan-
geleidt had om hem gelóóf te doen verliezen ; maar dat hy hun óók een
tijdige dóódt zóude dunken , nam opzet vrundtschap van verre te spee-
len , ende , zich vergiffenis verzekerende met tijdigh aanbrenghen , hun
een voordel af te zien. Des zeindt hy eenen , genaamt Cerezat , aan den
Maarschalk , om hem te zeggen , dat , *'t en ware men hem Renazé deed' weder
hebben , hy niet en kon zijn dienaar zijn : mitsgaders , dat hy geen langer uit-
stellen zagh van den Koning te komen spreeken , verzoekende berichting om
zijne redenen naa te beleggen.* Waar op de Hartógh antwóórddde ; *niet on-
geraaden te vinden zijn te hoofdtrekken , op den kleenen voet , zonder yemandt
mede te neemmen die in Piemont gereist had ; om den Koning te verstaan te gee-
ven , dat hy , met zijn' reize in Italiën , niet anders voor gehadt en had , dan
't volbrengen eener bedevaart op Loretto ; ende in 't wederkeeren door Thu-
rin , by den Hartoge van Savóijen gelast was , hem voor te stellen het huwelijk
met des zelven derde dóchter : ende hy daar naa niet had willen luisteren , de-
wijl zijne Majesteit de zórgen van hem te besteedden aanvaardden wilde.* Van
Renazé sprak hy , als van den geenen , daar niet meer om te denken waar.
Hier op was la Fin te Fontainebleau gekomen , in 't laast van de vaste des
jaars 1602 ; had gesproken met den Koning ende Villeróy alleen ; met
den Cancelier ; met Rósný ; met Sillery ; elkken op besondere plaatfen :
met gerijmt bescheidt van de gelegenheden der zaake. Oók had hy over-
gelevert zeker getal van schriften , veel al van Biron's eigen' handt we-
zende , ende achtergehóuden by den doortrapten verrader , tegens aller-
lei uitkoomst , tót maght voor zich zelve , om zijne verwanten in lijden
te brengen , zóó zy 't anders , dan hem te wille was , moghten aanzet-
ten. Uit deze schriften waaren zeven en twintigh gekoren , niet die den
Maarschalk meest bezwaarden , maar die alleen van hem gewaagghden ;
de

*La Fin be-
draaght
Biron.*

*Behendig
aantasten
van 't ver-
raderstuk
van Biron.*

de welke de Cancelier naa zich nam , ende , omze zórghvuldelyk te ber-
gen , tót dat de tijdt anders vorderen zóude , deed in zijn wambas naaijen.
Het overschót wilde de Koning niet te vóórschijn gebraght hebben ,
zoekende all' d'andere tót beróuw ende beetering te brengen, door straffe
van hem alleen: Dat meer is, verklaarde op der daadt; *hy zónd' het den*
vloekverwanten vergeeven, indien zy rondelyk openden wat 'er gaands waar;
ende tót bórghtógh van hunne toekomende tróunheid t'hemwaarts, hunne
ontróuw tegens den vyandt keerden, om den zelven, in zijn' quaa den toever-
laat, ende eige laagen, te doen vallen. Maar willende Biron gevoeghlijker
wijze in haar geweldt zien te bekomen , maakte zijn' Majesteit met den
Baroen van Lux , dát pas staande om naa hem toe te trekken , wat kóuts ,
als óft haar zeer genoegde uit la Fin verstaan te hebben , dat de Maar-
schalk zich zóó deftigh was draagende, ende zy wel bevroedde, dat 't geen
van hem gestróit werdt , niet dan achterklap was. Oók schreef hem la
Fin, dat hy den Koning gepaait had met het antwóórdt van hem beraamt,
ende niets gemeldt, daar quaad af komen kon. Waar naa zijne Majesteit
hem ontbood, *hoe zy, schalk óógh hebbende op de verzameling van óórlóghs-*
vólk in Italiën, beslooten had zes duizendt Zwitfers te lichten, ende een heir
op de grenzen te hóuden onder zijn beleid. Waar op zy, met den Constabel ge-
raadspleeght hebbende, *wiens goetdunken by geschrift zy hem toezondt, be-*
geerigh was het zijne by monde te verstaan; ende dat hy haar te dien einde
op 't spoedighst had' te komen vinden. Dóch de Baroen van Lux, kennende
op 's Konings wóórdten, hoe zacht zy waren, niet in rust raaken, sprak de
reis af. Gelyk hem óók verscheide zijne vrienden rieden, buiten scheuts
te blijven , tót dat zijn zoen verworven waare: ende was 'er die voorfloeg-
gen, van in 't Graaffschap van Bourgognen te wijken. Des bleef hy naalaa-
tigh, verschóónende zijn marren, met voorgevallen' óft van verre gehaal-
de uitvlughten. Maar de Koning , die nemmermeer opschortte 't geen
óórber afgedaan was, stondt driftigh aan, in voorneemen , zóó hy te lang
toefde, van zelf om hem te haal te trekken: waar op de zes duizendt Zwit-
fers, met eenigh ander vólk, aangenomen, quanfuis om Provençen te ver-
zekeren, zóuden gepaft hebben. Ende was alreeds des Maarfchalken wa-
penhuis, onder schijn van verversing , met kraftelóós buffekruidt gestóf-
feert. Hy zondt om hem den heer van Escures; den Prezident Ianin :
die hem al voeghlijk wist te doen bevroeden , hoe verre zijn' Majesteits
mogenheid toereikte, ende met redenen, toegemaakt naa de smaak zijner
hóóghhartigheid, een gevoelen ingaf, dat hy, door zijn' koomst, niet alleen
den Koning te vrede zóuw stellen, maar, met eenige tegengaande zaaken
op beeteren voet te helpen brengen, gróóte gunst by veele zijne lief heb-
bers , ende voordel voor hem zelven behaalen. Hy hield veel van Ianin,
ende zich zelven waardt voorstaande , dat het ernst , nócht door geen ver-
lóóp te zien waar , zonder zijn handtreiken : jaa liet zich van deze inbeel-
ding, ende eenige pluimstrijkers, diets maaken, dat, wen hy verscheen, alle
schaduwten van zwaarigheid verdwijnen zóuden , ende óft het daar toe
quaam, niemandt tegens zijn' zóó vermaarde manhaftigheid darren aan-
gaan. Des besloot hy 't daar op aan te zetten, ende quam den dertienden
van Zomermaandt te Fontainebleau, daar zijn' Majesteit, uit Póictou we-
der gekeert, was : de welke, denkende dat naar hem geen wachten langer
waar , in den zin had binnen twee óft drie dagen te paarde te zitten , om
hem op te komen. De Koning, 's mórgens ontrent zessen in den hóf wan-
delende , werdt hem van verre gewaar , ende zeide : *hy komt recht te pas,*
om naa zijn huis geleidt te werden. Vóórts quam de Maarfchalk aantreden,
Biron te he-
ve ontboden.
Biron komt
te hove.

gevolgt van zeven óft acht perſoonen , ende deed van verre drie eerbiedeniſſen. De Koning omarmd' hem , ende , *ghy komt* , zaid' hy weder , *recht te tijde , om t'uwen huize geleidt te werden.* D'omſtanders waanden , dat zijn' Majesteit ſprak van zeker paviljoen in de gaarde , daar hem herbergh toegelicht was. Maar de Hartógh, wiens ſmartende geweeten ras te raaken was , nam 't voor een ſcheut, ende als óft zijn' Majesteit meinde, dat zy hem wel lichtelijk naa huis zóude zenden : gelijk aldaar ſprekens wijze is , van de geene , dien , ten hove over de handt wezende , bevolen wordt hunne ruſt te hóuden , om gunſtelóós ende amptelóós op zich zelve te zitten. De Koning moght wel veelen dat hy 't twijfelzinnigh name, om een' inval te krijgen , van 't geen hem naakende was ; 't en waar hy tót beken quam. Heeft óók miſſchien zijn' Majesteit gewilt, dat het een ſchraap zóude ſtrekken , over zijn' reukelóze ende altóós ontijdige uitering van miſtróuwen, ondermengt met een aartjen van vervaartmaaken; als die zich zóó verre vergeeten was, dat hy zijn lóftenis van zich by haar te verwoegen bevoorwaardt had, het zóude geſchieden op een van zijne huizen ontrent Paris : quanſuis óft hy daar raadt gezien had , om zijns meeſters maght in dwang te hóuden. De Maarſchalk hief aan met de redenen van zijn verwoegen, de welke zijn' Majesteit onbeantwóórdt afſneed, hem by der handt vattende om te gaan wandelen, ende bezichtigen de timmeraadjen die zy begreepen had. Daar naa, hem alleen neemende, ſprak hem van zijn miſdrijf, met aanbieding van volle genade, ende alles verholten te hóuden, zóó hy oprechtelijk beleede , 't geen haar dóch door andere wegen genoegh geopenbaart was. Daar hy ſtóutelijk op antwóórde, niet ten hoof gekomen te zijn om zich, die onſchuldigh was, te zuiveren ; maar om te weeten wie zijn' beſchuldigers waren, ende recht daar over aan zijn' Majesteit te verwoegen , óf verlóf om zich zelve te rechten. Ende werdt , van de geene die 'r naaſt ontrent ſtonden, gade geſlagen, dat den eenen met vervreemdt, den anderen met vermetel gelaat zijn' wóórdten afgingen. Nóch en overtroffen zóó gróóte miſdaadt, ſtijfzinnigheit, ende hóvaardy, des Konings gedult niet. Hy neemt hem 's naamiddaghs op nieuw in zijn cabinet voor; zonder vrucht : gaat met hem, den Grave van Sóiffons, ende den Hartoge van Eſpernon, kaatſen : ende belaſt Sóiffons, hem naader tót bezinning te verwoegen. Die deed het met ernſtigh bidden, ende hield hem voor, *hoe den wijzen Koning niet onverhoeds uit der penne gevallen was , dat 's Konings gramſchap dóóds bode is. Des hem toefſtondt te zien, dat hardnekkigheit, met geen en onleſſelijken brandt, den tóren zijner Majesteit, ontſtake.* Deze moeite mede verloren zijnde , ontbood hem de Koning , des anderen mórgens vroegh , in den hóf , ende vernieuwde hem de redenen van 's daaghs te voren : kreegh echter niet dan 't eerſte antwóórdt. Des zijne Majesteit , 's naamiddaghs , haare getróuwſte luiden in de galerye geroepen hebbende, voorſtelde , *dat 'er geen hoop van rekkelijkheid was met Biron , ende zy nóchtans niet verſtaan konde tót zóó eenen perſoon in hechtenis te ſtellen , óft men en ginge ontwijſelijk zeker in de blijken van geſchende hóogheit.* Waar op met eendraghtige ſtemmen verklaart zijnde, dat 'er bewijs t'over was , zóó gaf zy den hópluiden haarer lijfwacht bevel ende berichting , hoe zy hun vólk op den avondt zóuden vaardigh hebben, Pralin om Biron, Vitry om den Graaf van Auvergne, dien men voor zijn metverwant hield, vaſt te ſtellen. Vitry verzócht, ten aanzien zijner vriendtſchap met den Grave, wiſſeling met dezen laſt , die hem vergunt werdt. Zulks hy op den Maarſchalk, ende Pralin op den Graaf te paſſen hadden. De Koning had lieſt gezien , dat men hen niet binnen 't ſlót aangetaſt , maar uit hunne herbergen

*Den Koning
ſtrijdt den
Maar-
ſchalk het
ſtuk aan.*

*Die 't ont-
kent, met
ſierheid.*

*Sóiffons
verwoegt
Biron.
Vergeefs.*

*Orden om
Biron te
vangen.*

gen gelicht hadde : dóch , hem vertóónt zijnde dat zulk niet zonder bloedstorting kon aflóópen , bewillighde dat men 't binnen bestellen moghte . Dien avond was Biron by den heer van Montigny ter maaltijd , ende voerd 'er breede redenen van de deughden der Spanjaarden , ende hunnes laatst afgestorven Konings , verheffende boven al zijne gróótdadige mildtheid , in 't erkennen der verdiensten van levende ende dóóde : als die met rijke belóóningen dankelijk gewoon was te bedencken , de naagelaate van de geene , die voor de welstandt zijner króóne gestorven waren . Om welk t' onpas uitvallen te schorten , de heer van Montigny hem te gemoedt voerde : *die lóf werdt rechtvaardelijk den Spanjaardt naagegeven ; maar dit mede , dat daar te hove geenen misdader , alwaar hy 's Konings eigen zoon , genade gebeuren moght .* Waar op Biron niet dan met een gezicht en antwóórde , ende bleef , met eenige verbaastheid , opgetogen . Naa den eten quam hy , met den Grave van Auvergne , zijne Majesteit vinden , daar zy in den hóf wandelen was , de welke hem nóódighde om te speelen . Ter póórte ingaande , zeide hem de Graaf in 't óór : *my zijn verloren .* Zóó zwaarlijk is 't geheim der handelingen van gróót verlang te dekken , dat 'er , óft door achtelóósheidt , óft door ontróuw , óft door beteustering , geenerlei lucht uitbreeke , ende vernomen werde van de geene , die wóórden , werken , gewoel , ende alles waarneemt , om 'er 't bediedt van de veiligheidt óft gevaar zijns lijfs uit te scheppen . Ende terwijl hy , de Koninginne , ende twee anderen t'zamen met de kaart speelden , quam hem Varennes , quansuis zijn ' nederzakkenden mantel opbeurende , inluisferen , dat hy om hals was , daar hy zich zóó in ontfette , dat hy miste in 't optellen , ende zijn spel verbrodde . De Koning daarentusschen , hoewel hem aan te zien was dat hy yet wightighs in 't gedacht droegh , betóónde dat het daar tegens moght , ende wist , met zóó werkelijke zórgen in 't hóóft , den onbekommerden , in 't schaakbert , te speelen : maar ging af ende aan , ende al 't beleidt , van stuk tót stuk , door zijn ' handen . Evenwel kon zijn hart nergens neder slaan , nóch walende tusschen d'óude genegenheidt tót Biron , zijne begaaftheden , verdiensten , ter eener ; ende de rede van staat , die over zóó lasterlijk een ' handel geen óóghluiking leed , ter andere zijde . Derhalven , haakende naa een eindt van zóó moeilijk een onrust , begaf zich in 't cabinet , ende ter aanroepinge Góds , *om de bystandt zijnes heiligen Geests , het stillen van den strijdt zijns gemoedts , ende sterking in een opset dat gedijen moght tót heil des vólx , daar hem , van zijn ' lóutere genade , de zórg over bevolen was .* 't Gebedt uit zijnde , ende de zaak met een versch óógh ingezien , quam zijn ' Majesteits verstandt tót schifting , ende ankerde haar besluit . Dat was , Biron rechts te doen verbeiden , 't en ware hy de waarheid van zijn euveldaadt ópenbaarde . Hier op , verwachtende den gezetten tijdt , keerde zy naa de kamer der Koninginne , nam by wijlen haar spel in der handt ; ende verstaande dat de Graaf van Auvergne van daar gescheiden was , ontboodt hem wederom , gaande ondertusschen langs de kamer wandelen . Daar naa zeide , dat het genoegh gespeelt was , ende yeder te vertrekken had ; ging ten cabinet in ; deed Biron daar by haar komen , ende verghde hem , nóch eens voor al , t'ontwimpelen , waar hy met den Hartoge van Savóijen ende den Grave van Fuentes over doende geweest was , hem verzekerende , dat haar ' genade zijn ' misdaadt overtreffen zoude . Biron , gedreeven van de kraft zijnes nóódlóts , ende reukelóós door de hóvaardy , die voor den val gaat , geeft zóó schor een antwóórde als óit , zeggende ; *dat het al te zeer geparst was 't geweten van eenen man met eere ; ende niet anders omgegaan .*

*Birons ontij-
dig kónten .*

*Gróót ver-
mogen des
Konings
over zijne
zinnen .*

*De Koning
bidt Gódt .*

*Goedt be-
sluit .*

*Laatste ge-
sprek des
Konings
met Biron .*

gaan, dan hy verklaart had. Gave 't Gódt, zeide de Koning. *Ghy zijt niet van wille het my te zeggen. Ik zal dan bezoeken wat men uit den Grave van Auvergne kan te meten komen. Gódt geve u goeden avond.* Alzóó scheidde Biron uit het cabinet, ende, treedende ter kamerdeur uit, bejegende Vitry, die zijn rappier aangreep, ende eifcht' het van 's Konings weege. *Mijn rappier?* zeid hy; *my mijn rappier afvorderen, dat het óórlógh verdreeven, en het rijk aan pais geholpen heeft? dat my geen vyandt heeft kunnen afhandigh maaken, zullen 't my mijn' vrienden benemen?* ende bad den Hartógh van Monbafon, den Koning te verzoeken, dat hy 't zelve zijner Majesteit in handen moght' leveren. Maar 't had het nu al wegh:ende de Koning, onbeweeght over een beróuw dat uit dwang draafde, nu de gelegenheid door was van de misdaadt te boeten met bederf der geenen die hem bedorven hadden, deed Vitry aanzeggen, dat hy last te volgen had'. Des moest 'er de Maarschalk afscheiden, die om end' om zagh, maar geen' kans van de vuist in eens anders geveft te krijgen. Zóó men hem heene leidde: *ghy ziet, zeid' hy, hoe men leeft met de goede Katholijken.* Gebraght zijnde in 't cabinet van wapenen, bleef hy, zonder tót rust te willen verstaan, den ganschen nacht, stoffen van zijn' verdiensten; schóldt den Koning voor ondankbaar, ende vervloekte zijn' onbedachttheid: die aller vrienden waarfchouwing in den windt geslaagen had; met uitgelaten tóren, ende zulk bulderen, by buijen, óft hy raazende dul geweest waar. In der daadt, deze oplóópnde zode van spijt en verbólgeneheid lichtten den vertwijfelden mensche 't brein in zulker voege uit zijn leger, dat hy, geduurende zijn' gevankenis, d'eene uure onverschóónelijke schuldtkennende, d'ander uure uitvaarende van zijn' onnozélheit, naulijx vry van krankzinnigheid te hóuden was. Koelmoediger had zich de Graaf van Auvergne. Zóó men hem zijn geweer afvorderde, *Houdt daar, zeid' hy, 't en stortte nóóit bloedt, dan van wilde zwijnen. Had ik dit te gemoet gezien, ik waar lang te bed ende in slaap.* Maar uit des Konings naam werden terftondt brieven afgevaardicht aan vreemde Christe Vórstén, bondtgenóten, landtschappyvooghden, ende Ambassadeurs; om, met de waarheid der zaake, gereedt te zijn voor de geenen, die de gemoeden zóchten in te nemen, met een gevoelen, als óft hy uit was over afbrek der Roomsche kerke, ende, met beginnen aan Biron, de Katholijke heeren, een' voor een', ten ondergang te brengen. Des anderen daaghs ontbood Biron aan zijne Majesteit, dat Bourgognen, zóó zy daar niet in verzaagh, verlooren was, ende, zonder eenigen twijfel, in Spanjaardts handen gestelt zóude worden, door den Baroen van Lux, zóó ras hy van zijne gevankenis vernaame. Misschien heeft hy gehoopt, met deze waarfchouwing, eenigen dank te behaalen. Dan de Koning, zóó men zeid, nam het qualijk, als óft hy hem waande vreez' aan te jaagen; óft ten minsten voor een' rank van overdwaalsche vermetelheid, die hem gelóóven deed, by de landtzaaten zóó gezien te zijn, dat het zelfs aan zijnen stedehouder stondt, zulk een' slip van 't rijk te scheuren. Ende zóude zijne Majesteit hier over uitgeborsten zijn met hóóge wóorden, verklaarende, onder andere; hoe Biron haar wel goede diensten gedaan, maar zy hem, tót driemaal toe, 't leven gebaat had; 't welk in hem quijting van onderdaans plight, maar in haar, als zijnen opperheer, overtóllige weldaadt geweest was. Des zaterdaghs werden de gevangens, te water, naa Paris gevoert, ende in de Bastille gezet. Op den avondt quam ook in stadt de Koning, ontfangen met gekrijs der gemeente, van vreughde, dat het ver-raadt aan den dagh gekomen was, ende de maght benomen, den geenen, die

Biron
gevangen.

De Graaf
van Au-
vergne
gevangen.

die arbeidden om Vrankrijk weder in d'oudé jammeren te doen vallen. Drie dagen daar naa quamen de naaste maagen van Biron, te sint Maur des Foslez, zich voor zijne Majesteit nederwerpen. Uit welker aller naam, de heer van la Fórce geknielt, hoewel hem zijn' Majesteit geboodt op te staan, in dezer voege aanhief: *Uwe klaargebleeke zachtmoedigheid, ó mogenste Koning, heeft ons hoop gegeven, van met smeeken en bidden geenen ondank te behaalen by uwe Majesteit. Wy vallen haar te voet, met den óotmoedt van honderdt duizendt perfoonen, die uwe Majesteit, onder Biron, ten óórlógh gevolght hebben, ende nu al t'zaamen haare barmhertigheid aanroepen, ten einde niet met den armen misdaader in recht getreeder werde. De goedertiere Gódt, de welke uwer Majesteit de króón, die door menschelijke middelen onverwerffelijk was, op het hóoft gezet heeft, wil, zóó hy onze misdaaden niet toereekenen zal, dat wy anderen de hunne vergeeven. Oók is de genade der Koningen hóófsdeught: de genade, de geene die de Vórst verheft ten tóppe des wereltlyken lófs, ende als onder Góds zijde zet. Met overvloed van wóorden zónden wy nóóde verveelen. Uwe Majesteit spaare zijn leeven, ende sluite hem in zóó vailigh een' gevankenis, dat 'er niet te zórgen staa. Vervloekt zy de staatzucht, ende verwaantheid, die den ellendigen mensche, door de wellende hitte der jaaren in 't hóoft gesteegeen, hebben doen tóchten naa schijn van eenen man, daar 't al om begaan ende verleegen was. Maar ghy, goedertieren Vórst, hebt 'er meenigh in genade genomen, die zich gróffelyker tegens u vergreepen hadden. Laat onze traanen ende gebeden quijtschelding van schandtstraf verwerpen, die hy wel verdient heeft, maar ons ende d'onnozele naakomelingen eeuwelyk onteeren zónde. Genade, en geen recht. Haatelyk heeft hy (wy weten 't) tegens den staat gezondicht; dóch meer met wille, dan met werken. Slaat uw meedógend óógh, heere, op zijns vaders, zijn eigen, óók op onze diensten. Zal Biron, naa zóó veel treffelyke daaden voor 't vaderlandt bedreeven, uit verbólgeneheit, tót bóóze zinnen, waar van hy beróuw had mogen krijgen, verleidt zijnde, geslooten vinden uwe genade, die open gestaan heeft voor zóó bittere vyanden, daar u nóóit anders als leed van wedervaaren was? Zónde uw' Majesteit, die vergeetenis der misdaaden geboden heeft, tót geene vergiffenis van quaade gedachten te verbidden zijn? Laat ons beeter hoop hebben van uwe zachtmoedigheid, tót de welke wy nu, zóó vóór den gevangen, als vóór de eere van 't geslught, waar van wy 't gróóste deel maaken, met zuchten en weenen, onze gebeden storten. Toen zy uit hadden, gaf hun de Koning weder onthiet van opstaan, ende dusdanigh antwóórdt: *Nóóit heb ik den mijnen het voorbidden verboden, óft van hunne óotmoedt een afkeer genomen. Nóchtans en zónden, by tijde mijner voorzaaten, niet alleen, nócht vrienden, nócht vermaaghschapte, maar vader, moeder, nócht broeder, voor gelijke gruwelen van misdaadt hebben darren spreken. Ende wilde nóch onlangs François de tweede niet lijdén, dat de Prinses van Condé onder zijn' óógen quaam, om hem, voor haaren man, te voet te vallen. Als ik de barmhartigheid, daar ghy op dringt, wreetheid noemde, ik gawe haar haaren rechten naam. Deze zaak raakt de króón. Betrófze my alleen ende in 't bezonder, mijne zachtmoedigheid zónde hem van zelve te gemoet komen, wen hy zich vernederde: ende, zóó veel dat aangaat, vergeve 't hem van harte. Maar de schulden tegens 't gemeene beste quijt te schelden, dat neem ik over my niet. De staat, ende mijne kinderen, daar ze meestendeel aanhangt, zijn van gróóter verlang: ende zóó ik hier in anders als met ernst handel, zullen 's mijne verzuimel ende achtelóósheit gróóten ondank weten. Overzulks heb beslooten, 't reght zijnen gang te laten gaan. Dóch mooght ghy lieden hem vry alle billijke bystandt doen in zijnen nóódt, ende uw' niterste vlijt, om zijn zaake met reeden te verdaadigen, zóó lang zy**

*Voetval
voor Biron.*

*Konings
antwóórdt,
op voorbid-
den van Bi-
rons maa-
gen.*

ongewezen hangt. Want nóchte den vader voor zynen zoone, nóchte den kinderen voor hunne ónderen, nócht den eenen echtgenóte voor den anderen, als 'er vonnis van Majesteitschenderye over gestreeken is, laten de wetten toe gunst óft vergiffenis te verzoeken. Laat u, bid ik, van al te gróót een' gunst t'hemwaarts, in geen ongunst by my ende de gemeente brengen. Zijn' schande, die ghy zóó zeer zoekt afte bidden, is de uwe niet. Denkt om den Constabel van sint Paul, van wien ik, van moeders zijde, ben afgedaalt; ende om Nemours, van wien ik erf gebeurt heb. Maar om zóó verre niet te gaan, mijn óóm van Condé waar onthalt, had Koning François eenen dagh langer geleefd. Nóchtans en is daarom mijne, óft mijner ónderen eer, van hun, met eenige kladde bespat. Schuld't nócht straf van Biron en zullen óók op u kleeven, indien ghy in getrouwheid, gelijk tót nóch toe, naa behóóren, vóórtvaart. Ende ik ben bet genegen om uwe waardigheden, te dezer óorzaak, te vorderen, als anders. Biron's misdrijf doet my leeder als u lieden. Maar weldaadt met verraadt te lóónen, wie kan 't gedógen, die by zinnen is? Deze laatste wóórd by hem wat heftelijk gesproken zijnde, rees la Fórce, ende voeghd 'er op: Die tróóft, genadighste heere, hebben wy dan, ten minsten, dat hy tegens uwen geheilighden persóon niet en heeft aangespannen. En de Koning, met een kort antwóórdt, doet, zaid hy, uw' uiterste, om zyn' onnózelheid in reghte te verdadigen, ik zal hem draagen zóó veel in mijn' maght is. Toen Biron, die zich hoop gaf, alles waare slechts gedaan om hem ang te maaken, hun wedervaaren vernam, begóft hem de moedt merkelyk te ontglyen. Nóchtans, niet weetende dat la Fin yets uitgebraght had, ontkende alles, wat hem tegen ging: ende wilde zyn stóutlyk te hoof komen, voor bewijsreden van een onbekommert geweten uitgeeven. Derhalven zijne brieven, aan den Koning ende anderen geschreeven, leide men hem voor; ende daar tegens over, om te doen bliken dat het een schrift was, vier geheele bladen, 't een achter 't ander, inhóudende alle gelegenheid van 's Konings ende zijner bondtgenóten zaaken, met opening van wegh ende wijze om den rijke het meeste afbrek te doen, dewelke hy la Fin vertrouwt had aan den Hartógh van Savóijen te bestellen.* Het eerste bekend' hy, hoopende dat het daar al zoude wezen. Maar ziende het tweede vóórtbrengen, bestorf om zyn hóóft, begóft te waifelen, ende verzaakte 't; noemende twee van zyn' gezin, die zyn handt zeer bescheidenlyk, zóó hy zaid, wisten naa te bóótfen, ende omgekóft by zijne vyanden, dit móesten geschreven hebben. Het darde stondt hy, stamelender tonge, toe. Ende door dien d'eerste wóórd van dit, den zin van het tweede vervólghden, zulx zy klaarlijk aan elkanderen hingen, werd hem overstreden, dat óók het tweede zyn schrift was. Entlijk bekende hy het laatste mede; ende naa wat sribbelen, met een beteuter gemoedt, alle de stukken: dóch datze aan la Fin gezonden waaren, om hem te verwittigen wat 'er omging; ende men 'er nu by hing, 't waar geweest omze vóórt op Savóijen te zenden. Als toen, bevroedende waar hy toe gekomen was, viel óótmoedelyk aan 't bidden: *Mijne benijders, zaid hy, om datze op mijn werken niet en vinden, zoeken 't op mijn wóórd. Tót deze reukelóósheid, wijder niet, is mijn belgzucht uitgeborsten, toen my de weigering van 't slót te Bourg in den króp stak. Heb óók alles rondelyk tegens den Koning beleeden, als hy te Lyon was, ende zijne Majesteit het my genaadelijk vergeeven. De welke des gedachtigh (hoop ik) den achterklap van luiden, die nóit, voor Koning óft Koninkryk, yet gedenwaardighs uitvoerden, niet hóóger heffen zal, als mijne ende mijns vaders verdiensten.* Het was de waarheid, dat hy, tót Lyon, op bekentenis eeniger punten, vergiffenis, by monde, van den Koning verworven had; ende,

Biron
bekent.

ende, uit gróótsheid, verworpen 't verstandt des Hartogen van Espéron, die hem riedt daar af bezegeltheit te verzoeken. Ende la Fin, met Renazé, hem overzeggende, dat hy naaderhandt het stuk vervólght had, waaren wraakbaare getuigen, hoewel zy van hem voor vroom gekent waaren, eer hy wist dat d'een hem tegens, ende d'ander uit de gevanckenis ontkomen was. Des haalde men vóórt eenen brief aan la Fin, inhóóddende, dat, *dewijl Gódt den Koning eenen Dauphyn verleent had, men de voorgaande ydelheden uit den zin behóórde te stellen, ende beeter te doen dan óit. 't Welk de gevange tót zijn voordeel trok, als een' klaare bewaarheding zijnes leedtwezens.* Maar 's Konings procureur besloot daar uit, dat hy den handel hervat had; gemerkt de brief van zóó veel jonger dagh was, dan de verleende genade. Oók lóóchende de betichte niet, yet voor den Koning versweegen te hebben, uit waan dat het genoegh waare, zonder, 't geen hy zich schaamde, van punt tót punt over te haalen, zijner Majesteit in 't gemeen te verklaaren, hoe de weigering van 't slót te Bourg zijn gemoet in staat gebraght had van alles te zeggen ende te doen. Ende alhoewel hem zijne Majesteit quijtschelding toegestaan had, zóó was hy nóchtans in gebreke gebleeven van de levering der zelve, ende brieven te vervólgen, zonder de welke alle vergiffenis onvolkomen, ende, in rechte, krachtelóós is. Waar op vonnis gevelt, ende hy verwezen werdt, *Birons verwezen.* om onthalt te werden, in 't openbaar, op de plaatse van Greve. Dóch de Koning, om de smaat te krimpen, ende misschien voor beroerte beducht, in zóó vólkrijk een' stadt, ende allerlei zinnen, beval het binnen de Bastille uit te voeren. Alwaar hy zich onvertzaaghdelijk, maar vol wrevelheids, ende niet rustigh, ter dóódt begeevende, het leeven liet. 's Hartógen verbeurde goederen schonk zijne Majesteit aan zijnen broeder: ende als men hem, van wege der rekenkamere, eenigh vertóógh daar tegens deed, verklaarde zy, te begeeren, dat het blecke, hoe zy Biron, nócht om geldt, nócht om goedt, had doen aanklaagen, maar op dat zijne straf ten gemeinen spiegele diende: ende, dewijl zijn broeder dien ter eene zijde voor óógen had om 't quaadt te schuwen, wilde zy, ter andre zijde, den zelve, door deze weldaadt, tót weldoen verwekken. Zy zeide vóórts, in 't bezonder tegens twee perfoonen, *Men zócht my te doen gelóóven, dat, indien ik toeliete dat Biron ter dóódt gebrógh't wierde, mijn hófwoest zónde blijven, om de gróóttaching, waar in hy den edeldom, en de edeldom hem hield; ende nóóit zag ik het heerlijker gestóffeert van adel, mits elk tracht te tóónen, dat hy zich nóóit met het vloekverwantschap mengde: 't welk ik meer dante vrede ben aan te neemen, hoewel my het tegendeel 't over bekennt is.* Karel Hebert Birons geheimfchrijver, het heftighste pijnigen, stijfzinnelijk ende zonder yet te bekennen, uitgestaan hebbende, werdt tót eeuwigen kerker gedoemt; ende, door 's Konings goedertierenheid, daar naa vry gelaaten. Maar, verhardt in den haat zijns vaderlandts, trok naa Napels; daar al, wat om móórdt óft dóódtflagh uit Vrankrijk vlughten moest, heenen zakte; ende een gespan van boevejaght, onraadt, ende heillóóze aanslagen bróuwende was, tót schennis van den staat, ende perfoon des Konings. Ondertusschen, *Bourgognen gestilt.* Laverdin zijne wapenen zien, ende Ianin zijne reedenen hóóren laten-

Italien naa Nederlandt daalde, bestaan hebbende zijnen meester t'ontschuldigen van verstandt met Biron, kreegh t'antwóórdt: *dat zy d'onderhandeling niet steuren wilde; maar luttel sloot, den Graaf van Fuentes, buiten last zijns Konings, zóó gróót een geldt aan dit bedrijf te kóst geleidt te hebben.* Niettemin, toen alles beslecht was, quam hy, met een nergens afwetend gelaat, den Koning over den goeden uitkoomst begroeten, alzóó wel als de gezanten van Engelandt, Schóotlandt, ende Venetien. De Aartshartógh Albert zócht óók, al den haat zóó vervloekt eens onderwindts, van zijnen hals op Fuentes te schuiven. Jaa wilde de Hartógh van Savóijen voor vry daar van aangezien zijn. Maar zijn Ambassadeur wérdt met mageren welkom bejegt. De Baroen van Lux, te hoove ontbooden, maakte zich t'zoek, gevende aan Janin t'antwóórdt, dat hy zich qualijk in zijn hópmanschap gequeeten had, met den sóлдаat (Biron meend' hy) aan te voeren, zonder hem daar af te helpen. Des de Koning, begeerigh uit hem te verstaan 't geen daar meer schulde, ende, naa 't wantrouwen op la Fin, gehandelt was, hem vry komen ende keeren beloofde. Waar op hy zich vinden liet, ende alzóó had, dat hem alles vergeeven, ende zijn staat bevestight werdt. Maar de Baroen van Fontanelles, beruchtight met struikróóf en tróuwloósheden gepleeght in de laatste óórlógen, ende door list in handen geraakt zijnde, werdt geleebraakt, ende half levende op een radt geleidt: anderen met de kóorde omgebraght, óft in gevankenis bewaart. De Graaf van Auvergne, alle middelen van verlósing overleggende, vondt gereedst zijne makkers te melden; ende, met ongeveinst beken, 's Konings ongenaa te verwinnen. 't Welk hem gelukte. Onder anderen werdt óók bedraagen de Hartógh van Bouillon, op wien de Koning, van over een' wijle quaad óógh hebbende, al in 't laatste reizen naa Poictiers, gevallen was met hóóge wóórden, hem overhaalende als eenen goetgunner der wederhóórigen. Ontbooden zijnde, schreef hy eerst, *te zullen verschijnen: daar naa bad den Koning, zijnen aanklageren, als eerloózen luiden, geen gelóóf, maar de kennis zijner zaake te gunnen der kamere van Castres, dieze, weegen zijner woonstadt te Turenne, toequam.* Hier op deed hem zijne Majesteit weten, *'t en quaame noch op geen te recht staan an: maar zy begeerde, mondelings, hem ende zijne verdadighing te hóóren.* Hy, niettemin, vertóónde zich ter kamere, die hem des bescheidt verleende, tót gróót onbenoegen des Konings, hoewel zy, op zijn verbódt, de zaak geweigert had aan te nemen. Bouillon, derhalven, spoeide zich wegh; geraakte t'Oranjen; van daar, niet zonder gevaar, te Geneve; ende vóórt tót Heidelbergh. Maar de Koning, nergens slinksch, afziende, dat, gelijk Biron's belasting van eenige Kathólijken misduidt was, dit vervólgh tegens Bouillon, de Gereformeerden wel ontrusten moght, ende mißchien der Koninginne van Engelandt argh vermoeden geeven, vondt goet, door zijnen gezant, met haar op het stuk te raadspleegen, verwachtende villicht van een' Oppervórstin niet anders, dan dat zy den onderzaate geene twist tegens zijnen Koning zóude kunnen ten goeden hóuden. Dóch zy, naa voldoende dankzegging, voor dat hy, boven gewoonte der Vórsten, haar had willen kennen, in 't effenen van geschil tusschen hem ende eenen zijnen onderdaan, liet, volle rondelijk, antwóórdten, *dat, haars óórdeels, verre zagh, zonder breeder blijk, de waardigheit zóó eenes persóons te raaken: ende dat zijne Majesteit beter doen zóude, aan 't wenden haarer wapenen tegens den Spanjaardt, die staadigh doende was binnen, ende buiten 's ríjx, met haar onrust ende moeite te bescheeren.* De Koning, hoewel hem dit qualijk smaakte, verborgh

Bouillon in ongenade.

De Koning raadspleeght van Bouillons zaake met de Koninginne van Engelandt.

Antwóórdt der Koninginne.

Verborgh zijn mishagen : ende deed , ontrent den zelveu tijdt, den Prins van Ióinville , betight van eenigen muithandel , verzekeren , ende stellen in bewaarnis van zijnen broeder den Hartoge van Guise ; mitsgaders alomme weten , dat deez' ende alle die van zijnen huize zich dezer misdaadt niet en hadden gemoeit. Gelijk óók de Prins, t'hunner bede, ende ten aanzien zijner jonkheid , daar naa in genaade genomen werdt. De Spaansche listen , tegens den Koning ende zijnen staat , gelukten niet beter buiten dan binnen 's rijkx. Want , naa dat de Graaf van Fuentes zich in velerlei voegen gepijnt had den handel om te stóóten, overquaamen de Zwitfers ende Grizons, die hun verknócht zijn , met de Françoizen, tót rekking van d'onderlinge verbintenis , ende schikten , om den eedt te doen , veertigh gezanten naa Paris. Daar werden zy heerlijk onthaalt : zelfs van stadts weege , met zulke kósten , dat de wethóuders , omze gemakkelijker te vervallen , zijne Majesteit verlóf baden om eenigen tól op de aderen der springbronnen te mogen heffen. Maar de Koning schoof dezen last van de gemeente, zeggende : *vindt eenigh ander middel ; 't en is maar 't werk van Iezus Christus , van water wijn te maaken.* Óók vertrokken zy niet zonder treffelijk beschonken te zijn , ende yeder met eenen keeten ende penning van góudt dat in 't rijk gevallen was. Name-lijk , zijne Majesteit alles doorziende , dat yet bybrengen moght' , om de gemeene ende besondere middelen te verzwaaren , had óók órde gestelt op 't stuk van mijnen : welker eenige , dit jaar ontdekt , zich wonderlijk schóón op deden : alhoewel de geschepte hoop , daar naa , te rugge stoot , overmits de onkósten van 't zuiveren. Want , onder zóó teerigh een vólk , liep 't arbeidslóón hóóger , dan 't voordel opwerpen kon. Ende , de menschen tót slaverny te dwingen , staat der Christenheid tegens : 't en zy eenigen op de grenzen van Europe , door 't hanteeren der ongelóóvigen , tót de woestheid hunner zeden veraart zijn. Ende , gemerkt spaaren de reedste ende wiste winning is , geboodt zijne Majesteit in allen onderhandel ende openbaare schriften, vóórtaan , de geldsommen te begróóten by ponden van twintigh Fransche schellingen , die zóó veel als Hóllandische stuivers doen : met inzicht , dat de lieden zich vergapende aan 't getal , zonder der penningen waardy t'overwegen , te schotiger in 't spillen werden , door 't reekenen by króónen , 't welk in den jaare 1577 was ingevoert ; ende dat op dezen óuden voet , als der zuinigheid naader , 't gemeene nut best te vorderen was. Maar d'ervarenheid is 'er tegen geweest. Want , zijnde het Franssche pondt , gelijk de Hóllandtsche gulde , geen lijffelijke , maar slechts ingebeelde ende in naam bestaande munt van twintig schellingen , zóó vólghde , dat , als de króón , ende andere wezentlijke penningen , in hunnen gang eenige schellingen quaamen te rijzen , de geenen die ponden schuldigh waaren , met zóó veel min metaals betaalen konden , als de oversteigering , aan schellingen , op yeder króón beliep. Welk open tót voordel de begeerlijkheden der baatzoekeren gaande maakte , ende menigerlei vondt vóórtbraght van snóóde trecken , om verscheiden muntwerk , boven de zetting , ende uit der mate , op te jaagen. Waar door , niet alleen de geenen , die hun inkomen in gelde óft veel uitstaande schulden hadden , leelijk te kórt quaamen : maar wezende alle kloeke penningen opgezócht , aan zwakke verwisselt , ende ten lande uitgevoert , óók de gemeene welstandt de neep vernam van zóó schadelijk een woeker. In Slaghtmaandt dezès jaars 1602 wies de Koning weder in

*Verbondt
met de
Zwiflers
verlengt.*

*'s Konings
eerste dóch-
ter gebooren.*

*Geneve
besprongen.*

stichting van verbintenissen, te stade komen. Maar in Wintermaandt zag hy gróóte zwarigheid te gemoet, ter óorzaake dier van Geneve, de welke, besprongen staander vreedde, door den Hartógh van Savóijen, by nacht, hoewel de aanflagh mislukte, waande een geduurigh óórlógh te hebben, ende t'hunnen bystandt de krachten zijner Majesteit. Deze begaan, om zóó wel te verhoeden den haat ende opspraak, geschapen te rijzen uit een' bescherming, onder de geestelijkheid; als om te weeren de smaadt, van, in de nóódt, t'ontvallen den geenen, die zich op haar' hulpe verlieten, riedt hun den pais te hervatten: ende, nóchtans schuw van zich des gróótlíx te moeijen, beval den Zwitseren dien handel; op welker naam zy entlijk voltrokken werdt. Het hóf braght met weelde den winter over, bedoven in danssen, mommerijen, en tóónneelspeelen. Ende de Koning, genegen tót blijgeestigheid, als d'onleede wat af liet, was niet qualijk vermaakt met zóódanigh slagh van uitspanning. Daar beneven hieldt hy voor burgerlijke meêwaarigheid, onder de genuchten der gemeente, somtijds een van den hóóp te wezen: ende ging by wijlen ter schóuwplaatse, daar yeder voor zijn geldt in magh, dóch bequaame zitplaatsen afgeschoten zijn, om Isabella Andreini, een' naamhaftige poëtin uit Italië, met haar gezelschap, hunne personaadjen te zien uitbeelden. Oók was hy zóó effen van inborst, dat schorheidt van stijl nócht stóf op zijn hart en hefte, hoewel dat vólk daar menighmaal te ruig mede doorgaat, nijver om den naam van hun schamper vernuft, met de mare der doorluchtige luiden, te scheepen ende t'zeil te helpen. 't En zal niet ongerijmt zijn, onder de rijkelijke proeven van zijne rechtschapenheidt, hier af een staaltjen te tóónen. Komende, te zeekeren daage, met de Koningin, in 't spel, dat reeds begonnen was, scheidden 'er de gezellen uit, zeggende, zy zóuden, ter liefde zijner Majesteit, een nieuw beginnen. Vóórts vangen een kluft aan, van eenes Vórstens markt-ganger, die visch, naa zijns meesters mondt, zócht. Men braght der allerlei ruim op, zonder kósten te spaaren, ende vraaghde wat hem aanstondt. De markt-ganger, stuk voor stuk beziende, liep 'er al over heen. Entlijk, vindt een Maquereel. Dat wóórdt beteekent oók kóppelaar op Françoís. Toen tast hy toe, zeggende, deez' is voor gróóte heeren, ende geen lekkerny, ter wereldt, bet hunne gading. Ende liet de Koning ongemerkt heenen gaan deze scheut op zijn' boelaadjen, ende t' verheffen van zommigen, die men dacht dat stóf leverden aan zijne lusten; die hem zeeker te maghtigh waaren. Deze zwakheidt is boven al gebleeken aan zijne handeling nevens de joffróuw van Antragues, die over schriftelijke tróuw belóften, op voorwaarde zóó haar eerste een manlijke vrucht viel, dat juist wezen wilde, versteeken bleef. Wel is waar, dat 'er, om haar' moederlijke afkoomst, ende andere inzichten, meer aan 't hóuden zoude misdaan geweest zijn, dan aan 't beloven: ende de Koning, naa de wetten des rijx, aan zóódanige overgift, zonder kennisdraagen van 't Parlement, niet gebonden is. Dan 't gemoedt hóudt scherper vierschaar. Maar der sterffelijken lót had' zijnen eisch niet, 't en waare daar yet aan mangelde: ende zóude de mensch door volmaaktheit zijn maaksel verliezen. 't Geen naaft aan de geregeltheit was, hy bejegende, zonder zwaare óorzaak, nóit wederwaardelijk de vróuwen, die haar tót zijne genuchten hadden overgegeeven; maar begenadighde de moeders met de kinderen: ende echtte den zoon by haar geteelt, dien hy den naam gegeeven had van Gaston van Fóix, weege der doorluchtige gedachtenisse van dien treffelijken Veldtoverste, hebbende in zijnen tijdt, voor de vervulling

Kluft.

*'s Konings
effenheidt.*

*'s Konings
natuurlijke
zoon, uit de
joffróuwe
van Antra-
gues, geëcht.*

vulling zijner mannelijke jaaren, Italien met ontzagh vervult. Welke wettighmaaking vast even verreging, als die van Cæsar Hartoge van Vendosme, voor heen gepleeght, eer des eenigh exempel was : te weten , dat hem vry stonde , goederen te eigenen ende te erven , uitgenomen des rijk ; mitsgaders staten van aanzien en de waardigheid te bekleeden. Daar naa deed zijne Majesteit een reis op Metz , ende veranderden aldaar de oversten van stad en slót , ter zaake van zeeker geschil , te hóogh gelóopen om langer te staan , tusschen hen en de burgers. Met eenen leidde zy ter neder het óórlógh gerezen tusschen den Cardinaal van Lóthringen ende Hans Ieurien van Brandenburgh , om 't Bisdóm van Straasburgh. In de goede weeke wies de Koning de voeten van dertien arme mans personen ; kusteze , diende hun ter tafel van zijne gerechten , ende hing aan yeders hals een' bórs met dertien zilvere franken. De Koningin had zich al aleens nevens gelijk getal vróuwen , uitgezondert , datze maar halve franken omdeelde. Een' schóone staatsi ; zóó der een onder Koninklijke óft kerkelijke vernomen wordt : als die de verwaantheid des hómoedts doet zwichten , ende het reênvergetele geluk op zijn' ronde voeten zien. De Iesuiten , verwitticht dat de Koning eenighsins begon te luisteren naa hunne goetgunners ten hoof , en sliepen op deze gelegenheid niet ; maar hem , (gelijk de harten der menschen door aandacht van gódtvruchtigheid ontlaaten) hunnes bedunkens , op zijn weekste , nemende , maakten , ten zelve daage gehóór in 't cabinet te krijgen , om door een' langduurige reeden te beweeren , dat men hun t'onrecht móórdadigheid , erfjagery , staatzucht , naagegeven , ende Vrankrijk verboden had. Ignatius Armandus , hun Provinciaal , hoewel de Koning hem beval te rijzen , voerde 't wóórdt , gebogener knie ; ende smeekte , op een' wel óótmoe-dige wijze , om gunst , zijne goedertierenheid. Zijn' Majesteit liet hem uitzeggen ; ende antwóórde kortelijk : *Ik wensch den Iesuiten geen quaad. Gun ik des eenigen mensche , het koome my over. Mijn hóf van Parlement heeft yet tegens u luiden beslooten. 't Was niet zonder rijpen raadt. Vóórt ontving hy , by geschrift , 't geen by monde gesproken was , gaf hun goede hoop , ende verlóf aan Armand ende Cótton , om by hem , tót Paris , haar' zaak , daar de Paus in arbeide , ende vóórts gekent diende , te vervóolgen. Wijders toogh zijn' Majesteit op Nancy zijne zuster ende den Hartógh van Lóthringen bezoeken. Van daar , naa 't bezórgen der grenzen , tot Paris gekeert zijnde , viel weder met gróóten yver aan 't bevlijtigen van de gemeene welvaart. Ende gemerkt wat 'er , door 't verkóstelijken der kleedinge , gelds naa vreemde óft vyandtlijke vólken ging , deed zy alomme , daar 't de lucht leed , den zijdworm ende menighte van moor-bezien planten. Voerde óók het linneweven ende tapijtwerken , het bakken van glaazen , ende aarde varen in ; lókkende door voordel ende vryheeden de arbeidsluiden van buiten. Schilders óók bestondt zy aan te fókken. Al 't welke t'zaamen gehaalt , om 't leven in de besondere bórgen te brengen , zonder 't welke des rijk inkoomen aamechtigh is , óók stilzwijgende voor zalve diende op het scheursel der gemeente. Want zy , aan deze ende andere konsten , neringen , ambachten , handtgebaar had tegens de leedigheidt , die haar , dartel ende beróóit maakende , tót miterij en tweespalt , ten laatsten binnelandtsche óórlógen , deed draaven. Om de geleertheit ende wetenschappen te doen bloeijen , verzagh ze de Koning met uitnemende leeraren : de leeraars zelf met behóórlijk onderhóudt. Stelde óók schoolen in , van rijden , schermen , danssen , ende ander' eerlijke oeffeningen , onder meesters van zeedigen wandel ,*

*De Koning
te Metz.*

*Schóone
staatsi van
voetwaf-
schen.*

*De Iesuiten
zoeken ge-
nade aan
den Koning.*

*'s Konings
antwóórde
op der Iesui-
ten bede.*

*Planting
van voerin-
gen en hand-
werken.*

*Geleertheit
gevórdert.*

*Orden op
de lijfoeffe-
ningen.*

op

op dat den aankomenden adele ende andere jeughdt daar af niet anhangen bleeve, dan dat hun pafte ende betaamelijk was. Nóch gaf hy verfcheide wetten: als, tegens de warzoekers, die, om de ftraf van 't uitdagen t'ontgaan, zich gelieten by geval elkanderen t'ontmoeten, ende handtgemeen te worden, uit krakkeel gerezen opftaande voet: tegens de bankeroutiers, die voordel doen met achter uit vaaren. Welker zommige op galeijen gefmeten, óft met andere fchandtteekens geftraft werden. Verboodt óók, om de huisluiden in de uiterfte armoede van de uiterfte ftrengheid te vrijen, ploegh, wagen, paarden, óft ander gereedtfchap, ter landtbóuwerije dienende, aan te ftaan over fchuld van fchattingen. Ende, voor óógen hebbende de gróótheid, waartoe de Pórtugeefche rijkdom ende 't Spaanfche geweldt zijn opgefchoten, door 't geluk der zee, zondt hy den heer van Mons, naa 't landt datmen nieuw Vrankrijk heet, om t'ontdekken wat daar voor fchatten in de aarde leggen; mitsgaders den landtzaaten het Chriften gelóóf te verkondigen. Daarentuffchen waaren die van 't Gerefórmeeerde te Gap vergadert, beezigh in 't hervatten van den menighmaals gemiften toeleggh, om met de Luithersche t'overkomen. Tót vordering van het welke zy goedt vonden ende beflooten, in de belijdenis hunnes gelóófs te fteflen, dat de Paus Antichrift was. Een punt daar zich zijne Majefteit aan ftiet, die deze kragtigheid van yver, met de mildheid der liefde, wilde gebroken hebben; niet alleen geen paaijen aan den Paus ziende, maar óók fchadelijke argernis onder zijne onderzaten t'ontftaan, zóó men 't dus in 't tóp zette. Ingezien óók 't behulp dat d'onderhandeling der menfchen heeft aan gerijf om over wegh te geraaken, deed hy, naa den eifch van de gelegenheid der geweften, koetswagens, óft huurpaarden fteflen, van plaats tót plaats; in veuge, dat alomme galijk reizen was. Maar het flót te Fontainebleau, de Louvre, ftadt van Paris ende andere plaatfen, heeft hy met treffelijke timmeraadjen verheerlijkt; naatredende, in dat deel, de pracht ende breedheid van Françóis den eerften, zijnen óudóóm; daar hy eenighfins van gedaante naa zweemde, ende niet nóóde by geleecken was. Daar benevens beftondt hy, een werk van gelijken nut als gróótdadigheid, de ftróóm der Lóire tót aan de Seine te brengen, door een' vaart van Bryare tót Montargis, dat negen mijlen graavens was: om de grove waaren, naa Paris gaande, van vracht te verlichten; 't welk, by zijn leeven, op twee mijlen naa, voltrokken werdt: infgelijx de moeraffen van Guienne met waterloozing te verzien, ende tót vruchtbaarheidt te brengen. Dat meer is, hy begreep de Garónne opwaarts tót Narbonne toe te leiden, om de kóómanfchappen uit de Middelandtfche zee, te water, in den Ocean te brengen, zonder den ommeweggh, door de engte van Gibraltar, te doen: ende aan dezen arbeit, alle landtlóópers ende leeghgaande geboeft van Vrankrijk, te zetten. In Lentemaandt, des jaars 1603, overleden zijnde Koningin Elizabeth van Engelandt, die in ftaat, in perfoon, in geluk, alle Prinfeffen van den aardbodem beneden zich gezien heeft: ende tót de króón geroepen Koning Jacob van Schóotlandt, zondt zijne Majefteit aan hem de Markgraaf van Rófný, in zeer aanzienlijken geleide, om den pligh van 't medetreuren over de geflorvene, ende van gelukwenfchen aan haaren naazaat te doen. Maar zy nam voor onbuurlijk, datmen in Spanjen de kóómanfchappen met eenen tól van dertigh ten honderdt belaft had, ende om hun te doen begripen, dat hun nócht vryer nócht gelegener was den handel te bederven, dan anderen, ftelde gelijke dertigh op de waaren die uit Spanjen ende 't gebiedt

Wetten tegens de warzoekers.

En bankeroutiers.

Uiterfte recht tegens de huifteenen verboden.

Verzoek van 't geluk der zee.

Ommódigh gelóófspunt.

Gerijf voor den reizenden man.

Timmeraadjen.

Vaart gegraven.

Moeraffen te droógen. Toeleggh van een weldig werk.

Dóódt der Koninginne Elizabeth van Engelandt.

De Koning doet den Spanjaardt zijne tóllen minderen.

biedt der Aartshartogen in Vrankrijk quamen, óft derwaarts gingen. Niet-remmin hieldt de Spanjaardt zijn endt, tót dat, als zijne Majesteit, in 't jaar 1604, alle onderhandeling verboodt, de zaak, door tusschenspreken van 's Paus Gezant, die vóóder vreesde, werdt bygeleidt. Dóch, eer 't zóó wijdt quam, werdt het den Koning uit der maate moede gemaakt, ende ter óóren gelóópen van de kóópluiden, met klaagen en kermen over den stillstandt der neeringe. Al 't welke, mitsgaders 't achterdeel in zijne tóllen, hy met gróóte dapperheid overzette, ende den óórber boven d'op-
 spraak. Een standtvastigheidt, by gebrek van de welke meenighmaals
 zwaarder schennis over den Staat komt, dan men door wel glimpige daa-
 den van óórlóge, verwinnen kan. De Iesuiten ondertusschen en sliepen
 niet op de hoope hun, 's jaars te vooren, verscheenen. Laurens Mai, een
 der voorneemsten onder hen, om zijne Majesteit te porren, had haar jóx-
 gewijs toegeschooten, dat zy traager was in 't volbrengen haarer belóf-
 ten, dan de vróuwen die heele negen maanden zwanger gaan. Waar op
 zy kluchtelijk r'antwóórdt paste, *dat de Koningen langer draagen dan de*
vróuwen. Der waaren te hove die veel voor hun dedden. Villerói riedt
 belóften aan den Paus te hóuden. La Varenne, die meer vermoght, ende
 door de behaaghlijkheid der hófdiensten, in blaakende jonste stond,
 hieldt 'er driftigh op aan, door inzicht van eigen voordel, ende om la Fle-
 che, zijn vaderlandt, daar hy overste was, een' plaats óók daar zijn' Maje-
 steits hart over hing, als die waande dat hem zijn' moeder daar ontfangen
 hadde, door school ende gesticht t'hunnen verdoen, met vólk te verrijken.
 Zeeker, de Koning, bevel om hen weder in te laten gegeven hebben-
 de, toen die van 't Parlement hem hunne reedenen van bezwaar in 't ver-
 kundigen des zelveu quamen voordraagen, verklaarde hun met minne-
 lijke woorden, dat de zaak geensins in haar geheel, maar den Pause over
 vijf jaaren toegezeit, ende men nu entlijk der voorwaarden eens gewor-
 den was. Ende werdt gelóóft, dat men in 't hóf van Rome, niet door de
 echtscheiding van zijne Majesteit ende Margarite van Valóis had kunnen
 zien, zonder dit punt over te geeven. Anderen vertróuwden 's Konings
 voorzienigheidt toe, dat hy niet door enkele genegenheid tót herhu-
 wen, in zóó bedenkelijk een' verandering bewillight had, maar raad-
 zaam gevonden, door weldaadt de vrundtschap te winnen, van de gee-
 nen, tegens welker vyandtschap geen verzeekering te vinden was. Want
 wat zóude de scharpheid van vervólgh, ende 't bannen hunner maat-
 schappye baaten, als d'een' óft d'andere krankkóp, die, leevens wars door
 wroeging zijner schelmeryen, zich hadde laten diers maaken, dat zonden
 met gruwelen te boeten, ende aan Vórfstenmóórdt de eeuwige zalig-
 heid te verdienen zy, verhardt in zijn' dóódt wilde lóópen, om 't leeven
 zijner Majesteit mede te sleeten? Alzóó was Henrik de derde, door den
 vervloekten munnik, juist geen Jesuit zijnde; alzóó de Prins van Oran-
 jen, door den stijfzinnigen bóóswight, in 't midde van lijfwaght, besloote
 stadt, getróuwe burgery, ende een landt, daar men van dat vólk niemant
 vernam, onverwachter wijze, omgebraght. Lichtelijker had men den
 heelen hoop te verdrijven, dan elcken bezonder van hun, óft hunne zen-
 delingen te weeren. Wel stondt te bekennen, dat hun binnen 's rijx het
 óórblaazen ende opruijen der gemeente reeder was. Maar als de Paus dat
 uit wilde, had hy andere órden, ende bitterheidts genoegh t'zijnen dien-
 ste. Ende gemerkt de Spanjaardt, door 't heulen met hun, zóó dapper zijn'
 dingen deed, konde men niet beeter, dan hem schikken eene streek in de
 rechte, ende in hunne jonste voor te gaan: wezende in 't stuk van staat,

*'s Konings
 standvaste-
 heid: te-
 gens op-
 spraak.*

*Deftige
 quinkslagb.*

*Iesuiten
 in 't rijck ge-
 laaten: ende
 om welke
 reedenen.*

nócht makkelijker middel, nócht onargerlijker om zijne wederparty te kort te doen komen, dan dat men den zelve wegh op, dien zy houdt, ende haar voorby streve. Hier benevens wilde de Koning gelóóft hebben, gelijk wel waarachtigh scheen, dat hy 't gevaar zijnes perfoons weenigh, ende zijn leven achtte in Góds geleide te zijn. Zóó ging dan hunne wederkoomst voort: dóch op zulk eenen voet, datmen den aanstóótelijken gemoeden gróótelijx te gemoet quam, met de vroetheit der voorwaarden. Maar, gelijk gebeurt daar men qualijk beheerbaare mogentheden inruimt, help weenigh worstelens hen door deze belemmering, ende de besprooke punten in vergetelheid. Scheen óók de Koning te verstaan, datmen niet aan hen had, zóómenze maar half had; ende zette zich omze t'eenemaal te eigenen, ende zich, door overvloedige weldaden, giften, en gunsten verknócht te maaken. Zóó werdt dan tót la Fleche de hóóge school, ende een trefflijk gesticht t'hunner woonstede opgerecht, rijkelijk begaaft met jaarlijx inkomen; mitsgaders een kerk op 's Konings kósten begreepen, alwaar, naa hun overlijden, zijn hart ende dat van de Koningin, zóuden hunne begraaffenis hebben.

Alexander, natuurlijke zoon des Konings, wordt gestelijc, ende Ridder van Malte. 's Konings zuster sterft.

Onheuisse heusheid van 's Paus boode.

Vóort hieldt hy een' heerlijke staats met zijnen natuurlijken zoon Alexander, hem in de Ridderlijke órde van Malte bestedende, met belófte aan den Prior van Vrankrijk, wiens plaats den jongen heere toegeleidt werdt, dat hy, t'zijne zefstien jaaren, d'inwijding van waarde zóuw hóuden. Onder 's Konings genughen quam vallen de bitterheid der boodschap van de dóódt zijner zuster, Hartoginne van Bar, tót Nancy overleden. Haar leven was met vleijen verzuimt, ende door 't verwerpen aller raden, dewijl de artzen ende zy zelve alle schijnbaarheid van gevaar voorby zaagen, uit genegenheit van haar te hóuden aan de hoop datze zwanger ging. Een deughdelijke Vórstin, ende in hóóger eeren gehóuden by haaren man, dien zy uitnemende liefde toedroegh, ende schóónvader; niettegenstaande 't verschil in gódsdienst. Deze droefheid trof zijne Majesteit zulks, datze blijken deed hoe zy haar had bezint; tegens 't gevoelen van de geenen, die hun lieten voorstaan, dat, als zy haaren broedere zeer ter harte gegaan had', hy zóude haar, volgend' zijn' moeders begeeren, tijdelijker hebben uitgehuwt. Andere Gezanten, voldoeningshalven, in den róuw verschijnende; liet hem de boode van den Paus verstandigen, *dat hem qualijk passen zóude droefheid te tóonen over 't verlies eener persoon, die nóoit wel gestaan had met zijn' Heiligheid.* Waar op zijn Majesteit deed antwóórd, *haar meening waar niet, hem, dien aangaande, wet te stellen, maar zóude zich aangenaam zijn, dat hy zich dan zóó lang van haar gezicht wilde onthóuden.* Des de boode, ongeirne van gehóór versteeken, bedacht eenen vondt, om, buiten misnoegen zijns meesters, de fleur te vólgan: ende quam, met de treurkleederen aan, zijner Majesteit vertóonen, *hoe anderen over 't lichaam, maar zijn meester over de ziele róuw droegh.* Ik, viel de Koning uit op zóó hard een' rede, *vertróuw dat mijn' zuster behóuden zy. Want Góds genaade maghtigh geweest is, om haar in den laatsten snik ter zaligheid te bekeeren. Dat, zeide de Gezant, is, heere, meer een overnatuurlijk, dan een natuurlijk redeneren;* ende traaden zy vóort in andere stóf. Ondertusschen duurde d'ongetróuwe pais. De Koning, op den naam van de penningen te betaalen, die hem de Hóllanders, in zijne behoefstigheid, verstrekt hadden, quam hun jaarlijx dapper te baat in de kósten der óórlóge. De Spanjaardt besteedde zijn geldt aan 't omkóópen van 's Konings dienaars, ende won zekeren klerk van den Secretaris Villerói, die onder 't gezin eenes gezants in Spanjen

Spanjen gewoont had, door wien hy 't óógh kreegh in de geheimenissen van 't aldergróóste bedragh. Maar de verrader, zich ontdekt hebbende tegens zeekeren balling, die 't uitbraght om zijn landwinning te verwerven, stak op de vlucht, ende scharpelijk vervólgh zijnde, geraakte in 't doorwaden eener stróóm te snevelen. Het lijk werdt door vier paarden aan stukken gescheurt. Daar was 'er die gelóófdén, dat hy zich zelve uit wanhoop verdrónken had, ende die op deze gelegenheid aanielen, om der eere zijnes meesters een' streep te geeven, ende zijn tróuw verdacht te maaken by den Koning. Maar hy zelf tróóste Villeroi, hier over uit der maate moeijelijk zijnde, ende verstikte den achterklap. Maghtiger ongemak ontstondt zijner Majesteit uit de dwangelóósheit haarer minne, ende de warzucht des Graven van Auvergne; de welke, hebbende sedert zijn ontslaaken uit der hechtenis ende Bastille, nieuwe gelegenheden opgezócht, óft aanveirdt die by geval voorquamén, tót d'óuwde nukken gekeert was: een onrust in den aardt, radt ter handt, schalk, schrandér, ende den Koning niet onaangenaam om zijn' snedige boertigheid. Henriette van Balsac, dóchter des heeren van Antragues, Markgravin van Verneuil, zijn' zuster van moeders zijde (want hy een natuurlijk zoon was van Koning Karel den negenden) puikschóón, maar zijner Majesteit nóch bet gevallende door haar' leevendigheid van geest ende spitsheid ter taale, had, te mildt met haare gaaven, de schótsheid wat te gereedt, ende weenigh weetenschaps van heuffchen mondt te voeren. Ende liep haare fierheidt zóó hóógh, dat zy zich niet onthieldt van de Koningin te tergen: daar de zaak vereischte, datze, door allerlei wijze van eerbiedenis ende onderwerping, op haare gunst toegelidt hadde, om den naaryver der liefde, met geen' kriegelheidt van achtenis te stijven, ende zich erkentelijk te bewijzen voor de gevoeghlijkheid haarer Majesteit; die zeker zóódanigh was, dat zy 's Konings openbaare vryaadje, zijn vrundlijkheden, en voordienen aan haar, over volle tafel, met goeden óóge ende doorstaanden gelaat aanzagh. Ende 't en had geenén schijn, dat zy 't innerlijk anders neemen moght', gul van harte, en te rondt om veel te veinzen. Jaa d'onvoorzienige joffróuw, om quansuis bet dan een boel te strekken, liet zich verluiden, *dat haar Dauphin, willende zeggen haaren zoon, wettigh genoegh was; een andere moght' zórgen hoe zy den haaren geécht kreege*: ende draagende haaren roem op de tróuwbelóften, die zy van den Koning had, geschreven met zijne eigene handt, ende onderteekent by de zelve, mitsgaders de voorneemste amptluiden des rijx, (zóómen zeide) liet des niemant gebrek lijden. Door alle welke vermeetele dertelheden zy der Koninginne de belgzucht aanjoegh, die zóó veel te heviger ontsak, als de zelve dacht beeter bejegening verdient te hebben, ende dit spel aanzagh voor een half aanhangen van pleit, over de wettigheidt van haar huwelijk ende kinderen. Dit had de Markgraavin wel haast afgezien; ende dieper duchtende, óft veinzende te duchten, ging den Koning aan, ende 't geen zy zeggen wilde, boertender wijze, te pas brengen. Daar naa leidde de Graaf van Auvergne zijner Majesteit voor óógen, wat, by haare aflijvigheidt, zijner zusters, van d'ongenade der Koninginne, moght bejegenen, ende braght het zóó verre, dat de Koning haar toestondt op haare hoede te zijn, ende, óft hem yet overquam, in tijds eenige toevlucht buiten 's lands, ende, lijf berging voor haar ende haare kinderen te bezórgen: mits overleverende, om de Koningin te vrede te stellen, het tróuwfchrift, 't welk haar vader in bewaaring had; die daar afscheidde voor een' som van twintigh duizent króónen, ende de hoop

Klerk van Villeroi omgekócht door den Spanjaardt.

Lórshandel des Graven van Auvergne ende zijner zuster.

Gróte goedertierenheidt der Koninginne.

*Auvergne
ende Antra-
gues morffen
met den
Spanjaardt.*

*De Koning
vergeeft het
den Grave
andermaal.*

*Auvergne
weder ge-
vangen.*

*Antraques
gevangen :
zijne dóch-
ter in haar
huis ver-
zeekert.*

*Tól ge-
naamt het
jaarrecht
der ampten.*

van Maarfchalk des rijx te werden. Maar 't ging den Koning grófflijk uit zijne giffing met dit werk. Want in plaate van heul te zoeken, als te vermoeden was, aan de vermoge maagen die zy had in Engelandt, een rijk onder vreedzaamen Koning, ende met de Fransche króón in goedt verstandt staande, begaaven zich Auvergne ende Antraques te wóorde met Johan Taxis, Ambassadeur van Spanjen; ende vervólghden, door over ende wedergaan van zeekeren Engelschen balling, met Balthazar de Zuniga naazaat van Taxis, den aangeheven handel. 't Welk zijne Majesteit vernam, ende zich zóó naa nam, dat der Koninginne het handschrift van de tróuwbelóften niet meer gesmart had. Namelijk, van d'eene zijde tórnde hem de tóren over zulk eenen grouwel, ende 's Graven ondankebaarheidt, dien hy 't leven geschonken had; van d'andere zijde verdroot hem niet vry van de misdaadt te zien de geene, op wier persoon hy zich zóó zeer verslingert vondt, bezuurende de min, die 't hem hart viel af te snijden, ende ondraaghlijk aan te hóuden. Geen' gevoeghlijker uitkoomst bespeurende, vergaf hy 't nóch eens den Grave, die, zonder óórlóf tót Clermont vertrokken, zwaarlijk te vangen, ende, ontboden zijnde, al weigerd' hy niet te komen, om geen uitvlughten van achterblijven verlegen was. Maar zijne Majesteit beval hem een' reis door Grieken ende Azien te doen, ende daar mede drie jaaren buiten 's landts t'zoek te maaken. 't Welk de Graaf, voor een oneerlijk ballingschap neemende, póoghde af te bidden, ende nam, in plaate van dien, aan, verstandt met den Spanjaardt te hóuden, te raadtlaan, te sluiten, ende van alles zijne Majesteit te verwittigen. Waar van hem heimelijke volmaght toegeschikt werdt, die de Koning gezegelt, ende Villerói geteekent had: gelijk men óók met verhoolen bevelbrief verzagh den geenen, die in Spanjen den handel drijven zóude. Maar de Graaf, echter verdacht, óft bevonden op dubbelheidt, werdt weder ten hoof geroepen, ende, overhóórigh blijvende, met behendigheit, onder 't staan over zeekere monstering, gevangen, tót Paris gevoert, ende in de Bastille gesteecken: daar hy aan den kant van twaalf jaaren bleef zitten zijn' zinnen vergaderen, tót kortswijl gebrukende de boeken, die hy in zijne jonkheidt begonnen te smaaken, ende, om de hoofsche dardelheden, verworpen had. Men kamerd' hem daar Biron gelegen had, 't welk hem, in 't intreeden ende errinneren van den ramp zijnes vrunds, eenige traanen kóste. Niettemin, terstondt zijn aanschijn weder opschikkende, sloegh hy als druilende uit tegens den overste van 't slót, *dat 'er zóó slecht een' herbergh in Paris niet en was, óft hy en had 'er liever te leggen.* Ter zelve tijdt werdt de heer van Antraques vast, ende in de gevankenis van 't palais gestelt: de Markgravin, zijne dóchter, te Paris in haar huis verzeekert, onder bewaarnis van den overste der nachtwacht. Ondertusschen had de Markgraaf van Rósný zijne Majesteit doen verstaan tót instellen van zeekeren tól over alle amptluiden des rijx: den welken genaamt het jaarrecht der ampten, yeder, naa dat hy geschat was, 's jaars betaalende in Lóuw- ende Sprókelmaandt, eigende mitsdien zijn ampt, in zulker wijze, dat het óók, by sterven, niet en moght vervreemden van zijne naakomelingen, ende den zelve vry stondt, dat te verkóópen om den meesten penning. Maar verviel het ampt van den geenen, die zonder ter gezette tijdt betaalt te hebben t'overlijden quam, aan den tólpachter; ende die maakte 't te gelde: wezende zijne Majesteit verbonden dat te gedóógen, óft zelve uit te keeren, 't geen hem daar voor geboden werdt. Geen ander doen des Konings was óit met meer misnoegens genomen, óft oneerbiedlijker besproken.

Want

Want was 't niet lasters genoeg, dat de ampten in kóóp uitgingen, die men der *Laster van* denghde ende geschiktheid behóorde i' huis te zenden, al en verbondmenze, 't jaarrecht, om'er meer vordels uit te smeeden, aan de naazaaten der amptluiden niet, omstóóttende alle hoop van verbetering in dit stuk, ende van de besnoeijing der meenighthe, waar over in alle vergaderingen van Staaten geroepen was? Daar een raadsheer voor een' staat in 't Parlement tien óft twaalfduizendt gulden uitgetelt hebbende, vijf honderdt gulden by vierendeelen, 's jaars tót wedden trok, ende drie honderdt gulden op een bót t'elcker Lóuw- óft Spróckelmaandt aan schatting uitkeeren moest, moghtmen denken óft hy bekooring leed om eer op gróótheid van geschenken, dan op recht en billijkheid te letten. Waar door de onvermogene gemeent niet alleen uitgezoopen, ende in haar' tijdlike have verongelijkt werdt; maar al de wereldt van den wegh der eere getogen, om d'averrechtsche achibaarheid der rijkdommen, ende 't snóód gewin achter aan te draaven. Iaa dat het zeer qualijk zórgh gedragen was voor de achibaarheid ende Majesteit des Konings zelf, mordenze, die 't begeeven der staaten, ende maght om menschen te vorderen, voor 't becht der heerschappye hóuden. Zeker, de diert is mitsdezen zulks in de ampten geraakt, dat, in weenigh jaaren, een raadsheerschap over tseventigh duizent gulden quam te gelden, nóch opslaande van tijdt tót tijdt. Waar door gebeurt, dat het geen dienstigh scheen om de ampten in de geslaghten te hóuden, recht andere werking doet, overmits dikwijls niemandt van de kinderen eens amptmans zóó veel voor zijn hóóft t'er ve beurt, als 't ampt waardigh is, zulks het meenighmaal verkóft wordt aan de geenen, die zich hunner óuderen, ende der middelen waar door zy uit den grondt opgekomen zijn, billijk schaamen zouden. Hier tegens zeide 't Rósný zóó verre gekomen te zijn, *Verdadizing van* dat staaten, ampten, ende waardigheden niet langer naa gunst ende goeddun- 't jaarrecht, ken zijner Majesteit begeeven werden, maar haar afgedrongen door 't onschamel aanlóópen ende moeilijke driftigheid der hovelingen. Zulks óórbaarlijker uitquam, de zelve, tót verval van de gemeene lasten, te gelde te maaken: ende de Koning lieffst had ontslaagen te zijn van de nóódt om te weigeren met ondank, óft te geeven daar 't qualijk besteedt was. Dan (wil yemandt zeggen) 't paste zijner Majesteit, zich te dienen van persoonen die geen hart hadden, om't wóórdt van yemandt onbequaams te hóuden. In tróuwe: by al dien de hoven alzóó te stóffeeren zijn. Maar de Graaf van Auvergne, voorgenomen op 't stuk van zijn misdrijf, weigerde t'antwóórden, zich be-roepende op de vergiffenis, ende zecker briefken van den Koning. Dan, zijne Majesteit verklaarde, hem genade verleent te hebben om'er een goeden onderdaan af te maaken, ende dewijl hy, wederhóórigh versmadende zijn gebódt van te hove te komen, in gebreke gebleeven was, van, gelijk vereischt werdt, zijn' schuldt ter goeder tróuwe te bekennen, dat zy zich aan vergiffenis nócht briefken gebonden hield. Het hóf moght recht doen. Derhalven, geen ander open ziende, quam hy tót belijdenis: dóch in zulker wijze, dat hy zijne zuster trachtte even diep in de schuldt te leggen, op toeverlaat van even deel aan de genade te hebben, die hy haar leidde te gebeurten. De heer van Antragues, daar tegens, verschóónende zijn' dóchter al 't best dat hem doenlijk was. Ende de gevangens gevraagt, óft zy yets hadden tegens elkanders getuigenis, verworpenze ter wederzijden, zeggende de Graaf, dat zijne zuster ende stiefvader hem haats waaren; ende zyluiden, dat hy hun quaad hart toedroegh: als waare hun Biron een' leer geweest, dat 'er niet goedts kan komen uit het getuigenis zijnes metverwants, in misdaadt goedt te kennen, die 't vast gaat dat hy te klappen weet, onvast óft hy zwijgen wil. Behalven dat pijn óft prijs alles uit-

*Belijdenis
der gevangenen.*

brengt. Nevens 't handelen van zich met de Markgraavin ende haar kind, ende het handtschrift in 't geweld van den Spanjaardt te begeeven, die daar door vatten aan de scheuring des rijk zócht, verklaarde Antragues, hoe Taxis, onder andere ongunstige redenen gebónden van den Koning, uitgeworpen had, dat hy door 't kerven der jaaren, ende veel vergen aan zijn vlees, naa 't eindt haafte; tegens 't welk men waare, om op een bót uit Savóijen, Piemont, Nederlandt, ende Arragon in 't rijk te breeken, ende zónden als dan hun veele Françoizen, geteekent met Bourgoensche kruiffen, komen toewallen: ende dat de Graaf daar op geantwóordt had, 't en waare uit die hoeken niet te weege te brengen, maar alleenlijk door 't Graaffchap van Rouffillon. Alsmen van daar met tien duizendt spiessen ende bequaam getal roers, mitsgaders tien stukken geschuts, ende voorraadt van óórlóge schielijk overquam, 't rijk zóude in gróóten last zijn. Waar op Taxis gewenscht had: gave Gódt, dat Auvergne in zulk een geval, als overste onder den hóóp, met een róódt kruis moghte verschijnen! Ende de Graaf daar by gevoegt: Wen zulks gebeurde, ende de Hartógh van Savóijen paste met eenen, van zijner zijde, inde weere te wezen, hy maakte zich sterk, gróóten lóf te behaalen, ende datmen, in meenig daagen, aan den mondt der Loire zijn gezegende vendelen zóude zien vliegen. Dóch kortst daar op hing hy 'er aan, als zich bedenkende, ende óft 'er dan niet afnaa te zeggen en viel, dat hy liever te sterven had, dan zulk yet te willen óft te bestaan. Naa 't hóóren van elk cen' bezonder ende alle te zaamen, óók tegens de getuigen; mitsgaders brieven, blijken, schriften van hunn' eigen' handt, rijpelijk overschat zijnde, zóó verklaarde 't hóf, by vonnis van den eersten in Spróckelmaandt des jaars zestien honderdt vijf, Karel, bastaardt van Valóis, Graaf van Auvergne, Françoís van Balsac, heer van Antragues, ende Thómas Mórgan, Engelsman, die makelaar des handels geweest was, behipt in misdaadt van Majesteitschenderije, ende verwees hen om onthalt te werden, op de plaats van Greve, met verbeurte van alle hunne goederen. Der Markgravinne werdt opgeleidt, in zeeker vróuwenklóóster, by Tours, te blijven, zonder yemandt dan de nonnen te spreeken, ter tijdt toe dat men wijder naa haare zaak vernomen had. Maar de Koning, beweegt door eenen voetval van haar ende andere doorluchtige vróuwen, naamaagen der gevangenen, heette haar opstaan, zeggende; *uver deert my, maar niet des Graaven*: verboodt de vonnissen te werk te leggen, voor hy en hadde naader last gegeven: ende deed voor eerst der Markgraavinne de gunst, datze bestaan zóude mogen met op haar huis te Verneuil te blijven, zonder yemandt buiten haar gezin te spreeken: ende, naa eenige maanden, verkeerde de straffen des dóódts van Auvergne ende Antragues, in eeuwige vankenis, hen herstellende ten goeden naame ende faame, ende in alle hunne goederen; landvooghdijen uitgezeit. Mórgan gunde hy mede 't leeven, ende verboodt hem 't rijk. Ende niet lang daar naa, de steurnis flaauwende, de liefde weder boven komende, verboodt hy dieper t'onderzoeken op het misbruik der Markgraavinne, zuiverde haar van 't geen daarze zich in moght hebben ontgaan, ende steldeze in volle vryheidt. Met de zelve zachtmoedigheid vergunde zijne Majesteit den Iesuiten het afbreeken van de Pyramide, ende tafereel daar 't vonnis van Jan Chastel, ende hunner aller verbanning in verheven stóndt. Waar op de kluchtige vernuften hunnen gang gingen met dichten. Maar de Gezanten der Zwitseren, voor den Hartógh van Bouillon spreekende, zette zy met vriendelijke wóórdten af, zeggende, *dat hun de grondt der zaaken verhoolen was, ende hem betaamde, met vertrouwen op zijn recht, óft op haar genaade, te hoofte verschijnen.*

*Vonnis over
de gevangens.*

*Vergiffenis
voor de gevangens.*

Ende

Ende verwittight, dat Bouillon doende was met het overfchót van Biron aanhang by een te gaderen, om Limosin, Perigórt, ende Quercy in roere te stellen; jaa uit, over Bórdeaux ende eenige andere plaatsen te ver-
 rassen, voorwendende, 't waare om Biron te wreken, la Fin te straffen, ende 't vólk te vrijen, toogh zy naa dat gewest, ende deed, met haar jegenwóórdigheid, deze mist verdwijnen. Ende, alhoewel daar veelen onklaar waaren, zóó en gedooghde de Koning niet, dat het yemand aan den hals ginge; uitgezeit de Baroen van Calveirac, met nóch vier der belhame-
 len. Anderen was gevankenis hunne straf. Etlijke vloten naa Spanjen óft Duitslandt, ende lieten zich bannen. Terwijl 't recht over hen ging, keerde de Koning te rug, lucht hebbende hoe de heer van Mairargues, Overfte van twee galeijen, tót Marseille, met den Spanjaardt in handeling stondt, om hem de stad te leveren. Hy was, dat pas, om eenige zaake uit den naame der staaten van Provençen, te Paris, ende gemelt zijnde, door zekeren galeiboef dien hy vertróuwt had, wert met den Secretaris des Ambassadeurs van Spanjen, in zijn cabinet belóopen, ende, uitkomende, gegrepen. Zuniga, hóorende dat zijn Secretaris in hechtenis was, bestondt den gesteurden ende verongelijkten te maaken, als óft men 't recht der vólken daar mede geschonden had, ende hem te hereischen van den Koning, met hóoghgeheve redenen. Waar tegens zijne Majesteit, hem, zonder toegeeven, invallende, de wóorden zulks wieslèn, dat het tót openbaare bitterheid ende heftigh krakkeelen uitbrak. Zy vraaghde hem; *óft hy wel wisse wat het ampt van eenen Ambassadeur was?* Hy antwóordde: *'t was naa alle opening, den dienst zijns meesters betreffende, te luisteren; ende dat Mairargues van zelfs zijnen Secretaris had aangezócht.* 't Is, zeide de Koning, *te arbeiden om vrede ende vrundschap tusschen twee hóogheden te voeden. Ende heeft men hem aan zijn hóf niet, om oproer, afval, ende verraadt te stichten; gelijk uw Secretaris op bevonden is, by ontijde in de herberge ende vertrek-
 kamer van Mairargues. La Boderie, antwóordde Zuniga, uwer Majesteit by de Aartshartogen dienende, zócht wel eenen van zijne Secretarizen om te kóopen, ende de Graven van den Bergh uit hunnen dienst in den uwen te trekken. La Boderie, zeide zijn' Majesteit, trachte geen' afbrek te doen, maar hem alleenlijk uit te haalen, om lucht van uwer luiden laagen te bekomen, die ons te schuwen stonden. De Graven van den Bergh zijn Duitfchen, buiten 't gezagh hunner Hóogheden gebooren, ende mogen, ten einde hunner verbintenis, met eere van meester veranderen.* d'Ambassadeur, blijvende in de verdadiging steeken, zette 't op een verwijten: *dat zijn' Majesteit, sedert het sluiten der vrede, veel tegens de steden der Aartshartogen voor gehad had: óók de Mauriscen op te ruijen, om Arragon ende Catalóignen in 't war te stellen: óók de wederspannige kettens van Nederlandt, met geldt, vólk, geschut, ende krijgshrusting, was stijvende. Al 't welk als ongemerkt ende zonder klaghte zijnde laten doorgaan by zijnen meester, wilde hy deze wederwaardigheid, die hem niet te dulden stondt, hebben afgebeeden, ende dat hem zijn Secretaris vólgten moghte; óft andersins, voor de gansche Christenheid roepen, over zóó zwaar een ongelijk, ende 't breeken van den vrydom der gezanten.* Welk uitvaaren, de Koning, zich eenighsins ontzettende, goedt vondt met goelijk dusdanige redenen te schutten: *Dat ik den Hóllanderen geschut, óft anderen voorraad van óórlóge, toegeschikt zónde hebben, daar is niet aan. Geldt? Iaa. Al de wereldt weet, dat zy 't my, in mijne nóódt, verschooten hadden. Maar mijn' onderzaten trekken hun ten dienst. Zóó doen zy óók den Kaizar, den Aartshartogen. Ende óft ghyze met den hatelijken naam van wederspannigen vermaakt; zy zijn 't niet. Dan mooght ghy Spanjaarden uwer onbe-*

*'s Konings
 jegenwóór-
 digheit redt
 met der
 spoedt een
 gróote ver-
 warring.*

*Mairar-
 gues zoekt
 Marseille
 te verraden.*

*Twist tuss-
 schen den
 Koning ende
 Gezant van
 Spanjen.*

*Vonnis
 voor de Hól-
 landfche
 vryheid.*

onbe-

onbebeinde staatzucht wijten, dat, terwijl ghy, in den dróóm der Fransche heerschappije zijnde, alle uwe krachten op ons zócht te baaren, zy de handen ruim gekregen hebben, om hunne grenzen uit te breiden, hunne slippen t'zaamen te lasschen, ende zaaken zulx op te hemelen, datze, tót form van wettige regeering geraakt, jegenwóordelyk praalende met den naam van Staaten, by de gebuurvórstén, in Vrankryk niet alleen, maar Duitslandt ende Italien óók, in hunne handelingen ende gezantschappen voor zulks gekent worden. Wat het gelóóf belangt; dat momaanzicht is af, ende zóó dikwils in 't spel geweest, datmen niemandt langer onervaren genoegh vindt om zich daar aan te vergaapen. Waaneer men in ernst bestaat de Katholijke kerk met wapenen te verheffen, zal de Koning van Vrankryk, als naa gewoonte, d'eerste wezen met zyn' vaandelén t'ontfóuwen, en de voortógh t'aanvaarden. Maar 't is te doen om ongeregtigen landdwang, ende die luiden met het Spaansche juk en ondragelijke slaverny te belasten. Daar zaagh ik het nóóde toe komen, ende staat my billijk voor te wezen. Want sedert het verdragh van Vervins, zijn de zijdgangen van Taxis, ende andere uwe voorzaaten, zulke geweest; datze my schalk óógh deden hebben, ende hunnen wandel gade slaan: die nóóit ter goeder tróuwe, maar aangezet werdt, om mijne onderzaaten, die door verwildering der laatste óórlógen in gewoonte van ongehoórzaamheid geraakt waaren, wederbarstigh te maaken. Alzóó heeft men Biron in bekooring, ende entlijk ter schennis gebraght: alzóó verscheide anderen bedorven: ende jegenwóordelyk Mairargues tót dus een eerlóós stuk opgehitst. Ende, om op zyn voordeel te zijn met eenige verschóóning van zóó slimme treeken, als 't daar toe komen moght, heeft men etliken, gevangen op andere misdaden, door geweld van weedom yetwes uitgepýnigh, daarmen het tókkelen der Mauriscen uit spellen wil. Andere klaarheid, dan diergelyke raadselen doen, heeft het, dat de raadt uns meesters uit is, over 't opreekenen der bestelpte tweedraght dezès rijk, over 't ontgronden van dezen Staat: ende yvert om my, mijn geslaght, ende den Franschen naam uit te róijen. Dan 't is hun, door Godes genaade, tót nóóch toe, gemist. Hier onderving de Ambassadeur de redenen zijner Majesteit, met bybrengen; dat de Koning van Engelandt, hoewel van het Katholijke gelóóf vervreemt, nóópende de zaaken der Hóllanderen, den pais, met zynen meester, opreghteliker onderhieldt. Waar tegens hem de Koning vermaande, te gedenken aan 't menigerlei leedt dat hem van den Spanjaardt gebróuwen was: ende niet vreemdt te vinden, datmen hem met de zelve mate toemat, waar mede hy had uitgemeten. Niettemin, zóó hy voortaan beter tróuw in zynen meester speurde, hy zóóde niet mangelen van zijner zijde. Ende alzóó Zuniga echter aanhielt om zynen Secretaris, gaf hem zyn' Majesteit tot afscheidt; dat zy, naa volkomen onderzoek der zaake, reght ende billijkheid, mitsgaders haare ende eenes Ambassadeurs waardigheit in acht hebben wilde. De Secretaris, hoewel vuil bevonden, werdt naaderhandt geslaakt: Mairargues onthalt en gevierendeelt. Ten daage toen hy zijne straf ontfing, was de Koning ter jaght gereeden, ende des avondts in stadt komende, over de nieuwe brug, met den mantel om 't hóóft geslaagen, tegens 't quaade weder, viel hem aan zeker mansperfoon, ende rukte hem achter over op het paardt neder. Gegreepen zijnde, niet tegenstaande hy een mes over zich had, werdt hy nóchtans, om d'ontsteltenis van verstandt aan hem bespeurt, zonder andere straf, in gevanckenis bewaart, tót dat hy quam te overlijden. Zijne Majesteit, beezigh met den beslommerden boedel des rijk te redden, ende voor een hóóftstuk hóudende het aflóssen van zesentseftigh honderdt duizendt króónen jaarlijksche renten, waar mede zijne voorzaaten den zelven hadden belast,

De Secretaris des Gezanten van Spanjen, hebbende Mairargues tót verrandt gekóft, wórdt geslaakt.

Handel op aflóssing van renten tót 's rijk last staande.

ende

ende die geeft op het stadthuis van Paris, gaf last aan zeekeeren heeren uit de rechtshoven, om, met eenige van stadsweege daar over geroepen, te onderstaan, in welker wijze men 't gevoeghlyk zoude kunnen te weege brengen. Naamelijk men vermoedde, datze ten deel niet behóórtlyk gekoft, maar den voorgaanden Koningen afgemompt, óft andersins onwettig verworven waaren, ende 't bluffen van alzulke, der aflóffinge merkelijk te baate zoude komen. Ende waaren de gemaghtighden langen tijt doende met den óórsprong van alles naa te zien, zonder dat de gemeente zich daar aan scheen te stóóten. Maar hebbende de Koning, entlijk, eenigen uit zynen raadt gemaghtight, om zich dezés t'onderwinden; rees terstont een gerucht onder de luiden, hoemen niet zóó zeer voor had het grondrecht van alles op te zoeken, als eenen slaghe daar in te slaan, ende, ter óorzaak van de ondeughdelijkheid in etlijke gepleeght, alle de renten af te schaffen, óft immer te besnocijen, naa de maat van woeker by 's Konings bevel gestelt. Derhalven 't vólk van Paris aan 't morren; aan 't t'zaamen róttē: tót dat de Koning, op een vertóógh van de zwarigheden ende 't misnoegen hier uit te beduchten, door afkeer van de onluft, dit voorneemen steeken liet. In Blocimaandt dezés jaars 1605 was tót Paris een vergadering der geestelijken, als naa gewoonte, gehóuden, uit de welke herquam, dat men in Wintermaandt hard aanstondt by zijne Majesteit, om de Fransche kerk gezuivert te hebben van misbruik, verlicht van overlast: waar toe 't verkundigen van 't concilie van Trenten nóódigh was. D'Aertsbisschop van Vienne, in bywezen van den Cardinaal van Lóijeuse ende andere prelaten, voerde 't wóórdt, met een schriftgeleerde welsprekenheid, klaagende, dat de wereldsche inzichten boven de góddelijke betracht werden: ende, alhoewel hy 't lóf zijner Majesteit hóoghlyk ophaalde, liet niet van de keur der Bisschoppen yetwes te zeggen. De Koning, wetende wat hier voor een werk in stak, om zóó aanstóótelijk eenen last behendelyk van zynen hals te schuiven, antwóórdde met een helder gelaat; *de quelling der kerke kenlyk te weezen, ende zijne genegenheid goedt genoegh om daar tegens te verzien, hen helpende wenschen 't verkundigen van 't concilie. Dan, dat, gelijk zy wel zeggen moghten, de aardsche redenen vaake met de hemelsche qualijk eendraght hielden. 't Welk niet tegenstaande, by lijfende leeven opzetten wilde voor den welstandt der kerke ende gódsdienst. De beterschap van de geestelijken, hadden die aan zich zelve, ende behóorde van daar te komen. Zyluiden zóuden hun met voorgaan eenen heilzaamen wegh wijzen: gelijk de Bisschoppen deden die hy gemaakt had, ende roemen moght, dat zy, met geleertheit, onbesproken leeven, dat een eeuwige precke is, ende geregeltheit van zeeden, beschaamden de geene, die by zijne voorzaaten door gunst, ende voorsprecken van vrienden gekooren waaren. Op zóó breedt een uitmeeten zynes lófs en wilde hy zich niet verheffen, dan neemen 't voor een' moedtgaaft, om der deughdelijke daaden nemmer moede te werden, maar manlyk te volharden. 't Welk, mitsgaders alle gunst t'henwaarts, zy hem hadden toe te vertrouwen.* Op dit afscheidt der prelaten, werdt hun verzoek, dat zy by geschrift hadden ingelevert, t'zijner tijdt, overwoogen; ende quaamen ten laatsten twee Koninklijke gebooden uit. Het eene, bewaarheit by 't Parlement, in den beginne des jaars 1608, hielt verscheide regelingen in tegens 't misbruik der geestelijken, ende, onder andere, straf over de geene, die behipt in eenigh schelmstuk, hunnen gelóóve afvielen. Het ander, hun maght geevende om de verkófte geestelijke goederen weder in te eigenen, voor den prijs dienze gegóuwen hadden, werdt niet bewaarheit voor in Hóimaandt

Wil niet door.

Zuivering en ontlasting der kerke verzócht by de Katholijken.

De Koning schryft dat behendelyk op anderen.

De Koning begenadighe de geestelijken met gunstige geboden:

*Ook met
gróót geldr.*

*Dans te
paarde.*

*'s Konings
óórlógh
tegens
Bouillon.*

*Verschóó-
ring van
Bouillon.*

des jaars 1609; ende dongen nóch de Parlementen uit, dat die veertigh jaaren in bezit geweest waaren, ongehóuden zóuden zijn op te staan. Boven alle deze blijken haarer goedhartigheid, deed zijne Majesteit aan hunne gemaghtighden in handen stellen een' weldige som van penningen, om te besteden t'hunnen welbehaagen; alzóó zy gedachtigh was der zwarigheden, die haar voorzaat met hun gehadt had; mitsgaders dat haar veel te doen stondt, om het gewortelt wantróuwen te verwinnen; ende vrede zelden te dier gekóft wordt. Sedert het sluiten van den pais was men te hoof gewent met vastelavondtfeesten het nieuwe jaar te bewelkomen, ende den Koning te verfróijen met spelen die eenigh zweemzel van den krijg hadden. Onder de welke, naa dat de Koningin den tienden in Spróckelmaandt van eener dóchter gelegen was, de dans te paarde, in der nacht vertóont, uitmuntte. Die geschiede met een' uitbeelding der vier elementen: ende quam, uit het hóstel van Bourbon, naa Lóuvre getogen. De heer van Bellegarde, gróót stalmeeester van Vrankrijk, voerde een' bende van twaalf ridders, heerlijk uitgestreeken, drijvende voor zich eene schar van meereminnen ende zeegooden, het water beduidende. Daar naa vólghde 't vier; dat was Vulcaan, met een' veem reuzen, als smitsgezellen, klinkende op een konstigh gemaakt aambeeldt, dat 'er gróuwzaame menigte van vonken ende straalend vierwerk uitvloogh; óók verscheiden gedierte dat men zeidt in 't vier te leeven, mitsgaders twaalf andere ridders, onder 't beleid des heeren van Rohan. Ten derden deed zich vóórts een' Juno, met arenden, ende veelerlei andere vogelen heen ende weder vliegende, daar de lucht mede gemeent was, ende gelijk getal ridderen, welker hóóftman was de heer van Sommerive. Ten laatsten quaamen, tót beteekening der aarde, twee aardighgebóóste elephanten aantrappen, gelaaden met tóórens vol maatzangeren, maakende een lieffelijk geschal, waar op twaalf paarden scheenen den tredt te hóuden, gehandeldt van Móóren, die den Hartógh van Nevers t'hunnen overste hadden. Elke schar praalde met gróóten stoet van paadjen in blaakende kleederen, ende kraft van tóórtsen, licht geevende van alle kanten: ende hebbende, ten aanschóuwen zijner Majesteit ende des vróuwentimmers, eenen keer gedaan om den binnenhóf van Louvre, die met zandt overstróóit was, renden zy tegens elkanderen aan zonder trefsen, maar hortende met de punten der speeren tegens de vloer, datze aan splinters sprongen. Deschichten wistenze óók te werpen, zonder datze, anders dan op de schilden, aan quaamen. Entlijk trokkenze aan 't zwieren door elkanderen, al te paarde, op zulk een' maat óft het danffen geweest waare, ende weder te rugge naa de plaats van hun uitkomen. Daarentuffchen had de Koning ander óórlógh in 't hóóft, zich onverdullijk belgende, dat, naa 't intoómen van binnen ende buitenlandtsche wederstreevers, de Maarschalk van Bouillon, met zóó langduurigh een' overhóórigheid, de scheut zijner achtbaarheid scheen te schorten; tót verrijzenis van de bóóze hoope der muitwilligen, die onder den naadruk van zóó veele doorluchtige uitkoomsten verstikt lagh. Des zijne Majesteit den heeren van 't Parlement, by haar ontboden in Lentemaandt, uitleidde haare redenen, ende, *hoe zy beraaden was naa Sedan te trekken met maght van wapenen, dóch ópen' armen* (die waaren haare wóórdten) *om hem genaadelijk t'ontfangen, indien hy leedweezen voor bederfwijst te kiezen.* Zeeker, haar was gebleeken by verlóóp van tijdt, dit maar aan zijne beschuldigen te weezen, dat hy met Biron ende Auvergne geraadtslaaght had, om te doen zwichten eenen, (die was Rósný) de welke de wetten ontwossen, alleen, tót

tót verkleening der andere Vórstén , den bewinthebber des ríjx speelde; vorder niet; nóchte zich in eenigen handel met Spanjaardt óft andere uitheemschen gesteecken: maar nóch onlangs de bekooringen des Graaven van Fuentes standtvastelijk wederstaan. Waarom zy niet qualijk gezint was met hem te verzoenen; maar wilde , tót bewijs van óótmoeđige onderdanigheidt ende bórghtóght van toekomende tróuwe , voor alle dingen het slót van Sedan geleverd hebben. De Maarschalk daarentegens was overbodigh te buigen , ende met alle nedrigheidt genaade te verzoeken , zelfs zijne Majesteit , met al 't hófgezin , binnen 't slót r'ontfangen ; maar geensins te beweegen tót overgift , eer dat hy zeekerheidt had' van zijne zuivering. Al handelende op dit verschild , terwijl middeleers af ende aangingen , vorderde de Koning veldt , ende quam legeren te Duncher , op drie mijlen naa aan Sedan , niet alleen met het vólk van óórlóge , maar , als half speelen vaarende , met al de hófsleep ende 't gezelschap der Koninginne , die onlangs uit het kinderbedt was opgestaan. Deze , eer zy van Paris scheidde , had den Hartoge van Bouillon heimelijk ontboden , *hy zóude , daar 't slaagh quaame , haare gunst verneemen ; ende derhalven sich getróóft hóuden ; zonder een op al te zetten.* Het zy dan 's Konings eigen ingeeven geweest , ende een treek om hem te hoeden voor toevlught tot den Spanjaardt , óft dat haar Rósný ergens moght geraakt hebben , ende lust doen komen om zijner wederpartije het hóóft op te hóuden. Oók waaren der meer ten hoove , die 't op zijn alles drijven en draagen gelaaden hadden , duchtende , zóó deze aanslagh spoedigh afliep , dat hem de hóómoedt boven maate rijzen zóude , ende 's Konings achtbaarheid , tót hóón van anderen , doen misbruiken. Terwijl dan hy , die 't beleggh dapper aanbóndt , van der handt was , om geschut ende andere krijghsrusting over wegh te helpen , werdt gesprek hervat , ende aan Bouillon vry geleide verleent , om in persoon tót Torçy , grensdórp van 't ríjck , te wóorde te komen , met de heeren van Villerói ende Inteville , 's Konings gemaghtighden. De welke met getuigenis van de wisse goetgunstighheidt zijner Majesteit ende der Koninginne hem beweeghden , om alles over te geeven watmen eischte , zelfs 't slót , voor twee jaaren , in 's Konings handen. De punten beschreven ende geteekent zijnde , quam hy , des anderen daaghs 's mórgens , met vertóóning van d' uiterste onderwerpelijckheidt , zijner Majesteit , nevens de Koningin , nóch by haar bed zijnde , vergiffenis bidden : die zy hem , met minlijke manier , vergunde , zich latende hóóren , *'t was min om Sedan te doen , dan om den goeden dienst , dien zy van hem verwachtte.* De letteren van zuivering werden vóórts afgevaardicht , te póst , naa Paris , nevens last vanze te bewaarheden , zonder dat de Maarschalk in 't Parlement verscheene. Daar naa deden hunne Majesteiten een' praghtige intreê tót Sedan , daar zy door de burgery , als kennende de Koningen van Vrankrijk voor beschutsheeren , met gróóter eerbiedigheidt ontfangen werden ; ende naamen de burgh tót hunne herbergh ; de welke de Koning , naa drie daagen vertrekkende , liet in bewaarnis des heeren van Netencour , dieze , een maandt daar naa , door zijn bevel , den Maarschalke weder inruimde. 't Hóf wederom , ende , onlangs daar naa , de Hartógh van Bouillon te Paris gekomen zijnde , zóó begaf zich zijne Majesteit van daar naa sint Germain , om 't genót van den zomer. Den negenden van Zomermaandt , in karósse gezeten zijnde met de Koninginne , de Prinsesse van Conty , de Hartogen van Mompensier ende Vendosme , om naa stadt te varen , ontging zy een gróót ongeluk , dat haar beschoren scheen. Want , hebbende , overmits den regen , gelaaten af te treden te Neuilly , daar

*De Koninginne be-
gunstighd
Bouillon.*

*Mogen-
heid van
Rósný in
haat.*

*Bouillon in
genaade ge-
nomen.*

*Gevaar des
Konings.*

men in een' schóuwe ment , om over te scheepen , quam 't laatste paar paarden ter zijden uit te schieten , dat zy over bóórdt strompelden , zulks de wagen vólgen moest , ende bedooven in 't diep raakte . De naasten van 't gezelschap vloogen daatlijk toe , zonder mantel óft rappier te verwerpen , ende toogen den Koning op : maar zijne Majesteit , als zeer wel zwemmen konnende , gaf zich , tegens beede van alle de heeren , weder te water om de Koningin te behóuden . Deze en had het hóóft zóó ras niet boven , óft zy en vraaghde , al zuchtende , naa den Koning ; ende begiftighde naaderhandt erkentlijk den heer van la Chastaigneraje , die haar geholpen had . De anderen werden van anderen geborgen ; ende , voor 't genadig afkeeren van zóó zwaar een misval , Gode opentlijk dankzegging gedaan . De verzette Koningin Margarite van Valóis , zijnde in 't voorleden jaar 1605 gekomen om een pleit tót Paris te vervólgen , tegens haaren bastaardtbroeder , om de Graaffschappen van Auvergne ende Clermont , wonze dit jaar in reghte , ende droeghse , by fórm van gifte onder de leevendigen , op , aan den Dauphin ; voorbehóudens , zóó lang zy leven zóude , de vruchten t'haaren behoefte : die zy , kortst daar naa , óók afstondt , mits zeeker jaargeldt in de plaats genietende , alles op voorwaarden , dat deze goederen eeuwelijk met de Koninklijke have moesten blijven veeneight . Zy had , t'haaren verdoen , verkreegen het slót van Madril , leggende buiten Paris , ende , daar naa te hoof gekomen , veel eers ende vrundtlijkheidts van Koning ende Koninginne ; tredende zijne Majesteit , die zóó hóoghgezet en een Vórst was , ongesteurt over 't óuwde misdrijf ende d'aanstoótelijkheidt heenen : ten klaarder spiegele van zachtmoedigheidt ; daar dikwijls persoonaadjen van maar middelbaaren staat , met een' zinnelijke felheid van wraake , woeden tegens den naam ende 't leven hunner beddegenóten , om een gebrek , waar van zy zelve niet vry en zijn . Maar inzonderheidt strekte zich 's Konings goedertierenheidt over de arme edelen , ende verminkte sóldaaten , dien hy tót woonplaats ingaf zeeker gesticht van Henrik den derden , in 't voorburgh van sint Marcel , genaamt het huis van barmhartigheidt , 't welk , door d'inlandtsche óórlógen ende mangel van onderhóudt , bynaa vervallen lagh . Dat verzórghd' hy met het overschietende inkomen van alle andere góds huizen : ende om hunne reekeningen , die veel al slordigh óft schandelijk gevoert werden , scherpelijk naa te zien , deed oprechten een' vier-schaar genaamt de kamer der barmhartigheidt , waar in de Constabel voorzatzat . Het gebódt hier af deed hy , duchtende voor haapering in 't Parlement , bewaarheiden by den gróóten raadt . Ende , niet tegenstaande dat het tót meermaalen met gróóter ernst vernieuwt werd , bleef nóchtans zóó billijk een werk , overmits zich daar veelen tegenstelden , entlijk steeken , ende treffelijke kósten vruchtelóós . Ondertusschen hadmen te Paris met gróóter pracht begonnen toe te rusten de staatsi van 't kersteden des Dauphins ende zijner zusteren . Want alhoewel zy , onlangs naa hunne geboorte , het doopsel ontfangen hadden , zóó was het geeven van de naamen , ende andere pleghigheden , uitgestelt tót de gelegenheidt van een' Koninklijke feest : de welke , overmits de sterft in den zomer opgestaan , van daar verleidt , ende , den veertienden van Herfstmaandt , op kruisverheffingsdagh , gehóuden werdt tót Fontainebleau , in den binnenhóf , door dien de zaalen , hoe ruim zy óók waaren , de toevloedt van vólke niet laten konden . Paus Paulus de vijfde , door den Cardinaal van Jójouse , als zijnen Gezant , ende Helionora de Medici , Hartogin van Mantua , in persoon , hieven den Dauphin , hem noemende Luidewijk , ter gedachtenis van sint Luidewijk , uit

wien

*Trouw-
hartigheidt
des Konings
jegens de
Koninginne.*

*Koningin
Margarite
te Paris.*

*'s Konings
zórge voor
arme ede-
len , en ver-
minkte sol-
daaten.*

*Staatsi van
dóop der
Koninklijke
kinderen.*

wien hy gefprooten was. De Hartogin van Angoulesme , als gemaghticht van d'Aartshartogin Elizabeth Clare Eugenie, hief d'oudtste dóchter, haar heetende Elizabeth. De Hartogh van Lóthringen in persoon, ende Don Jan de Medici, van weege der Gróóthartoginne weduwe van Tóscanen, de tweede dóchter, die Christine genoemt werdt. De Koningin verscheen in een gewaad gestóffeert met twee en dertigh duizent peerlen, ende drie duizendt diamanten. Ende was het onder 't vróuwentimmer te zien als in een weerlicht van kleinóódjen. Het praalen der Vórsten, de weitsheid des edeldoms, kóstelheid van banket, aanzienlijkheid van schóuwspelen, bezweken elkander' nergens in heerlijkheid. Men vertelde, dat ten zelve daage, voor ende naa het hóuden van de staatsie, een vreemdt vierstraalen aan den hemel geweest was; uit den Westen, Zuid-ende Oóftwaart aan, daar een hóóp vierbraakende wagenen mengelings naavólghde, opschietende spiessen, speeren, ende gewapende armen; dat wederom, ten derden daage daar aan, gelijke vieren gespeelt, óók óórlóghsvólk te voet ende te paarde eenen slagh vertóont hadden, ende, naa veel nederlaaghs ter wederzijde, verdweenen waaren: 't zy dat men 't gezien hebbe, óft zich ingebeeldt, naa den aardt der menschelijkheid, geneight om ongelóófwaardige dingen te gelóóven, ende wonderen die ze zelve verziert heeft. Onlangs daar naa werdt de Cardinaal van Ióijeuse door zijne Majesteit afgevaardicht, ende tót Rome te werke gestelt om de hevigheden te bezadigèn, die tusschen den nieuwen Paus Paulus den vijfden, ende de Heerschappy van Venetien, tót zulke verbolgenheid gerezen waaren, dat alles naa óórlógh uitzagh, ende de rust van heel Italien wankelde, door 't roeren van den aanhang die yeder party gezien was achter naa te slepen, niet zonder beweeghenis der ganfche Christe wereldt, geschapen, door 't handhaven van besondere zijden, elk tegens anderen verwoedelijk aan te spannen. D'óórsprong van zóó zórgelijk een' verbittering quam uit de bóóze staatzucht eeniger Cardinalen, die 's Paus gemakkelijken geest, zóó men gelóófde, póoghden in een' verwartheit van haperingen te bedraaijen, hem leggende van ongeneught te vergaan, om, door zijn' dóódt, de keure te openen. Maar men nam 't op zekere wetten by de Venetianen gemaakt, om de onroerende goederen uit geestelijke handen te hóuden; gemerkt daar, mits verlóóp van eeuwen, onendlijke gelegenheden tót inerven verschaft, de wereltlike overheid in 't lef moest blijven zitten, met onderdanen van glipperige ende blinde middelen, daar de staat als niet aan hebben zóude ten onderstandt van de gemeene lasten. Een' zwarigheid die over meer dan twaalf honderdt jaaren de Kaizars Valentiniaan, Valens, ende Gratiaan hebben zien komen, ende getracht te schutten, ende waar tegens de treffelijkste Vórsten ende staten van kerstendom, sedert doorgaands, zelfs in deze lóópende tijden, by verscheide keuren, ende instellingen hebben aangearbeidt. Oók hadden die van de heerschappije eenige geestelijke gevangens, die over gruwelijke schelmstukken by hunne dagelijkse reghters tót al te licht een' straf verweezen waaren, der wereltlike handt onderworpen, om hun te doen draagen 't geen zy, ten gemeenen spiegele, schuldigh waaren. Dit kon men niet verduwen in 't hóf van Rome, ende riep, dat het een onlijdelijk vertreeden der kerkelijke vryheit was. De Venetianen dreeven, dat zy, by hantvesten van voorgange Pausen, ende óuwde gewoonte, gereghicht waaren, om door de strengheid der wereltlike vierschaar de geestelijken in te tóómen, als hunne misdaden uit de kerf gaan. Zóó bijster een' onsteltenis niettemin geraakte te rechte

*Vreemde
spel in de
lucht.*

*De Koning
arbeidt tót
vreede tusschen
Paus
ende Venetianen.*

door 't beleid van Jójzeuse , mitsgaders de behendige nyverheid des Cardinaals van Perron , ende vlijt van 's Konings Ambassadeur Alincourt , tót geen' geringe verheffing van den naam zijner Majesteit , die met wijsheid ende 't vermogen haares aanzien den pais geschoort had , ende Christendom beschut voor een óórlógh bitter, bloedigh, bederffelijk voor verwinners en verwonnelingen. Maar , nópente den staat der Nederduitsehe óórlógen , was zijne Majesteit anders gemoedt : óft om den Spanjaardt aldaar beslommert , ende hem dien dóren in de voet te hóuden ; óft om de vereenighde landen , door hun verlangen naa vrede , te brengen tót eenige erkentenis , voor de zwaare rijkdommen , die zy , t'hunnen bystandt , had besteedt. Van welke genegenheid lucht in Hóllandt vernomen zijnde, begoftmen met ernst de opening van vrede óft lang bestandt, door de Aartshartogen Albert ende Isábelte gedaan , in te zien ; ende ging een schórsing van wapenen aan voor acht maanden , zonder daar op 's Konings goetdunken te verzoeken. Ondertusschen braght de Koningin , den zestienden in Grasmaandt , haaren tweeden zoon ter wereldt , die Hartógh van Orleans geheeten werdt ; dóch van weekelijken aardt weezende , in zijne kindtsheid gestorven is. Maar zijne Majesteit , hebbende , wege der vereenighde Nederlanden , kundtschap ontfangen van den aangeheven handel , zondt de heeren Prezident Janin , Roiffi , ende Busenval , in den Haage , den Gemeenen Staaten verstendigen , dat zich zóó verre in te laten met den vyandt , zonder haar te kennen , der gróótheid haarer gunste ende beweeze weldaaden niet genoegh was : dóch dat zy niettemin in haare genegenheid t'henwaarts wilde volhardden , 't waare óók wat besluit dat zy namen. Vóórts verzóchten zy , men zóude gemaghtighden maaken , om met hun , dezen aangaande , in gemeenschap van overleg te komen : 't welk geschiedde. Dan de Koning , hoe vast óók zijn zin op het óórlógh stondt , is omgezet , door konst ende 't besteecken des heeren van Oldenbarneveldt , Advocaats , dat pas , van Hóllandt , zulks hy achtende de Staaten te tóchtigh om de hoop van een' heilzaame rust te laten vallen , verkoos , zich aan de eer van middelaar der vrede te hóuden. Alzóó werdt endtlijk , den negenden in Grasmaandt des jaars 1609 , door tusschenspreken van zijne Majesteit , mitsgaders de Koningen van Gróótbritanjen ende Denemark , ende andere Vórsten , te wege gebraght het twaalfjaarigh bestandt , op aanzienlijke ende vorderlijke voorwaarden , bedongen door de vereenighde landen van den Koning van Spanjen ende Aartshartogen , die de zelve eerst ende al vooren kenden voor vrye landen , op de welke zy , rechts wegen , niet en hadden te zeggen : tót eindelóózen roem ende vermaartheit der Hóllandtsche wapenen , ende onsterffelijken naam der Vórsten dieze beleidt , ende , uit het stóf verheven , geplant hebben op de vesten der vryheid , ten tróts van de vermeetelste heerschappye der wereldt. Deze handel effen gelloecten , had de Koning wederom aanwas van geslaght , door de geboorte van zijnen derden zoon , den Hartoge van Anjou , die ter wereldt quam op den vijf en twintighsten der zelve maandt , sint Marcus dagh , ende den zelve dat sint Luidewijk , uit wien de stam van Bourbon gesprooten is , geboren was , ende werdt Gaston genoemt , naa Gaston van Fóis , die , Veldtheer ende winner van den slag van Ravenne , 't leeven liet in zijn' eerste jeught ; maar in doorlughtigheid van uitgevoerde zaken veele óude óórlóghsoversten overtroffen heeft. Óók schikte de Koning van Spanjen Don Pedro van Toledo , voor Gezant buiten órde , naa Vrankrijk , van wiens boodtschap het rechte verstandt naaulijx geblee-

Bestandt van acht maanden in Nederlandt, buiten 's Konings vaadt. Tweede zoon van Vrankrijk geboren.

De Koning omgezet tót toestandt van lang bestandt.

Derde zoon van Vrankrijk geboren.

gebleeken is. In Hóllandt zaidemen, dat hy 's Konings dóchter quam verzoeken voor den zóón zijns meesters, die daar mede de Nederlanden ten huwelijk bood. Waar op zijne Majesteit zóude geantwóórdt hebben; *dat haar dóchter verlooft waar; maar haar zoon te vrijen: indien de Koning van Spanjen hem zijne dóchter wilde geeven, met de geboden landschappen, daar stondt een zeggen af te hóóren.* In Vrankrijk hieldmen, dat Don Pedros reis was, om den wegh te baanen tót beslechting der verschillen van Nederlandt. De Koning tóonde hem zijne timmeradjen te Fontainebleau, daar hy op zéide; *dat 'er niemandt qualijker gehuist was dan Gódt:* ende zijne Majesteit antwóórdde; *Wy Françoizen huizen Gódt in onze harten, ende niet tusschen vier muuren; ende als ghy hem al in 't harte ontvingt, zóó twijfel ik óft hy nócht niet al in steen zóude gehuist wezen. Maar deze cap-pel heeft haar volle beslagh nóch niet.* Haar werdt vertelt, hoe dat, als d'eerste maare van haare jichtigheid in Spanjen quam, Don Pedro in 's Konings kamer was onder andere hovelingen, die elk hunnen meester naa den mondt eenigh boertwóórdt daar op uitschoten. Zijne Majesteit liet dat met een zwijgen heenen gaan; ontbood Don Pedro tegens 's anderen daaghs 's uchtens te zessen in Louvre, om met hem te spreken. 's Mórghens tijldijk opgestaan, ende ingenomen hebbende haar kandeel, met eenen dronk witten wijns, trad zy in de galerije, ende hield Don Pedro, met kóuten onder hen beiden van zaaken, vijf achtervólgende uuren lang, ter wijder schrede, wandelen. Zulks men haar 's naamidaghs quam verhaalen, dat hy van lóófheidt was te bedde gelegen. *Oók is 't órber* (zaidé hy toen) *dat hy 't reghte bescheidt van mijn gezondheid overbrenge, ende hoe my de jicht niet zóó lastigh is, óft, zóó de Spanjaardt aan 't óórlógen wil, ik en zal zóó ras te paarde, als hy met den voet in den beugel zijn.* Maar alhoewel 's Konings achtbaarheidt den pais tegens landtgenóóten ende uitheemschen staande hield, zóó en was nócht aanzien nócht ernst genoegh geducht, om de handtdadigheid te stuiten van de geenén, die, waanende onteert te zijn met reghts verbieden, verwoedelijk ten bederve draafden, om hunne geschillen te slijten door 't vechten lijf om lijf. 't Welk zijne Majesteit parfte, om, in Zomermaandt des jaars 1609, nieuw bevel ende órde uit te geven, strengter dan de voorgaande, ende onder ander inhóudende haaren eedt van, in dit stuk, alle vergiffenis te weigeren. Daar op vólghde verbódt van zinkroers te draagen, aan persoonen van alle staten. Ende wederom gelagh de Koningin, den vijf en twintighsten van Slaghtmaandt, van eene haare derde dóchter, ende 't zeste haarer kinderen, die, dat pas, alle in 't leven waaren. Terwijle rees 'er een misverstant tusschen den Koning ende den Prins van Condé, waar van de grond-óórzaaken zeer bewimpelt werden. Mompeling ging 'er, die, óftze schóón onzeeker zy, niet te verzwijgen staat. Namelijk, dat de Koning op 's Prinses gemaalin, een' zeer schóóne ende frisse Vórstinne, 't óogh geworpen had, ende haar, tegens zijn goetvinden, te hoove willen doen verblijven. Jaa zóude haar de Koningin, in 't kinderbed, op zijne begeerte, t'haaren dienst ontboden hebben; ende, bevroedende wat hy een' smaak in haare begaaftheden nam, zich gevlijdt, om hem met den lóf ende 't opgeeven van dien, óók over nacht, t'onderhouden. Bewijs, dat geene weegen onverzócht blijven, die tót de gunst eener oppermogenheidt leiden. Ende ging 'er om, dat hy, in weidmans gewaat, (zóó zóud' hem deze minne onder gehadt hebben) verzelschapt met slechts twee persoonen, uitgeevende voor Nederlandtsche edellieden, die ten dansse quaamen tót Breteuil, een abdije by Amiens, daar Condé de feest van sint Hubert den jaager hieldt,

Don Pedro de Toledos onmenssch zeggen, van den Koning beantwóórd.

Strenger verbódt van vechten lijf om lijf.

Derde dóchter van Vrankrijk gebooren. Misverstandt tusschen den Koning ende Condé.

hieldt, op het wóordt eener staatvróuwe, die hem zijn lust beloofd had, verscheenen was, maar benóóddicht, door achterdócht aan den Prinse gespeurt, in aller yl onvernoeght te vertrekken. Immer die onlust-baarde zulke verwijdering, dat Condé, 't rijk ruimende, naa Brabant, ende van daar naa Milaan vloodt, om onder de wicken van Spanjen te schuilen. Ontrent den zelven tijdt quaamen in 't hóf de Gezanten der Vórsten in Brandenburgh ende Nieuwburgh heul aan den Koning zoeken, om gehandthaaft te wezen in hun recht op Gulik, Cleef, Bergh, ende daaraan-geheelde heerlijken, met der dóódt ontruimt, by Hartógh Iohan Willem, in Lentemaandt lefleden. Namelijk, 't vervallen van zóó gróót een' erffenis, zonder óir in rechte lijn, had tusschen verscheide gróóten, elk drijvende dat hy de naast daar toe waare, hevige twist verwekt. Oók waaren de aangegrensde ende omgelege Vórsten met geen' minder yver ontsteeken, yeder dringende om in 't bezit te brengen den geenen, wiens ge- buurfschap van meesten óórber scheen voor hunne staten. Van waar het vier zóó verre liep, dat alle de mogenste van Europe party kooren; ende zijne Majesteit zich stak in des Brandenburgers zaaken, als rechtma- tigtst: die óók met den Koning van Gróótbrittanjen ende Staaten der vereenighde Nederlanden gestijft werdt. Aan d'andere zijde zette zich de Kaizar in 't voorste, gedraagen van de achtbaarheid van Spanjen, met den Koning van Hongarijen, ende al wat 'er is van den Oóstenrijk- sphen naam ende aanhang: die niet zóó zeer den eenen óft den anderen van de rechtvoorwenders 't hóóft ophielden, als zy póóghden de Vórsten van Brandenburgh ende Nieuwburgh te versteeken. Zóó begoft dan aan alle kanten de onleede van 't toerulten. Men voerde geschut van Paris naa Chalons, naa Metz, naa Mezieres. Getal van ruiterteit werdt derwaart aan geschikt, om met der veirt, zóó 't nóódt deed, den Vórsten te baat te komen. Vóórts toogh, in den beginne des jaars 1610, de heer van Boissi- se naa de daghvaart geleidt tót Hale in Swaven, om den Vórsten van Bran- denburgh ende Nieuwburgh, aldaar, onder gróót getal van heeren hun- ner party, vergadert, te vertóonen den yver zijner Majesteit voor de vry- heidt ende welstandt van Duitslandt, die voorfschans der Christenheidt, zonder evenwel den Kaizar in zijn recht te naa te willen treden. Ende beloofde hy, uit haaren naame, tót de verovering van Gulik, 't welk d'Aertshartógh Leopóld, in 's Kaizars naam, bezet had, acht duizent knechten, twee duizent ruiters, nevens geschut ende ander óórlóghs- tuigh; mits voorwaarde, dat men in die landtschappen de Roomsche Katholijken in hunne óuwde vryheidt van gódsdienst zóude laten. Maar toen men riep van veertigh duizent mannen in wapenen verzamelt by Chalons, onder 't beleidt des Hartogen van Nevers, dat daarenboven zes duizent Zwitsers met eenen zet derwaarts daalden, daar de Hartógh van Rohan bevel over had: ende zóude zijne Majesteit, behalven de regemen- ten haarer lijfwacht, nóch wel met zich gesleept hebben vier duizent edel- mannen: zóó zaagen 't veelen daar voor aan, dat zóó maghtigh een ge- woel niet stillen en zóude met de nederlaagh van 't Guliksch geschil, maar wel op een schrikkeling van de keure der Kaizeren moght' uitkomen. Anderen óórdeelden, dat het op Nederlandt gemunt was, om de hóoge overigheidt der vereenighde landtschappen; ende vóórt al, wat tusschen deze ende Vrankrijk leidt, den Spanjaardt quijt te maaken: ende dat de Koning voor zóó gróót een' kraft van góudt aan de behóudenis van de Hóllanders te kóft geleidt, zich niet met ydele handen zóude laten afzet- ten. Wedromme wist men niet, waar toe dan zijne Majesteit met Savóijen deed

*Gezanten
om d'erffē-
nis van
Gulik aan
den Koning.*

*'s Konings
toerusten
om de zaak-
ken van
Gulik, ver-
zukt veel
óórdeelens.*

deed handelen, ende in dat gewest vólk lichten door den Hartógh van Desdiguieres, dien, Gereformert weezende, zy onlangs Maarfschalk van Vrankrijk gemaakt had. Daar is 'er die voorgaaven, al 's Konings toeleggh gepeilt hebbende, dat hy in 't eerst, duchtende aan te lóópen tegens den staatyver der Christe Vórsten, die den evenaar van de Fransche ende Spaansche mogenheden nóóde zaagen overslaan, te vrede zóude geweest zijn met maatelijke vermeerdering, zonder 't rijk uit te breiden over d'óuwde grensstróómen ófte bergen. Dan dat zijne Majesteit, quansuis slechts de glory zoekende van bevryer der verdrukten, al wat de Spanjaardt, zóó in Italiën als tusschen Vrankrijk en Duitslandt, bezit, zóude omgedeelt hebben onder verscheide heeren, de welke, bondtverwanten in naam, niet door plight, maar door nóódt die bet bindt, haar hadden moeten aanhangen, ende naa den mondt zien. Een aardt van wasdom den Romainen gemeen, ende die Luidewijk den elfden behaaght had, boven alle middelen, om 't huis van Bourgognen te vernederen. Dat men 't Kaizarrijk zóude gebraght hebben in 't huis van Baijeren; vóórts Vrankrijk, Engelandt, ende de vereenighde Nederlanden elk een vloot van zes duizendt mannen toegeruust, om van zes tót zes maanden Indien over te komen; ende alzó den Spanjaardt te beparken tusschen de Pyreneën ende de zee: neemende de Koning aan, in den tijdt van vier jaaren, tót behoef van dien op te brengen vijftien honderdt tonnen schats. Maar dat daar naa, overmits d'Aertshartógh Albert, veegh vindende zijne heerlijkyen, beloofte had aan de handt zijner Majesteit te gaan, zy 't óógh worp op het Kaizardom zich eensklaps te doen inruimen, bewilligende in dubbeldt van de voorzeide kósten tót verval van vijftigh duizendt gewapenden, om met d'eene helft der zelve van sint Sebastiaan, met d'andere van Perpignan af, Spanjen t'ontginnen. Waar toe alreeds met kóópluiden zóude gehandelt zijn geweest, op leevering van lijftógh aldaar, naa de markt van Paris. Oft de Koning dus schiekelijk uit alle zórgte tegens staatyver der anderen gewaant hebbe te wezen, met het toevallen des Aertshartogen, mitsgaders te boven gekomen het dwersdrijven van Paus ende pausgezinden, welker gódsdienst ende priesterdom buiten twijfel t'zijnzen zeggen stondt; naa 't uitvoeren van zóó hóóghvliëgend eenen aanslagh; óft óók d'Aertshartógh, doorspaanft van jongs op, ende bekent voor naa bezet van gewisse, alle tróuwigheid ende ontfang van zóó staatelijke weldaaden vergeetende, hebbe willen aanspannen om zijn eigen geslaght te verdelgen, 't welk hem, als genoeghzaam buiten hoop van geboorte naa te laten, voorneemelijk moest ter harte gaan; alles voor den prijs van op 's Konings genade het zijne te behóuden, ende dat uit vreeze van een' uitkoomft waar toe zóó veel gelux behóorde: daar aan gelóóve yeder min óft meer, naa dat hy óórdeel heeft. Altijds geen' kleinen kommer zetten in dezen tógh de geenen, die met een ingenomen gemoedt aan de Roomsche kerk verknócht waaren, zich innebeeldende, dat het hunner gezintheit qualijk vergaan zóude, als zy dachten dat het te doen was om eenen hunner tegenparty te vorderen, ende hoe de Koning zóó veel uiterlijke óórzaaken gehadt had om belijdenis van gelóóve te wisselen, dat van de bekeering zijnes harten geen gewisheidt was. Nóópende dit stuk zeide zijne Majesteit aan 's Paus boode; *dat, in't verstreken van bystandt, zy slechts acht nam wie waare vrienden, ende op recht grondt waaren. Wat het gelóóf belangde, dat zóude geen hinder lijden.* Haar verdroot zeer der onbescheidenheidt ende hevigheden van zommige heetharssens ende oplóopende geesten, die, door list haarer vyanden opge-

ruit, dit bedenken stróóiden ende uitmaten, om haare onderdaanen wederwilligh te maaken, ende te verleiden van haaren dienst. Ende viel zy, hier over, uit, tegens zeekeren persoon, onder verbódt van naazeggen, ende sprak tót besluit: *Mijn' eerste zórg is geweest het Katholijke ge-lóofte verzeekeren in 't landt te Kleef: ende zal nemmermeer gedóogen, dat het te klaagen heb' over 't wit mijner wapenen: ende zeide ik, een dezer daagen, den Hartoge van Sully, als alle de Vórsten van Duitslandt eens waaren, om eenen, anders dan Katholijk, tót Kaizar op te werpen, ik zóud' er tegen zijn.* Zijne Majesteit had voorgenomen den negentienden van Bloecimaandt op te zijn, ende, geduurende haar afwezen, 't bewindt des rijx te stellen aan de Koninginne. Waar toe te passé quam haar' achtbaarheid te sterken, met het pleegen haarer króóninge, een' staatsie, die, als in der daadt geevende nócht neemende, tien jaaren lang verzuimt was, ende korts haar zinlijkheidt geworden, om andere Koninginnen, in dit deel, niet te wijken. Het hóuden dezer hóóghtijt maakte zóó veel moeites, met beslechten der geschillen, vallende om 't voorgaan ende waardy der plaatsen, dat het der Koninginne, zóó zy 't, van aanbegin, had' te gemoet gezien, lichtelijk zóude zijn afgezoet. Onder ander viel 'er te twisten over 't voeren der lelien op de kleederen. De mantel der Koninginne was daar heel over mede gebloemt. Mijn' vróuw ende de Koningin Margariet hadden 'er yeder vier op den bóórdt staan. De Vórstinnen van den bloede verzóchten 'er drie. De Koning verstondt, dat het niemandt toequam dan haarer Majesteit, ende dóchteren van Vrankrijk. Om deze weigering verliet de Graaf van Soiffons het hóf, ende bleef zijn' gemaalin van de staatsie. In 't aanschijn zijner Majesteit kon men speuren dat dit haar quelde. Ende maakte zy daar wóorden af tegens haare voorneemste dienaars. Den elfden in Bloecimaandt, op 't eindt des middaghmaals, tijding ontfangende, dat eenige benden ruiterte, ongeacht de Hartógh van Nevers, op den huisman leefden, beriep zy straffelijk de Ritmeesters, over 't verzuim van hun beroep. Daar naa keerde zich tót den Constabel ende andere heeren, met zeggen: *Als mijn' vólk beróoit gemaakt is, waar zal ik staat op hóuden? waar zalmen de betaling vinden van uwe wedden ende jaargelden? Die in mijnen dienst zijn, moeten genoegen aan 't geen zy van my trekken. Ik heb bestelt, dat men den landlieden in reekeninge der schattinge zal laten strekken 't geen zy den soldaat hebben verstrekt; ende korten 't weder den krijgshluiden voor af op de monstering. Dit boekhóuden zal, ter spijt van de allerdartelsten en baldadighsten, de krijgstucht handthaaven. Anders zóude 't 'er toegaan, waaren de hópluiden in 't leger. Maar zy zijn nieuw naa króóning en triumphen. Een' onbillijke zaak, dat de schuldige plicht zóó lang lijden moet. Van honderdt mijlen ver zóud ik op eenen veldslag aankomen, hierom niet eenen voet verzetten; waar ik 'er niet van nóode.* 's Anderen daaghs gingen Koning ende Koningin te sint Denis vernachten: ende zóó zy zich tót werken van gódsvrucht begaf, zeide hy haar; *Mijn' vriendin, bieght voor u ende voor my.* Ter middernacht opendmen eene kerkdeur, want d'andere waaren toegemuurt, om vólk in te laten, ende d'ongeregeltheit uit te sluiten. Den dertienden, zijnde bestemt tót de feest, zagmen tijdtlijk in de kerke, daar stellaadjen trapsgewijze rondom waaren opgeslaagen, den Koning met een' werkelijke wakkerheidt alles aanbinden, ende zórgdraagen dat nergens mangel viele, vóórts den eenen en den anderen der gróóten bescheidt geeven. Haare Majesteit, waardighlijk verzelschapt ende gevólght, verscheen, in de Koninklijke gewaaden, ontrent twee uren

*Króóning
der Konin-
ginne.*

over middagh , tuffchen de hóflijke pracht ende kóftelheden des chóórs, elkandere toefchitterende , onder 't gefchal van 't blaaswerk : ende geleidt tót voor 't autaar , werdt aldaar met de gebruikelijke ceremonien gezalf ; ende naa 't ontfangen der króone, door handen des Cardinaals van Joijeufe, in eenen tróón gezet. Haar hart overgoten met de geur van zóó volflaagen eene glorie , fcheen naauwlijx die met volle bewilliging aan te neemen. Ende als óft zy, van dezen tóp der verheffinge , een gróót stuk weeghs in der wijsheid gezien had , ging haar droefachtigh af : *Ik overpeins , dat my maar tweederlei eer in deze kerke gebeuren kan , deze , ende die van mijne begraaffenis als 't Gode gelieven zal.* De Koning (zóó geitne wil yet wrevelgeestighs der volkomenheid van weelden een' neep geeven , ende , gelijk zeeker poëet fpreekt , midden uit den ader der lieflijkheden, wat bitters opborrelen , dat in 't lekkerft der lusten angftvalligh maakt) had bynaa gelijken inval , zeggende , *dat het aanschóunen van zulk een' meenichte menfchen , hem deed denken om den jongften dagh , ende hoe men opzien zóude , zóó de rechter zich vertóonde.* Hy leidde zich zeer te kóft met voorgang ende vlijt aan deze pleghtigheid , om alles met gehóór , aandacht , ende achtbaarheid te doen toegaan , bybrengende , *dat de waardigheid der kerke zich gróótelijx openbaarde in de eigenlijke manieren ende órdeningen die zy heeft om de Koninklijkheid te eeren , die andere gezintheiden niet en hadden , nóchte amptenaars daar toe verfehikt.* Toen de Koningin haaren gang zette , ende quam aangestreeken ten óffer , fchiep hy zulk een behaagen in den zwier van 't prijken , ende de afsteevende ftaatsf daar zy zich mede vóórtsdeed , dat hy zich hóóren liet ; *dit waare waarlijk de Koningin maaken.* Haare Majesteit weder ten tróón gekeert zijnde , werdt daar naa voor de derde reize ten autaar geleidt , ende ontfing , afgezetter króone , het misbróódt. Dit was 't befluit , nevens werpen van góude ende zilvere penningen. Ende keerde zy , ontrent vier uuren, naa haare herbergh. De Koning, voor uit getreden, quam haarer Majesteit bejegenen in de voorkamer. Toen werden hem de óógen week van hartelijke beweegenis , ende omhelsde hy haar met zóó vierigh een' vriendschap , als óft dat het laafte maal waare geweest. *Lief,* zeide hy , *looft Gódt, dat alles zóó gelukkig afgelóopen is. Nóóit zagmen yet gefchieden met meerder órde ende eerlijkheid.* Ende , haar ziende bet genegen tót rust dan om ter difch te gaan , beval de kamer te ruimen. Een' wijl daar naa deed hy zijn avondtmaal, ende voer vóórts met haar in karós naa Paris, den wegh met geneuchelijk kóuten overbrengende. Zy zette zich ter tafel in 't kleene cabinet, gedient werdende van haare dóchteren. Daar quam de Koning haar nóch eens toefpreken ; ende tót tweemaal toe 't lef uit haar glas gedronken hebbende , meer uit minlijkheid dan van dorft , vertrok hy om te gaan flaapen. In 't gróóte cabinet gekomen zijnde , zeide hy fteunende op den arm van Pralin , tegens hem : *Veele gevoelen qualijk van mijn' reize. Maar uit een' zaak, hunnes óórdeels , quaad , naa 't mijne , zeer rechtvaardigh , zullen wy , met de genade Gódes , goede vruchten trekken.* Alzóó was overgebraght deze dagh der króoninge. D'intreê haarer Majesteit tót Paris, in Koninklijken ftaate , was geleidt op zondagh den zefstienden , te gefchieden , met zulk eene heerlijkheid ende hóvaardye , dat de ftadt over de acht honderdt zóó konftenaars als anderen in 't werk had , om beelden , boogen , tóonneelen op te rechten , ende diergelijke toerufing t'haarer ontfankenis. In de ftóffeering haarer praal , zóude 't fieraadt geleeft hebben met een ongemeene geestigheid van vonden ende órdening ; ende alles gebrageert met zulk een overdaadt ,

*De Koning
in top van
voorspoet
en heerlijk-
heid.*

dat wonder schein, van waar al de peerlen ende kleinóódjn verzaamelt moghten zijn. Ende beliep het omgedeelde góuden ende zilveren laken wel hondert en vijftigh duizendt króonen. Midden onder alzulke triomphen, stondt de Koning vry van schulden, rijk van schatten, zijne schuuren vol geschuts ende allerlei voorraads van óórlógh, in volle kraft zijner mogenheid, met dat geweldige heir reedt om te treffen daar hy dreighde, gevreeft van vyanden, ontzien van oproerigen, geviert van vrienden en bondtgenóten, ende niet alleen geducht door Christendom, maar van den ondergang tót den opgang der zonne; in voege dat Turk ende Persiaan naa zijn' geliefte luisterden, ende alle Vórfsten der wereldt in tucht gehóuden werden door den schrik van zijnen naam, ende achtbaarheid zijner wapenen. Hy blonk van glori, striedender handt veroverft, ende gehaalt uit den brandt der gevaarlijkheden, voorspoedigh van verstandt, van gezondheid, van huwelijk, ende twaalf leevendige kinderen, zóó wettige als natuurlijke, daar hy nóit ramp óft steurnis onder ontstaan zagh, nócht tusschen hen, nócht tegens zijnen persoon; eige plaagen der hóóghheid, ende die de gróóftten van den aardtbodem gepijnicht hebben. In deze gelukzaligheid van welgestelt rijk ende bloeiendt huis, schein 't dat schielijk het lótt begon te walgen door de zaadzaamheid van zóó veel opgehóópte genaden: óft veel eer, dat de gódtlijke voorzienigheid hem, met eenen veegh, hebbe willen lichten van onder de handen der fórtuine, om met geen' weerfmaak van haar omgekeerde gunste zóó gróóte zegeningen te bezoedelen. Ende, als óft de natuur der dingen beladen waare geweest met begrip van de ellenden naakende den geenen die hem verliezen moesten, zóó vernam men meenigerlei waarschouwingen, voorspook, teekenen aan hemel en aarde, kennelijke, twijfelbaare. Groóte geruchten van een zwaar ongeluk dat beschooren was, ende vreemde rekeningen gingen 'er om nópende de comeeten, eclipsen, ende vergadering der planeeten, inzonderheid van een' star, in den voorleden jaare, op klaren middagh gezien. De Lóirstróóm was overgelóópen, met gelijk geweldt, als in den dóódt van Henrik den tweeden ende van Henrik den derden, die van scharp gestorven waaren. Zijne Majesteit was vermaant op haar' hoede te zijn, ende dat 'er, geduurende deze vierdagen, op haar leeven zóude toegeleidt worden. Dóch werdt haar zulks wel altemets eens gezeidt; daar dan haar antwóórdt op was; *dat zy zich in 't slaapen gaan Gode beval, ende in 't opstaan den zelven om geleide aanriep: in wiens handen het alles stondt; wezende, dien hy bewaarde, wel bewaart: Vóórts, dat zy zich zulks niet toeleggen kon, voor haar beleidt van leeven.* Insgelijx was de Koningin verzócht te gedenken, dat deze blyfchap op gróóter droeffenis uitkomen wilde. Oók had zy gedróómt, toen men beezigh was met haare króón van gesteente op te maaken, dat alle de gróóte diamanten waaren verandert in peerlen, die de uitleggers by traanen gelijken. Op een' andere nacht, verbaast uit haaren slaap schie-tende, vertrok zy den Koning, hoe haar gedócht had, dat men hem eenen fteek met een mes gaf, op de kleene trap: daar hy op pafte: *Gode lóf, dat het maar in dróóm en is:* ende raakte vóórt weder in slaap. Een maibóóm, geplant op den nederhóf van Louvre, was, zónder toedoen van eenige kennelijke óórzaak, omgevallen met de króón naa de kleene trap toe. Van welke vremdigheid Bassompierre, leggende met den Hartoge van Guise te kóuten, over d'yzere lening van 't kleene uitstek voor de kamer der Koninginne, ende bybrengende, dat men 't in Italien óft Duitslandt voor een euvel teeken, ende 't omvallen van den bóóm, onder wiens scha-

*Voorzeggen
en voorspook
van 's Ko-
nings dóódt.*

*Dróóm der
Koninginne.*

ſchaduw al de werelt ſchool, neemen zóó ſtak zijne Majesteit het hóóft ſtillekens tuſſchen hen beide, zonder dat zy 't vernamen, ende zeide hun, toen zy uit hadden: *twintigh jaaren lang heeft men my de óóren warm gemaakt met deze beduideniſſen: Dat Gode gelieft ~~zid~~'er af vallen, min nócht meer.* Zeeker, zy was gewoon zich in de wille Góds over te geeven, vaſt ſtellende, dat zulke zaaken van hem beſlooten, ende onvermijdelijk waaren. De kelder in de kerke te ſint Denis, daar de Koningen begraaven leggen, was open gevonden, ende de zark, aarmenze mede ſluit, van zijn' plaatſe. Koning en Koningin waaren in hunnen ſlaap geſteurt van eenen nachtraven, móórdtroependen vogel, die aldaar had zitten kraſſen aan 't venſter hunner kamere. De króón van geſteente, der Koninginne opgezet, in ſteê van de gróóte, toen zy naa haaten tróón trad, zóude gevallen hebben, en had zy daar niet gaauw met der handt by geweest. Ende de waskeers, die zy hield, werdt van zelfs gebluſt. Den zelve avondt zeide la Bróſſe, een klok artz ende wiſkonſtenaar, tegens den Hartógh van Vendosme; *zóó de Koning 't ongeval, hem over 't hóóft hangende, ontging, dat hy geſchapen was nóch dertigh jaaren te leeven.* Vendosme, ſchuwende zijner Majesteit van zwaarigheidt te ſpreken, ende haar nóchtans nóóde onverwitticht latende, bad haar la Bróſſe te hóóren. Zy vraaghde, wat hy begeerde. Geen antwóórdt krijgende drong 'er op. De Hartógh had zich geirne verſchóónt. De Koning geboodt hem klaar te ſpreken. 't Gróóte wóórdt moeſt 'er uit. Toen zeide zijne Majesteit: *Dwaas zijt ghy dat ghy 't gelóóft.* Vendosme antwóórde, *Dat het gelóóven jaa, maar niet het vreezen, in dit ſtuk, verboden was, ende al de wereldt, maar hy boven al, gehóuden, niet in den windt te ſlaan, dat haare behóudenis raakte: óótmoedelijk biddende, dat zy voor liefname, hier toe het óór een luttel te beledigen.* Zy weigerde 't echter, ende belaſtte hem daar van te zwijgen. *Zóó kan ik niet min,* zeide hy, *dan het der Koninginne aandienen.* De Koning zeide hem eens ende andermaals, *dat hy hem, deed hy 't, nemmermeer beminnen zóude.* Zóó ging la Bróſſe heenen. Hier benevens was zijner Majesteit over lange voorzeitd, van den geenen die den Hartoge van Guiſe zijn ramp te Blóis, ende dien van Majenne zijne nederlaagh t'Yvry had geweeten te ſpellen, dat hy in dit jaar geweldiger dóódt zóude ſterven. De Maarſchalkin van Raiz plagh te vertrekken, hoe wijlen der Koninginne Catharine, verlangende om 't lótt haarer naakomelingen te weten, ende tót in 't hoeveelde lidt hun de króón boven 't hóóft ſtondt, in zeekeren ſpiegel was laaten zien een' zaale, om de welke yeder Koning zóó meenigen keer deed, als de jaaren zijns rix: ende dat Henrik de derde, in 't doen der zijne, voorby geſtrefte werdt van den Hartoge van Guiſe, gezwindt als een blixem: waar naa de Koning van Navarre quam, ende ſchielijk verdween, op zijn twee en twintighſte. Jaa hem was beſcheidelijk verklaart, dat hy in een karóſſe het leeven zóude laaten. Dan 't wonderbaarlijkſte van allen is geweest het voorſpook van de druppelen bloedts, by hem, in 't doordrijven des gebódt van Nantes, gedacht, dat, zóó hy waande, vervult was met de manſlagting, gevallen tuſſchen zijne party ende die van Guiſe; maar ſterker geſlagen ſchijnt te hebben op de toekomst hunner dóódt, met bloedtſtorting zóó ſchielijk, dat zy 't eer wegh hebben zóuden, dan weten van waar. By deze ende dergelijke hing men andere, die by effene tijden ongeacht, in vreeze gaageſlaagen, óft naa 't ongeval gelóóft worden. Gelijk dat hy, weenigh dagen geleden, in 't gaan uit de kamer naa 't kabinet, ſtalhóudende om yemandt te ſpreken, tót der Koninginne, die daar naa verbeiden bleef, lachendes mondts

gezeidt had; *gaat door, gaat door, mevrouw de Regente*: als óft hy begoft had haar in dien staat te stellen. Dat hy óók, op de króoning, den soldaten der lijfwacht zijnen zoon den Dauphin gewezen had, zeggende: *ziet daar uwen Koning*, werdt voor een veegh teeken genomen: gemerkt de yver hunner achtbaarheid, den Koningen zulks niet ontslippen laat, voor op hun uiterste: ende hy, kennende het dorsten der jonge Vórfsten naa oppermaght, eertijds eenen, die den Dauphin twaalf van zijne Majesteits jaaren toewenschte, wel geantwóórdt had, *dat hy hem niet een jaar óuwer wenschte*. Den veertienden van Bloeimaandt, de Koning, goedts tijds opgestaan, zich in 't kleene cabinet vertrokken, ende den eenen ende anderen gehóórt hebbende; ging ontrent zes uren te bedde leggen, om zich met beter vryheid, naa gewoonte, ter aanroeping Góds te beledigen. Het en zal niet ongerijmt zijn te verrekennen etlijke geringe bijzonderheden van wóórdten ende werken te dezen daage gevallen, tót vernoegen van de geenen die zinlijk zijn, om zijnen wandel te weten, wanneer hy binnen 's kamers, als afgeleider staatlijkheid, met zijn gezin ommegang. Is óók niet vruchtelóós de kennis dier dingen; uit de welke, ten eersten aanzien van kleen verlang schijnende, menighmaals treffelijke leeringen spruiten: gemerkt het geene gelegen is aan d'ervarenheid in den aardt der Vórfsten, ende dat de zelve, zonder dit door te zien, niet grondigh begreepen wordt. Voor zijn bed quam de heer van Villerói, dien hy al een' wijle sprak van nóódtzaaken, ende entlijk, 't overschót uitsteltende tót zijne wandeling in den Tichel-hóf, beval 't górdijn toe te trekken, om zijn gebedt te vervólggen, verwachtende zijne kleederen. Daar naa quam hy te voortschijn in een gezeet van zwart satijn gegraveert, zonder bóórdten, zóó wel gemoedt, dat hem de vrolijkheid alle den uchtent ten óógen uitzagh. Hy deed afvaardigen ende zeegelen al wat de Hartógh van Savóijen bedongen had in 't verbondt, dat getroffen was, met voorwaarde van elkanderen de handt te bieden, zóó wel in 't beschadigen als in 't beschutten. In den Tichelhof quam de Dauphin by hem, ende onderthieldt hy de heeren, met verhaal van de fraaijcheit ende staatsie der króoninge. De mis gehóórt hebbende in 't klóóster der Feuillanten, las hy aldaar in de cappel van 't geslaght van Bassompierre, de spreuk uit den psalm, luidende: *Wat zal ik den heere wedergeeven, voor alles dat hmy gegeeven heeft?* ende zaid' er op: *Bassompierre, als een Hóóghduitsch, moest'er by stellen als vólghet: Ik zal den beeker aanvaarden.* 't Gezelschap groeide in den geest van zóó aardigh een quinkslagh, ende de Hartógh van Guise braght yets by, dat, al boertende, schijnt der gódsdienstigheid van zijne Majesteit wat te naa gekomen te zijn. Daar zy op voeghde: *Ghy kent my niet; maar zult weten wat ik ben, als ghy my quijt zijt: ende dat eer lang.* Tegens de maaltijd vernam zy de goede orde van 't leeger, ende middel om over de stróóm van Semói te geraaken; daar zy wat zwaarhóófdigh in was geweest. Met deze ende andere gewenschte tijdingen, zich vindende in 't midden van de amptmannen der króone ende voorneemste heeren, met den bloem des adels ende 't puik van flux- ende trótsheidt, uit alle landtschappen, sprak de Koning van twee duizendt edelmannen, gelezen uit vier duizendt, de spiets in der handt te geeven, ende, nevens duizendt muskettiers, de rapste van 't heele heir, onder eenen braaven overste in 't voorste te doen treffen. Alsdan, het hart ophaalende in de verbeelding van 't ontwerp zijns vernufts, viel hy uit: *Is'er ter wereldt kraft die daar tegens op kan? wat en vermogen twee duizendt Françoísche edel-*

Quink-
slagh.

*edelmannen niet, onder de óogen van hunnen Koning? bergen zóudenze om-
 stóóten.* Over disch riep hy Nereftan, ende verblijdde zich tegens hem
 over de rapsheid van zijn regiment, dat van de bestgewapende, onder
 de eersten op de been geweest, ende overtalligh was: ende beloofde zulks
 te verzien met zijn hópluiden. Nereftan antwóórde, *dat de eer van on-
 der d'eersten gebeezicht te weezen, in't volvoeren van zijn geboden, meer
 yvers om zich wel te quijten, dan omziens naa belóóning aan hen had ver-
 dient; die dachten dat het hun niet misgaan kon, onder zóó gróót ende geluk-
 kigh een' Vórst.* Dat's, zeide zijne Majesteit, *de rechte slagb. 't Vergeten
 der dienften komt den onderzaat, het onthóuden den Vórst toe. Daar is'er bet
 begenaadicht van my, dan gy, ende zy erkennen't zóó wel niet. Die de gróóte
 weldaden wegh heeft, vindt de dankbaarheid onnut.* Vóórts werden daar
 gebraght zijne twee dóchters, die hy kuste ende minnelijk aansprak.
 Daar naa, gewaar wordende zeekeren meester van de verzoekschriften
 van zijn huis, trad met hem in gesprek van gelóófs zaaken; *verklaarende,
 te verlangen naa zijne wederkomst, om zich te kóft te leggen aan't vereeni-
 gen zijner onderzaaten, door zóó billijke ende gewisse middelen, datze niemant
 verwerpen zóude, 't en waare die de ziekte liever had dan 't genezen.* Toen
 daar opgenomen was, voerd' hy lange reden tegens den prezident Ianin,
 ende Arnaud, bewinthebber van de rijxmiddelen, nópende 't richten
 van allerlei verlóóp in de regeeringe; waar toe hy met ernst verstaan wil-
 de, ende hunnen bystandt besprak. Van daar quam hy in 't cabinet der
 Koninginne, met d'eene ende d'andere wat kóuts maaken; die hem af-
 ging, als óft zijn' zinnen elders geweest waaren: schijnende de blijgeestig-
 heidt geblufcht in zijn' aanschijn. Hy zeide der Koninginne, *dat hy niet er-
 wist wat doen, zich duchtende te steuren, zóó hy in't wapenhuis ging.* Haare
 Majesteit antwóórde: *gaat'er niet, mijn' heere, zendt'er yemandt. Ghy
 zijt goeder luime, ende zult u gaan moeilijk maaken.* Alzóó scheidde hy uit
 haar cabinet, floot zich in 't zijne, schreef eenen brief, ende gaf dien te
 bestellen. Dat gedaan, deed hy zich ter venster, ende, brengende zijn'
 handt aan 't voorhóóft, borst uit met deze wóorden: *Mijn' Gódt, daar bin-
 nen zit yet, dat my dapper ontstelt.* Dóch hy verklaarde 't niet. Maar 't hart
 van eenen wijzen Koning brengt zijnen tijt over in de hechtenis der zór-
 gen. Zijn' borst magh raauw gevonden hebben eenige ontróuw, door
 zeekeren gevangen geopenbaart, die hy gedwongen was in te króppen,
 tót op zijn wederkeeren: óft hem gedrukt de onlust met den geenen,
 dien hy 't ampt van Veldtmaarschalk geweigert had, als die wist af te zien
 hoe ver yeders zedigheit gaan moght, zonder de hóóghte der hóvaar-
 dije te haalen: óft hem verdrotten, dat zijn heir dadelóós lagh; nóchte
 met die van Ceulen, aangaande de lijftócht gehandelt was, gelijk met de
 Luikenaars: indien dit dingen zijn voor zulke ervaare gróótmoedigheid,
 om zóó hóóge te heffen. Keerende uit zijn cabinet, hield hy, in de ka-
 mer der Koninginne, spraak met den Canceelier, van welwichtige ende
 verreziende zaaken. Naa afscheidt hem gegeven, met omarmen, ende
 eenen zoetelijken praat den omstaanden heeren verleent, trad hy weder
 in 't cabinet der Koninginne, met een opgeheldert aanschijn, zijne wóór-
 den ende gebaar aanstellende, als had hem de moedt overgelóópen van
 genoeg. Zeeker, haare Majesteit was daar met zijne zoonen de Har-
 togen van Orleans ende Anjou; daar hy genegentlijk den vader tegens
 speelde. Maar zijn' zinnen en stonden niet stil. Hy zeide tót der Konin-
 ginne; *Ik weet niet hoe ik het heb, ik kan niet uit geraaken.* Zy bezwoer
 hem te blijven. Toen zondt hy Frontenaç naa 't palais, om de órde van

't Koninklijk banket te vorderen , zeggende , dat hy zelfs den anderen daaghs te zes uren daar zóude komen zien wat'er bedreeven werdt. Een weenigh daar naa beval hy Vitry , hópman zijner lijfwacht , mede derwaarts te gaan. De welke daar op antwóórde : *heere , als uw' Majesteit uit jaagen óft wandelen is met kleen gezelschap , kan ik my gerust stellen in de vaaligheidt van uwen persoon , zonder daar by te zijn : maar een ander werk is 't in deze gróóte stadt vol vreemdt ende onbekent vólx. Gaat heenen ,* zeide de Koning , *ghy zijt een quakkelaar , ende bleeft hier geirne met deze vróuwen kóuten. Doet dat ik u zeg. Ik heb my zóó lange gehoedt zonder hópman van lijfwacht , ende zaghet wel alleen te doen. Dat 's onnódig ,* zeide Vitry ; *Al de wacht is by der handt , verbeidende dat uwe Majesteit uitkoome.* Entlijk zeide hy der Koninginne , dat hy beslooten had in stadt te gaan , ende , tredende op het uirstek voor haare kamer , vraaghde óft zijn' karós beneden was. Een bóóswicht , van bystere zinnen , die op zijn lijf ging , zeide in zich zelve , als hem vattende by dat wóórde : *Ik heb u. Ghy zijt door.* Vóórts bood zijn' Majesteit der Koninginne goeden dagh , haar kuffende tót driemaal toe met zulke minlijkheidt , dat de Maarfschalkin van la Chastre zeide : *Heere , hoe langer hoe uw' Majesteit meer verliest op de Koningin. Haare dienaars scheppen 'er gróóte lust , ende gróóter hoop uit. Maar wacht u haar te mompen.* Daalende den kleenen trap af , beval hy den Maarfschalke van Bóisdauphin zich gereedt te hóuden om op te zijn. In den binnenhóf sprak hy den Hartoge van Anjou toe , wees hem Bassompierre , vraagende , *óft hy hem kende ?* 't Was ontrent een vierendeel uren voor vieren als hy in karós klom , ende zette zich ter voorneemste plaats , dóch den Hartógh van Espernon aan zijn' rechterhandt. In de zelve zijde zaten de Maarfschalk van Laverdin , ende van Roquelaure : in de slinker , de Hartógh van Monbafon , ende la Fórge ; voor in , Lyancour zijn eerste schildknaap , ende de Markgraaf van Mirenbeau. Onder 't wellfel van de eerste poort deed hy de karós rondtom openen. Toen meend hem de móórder ; maar vondt zich van zijnen toeleg , door dien dat Espernon zat daar hy den Koning verwachtte. Vóór 't huis van Longueville gekomen zijnde , zondt zijne Majesteit haare lijfwacht te rugge ; voer van daar naa 't kruis van de trekkery , zóó men 't heet , ende vóort naa 't kerkhóf van sint Innocent , willende naa 't wapenhuis toe. Zeekere yzerwinkels , vast staande aan dit kerkhóf , benauwen zulks de voorbylóopende straat , dat Koning Henrik de tweede , overmits zijn wegh veel daar door viel , die afgekeurt had , (hoewel 't versloft was) al den veertienden van Bloemaant des jaars 1554. 't Welk , als geschiedt op gelijk eenen dagh der maandt als deze , ende in 't eerste jaar van 't leeven dezés Vórstén , by zommigen aangeteekent is voor bedenkelijk , óft daar niet yetwes wonderlijx mede gespeelt hebbe. Mits dat de Koning deze gas insloegh , werdt hy den heer van Montigny gewaar in karós , ende riep hem toe , met zijn gewoonlijke minlijkheidt : *Uw dienaar Montigny , uw dienaar.* In 't enge komende bejegenden hem twee karren , d'eene met wijn , d'andere met hói gelaaden : om de welke te wijken , de karóssier heel op de luster zijde , ende t'elkens eens stal hield. De lóopende dienaars togen terwijl 't kerkhóf over , in de rechte. Hunner een , die naast by der handt was , bleef staan , om zijn hoosbandt te binden. De edellieden hadden niet ras genoegh kunnen vólgen. De Koning zat zonder mantel , met den rechter arm op den hals van Espernon , dien hy zeeker schrift gegeeven had te lezen ; den slinker op de schóuder van Monbafon , die 't hóóft afgewendt hield , om geenen schijn te hebben van te luisteren naa de wóorden zijner Maje-

Majesteit, alzóó zy, hellende naa Espernon ende Laverdin, hun zachtelijk zeide: *Op onze wederkeeren uit het wapenhuis, zal ik u tóónen de teekening gemaakt van d' Escures, om mijn heir over te voeren. 't Zal u welgevallen, ende heeft my gróótelix vernoeght.* In deze reden, roerende 't hóóftstuk van zijn beroep, bleef de Koning. Want de schelm vol verwoedheids, ziende *De Koning doorsteeken.* alzóó zijn open, ende dat verscheide luiden tusschen de karós ende de winkels doortraden, quam aan, heel verhit ende bezweet, met zijnen hoedt op der handt, daar in een tweefnedigh mes, bekleedt met lampers, ende braght, over 't radt heenen, zijner Majesteit in een ommezien drie steeken: te stóuter, zóó te vermoeden staat, mits dat hy geen gezicht van haar aanschijn had, dat hem met vruntlijkheid óft ontsichlijkheid had mogen beteutert maaken. De Koning voelende den eersten, die tusschen de derde ende vierde rib in trof, sprak: *Ik ben gequetst:* ende hief den arm op, zich mitsdien bet blóót geevende voor den tweeden; die, tusschen de vijfde ende zeste rib ende 't endt der lange door, den geestader opsnood, tót aan het slinker hartóór; zóó schielijk, dat hem vóórt, zeggende, *'t Is niet,* met dit laatste wóórdt het bloedt ten monde quam uitgevlogen. De derde steek werdt van Monbason op zijn' móuw ontfangen, ende quetste maar de wambas- ende hemdsmóuw zijner Majesteit, die, van Espernon gestut, ende gebeden om Gódt te denken, haare handen t'saamen, ende óógen ten hemel slaande, scheen te verscheiden. Mits ging 't gerucht op van zijne dóódt: alle deuren en vensters toe van verslagenheid, zóó gemeen, dat de móórdenaar uit andere niet t'onderscheiden geweest waar, had hy zich 't mes uit der handt weeten quijt te maaken. Zeeker edelman trok geweer om hem te doorstóóten: maar Espernon riep, *dat het zijnen hals góld.* Des werdt hy gevat, ende in verzeckering gestelt. Die in de karós waaren, vreezende voor oproer, ende zoekende tijdt te winnen om in alles te verzien, riepen dat de Koning maar gewondt was, ende ronnen naa Louvre. Daar werdt hy op zijn bedt geleidt in 't kleene cabinet, ende gaf zijnen geest eerst naa 't gevoelen van eenigen, die zeiden, dat hy, Godes vermaant, nóch tót driemaal toe zijne óógen op sloegh; alhoewel anderen meenen, dat hy 't dus lang met de borst vol bloedts niet heeft konnen maaken. Alzóó liet deze overtreffelijke Vórst, daar zonder twijfel de rust der Christenheid op rustte, tót onuitspreekelijken druk van alle de zijnen, het leven, in 't zeven en vijftighste jaar zijns óuderdoms. Adel ende steden, geestelijken, wereltlijken, van 't een' ende 't andere ge- *Róuw over 's Konings dóódt.* lóóf, bedreeven róuw boven maaten over zijne dóódt. Zy heeft wee gedaan den uitheemschen Koningen, Vórstén, ende vólken. Zóó goedertier was hy over zijne vyanden, zóó meewarigh met zijne bondtgenóten: ende even eerwaardigh in gelaat ende in reeden, ontging hy de nijdt ende opgeblazenheit, behóudener deeft- ende achtbaarheid van den hóóghsten staat. Oók had hy veeltijds het veirs in den mondt:

Parcere subjectis & debellare superbos.

Dat is:

*Den onderdaan te mijden,
Den trótsen te bestrijden:*

Verklaarende, geen leedt te konnen doen, aan de geenen die hy in staat gebraght had, dat zy's geen konden doen aan anderen. Derhalven, als hem zeeker heer om geschut bad, ende gevraaght waar toe, antwóórdde, om zijn slót te vermeerteren, ende te doen hangen die 't in hielden. Ik en heb, zaid hy, geene stukken, die daar op gegoten zijn. Ende week in gróótmoedigheid niemandt: was in de weet der regeeringe, in 't beleidt

van den óórlógh, te kloek allen die zich tegens hem verzet hebben. Onder andere bezonderheden zijner voorzichtigheid is aangeteekent; dat hy de grensplaatsen des rijk bezette met luiden die van aardt minst met de gebuurvolken over een quaamen: Ende, voor hebbende eenigh placcaat uit te geeven, 't gerucht daar van zóó lang te vooren verbreiden deed, dat de gemoeden zich gezet hadden ter gehóórzaamheid, eer 't verkundight werdt; by wijlen zóó zeer, dat de betering voor 't verbódt ging. Óók was zijn' manier, als hy eenigen last gegeeven had, handt van de zaak te hóuden, ende den dienaaren de volle eer óft oneer van 't uitvoeren te laten. Om geenerlei gevaar dócht hem óit raadzaam zijne toevlugt te nemen tót eenige stadt, daar hy te beleggen was; ende denkende om zijnen zoon, zeide, dat het hachelijk voor eenen Koning was met de króón op het hóóft ter wereldt te komen. Aan zijn' histórischrijvers beval hy uitdrukkelijk, de waarheid, nópende de misgangen zijner voorzaaten, te melden; op dat zy den naakomelingen t'eenere baake diende, om zich te hoeden. Zijn zinspreuken; *Provocatus pugno*: Getergh vecht ik: ende; *Aut vincere, aut mori*: Winnen óft sterven: heeft hy betracht in drie veldtslaagen, honderdt veertigh strijden, op 't minste greekent, ende drie honderdt belegeringen: ende is opgewassen geweest, tegens meer dan dertigh honderdt duizendt mannen, die de wapenen zijner wederpartije hebben gedraagen. Uiterlijker gedaante, is hy geweest van matige lenghte, welgeschapen, vróegh grijs, saluw van trony, bleek van óógen; maar diepdenkend, ende zeer ernstigh van gelaat, ende daar een' rustigheid onder: in 't spreeken kort ende kraftigh, ende wonderlijk wakker in 't wederspreken. In 't bestraffen gingen hem de wóórdén af met zulk eene scharpheid, ende den misdoenden zóó naa, dat men meent eenige daar over gestorven te zijn: als óók aan 't snijden van een gesteurd opzicht. Zijne kleeding was doorgaands onkóstelijk, zonderling, gedurende het inlandsch óórlógh: om de zúinigheid te doen achten onder den adel, ende zich te lijden nevens de geenen die zich leden om zijnen dienst. Gelijken regel hieldt hy in zijne tafel, meer met redeneering van begaafde vernuften, dan met overdaadt van lekkernije gestóffeert. Zijn zin was, renlijk gedient te zijn, ende van welgageflaage spijs; op zijn Italiaansch. De overdaadt der praalstaatsien ende triomphen plaght hy af te slaan, op rede, datze den behoefligen van achtbaarheid nóódigh waaren; niet den geenen die door deughd hunner daden zich in aanzien gestelt hadden. Van gezicht was hy uitnemende wakker; maar van gehóór gaauw, boven alle gelóóf: zulks dat hy van verre vatte, 't geen een gemeen óór van op 't naaste by inluistering niet verstaan kon. 't Geen op zijn' lóf te zeggen valt, is, dat hy eens door dwang, andermaals willens der Gereformeerden belijdenis verzaakt heeft: daar hy Gode alleene reekening van schuldigh was; ende geene menschen zich quaalijk by bevonden hebben. Daar is 'er geweest die hem naagaaven, dat hy nóóit den Góódsdienst zeer ter harte nam. Zeker, zijne Majesteit, die nócht uit den aardt, nócht door leer, veel op veinzen gestelt was, en stondt nóóit naa uitwendigen schijn van heiligheid, ende plagh, tót verschoóning van 't verzuim haarder kerkgang, by wijlen te zeggen, dat het bearbeiten van den gemeenen welstandt bidden strekte, ende viel lieft in verbórgen zijnen Schepper te voet, zich alom wel zórghevuldelijk hoedende den heiligen naam der Góótheit te verreukelóózen. Van de kladde der lichtvaardigheid, hem by zijn leeven ten óóren gekomen, had hy zich gezuivert; bewijzende, dat onder zijn heele hófgezin, in veele jaaren,

jaaren, nautilix yemandt van dienst verandert was, uitgezondert by versterven óft vordernis. In 't minnen ging hy de maat te buiten. Oók vervoerd' hem een' dartele wakkerheid van geest te zeer tót schempen: 't welk dan, naagevólght van andren, dikwijls tót zwaar krakkeel gedeegh. Wijders werdt hy beschuldight van traagheid in 't belóonen der diensten, ende als zelden gunst bewijzende, zóó lang hy's kon leedigh staan. Schootigh was hy niet van overdaadige schenkaadjen, ende kreunde zich des luttel dat hy dien naam droegh, bestvindende zijne mildtheid door besteede weldaaden te spreijen over de meenighte van de geenen die te eifchen hadden: daar nóch geen eindt aan was. Hier vonden zommige gróóten weenigh smaax in, daar dan d'eene dan d'andere sribbeling uit broedde, gelijk het hóf des onderhavigh is, die hy met zulk een' gelijkmoedigheid niet kon overzetten, als tegenspoedt van zwaaren naadruk. Ende deed hem 't ongedult van deze moeilikheden by wijlen om de dóódt wénfchen, verklaarende, dat zijne dienaars gelukkiger leeven leidden: misschien om dat het de wightige quellingen kort maaken; daar hy hier niet door en zagh. De schielijkheid zóó leidt eener maare beliep de Koningin in haar cabinet; die, gedreven van verslagenheid, naa 't lijk toe wilde. In 't uittreden bejegende haar de Canceledier, dien zy zeide: *Helaas! de Koning is dóódt.* Hy, zonder zich uiterlijk t'ontzetten, antwoordde: *Uwe Majesteit hóude 't my ten besten. In Frankrijk sterven de Koningen niet:* Willende te verstaan geeven, dat de plaats des overleden niet rasser geruimt is, als des naazaats recht geboren. Vóórts haar hebbende gebeden in 't cabinet te keeren, ende ingescharpt, hoe de tijdt toezicht ende geene vruchtelóóze traanen vorderde, zetteze zulks om, dat zy, haaren moedt het uiterst vergende, viel aan 't bearbeiten van alles wat dienen moght om den staat te vestigen, ende braght met dezen last van droefheid ende bekommering negen nachten over zonder slaapen. De Koningin Margariet, wezende dat pas te Montrouge, ontrent een' mijle buiten Paris, viel van zich zelve toen zy de tijding kreegh, ende, zich doende daatlijk naa Louvre voeren, om haaren dienst aan te bieden, zweem nóch verscheide maalen onder weege. De gemeente van Paris bewees haare smart in de wraak over den móordenaar, bekent hebbende, hoe hy dezen grouwel; ontfonkt uit wantróuwen aan 's Konings gódsdienstigheid, drie jaaren lang in zijnen boezem gevoedt had; ende dat de zelve, mits het hevigh opstookken van 't felle preeken in de laatste vaste; volgroeit, ende tót daadtlijkheid uitgeborsten was. Weshalven hy, vólghend's vonnis, den zeven en twintighsten in Bloemaandt door verscheide gerechten van lijden scherpzinnelijk afgepijnicht werdt; entlijk met vier paarden getogen, ende aan vieren ghóuwen. Uit gróóter verbolgenheid verboden zy voor zijn' ziele te bidden: ende was 't'er veelen leedt, dat men hem niet overgaf ter eeuwige verdoemenis. Zy scheurden den scherprechter de stukken uit der handt, ende sleeptenze alle straaten om. Zeekere vróuw bestondt 'er haare nagelen ende tanden in te zetten, met een verwoede grimmigheid. Ten laatsten smetmenze in 't vier op verscheide hoeken gestookt; jongers ende kinderen hóut ende stróó aandraagende. Van zijn vleesch werdt gebraght tót op d'omleggende dórpen, ende aldaar verbrandt. Jaa wil men dat etliken dor burgerye tót Paris van róuwe over 's Konings dóódt gestorven zijn; ende, zelfs eenige slechte vróuwen daar door zulk een afkeer van 't leeven genomen hebben, dat zy 't met vasten eindighden. Welk zeggen, de geen die 't niet voor vol aanneemen kan, ten minsten denken moet, dat het uit het gróót misbaar der gemeente, ende haare

Droefheid der Koninginne: door den Canceledier getróóft.

Vlijt der Koninginne om den staat te vestigen.

Droefheid van Koningin Margavite. Rouw der gemeente van Paris.

Straf des móordenaars.

Wonderlijke vróuw, die verscheiden personen 't leeven kóft.

viërige genegenheid t'hemwaarts, zijnen óorsprong heeft. Oók wordt gelóóft, dat verscheide perfoonen van aanzien, ende onder andere den Abt van Marmonstier, natuurlijken broeder zijner Majesteit, deze tijding zulks getroffen hebbe, dat zy daar af in ziekte gevallen zijn, ende nóóit weder opgestaan. Ten platten lande was zulk eene ontsteltenis, zóódanigh eene verflagenheid; dat de huisluiden t'zaamen schoolden van angst, óft alles omgekomen waar geweest, ende mannen schreiden als kinderen. Verscheide, zóó beampste als besondere perfoonen, zóó binnen als buiten 's rijx, gaven getuigenis van d'eerbiedenis hunner harten t'hemwaarts, door bewijs van hunnen geest in beelden óft wóórdën. Men heeft gezien zijne trony in signet, met eenen krans van straalën, ende dit omschrift; *Homo hominum Deus*: dat is; *Een mensch der menschen Gódt*: gesneden naa zijn' dóódt, ende toen de vleijery niet te hoopen had. In Hólland'sch werdt, met beklagh zijner nederlaagh, dus van hem geschreven:

*Rouw der
huisluiden.*

*Eeven des
dóóden.*

De hemel, langer, al te gróót, ondr' het beleidt

Des gróóten Henrix, vondt de Fransche mogenheid.

O alvoeruit vernuft! ó goedtheid ingeboren!

O zeegbaar' óorlóghshand! geen man zóú'd hem, van voren,

Licht hebben 't spits geboón, als hy gewapent trad,

Oft een schuimbekkendt paardt, tusschen twee spooren, had.

*Lijkstaatsie
begonnen.*

Der lijkklaghten, lófredenen, graffschriften, treurspelen, en was geen endt. Maar zijn lichaam werdt, des anderen daaghs naa zijn overlijden, op 't bedde in een wit satijnen wambas, voor alle de wereldt ten tóón geleidt: daar naa geopent, gebalsemt, ende gekist in lóódt, dat eerst met hóut, uiterlijkst met zwart fluweel betrokken was. Zijn ingewant begroef men zonder staatsie tót sint Denis. De Jesuiten eischten ende ontgingen zijn hart, beslagen in zilver, om het te voeren naa la Flesche, daar het heerlijk heenen geleidt, prachtigh ingehaalt, ende in 't schóónst hunner kerke geplaatst werdt. Niettemin, zeeker boek van eenen Mariana Jesuyt, dat de leer der vórfstenmóórdt inhieldt, werdt den achtsten in Zomermaandt, op vonnis van 't Parlement, naa vooróordeel der gódtgeleerden van Sórbonne, door beuls handt verbernt: 't welk hun schein gróót verdriet te doen, ende meenighe pen van schrijvers en weerschrijvers gaande maakte. Boven over 't lijk, in Louvre, werdt toegeestelt het praalbed, zóó men 't noemt, ende daar op de beeltenis des Konings in de staatfigewaaden. Waar voor men, tien óft twaalf dagen lang, middagh- ende avondmaal aanrechtte, in allen schijn als men plagh in zijn leeven. Daar naa, het lijk schrijn ontdekt, ende de zaal met den róuw behangen zijnde, geschiedde naa gewoonte de verkonding zijner dóódt, waar in hem, by besluit van den raadt, gegeeven werdt de naam Henrik de Gróóte, zonder gelijk in gróótmoedigheid ende genade. Op het gemelde schrijn maakte André Mestral, Advocaat geboortigh uit Provence, een latijnsch gedicht, te leezen ende alleensluidende van achtren als van vooren. Het eerste paar veirzen, geacht voor 't beste, is my maar gebeurt te zien. De Koning, quansuis spreekt:

*De naam
Henrik de
Gróóte den
Koning ge-
geeven.*

Arca, Serenum me gere regem, (munere sacra)

Solem, aulas, animos, omina, salva, melos.

's Dingsdaaghs, den negen en twintighsten in Zomermaandt, ging de róuw sleep van Louvre naa de gróóte kerk; voor aan de hópluiden ende schuttery van Paris, vijf honderdt armen, veel verminkte sóldaaten, in 't zwart, met gróóte meenighe van brandende tóórtfen: alle de geestelijken, weenige uitgezondert; alle de opperhoven ende gerechten van der stad;

stadt; alle leeraars van de Univerfiteit. Vólghden alle de amptluiden van den Koninklijken huize, ftal, ende krijgshandel: de wagen van wapenen met het lijk, die behangen was met vier en twintigh gebórdurde fchilden van Vrankrijk ende Navarre, daar zes paarden voor gingen, in zwarte fluweele kleeden, met wit fatijn gekruift; 's Konings beeltenis op het ftatfbedde omringt met de heeren van 't Parlement, in róóde tabbaarden; het verhemelte daar over heenen, gedraagen van den prevooft der kóópluiden, ende de fchepenen van Paris: de handt des gerechts, de fchepter, de króón, het zweerdt, de helm met den Koninklijken thymber, ende 't mantelken, de wapenrók, het fchildt, de handtſchoenen, de fpooren, de pannons, de ftanders ende vendels van alle de benden, met zwart lampers betrokken, het paardt van eere, twaalf paarden in gelijken róuw als die van den wapenwagen, ende befchreeden van twaalf paadjen: Biffchoppen, Aertsbiffchoppen, Gezanten, ende Cardinalen. Hier achter, wat plaats ledigh gelaaten, quamen vijf Vórften in den gróóten róuw, te paarde: namelijk, de Prins van Conty, Graaf van Soiflons, Hartógh van Guife, Prins van Joinville, Hartógh van Elbœuf; vóórts de Hartogen van Espernon ende Monbafon: negen ridders van de órde des heiligen Geests, te voet, ende menigte van heeren; honderdt edelmannen; weder andere paadjen, vier trompetters, ende de vier vendelen van de vier honderdt lijffchutten met de punten fleepende, gevólght van de zelve met omgekeert geweer, alle in den róuw. De dóóde werdt gelaaten in de gróóte kerk tót des anderen daaghs, ende alftoen, naa verfcheide miffen, ende de lijkrede gedaan door den Biffchop van Aire, over middagh met gelijke órde gebraght naa ſint Denis. Maar aan gins zijde der voorfteden zat men te paarde óft te wagen, elk om zijn gemak, ende keerde de geestelijkheid van Paris te rugge. By ſint Denis werdt de órde hervat, het lijk aanzienlijk ingehaalt door de geestelijkheid der ſtede, ende vóórts gebraght tót in de kerke aldaar. 's Daaghs daar naa, alle de róuw vergadert zijnde, de ceremonien gehóuden, ende de lijkrede gefproken door den Biffchop van Angers, zóó zetten de edelluiden van der kamere, ende de lijffchutten het lijk in 't graf. Rondom het welke geftelt zijnde *De Koning begraven.* de ſtukken van eere, als króón, fcepter, ende andere, ſprak de Graaf van ſint Paul, uitbeeldende den Gróótmeester van Vrankrijk, de plechtige wóórden: ende een heraut, verhaalende de zelve, riep tót driemaal toe over 't graf; *De Koning is dóódt: Bidt Gódt voor zijne ziel.* Toen roerden alle harten om, ende vólghden alle gedachten het lijk; de droefheid borft uit, ende ging het gefchrei op: elk neemende zijnen toevlught tót de gebeden. Daar naa hergreep de Graaf van ſint Paul den ftók van gróótmeester uit het graf, ende zeide; *Leeve de Koning.* Daar op verhief de zelve heraut weder zijne ſtem, roepende echter tót driemaal toe; *Leeve de Koning* Luidewijk de dertiende van dien naame, onze alleropperfte goede heer ende meester, dien Gódt gelukkig ende lang leeven verleene. Waar naa de trompetten, trommels; ende, de ſtukken van eere van 't graf genomen zijnde, de Vórften van den voorróuw ende andere heeren ten lijkbanket geleidt werden. Naa de maaltijt brak de Graaf van ſint Paul den ftók van gróótmeester aan ſtukken, in jegenwóórdigheid aller amptluiden, hun geevende te kennen, dat des zelve ende hunne tijdt uit was.

U I T.

G R O O T E N H E N R I K

van P. C. H O O F T,
Droft van Muyden, Baljuw van Goylandt.

W At meester heeft beftaen, wat fchilder kon gedoogen
In 't teyknen van dien Helt, het blikfemen der oogen,
En 't goddelijk aenſchijn? hoe, heeft hy niet gefchrikt,
Wel duyfentmael benaud, wel duyfentmael verftikt?
Wat ftouter pen, wat boek? wie komt ons naeder duyden
'T geheym dat in hem ſchuylt? Het is de Droft van Muyden,
Die ons 't groot-dadigh hert, en 't onvertzaeght gemoedt,
Die ons de handt beſchrijft geverwt in 's vyandts bloedt.
Seght Nederlandt (dees' eer die mooght gy eeuwigh roemen:
Nu falmen uwe tael PRINCES DER TAELEN noemen)
Seght, wie van beyden heeft den Koning beft geraekt?
Wie is 't die meer bekend den GROOTEN HENRIK maekt?
Des ſchilders gulde roem die heeft zich wel gequeten:
Maer ſeldfaemer kleynoodt het gout ons doet vergeten.
Soo veel de ſwarte nacht wijkt voor den dagenraet,
Soo veel de ſchrandre pen 't pinceel te boven gaet.
De waerheydt vindtmen hier, en daer een ſchoone logen:
Hier is het eygen beeld, daer worden wy bedrogen.
Wy ſien de hairen wel, de lauwcr-kransſen waerd,
Maer hier den hoogen geest, die ons den zegen baerd.
De bolfter ſietmen daer: het pit is hier te leſen:
Hoe dat een Prince t'huys, en buytens huys moet weſen,
Die hongert nae de deught, en nae de glorie dorſt,
Die Pallas in den kop, en Mars voedt in de borſt.
Wat hebt gy aen een romp ſoo van de ſiel verlaeten?
Wat aen een ſtomme pop, wat aen een vlies van plaeten?
'T vernuft en 't leven ſelf, nu Nederlandt gelooft
Dat vloeyen van dees pen, en daelen uyt dit Hooft.

Scribendam P. SCRIVERIUS.

A L I U D E J U S D E M.

O *Ra, notas belli placidamque loquentia pacem
Artifices nobis exhibuere manus,
Sed verum & vivum HENRICUM, penitofque recessus
Exprimit in tabulis, Hoofdia muſa, ſuis.*

C I O I O C X X V I.

OP P. C. HOOF'S
HENRIK DE GROOTE.

Lust iemant drang te zien van Princelyke daden,
Den kloeksten Oorlogsman in 't puik van zyn gewaden;
Of teffens zo veel deuchts als ooit de Zonne zag,
En menig jaar gewoels beleven op een dag,
Dien wijs ik HENRIK aan, by wien de koenste helden,
Van aller outheit af zo weinig zyn te melden
Als Romen by zyn pracht, doen 't eerst uit Troijens as
De teere vonken van zyn grootste glory las,
Dien wijs ik deze blaën: nooit nutter om te kranssen
De Zegenwinners van gevarelyke kanssen.
Nooit ginger lauwer-lof om't Keizerlyke Hoofst
Dat niet van dit cieraat zyn luister wert verdooft.
De werelt was bebloet van hoofde tot de zoolen,
De waarheit na vermomt, de Christenheit aan koolen.
De Christelykste Zoon bedoven in zyn rou,
En naauw der Vrankan een die 't onheil stutten wou:
Tot HENRIKS moedigheid de waarheit quam ontboeijen,
De wereltd hielp aan Vreë, en Vrankryk weêr aan 't bloeijen;
De vromen overend, en den verwarden hoop
Der Ingeboorenen weêr dwong tot beter koop.
Dit waar hem lofs genoeg, zo 't nooit en wierd vergeten,
Maar 't wispelturig Rijk zal 't flus naau willen weten,
Zo waar verzwegen deucht begraven ledigheid,
Had niet meer lofs die wint, als die, die onderleit.
Doch HOOFST, wiens pen metaal en marber kan verduren;
En lijdt geen ondergang van naam by zyn geburen,
Hy eeuwigt al het doen van HENDRIKS kloeke hant,
En kavelt eer zo wel voor 't een als 't ander lant.
Des deelt hy in den lof zo diep als den bedrijver,
En die van HENDRIK spreekt die roemt van zyn beschrijver.
Hy hielp het Rijk aan rust, en tild' het uit zyn leid;
Dees tilde HENDRIKS naam uit de vergetelheit.

J. V. BURG.

T A F E L.

G Eflaght van Henrik den Gróóten.	zijde 1	Henrik verliest op de Gravin van Guiffen	43
Zijn' geboorte	2	De Koning verweeldert, fchat en fcheert	43
Dróóm zijner zwangere moeder	2	't Verbondt van Perónne hervat	43
Zijn' opvoeding	2	Anjous val in Nederlandt	44
Zijns vaders dóódt	3	Navarre zoekt voorraadt van vruundfchap buiten	44
Laagen Henrik in zijne kindtsheid geleidt	3	't rijk door Gezanten	44
Zucht van Koningin Elizabeth van Spanjen, dóchter van Vrankrijk, tót de haare	5	Hanne laft	44
Henrik ten hove gezonden	5	Anjou fterft	47
Voorzeggen van zijn koomft tót de króóne	6	Efpernon aan Henrik gezonden door den Koning	47
Zijn' kindtsheid beloofst wat gróóts	6	Raadflagh óft Navarre dient te hove te trekken, ende gelóóft te wiffelen	47
Hy wordt gemenght in de derde beroerte des rijk	6	Opruijen des vólx	48
Quinkflagh	6	Wapening op 's Konings naam, die 't ontkent	48
Quinkflagh	6	Tochtigheden en treeken van Koningin Catharine	48
Zijn eerfte wapenen	7		48
Condéz dóódt	7	Koningin Margarite geweigt van Henrik in bywooning	49
Henrik opperfte veldtheer genoemt	8	Toeleg der Koninginne moeder, om d'opkoomft der króóne te verleiden	49
Opfpraak en verantwóórdt der veltheerschappije	8	Verweerschrift der bondtgenóóten	50
Henrik fleunt op den Ammiraal	8	De Koning wederleidt der bondtgenóóten fchermfchrift	50
Slagh van Moncontour	8	Vreedebreuk	51
Veelverrechtende loogen	9	Navarre geeft een verweerschrift uit	51
Opening van vrede	9	De Koning fuft	59
Pais	9	Stóut verzoek der bondtgenóóten	59
Steden van verzeekering	9	De Koning zwicht en overkomt met hun	59
Handel van huwelijk tuffchen Henrik ende 's Konings zufter	9	Navarre, Condé, ende Monmorency geeven nieuwe verklaring uit	60
Treeken van Biron om de Gereformeerde hóóftden ten hove te tróónen	10	De Koning herroeft de voorgaande geboden	60
Huwelijk gefloten	11	Gezantschap aan Navarre	60
D'Ammiraal belezen	11	Navarre in den ban des Paus	62
Dóódt der Koninginne van Navarre	11	Wederlegging van 's Paus ban	62
Waarfchouwingen aan Henrik	12	Oórlógh geopent	63
Bruilóft	13	Mondtgemeenfchap van de Koninginne moeder ende de Navarre tót fint Bris	65
Raadflaagen over de móórdt van Paris	14	Heete raadflaagen der bondtgenóóten	67
Ammiraal gequetft	15	Henrik óórlógh in Póictou	67
Befluit der móórdt	17	Her heir der Duitfchen	68
Beleidt der móórdt	17	Slagh van Coutras	69
Den Koning gruwet	18	Vijf heirkrachten in Vrankrijk	70
's Konings wóórdt	18	't Heir der Hóóghduifchen fmelt door 's Konings toedoen	71
Koningin Catharine wil 'er mede door	19	Guife vernielt het overfchót der Hóóghduifchen	72
's Konings entlijk bevel	19		72
Dóódt van den Ammiraal	20	Guife wonder zoet op de tonge der gemeente geestelijckheit	72
't Vólk op de been	20	De Koning daar over ontftelt, ende echter geterght	72
Henrik gedwongen om 't vonnis over den Ammiraal te zien uitvoeren	21	Straatschanffente Paris	73
Gruwelen in de móórdt	21	De Koning vlygcht, ende overkomt niettemin weder met de bondtgenóóten	73
's Konings reden in de móórdt, aan Navarre ende Condé	22	Staten te Blóis in 't jaar 1588,	73
Henrik antwóórdt	22	Navarres leeghbaare bedrijvenheit	74
Condéz antwóórdt	22	Vergadering tót Rochelle beroepen	74
Vervólgh der móórdt in andere fteden	24	Daarmen Henrik behaalt, ende uittoomen wil	74
Henrik wordt Katholijk	24	Niórt verraft door Henrik	74
Gebódt van Henrik, tegens de Gereformeerden in Bearn	26	Guife tót Blóis omgebracht, ende van Henrik beweent	75
Henrik voor Rochelle in 't leger	26	De Koning blijft by 't verbondt	75
In lijfsgevaar	26	Dóódt der Koninginne moeder	75
Wederom, door gezelschap van Anjou, in een' wulpsheidt	26	Afval der fteden van den Koning aan Majenne	75
Drie Koningen teffens bynaa om hals	27	Zeftien tót Paris ftookebranden der muiterije	75
Henrik verdácht van verftandt met de Politiken	28	Hun fchielijcke wasdom	75
Zijn verdading	29	Nieuwe werelt te Paris	75
Henrik gevaugen	30	De Koning gedaghvaart om zijnen hals te verweeren aan recht	75
Karel de negende fterft	31	Navarre dóódtkrank van zich te overgaan	76
Wederkoomft van Henrik den derden in Vrankrijk	31	Genezen zijnde, veroverst verfcheide plaatfen	76
Henrik vliedt uit het hóf	32	Schrijft aan de Staten	76
Raad: dagh te Moulin	32	Navarre op 's Konings verzoek, trekt hem ten dienfte	77
Navarres verzoek aan den Koning	32	Navarre vervoecht zich by den Koning	77
Pais van den Hartógh van Alençon, nu Anjou	34	Majenne vangt bynaa den Koning onder Tours	77
Henrik verklaart zich Gereformeerst, ende uit dwang ander gefcheenen te hebben	34	Henrik doet Majenne deizen	77
Het heiligh verbondt, zó men 't noemde	35	Quinkflagh	78
Eedt van 't heiligh verbondt	37	Al 't rijk in roere	78
Staten te Blóis vergadert in 't jaar 1576,	39	Stijfzinnige verbittertheit	78
Gezanten van de Staten aan Navarre gefchikt	39	Geraapt heir, de Gaultiers genoemt	78
Antwóórdt van Navarre op de bezending van de Staten	40	Tegenfpoedt der bondtgenóóten	78
Oórlógh by órden der Staten	41		
Pais van den jaare 1577,	42		
Wellufften van Navarre ende zijn hóf	42		
Zefte vreedegebódt in 't jaar 1581,	43		

T A F E L.

Navarre drijft door datmen Paris beleg	79	Bestandt met Lothringen	113
Jacob Clement vermoordt den Koning	79	Birou in Bourgogne brenghet etlijke plaatsen tot ge- hoorzaamheid	113
's Konings reden voor zijn dood aan Navarre	79	Gevecht te Fontaine Françóize	115
Henrik wordt Koning, ende hem eedt gedaen	80	's Paus zegening over den Koning	117
Henrik aan den stervenden	80	Majenne verzoekt zoen aan den Koning	117
Henrix des derden doodt	80	Klaghten, en verlichting der rentfchuldigen	118
Te Paris roeptmen tot Koning uit den Cardinaal van Bouibon	80	Weder aanspreken der goederen by 't bondtgenóór- fchap verkócht: mits uitkeerende datze gegón- wen hadden	118
Verkoeling van den yver des heits tegens Henrik	81	Uitvoert van góudt en zilver verboden	118
Koning Henrix aanspraak tot het heir	81	Calis en Ardrés vallen in Spanjaards handen	118
's Konings heir slijt door verlopen ziekten	82	De Koning krijght la Fere	118
De Parlementen van Bordeaux ende Tholoufe te- gens den Koning	82	Smalle vergadering van Staten tot Roüan, om ge- meene middelen te vinden	119
's Konings eerste een werk van barmhartigheid	82	Croquaus, een taltijk heir van gestenre boeren	120
Hy krijght eenige steden in	82	List om dat te verdrijven	120
Waartgelders tot een toeverlaat	82	Paus Clement de achtste, leidt toe op vrede tuf- schen Vrankrijk ende Spanjen	120
Desdiguieres besicht Daphiné ende Provençen	82	Eerste opening van vrede	120
Majenne schielijk gestijft	82	Amiens verschalkt ende ingenomen door den Span- jaardt, scheurt den vredehandel	120
De Koning slaat zijn leger te Arques	83	Toereeding om Amiens te beleggen	121
Slagh van Arques	84	Orden van bewaarheiden in 't Parlement	121
Majenne vertrekt	85	De Koning, in Parlement, drijft een gebódt door, tegens goetvindinge van den raadt	121
De Koning in wapenen onder Paris	86	De Koning voor Amiens	121
's Konings volk valt in de voorburgen	86	's Konings meefres in 't leger	121
Waarom de stad niet aangetaft zy	86	De Cardinaal Albert van Oóftentijk pooght Amiens routferten	122
De Koning trekt op van voor Paris	87	De Cardinaal trekt achterwaart	122
Gezant van Venetien is d'eerste in den Koning ge- luk te wenschen met de króone	87	Amiens den Koning geleverd	123
Slagh van Yvri	89	D'Esdiguieres den Hartoge van Savóijen over de handt	123
De Koning benaauwt Paris	92	Vredehandel hetvat	123
De Koning trekt op van voor Paris, om Parme ende Majenne te bejegenen	93	Beftrafftrek	123
Parme keert naa Nederlandt	94	De Koning trekt de ongebondenheit der amptliden wat in	123
Paris op nieuw benaauwt door den Koning	94	Pais van Vervins in 't jaar 1598,	124
Blauet wordt Spaans	95	Snedigh antwóórdt	124
Chartres gedwongen door den Koning	95	De Koning verheerlijkt Biron	124
Hartogh van Guise ontkomt uit de gevangenisse	95	's Konings zuster trouwt	124
Dóódt des heeten van la Noüe	95	Konften om de vrede in te voeren	124
Noyon wordt koningfch	95	's Konings reden om 't Parlement te bewilligen tot het gebódt van Nantes	125
De Vorst van Anhalt komt den Koning ten dienft	96	Koninklijke quinkflagh	127
De Koning belegert Roüan	96	Condé op zijn Katholijx opgevoedt	128
Overgeeeve vetwoedtheit der zefstienen van Paris	96	Spreuk	128
Zefstienen gefchopt	97	Konings vlijdt tot bevreedigen van Christenheit	128
Parme komt weder in Vrankrijk	97	's Konings achtbaarheid alom	128
De Koning gequeft	97	Tijtelen den Koning door den Turk gegeven	128
Breekt op van voor Roüan	97	Doodthijke pijuen des Konings	128
Quinkflaagen	98	Rechting des verloóps van staat	128
Krijghsbedrijf te Caudebec ende Caudebecquet	98	Rófuy opperopziender van de rijxmiddelen	128
Parme sterft	98	Verhetting van Rófuy: op wien de Koning veel laet staan	129
Karel Cardinaal van Boutbon sterft in de gevanke- nisse	99	Koning zonder kaarkens	129
De króone heeft veel vrijers	99	Inkruipery ten adel	129
Verklaring door Majenne uitgegeven	100	Onderzoek daar op, ende zuivering	129
Wederleidt door den Koning	100	De Hartog van Beaufort overlijdt	130
De Koning in gróót gevaar	101	's Konings droefheit over die doódt	130
Verliet op Gabrielle d'Estrée	101	Lóf van Gabrielle d'Estrée	130
Verwekking der derde partije	102	Klaght over de Françóizen in Hóllandt dienende	131
De Koning waggelt in zijne gezintheit	102	't Parlement spreekt den Koning 't huwen aan	131
De Koning wordt Katholijk	103	Margarite van Valóis bewillight in 't scheiden van haar huwelijk	131
't Parlement helt naa den Koning	103	Uitnemende óótmoedigheden des Savóijaards te- gens den Koning	132
Koning ter misse	104	's Konings rede op des Savóijaards voorflagh, van Italien te beóórlógen	132
Koning in gevaar van móórdt	104	Koning verfoeit den raadt, van den Savóijaardt, over geleide, valt te hónden	133
Hartogh van Nevers verzoekt den zegen van den Paus over den Koning	106	De Hartogh van Savóije vertrekt	133
Wordt afgeslaagen, maar met hope	106	Quistgaven	133
Vergadering tot Mante	106	Twistreden tusschen Pleffis Mornay, ende den Bis- fchop van Evreux, in 's Konings byzijn	134
Konings rede tot de Gereformeerden aldaar klagh- righ	106	Móórderes, van wille den Koning te vergeeven	134
Toeval der Katholijken ten Koning	107	Uitvlughten des Hartogen van Savóijen, nópemde 't leveren van Saluzzen	134
Provençe wordt Koningfch	107		134
Oók Lyon	107		134
Orleans óók, en Bourges	107		134
Króning	107		134
Paris wordt naa den Koningement door den Gra- ve van Britfac	108		134
De Koning, verwachtende in Paris gelaaten te wor- den, vermaant de krijgshliden tot órden en tucht	108		134
Paris gaat over	110		134
's Konings gelatenheit in de zege	111		134

T A F E L.

Redenen des Generaals der minrebroedeten , om 's Konings wapenen tegens Savóijen te stillen	135	De Koning doet den Spanjaardt zijne tóllen minderen	156
Konings antwóórdt	135	's Konings standvastigheid tegens opspraak	157
Vordering des Konings in Savóijen	136	Deftige quinkslag	157
Wondere zachtmoedigheid des Konings	137	Iesuiten in 't rijk gelaaten: ende om welke redenen	157
Montmeillan, een dappere sterkte	137	Alexander , natuurlijk zoon des Konings , wordt geestelijk, ende ridder van Malte	158
Biron vol spijts	138	's Konings zuster sterft	158
D'Italiaansche mogenheeden , ende voor al de Paus, duchten den vóórtgang van het óórlógh	138	Onheusse heusheid van 's Paus bode	158
Montmeillan overkomt	139	Klerk van Villerói omgekocht door den Spanjaardt	159
Echtscheiding tusschen den Koning , ende Margarine van Valóis	139	Lorshandel des Graaven van Auvergne ende zijner zuster	159
Konings huwelijk met de Prinsesse van Toscanen	139	Gróóte goedertierenheid der Koninginne	159
De Koning komt by zijn' bruidt	140	Auvergne ende Anragues morffen met den Spanjaardt	160
Pais van Savóijen	140	De Koning vergeeft het den Graave andermaal	160
Zórgelijk misverstandt	141	Anvergne weder gevangen	160
Birons gezantschap in Engelandt	141	Anragues gevangen : zijne dóchter in haar huis verzeekert	160
De Koningin baart eenen zoon	142	Tól, genaamt het jaarrecht der ampten	160
Draght ende woeker geregelt	142	Laster van 't jaarrecht	161
Beroerte in Poíctou , ende Guienne , om de tóllen , ende anders	143	Verdadiging van 't jaarrecht	161
Pleitzucht	143	Belijdenis der gevangenen	162
Vechten lijf om lijf	143	Vonnis over de gevangens	162
Handel van la Fin , weege Biron , met Spanjen en Savóijen	143	Vergiffenis voor de gevangens	162
La Fin bedraaght Biron	144	's Konings jegenwóórdigheid redt met der spoedten een gróóte verwarring	163
Behendigh aantasten van 't verraderstuk van Biron	144	Mairargues zoekt Marieille te verraden	163
Voorzienigheid en goedertierenheid des Konings	145	Twist tusschen den Koning ende Gezant van Spanjen	163
Biron te hove ontboden	145	Vonnis voor de Hóllandische vryheid	163
Biron komt te hove	145	De Secretaris des Gezanten van Spanjen , hebbende Mairargues tót verraadt gekóft , wordt geflaakt	164
De Koning strijdt den Maarfchalk het stuk aan	146	Handel op afóóffing van renten tót 's rijx last staande	164
Die 't ontkent met fierheid	146	Wil niet door	165
Sóissons vermaant Biron. Vergeefs	146	Zuivering en ontlasting der kerke verzócht by de Katholijken	165
Orden om Biron te vangen	146	De Koning schuift dat behendelijk op anderen	165
Birons ontijdhig kóuten	147	De Koning begenadicht de geestelijken met gunstige geboden	165
Gróót vermoogen des Konings over zijne zinnen	147	Ook met gróót gelt	166
De Koning bidt Gódt	147	Dans te paarde	166
Goedt besluit	147	Konings óórlógh tegens Bouillon	166
Laatste gesprek des Konings met Biron	147	Verschoning van Bouillon	166
Biron gevangen	148	De Koning beghnfticht Bonillon	167
De Graaf van Auvergne gevangen	148	Mogenheid van Róiny in haat	167
Voetval voor Biron	149	Bouillon in genade genomen	167
Konings antwóórdt , op voorbidden van Birons inaagen	149	Gevaar des Konings	167
Biron bekent	150	Tróuwhartigheid des Konings jegens de Koninginne	168
Biron verwezen	151	Koningin Margarine te Paris	168
Bourogne gestilt	151	's Konings zórgen voor arme edelen , en verminkte sóldaten	168
Bouillon in ongenaade	152	Staats van dóóp der Koninklijke kinderen	168
De Koning raadspleeght van Bouillons zaake met de Koninginne van Engelandt	152	Vreemt spel in de lucht	169
Antwóórdt der Koninginne	152	De Koning arbeidt tót vrede tusschen Paus ende Venetianen	169
Verbondt met de Zwitfers verlengt	153	Bestandt van acht maanden in Nederlandt , buiten 's Konings raadt	170
's Konings eerste dóchter geboren	153	Tweede zoon van Vrankrijk geboren	170
Geneve besprongen	154	De Koning omgezet tót toestandt van lang bestandt	170
Kluft	154	Derde zoon van Vrankrijk geboren	170
's Konings effenheid	154	Don Pedro de Toledo 's onheusch zeggen , van den Koning beantwóórdt	171
's Konings natuurlijke zoon , nit de joffróuwe van Anragues, geécht	154	Strenger verbódt van vechten lijf om lijf	171
De Koning te Metz	155	Derde dóchter van Vrankrijk geboren	171
Schóóne staats van voetwassen	155	Misverstandt tusschen den Koning ende Condé	171
De Iesuiten zoeken genaade aanden Koning	155	Gezanten , om d'erffenis van Gulik , aanden Koning	172
's Konings antwóórdt op der Iesuiten bede	155	's Konings toernsten om de zaaken van Gulik , verwekt veel óórdeelens	172
Planting van neering en handtwerken	155	Króóning der Koninginne	174
Geleertheit gevordert	155	Koningin gekróónt	175
Orden op de lijfoeffeningen	155	De Koning in tóp van voorspoedt en heerlijkheid	176
Wetten tegens de warzoekers	156		
En bankeroutiers	156		
Uiterste recht teegens de huislieden verbooden	156		
Verzoek van 't geluk der zee	156		
Onnódhig geloófspunt	156		
Gerijf voor den reizende man	156		
Timmeraadjen	156		
Vaart gegraven	156		
Toeleg van een weldigh werk	156		
Dóódt der Koninginne Elizabeth van Engelandt	156		

T A F E L.

Voorzeggen en voorspook van 's Konings dóódt	176	Róuw der gemeente van Paris	183
Dróm der Koninginne	176	Straf des móordenaars	183
Quinkslag	178	Wonderlijke róuw die verscheide perfoonen't lee- ven kóft	183
De Koning doorsteeken	181	Róuw der huislieden	184
Róuw over 's Konings dóódt	181	Eeren des dóóden	184
Droef heidt der Koninginne: door den Canselier gettóóft	183	Lijkstaafie begonnen	184
Vlijt der Koninginne om den staat te vestigen	183	De naam Henrik de Gróóte den Koning gegeven	184
Droef heidt van Koningin Márgarite	183	De Koning begraaven	185

E I N D T.

Op P. C. H O O F T S
I L I A S van de M E D I C I S.

Aen M I C H I E L H I N L O P E N, Rechtsgeleerde.

MI C H I E L, die onlangs, naer uw
wenschen,
Doorzaeght het bloejende Floren-
sen,

En 't hof van Kosmos vroom geflacht ;
Die 't recht van onrecht leerde schiften ,
En uit Tufkaensche en Roomfche schriften
Een' fchat van leffen overbraght :

Nu volgh me weder naer Tufkanen ,
En trek met my een kleedt van tranen
En bloedt en jammerklaghten aen.
Hier wordt een Ilias geboren ,
Uit ramp den M E D I C I S beschoren ,
Waer door ze naer de starren gaen.

't Is ydel dat men droomen stroje
Van Ilium en 't paert van Troje ,
Van Kolchis, Thebe, en Edipus.
De waerheit kan dien nacht beschamen ,
Laomedonnen, en Priamen ,
Uliffes tocht, en Troilus.

Een Kosmos, noit genoeg geprezen ,
En als een puickbloem uitgelezen
Ter heerschappye, zal me meer
Dan een verz erde Eneas strecken ,
Om een' Afkaen uit hem te wecken ,
Den nazaet van zijn vaders eer.

Hoe folt dit huis door zijn fortuinen !
Hoe worden hier de hooge duinen
Des ttaats besprongen van een zee
Vol ongelucken en ellenden !
Waer zal een iongste lijftrijt enden
En zalven al dit hartewee ?

Hoe kan een schalcke Circe , een Biancke
Betovren Kosmos brave rancke !
Bezie hoe Klytemnestre loert.
Medea moet men 't nu vergeven.
Hier brengt de difch den Vorft om 't leven :
Hier fchuilt een dootshoof in een toert.

Mistrouw vry heiligh en onheiligh :
Geen kerck is zelf voor Laurens veiligh :
Hy vint geen' toevlught aen 't altaer.
Sicheüs moft by duifter sneven
Aen eenen dolck door 't hart gedreven ,
Doch Juliaen in 't openbaer.

Dan fchijnt de heerschappy herschappen :
Dan breekt men 't Mediceefche wapen :
Dan drijft men uit : dan haelt men in.
Wat vallen hier al ballingschappen !
Men klimt of tuimelt van de trappen.

Een ieder vlamt op zijn gewin.

Maer Alexander koelt de minne
Tot zijn bekoorzame afgodinne
Te deerlijck op een ledekant.
Men leit den jongen Kosmos lagen ,
En d'outfte zwerft door bosch en hagen ,
Als haet en nijt te zamen spant.

Hoe woet de felle Razernye ,
Daer Jan den moortpriem van Garfye
Zijn' eigen broeder zelf gevoelt ;
De straffe handt des vaders echter
Den zoon verftreckt zoo streng een Rechter,
En in zijn bloet het moordmes koelt !

Geen ongevallen d'af komft fchuwden.
Zy treffen mede d'aengehuwden ,
En levren aen 't uitheemsche rijck
En aengehuwde hoven fpielen ,
Gevoert op bloedige tooneelen ,
In rouw gekleedt om lijck op lijck.

Hoe trapt Bourbon met ros en ruiters
En al het Duitsch geweld van Luiters
De fluierkroon van Rome plat !
Vaert voort, o uitgelate rotten !
Verdooft den moetwil van de Gotten :
Verdelght de nieuwe als d'oude Stadt :

De Tiber moet het toch bezuren ,
Dat Klemens binnen uwe muren
Verheft het Mediceefche bloet
Door 't Sleutelampt tot aen de wolcken ;
Terwijl een drang van alle volcken
Dien grooten Herder valt te voet.

Maer kan de volgende eeuw gelooven ,
Dat uitgedreven en verschooven ,
De Moeder der Monarchen dwaelt ,
En zwerft, te water en te lande ,
In armoede, ouderdom, en fchande ,
En naulix haren adem haelt ?

Wie steent om 't weduwlijcke jammer
Medoogender dan d'Amsterdammer ,
Die haer bewelkomt zoo beleeft ?
Zy fuckelt vast met smarte en pijn ,
Tot datze moede, r'Agrippijne
In ballingschap, den dootnick geeft.

Geflachtboom, rijck van jonge telgen ,
Sta vast, en laet de Nijt zich belgen ,
Dat ghy de kroon der stammen spant :
Braveer den blixem, en den donder ;
Ghy wort gehanthaeft tot een wonder :
Sta vast, en hou gedurigh ftant.

J. V. V O N D E L.

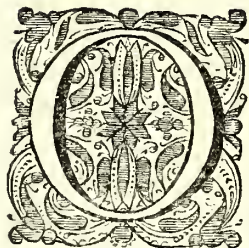
RAMPZAALIGHEDEN

DER

VERHEFFINGE

VAN DEN

HUIZE MEDICIS.

Onder de óorzaaken, waar door Euripides, de wijste *Oorzaaken van het dichten der treurspeelen.* mensch (mijns óordeels) die óóit pen op papier zette, en andre overvliegende vernuften van Athenen geport zijn tót dichten van treurspeelen, hebben mischien minst niet gewóógen deeze redenen van regeering: 't verquikken der middelbaare, 't intoómen der uitsteekende burgeren, en 't verwekken van yder

in 't gemein, tót liefde van 't wettigh bestier huns vaderlandts, met maalkonst van leevende beelden en wóorden, die hun de niet óf naauwlijx afzonderbaare plaagen der overmaatige gróótheidt voor óógen stelden. Met wat huislijke bitterheden de weelde het kóninkdoom van David gezult heeft; hoe weldigh de fórtuin van Augustus over den staat, hoe wrevel zy hem onder zijn gezin en naakóómst geweest is; 't eerst betuigen ons de heilige, 't ander de weirlijke letteren. Welker gelijke exempelen men overal by den wegh, in beides slaghs boeken vindt. Evenwel, naar dien, in het toebrengen van eenen tamelijken tijdt mijner jeucht tót Florense, verscheide geschiedenissen, wedervaaren den huize Medicis, 't welk althans over Toskaanen heerscht, 't mijner kennisse gekóómen zijn, die, voor een goedt deel, in geen openbaare schriften (mijns werens) gevonden worden; zóó heb ik niet onraadzaam geacht, de zelve, nevens andere, getoogen uit gedrukte historien, der gedenkenisse te beveelen: geensins om de glori van die doorluchtigste en waardiglijk gróótaachtbaarste stamme, waar in ik my door heusheidt verplicht kenne, te bezwalken: gemerkt de Inóódhtheidt van eenige spruiten, niet dan tót schaaduwen dienen kunnen, om het dapper bedrijf der vróome te diepen, en bet te doen afblaaken. Geene geslachten der aarde ziet men, zelfs dat van onzen heere Christus niet, in elk lidt eenen zuiver. Ende schijnt nóódtlóttrigh *, dat heldenbloedt, geheet tót hóóge deughden, bywijlen bruskelijk opborrele, en 't zijd' uitspatte.

Wat de schrijver tót dit werk aanporde.

* Fataal.

Korts voor den jaare dertienhondert vindt men gewagh van den naam Medicis, en dat zy toen aanzienelijke burgers waaren. Johan van de Medicis wert, nevens andre staatlijke persóónen, niet lang daar naa, gedóódt door den Hartógh van Athenen, die een Fransch heer was, ende geroepen, om, voor zekren tijdt, wettelijk te regeeren, tót demping der burgerlijke oneenigheden, by behulp der zelve, de Florentijnse vryheidt overweldight had, maar haast slaaken moest. Ontrent het jaar 1380 quam Silvester van de Medicis tót gróótzach, wert Gonfalonier óft Standaardrigh van den Staat; 't welk de opperste majestraat was, dóch maar twee maanden duurde. Thans maakte de Gemeente hem Ridder: en van Michiel Lande, een wolkemmer, maar gaauw en moedigh man,

De naam Medicis bekennt ontrent het jaar 1300, en eerst Johan.

Everhart
wert Rid-
der.

Very staat
naar geen
heerschappy.

Aleman en
Antonis
worden bal-
lingen.

Antonis
wort omge-
braght.

Twee an-
dren voor
weërspan-
nelingen
verklaart.

Johan van
de Biccys
helpt het
geslacht
weder op.

Johan laat
twee zonen
naa, Lan-
rens en
Cosmo.

Cosmo wort
balling.

Cosmo wort
weder met
eere te Flo-
rense inge-
haalt.

Cosmoos
aart en
deughden
beschreeven.

dien zy tót hóóft der stad had opgeworpen , wert hy , met de inkóómst van de winkkels der oude brugge , begiftight. Hy , ende Thomas van de Strozis , daar naa , raakte genoegzaam 't heele bewindt in hun gewoudt te krijgen. Everhart van de Medicis wert óók met het ridderschap vereert. Very van de Medicis , een zachtganger , hadt eige rust liever , dan d'opperheerschappy , geschaapen hem niet t'ontstaan met de hulpe des graauws , indien hy naa den raadt van Antonio Medicis , zijnen verzoenden vyandt , hadde willen luisteren. Aleman van de Medicis , met eenige zijne naakómelingen , en Antonis , werden verdreeven , en gebannen binnen zekere paalen. Antonis , ter sluik in stad gekoomen , met andre ballingen , werdt daar over omgebraght , in den jaare 1397. Niet lang daar naa werden twee van de Medicis voor weerspannelingen verklaart. Thans rechte 't geslacht zijn' achtbaarheidt weder op , door Johan van de Biccys van de Medicis , die gróote rijkdóómen bezat. Dees , van wiens handt de gemeente scheen te vliegen , tóonde zich wijs en bezaadight ; hadt eenen Aleman , die van 't zelve huis , en zeer fórs was , tegen ; en maghtige moeite met de party van de Uzanis. Johan , overlijdende , liet achter twee zonen , Cosmo en Laurens. In Cosmo schijnen natuur en geluk gestreeden te hebben , yder om hem op 't heerlijkste te versieren. Heviger dan zijn Vader was hy , maar begaaft met glinstrende deughden ; ende werdt , met ongelóóflijke voorspoet in zijnen kóóphandel , gezeegent. Niet zóó verslingert , nóchtans , bleek de fórtuin op hem , óft zy tóond' 'er , bywijlen , haare nukken aan. In den jaare 1433 , werdt , door 't bedrijf zijner weederparty (want nóóit stadt onderwaariger aan scheuringen en oproer , dan Florense eertijds) hy gevangen , ende liep gevaar van den lijve : dóch redde zich behendelijk , met omkóóp van 't hóóft des bewindts , uit die zwaarigheidt : moest evenwel balling naa Padoa gaan. Maar de Venetiaanen , vindende dat zijn' jegenwóórdigheidt ('t welk zelden gebeurt) zijn vermaartheidt overtrof , droegen hem zulke eere toe , dat 'er een Vórst zich aan genoeght zou hebben. Óók leedt het geen jaar aan , óft hy werdt herroepen , staatelijk bewelkóómt , Beweladaadiger des vólks , en Vader des Vaderlandts gegroet. Alzóó zat hy , etlijke jaaren , aan 't roer der regeeringe : ende zaagen alle majestraaten naa zijnen mondt. Hy was in Duitslandt geweest , met Paus Johan den XXIII , die , afgezet in 't Concilie van Constans , thans gevangen werdt ; niet zonder vreeze van Cosmo , die , daar over , de vlucht nam. Deeze Paus , daar naa ontslaakt , ende Kardinaal gemaakt , kóós zijn wóónsteê tót Florense , ende starf aldaar. Men mompelde , dat hy , voorzien met gróoten schat , in 't heimelijk vergeeven was van Cosmo ; die zich alzóó met vijf honderdt duizent dukaaten zou verrijkt hebben. Maar , arre faam gaat geirne der gróoten uitgang naa : en staat niet te gelóóven , dat zóó ernstest een man , en beminner van oprechten lóf , zijnen gewisse heeft willen stóf geeven , tót verwijts genoegh om allen andren roem dóóf , jaa weêrsmakelijk te maaken. Wel vindt men by geschrift , dat hy , uit dezen sterfhuize , gróót gelt , dóch niet by onwettigen wegh , genóóten heeft. 't Is meede waar , dat hy 't , in 't stuk van staat , niet nauwer en nam , dan men doorgaands ziet pleegen ; en zich zomtijds ontvallen liet , dat de weerelt , met den Paternoster in de handt , niet te regeeren was. Van letteren had hy luttel : dóch wondre zucht tót de geleerden ; en een aangebóóren verstandt , dat nergens voor staan bleef. Zijn mildtheidt was naa gelang zijner middelen , die hy ruimelijk besteedde , aan schenken , uitleenen , gaaven en werken van barmhartigheidt en gódsvrucht. Ber dan

dan vier honderdt duizent dukaaten leidd' hy te kost, aan stichten van kerken, klóósters, gasthuizen, niet alleen in zijn Vaderlandt, maar in verscheide óorden der weerelt. In kleedingh, gezin, omslagh, en sleep, zócht hy nóóit uit te munten: werdt nóóit bekóórt om zijn' kinderen aan landsheerlijke huizen te huwen, maar gafze alt'zaamen aan inbóórlingen van Florense. Men had 'er eenen Kóningh; zagh 'er niet dan eenen burger aan. Geene, óft luttel slimme gangen ging de majestraat, zóó langh hy, in de kraft zijner jaaren, zich zelve, zijn huis, en den staat onderschraaght heeft. Maar teegens de zórgen, vereischt om de regeerders te teugelen, moght de weeklijkheit zijns laatsten ouderdóóms niet, ende wert benóóddicht tót veele mishandelingen 't óógh te luiken. Vol glori, echter, starf hy, in 't jaar 1464, en bitterlijk betreurt van de gemeente, die de uitvaart met overvloedige traanen vereerlijkte, en den

*Cosmo
sterft.*

tijtel VADER DES VADERLANDS op zijn graf deedt schrijven. In 't bewindt volgd' hem zijn zoon Pieter: die, alhoewel hy by Cosmo niet haalen moght, nóchtans veel dwarsdrijvens deurworstelde. Doorgaans van 't flerezijn gefóltert; ten laatsten beroert en onmagtigh aller leeden, behalven de tongh, leefde dees maar acht jaaren na zijnen vaader. Van hem bleeven twee zóonen; Laurens, gehuwt aan Clarise van de Orfinen, een der doorluchtighste geslachten van Roome; ende Juliaan, ongetrouwt. In Laurens verreezen de deugden van Cosmo, ende blonken met nóch louterer glans, ontsteeken aan 't licht der geleertheit. Want het was hem niet genoegh, veelerley luiden van letteren met rijklijke wedden t'hemwaarts te tróónen, en aan te hóuden, zonder de weetenschappen, die hy van jonx hadt ingezóógen, te queeken, te havenen, en tót heilzaame vruchtbaarheid te brengen. Eene zijner zoetste zijnlijkheeden was de poëzy, de welke hy óók heeft zelf willen oeffenen, in zijn' moederlijke taal. Ende is dit staaltjen van zijn maaxel:

*Pieter volgd
Cosmo.*

*Laurens en
Juliaan
Pieters zoonen.*

*Laurens
was Cosmo
gelijk.*

*En lust tot
poëzy, en
andre kon-
sten.*

*Quello che fá'l signor, fanno poi molti:
Che nel signor son' tutti gl'occhi volti.*

Dat is:

*'s Landsheeren doen wort haast gemeen bedrjef:
Want de Landsheer heeft yders oogh op 't lijf.*

De hóófdn óók van zangers, schilders, beelthouwers, bóuwmeesters, begunstigde en eerd' hy hóógljik: 't welk hem, onder alle aanhangers dier konsten, gróótljik gezien en vermaart maakte. De helderste straal zijner begaaftheeden was een juistheit van óórdeel, weeger en waardeerder der dingen, dat eedelfte lidt en óóghelijn des vernufts. Niet is 'er nóchtans volmaakt van alle kanten. En moet men bekennen, dat zijne groene jaaren geen' staághs eenpaarige fleur van vereischtē tempering, in 't stuk der regeeringe, gehóuden hebben: zulk Euripides wel zeggen magh, dat de jeucht een quaat ding is; ende zijn broeder Juliaan hem, t'eener tijdt, erinnerte, hoe te bezórgen stondt, dat men, met alles even stipsch na zijnen zin te drijven, wel eens aan een' horfelingh, en om veer raaken moght. Onder alle geslachten der stadt, stak uit, in aadel en rijkdoom, dat van de Pazzis: zulk Cosmo zijn zoons dochter Bianca aan Willem Pazzis ten huwelijke gegeeven hadt: op hoope dat die band de twee hui-

*Bianca Cos-
moos nicht,
aan de Paz-
zis gehuwt.
Johan van
de Pazzis
trouwt Bor-
romeis eeni-
ge dochter.*

Karel Borromeüs neef maakten zich meester van het goet.

Hier uit spruit de vloekverwantschap te Florensc tegens Laurens.

Juliaan blijft dóódt.

vervielen. Karel, niettemin, neef van den overleeden, nam bezit van een deel der goederen : en hangendes pleits om de zelve , maakte men een wet, mits dewelke, zy van haar vaaders erf versteeken wert, en Karel daar in gestelt. Waar over de Pazzis vol spijs , met zommige andren aanspannden, om den staat van Florense te wenden ; en de dóódt der twee gebroederen zwoeren. Dit wert in deezer maniere ter handt getóógen. Men belas tót het vloekverwantschap , voor eerst , verscheide zóó ingezetenen als buitenluiden , wel ten getaale van vijftigh ; raamde wie de móórdt te doen hadden , wie 't pallais in te neemen , wie 't volk tot de vryheit te roepen. De plaats en tijdt was bestemt op zeeker middaghmaal, dat de Pazzis geeven zouden aan Rafaël Riario, Kardinaal van S. Joris, die in der stadt , en meêwustig van 't werk was. Maar op den zelve morgen wert vernóómen , dat Juliaan van 't banket bleef. Waar over de Pazzis bésluit naamen , 't stuk , in de hóóftkerk , aan te vangen. Dit braght eerst de bródd' in den toeleg ; mits Jan Babtist van Montesecco den dóódtflagh te dier steede weigerde te pleegen , ende dat men derhalven nieuwe verrichters bestellen moest , die, geenen tijdt hebbende om de zaak te erkaauwen, en een vast bestek van toetredt , treffen , en hertredt , in 't gemoedt te prenten, gróóte dóólingen begingen. Als Laurens, nevens den Kardinaal , in de kerk gekóómen , en de Mis begonnen was , vond men dat 'er Juliaan noch ontbrak. Derhalven gaan François Pazzis en Bernard Bandin , dien t'zaamen opgeleit was hem af te maaken , naa zijn wóóning , ende tróónen hem, met vlayen en smeeken, ten huiz' uit. Zóó óóver straat, als in de kerk, onderhielden zy hem met boerten en kout van jonge luiden. Jaa François , quansuis uit vrundtlijke gemeenzaamheit , prangd' hem, bywijlen , met handt en armen , om te tasten óf hy met ringkolder , óft anders moght gehardt weezen. Zóó wist hy den bobbelenden oeveldoed en gewortelden haat de bewimpelen. De Medicis óók, kennende genoegh de nijdt van de Pazzis t'henwaarts, vertróuwden dien wel toe, dat zy, by weege van burgerlijk beleid, zouden trachten hun 't gezagh t'ondergaan ; maar hadden zich nóóit gehoedt voor zóó bitter een uitbersten tót ópenbaare handtdaadigheit : ende betaalden , daarom, hun veinzen, met gelijke munt. Zijnde nu de kerk vol volx , onder 't welke de vloekverwanten , zonder schalk óóg de geeven , zich bequaamelijk ontrent de gebroeders vervoegen konden ; zóó quam de Mis , aan 't hóógh altaar, tót de verheffing van 't Sacrament : 't welk het teiken van aanranzen was. Bernard Bandin , dan , drijft een' dag in de borst van Juliaan ; die, naa weenigh schreeden, ter aarde plofte. Toen valt hem François Pazzis op 't lijf , en geeft hem meenigte van wonden ; met zóó verblindt een felheit, dat hy zich zelve zwaarlijk in een zijner beenen quette. Antonis van Volterra, die, neevens eenen paap genaamt Stefan, aangenoomen hadt op Laurens te passen , kon zich niet spaanen van , in 't brengen der steeke , hem toe te snaauwen ; ach verraader ! welk wóórdt de behoudenis des gedreighden, en 't bederf van den aanslagh was. Want Laurens , standt wisselende , wert maar effen geraakt aan de keel ; ende, naa eenige weere, berghde, met zijn gezelschap, zich in de Sacristy. Dies naamen Antonis en Stefan , met hunne bystanders , de vlucht : maar opgestommelt uit hunne schuilhoeken, werden snaadelijk gedóódt, en, de gansche stadt om, geslept. Bernard Bandin, ziende Juliaan afgeveirdigt , leide noch ter neêr François Noris , gróóten vrundt van de Medicis ; ende liep voorts om de lauwheit der andren te boeten , en Laurens van gelijken te taifteren : doch te spaade. In 't midde dezer yslikheeden , en

een gedruis dat de kerk scheen te storten, klampte de Kardiinaal zich aan 't altaar; ende wert daar beschermt met maghtige moeiten der priesteren, tót dat men hem, naa 't stillen der beroerte, op 't pallais haalde, daar hy lang in vankenis, ende anxt voor zijn lijf, bleef zitten. Want, met het bemaghtigen van 't pallais, ontschoot het óók den vloekverwanten. Een deel hunner, ingelaaten ter heerenkaamere eer men argh dacht, maar ontdekt, door de bedremmeltheit des Aartsbisschops van Piza, hunnen aanvoerder, eer zy t'schrap raaken konden, wert op staande voet dóódt gesmeeten: zommigen by den hals gevat, aan koorden vast gemaakt, en ter vensteren uitgeworpen: onder de welke d'Aartsbisschop François Salviatis, en twee Jacobben van den zelve huize. Al 't welk te lichter gelukte, mits een ander deel, gelaft te toeven, zich onverhoets in de Kancelery sloot, die zonder sleutel niet te openen was. Bernard Bandin, middelerwijle, zich speurende van zijn veldt, mits Laurens ontgaan, en François Pazzis dapper gequetst was, pakte zich ter poort uit. François klom te paarde, om de gemeente op te hitfen; dan zich vindende te zwak door gróót verlies van bloedt, bad zijnen óóm Jacob, hóóft des geslachts van de Pazzis en ridder, dat hy voor hem wilde omrijden. Jacob, hoewel hóógh van ouderdoom, liet zich beweegen om het laatste lót te verzoeken; ende opgezeeten met ontrent hondert gewaapenden, stiet naa de plaats van 't pallais toe. Maar, wat hy 't vólk, t'zyner hulpe, en ter vryheid, vónderde; een man niet, die hem antwóórdde: zóó gróót was de gunst tót de Medicis. Van de Heeren alleenlijk, uit het bovenst van 't pallais (want zijn partylingen hadden 't onderst in) werdt hy met steenen gegroet, ende (zóó veel in hun was) met dreigementen verbluft. Dies kiest hy een goedt heenkoomen, ende, neffens zijn aanhangers, den wegh naa Romanjen. Hierentusschen was de gansche burgery in 't ge-weer; Laurens te zijnen huize gebraght, met sterk geley van gewaapenden; 't neederpallais verovert van 't vólk; d'eerste inneemers geveldt óft gevangen. Overal riep men den naam Medicis; en zaghe de kóppen, armen, en beenen der dóóden, op de punten der spietfen en zwaarden, omdraagen; de rompen sleipen door de geheele stadt. Elk verspoogh de schelmsheid van de Pazzis, ende vervólghd' hen met wreedtheit van woorden en werken. François werdt naakt uit den bedde gehaalt, alzóó naa 't pallais geleit, en gehangen aan de zyde van den Aartsbisschop. Een Burger niet, óft hy vertóonde zich, gewaapent óft ongewaapent, ter wóónsteê van Laurens, met uitbiedingh van goedt en bloedt by hem op te zetten. Rinato Pazzis, die den toeleg altydts gelaftert, en gepóoght te steuren, dóch niet gemeldt hadt, verstondt op zijn' hoeve hoe 't 'er gegaan was, ende zócht te vlieden in vreemde kleedren; maar werdt bekend, en naa stadt gevoert. Jacob, óók, vingen de boeren, in 't geberghte Apennin, die meermaals gebeden zijnde, onder weege zijn leeven te kórtten, hem die genaade weigerden, en tót Florense leeverden. Men streek vonnis over hem, vier daagen naa 't gebeuren van 't stuk: desgelijx over Rinato; wiens dóódt, onder zóó veele dóóden, die de straaten met menschenleeden bezaait hadden, alleen met erbarming aanschóuwte werdt, om zijn wijsheid en goedertierenheid, onbesmet met de hóóvaardy, die d'andre Pazzis haatlijk maakte. Jacob, eerst geleit in 't graf zijner voorouderen, werdt, als verwaatén^a, daar uit getoogen, en aan de veste gekuilt, echter opgedolven, en naakt gesleept, door de gansche stadt, by de stróp, waar meê hy gewurght was. Endlijk smakte men 't lijk in de Arnstróóm, zeer hóógh op dat pas. Een man van maghtige middelen, zonder andre

*Laurens
wort in zijns
huis ge-
brocht.*

*François
gehangen by
den Aarts-
bisschop.*

*Rinato
Pazzis ge-
vangen,*

óók Jacob,

*en beide ge-
recht.*

*a geëxcom-
municieert.*

kinderen, dan een' bastaarddóchter, was hy geweest, en gemengt van gróote deughden en lastren: een vuil tuischer en vloeker, maar zeer milddaadigh over den armen. Ende gaat hem naa, deeze zeldtzaame zorghvuldigheid om niemant deelachtigh te laten aan 't onheil, dat hem moght beschooren zijn: naamelijk, dat hy, des zaterdaaghs voor den zondagh bestemt tót de móórddaadt, al zijn' schulden afbetaalde, ende alle kóópwaaren, die hy van andren onder zich had, den eigenaaren aanbewees. Jan Babiſt van Montefecco, naa lange ondervraagingh, wert onthalt: de schóónbroeder van Laurens, Willem Pazzis, gebannen: zijn te lijf gebleeve neeven gesteecken in de kelderkerkers van 't slót te Volterra, om daar de rest huns leevens te slijten. Thans hield men de uitvaart van Juliaan, met overvloedige traanen der gansche burgerye. Zeecker krijgsvólk, verzaamelt in Val di Tevere, en in Romanje, om Florenſe te naaderen tót onderſtandt van de Pazzis, toogh te rugh, op kundtschap hoe de zaake was afgelóopen. Maar Paus Sixtus de vierde, en Ferdinand, Bastaardt van Arragon, Kóning van Napels, by weeten en wil der welke alles gebróuwen was, onderwonden zich, 't geen door verraadt niet hadt willen gelukken, door openbaar óórlógh te weegh te brengen. Sixtus deedt de Florentynen in den ban: ende d'een en d'ander zondt hun een lastigh óórlógh op den arm; met voorwenden, dat zy 't alleenlijk op Laurens gelaaden hadden, ende niet dan de vryheit der stadt begeerden. Gedenkwaardigh, voorwaar, is 't kloekmoedigh besluit, genoomen by Laurens, in dit gewricht der dingen: 't welk men uit eenen zijnen brief aan de Heerschappy van Florenſe, speuren kan; den welken hier te dubbelen my niet verveelen zal.

Jan Babiſt
wort ont-
halt.
Willem
Pazzis ge-
bannen.
Juliaans
uitvaart.

Paus Sixtus
bant de Flo-
rentynen.

Hóoghverhevene Heeren,

Brief van
Laurens
aan de
Heerschapp-
py van Flo-
renſen.

Dat ik, aan uwe hóoghverhevene Heerlijkheeden, de beweeghrede mijns vertreks verzwegen heb, is niet geschiet uit verwaantheit, maar om dat ik óórdeele, in de jegenwóordige zwaarigheid uwer stadt, meer de werken dan de wóorden vereischt te weezen. Ziende het daar voor aan, dat zy grootlijx om pays begaan en verleegen is, heb ik beeter geächt, my in eenigh gevaar te stellen, dan de gansche burgery daar in te hónden: ende daarom voor my genoomen, my, met goeden óórlóf van uwe hóoghverhevene Heerlijkheeden, te vervoegen tót Napels. Want, naardien ik de geen ben, dien onze vyanden boven al verwólgen, zóó zóud' ik misschien, met my in hunne handen te geven, moogen middel zijn om de stadt weeder aan rust te helpen. Want ik schatte dat een van tweeen weezen moet: te weeten, óft dat de Majesteit des koninx, gelijk zy verluiden laat, en zommigen gelóoft hebben, waarlijk deeze stadt bemint, zoekende veel eerder, door den wegh der beschaadiginghe, uwe vriendschap, dan u te beróóven van uwe vryheid; óft dat zijne Majesteit in der daadt wenscht dien staat te doen stórtten. Zóó haare genegentheit goet is; geen' beeter wijze om de proef te neemen, dan dat ik my vrywillighlyk in haar gewóndt stelle: ja ik zóude my geirne verſtóuten te zeggen, dat dit het eenigh middel is om aan vrede te geraaken, ende om den voet, waar op men in de selve te staan hebbe, 't meest te vereerlijken wes mogelijk zy. Ende, by aldien de Majesteit des koninx in den zin heeft onze vryheit te vermeesteren, 't zal (mijns gevoelens) goet zijn, 't selve spoedelijk te verstaan, ende beeter met schaade van eenen, dan van al de rest. Ende ben ik zeer wel te vrede die een te weezen, om tweederley óórzaak. D'eerste is, dat ik, zijnde de geen, dien de vyandt voor 't wit zijner waapenen uitkrijt, lichtlijker deeze openbaaring

ring van 's Koninx gemoedt kan doen, overmits het zyn moghte, dat onze vyanden niet anders zóchten dan mijn onheil alleenlijk. D'andre is, dat ik, hebbende gehadt, in de stadt, meer eers en staats; niet alleen dan my tocquam, maar dan misschien eenigh ander burger in uwe daagen; my het verplícht vinde dan alle de andere, om te doen voor mijn Vaderlandt, tót laten van 't leeven toe. Ende niet dit goedt opzet gaa ik heenen. Want, wie weet, óft Gódt wil, dat, gelijk deeze krijg begonnen is met het bloedt mijns broeders, en 't mijne, hy óók alzóó eindige door mijne handen? 't welk, zóó 't uitvalt naa mijnen wensch en hoope, my zal zeer lief zyn, mijns Vaderlands heil te beärbeiden, en my zelven te behóuden. Zóó dóch my, daar af, yet oevens overkomt, het zal my min smarten, als geschiedende tót nut mijner steece; gelijk het nóódtlijk moet. Want, zóó de wederparty niet anders wil dan my, zy zal my vrywilligh in haare handen hebben: ende zóó zy yet anders wil, men zal 't verneemen. In welken gevalle ik meine verzeekert te zyn, dat all' onze burgers zich schikken zullen, tót verdadiging der vryheidt: der voege, dat zy zal beschermt worden, gelijk zy altijd geweest is van onze voorvaders. Heenen gaa ik met dit goedt opzet, ende zonder ander óóghmerk, dan de welstandt der stadt. Ik bid Gódt, dat hy my genaade verleene, om te moogen doer 't geen, daar elk burger, voor zyn Vaderlandt, toe verknócht is; ende gebiede my óótmoedelijk aan uwe hóóghverhevene Heerlijkheden. Uit Sant Miniat den zevenden van Wintermaandt des jaars 1479.

Uwer Hóóghverhevene Heerlijkheden goede en onderdaanige zoon, en dienaar,

Laurens van de Medicis.

Gelijk hy geschreeven had, deed hy. Gekomen, dan, tót Napels, zonder eenigh vrygeleide, zóud' hem (naa dat men, tót Florense, verhaalt) de Koning etlijke afgehóuwe hóófdén, staande op pennen, getóónt hebben, ende gevraaght óft hy die wel tellen konde. Waar op Laurens (daar mochten der vijf staan) zóude begóft hebben, *Een, twee, drie, vier, vijf*, (voorts tastende naa sijn eigen hóóft) *zes*: tót bewijs, dat hy 't voor zóó veel als verlooren hielt. Welke onbeteutertheid, in 't aanzicht en de maght van eenen Vóóft, dien 't bloedtstorten zeer licht stóndt, hem tót eerste inleiding zijner achtbaarheid diende. Ende, ontfangen tót gemeenzaamheid van wederzijdigh gesprek, deed hy zulk een boek van wereldwijsheid open; redeneerde, met zóó doorzichtig een' kennis, van elken staat der Vóóften en heerschappyn van Italie; wist yder's krachten, gangstreek, en wit, dier voege te schatten; dat Ferdinand, opgetoogen van verwondering, en bezeffende wat 'er aan 's mans vriendtschap te winnen waar, naa eenige maanden, hem wel vernoecht, en met wenschlijke voorwaarden van paize, te heim zond. Hy keerde dan in gróóter eere, ende regeerde sedert niet alleen zyn vaderlandt; maar scheen de maate te slaan, daar 't bestier van alle omleggende gewesten zynen trant naa zette. Ende hielt hy de moogtheden (zóó lang hy leefde) zulk in wederwight, dat yder, ziende op d'andre weenigh voordeels te haalen, nooit merkelyke onrust aanrechtte, ende Laurens voor den eevenaar der staaten van Italie gehóuden wert. Voor Pieter, zynen oudsten zoon, en naa-zaat, verworf hy te wijve Alfonsina van de Orfinen; voor den tweeden, Johan, die toen maar effen dertien jaaren hadt, het Kardinaalschap; waar door zyn huis voorts ten hemel toe verheeven werdt. Juliaan zyn derde zoon was nóch te jonk tót vordering.

Vrymoedigh
antwoórdt
van Lau-
rens te
Napels.

Ferdinand
slaakt hem.

Huwelijken
van Lau-
rens zoonen.

*Wloekver-
wantſchap
tegens Lau-
rens mis-
lukte.*

wantſchap, op Laurens gemunt geweest, door Babiſt Freſcobaldi, en Baldinotto van Piſtoia: daar hy gelukkig deur geraakte. Maar in 't ſtuk des kóóphandels hadt hy 't geluk niet meê; ende wert ſchendigh geſnóóten van zijne bewindsluiden; die elk Vórfte-veer wilden voeren: zulks zijn gelóóf gróóten laſt leed, waar' hy met ſtadts geldt niet geholpen geweest. Dit deed hem ſtijl veranderen, en gróóte ſommen, aan vaſte goederen, beſteeden. Veel ſtondt hy óók uit, aan 't ſtredzijn, een' quaal geêrft van zijn' voorouders, voor zóó veel zy niet verzwart was door overdaadigh vrouweeren; 't welk hy, ende al de Medicis weldigh in

*Zijn ver-
maartheid.*

den aardt gehad hebben. In luifter van vermaartheid, waar te bevraagen, óf óóit man van zijn' ſoorte ter werelt, zóó hóógh geſteegen zy. Niet alleen de maghtighſten van Chriſtendóóm, maar de gróóte Turk, ende Soldaan van Egipten, verwekt door de klank zijner faame, dongen naa zijn gunſt, met ſtaatljke vereeringen en ſchenkaadjen. Maar, in 't midde zijns bloeiens, den jaare veertienhondert tweeëntnegentigh, ende zijn vierēnveertighſte, dempte de dóódt hem; ende deedt zijn' glori bet opblaaken. Want, wat het aan hem verlóóren had, vernam als toen Italië, ſtortende, door breidellóózen hóómoedt, en blinde ſtaatzucht zijner Vórfte, in de verwarringen en ellenden der óórlóógen, die 't federt, over de dertigh jaaren lang, genoegzaam ſtaadelijk getórt hebben.

*Zijn dóódt,
en naadruk
van dien.*

*Voorteeken
van zijn
dóódt.*

Rechts voor zijn overlijden, als hadde 't den hemel ter harte gegaan, trof een blixemſtits den tóp des doms van Florenſe, ende ſmeet een weldigh deel van dat gebóuw ter aarde: 't welk der verſleegene burgerye als een

*Pieter de
zoon komt
in 't bewint,*

wis voorſpook van 't naakend onheil inviel. In het bewindt tradt Pieter; maar vólghde, met ongelijke ſchreeden, de voetſtappen zijns vaders. Zijnen aardt, gebleeken van jonx op, mocht' men wel voor eene der naagaanſte quellingen van Laurens reekenen; die vaaken by zijn' vertrouwtſte vrienden was uitgebórfte, met klaghten dat Pieters reukelóóze vermeetelheid het huis eens ten val brengen zouw. Óók ſtondt zijn rijk boven twee jaaren niet. Want, ziende de ſtadt in anxt en ſteurnis; om zijn aanſpannen met den Kóning van Napels, tegens wien Karel de achtſte van Vrankrijk, met een maghtigh heir, over de bergen gekóómen was, gink hy, naaãpende zijnen vader, in meening de zaaken met eeven goedt geluk te beſlechten, den François te gemoet; ende (een nieuw ding) zonder de heerſchappy te kennen, met den zelve, zóó ſlordigh een verdragh aan, dat het den Florentijſchen ſtaat vijf der treſlijkſte ſterkten kóſte, die Karel in handen kreeg. Ouwde nijdt, nieuwe ſpijt, en ſmart deezes bedrijs, baarden een' brandende verbólgentheidt, door de ganſche ſtadt. Men verklaarde hem en zijne broeders voor weederſpannelingen, ende zette gelt op hun hóóft. 't Welk gehóórt, nam hy de vlucht naa Bolonje; daar Johan Bentivoglio, hebbende toen die ſtadt onder 't juk, hem ſmaadelijk verweet, dat hy, niet alleenlijk tót eigen, maar,

*zvil den in-
tócht van
Karel den
achtſten
ſtuiten, dat
hem mis-
lukte.*

*De Floren-
tijnen ver-
vólgen hem,
en zijn broe-
ders.*

exempels weege, tót naadeel van alle die de vryheid huns vaderlands verdrukten, zóó vuidighlijk, ende zonder de dóódt eens eenigen mans, van zulk een' gróótheid geſcheiden was. Zijn broeder de Kardinaal Johan ſchóót een' monnixkap aan, ende zócht zich te verſteeken. Maar de monnikken van ſant Markus ſtieten hem ten klóóſter uit, dat zijn' voorouders geſticht hadden. Niettemin hy ontquam 't: deſgelijx Juliaan de derde broeder: ende zworven alle drie ſint langen tijdt om her. Julius, natuurlijk zoon van Juliaan hunnen óóm, ende gebóóren ontrent een' maandt naa de moórdt van den zelve, vondt zich, dat pas, tót Piza, ende óók raadtzaam te vlieden. Hun huis werdt geplondert; de kóſtelheid

van

van inboedel, kleinóódjén, schilderyen, aalouwde beelden en penningen, praal hunner voorvaaderen, een onwaardeerbre schat, weghgerukt en verstroot, naa tseftigh jaaren duirs hunner regeeringe. Pieter, vólgende 't Fransche leger, verdronk in 't tiende jaar hier naa, met een' schuit, die, gelaaden met geschut, tegens den windt niet op moght, en in de stróóm Garigliano, eertijds genaamt Liris, te gronde ging. D'andren derfden, achtién jaaren, de stad; binnen welken tijdt zy, om daar in te geraaken, vier proeven deden, t'elkenmaale vergeefs, ende eenige met bederf der geenén, daar zy verstandt meê hadden. Middelerwile ging de Kardinaal, als niet wel te hóóf staande, by Paus Alexander den zeltén, eenen keer doen door Duitslandt, Neêrlandt, en Vrankrijk. Op welke reize hy zich doorgaands onbekent hielt, neemende geneught in elken van 't gezelschap, by beurten, den meester te laten speelen: ende plagh daar naa te zeggen, dat hem nooit leeven beeter smaakte. Kóómende naa Italië, over Savona, werdt hy, nevens Julius zijnen neef Ridder van Rhodos, gefesteert van den Kardinaal Juliaan de Ruvere, meede verjaaght door Paus Alexander: zulks op dit banket zich drie ballingen te zaamen zaagen, yder der welke, tót bewijs der wonderlijke wisselingen van 's werelts belóóp, naamaals tót de Pauzelyke achtbaarheidt verheven werdt. Gewent in gróóte ruimte, ende hebbende 't hart hóógh leggen, liet hy 't deurstaan in de gróót daadigheidt zijner voorvaderen; ende wist zóó luttel van teere naa neere te zetten, dat het dikwijls bencepen met hem omquam, ende hy zijn zilveren vaatwerk, ter visch- en vleeschmarkt, te pande moest stellen. Juliaan de Ruvere, geworden Paus Julius de tweede, ende getreden in óórlógh, nevens de Spanjaards en Venetiaanén, tegens Vrankrijk, maakte hem Gezant^a óft Stadthóuder over Bolonje en 't krijgsvólk der Roomsche kerke. Te dien tijde werdt die straffe strijdt van Ravenna gevochten, daar de Fransche veltheer Gaston van Fóix, hoewel verwinner, 't leeven liet, ende Johan in 's vyands handen viel. Edóch, gevoert naa de Alpen toe, ende gezeeten op een' muil, die reeds de voorste voeten in de schouw had, om over de stróóm Pò te zetten, worp hy den toom om, ende ontquam ter naauwe nóódt, by hulp van een deel der landtzaaten, te vooren daar toe bewillight. Thans ging hy den overste der Spanjaarden, Raimondo de Cardona aan, die beezigh was met het verzaamen der verstrooide troepen; ende beweeghd' hem om dezelve tegens de Florentijnen te leiden. Waar op gebeurde, dat, naa 't bemaghtigen der steede Prato, daar men zeit bet dan vijfduizent weerlooze menschen ontlijft te wezen, de gunstenaars van de Medicis, tót Florense, de óóren op staaken, de wederparty, onverzien van krijgsvólk, zwichten deden, en den Kardinaal met de zijnen binnen ontgingen. Belhaamels van dit bedrijf, die nóchtans naamaals den Huize Medicis de nek toekeerden, waaren toen Antonis François Albizzis, en Bartholomeus Valoris. Pieter Soderin, gekóóren tót Standerdrig, (dat 's opperste der Heerschappye,) voor al zijn leeven, drongen zy uit zijn ampt, dat hy tien jaaren bedient hadt: dóch holpen hem wegh in onbekent gewaadt. Deez, wiens onbespróókener, bescheidener, zachtmoediger, in 't bestieren van landt en luiden, nooit uitkomen moght, ging, in ballingschap, over zee, tót Raguza, 't overschót zijns ouwderdóóms eindigen. De Kardinaal stelde den staat naa zijnen zin, en zijnen broeder Juliaan aan 't roer. Naaulijx drie maanden waaren zy meester geweest, als Augustin Capponis, en Pieter Pauwels Boscolis t'hunner móórdt aanspanden. Maar Augustin liet zich, onverhoets, een

Pieter verdrinkt.

De Kardinaal moet omzweren.

Juliaan de Ruvere wordt Paus Julius de tweede, en maakt den Kardinaal Stadthóuder over Bolonje, en 't krijgsvólk der kerke.
^a Legaat.

De Kardinaal raakt door gunstelingen weder binnen Florense,

en zet zijners broeder Juliaan aan het roer van den staat.

Vloekverwantschap tegen hen mislukt.

Kardinaal Johan de Medicis werd Paus. Leo de tiende, en Juliaan Veltheer der kerke.

Laurens, Pieters zoon, wordt Veltheer der kerke, en komt aan de Florentijnsche regeeringe, en het Hertoghdom van Urbin.

Julius Kardinaal, Laurens naazant.

Leo verdrijft Pandolfs zonen, en men poogt hem te vergeeven.

Luther komt op.

briefken ontvallen, in 't welke de naamen van zommige perfoonen, dienstigh geschat tót hun opzet, geteekent stonden. Dit schrift wong hem ten halz' uit, 't geen in de maght der pijn niet geweest was zijner hardtvochtigheid af te persen. Pieter Pauwels beleedt óók het stuk, ende bedroegh Niklaas Valoris, die 't wel ernstigh gelastert, dóch echter geheelt hadt. De twee doemde men ter dóódt; Niklaas tót vankenis in den kerker van Volterra. Ontrent vier weeken hier naa, te weeten, den negenden van Lentemaandt des jaars vijftienhondert dertien, mits 't overlijden van Julius den tweeden, werdt de Kardinaal Johan in dies plaats gekooren, ende nam den naam Leo de tiende. Dat gemoedt, Vórstlijker dan priesterlijk, sloegh terstondt weldige dingen aan; boven al, tot vergróóting der zijnen. Juliaan koos hy tót Veltheer der kerke, ende holp hem aan een dóchter van Savoye, zuster der moeder van Koning François den eersten van Vrankrijk. Dóch Juliaan starf zonder kinderen; uitgezeit een bastaardt Hippolito, gewonnen t' Urbin, by een' edele weduwe, ende geborgen door een' kamermaaght, gelast van de moeder om de vrucht te verdoen. Dees is geweest de Magnifico Juliaan, gemeldt in 't boek genaamt de Volmaakte hooveling van den Graave Balthazar van Castiljon: ende heeft een goedt deel zijns ballingschaps overgebracht in 't hóf van Urbin, dat, te dier tijdt, een opperschool van fraaje zeeden en heufche hantearing was. Terwijl dees krank lagh, gaf de Paus het bewindt over 't kerkelijk krijgsvólk, aan Laurens, zoon van Pieter zijnen broeder; ende stelde den zelve, naa Juliaans dóódt, tót hooft der Florentijnsche regeeringe. Opgeblaazen van hart, bars van aanschijn was deeze Laurens; dróómde overmatige hóoghheid, ende min niet dan een koninkrijk. Hier by quaamen de prikkelen van zijn' moeder Alfonsina, vróuw van ongeruften geest; die niet ophieldt van aankloppen by Leo, tót dat hy Francesco Maria de Ruvere, Hartógh van Urbin, uit zijnen staat verjoegh, ende Laurens daar in zette; 't welk gelukte zonder eenige bloedtstórting. Maar Francesco Maria, zijnde een braaf sóldaat, herwon zijn landt; hoewel hy, mits dat zijn krijgsvólk door den Paus omgekóft werdt, weder wijken moest. Laurens hadt te wijve een Fransche dóchter van den huize Bolonje, daar men de Koningen van Portugaal zeidt uitgesproten te weezen: ende teelde, by haar, niet dan een' dóchter genaamt Catarina. Zijn' ongeregelde lusten hakten tijdtlijk den draadt zijns leevens af: waar door Julius 't bestier tót Florense kreeg. Deezen hadt de Paus met den róóden hoed vereert; naa bewijs, door valsche getuigen (zóó François Guicciardin melt) dat zijn' moeder in 't heimelijk met Juliaan, die (gelijk wy verhaalt hebben) vermóórdt werdt, was getrouwt geweest. Want bastaardy plagh den wegh tót het Kardinaalschap te sluiten. Twee zonen van Pandolfo Petruccis, eertijds tieran van Siëna, Borghese, en Alfonso Kardinaal, dreef Leo ten vaderland' uit; ende holp Rafaël Petruccis, zijnen ouden vrundt, aan de heerschappy aldaar. Alfonso, derhalven, zijnde dóch andersins een overgeeven bóóswicht, onderwondt zich, den Paus te doen ombrengen, door eenen quakzalver, die aannam vergif te plakken in zekere lóópde zweer aan een heimelijk deel van 't lichaam des zelve. Dan de schennis werdt ontdekt, Alfonso in Engelenburgh gesmeeten, en aldaar geworgh van den moor Orlando. Eenige andere Kardinaalen, meewustigh van 't stuk, bekóchten 't met verlies hunner staaten. Eene der meeste quellingen van Leo wedervoer hem in den jaare duizent vijfhondert zeventien; mits Luthers opstaan, verwekt door 't misbruik der aflatbullen. D'eerste geruchten van welke ontsfeltenis de Paus nóch-

nóchtans in den windt sloegh ; zeggende die niet dan voor monniksche nijdigheeden te achten , ende dat broeder Marten een overfraay vernuft was. Maar thans wert hy van ander gevoelen , ende kante zich , met gróote scherpeid , daar teegen : hoewel 't niet lange duurde. Want hy bereikte ten vollen 't jaar vijftienhondert eenëntwintigh niet , nóchte 't zesenvēertighste zijns ouderdóoms : ende starf (zóó gelóóft werdt) van blijdschap. Te weeten de tijding van 't verdrijven der Françoizen , uit den Hartóghdóome van Milan : sampt van 't veroveren der steeden Parma en Placenza , voor den Roomschen stoel , overstelpte zijn hart met zulk een' vreughde , dat 'er eerst een' huivering , thans een kóórtsken uit rees ; 't welk hem niettemin wegh nam : 't en zy dan vergif geweest , gelijk by andren vermoedt werdt. De hóoghste glóori , daar Leo naa gesteecken heeft , was van mildheid en gróotdaadigheid , die de schatkamer wijd ten achtere stelden , met smelten van maghtigh gelt in 't aanlókken en voeden van geleerde luiden en konstenaars , in geschenken , timmeradjen , schilderijën , beelthouwerij , tapijten , en prachtige hóf houding. In zijn plaats quam Adriaan Floriszoon van Utrecht , die geenen naam wisselde , en de zeste van dien geweest is : een averechtsche Leo , eenvoudigh , klein in zich zelven , zuinig inzonderheid. Als de stalknechten verlenging van dienst verzóchten , vraagd' hy hoe sterk dat zy waaren : ende krijgende tót antwóordt , ruim honderdt , kruiste zich , verklaarende , vier meer dan bestaan te moogen ; niettemin dat hy 'er tót twaalef toe houden zou , om 't getal t'overtreffen , dat by de Kardinaalen gehóuden werdt : naardien men alzóó doen moest. Deeze manieren deden zeggen , dat hy een goet kassier der kerke zijn zou ; des men wel van nóóde had om de gróote quisting van Leo. De rest zijns handels was óók zóódanigh , dat het zelfste op hem , 't geen eertijds van Cicero op Cato gepast werdt ; *Hic dicit , tanquam in Platonis politia , non in Romuli fece , sententiam. Deeze man sterft als in den staat van Plato ; niet , als in de heffe van Romulus.* Men bekende wel , dat hy , in der waarheid , goed ; maar voegd 'er by , dat zulks niet genoegh was voor 't quaalijk gewende hóf. Zeeker , al had hy , van Kaizar Karels weege , Spanje geregeert , luttel verstond hy zich der werelt ; der Italiaansche niet altóós : ende bezefte quaalijk , datmen , in zulk een' zoetigheid van zonden , geen oppergebiedt zóó heel strak en rechtdeurgaande dulden kan. Óók zat hy geen paar jaaren , ende , naa zijn' dóódt , zwol bijster van trony : 't welk veelen aan vergift toefchreeven ; anderen aan de hitte en de aasfemen des vólx , toelóópende om 't lijk , als van eenen Heiligh , t'aanschóuwen. Zijn graffchrift is teekenens waardigh : **HADRIANUS SEXTUS HIC SITUS EST , QUI NIHIL SIBI INFELICIUS IN VITA , QUAM QUOD IMPERARET , DUXIT.** *Hier leidt Adriaan de zeste , die niet ongelukkiger voor hem , in zijn leeven , dan dat hy regeerde , geacht heeft.* Dit zy hier ingelascht (te liever om der eere van onzen zóó deegelijk een' landsman) op dat wy gevoeghlijk de fórtuin van zijnen naazaat aan die van Leo moogen hechten. 't Gelukte dan , mits de gróote meenichte der Kardinaalen , schepselen van Leo , de drie króonen op de kruin te krijgen , aan Julius van de Medicis , die zich Clemens den zevenden deed noemen : indien het geluk heeten magh , tót eenen staat geklommen te zijn , waar in hem zóó veel ongevuls bejegende. Want , alzóó hy , naa 't geeven eener groote somme van penningen aan Kaarel van Lanoy , onderkóning van Napels , om Reggio , dat by den Hartógh van Ferrara was ingenomen , weder te hebben , zich bespót , en versteeken van de stad en zijn gelt zagh , begon hy naa de Franche

Leo sterft.

Adriaan van Utrecht wordt zijn naazaat , wiens aarde hier uitgebeeldt wordt.

Julius de Medicis volgt Adriaan , en wordt Clemens de zevende.

Hy belt naar de Franfche zijde, waar tegens Kardinaal Colonna zich kant.

Paus Clemens dankt zijn volk af.

Dies wordt Rome ingenomen.

Hartogh Karel van Bourbon bestormt Rome, blijft dóódt, en de ftadt werdt gewonnen.

fche zijde te hellen. 't Welk gemerkt by den Kardinaal Pompejo Colonna, die tegens hem om 't Paufoóóm gedongen had; zóó bestondt de zelffte, met anderen van dat Huis, vólgende 's Kaizars party, sóldaaten op den kerklijken boodem te zaamelen; in fchijn om 't rijk van Napels te befchermen; in der daadt om Clemens een voordeel af te zien. De Paus, gelijk hy een fchrander geeft was, en gefleeven door 't handelen der allerwightighfte zaaken, die Leo, te zoet op luft en leedigheid, plagh op hem te laaten ftaan, bezefte lichtelijk wat 'er fchulde, ende pafte veel fterker te werven. Hier uit vólghde een verdragh, dat de Colonneezen geene waapenen te roeren hadden binnen de grenzen der kerke; daar buiten, jaa, zóó zy den Kaizar dienft doen wilden. Ende dankte de Paus zijn vólk af, om kóften te fpaaren; hoe zeer óók al zijn' vrienden daar tegen riepen. Toen voegen de Colonneezen zich Don Hugo de Moncada by; ende naa 't hermaaken en meerderen hunner krachten ter yl, komen tót Roome infpatten: zulks de Paus vertwijfelt naa 't flót vlóód, zoevende vergeefs hulp aan de geenen, die hy, door zijn' byf're gierigheid, der maate van hem vervreemdt hadt, dat niemant zich over zijn leet erbarmde, hoewel hy zóó fchendigh en meinedighlijk was bygebraght. 't Palais werdt geplondert van allen wereltlijken en geeftelijken inboedel. De kerk van fant Pieter gink niet vry. Clemens, behoefstigh van lijftógh, overquam op flórdige voorwaarden van bestandt met Don Hugo, en bewillighd' hem de ftadt te ruimen; tót bittere fpijt van Pompejo Colonna, zóó wijd vervoert door ftatzucht en woedigheid, dat hy aangespannen hadt om den Paus geweldige dóódt te doen fterven; in toeleggh óók (naa dat men doorgaans en vaftelijk gelóófde) van, by dwang der Kardinaalen, door waapenen, om hem te kiezen, met bloedige handen 't ópperpriefterfchap aan te grijpen. Dit gebeurde in den jaare vijftienhondert zesentwintigh, op fant Mattheus avondt. Uit gelijke armhartigheid quam deezen Pauze, 's jaars daar aan, nóch veel gruwelijker wee over. Zich vindende zeer uitgeput, door 't óórlógen, neevens de Françoizen en Venetiaanen tegens den Kaizar, flóóft hy bestandt met den Onderkóning van Napels. Hartógh Karel van Bourbon, afgefallen zijnen Koning, gebóodt, dat pas, over 't heir des Kaizars: 't welk in lange niet betaalt, ende hebbende de Milaneezen ten beene toe geknaagt, veirdigh tót alle fchennis, en in geen tucht te hóuden was. Dees dan, gemaant om 't bestandt aan te neemen, naftelde uitvlughten; fchreef vlayende brieven aan Clemens; ende fpoelde zich daarentuffchen naa Rome, met gróóte daghreizen, afwinnende den wegh aan 't krijgsvólk van Vrankrijk en Venetië, met de welke Clemens, begrijpende zijn gevaar, in nieuw verbondt getreden was. Maar, zich in 't eerft verlaatende op het verdragh gemaakt met den Onderkoning, had hy, ang voor geldtspillen, meeft al, en zijn' beste benden, die by der hand waaren, ontfóldight; ende, als 't op 't nijpen quam, een deel gefpuis aangenoomen, dat men uit de stallen der Prelaaten, uit kraamers winkels, kuffen, en kroegen, opftommelde. Bourbon, gerukt, zonder eenigh gróf gefchut, tót by Rome, zondt, op den vijfden van Bloeimaandt, met krijgslijken hóómoedt, eenen trompetter, om open wegh te eifchen naa 't rijk van Napels; maar door de ftadt. Met het aanbreeken des vólgenden mórgens, quam hy, in opzet van te winnen óf te fterven, tót onder de veften, flecht genoeg verzien; ende deedze befpriegen. Maar ziende de Duitsche knechten laauwlijken ten ftórme treden, ftiet hy voor uit, ende getroffen met een' roerkoevel, viel dóódt ter aarde. 't Verlies des hóóftmans, evenwel, verkoelde geen-

geensins, maar ontfak de vuirigheidt der sóldaaten: zóó dat zy, naa twee uiren vechtens, meester van den wal werden. Overgestórt, vonden zy kleenen wederstandt, de bruggen ongebrooken; ende joegen alzóó ter stadt in. Toen aan 't grijpen, aan 't grabbelen, zonder geestelijk óft wereltlijk, kerken óft klóósters, altars óft heilighdóóm aan te zien: 't welk altemaal om veer gesmeeten, en met voeten getreden werd. Thans aan 't sólteren en martelen der menschen, om hun een gróf ranfoen uit te wringen, óft achter de verhoole kóstlijkheden te raaken. Den Duitschen en Spaanschen Kardinaalen, waanende verschóónt te werden van hunne landtsluiden, ontschoot verr' hunne gissing: desgelijks anderen, zich verlaatende op den naam, van 's Kaizars party te hóuden. 't Ruighste geveeght, ging 't'er op een pleegen van hóón, en allerlei snóóde dartelheidt. Veele gevange Prelaaten werden, in hun geestlijk gewaad, op verachte beesten, spóttelijk omgevoert door heel Roome: zonderling van de Duitsche knechten, gedrenkt met Luthers leer. De lucht loeid' 'er van 't huilen en kermen der wijven, maaghden, nonnen, bagijnen, gesleept by zwermen, tót verzaading van de gaile lust der sóldaaten: een deerlijk ding, dat de vermaarde kuisheidt der Roomsche vróuwen, door kraft, in zulk een vuiligheidt ende ellendę quam te vallen. Al 't welk de Paus, gevluight, met veele Kardinaalen, op Engelenburgh, genoegzaam anschóuwen moght. 't Zeggen was, dat de buit van zilver, gout, en kleinóódje boven de tien hondert duizent dukaaten beliep; maar ongelijk hóóger 't geen tót ranfoen betaalt werd. Geduirende 't beleg van 't slót, dat de Kaizarschen scherpeijk omringt hadden, vervóorderde zich een moesverkóópster, ter begeerte van den Paus, wat latuws in de graft te werpen, om, door eenen jongen, vastgemaakt te worden, ende boven getoogen met een koorde. Een hópman greep terstondt, ende knóópte d'óude vróuw, met zijn eige handen, op, voor de póort; daar zy etlijke daagen bleef hangen, in spijt van Clemens óógen. De belegerden moesten vier hondertduizent dukaaten belooven, en de burgh in 's Kaizars geweldt stellen; met toezegh, daarenboven, van de sterkten van Ostia, Cività vecchia, Cività Castellana, ende de steeden Parma, Placenza, en Modena te leeveren; daarentuschen gevangen blijven, tót naader órde des Kaizars. Op deezen tóght vond zich óók Prins Philibert van Oranje; die, naa Bourbons affijvigheidt, by 't krijgshvólk tót overste gekooren werd. De maare, voorts, van zóó zwaar een smak des Opperpriesters gaf hart aan andere Italiaansche mogentheden, om verscheiden slippen van de heerschappy der kerke te scheuren. Julio, Kardinaal van Cortona, die Stadthóuder tót Florense was, beducht voor opstending, slaakte tijdtlijk den tóóm; droegh van zelfs der burgerye de vryheidt op; ende vertrok met Alexander en Hippolito de Medicis, natuurlijke kinderen van Laurens, en Juliaan den laatsten; hoewel hy bedongen had, dat zy, als gebiedelóóze burgers, zouden in der stadt moogen wóonen. In de Florentijnen, thans, gedachtigh der bezwaarnissen, geleeden onder de Medicis, ende hoe zy wel by de twintigh hondertduizent dukaaten hadden moeten opbrengen, tót verval van de kósten der óórlógen, gevoert by Leo ende Clemens, quam de verbólgentheidt boven: met oplóóp worpen zy af al de waapens van dat geslacht, zelfs de geene die gehecht waaren aan gebóuwen die 't gesicht had: ende smeeten aan stukken beide der Pauzen beelden, opgerecht t'hunner eere in de vermaarde kerk der bóódschap van fanta Maria. Wijders, Clemens, hebbende hondert en vijftighduizent dukaaten

*Ellendige
staat van
Roome.*

*Een oude
vrouw op-
gehangen,
den Paus
ten spijt.
Engelen-
burgh komt
in 's Kai-
zars geweldt,
óók andre
sterkten en
steeden.*

*Naadrnk
dozer zwa-
righeds.*

*Almens ge-
vangen, om
losgeldt ver-
legen,*

*en naa zes
maanden
vry gekent.*

*De Paus
geraakt we-
der boven.*

*Florense
van den
Kaizar be-
legert, en hoe
het graauw
daar huis
bielt.*

*De Stadt
gaat over,
en de Paus
stelt orde op
de regee-
ringe.*

betaalt, wist in zijne gevankenis geenen raadt tót de rest, nócht om de soldaaten te vernoegen. De gijzelaars, die hy gegeeven had, zijne beste vrienden ende maagen, hielden zy, met gróóte strengheid, gekeetent: jaa dedden, naa veele dreigementen, een galgh planten, ende braghten hen smaadelijk derwaarts, als hadden z' er daatlijk meê ter ladder op gewilt. Kaizar Karel, verstaande in Spanje de tijding, kleeedde zich ende 't hóf wel in den rou; maar was des te veirdiger niet, om den Paus uit den druk te helpen. Eindtlijk, naa zes maanden zittens, bewillighden 's Kaizars gemaghtighden in zijn vryenis: ende werdt Wintermaandts negende dagh bestemt, om hem, onder geleide der Spanjaarden, naa een veilige plaats te vervoeren. Maar hy, beducht voor eenige nieuwe haapering, ende mistróuwende dien landtaardt, paste 's nachts te vooren, in kóóp-mans kleederen, ter burgh uit te geraaken. Buiten vertoefde hem Lodewijk Gonzaga, dienende aan 's Kaizars zijde, ende braght hem, met sterke hoede van schutten, tót Montefiascon, ende voorts met weinigh knechten tót Orvieto; daar hy des nachts binnen quam, zonder verzelschap te zijn met eenige Kardinaalen. Sedert nam de fórtuin een keer, ende help 'er hem weêr boven op: tót bewijs, hoe zwaarlijk de Pauzen zulks te verneederen zijn, óft hun verschijnt haast gelegenheid om alle nóót te verwinnen; mits 't ontzich dat hun de vólken, en den vólken de Vórsten draagen. Beide, Kaizar en Fransche Koning pijnden zich, elk om 't zeerft, hem te believen. Voor zijnen natuurlijken neeve Alexander, verworf hy ten huwelijk 's Kaizars natuurlijke dóchter Margarite, die naamaals Hartogin van Parma, en Landtvooghdes van Neêrlandt geweest is. De Kaizar, voort, zond, met een maghtigh heir, regens Florense, den Prins van Oranje, Philibert; die in dat óórlógh verslaagen wetdt. Aan den kant van een rondt jaar, volharde de stadt in wederftant; zóó stijfzinnigh, dat wie maar van daadingen rept, zijnen hals daar aan verbeurde. Te weeten; by 't graauw was de klem der regeeringe: 't welk zijn' tóómelóóze wil, met wondre verwoedtheit, uitvoerde. Laurens Soderin, eenen voortreflijken cedelman, om dat hy brieven, van den bewindsman des Paus, uit het leger, ontfangen had, deed men ter venster uithangen. Ficinus, kindtskindt van den vermaarden Filosooph Marsilius, werdt onthóóft, om een zeggen, *Dat d'ouwde Cosmo met recht verdient had den tijtel van VADER DES VADERLANDTS*; die eertijds op zijn graf geschreeven, ende althans, door de verbitterde gemeente, uitgekratft was. Karel Cocchis, hebbende uitgeschooten, dat men, in een' vrye stadt, alle raadtflaagen van krijgh óft vrede allen burgeren behóórde bekend te maaken, moest het met de dóódt bekóópen. Een Franciscaaner monnik, gebynaamt Rigogolo, beschuldight, dat hy met den Paus gesproken, ende gedacht had zeeker geschut in stadt te vernaagelen, werdt in de kap onthalt. Eenen zót, dóch aardigen bóótsmaaker, genaamt Antonis Carafulla, smeet men in den kerker, om dat hy gezeidt had, *'t En zóud 'er niet wel gaan met de verzórging des kóórens, eer dat men d'ouwde orde van de Medicis, op dat stuk, voor den dagh haalde.* Dóch de Florentijnen, ten laafte, verlaaten van Vrankrijk, ende als 't hun aan gewóónlijk en ongewóónlijk voedtsel ontbrak, zaagen zich gedwongen om toe te laten, dat de Kaizar den staat naa zijn goetdunken stelde. Wel werdt hun belóóft het onderhouden hunner ouwde voorrechten, met vergeetenis van alles, wat tegens de Medicis misdaan moght' weezen. Maar de Paus, maghtigh der stadt, deed 'er een amptgenóótschap oprechten, van twaalf perlóónen. Onder deze, bestaande anders

uit

uit toegeëigende aankleefers van de Medicis , vonden zich óók ('t welk om hen te betrappen geschiedt schijnt) Zanobio Bartholini , een van de voorvechters der vryheidt , ende Rafaël Hieronymis , die , ten overgark der stad , Standerdrigh en hóóft der wederpartyce geweest was. Deeze twaalf koozen voorts d'andre majestraaten. Toen gink het woeden aan ; *Wreethede der nieuwe regeeringe.* quanfuis niet om iemandt , over 't yveren voor de vryheidt , te straffen : maar men leidde den luden te laste , dingen , bedreeven in den tijdt huns bewints , die zy misschien genoegh by hunne voorige meesters , dan geenfins by de nieuwe , te verantwoorden wisten. Babtista Ceis , en Luidewijk Soderin , werden , op 't raadthuis , aangetaft , en ter dóódt verweezen : óók , eenige daagen daar naa , Bernard van Castiljon , Jacob Gerardis , ende François Carduccis , eertijds Standerdrigh , en heftigh voorstander des graauws. Babtista , onder andre vinnigheden , had (gink hem naa) voorgeslaagen , van Katarine , 's Paus nichte , toen neegenjaarigh , tussén twee tinnen des muurs , ten doel voor 's vyands geschut , te zetten. Luidewijk , keerende van een gezantschap uit Bolonje , zóude valschelijk gestrooit hebben , dat 's vyands heir , by middel van betaaling , op 't muiten stondt ; ende opgeruit eenen monnik ; genaamt Fojano , om 't zelve , onder zijn pleghtigh buldren , op stoel uit te blaazen , tót verharding des vólks in tegenweer. Bernard , buiten gezonden , om den Prins van Oranje met eenigh doorsuikert óóft ^a te beschenken , ende vermaant zijnde door den Markgraave ^a *confiteren.* van Guast , 't beste te doen , om Clemens aan zijn Vaderlandt te helpen , had (verweet men hem) getóónt een zilveren bekken , dat hy in der handt hieldt , ende den Markgraave toegesnaauwt : *De Florentijnen zóuden hunne Vaderstadt den Pauze niet anders , dan aan asch , in dat bekken leeveren.* Men gaf hem óók naa , (dóch tegens waarheidt , zóó gelóóft werdt) dat hy , onder uitschót van andre bitterheeden , zijnen wederpartylingen eenen enkelen hals gewenscht had , om dien met eenen slaght te moogen afhakken : ende gestemt , 's Paus nicht nemmer weeder te geven ; maar , wen zy tót haare jaaren quaame , in 't bórdeel te steeken. Jacob Gerardis , zeeker , had den Standerdrigh Niklaas Capponis , man van zonderlinge bescheidenheidt , snóódelijk bewroeght , en van zijn ampt doen afzetten. Men voeghde daar by , zijn smaadigh spreekken van Kaizar en Paus ; ende zijnen raadt , om eer den Turk te hulp te roepen , dan der vryheidt te bezwijken. François Carduccis , strengelijk gepijnicht , beleedt (zóó men verluiden liet) de brieven van Balthazar Carduccis , Ambassadeur in Vrankrijk , achter gehóuden te hebben , om dat zy krankten tróóft braghten : hoe óók , door hem , bevoolen was , aan den geheimschrijver Donato Giannottis , den zin der zelve te verdraayen , op dat de gemeente , uit wanhoop van deur te moogen met de waapenen , geen toevlught tót paishandel naame : Eindtlijk , dat hy , op zijn eige handt , de jeught had aangehitst , om in de hoeven , gelegen ontrent de stad , ende toebehóórende aan de Medicis , en aan Jacob Salviatis , 't vuir te steeken , op dat de burgery , vertwijfelt van genaade , zich aller gedachten van verdragh ontsloege. Maar , 't geen hem meest bezwaarde , was , dat hy , zonder d'andre majestraaten te kennen , François Albizzis , met de troepen van Arezzo , naa Florense ontbooden had , om de stad , die , zich quaalijk verzien vindende , tót daadingen neegh , ten óórlógh te stijven. Den lichaamen deczer luden werdt nóchtans de graffsteede hunner vooróuwdren vergunt. Zanobio Bartholini werdt verbeeden door Malatesta Baglion , die den Florentijnen gedient ,

ende de vrede bemiddelt hadt : Rafaël Hieronymis door Ferdinand Gonzaga, eenen van 's Kaizars Oversten. Stefan Colonna, meede geweest een hóóftman der Florentijnsche sóldaaten, vervoerde Dante van Castiljon, eenen zeer sórffen krijgsman, in een' monnikskap. Rafaël, niettemin, slóót men in den kerker van Piza, over bekentenis, onder 't sólteren, dat hy, keerende van Genua, ende zich t'huiswaarts spoeyjende voor zijne meedegezanten, 't vólk met leugenen geááft had, en hun diets gemaakt, hoe Kaizar en Paus zóó beróóit van gelde waaren, dat zy eerder 't laatste verquisten zóuden, dan eenen kanteel der vesten inkrijgen. Hy had, voorwaar, t'eener tijdt, als verre de meeste stemmen der gemeente tót verdragh strekten, het vast stellen des besluits verhindert. Men meinde evenwel dat de Paus hem dacht te spaaren; 't en waare Rafaël, geraakt in kijfwóorden met den Overste van 't slót te Piza, zijn' eige dóódt verhaaft hadde. De monnik Fojano, over zijn fel uitvaaren tegens Clemens, werdt in 't diepste van Engelenburgh gestóóten, en aldaar smaadelijk omgebraght. Thomas Soderin, en Alfonzo Strozis, werden gebannen op hunne lufthoeven; een' gróóte meenighte van burgers, in verscheiden steeden van Italië; de heftighsten, in plaatsen van ongezonde lucht, om daar de dóódt te haalen, waar van men hen te verschóonen scheen. Van Augsburg, hier naa, quam 's Kaizars fransijn met gouden zeegel, waar by, Alexander Medicis, zijn aanstaande schóónzoon, met den titel van Hóóft der Florentijnsche regeeringe verzien werdt; hoewel hy zich dien van Hartógh heeft toegeëigent. Onder de voorneemste burgers, die, ten getaale van honderdt en twintigh, deezen briefgingen bezweeren, was wonderlijk geschil van gelaat te speuren: veelen, zich toeleggende, voortaan, zonder oproer en tweedraght, gerustelijk in hun vaderlandt te leeven, schreiden van blijdschap: andren, heel anders te moede, zaght zulk een droeffenis ten neêrgeslaagen aanschijn uit, óft zy de uitvaart hunner verhuizende en óntschaakte vryheidt gehóuden hadden. Alexander, daar op, spoeyde zich, uit Nederlandt, alwaar hy by zijnen toekomenden schóónvader geweest was, naa Florence. Dóch het liep nóch ontrent zes jaaren aan, eer hy de bruidt in zijn armen kreegh. De Koning van Vrankrijk, nu, vrijde zelf den Paus, die, zóó wel als de Kaizar, zich naulix inbeelden kon, dat het ernst was; tot dat Katarine, wettige nicht van Clemens, aanveirt werdt voor wettige gemaalinne van 's Koninx echten tweeden zoon, Hartógh van Orleans. Dees, mits 't overlijden zijns broeders, is daar naa tót de króón gekomen, en Henrik de tweede geweest. Koningin, dan, van dat Rijk heeft zy zich, maar echter niet vry gezien van 't vervólgh der plaagen, gewóón haar huis te raisteren. Want, haaren man, in een steekspel, op de brui- lóft haarder dóchter Isabelle, vloogh, by ongeluk, een speersplinter in 't óógh, ende rukte hem, onder 't midden der hóflijke feestlijkheden, uit der werelt. Haar oudtste zoon, François de tweede, starf, effen ten einde zijner kindtsheidt, aan een' zweering in 't óór: aan ziekte, in 't bloeijen zijner jaaren, haar tweede zoon, Karel de negende; dien zy, tót die lasterlijke en vermaarde móórdt van Paris, had opgeruit. Maar Isabelle, getróuwt met Koning Philips den tweeden van Spanje, werdt vermoedt vergeeven te wezen: desgelijx François, Hartógh van Anjou, haar vierde zoon. Henrik de derde, Konink van Vrankrijk en Poolen, haar derde zoon, werdt, van eenen monnik, met een mes, in den buik, gesteecken, dat hy 't bestarf. Dóch en beleefde zy dit niet; maar wel een' opstending van 't meeste deel des Rijks tegens hem: 't welk haar, van ongeneught,

Alexander Medicis wordt Hóóft der regeeringe gestelt.

Katarine de Medicis tróuwt den Hartógh van Orleans, naamaals Koning van Vrankrijk: in een steekspel verongelukt.

Haar twee zoons vroegh overleeden.

Haar dochter Isabelle acht men vergeeven.

Haar zoon Henrik de derde wordt vermóórdt.

geneught , te bedde deed storten , en nóóit opstaan liet. Om weeder tót Clemens te keeren : zijn' laatste voorspoedigheeden zijn niettemin gezult geweest in de bitternis van 't overlóópen der Tiberstróóm , tót weldige schaade der Stadt Roome : ende met de spijt van te zien Modena en Reggio , tegens zijn' giffing , toewijzen aan den Hartógh van Ferrara , by uitspraak des Kaizars , aan wien 't geschil om die steeden verbleeven was. Welke verdrieten voorts opgehóópt werden met de quelling , geschept uit gansch Engelandts afval van de Pauzelijke gehóórzaamheidt ; mits hy scheidbrief weigerde aan Henrik den achtsten , die Katarine 's Kaizars moeye verlaaten wilde , om te-trouwen Anna Boulain ; by de welke Elisabeth geteelt is , die t'onzen tijde geregeert heeft. Aldus , laagh en hóogh , ging het met deezen Clemens , binnen eenen ouderdoom van zesenvijftigh jaaren en vier maanden , om de welke hy gestorven is. Zijn meeste druk is hem hergekomen uit gierigheidt en anxtvalligheidt. Tót het Kardinaalschap had hy gevórdert zijnen neef Hippolito , eenen geestigen en letterminnenden jongeling ; maar lós van zinnen en zeeden : ter welke óorzaake zommigen meenen , dat Alexander , ongeleert , maar als bestendiger van aardt , voor hem verkooren zy tót de heerschappy van Florense : hoewel 't my waarschijnlijker dunkt , dat men op zijn afdaalen van d'oudtste lijn des geslachts gezien heeft. Maar Hippolito , niet gepaait met de geestelijke gróótheidt , ende vóórts opgestutst door Philips van de Strozis , voortreffelijken Florentijn , die wat anders dan hem meende , onderstond een' laagh van buskruit aan Alexander te doen leggen , met opzet van naa zijn dóódt de Vóórtlijkheidt aan te ranzen , 't welk , in 't licht gekoomen , hem uit Roome deed vlieden. Kórts daar naa quam hy , niet zonder vermoeden van vergift , aan een' koortse te sterven. Luttel boven zes jaaren tijds duurde Alexanders heerschen ; die in deezer maniere een schriklijk eindt vondt. Een , genaamt Laurens , gesprooten uit de zelfste stam , maar uit een' andre telgh , ontworp , strax naa de dóódt van Clemens , dit stuk in 't hart , ende gink 'er , zonder het eenigen mensche te melden , lang meê zwanger , loerende op veilige gelegentheidt , die zwaarlijk te treffen was , mits Alexander , wuftigh zijns gevaars , zich altijds sterk verzelschapt hield ; en omheint met trouwanten. De beweegreede zijns voorneemens acht men geweest te zijn puiren yver tót den lóf van 't verlóssen zijns vaderlands : óft schóón tot Florense gezeidt wordt , dat hem in de króp stak de hóón eener nichte , onteert door Alexander. De dubbelfte treeken , en diepste geveinstheeden der menschelijke deurtaptheidt stelde hy te werk in 't bekruipen zijner gunste , en verwerven van gelóóf. Hy getróóste zich , te dien einde , te vallen (gelijk hy viel) in den haat van vrunden , van maagen , en schier van eige moeder. 't Verdroot hem niet , te gaan voor overdraager van vryen praat , voor tong-schraaper der eerlijke luiden , en spiè van den Hartógh. 't Scheen hem niet tegen de bórst , by nacht te rótsen met Alexander , naa de huizen en klóósters , daar hy boeleerde. Jaa hy wilde niet te goedt weezen , om by wijlen in zijn' eige kaamer te brengen d'een óft d'andre daar 's Hartóghs lust toe strekte. Slechtelijk gekleedt , en naa d'ouwde manier , liet hy zich willigh uitlachen , en spóttender wijze den Filosooph noemen , niet alleen van 't heerschap , maar óók van zijn' speelgenooten. Voorts gaf hy zich zelf uit voor eenen laffen en flauwhartigen mensche , ende als Alexander hem berispte , dat hy 't rappier niet droegh , plagh hy te zeggen ; *Ik weet beeter met de boeken om te gaan , dan met de wapenen : vonde men halve mannen , ik zou 't góorden , maar teegens eenen heelen ken ik my niet op-*

*Zy sterft
van onge-
neughie.
Rampens
by Clemens
geleeden.*

Hy sterft.

Hoe Hartógh Alexander door Laurens omquam.

gewassen. Derhalve, Heer Hartógh, vertrouwt u, in dit stuk, op my niet, nóch-
 te laat het met uw leeven, op mijne vroomheid, aankomen. Want ik hóude my
 zelven voor eenen moedelóózen bloedi, ende wil daarom geen geweer op zijde
 hangen. Oók was hy gewóón den Hartoge de boeken van Cornelius Tacitus uit te leggen, ende hem te vertóónen de leevens dier Kaizeren,
 met onderwijs tót behoedenis van zijnen staat en persoon. Door dit listigh
 aanleggen braght hy zich in zóó gróót een' achting van getróuwheid,
 dat, indien den Hartoge een stadthóuder nóódigh geweest waare, hy
 geenen andren dan Laurens zóuw gestelt hebben. Daar was 'er evenwel,
 die, óft uit nijdt, óft uit bedunken, den Hartoge in 't óór bliezen, dat
 deeze spiegelaar, en droefaardige dróómgeest yet oevens broedde, en
 hem eens vermóorden zóu: 't welk hy in den windt sloegh. Middeler-
 wijle gebeurde het, dat zich Laurens met hem tót Napels vond, en de
 baan klaar genoegh zagh, om hem van kant te helpen: maar hy zórghe
 een gróót deel Florentijnfchen Adels, op dat pas, daar zijnde, in lijden
 te brengen: óók dócht hem, mits de Kaizar nóch met gróóte maght in
 Italië was, dat Alexanders dóódt toen de vryheid zijns vaderlandts niet
 baaren kon. Hier te Napels sprak de Hartógh met Laurens, van een
 schóón jak van maalien, dat hem wonder wel paste, ende zeide hem dik-
 wijls: *Zeeker, zóó dit fraay jak my zóó niet aan 't lijf schilderde, ik zóuw veel-*
tijds ongewaapent gaan. Laurens, dit opneemende, schikte t'eener nacht
 in de kaamer te raaken; greep het jak, zonder van iemandt gezien te wor-
 den, ende smeet het in de put van den huize. Ende hoe gróót een ge-
 tier daarom rees onder 't gezin, men vernam nóóit waar 't vervloogen
 was: hebbende de Hartógh een hair op 't hóóft niet, dat zulks op Laurens
 vermoedde. De zelve, gekeert tót Florense, deed (gelijk hy immers zóó
 vol kluchtigheids als lóósheids stak) een Tóónneelspel van zijn eigen
 maaksel voorstellen; ende in de voorreden zeggen: *Dat dit des Dich-*
ters eerst was, wiens jonkheid de toekijkers verschoónen moesten, indien 't hun-
ner niet waardigh moghte weezen: maar hy hoopte in kórt hun te schaffen een
ander, zóó fraay, dat zy verbaast staan, ende zich genoeghen zónden. Als
 Kaizar Karel nu uit Italië gescheiden, ende zijne krachten, in Piemont,
 regens Vrankrijk belemmert waaren, geviel 't óók, dat Alexander Vitel-
 lis, die 't bewindt der krijgshaaken tót Florense had, van daar naa Arezzo
 gink. Toen neemt Laurens zijnen slagh waar, ende komt des avondts
 van den derden in Lóumaandt, des jaars vijftienhonderdt zevenendartigh,
 den Hartoge in 't óór luisteren, zóó 't zijner doorluchtigheid geliefde,
 zich t'zijnent te vervoegen, hy zóude der zelve in zijne kamer leveren
 de geene, daar zy zóó vuirighlijk naa haakte. Hy meende een' edelvróuw
 van zijn maaghschap, by de welke niemandt, dan hy, lichtelijk toegank
 vinden kon; ende die hy zeide bekoort te hebben met belófte van een'
 som geldts, om den slibbrigen kóópmanstaat van haaren gemaal te red-
 den. Alexander ontvlamt flux; laat zich ten huiz' uitleiden, met deegen
 ende dagg' alleen, en een' gevoederden tabbart. Als hy in de kaamer ge-
 komen was, ried hem Laurens, op 't bedde te gaan leggen: zijn bemin-
 de zóuw luttel marren. Hy hief hem den nachtrók af; ontgórdd' hem
 van dagg' en deegen; bewond die met den riem, ende worpze op een
 koetsken; en help hem vóórts ontnastelen. Zóó vlijdde de Hartógh zich
 ter neêr, in zijn kleederen: ende Laurens schoof de górdijnen toe; zeg-
 gende: *Rust u wat, Heere; ondertusschen zal ik bewónderen, dat zy kome.* In
 de zelfste kamer plagh Laurens zijn dienaars dikwijls te doen speelen
 met schermgeweer, en stoeyen met stoelen of schabellen, om zijn gezin

en gebuiren tót zulk gerucht te gewennen, op dat het, in deeze gelegenheid, niemandt benieuwen móghte, die iets hóorde. Uitgetreden, knield' hy (naa dat federt zijn vertellen geweest is) voor eenen gekruiften Christus, ende badt om moedt en kracht, tót den aanslag, zóó die der steede heilzaam was; zóó niet, dat Gódt hem van de trappen ter aarde deede tuimelen. Voor eenen Scoronconcolo (wy zóuden schrinkinkel zeggen) man bequaam om de handen te roeren, had hy vergiffenis van eenen dóodtslagh verworven, en hem lang t'zijnen huize de kóft en te slaapen gegeven, en te verstaan, veele maanden te vooren, in wille te zijn van om ha's te brengen zeckeren 's Hartogen dienaar, die hem beguighelde, ende den Filosooph noemde: waar op die gast ruitelijk zijn' dienst erboden had. Laurens dan, needer gedaalt, gaat den zelve vinden, ende zeidt hem; *O Scoronconcolo, ik heb den vyandt in de kaamer op't bed, ende 't is de Hartógh, dien wy afmaaken moeten; neemt uwen deegen, ik den mijnen.* Scoronconcolo, hóorende den Hartógh noemen, ontstelde zich boven maate, ende wist niet hoe hy 't hadde. *Deeze*, zeide hy, *zijn geen' waapenen, om diergelijk een' overdaadt te pleegen: dólken behóorden 'er toe.* Laurens, niettemin, braght hem zóó wijt met woorden, dat de heillóoze mensch uitviel: *Al waar 't Christus (ik laat den Hartógh staan) ik ben 's getróóft.* Dies neemt elk zijnen deegen, en den wegh naa de kaamer. In 't openen der deure sloegh de klink geluit. Scoronconcolo, hier over anxt krijgende: *O Laurens*, zeid' hy, *hangen zullen wy moeten; laat ons op onze hoede zijn.* Komt, zeide Laurens weder, *want wy hebben hem in behóuden' handt.* Vóórts voeght hy zich aan 't bed; trekt het gordijn op, zeggende: *O, heere, slaapt gy?* ende brengt hem teffens een' steek, die door en weêr door ging. De Hartógh, zich werpende ten bedde uit: om naa de kamerdeur te lóópen, kreegh van Scoronconcolo een hóuw, dwars over 't aangezicht; ende bestont te smeeken: *Ach! Laurens, om de liefde Góds, laat my 't leeven. Ik en wil*, antwóórdde Laurens, *niet dan een ding alleen van u*: ende smet hem achterwaarts over, dat hy op 't bedde quam te zitten. Laurens hem op 't lijf. De Hartógh, aldus benaauwt, vatte eenen duim van Laurens met de tanden, ende beet zóó fel, dat hy Scoronconcolo te hulp riep. Maar, mits dat Laurens boven lagh, stiet Scoronconcolo tusschen de beenen van hem door, ende tróf t'elkenmaale de bulster. Laurens, toen denkende om een mes, dat hy te Napels gekócht, en in zijn' tasch had, trak het, ende keelde daar meê den Hartógh: vóórts, als hadd' hy gezóight dat de zelve nóch verrijzen moghte, boorde de handt in zijnen hals, ende haald' 'er de strót uit. Toen strektenz' hem op het bed; ende gink Laurens aan de venster verneemen, óft 'er óók eenigh gerucht waare. Alles stil zijnde, sloegen zy t'zaamen aan 't boerten en lachen, ende braghten zóó meer dan drie uren om. Zeeker 's Hartógen kaar, genaamt Giomo da Carpi, was gekoomen tót d'onbeschaamtheit, van ten huwelijk te verzoeken een' zuster van Laurens, die reeds daar in bewillight had, door sterk aantsaan van Alexander. Ende om dat Giomo niet eenen stuiver van zich zelve had, zóó waaren hem 't palais en de goederen van Philips Strozzi beloofd. Deezen quant wilde Laurens ontbieden, om den Hartógh op reis te verzelschappen; desgelijx eenen fant Maurits, den zelve keelen, en aan de venster hangen, tót genoegén des vólx, 't welk hy bijster verbittert had: ende zonder twijfel, zy zóuden gekoomen zijn. Wijders wild' hy te haal zeinden om een bastaartzoonken van Alexander; ende klitsen 't den kóp te plettre tegens den muir der zelfste kaamer. Maar Scoroncon-

*Laurens
keelt den
Hartógh.*

*Laurens
zoet om
meer móórts
aan te
rechten;*

ronconcolo viel hem te voet, met bidden, dat hy 't daar by blijven liete, ende t'hunner gemeene behóudenis verzaage: ende wat Laurens bybraght, d'ander had 'er geen' óóren toe. Toen riep hy zekren zijnen dienaar, eertijds geweest zijn paadje, die, om zijn traagheit te voet, schempswijze, met averechtſchen bynaam, Treccia (dat 's Flits) geheeten werdt. Dien vertóónden zy den dóóden. Deeze dienaar, ſidderende van ſchrik; *Ayme!* zaid' hy, *dit 's de Hartógh*: 't welk d'anderen tót lachen verwekte. Daar naa gink Laurens ten huize van drie óft vier de treflijkſten der ſtadt, ende gaf hun eenige gelegentheeden in bedenken: als, dat Vitel buiten, Italië bykans in ruſt was; dóch dit, zonder zijn bedrijf t'openbaaren, en alleen tót opruïding der gemoeden tegens 's anderendaaghs, als des Hartogen dóódt zich ontdekken moeft. Als nu de nacht verliep, voeghde hy zich by den Biſſchop van Marzi; gaf hem te leezen eenen gebóóſten brief, luidende hoe zijn broeder, tót Caſaggivolo, op zijn verſcheiden lagh. Ende hebbende alzóó óórlóf verworven, om, met drie póſtpaarden, uit der ſtadt gelaaten te worden, toogh hy, nevens Scoronconcolo en Treccia, over Mirandola, naa Venedje, ende braght de nieu-
 maar aan Philips Strozziſ. Thans keerde hy naa Mirandola; maar achtende, nócht aldaar, nócht elders in Italië, veilig te weezen, begaf zich weder naa Venedje, ende vóórts te ſcheepe naa Conſtantinople. Niettemin, alzóó de gróóte Turk zijn' daad verfoeide, nam hy echter zijn' toevlught op Venedje: daar hy, een' wyl hier naa, met zijnen óóm Soderin, betrapt en vermoórdt werdt. Zijn haaltigh vertrek uit Florenſe, zonder wijder de handt aan 't werk der vryheidt te hóuden, moght' doen óórdeelen, dat hy, in 't overpeinzen van zijn eigen beſtaan, verbaaſt geweest waar; indien zulks te vermoeden valt, van eenen man, die dat opzet zóó lang in den boezem gedraagen, dikwijls erkaauwt, ende met zulke bedaartheit had uitgevoert. Het loogh' hem, viellicht, aan de vuirigheid der aangesprooke perſoonen: óft hy waande miſſchien zich genoegh gequeeten te hebben, ende dat de burgery behóórde 't haare tót de reſt te doen, daar zijne jegenwoordigheidt in geeven nócht neemen kon. Zóó 't haar wel gelukte, 't weêrkeeren ſtond hem open: zóó niet, hoe veerder van daar, hoe hy beeter was. Zommigen zeiden, dat hy, ten minſten, 's Hartogen hóóft op ſtraat geworpen, óft, door eenigh ander teiken, de gemeente van zijn' dóódt moeft verkuntſchapt hebben, om op de been te zijn, eer Alexanders aanhangers daar tegen verzaagen. Maar, hoe rijp een overlegh, lichtelijk dat 'er yets ontſlipt. Oók was 't niet zeer waarſchijnlijk, dat, als de Vórf vermift wierd', de roep niet terſtondt opgaan, en om her vliegen zou. Van 't ſtuk werdt verſcheidelijk geſprooken, naa yders zucht en gezintheit. De party van Alexander verdoemde het, plonderde 't huis van Laurens, geſchat, met den inboedel, op twintigh duizent kroonen; ende maakte daar een' ſtraat deur, die zy de verraders gas noemden; ſtrafte hem voor zulks in ſchildery, ende zette geldt op zijn lijf. De weêrparty verhief zijn' glory ten hemel, ende maakte, van hem, eenen tweeden Brutus; om dat d'eerſte vader der Roomſche vryheidt, door gelijke beveinſtheidt, (maar niet zóó haatlijk ende wanvoeghlijk) een voordeel aan Tarquinius Superbus hadd' afgezien. Van om te brengen, ja tierannen, zonder wettelijke rechtspleeging, en op enkel vonnis eens onderdaans, 't is, zeker, een zorgelijke regel. Wijders, als des morgens de Hartógh niet te voorchijn quam, ſpeurde men hem naa; vondt de kamer van Laurens in 't flót, en, naa opening, 't lijk daar. De naaſte zórgh, daar aan, was de dóódt verhoelen te hóuden:

*Laurens
ontvlucht.*

*Hy wordt
te Venedje
vermoórdt.
Verſcheide
gevoelen
over den
moórdt by
Laurens
begaan.*

den: ten welken einde men een deel maskerkleedren voortshaalde, en den roep zaaide, dat de Hartógh, hebbende al den nacht over gespeelt, nóch sloop, ende thans zóu uit mommen gaan. Midlerwijl werden Alexander Vitel, en Rudólf Baglion met krijgshvólk ontbooden; de achtenveertigh Raadtsluiden vergaadert, en overwoogen wat 'er te doen stonde. Zy waaren (gelijk men denken kan) meest onderworpelingen van den huize Medicis: hadden óók versche heugenis van de balddaadigheden, gepleeght toen de gemeente meester was. En de Historischrijver François Guicciardins, een man van gróote voorzienigheid en ervaarenis, verklaarde plat uit, niet te zullen lijden, dat de Sciumpi (óft wy zeiden 't graauw) weder te roer raakte. 't Beleidt der zaaken stond aan den Kardinaal Cibo, gespróten van moeders zijde uit den huize Medicis, die toen in stadt was. Zy maakten dan, by raadt van dezen, een' Overheidt (men heet het daar Balja) van acht persóonen, ende, tót hóóft der zelve, Cosmo van de Medicis, als den naaften, van dat bloedt, aan Alexander: 't welk, vólgens de instelling van Kaizar Karel, vereischt werdt. Men vindt 'er, die willen dat Laurens gewraakt werdt om de móórdt; maar andersins de naaste geweest zy: 't welk, zóó wy aanneemen; schijnt vreemt, dat hy niet getracht hebbe, den Hartógh, door eenigh vergif op tijdt te doen sterven: gemerkt van hem, komende, in zulken gevalle, tót het bewindt, de vryheidt met gróóter glóry, zonder gevaar, en op órdentlijken voet, kon ingevoert worden. Dóch, moogelijk dat hy daar toe geen middel zag; óft zórghde, dat Alexander, gedurende zijn quijnen, raadt schaffen moghte, om den staat aan zijnen bastaardt te verzeekeren. Deze Cosmo had zijnen óórspronk uit Laurens, broeder van den óuden Cosmo, die voor den grondtlegger der gróótheidt van dien huize gehóuden werdt. Zijn' moeder hiet Maria Salviatis, eene welzeedige en deughtzaame Florentijnsche edelvróuw, die hem 't aanveirden der heerschappye ontriedt. Maar hy, hoewel nóch geen' zeventien jaaren óudt, besloot den schóót op te hóuden, ende der aankomende fórtuin' in 't gemoet te treden. Over welke strengheidt van aardt zich niemant heeft te verwonderen, die bewust zijn de daaden en dapperheidt van zijnen vader Johan, geschaapen de achtbaarste krijgsoverste van gansch Italië te worden; waar' hy, om zijn achtentwintigh jaaren, niet, aan 't morzelen zijner dye, door den scheut van een veldtstúk, gestorven. Óók was deze Johan geteelt van eenen des zelve naams, by Katarine Sforza, bastaardt dóchter des Hartogen van Milan: de kraftigheidt van welk vróuwensch bliken kan uit zeeke geschiedenis, die 't der pijn waardt is hier in te klampen. Zy was te vooren getróut geweest, ende had tót bruidtschat ingebracht de stadt Imola, aan Girolamo Riario, Graaf van Forly, neef, óft zoon (zóó vermoedt werdt) van Paus Sixtus den vierden. Staande dat huwelijk, wederveroer haar, dat eenige steedelingen haaren man, binnen Forly, in zijn eigen huis, aanranden, en om 't leeven braghten, neemende haar, en haare kleene kinderen, gevangen. Zijnde meesters der stadt, verstonden zy dat hun 't slót gebrak, om geruft te moogen zitten: en d'Overste weigerde het hun in te ruimen. Toen beloofd' de Gravin, wilde men haar laten boven gaan, te maaken dat het in hunne maght gestelt wierde, zy zóuden zóó lang haare kinderen in gijzeling hóuden. De vloekverwanten, op zóó dierbaar een onderpand, vertrouwen haar. Maar, zich vindende binnen de mui- ren, bestondt zy, in uitgelaate verbólgeneheidt, hun de moordt huns Heeren te verwijten, ende dreighde hen met met allerlei soorten van

*Te Florense
wordt orde
gestelt naa
den moordt.*

*Cosmo de
Medicis
komt aan
het gebiedt.*

*Johan, Cos-
moos vader,
geteelt by
Katarine,
wiens kraf-
tigheidt hier
beschreeven
wordt.*

weêrwraak. Jaa 't overfórs wijf, tót bewijs dat het niet om zijn' kinderen gaf, hief de kleederen op; en, met tóonen van 't baarlidt, snauwd' hun toe, 't middel nóch te hebben om aan andere te geraaken. Waar over haare vyanden, vertfaaght, beróóit van raadt, en spaade bezeffende hunnen misflagh, met eeuwige ballingschap hunne onbedachtheid boeten moesten. Wijders, op kundtschap van Alexanders aflijvigheidt, en op hoope van opstending des vólx, vervóorderden zich de treflijkste Florentijnen, verjaaght van hem, en van Paus Clemens, de grenzen te genaaken: ende leeverd' hen 't geluk bynaa al te zaamen in Cosmos handen; tót Montemurlo; daar zy al te onbekommert, met luttel krijgshvólx, in verwachting van 't grós, lagen te sukkelén. Men zeidt, dat Cosmo, als men de gevangenen voor hem braght, hen aanschóuwde met bezaadight gelaat, tuffen 't verstóffen en tróósten; ende hen slechts zachtelijk vermaande, hun ongeluk te draagen met den zelven moedt, daar zy 't óórlógh meê aanveirdt hadden. De minsten van aanzien wurghd' óft onthalsde men openbaarlijk. De achtbaarften, met naamen Antonis François Albizzis, ende Bartholomeus Valoris met zijnen zoon Philips, en zijnen neeve Philips zoon van Niklaas Valoris, werden onthóóft in den kerker, ende geleevert, ter begraaftenis, aan hunne maagen. Een deel des vólx loegh in de vuist om die straf, als wel besteedt aan Antonis François, en aan Bartholomeus, zijnde de zelfste luiden, die, vijftwintigh jaaren te vooren, Pieter Soderin verstóóten, en de Medicis ingehaalt hadden. Pauwels, óók zoon van Bartholomeus Valoris, Braccio Guicciardin, Very van Castiljon, Thomas Canisian, Chiurli Machiavellis, droegen tót peen een' langduirige hechtenis. Maar Philips Strozis, verneemende dat men hem meinde te ondervraagen op 't ombrengen van Hippolito en Alexander Medicis, koos voor voeghlijker en rustiger, zelf zijn leeven af te breeken, dan 't sólteren uit te staan, met gevaar van zijn' vrienden te belasten, en de lust eener smaadige dóódt, onwaardigh zijner afkoomst, aan zijner vyanden óógen te gunnen. 't Geviel dan, dat een Spanjaardt, wachter der vankenisse, in 't uitgaan van daar, zijnen deegen vergeetelijk achterliet. Kórts daar naa, zich bezinnende, keert hy. Maar de deur, reeds toegebólwerkt, was niet lichtelijk open te stórmén. Elders óók kon zóó ras geen gat gemaakt worden, óft men vond Philips, die met den strót in 't geweer gevallen was, dóódt op den bloedigen vloet leggen; en op de tafel een briefken, luidende, *Dat hy, hebbende te luttel geweeten hoe men leeven moest, zich ten minste op sterven verstaan had.* Hy was een schatrijk, milddaadigh (hoewel besprooken van onchristelijkheid en nonnemin) en zeer bemindt man geweest; zijn wit, aan Cosmo den voet te lichten, en zich zelven te zetten in 't gezach en d'achtbaarheidt van den óuden Laurens van de Medicis, gróótvader zijner gemaalinne. Johan Adimaris, Amerik Antenoris, en Lepronio Rineris, gevangenen der Spaansche sóldaaten, gingen lós om ransoen. 't Welk, tót verzoeting van zóó veel zuirs, Cosmo gedóóghde; die óók de goedren der gedoemden den erfgenaamen vólgen liet. Ontlast van deeze zórgh, kreegh hy, taai van geduldt, en verreziende boven zijn' jaaren, gemaklijk de sterkten der stad en des ganschen staats in zijn geweld. Om waar toe te geraaken, en te leur te stellen de schalkheden van Paus Paulus den derden, die zeer op hem gebeeten was, hy den Kaizar in den arm nam: wiens party hy stantvastelijk gehóuden heeft, dóch echter diens natuurlijke dóchter, weeduw van Alexander, niet te wijve kunnen verwerven. Tót teiken, nóchtans, dat hy de Spaansche zijde tróuwen wilde,

*Cosmo be-
trape Alex-
anders
vyanden,*

*die ellendigh
omkomen.*

*Philips
Strozis
verdoet zich
zelven.*

*Zijn aart
beschreeven.*

wilde, nam hy, met 's Kaizars verlóf, ten huwelijk Helionora, dóchter van Don Pedro de Toledo, toen Onderkoning van Napels. Een dappre mannin was deeze, ende gewóón 's nachts, voor haars gemaals slaapkamer, op schildtwacht te staan, onder schijn van verslingert te zijn op kaartspel, óft teirlingen. In zulk een anxtvalligheidt flóddert een' nieuwe heerchappy, zonderling over een vólk te vooren vry gewent, ende daar men luiden vind, die zich voorstaan laten, immers zóó goet als den Vórst te weezen. Echter, met alle vlijt en zórghvuldigheidt om zich te hoeden, quaadt genoegh nóch, dat hy niet in d'een óft d'andre wijze sneuvelde. Pandolf Puccis, Roberts zoon, tellende onder de praal zijner afkoomst drie Kardinaalen, werdt in de gevankenis geworpen op eenigh bedenken, 't welk, ydel bevonden, hem thans ontslaaken deed. Niet hy, nóchtans, slaakte den haat hier uit gevat op Cosmo; maar rustte zich toe, om het hem bitterlijk betaalt te zetten. Zijnde van maghtige middelen, overfraaijen geeft, en zeer bevallijk aanschijn, wist hy zich zulk in te boezemen ter gunste van Hartógh en Hartogin, dat hy daar vet en veelvóudigh voordeel uit trok: 't welk eevenwel zijn hart niet bemurwen moght. Hy openbaarde zijn opzet aan Astolf Cavalcantis, zoon van Thomas, en aan eenen Laurens van de Medicis: thans nóch aan Rijkart van Milan, en Bernard Corbinellis: daar naa óók aan de Florentijnsche ballingen tót Roome. Al deezen smaakte de voorstel; maar, over de manier en tijdt des uitvoerens viel vershil van gevoelen. Ende bleef de zaak lang in dien staat; hoewel 't raadtflagen dikwijls hervat werdt. De stad Siëna, de welke, gedwongen meest door toedoen en geldt van Cosmo, in 's Kaizars handen gevallen was, en geschonken, door den zelve, aan Philips zijnen zoone, werdt daarentussen te leene gegeeven aan Cosmo, uit anxt dat hy, by mangel van voldoening zijns verschóts, daar de Spanjaardt geen en raadt toe wist, de Fransche party zóu kiezen. Deeze weldige wasdoom, maakende 's Hartogen gróótheidt veel vreessliker voor de ballingen, deed eenpaarlijk óordeelen dat de tijdt perste, om met het werk voort te vaaren. Zommigen sloegen voor, dat Pandolf, zijnde zóó gemeenzaam met den Hartógh, ende hebbende toegank t'zijner binnekamer, passén zóu hem daar alleen te vinden, en af te maaken. Maar 't aangaan van Pandolf alleen, tegens Cosmo, met gelijke wapenen, scheen hachelijk: ende geen' hoop altóós, dat yemandt der andere vloekverwanten, nevens hem, zóó diep zóu worden ingelaaten. Raadzaamer, derhalven, werdt geschat, Cosmo, als hy door stad reed, met een' handtbus, ter venster uit, te doorschieten. Terwijl zy, met deze gedachten in 't hóóft, vast een reukelóós en ruigh leven leiden, krijght Cosmo eenigelucht: maar, hebbende 't rechte bescheit van de naamen niet, doet Cavalcantis en Medicis, om opspraak van onnatuurlijke geilheid, aantasten. Dóch, kunnende hun niets uithaalen, dat naa vloekverwantschap zweemde, vermaand' hy Astolf tót betering van zeeden; ende beval hem lós te laten: Laurens te bewaaren op 't slót van Piza. Van d'andere meêwustigen, evenwel ('t zy dat zy zóó geruft in 't zwijgen der gevangenen, óft zóó heet op den dóódtflagh waaren) niemandt, die daarom eenen voet buiten Florense zette. Thans werden, uit Rome, de naamen der vloekverwanten overgebriefft aan Cosmo; Astolf en Laurens weder in scherpen kerker gesmeeten. Pandolf, óók gevangen, en bekoort met hoope van vergiffenis, ontfóuwde by geschrift den heelen handel. Men verwees hem echter om in 't openbaar geworght te worden. Tefkens deed men Astolf en Laurens onthalzen. Rijkart van Milan, en

*Helionora,
een dappre
vrouw.*

*Pandolf
Puccis ge-
vangen,
werdt ge-
slaakte;*

*en ontwerpt
uit wraak
een vloek-
verwant-
schap tegens
Cosmo.*

*Het ver-
raadt wordt
ontdekt, en
de verraders
gestraft.*

Rampzaaligheden der Verheffinge

Bernard Corbinellis, zijnde gevloten, werden ingedaaght, ende, niet verschijnende, verklaart voor wederspanningen. Juliaan Hieronymis, die van de zaak geweeten, maar niet daar in bewillight had, kreegh, om 't heelen der zelve, den burgh van Volterra tót eeuwige vankenis. Laurens Libris, hebbende, zonder te weeten waar toe, zijn' hulp belooft aan Pandolf, werdt zuiver gefchouwen. François Medicis, en Leonard Nobilis, gevangen op vermoeden, deed Cosmo desgelijx in vryheidt stellen. Ende om de haatlijkheidt des ombrengens van zóó veel aanzienlijke luiden te leenigen, begenadighde hy Pandolfs kinderen met huns vaders goederen, hoe gróót die óók waaren. 't Goedt, verwacht by Astolf van zijnen vader, die nóch leefde, 't welk, naa 'et recht van Florense, reeds mede verbeurt ende aantastelijk was, schonk hy aan Jan Babtist, Astolfs broeder. Zeven jaaren hier naa, werdt, tót Molins in Vrankrijk, Bernard Corbinellis belaaght, ter zaake van dit stuk, door eenen braaf, genaamt Aurelio Sancio; die daar over gevangen, en, naa bekenntenis, met der dóódt gestraft is. Wederom drie jaaren daar naa, betrapten Leonello Graaf van Oddi, en een zeeker Constantin den zelve Bernard, by Pallisse, op den wegh van Lion; volbraghten de móórdt, ende sneeden hem 't hóóft af: met het welke, gesteecken in eenen zak, zy te póst naa Florense runden. Dus zagh Cosmo zijn' wil aan zijn' heimelijke vyanden. Tegens de openbaare, als de Françoizen, die hy bekrijghde uit kraft zijns verbondts met Spanje, en om Siëna uit hunne handen te krijgen, had hy óók gróóte voorspoedt. De Turk, ter zee, deed hem wel eenigen afbrek, maar van gering belang. Zeeker Bernard, óf Bernardin Medicinis, man van slechte soort, ende tólpachter tót Milan, had, ten tijde van Cosmo, gróót getal van kinderen achtergelaaten. Een, der zelve, genaamt Jan Jacob, maakt' het daar naa, dat hy voor een overstóut stuk vlees gehóuden werdt, ende, dies weege, onder de voorneemste huisgenooten van Hieronymo Moron, die, by François Sforza Hartógh van Milan, doen en laten was. Nu geviel 't, dat Monsignorin Viscontis, midts zijne gróóte gunst en vermogen by de gemeente, den Hartoge in 't óógh geraakte: zulks hy, om dier zóрге ontslagen te zijn, besloot hem uit den wege te helpen. Tót deze daadt vond hy goedt, door ingeven van Moron, te gebruiken Jan Jacob; die de zelve, met hulp van eenen hópman Pouzin, uitvoerde. Sforza, om 't uitkomen der móórdt te verhoeden, deed Pouzin heimelijk ombrengen, in voornemen óók 't zelfste aan Jan Jacob te speelen. Te dien einde zond Moron hem aan den Overste van 't sterke slót Mus, gelegen op de grenzen van Zwitserlandt; met eenen brief, quansuis op dat hy binnen ontfangen wierde, in der daadt, op dat de burghvooght hem ontlieven deede. Maar de schalk, vermoedende de waarheidt, hieldt dien achter, ende bóóftte konstelijk, uit Sforzaas naam, eenen anderen brief, waar by de Overste gelaft werdt, het slót aan hem te leveren, ende daatlijk tót Milan te verschijnen. 't Welk alzóó gelukt zijnde, zagh zich de Hartógh benoodight om 't stuk verhoelen te hóuden, door de vingeren te zien, óft aan Jan Jacob veilige voorwaarden te gunnen. De Paus, Fransche Koning, en Veneedjaanen, daar naa, ten aanzien van de gelegenheidt der plaatze, verzóchten hem zes duizendt Zwitsers te werven. In welken handel, hy (zóó François Guicciardins meldt) zich zelve, tót naadeel der bewindtgeveren, dapper zegende. Sedert, aangezócht door Antonis de Leva, tradt hy in 's Kaizars party, ende wisselde 't slót Mus om Maranjan met den tijtel van Markgraaf. Ende wordende, van dien tijdt af, in verscheide krijgen en

hóóge

*Sforza,
Hertógh
van Milan,*

*laat Mon-
signorin Vis-
contis ver-
móórdten,
en óók den
móórdenaar
Pouzin.*

*Ian Jacobs
fortuin.*

hóoge ampten gebruikt, verworf hy gróóten naam; zonderling met het dwingen van Siëna: hoewel de Kaizar en Cosmo zich dunken lieten, en hem genoeg berispten, dat hy dien krijgh, als kóóphandel, om baat dreef, en hield sloopende. Dus veel mans geworden, wilde hy óók zijn' afkoomst verheerlijken: ende hoevende maar twee letters van zijnen bynaam te trekken om Medicis te heeten, gaf zich uit voor gesprooten, uit dat vermaardt geslacht, en aanveirdd' er 't wapen af. Men vindt 'er niet-remijn, die staande willen hóuden, dat óuwlinx eenige ballingen van dit Florentijns huis zich tót Milan zóuden neêrgezét hebben, en zijn vooróuders geweest zijn. Hoe 't zy; Cosmo liet hem niet alleenlijk tuilen, maar scheen wel verkuift met dit gevonden maaghschap: te meer, naa dat Janangel Medicinis, dien, door zijnen broeder den Markgraaf, de wegh ter gróótheidt gebaant was, tót het Pausdoom geraakte. Dóch starf Jan Jacob een' wijl te vooren, in den jaare vijftien honderdt vijfenvijftigh; ende werdt zóó staatlijk begraven; dat de Hartógh van Alva, onze geessel, zich gewaardighde zijn' uitvaart te helpen hóuden. Hy is geweest streng van aart, sterk van leden, zeer voortvaarende, lijdzaam in waaken en arbeit; maar onmenschelijk wreedt, dubbeldt, een gróót reirlingspeeler; óók schrókkigh, en gulzigh naa goedt van andere luiden; hoewel hy 't daar naa in timmeraadjen, en aanzienlijke hófhóuding, eerlijk spilde: ende zóude ('t en waere hem die ondeughden in zijn licht stonden) in achtbaarheidt op mogen, by de treflijkste krijghsoversten zijner eeuwe. Zijn broeder, die, Paus geworden, zich Pius den vierden noemde, jookende om geacht te zijn van den zelve bloede als de Medicis van Florense, droegh aan Cosmo allerlei gunst te gemoet; verzócht de weduw van Portugaal, zuster des Koninx van Spanje, ten huwlijk voor François óudtsten zoon van dien Hartógh. Ende, om dat werk ganklijker te maaken, deed hy voorflaan van Cosmo te versieren met recht en tijtel van Konink van Toscaanen. 't Welk zóó verre was, van te smaaken aan Koning Philips, dat het in hem eenen afkeer van Cosmo verwekte. Deze hoope verdweenen zijnde, liet Cosmo niet, in alle manieren, 's Koninx gunst naa te jaagen. Ende, hebbende sedert het óógh geworpen op Johanna, jongste dóchter van Kaizar Ferdinand, zond hy François zijnen zoon in Spanje. Terwijl de zelve aldaar was, zagh de vader grouwzaam leet aan twee andere zoonen. De óutste dezer geheeten Johan, was maar in zijn zeventiende jaar getreden, reeds Kardinaal, en zachtmoedigh: de jongste, genaamt Garzia, schóón en bevallijk (de Florentijnen zeggen, dat hy 't al verlieven deed, tót de steenen toe) maar fel van aardt, en overgegeven tót balddaadigheidt. De Hartógh, doende eenen keer, om den zeekant zijner heerlijkye te bezichtigen, voerde, nevens zijn' gemaalin en hófstaat, deze jongelingen meê; die, uit ongelijkheidt van zinnen, en kindschen naaryver, bittren haat op elkanderen gevat hadden. Alhier nu, ter jaght gereden, en afgedwaalt van den hóóp, vliegen zy zich onderling aan; ende, naa eenige vuistslagen over en weder, trekt de jongste scherp; valt den óudtsten op 't lijf; doorstóót hem: ende keert, (naa zulk een' daadt) schier zonder eenige ontsteltenis van gelaat, tót het gezelschap. Ten einde des jaagens, als Johan niet te voor-
schijn, en de avontstondt aan quam, lóópt het gezin hem naaspeuren door 't bosch. Zy vinden 't paardt zonder meester, en, by 't vólgén der voetstappen, 't lijk tusschen de dóórnen leggen. Deze maare brengt men den vader; die, giffende wat 'er af was, zóó wrang een smart inkrópte, en beval de zaak te heelen, den dóóden, by duister, in de naaste stadt,

*Jan Jacobs
aardt.*

*Cosmos en
zijner zoonen
treurspel.*

en kamer aan de zijne te brengen; vóórts uit te stróóijen, dat, onder 't jaagen, zijn zoon, aangegreepen van een' scherpe koorts, met heftige pijnen, naauwlijx van de plaats, daar hem de schielijke ziekte aangekomen was, had kunnen vervoert worden. Daar naa komt hy, zonder kennisdraagers, in de kamer; vórdert Garfia alleen, ende vraaght hem naa zijnen broeder. Als d'ander, met een weêrspannige stóutheit van tronny, het stuk lóóchende, gebiedt hy hem te genaaken, ende ontdekt het lijk: welx wonde (zóó men vertelt) midts de jegenwoordigheid des dóódtflagers, begon t'ontspringen. Ziet daar (zeidt Cosmo toen) *het bloedt mns broeders, dat Gódt en my om wraak roept. Rampzaaligh ik, die zulke kinderen geteelt heb, en zulks van hun beleewe: welker den eenen, omgebraght door vervloekte broedermóórdt, ik met deze óógen aanschóuwen moet; den anderen (ten zy ik heillóós, en een partýdigh bedienaar des rechts onder de mijnen wezen wil) gedwongen worde, ter eigene aanmaaning van de degeijkheid, zelf uit de werelt te helpen. Een schelmstuk is 't, dat een vader zijn kindt verdoet: maar gróóter schelmstuk beging' ik, met den geenen langer in 't leeven te lijden, die, met het ontlijven zijns broeders, schreede gemaakt heeft tót slaghting zijns vaders, en uitróijing van al mijn zaadt, door móórdt en bloedstórting.* Garfia, daar op, bekent de daadt, met voorwenden, dat Johan 't gevecht begonnen, ende hy, zonder dien af te maaken, geen bergen aan zijn eigen lijf gezien had. Maar Cosmo, die Johans inbóóft kende, ziende den dólk, daar hy in eê gegrief was, nóch aan zijns broeders riem, rukt hem dien van 't lijf, en uit de scheede. *Ik heb (zeidt hy voorts) beslooten heeden de huispest, eer zy zich wijder spreide, op zulk eenen voor-gank, uit mijn ingewandt te scheuren. Ende, hoewel ik den neêrslagh dies alderzoetsten zoons, niet dan met neêrslagh des anderen, die hem ongelijk van zeeden is, verzoenen kan, het zal my liever zijn, by de naakomelingen voor eenen ongelukkigen en straffen vader geschat te worden, dan berispt van onvoorzichtigheit en onrechtvaardigheit. Maar gy, die's levens onwaardigh zijt, laat u een tróóft zijn, dat gy, moetende daar afscheiden, 't zelve in mns vaders handen, van wien gy 't ontfangen hebt, zult afleggen.* Naa deeze woorden, en aanroeping Gódt's, dat die 't werk beaangenaamen, en zijnen zoone de zonde vergeeven wilde, leidt hy by den dóóden den levenden, ende drukt hem de zelfste dagg' in 't hart. Deze ellende, bewuift alleenlijk weenigen zijner getróouwften, deed hy zórghvuldelijk verbergen, op dat het gerucht de gemoeden der menschen niet afwendigh maakte van hem en zijn heele huis, zóó nieuwlíjx gegrontvesticht in d'opperheerschappye. Men liet dan eerst verluiden, dat beide de zoonen krank laagen; thans, dat d'een achter den anderen overleden was. 't Welk te lichter gelóóft werdt, midts de wantemper der lucht, die, in den zelfsten zomer, veele zielen, door smettende ziekten, wegghnam. Daar naa werdt, tót Florense, met gróóte pracht, beider uitvaart gehouden; ende in openbaare lijkreede Garfia voorneemelijk geprezen, om alle quaad bedenken yder bet uit den hóófde te slaan. Van ontsteltenis der maage, daar zy lang aan gegaan had, óft mogelijk van hartzeer, gezet ter zaake van deeze huiswonde, starf óók kórtelínx de moeder: zulks Cosmos huis, gekneuft met drie dóóden binnen weenigh daagen, alleenlijk onderstut werdt by de standt-vaste manhaftigheit van hem; die, zonder eenighsins den moedt te laten zinken, de bezigheit te zijnen tróóft nam, met aanwending aller vlijt, dat de geschepte hoope van zijns óudtsten zoons huwelíjk, 't welk hem dócht een stijve zuil aan den versgebóuwden staat te zullen zijn, niet te leur gestelt wierde. Maar 't geviel, terwijl François aan 't hóf van Spanje was,

*Cosmos ge-
maakt sterft
van rouw
om de ramp-
zalige dóódt
van Garfia
en Johan.*

was, dat Alexander Farnese, Prins van Parma, krakkeel tegens hem, *Het wederom 't voorzitten, maakte. 't Welk Cosmo te meer zeurde, mits Alexander voorheenen, als zy, t'zaamen, in schijn, vrundtlijk ten zelve hove verkeerden, den Prinse van Florense altijdts geweeken had: zulks Cosmo begon te twifelen, dat Philips quaalijk t'hemwaarts moght' genegen zijn; en dat Farnese, door opruiding, óft ten minste by weete van dien Koning, dit gefchil opworp. Dóch Alexander braght geen' andere reede by, waaron hem de eerijjkste plaats zóude toekomen, dan dat hy een zoon van 's Koninx zuster was: ende deed dit (zóó men meent) door ingeeven van Juliaan Ardingellis, Ridder van Jeruzalem: hoewel 't niet vreemdt waare, dat Margarita zijn' moeder, eertijds te wijve geweigert aan Cosmo, quaalijk hadde mogen veelen, dat nu zijn zoon den haaren de loef afsteeken zóu. Cosmo nóchtans, als een zeer voorzichtig Vórst, óórbaar vindinge, tót dien afbrek van gunst, óft verkorting in achtbaarheid, het óogh te luiken, schreef zijnen zoone, *Dat hy geduldigh opnaame; 't waar óók wat, by Philips, in dit stuk, verórdent wierd; en zich hoeden zóude van 's Konings hart, om eenigerlei óorzaak, te verwreemden; maar schikken, zóó lang zijn verblýf in Spanje duurde, door alle weegen 't misnoegen zijner Majesteit te mijden; ende wanneer hy t'huiswaarts te keeren hadde, met haaren goeden óórlóf zijn afscheidt te verwerpen.* Twee jaaren hier naa, als François nu in zijn vierentwintighste gink, stelde Cosmo 't gansche bewint in diens handen, dóch behield aan zich de tijtels en waardigheeden: waar toe hem rieden zijn' wijfheid en goedthartigheid, vólgende, daar in, het spoor van alle Vórsten, die de nieuwverkrege heerschappy in hun geslacht hebben gevest, en overgezet aan hunne naakomelingen. Om dezen werke den tóon te geeven van een gewis en genoegzaam opdraagen des naaatschaps, werdt daar over, tót Florense, gróóte feest en staatsy aangerecht. Sint heeft François het beleidt der zaaken gehadt; en werden, zonder naa 's vaders dóódt te toeven, vader en zoon beide voor Landtsheeren erkent. Dóch gaf Cosmo den jongelinge, tót bystand, Bartolomeus Concini, eenen man getróuw den óuwde, ende van wiens ervaarenis hy goede proeven gezien had. By raadt van dezen werdt schier alles gedreven. François, gekomen tót dezen staat, schikte Mario Colonna, en Julio Ricafolis, aan Kaizar Maximiliaan, om den róuw te beklagen over Ferdinand zijnen vader, overleeden kórts te voren. Maar de hóófdstóf der boodtschap, zijnde 't herknóópen van den handel des huwelijx, eertijds verzócht in Spanje, beval hy in 't bezonder aan Julio, ende te hulpe te neemen zijnen gezant Antonis Albizzis, die lange aan dat hóf gelegen had. Endtlijk werdt de zaak klaar; ende toogh, in 't vólgende jaar vijftien hondert vijfentseftigh, François zelf, met talrijken sleep naa Weenen, daar hy, van Maximiliaan, staatlíjk ontfangen werdt, hebbende, onderweege, de bruidt, tót Ynsbrugh, begroet. Thans keerde hy naa Florense, daar hy haar verwachte, en een' blaakende bruilóft hieldt. Maar onvolflaagen was die blijdschap, midts de maare der haastige dóódt van Paus Pius den vierden, eertijds Janangel Medicinis óft Medicis; eenen man, lóffelijk van naam en leeven, zóó lang hy gebiedelóós was, óft bevel onder anderen voerde. Naa 't stijgen ten Pausdóóme, ontdekte d'opperhóoghheid zijnen aardt; ende bevond men hem, grimmigh in 't openbaar, nijdigh in 't heimelijk; onlijdzzaam en gemelijk in 't verhóóren, bitter in 't antwoorden; tóghigh tót heerschen; doortrapt in de konst van veinzen, daar hy nóchtans voor grófen eenvóudigh wilde aangezien zijn; inwendigh blood, uiterlijk gestelt om zijn anxtvalligheidt met overstóut*

*Het weder-
vaaren van
François,
Cosmos
zoon, in
't hóf van
Spanje.*

*Cosmos
voorzichti-
gen raadt
aan zijnen
zoon.*

*François
komt in
't bewindt.*

*Hy treke
naa Weenen
om de bruidt.*

*Paus Pius
de vierde
sterft.*

stout gelaat te verbergen; vergeetel der ontfange weldaaden; graatigh om geldt by een te schraapen, alwaar 't óók onrechtvaardelijk, onvroet om 't zelve te bewaaren; overdaadigh in spijs en drank; verslingert op zijn lusten, die men gelóóft zijns levens eindt gespoeit te hebben. Veel scheenen Cosmo en François, aan deezen Paus, te verliezen. Niettemin, zijn naazaat, Pius de vijfde, neegh zich zóó zeer t'hunner gunste, dat zy der schaade niet óft nauwlijx gewaar werden. Tussen Cosmo, en Alfonso Hartógh van Ferrara, was geschil om den voorgank. Dees steunde op de óudtheit zijns geslachts van Este; die, op de waardigheid des Florentijnschen staats, van den welken hy nu 't hóóft geworden was. Ende hadden zy, ter wederzijden, om uitspraak hier op, lang vervólgh gedaan aan 't hóf des Kaizars. Deze Paus nu, in den jaare vijftienhonderdt negenenstefstigh, versierde Cosmo met de króón en tijtel van Gróóthartógh van Toscaane; ende brak alzóó den pleite den hals. Dit verdroot gróótljx den Kaizar: ende Konink Philips van Spanje maakte zwaarigheid in 't toestaan van die hóogheid aan Cosmo. Ende deed' elk hunner aanhouden by den naavólgenden Paus Gregorius den dertienden, dat hy den Kaizar met het slijten der twist bewerden liete; gemerkt de zelfste, wel geneegen tót Cosmo, hem geirne, met dien tijtel óft eenigen andren, begunstigen zóu. In 't verborgen, hierentussen, bróuwde de fórtuin aanvank en óórzaaken tót bitter onheil van Cosmos huis: dewelke verdienen wat hóóger opgehaalt te worden. De Strozis, drijvende kóóphandel tót Veneedje, bezighden, voor kassier, eenen genaamt Pieter, geboortigh van Florense, van maar matige vrienden. Deeze jongman, bevallijk van persoon, verstóutte zich 't óógh te werpen op een' eedele joffróuw, genaamt Bianca, van de doorluchtige stam Capellis: ende, zich uitgevende voor een' edelman, wist zich zóó wel in te wikkelen ter zinn'lijkheid dezer zeer jonge maaght, ende 't werk zijner vryaadje zulks te besteeken, dat het hem gelukte haar te bekooren tót verlaating van vaders huis, om, op genaade van de wispeltuirige jeught eens vreemdelings, zich in zijn' armen te werpen, en met hem op de been naa Florense te tijgen. Hier gekomen, vondt zy 't heel anders geleege met zijne dingen, dan hy haar diets gemaakt hadt; ende zich haast in behoefte van daagelijksch onderhóudt. Te rugh te keeren tót haare maagen, was evenveel als den voet in eeuwigen kerker zetten. De handen verstonden zich op konst nócht arbeit, om eene haars gelijk te voeden. Nóchtans moest 'er geteert zijn. Derhalven ('t geen daar te lande voor luchtige wijven gereedt is) slaat zy aan den kóft met haar lichaam te winnen: zijnde genoeg begaaft met schóónheid, en veel meer met lódderlijk gelaat, en vlijmendt vlayen van aanlókkende trecken. Onlanx naa 't opzetten dezer flórdige neeringe, geviel 't, dat zeeker hófsonker een lusje met haar koelde; ende aan den Prinse François overdroegh, dat 'er een nieu hairtje, en overfraaye tefch van Veneedje gekoomen was. De Prins (gelijk de gróóten, zonderling in Italien, op geen kussen te binden zijn) *Is 't zóó? wy moeten* (zeid' hy) *een gezicht daar van hebben.* Zóó gedacht, zóó gedaen. Hy gaatze bezoeken; ende wordt, met uitgeleeze tukjens van overvriendtlijke aanvechting, gemeukt: ende veraaft zich der maate aan deze lekkernyen, dat hem sedert alle andere behaaghlijkheden, geleecken by deeze, wanfmaakelijk dóchten. Aldus bestrikt, en veroverft van minne, zeidt hy haaren echtgenoot, hoe hy met zijn' huisvróuw stondt; ende beveelt hem zijn rust te hóuden. Pieter speelt quansuis den man met eere; antwoordt, wen het een ander waar, dat hy zich des ervóelen zóu; maar

Geschil tusschen Cosmo en den Hartógh van Ferrara.

Cosmo krijgt de króón en den tijtel van Gróóthartógh van Toscaanen.

Oórzaak van onheil in Cosmos huis.

Bianca Capellis met eenen kassier op de been.

Zy slaat aan 't boeleeren.

Prins François verslingert op haar.

maar geen hart te hebben, dat tegens 't genoegens zijns Landtsheeren kon stribbelen. Jaaren duurde dit boeleeren: in de welke de Prins, by haar, een' dóchter wan; en eenen zoon, dien hy Don Anthonis noemde. Wy hebben gekent deezen heer, verkrepelt aan eenige leden. Zijn lusten, die hy niet tóómen kon, temden hem. Want banketteerende, des zoomers, onder meer gezelschaps en etlijke snóllen, aan een' vlóttende taafel met fruiten, in den Arnstroom, vergat hy zich, tót dat hem de kóude des waters, en teffens der meloenen, beving: daar Don Virginio Orfin óók den arm haalde, dien hy sint in eenen sluyer droegh. Wijders eenigh beestlijk Vórst zou Biancaas man uit den wegh geholpen hebben: dan François, die zeer goedertier van inborst was, bewees den zelve gróóte gunst, ende verzagh hem met het ampt van gewaadthoeder^a. Maar Pieter ('t zy dat hy zich, den Prinse te geval, van zijn' eigen' huisvróuw spaande, óft met het overschót haarder troetelingen niet te verzaaden was, óft de slingerliefde in den aardt, ende nóchtans 't hart te hóogh had om gemeine slóóren te hanteeren) bestond den vryer te maaken aan een' weduw van edelen geslachte. Ik heb uit eenen óoghgetuigh, dat de Prins, gaande t'eener tijdt zijn' meesters met een' avondtdeun óft serenata beschenken, ontrent haar huis zeekeren persoon gewaar werdt; ende vermoedende, dat het iemandt zijn moght, die uit haatlijke nieuwsgierigheidt quam bespieden wat daar omging, de zelve gebodt aan te ranzen. 't Welk geschiet zijnde; bevondt men dat het een vróuw in mans kleedren, en de gemelde weduw was; die, gedreven van onlijdzame genegenheidt, aldaar om de wóóning van haaren vryer Pieter quam hengelen. De Prins, hoewel zelf uit zijnde op een' tógh van die sóorte, begreep haar ernstlijk, over 't vergeeten der betaamlijkheidt, ende dat een' vróuw van haaren staat, in zulk gezeet, by nacht by ontijdt, over straate zworf. Zy had twee broeders, krijgsluiden huns ambachts, die, verwitticht van 't verstand tussen hunne zuster en Pieter, zich dien hóón heftelijk aantrokken. Zy droegen, niettemin, zóó veel ontzaghs den Prinse, dat, in plaats van vóórts te vaaren tót eenige daadtlijkheidt, zy hem aangingen met eerbiedigh verzoek, om eenige órde tot staaking van Pieters vervólgh, en tót weering der opspraak. Dan François, verleegen, in stóf van minne, om redenen tót bestraffing van den geen, wiens huisvróuw hy genóót, maakte weenigh werx van de klaghte. Waar over de verongelijkten zich tót Cosmo keerden, die, sedert d'opdraght des bewindts aan François, zijnen tijdt, doorgaans, op een' lusthoef, genaamt Poggio, toebraecht. D'óude Vórst, bericht hoe zijn zoon in gebreeke bleef van d'eere dezer luiden te boeten, gaf hun, ten laatsten, verlos, om zich zelve te rechten. François, des verstandicht, waarschuwt Pieter; raadt hem op zijn' hoede te weezen, en de gevaarlijke vryaadje uit den zin te zetten. *Heere (antwóórdde d'ander) laat my toe, sinkroers met raaden te draagen, en ik ben huns getróóft. Nu dan: draaght wat gy wilt,* zeide de Prins. Staande de dingen aldus; gaan de gebroeders toe, ende leggen, op een' nacht, t'elken einde der brugge van de Trinità, die over de Arn strekt, een' laagh van gewaapenden. Pieter, dan, genaakende 't eene eindt, werdt besprongen; ende weerde zich zóó wel, dat hy zijn' vyanden deizen deed. Maar, waanende 't lijf geredt te hebben, stort hy in de tweede laagh; en aldaar 't laatst zijns bloedts. Dit dócht den gebroederen niet genoegzaam, om de klad huns huis afte wasschen: tót een' volkooome zuivering, bezoedelen zy de handen met de móórt hunner zuster. Dezer handtdaadigheden, nu, waaren d'eerste dezer gasten niet. Onder de leden hadden z'er andre, die hen tót eenen uitgank, hardt, en zich schikkende by zulk een leeven, menden.

en wint een dóchter en een zoon by de zelve.

Biancaas man Pieter in gunst by den Prince. ^a Guardaroba.

Hy vrydt een weduwe van edelen huize.

De broeders van deze weduwe belgen zich des, en klagen by den Prinse, die zich dit luttel bekreunt.

Cosmo geeft hun verlos zich te rechten:

dies wordt Pieter by avondt afgemaakt;

en daar naas de weeduwe, hun zuster.

De Paus eischt straf over deze gebroeders, om hun andere schelmsstukken:

Zekere stukken, bedreven by hen op den Kerkelijken bodem, ende gekomen ter óóren van den Paus, deden hem verzoeken op Cosmo, dat hy hen, naa hunne werken, lóónen, óft aan hem overzeinden wilde. Men zeidt, dat de Gróóthartógh hun deeze nóódt te kennen, en keur gaf van naa Roome gevoert te worden, óft elk een' schaal venijns te zuipen: ende dat zy, zonder lang beraadt tuffen sterven van beuls handen, óft het uitwerpen der ziele buiten het deerlijk opzicht

dies moeten-ze vergift drinkken.

Cosmo deerlijk van de jicht ge-quet.

Hy scrift.

Zijne kinders.

Ifabelle, gemaalin van Pauwels Jordaan, te gemeenzaam met eenen Troilo, en wordt van haar gemaal omgevrocht. Pauwels Jordaan van een móórdt verdacht.

des vólx, den kroes koozen, deurzwelgende onvertsaaghdelijk den dronk die hun de laatste was. Cosmo, naa 't overlijden van Helionora van Toledo, tróuwde Camilla Martellis, Florentijnsche edelvróuw. Onder zijne verzoekingen had de jicht haar deel, die hem 't brein zulks raakte, en 't lijf met beroerenis sloegh, dat hy 't gebruik zijner tonge en rechte handt ganschlijk verloor, en nóóit weder kreegh. Deze quaalen schreef men toe aan d'onmaatigheid zijner wellusten: in de welke, hoe zijn' manier van leeven voorheen geregelder geweest was, hy ontleedight van de zórgen des landtbestiers, zich zóó veel te lósser worp en weiken liet. Twee jaaren naa die neep, ende in 't achtendertighste der heerschappye, 't vijftenvijftighste zijns ouderdooms, werdt hy afsijvigh: een Vórst, hebbende, in een kleen gebiedt, den stijl van Kaizar Augustus naargeyvert, door fraay en zinnelijk regeeren, 't versieren der stadt en landóuwe met prachtige timmeraadjen, 't queeken van geleerden, schilders, beeldthóuwers, en bóuwmeesters. Oók heeft hy, gelijk Augustus, voor zijn blaazoen willen voeren den Steenbok, hemelteiken waar meê men zeidt de stonde der gebóorte van den eenen en den anderen verhelt geweest te zijn. Niet tegenstaande zijn' zeldzaame wijdzienigheid, was hem de tóóm zijns toorns somtijds ontschooten, zóó verre, dat hy, tót twee perfoonen toe, met zijn' eigen' handen dóódde, uit óorzaaken, die hy onder zich hield. By Helionora had hy, boven Johan en Garfia, welker eindt verhaalt is, geteelt nóch drie zoonen; François zijnen naazaat, dien de tijtel van Gróóthartógh door den Kaizar bevestight werdt; Ferdinand Kardinaal; Pieter, getróuwt met Helionora, dóchter van zijnen Oóm Don Garfia van Toledo; ende drie dóchters. Eene was overleden, en besteedt geweest aan den Hartógh van Ferrara. Een' andere had ten huwelijk Fabiano del Monte, neef van Paus Julius den derden. De derde was ten echt gegeven aan Pauwels Jordaan, hóóft des huis der Orfinen. Van Camilla bleef een' dóchter, die naamaals Cesar d'Este, Hartógh van Modena en Reggio tróuwde. Nóch liet hy naa, eenen naatuirlijken zoon genaamt Johan. Eenen deele dezer kinderen is bijster leet overgekomen; ende niet luttelder den geenen die hun 't zelve beschooren hadden. De gemaalin van Pauwels Jordaan was genaamt Ifabelle, overzoet van zeeden, en de min der burgerye. Zy hoedde zich quaalijk van wat te openhartigh een' gemeenzaamheid te pleegen met Troilo Orfin, neef haars gemaals; die daar arghwaan uit schepte; zulks hy, vervoert van razerny, zóó aangenaam eener Vórstinne 't leeven nam. Haaren zoon Don Virginio Hartógh van Braccian, die men zeeker zeidt, dat uit Troilos aanschijn gesneden scheen, hebben wy vaaken gezien, ende kunnen, uit proeve, van zijn' aanminnige heusheidt getuigen. 't Gebeurde thans, dat op Pauwels Jordaan vermoeden viel, over een' móórdt begaan aan François Perettis, naamaagh van Felix Kardinaal van Montalto: te meer om dat Pauwels Virginia Acorambona, weduw van den afsijvigen, tróuwde; 't welk een zeer slecht huwelijk by 't eerste was. De zelfste Felix, eens armen huismans zoon, werdt, kórts daar naa, Paus; ende is die braave Sixtus de vijfde geweest. Toen begon Pauwels Jordaan voor weêrwraak te duchten; ende, versteen

ken van veilige uitvlucht tót Florense , begaf zich , onder dexel van gezontheit in zekere baaden te gaan zoeken , op den Veneedtschen bodem ; ende met der wóón tót Salona , aan den oever van 't lak Benacus , nu geheeten Lago di Garda. Alhier , overvallen van een' heftige koorts , ende hebbende een' ader doen openen , gaf hy den geest onder 't bloeden. Virginia , weder weduw , bedrijvende onuitspreeklijken róuw , ver-
toogh met haare haave en kleinnoodje , ende gink zich zetten tót Padoa : alwaar zy ('t magh dan Troïlo te geval , óft iemandt anders geweest zijn) met Flaminio haaren broeder , daar gekomen om haar te tróósten , in haar huis , by nacht , overrompelt werdt , en wreedelijk vermóórdt , door etlijke trauwanten van Luidewijk Orsin ; die , om eenen dóódtflagh , gedaan aan Vincent Vitelli , uit Rome gevlucht was , en in krijgshdienst der Veneedjaanen getreden. De zelve , waanende dat diť zijn laatste stuk wel verhoolen zou blijven , óft immers dat de Veneedtsche Vroedtschap , ten aanschóuw van de verdiensten zijner maagen op dien Staat ; hem , dies wege , niet hardt zóude vallen , week daarom niet eens uit Padoa : maar hield zich sterk , met vijftigh rapsche gasten , in 't huis van de Contarenis , dat hy in huur had. Dan de Heerschappy , geraakt aan blijk der zaake , wilde dat het recht zijnen gang ginge. Men komt hem dan bestooken ; ende , om 't bloedt van de aanvechters te spaaren , plant gróf geschut voor 't huis. Toen verzócht hy schórfsing van waapenen ; schrijft eenen fórffen brief ; dóch voeght 'er by in 't eindt , dat hy bereidt was te gehóórzaamen , midts dat men hem en den zijnen 't lijf verzeekerde. Dit schrijven , gelezen in den Raadt , ontfak nóch gróóter verbolgenheid. Dies begintmen te beuken , ende smijt het voorste deel van 't huis ter aarde. Hy denkt echter te daadingen ; ende zeindt een ontwerp van voorwaarden aan den Overste van de beleggers ; die zulks wel ongerijmt vondt. Het schieten hóudt dan aan , tót dat Luidewijk , ziende zich bezet van alle kanten , ende nergens deur te breeken , zich met de zijnen , zonder eenigh verding , overgaf. Gevangen zijnde , werden zy veróórdeelt , d'een tót scherper , d'ander tót zachter straffe , naa gelegenheid van elx bedrijf. Luidewijk , als men hem de dóódt aankundighde , tóónde een onvertfaaght aanschijn , ende eifchte tijdt om órde op zijn' huiszaaken te stellen. Zijn' gemaalin , Julia , gróótmoeidige spruit der doorluchtige óórlóghs-
stamme van de Sabellis , was te Veneedje , ende had haar uiterste gedaan , met smeeken , om genaade voor haaren man. Haar maakte hy zijn' kleinnoodjen , die eenen schar waardigh waaren ; ende daarenboven de lijftógh van alle zijne middelen. De Veneedtsche Heerschappy wild' hy dat zijn geweer hadde : 't welk onder de waapenen des Raadts van Tienen geplaatst werdt ; ende daar onder geschreven : **ARMA A LUDOVICO URSINO REIPUBLICÆ LEGATA, INGENUUM IUSTÆ NECIS TESTIMONIUM :** De waapenen van Luidewijk Orsin aan den Staat gemaakt, een' welgeaarde getuigenis zijner rechtwaardige dóódt. Vóórts beval hy zijn' dienaars aan zijn' huisvróuw ; tróóste haar zeer Christelijk : ried der zelve , (gemerkt haare jonkheid) by tijdts op een cerlijk huwlijk te peinzen : ende besloot den brief met vermaan , dat zy nemmer vergeeten zóude gemaalin van Luidewijk Orsin geweest te zijn , nóchte des te zeer gedenken. Des nachts daar aan , werdt , door bevel der Vroedtschap , hy in den kerker gewurght. Virginia Acorambona had nóch eenen broeder met naamen Marcello. Dezen vóorderde de Paus van de Veneedjaanen ; ende deed hem , als meêpleger aan de móórdt van Perettis , aan den hals straffen. Welke geschiedenissen , alhoewel niet groeivast , gebuirigh nóchtans aan die van 't huis Medicis , wy , om haare gedenkwaardigheid , echter

*Hy wijkt
uit Florense ;*

*en sterft by
Veneedje.*

*Virginia in
haar huis
vermóórt
door de trau-
wanten van
Luidewijk
Orsin.*

*De móórt
komt in
't licht , en
men be-
stóómt zijn
huis te
Padoa.*

*Orsin wordt
in den kerker
gewurght.
Virginia's
broeder
wordt mede
gestraft.*

Johanna van Oostenrijk laat twee dochters naa, Helionore, en Marie, sedert aan Koning Henrik de vierde getrouwt, die van een verrader doorsteeken wordt.

schaakels aan de keten dezer treurspelen laten zijn. Wijders, Johanna van Oostenrijk, Gróóthartogin van Toscaane, quam t'overlijden, naa-latende, mits Philips haar zoon over vijf jaaren gestorven was, alleenlijk twee dóchters. Helionora, d'oudtste, was besteedt aan Vincent Gonzaga, Hartógh van Mantua. Maria zaagen wy, lang daar naa, tót Florense, by volmaght, verleeden op den Gróóthartógh Ferdinand haaren óóm, tróuwen aan den Koning van Vrankrijk, Henrik den vierden, nu gebynaamt de Gróóte: die, gesteege in glory, door zijn' deughtd en fórtuin, boven alle Vórstén zijner eeuwe, als hy stondt om den tópfsteen op 't gebóuw zijner gróótheidt te planten, haar onvoorziens ontviel, en aan 't móórdaadigh knijf van eenen verrader bleef. De zórgen, verwekt door deze dóódt, hielden haar negen nachten slaapelóós. De wargeesten staaken de óóren op. Inheemsche óórlógen, dartel wanontzigh, spij-tige wederwaardigheden, kórvén haar van alle kanten. Eindtlijk gevlooden, om de misverstandén, gerezen tussén haar en haaren zoon Luidewijk den dertienden, heeft zy, etlijke jaaren, geschuilt (hoe veel min dan balling?) in Brabant. Vertoogen van Brussel, met sober genoegén, en genoeghzaam ter sluik, naa de vereenighde Nederlanden, daar zy, nu onlanx, in de treflijxste steden, zonderling t'Amsterdam, met toedraght van gróóte eere ontfangen wert, is zy te scheepe gegaan naa Engelandt: maar tweemaal gedwongen geweest, van wederstreevenden windt, tót onze stróómen te keeren. Aldus heeft de Majesteit dezer aanzienlijkste Vórstinne van Christendoom, sint het overlijden haars gemaals, den meesten tijdt, op de gólven van kommer en verdriet, gedóbbert: ende dóbbert, terwijl ik dit schrijf, op de gólven der Nóórdt-zee; óft magh althans ter gewenschte haven zijn ingekomen; zóó zy zich niet ten derden maale, door de wreedtheid des weders, vindt te rug gedreven. 't Is dan al mede haar lót geweest, de huisplaagen van haar geslacht te smaaken: niet baatende daar tegen, dat zy eenen Konink, ende twee Koninginnen, te weeten van Vrankrijk, Engelandt, en Spanje, eenen Hartógh van Orleans, en een' Hartogin van Savoye, heeft ter werelt gebraght. François, haar vader, weduwnaar, en graatigh naa manlijk oir, stelde zijn' zinnen tót herhuwen, ende bezeffende, dat de vuirige boellaadje met Bianca Capellis hem verhinderen zóu tót waardigh partuir te geraaken, besloot, zich haarder t'ontsleen; ende zond ze, rijklijk verzien, naa haar vaderlandt. Maar een' geneighthéid, zóó gewortelt, zat veel te hecht in 't hart, om zich te laten uitrooyen.

Marie zwerft endeljk in ballingschap buiten Vrankrijk.

Verhaal hoe Hartógh François Bianca Capellis trouwde.

Eer zy ten halve wege was, komt 'er een' opwelling van vlam, ende gloeit hem borst en brein, der maate, dat hy, verwonnen van 't ongeduldt des afwezens, zijn voorneemen de schup geeft, en ruime plaats aan gansch andere gepeinzen. *Waar toe (kittelt hy zich zelf) op 't onzeker een' zoon gezócht, daar ik, door een bruilóft, míjnen Antonis wettigh kan maaken, ende tót het naazaatschap vestigen?* Niet lang gemart: hy doet haar ylinx naajaagen, en te rug haaken; ende schrijft aan de Vroedtschap van Vencedje zijn meening over. De Vencediaanén, dien 't heughde, hoe zy, door 't huweljk van Katharina Cornara, inboorlingesse hunner stadt, de króón van Cypers geëigent hadden, begóften strax de mondt te maaken op de smaak van gelijke fórtuin: ende, om, aan den willigen in tóóm, nóch de spooren te geeven, deden den Gróóthartogé weeten, dat hy, aan Bianca, niet de dóchter van eenen enklen edelman, maar van de Heerschappy, zóude tróuwen; ende dat zy haar voor zulks aannamen. Hy tróuwt haar dan, met de twee kinderen onder de keurs der bruidt, om, door die plechtigheid, de bastaarden te echten: ende

ver-

verheft (wonderlijk belóóp van 't geluk der werelt!) een' vróuw, die eertijds elk voor zijn geldt had kunnen hebben, tót de gróóftte Vórfstin van gansch Italië. Evenwel zóghd' hy, dat fchier óft mórgen de wettigheid van eenen aaterling, als Antonis was, moghte gewraakt worden; ende póoghde, daarom, by den Paus, en den Koning van Spanje, de dingen daar naa te beleiden, dat, in geval zijns overlijdens, zy Antonis, met hunne hulp en achtbaarheid, zóuden willen onderfteunen. Maar Bianca (der welke niets, dan eer en deughdt ontbrak) nu verlekkert op het heerfchen, en bevangen met de dampen der gróótsheid, wift niet te bezinnen, dat 'er handthaaven aan haar óft haaren zóón waare, zóó Ferdinand en Pieter, broeders van haaren gemaal, hem quamen t'overleeven. Dies, willende het werk wiffer neemen, ontwerpt zy een fchriklijk fchelmftuk in haaren geest; ende befluit, voor eerft den Kardinaal, óudtften en deftighften, uit den wege te helpen. Zy ftaat dan de gelegenheid gaa, dat hy, gekomen van Roome, zich, nevens haar en den Gróóthartógh, op de lufthoef Poggio vond. Ferdinand, wel gewilt by 't hófgezin, werdt alhier, op eenen avondt, verwitticht hoe Mèvróuw zelf in de keuken geweest was, te plamooten, men wift niet wat, onder de fpijze. Derhalven, op zijn' hoede, gelaat hy zich qualijk te pas te wizen; ende aangezeten ter taafel, nutticht bynaa niet dan een weinigh bróóds. Bianca, vóórts, doet zeeker gebak aanrechten, ende zeidt hem; *Uw' Doorluchtige heerlijkheid plagh deze toertjens niet quaat te vinden. Haar gelieve d'óuwde fmaak te verzoeken.* Teffens dient zy 'er hem een voor; een haaren man; ende neemt zelf het derde. Ferdinand bedankt haar, met zeggen, dat hem des althans niet lufte. De Gróóthartógh, onwuftiger van 't verraadt, dan de geen daar 't op gemunt was, ende gifsende dat zijn broeder argh vermoedde, wild' het hem uit den hóófde fteeken; ende zeggende: *Heer Kardinaal, aanveirdt de nóóding*, fnijdt een ftuk van de toert, die voor Ferdinand ftondt, ende begint 'er van te eeten. 't Welk gezien by Bianca; zeidt men, dat zy zich ontvallen liet: *'t Is gedaan*; vóórts van gelijke toetafte, en de zelffte fpijs te monde floegh. De Kardinaal, echter, onthield 'er zich af: gelijk hem óók luttel paffen kon, op hunne voorproef, in te neemen, 't geen hy te vooren geweigert had. De zelffte nacht, gaande voor den tienden van Wijnmaandt, des jaars vijftienhonderdt zevenentaghtigh, was François een lijk; ende vólghde hem Bianca, binnen den tijdt van vijf uiren. Ferdinand, in ftede van den jongften avondt, zagh zich in den opgaanden daageraadt eener machtige heerfchappye. De maare, die men lóópen deed, om d'opspraak van zóó fchielijke dóóden te leenigen, luidde, dat de Gróóthartógh aan een' hartvank, de Hartogin overftelpt van droeffenis geftorven was. 't Welk my verbiedt aan te neemen, 't geen zommige den Kardinaal naageeven: te weeten, dat hy 't lichaam van Bianca ergens in eenen kuil hebbe doen delven: 't en zy dan, dat haar' uitvaart met een' gebóóften móólijk gehóuden is. Nóch was de fórtuin niet zat van woeden, en haare gunften, in 't openbaar verheffen dezer ftamme, haar, met plaagen binnen 's huis, betaalt te zetten. Don Pieter, had (als vermaant is) ten echt zijn' nicht Helionora; die, net befmeden van lidtmaaten, helder bruin en bloozende van aanfchijn, met een paar óógen daar in van leevende git, gevoelijt met fchittrende vonken, voor de volmaaktfte in fchóónheid van heel Italië ging. Maar (gelijk men daar te lande de vrouwen heel poezel begeert) verfoeid' hy haar' Spaarfche tengerheid; fcholdze voor een Robuccia, óft fchreepel tesjen, daar niet dan vel en been aan was; ende braght, doorgaands,

Bianca wil des Hartóghs broeder Ferdinand om bals helpen;

maar de Hartógh ees het vergift, en zy mede;

en fterven den zelven nacht.

Kardinaal Ferdinand wordt Hartógh.

Helionore, aan Don Pieter zijn broeder getrouwt,

wordt be-
mint van
eenen Za-
nobia,

die hier over
by nacht be-
sprongen,
zijnen vyant
afmaakt,

en op Elba
gebannen
wordt.

a de jalou-
zy.
Hoe Zano-
bioos vry-
aadje met
Helionore
nikomt.

zijn' vreughdt in vreemde bedden. Dit keurlijk schepfel, mede van vlees en bloedt, geen marmer, en beter siere waardigh, kon niet faalen, in dat weeldigh gewest, bedektelijk, maar des te vuiriger vervólght te worden van aanbidders haarder begaaftheeden. Onder anderen, die haar tempels van hunne harten maakten, stak uit een jongeling genaamt Zanobio ('t huis is my niet indachtigh) welgeschaapen van leeft, fier van moedt, voeghlijk van zeden, afgerecht op allerlei adelijke oeffeningen en hoofsche hanteering; ende die de konst doorknaauwt, de natuur te baat had, om zich ter wrangste borsten in te wikkelen, de mogentheden der zielen te breidelen, ende naa zijnen zin te mennem. Van schrijven in rijm en prooze, van paaren der stemmen met snaaren-galm, van overvliegende vonden met maghtigh sieraat van taal t'ontfouwen, en zijn' hartstóghen met glimp ten tóón te stellen, weeten-schappen gequeekt in 't kabinet van Venus, ende die alle flooten van Jonsterlijke boezemen kunnen openen, was hy een uitgeleert meester. Geen wonder dan, dat deze Vórstin, gemurwt in de stoving eener teedre opvoeding, ende door het daagelijx genót der hoofsche genughten, de kraft van zóó knellende bekooringen onwederstandelijk vond; ende, belezen door zóó zoete tóveryen, haare liefde leide, daar zy die beter besteedt waande. Met omzichtige vroedtheid (zóó vroedtheid in zulke stóffe plaats grijpt-) werdt deze vryaadje, ter wederzijden, gedreeven; en, met tróóft der gelieven, voltóóit. Maar de werelt waar een hemel, wen zóó smaaklijk een' hónighbeek zonder menxel van bitternis der allergroenste gal wilde vlieten. Zanobio, waarende t'eener nacht ontrent de venster zijner afgodinne, werdt, aan zijn' rug, eenigh geruis gewaar; ende, zich keerende, speurt eenen, die de blanke kling in de vuist, en het op hem gemunt had. Flux stelt hy zich schrap; rukt het rappier uit, ende biedt het punt zijnen vyandt. D'ander daarom zwicht niet, maar dringt in tót den verweerder, ende praamt hem zóó fellijk, dat hy zich niet zaght te redden, zonder hem dóódtlijk te grieven. Of de gequetste lang genoegh leefde om 't stuk te verklaaren, dan óf de neêrflager door eenigen dienaar gemeldt werdt, zóud ik niet kunnen bewaarigen: dit jaa, dat Zanobio daar over aan recht gevórdert, en gedoemt werdt, om binnen korte daagen zich te vertrekken, als balling, op 't eilandt van Elba. Een' zwaaren smak was dit voor den ellendigen minnaar; ende de afscheuring van de jegenwóórdigheid zijner uitverkóorne deed hem wee tót in 't diepste der ziele: zulks, dat hy, verlaatende te nóóde den aardbodem, die (zóó hem dócht) d'eere had van door haare voeten betreden te worden, niet dan op 't uiterste óógenblik des bepaalden tijds, zijn' hielen van 't vaste landt lichten kon, om zich te water te begeeven. De dóódt-flagh, daarentussen, op zulk een' stond' en stede, baarde bijstre mompeling. Ende zóó daar iets gemerkt was tussen de gelieven, dat naa meer dan gewóónlijke eerbiedenis zweemde, 't werdt opgehaalt, ten scherpste gewogen, ten listighste uitgeleit. Don Pieter gelóófde tē lichter 't geen hy wist, en niet weeten wilde verdient te hebben. De nijdt, die de uitmuntende persoonaadjen, even als de schaduw de verlichte lichaamen, aanhangt, wist óórblazers genoegh op te stommelen, om hem, tót demping van Zanobio, den minyver ^a in 't lijf te doen vaaren: waar onder (als te denken is) zijne boelen niet lieten te stooken. Men tast dan Helionoraas vertróuwste kamermaaght aan, met hóóge belóften ter eene, rauwe dreigementen ter andere zijde. Geen' wankeling al-tóós (zóó lang als 't hier by bleef) in 't strijden voor de faam haarder vrouwe.

vróuwe. Jaa de bedrukte deirne, gehecht aan de palei, stond tien toogen der koorde uit, zonder zich in 't minst te verklappen. Zy scheen te lesse geweest by den paardeberijder ^a van Siëna, Giorgio, een' over-^a picqueur, hardtvochtigh en stout stuk vleesch; die te zeggen plagh, dat onder 't sólteren alle leden vol lijdens waaren, behalven de tong; die dan denken moest, wat lasterlijke lafheid het van haar zóu zijn, zóó zy pijnelóós klapte 't geen, waar van den anderen, door geenerlei smart, eenigh gewagh was uit te wringen. Maar ter elfde wip, alzóó zy niet wist waar haare bangigheid eindigen zóu, bezweek haar de moedt, en bekende zy bestelling van brieven. Men breekt in 't schrijn der Vórstinne; vindt 'er de handt van Zanobio op verscheide papieren; ende veirdicht eenen boode op Elba af, die den balling nóch aan strandt beliep, en met hem, in de zelfste sloep, overvoer. Zanobio, gekomen op het eilandt, wordt ten avondmaal genóóddicht van den Burghvooght aldaar. Dees, naa voldoende onthaal, zeidt hem ten laatste: *Mijn' heer, aan d'oprechtheid mijner vriendschap t' uwaarts, weet ik, kunt gy geen twijfel slaan. Al wat ik onverknóchts heb aan mijn' wil, is u eigener dan my zelve. Maar 't geen ten dienste mijns Landsheeren verplicht is, vergeeft het my, dat ik daar mede mijnen zin niet doen kan. Thans heb ik bevel ontfangen van zijn' Hóogheid, om u levendigh tót Florense te leveren. Een' droeve last; dóch die my bet deeren zóu, 't en waar ik my beloofde, dat een edelman uws gelijk niet onder de leden kan hebben, óft hy weet het te verantwóórdan.* Wat inval van ys toen Zanobio 't hart bekleemde, is eer te peinzen dan uit te spreken. Hy bedankt nóchtans den Overste; stelt zich gelaatigh, en overbodigh om te gehóórzaamen, daar geen' wederstribbeling baaten moght. Gebraght in der stad, en verstaan hebbende zijn beschuldiging, quceld' hy in de gevangenissen een treurliedt, dus beginnende:

Son lasso,

Et non vegg'io, se non cosa che m'annoia.

Loof ben ik,

En zie niet dan dingen die my walgen.

Hoorende zijn vonnis: *Kleine nóódt* (zeide hy) *wen maar de Vórstin die niet te bezuiren hadde.* Ter zelfste plaatse bluschte een dwaal, met ver-
stikking zijns adems, de verdrietige gedachten der verloore vreughden, de gevoelzaamheid des tegenwóórdigen onheils, en zijn' lijdige liefde. Don Pieter, feller dan de dóódt zelf (derwelke, hadde zy óógen in 't hóóft gehad, onmogelijk geweest waar zóó wreedt een werk te aanschóuwen, zonder traanen te laten) keerde zich, nócht aan jeught, nócht aan schoonheid, nócht aan zijn' eige schuldt, óft hy schende zijne handen aan dat zuiverlijk beeldt, met domplen eener dagg' in 't hart zijner erbarmwaarde gemaalinne. Thans, als óft hem kamer, en koets, en de steenen der straaten van Florense over zóó snóódt een' daadt, gewroeght hadden; voorts, mits de Gróóthattógh zijn broeder hem sedert met de nek aanzagh, sloegh hy op reis naa Spanje; sleet daar de rest zijns levens, ende starf zóó wijdt van zijn vaderlandt. Met zóó menigerlei ramp van wederstreeving, verjaaging, ballingschap, hóón, beróótheid, anxt, kommer, verraadt, vlught, vankenis, vermóórdt worden óft móórdan, 't welk by de vroomen eeven ellendigh is, heeft de fórtuin de verheffing van 't huis Medicis opgewogen; tót dat het, veróuwlijkt in de Vórstlijkheid, allenskens verdraaghlijk werdt, en zijn vóorspoedt draagen leerde.

*Zanobio
wordt ge-
worgh.*

*Don Pieter
doorsteekt
Helionore,*

*en sterft el-
lendigh in
Spanje.*

E I N D T.

B L A D T-

A.

A Driaan Floriszoon van Utrecht Paus. 11. Zijn eenvoudigheid en zuinigheid. 11. Zijn dóódt, en graffchrift. 11
 Aleman van de Medicis en Anthonis verdreven. 2. Kant zich teegens Iohan van de Biccijs. 2
 Alexander de Medicis naatnrlijke neef van Paus Clemens, met zijnen broeder Hippolito, verlaat Florense, uit achterdocht. 13. Tróuwt Margariete, 's Kaizars naatnrlijke dóchter, naamaals Hattogin van Parma. 14. Krijght den tijtel van Hóóft der Florentijnfche regeeringe. 16. Ongelijc gelaat der gemeente in hem den eedt te doen. 16. Hy koomt uit Neérlandt te Florense. 16. Oórzaak waarom hy tót de regeeringe quam. 17. Hy wordt belaaght van Hippolito. 17. Hoe een zeeker Laurens voornam hem te vermoorden. 17. 18. 19. Hoe Lanrens zich naa den móórdt droegh. 20. Naadrnk des móórdts. 20. 21. Zijn vyanden genaaken de grenzen, en vallen in Cosmoos handen. 22
 Alfonso, Pandolf Petruccis zoon, pooght Leo te vergeeven, wordt in Engelenburgh gefmeeten, en gewoght. 10
 Anthonis Carafulla, een bóótfemaaker, te Florense gevangen. 14
 Anthonis François Albizzis en Bartholomeus Valoris belhamels te Florense. 9
 Anthonis van de Medicis naa ballingschap omgebraght te Florense. 2
 Anthonis van Volterra bederft den aanslagh met uir te vaaren teegens Laurens. 4. Hy en Stefan gevlught, worden opgeflossmelt, afgemaakt, en omgesleept. 4
 Augustus en Davids rampen. 1

B.

B Abtiffa Ceis en Luidewijk Soderin te Florense gedóódt. 15
 Babtiff Frescobaldaas en Baldinottoos van Pistoiaas verraat teegens Laurens mislukt. 8
 Bernard Bandin doorsteekt Inliaan. 4. Leidt François Noris needer, en wil Laurens raifteren, dat hem mist. 4. Vlught, als hy ziet hoe Laurens ontgaan is. 5
 Bernard van Castilie, Iacob Gerardis, en François Carduccis, te Florense gedóódt. 15
 Bernard Corbinellis in Frankrijk belaaght. 24. Betraapt en vermóórdt by Palisse. 24
 Bianca Capellis met Pieter, eenen kassier, op de been. 28. Vindt zich bedroogen, en slaat aan 't boeleeren. 28. Prins François verlingert op haar. 28. Zy windt kinders by hem. 29. Haar zoon Anthonis ongebonden, sterft onder zijn snóllen. 29. Haar man wordt gewaathoeder vanden Prinse. 29. Hy werdt by avondt afgemaakt. 29. Zy wordt van den Prinse verzonden, en weeder gehaalt. 32. De Veneedfche Vroedfchap hóndt haar wóórdt by den Vórst. 32. Zy tróuwt hem. 33. Zy pooght het erf voor haar zoonen te verzeekeren en miftróuwt hunne óómen. 33. Srelt vergif toe om eerst Kardinaal Ferdinand uit den weege te helpen. 33. Die gewaarfchónwt onthóndt zich des, en zy en de Hartógh eeten het vergif, en besterven het. 33. Onzeeker waar Biancaas lijk bleef. 33

C.

C Lemens de zevende. Zoek Inlius, Laurens broeder.
 Cosmo, d'eerste van dien naam, begaaf van de naature en 'r geluk. 2. Zijn geluk met rampen gemeent. 2. Wordt gevangen, en balling. 2. Te Veneedje in eere. 2. Wordt herroepen uir zijn ballingschap. 2. Beweldadiger en Vader des Vaderlandts gegroet, en in regeeringe herstelt. 2. Had Dútschlandt met Paus Iohan den X X I I I. bezócht, die afgezerte Florense storf. 2. De nijdt stróóir valscheijk uit dat Cosmo deezen Paus vergeeven had. 2. Wordt verriekt uit den sterf huize van dien Paus. 2. Zijn spreekwoort: dat de wee-

relt met het paternoster in de haudt niet te regeeren is. 2. Zijn denghden, godvruchtigheid, ommegang, en braven aart bechreeven. 3. Zijn overlijden, en graffchrift. 3. Laat twee zoonen naa, Laurens en Pieter. 3. Huwt zijn zoons dóchter Bianca aan Willem Pazzis. 3

Cosmo de Medicis, naazaat van Alexander. 21. Zijn afkoomft en aarr. 21. Vangt Alexanders vyanden al teffens. 22. Bejegenze beleefdelyk voor hun dóódt. 22. Verzoet de straf van zommigen. 22. Vermeeftert de stad en den slaat met gemak. 22. Neemt den Kaizar inden arm. 22. Trónwt Helionore, dochter des Onderkonings van Nappels, een dappere mannin. 23. Vangt Pandolf Puccis, Robberts zoon, tót zijn onichult. 23. Vloekverwantfchap hier nit gebroet. 23. Krijght Siéna te leen. 23. Voorflaagen van de vloekverwanten. 23. Hy vangt en slaaktze. 23. Vangtze anderwerf, en strafste. 23. Verschóónt zommigen. 24. Zijn voorspoet. 24. Hy wordt begunftigh van Pins de vierde, die hem aan Portngaal wil uithnwen, en den tijtel van Koning van Toscanen opdraagen. 25. Het trenfpiel van hem en zijn zoonen, Iohan en Garfia. 25. 26. Zijn gemalin bestert den broedermóórdt. 26. Zijn manhaftigheid overwint zijn ongelukken. 26. Herwederavaaren van zijn zoon François, in Spanje. 27. Hy raadt den zelven Koning Philips te vriendte hóuden. 27. Geeft hem het bewint over. 27. In geschil met Alfonso Hertógh van Ferrara om den voorgangk. 28. Krijght de króón en den tijtel van Gróóhartógh van Toscanen. 28. Oórzaak van ander onheil in zijn huis door Bianca Capellis. 28. Hy geeft twee broederen verlof zich over hunnen hoon aan Pieter, Biancaas man, te wreeken. 29. En geeft hun keur om hnn andere schelmstukken te Roome geftraft te werden, óft terfloodt venijn te drinken. 30. Tróuwt Camilla Martellis, en wordt van de jicht gequelt. 30. Hy sterft, en zijn gebreeken, en denghden en kinders worden aangeeteekent. 30

D.

D Avids en Augustus rampen. 1

E.

E verhardt van de Medicis wordt Ridder. 2

F.

F icinus, Marfilins zoon, te Florense onthóóft, om her prijzen van den ouden Cosmo. 14
 Foiano, de monnik, in Engelenburgh geflooten en omgebraght. 16
 François Carduccis gepijnigh, zijn belijdenis einde. 15
 François Pazzis gequetft, beveelt zijnen com Iacob het stnk uit te voeren. 5. Wordt met den Aartsbiffchop gehangen. 5
 François Salviatis, Aartsbiffchop, blijft dóódt. 5
 François Sforza, Hartógh te Milan, misbruikt eenen fan Iacob om Montignorin te vermoorden. 24. Zendt door Moron fan Iacob vergefs naa het flórt Mus, met eenen brief, waar in zijn vonnis gefchreeven stóndt. 24. Hy gunt fan Iacob veilige voorwaarden, om den móórdt te heelen. 24
 François, zoon van Cosmo, aan 't hóf van Spanje in geschil met Parma. 27. Wordt van den vaader geraaden Koning Philips te vriendte hóuden. 27. Komt in 't bewindt, by 's vaders leeven. 27. Bartholomeus Concini werdt hem tót eenen Raadtsman bygevoeght. 27. Hy zendt naar Maximiliaan om den róuw over Ferdinand te beklagen. 27. Laat het eertijds verzochte huwelijk weder verzoeken. 27. Trekt naar Weenen, begroet de Bruidt te Ynsbrugh, en hóndt brnilóft te Florense. 27. Wordt begunftigh van Pins de vijfde. 28. Verflingert op Bianca Capellis. 28. Windt zoon en dóchter by deeze. 29. Begunftigh Biancaas man Pieter. 29. Weigert Pieter in te tóómen, die een eedele weduwe vrijde. 29. Verzendt Bianca, zijn boel-

B L A D T W Y Z E R.

boelſchap , en ontbiete weeder. 31. Bianca door de Veneediſche Vroedſchap hem aangepreezen. 32. Hy trouwt Bianca, die om haar zoons erfte verzeeketen , voorneemt beide d'Oóms om te brengen. 33. Hy en zy eeten het vergift, dat voor den Kardinaal bereidt was , en beſterven het. 33
Ferdinand werdt zijn naazaat. 33

G.

GAſton van Foix blijft in den ſlagh van Ravenne. 9
Gregorius , de dertiende , wordt aangezocht den Kaizar het beſlechten der twiſten te beveelen. 28

H.

HElionote , dóchter van Pedro de Toledo , een dappere mannin. 23
Helionore , een dochter van Garſia van Toledo , getrouwt aan Pieter, Cosmos jongſte zoon. 30. Haar ſchóónheit afgeſchildert. 34. Van den gemaal om haar tenerheit verſmaat. 34. Zy verliest op Zanobio , een' bevalligen jongeling. 34. Zanobio , waarende ontrent haar venſter , wordt aangeraant , biedt nóódtweer , en wordt bailing om den neêrſlagh. 34. Haar kamenier wordt ondervraught , gepijnicht , en bekent de gemeenſchap ruſſchen Helionore en hem. 34. 35. Hy wordt op Elba gevangen , naa Florenſe gevoert , en geworcht. 35. Zy wordt van haaren gemaal doorſteen. 35. Haar gemaal ſterft miſtdóóſtigh in Spanje. 35
Hartógh Kaarel van Bourbon beſormt , veroverr en plondert Roome , en vangr den Paus. 12. 13
Hippolito , Inliaans baſtaart , is de Magnifico Iuliaan by Caſtilion in zijnen hoveling gemelt. 10. Slijt een deel van zijn ballingſchap t'Urbín. 10
Hippolito van de Medicis door Clemens den zevenden tót het Kardinaalſchap gevordert. 17. Leidt Hartógh Alexander een laagh van buſkruit , en moet vlughten. 17
Hóóft , de Ridder en Dróft , ſchrijver van dit boeken , geraakt tór Florenſe aan kenniſſe der Florentiſche geſchiedeniſſen. 1. Vindt zich verplicht aan de Medicis , door hunne hensheidt. 1. Ontſchuldicht dat doorluchtighſte geſlacht , over her miſdrijf zonniger ſpruiten. 1

I.

IAcob , het hóóft van de Pazzis , maant het vólk te vergeefs ter vryheidt aan. 5. Hy vlught naar Romanje. 5. Wordt in den Apennin gevangen. 5. Verweezen , gerecht , begraaven , en opgegraaven. 5. In den Aruſtróóm geſmeeten , zijn leeven en aart uitgebeeldt. 5. 6
Ian Babtiſt van Montefeco weigert de hóóftkerk met móórdt t'ontheiligen. 4. Wordt onthalt. 6
Ian Iacob , een tolpachters zóón , maakt zich meeſter van her ſlót Mus. 24. Zeegent zich met krijghsvólk te werven , wiſſelt Mus om Maranjan , en wordt een vermaatt Krijghsoverſte. 24 25. Neemt den bynaam van Medicis aan , en baant zijnen broeder den wegh ten Pau(dóóme. 25. Zijn uitvaart , en deughden en ondeughden. 25
Iohan , Laurens zóón , wordt Kardinaal. 7. Zoekt zich in een monixkap te verſteeken , en wordt uit het klóóſter geſtóóten. 8. Reift door Duitschlandt , Neêrlandt , en Vrankrijk. 9. Wordt in Italië , met Iulius , zijnen neef , van Kardinaal Iuliaan de Ruvere gefeſteerr. 9. Zijn miltheit en gróótdaadigheit. 9. Wordt Stadthóuder over Bolonje , en Overſte van het krijghsvólk der kerke. 9. Vervalt in den ſlagh van Ravenne in's vyands handen , dóch ontkomr nóch. 9. Hy maandt d'Overſten Raimondo en Cordona teegens de Florentijnen aan , en geraakt door gunſt weeder binnen Florenſe. 9. Wordt Paus Leo de tiende , en is Vórflijker dan Prieſterlijk. 10. Iaaght den Hartógh uir Urbín , en zet Laurens daar in. 10. Verdrijft Pandolf Petruccis zóónen. 10. Alfonzo pooght hem te vergeeven. 10. De opkomt van Luther maakt hem moete. 10. Sterft. 11. Zijn mildtheit , gróótdaadigheit , en luſt tót geleerden en kunſtenaars. 11

Iohan de Medicis gedóódt door den Hartógh van Athenen. 1
Iohan van de Biccijns , van de Medicis , herſtelt d'eere van het geſlacht. 2. Laat twee zóonen naa , Cosmoen Laurens. 2
Iohan van de Pazzis aan Barromeis eenige dóchter gehuwt. 3
Iohanna van Oóſtenrijk , Gróóthartógin van Toſcaanen , ſterft , en laat twee dochters naa , Helionore , en Marie de Medicis. 32
Iſabelle , gemaalín van Pauwels Iordaan , van haaten gemaal omgebracht. 30
Iuliaan , Cosmo zóón , blijft van het banket. 4. Wordt van François Pazzis en Bernard Bandín in de kerk getroot. 4. Van François betaft óft hy gehardt was. 4. Van Bernard Bandín en François Pazzis in de kerk doorſteeken. 4. Merdeerniſſe begraaven. 6
Iuliaan , Lanrens derde zoon , vlugt in ballingſchap. 8. Wordt in de regeeringe gezet. 9. Wordt Veldtheer der kerke , trouwt aan Savoye , en ſterft zonder wettige kinders. 10
Iuliaan de Ruvere wordt Paus Inlius de derde. 9. Treedt in óórlóge teegens Vrankrijk. 9. Zet Kardinaal Iohan tót Stadthouder over Bolonje , en Overſte van zijn krijghsvólk. 9
Iulio , Kardinaal van Cortona , Stadthóuder tot Florenſe , draaght den vólke van zelf de vryheit op. 13
Iulius , Laurens broeder , ontvlught uit Piza. 8. Wordt Kardinaal , en Lanrens naazaat. 12. Wordt Paus Clemens , de zevente. 11. Oóorzaak waarom hy de Franche zijde hóúdt. 11. 12. Kardinaal Pompejo Colonna werft vólk teegens hem. 12. Hy wordt door verdragh verſchalkt , en Roome ingenoomen en geplondert. 12. Wordt van Bourbon gevangen. 13. Is verleegeen om lósgeldt , en lijdt veel hóóns van Bourbons sóldaaten. 14. Geraakt uit de gevangeniſſe , en weeder boven. 14. Zijn voorſpoedt met rampen gemengt. 17. Zijn dóódt , en óóorzaak zijner rampen. 17
Iulius de tweede ſteift , en Leo de tiende komt op den ſtoel. 10

K.

KAarel Cocchis tót Florenſe gedóódt. 14
Kaarel , neef van Barromeis , valt in het erfgoedt van zijn nichte , Barromeis erfgenaame. 4. Onheil hier uit gebooren. 4
Katarine de Medicis trouwt den Hartógh van Orleans , naamaals Henrik de tweede. 16. Hy verongelukt in een ſteekſpel. 16. Haat twee zóonen overlijden vroegh. 16. Haar dóchter en vierde zoon acht men vergeeven. 16. Haar derde zoon wordt vermóórdt. 16. Zy ſterft van ongeneughthe. 16. 17
Katarine Sforza , een krachtigh vróuwmenſch , haar historie. 21. 22

L.

LAutrens , Cosmo zoon , gehuwt aan de Orſinen. 3. Cosmo gelijk in deught. 3. Geleerd , en beminner der geleerden , en kunſten. 3. Zijn ſchrander óórdeel , en ſtijsheidt in 't regeeren. 3. Zoekt de Pazzis laagh te houden. 3. Effen aan de keel gequetſt , wordt in de Sacriſty gebergh. 4. Wordt in zijn huis gebracht. 5. Zijn brief aan de heerſchappy van Florenſe. 6. Hy komt tót Napels , en wordt om zijn vrymoedigh antwóórdt en weereldtwijsheit van Ferdinand met eere t'huis gezonden. 7. Verwerft voor Pieter , zijnen zoon , Alfonſina ; voor Iohan het Kardinaalſchap. 7. Wordt in kóóphandel geſnooten. 8. Van 't ſerecijn gequelt. 8. Zijn vermaartheit , en ontzagh. 8. Zijn dóódt , en naadruk , en voorteeken van zijn dóódt. 8. Zijn gebanne zóonen poogen meermaals vergeefs in Florenſe te geraaken. 9
Lanrens , uit Mediceeſchen Stamme , en neef van Sonderin , ontwerpt een' móórdt teegens Hartógh Alexander. 17. Wat óóorzaak geacht wordt hem hier toe aan te porren , en zijn liſten. 17. 18. Docht het te Napels te klaaren , dóch ſchorſte her omrede. H h

B L A D T W Y Z E R.

bede. 18. Hy smijt het jak van malien, daar de Hartógh steekvry door was, in eenen put. 18. Dicht en stelt een treurspel toe. 18. Begint zijn voorneemen in 't werk te stellen. 18. Brengt den Hartógh in zijn kamer te bedde. 18. Neemt Scoronconcolo te hulp, die het eerst weigert, en daar naa beïemt. 19. Doorsteekt den Hartógh. 19. Roept Scoronconcolo te hulpe, en smijt den Vórf den strót af. 19. Leidt toe op noch andere móórdeden, maar wordt van Scoronconcolo afgemaant. 19. 20. Spreekt eenigen van de treflijksten aan, en vlucht naar Veneedje, en Constantinoepele, keert weder te Veneedje, en wordt met zijnen óóm vermóórdt. 20
 Laurens Soderin ter venster uitgehangen. 14
 Laurens, Pieters zoon, wordt hóóft der Florentijnsche regeeringe. 10. Zijn aart wordt beschreeven. 10. Waarom Leo den Hertógh uit Urbin joegh, en Laurens daar in zette. 10. Die aan een Fransche dóchter trómw. 10. Zijn dóódt, en óórzaak van dien. 10
 Leo, de tiende. Zoekt Iohan, Laurens zoon. 10
 Luidewijk Orsin brengt Vincent Vitelli om, en vlnghit uit Roome. 31. Wordt te Padoa in zijn huis bestormt, en gevangen. 31. Zijn uiterste wil, en einde. 31
 Luiters opkomt. 10. 11

M.

Maria de Medicis tróuwet Henrik de vierde, naamaals de Grootte genoemt. 32. Haar gemaal vermóórdt, zy in 't rijk aangevochten, en vliedende in balling'schap voor haaren zóón Luidewijk, zwerft in Nederlandt en op de Noortzee naar Engelaudt. 32. Haar kinders. 32
 Michiel Lande, een wolkemmer, tót hóóft van Florense opgeworpen. 1. 2

N.

Niklaas Capponis schandelijk bewroeght. 15

P.

Panwels Iotdaan, verdacht van móórdt, aan François Perettis begaan. 30. Wijkt uit Florense, toen Perettis neef Paus wierdt, en sterft te Salone onder her aderlaten. 31
 Philibert, Prince van Oranje, beleggt Flotenfe, 14. Bemaghticht de stad. 14
 Philips Strozis gevangen, verdoet zich zelve. 22. Zijn aart en óoghmerk. 22
 Pieter, Cosmos zóón, komt in 't bewint. 3. Deerlijk van 't fterecijn gequekt. 3. Sterft, en laat twee zóóns naa, Laurens en Iuliaan. 3
 Pieter, Laurens zoon, tróuwet Alfonsine. 8. Komt aan de regeeringe. 8. Zijn reukeloosheid, en de korthed van zijn gebied. 8. Wil Kaarel den achtsten stuiten, het welk mislukt, hem in den haat brengt, waar over hy gebannen en vervolgt wordt. 8. Hy vlucht naar Bolonje, daar hem zijn vuidigheid verweeten wordt. 8. Verdrinkt in eenen stróóm. 9
 Pieter Soderin, Standerdrigh, een man zonder weederga, afgezet, en wordt balling. 9
 Pieter Pauwels en Niklaas Valoris om verraat d'een gedóódt, d'ander gebannen. 10
 Pius de vierde sterft. 27. Zijn gebteeken uitgebeelt. 27. 28
 Pius de vijfde begunsticht François en Cosino. 28. Begenadicht Cosino met króón en tijtel van Gróóthartógh van Toscanen. 28

Pieter, een kaffier, met Bianca Capellis op de been. 28. Hy staat den Prince François het gebruik van Bianca toe. 28. Geraakt in gunst by den Prinse. 29. Vrijdt een eedele weduwe. 29. Wordt beklaght van haare broeders. 29. Vergeefs gewaarschouwt van François. 29. By avondt afgemaakt, en de weduwe daar naa. 29

R.

Rafaël Hieronimus laar Dante van Castiljon in een monixkap vervoeren, en wordt zelf in den kerker geslooten, en gedóódt. 16
 Rigogolo, een monnik, in de kap onthalt. 14
 Rinato Pazzis gevangen. 5. Werdt gerecht. 5
 Roome ingenoomen en geplondert door de Colonezen en Hugo de Moncada. 12. Anderwerf door Bourbon. 12. 13. Ellendige staat van Roome. 13. Engelenburgh in 's Kaizars gewelt. 13

S.

Silvester van de Medicis komt tót groot gezagh, en wordt Standerdrigh van den Staat en Ridder, en met inkoomen begifticht. 1. 2
 Sixtus de vierde met Ferdinand van Arragon, Koning van Napels, wil de Florentijnen beóórlógen, en bantze. 6
 Sixtus de vijfde, eerst Felix, een armen huismans zoon, wordt Paus. 30. 31

T.

Thomas Soderin en Alfonso Strozis gebannen. 16
 Thomas van de Strozis en Silvester van de Medicis krijgen het heele bewindt tót Florense. 1. 2
 Treuripeelen gedicht, om welke óórzaak. 1

V.

Very van de Medicis koos rust voor heerschappye. 2
 Virginia, Iordans weeduwe, te Padoa vermóórdt door Luidewijk Orsin trauwanten. 31. Haar broeder Marcello van den Paus gestraft. 31. 32
 Vloekverwantschap van de Pazzis teegens Laurens, en Iuliaan. 4. Het banket tót den móórdt bestemt. 4. Daar naa de hóóftkeek. 4. Iuliaan doorstecken. 4. Laurens berghet. 4
 Vloekverwantschap van Babilst Frescobaldo en Baladinotto van Pistoia teegens hem mislukt. 8
 Vloekverwantschap van Angustijn Capponis en Pieter Pauwels Boçcolis teegens Iuliaan, Laurens derde zoon, mislukt. 9. 10
 Vloekverwantschap teegens Cosino, Alexanders naazaar, mislukt. 23. Het verraadt wordt ontdekt, en de verraaders gestraft. 23

W.

Willem Pazzis gebannen. 6

Z.

Zanobio Bartholini wordt verbeeden. 15
 Zanobio, een schoon en geestigh jongeling, bemint van Helionore, gemaal van Pieter de Medicis. 34. Wordt by avondt besprongen, leidt zijnen vyandt needer, en wordt op Elba gebannen. 34. De kamenier gepijnicht, ontdekt deeze vryaadje. 34. 35
 Hy wordt te Florense verdaghvaart. 35. en daar naa geworgh. 35.

E I N D T.

P. C. HOOFTS

B R I E V E N.

I

P. C. H O O F T S
B R I E V E N.

I.

Aan . . . .

Mijn Heere ende Neve,

Einigh daagen naa dat wy onzen laatsten aan U E. met eenen openen ingeslooten aan N. Badouere tot Paris hadden afgevaardight, is ons den uwen van den 20^{en} van Sprokelmaandt ter handt gekomen. Waar in U E. den staat van dat rijk, de doorluchtige staatelijkheid, pracht en weelde van dat hof, als op een stellagie levendigh vertoont. Alleenlijk verlangt my te weeten, of zoo grooten gevaart van mommeryen binnens zaals wordt te weegh gebraght, of onder den hemel: en hoe hooge d'onkosten daar van wel worden geschat, alzo wy wel gissinge van haar overmaatigheid, maar niet van haar bestek kunnen maaken. Voorts, dewijl U E. nieusgierigh is om te verstaan, welk mijn gezicht zy in den Nederlandtschen vredehandel, ende alhier doch gemeen geworden is van den uitkoomst te propheteeren, zal ik 'er dit luttel papier aan vermallen, (denkende,

*Stulta est clementia, cum tot ubique
Vatibus occurras, peritura parcere charta.)*

uit ontzich van U E^s. lust ongekoelt te laten. Doch met deze voorreden, dat U E. de schemerigheid mijner oogen in zaaken van staate, en de duistere letter van de boeken der Prinsen, daar de meesters vaak in verbijsteren, wil indaghtigh zijn. Eer ik dan mijn gevoelen ontdekke, zal ik, de redenen, daar het zelve op steunt, te voortschijn brengende, de zaake wat hooger ophaalen. Dat d'Indiaansche rijkdoomen haaren wegh wel wijs waaren, zonder lang te suffen in de schatkamer des Konings, die toen noch van Vrankrijk noch van Italië gemoeit werde, was wel te zien al in 't eerste ontvonken onzer beroerten: welker dus lichte brandt meest ontstaen is uit de mishandeling; de mishandeling uit de bedorvenheit van de krijgstucht; de bedorvenheit uit de quaade betaalinge; ende deze uit de zwakheit in den gelde. Het zy dan dat Philips de tweede de koffers hol gevonden heeft, ende zijne rijken, door oorlogen op oorlogen van zijnen vader Kaizar Karel, uitgeput; of dat hem de grenzen van zoo veel verdeelde staaten, bynaa met cindelooze kosten te verzekeren, naamhaftiger als machtiger maakten; of dat, met de heimelijke verstanden, hem hebben gesnooten zijne jaargeldenaars in meest alle deelen van Christenheit, die, wel wetende dat haar voordeel meest aan den uitstel haarder beloften hangt, hem met ydele hoope betaalt hebben zijne hoofdsommen, waar van hy zich geweldigen woeker hadde ingebeelt; of dat, nevens de Hooffsche wisselen, zijne Spanjaarden (die hy doch alles heeft moeten toegeeven) om met groote verachteringe van de gemeene zaake haar zelve boven maate te vorderen, zijne penningen onder de handt besnoeiende, hem den moordtsteek

gedaan hebben; of dat hem de oorlogen, eerst in Vrankrijk, laaft tegens Vrankrijk en ons, mitsgaders de ondergank van zijn vreesfelijke vloote tegens ons en Engelandt, met al het bovengemelde t'zaamen, ter neder hebben gevelt, en gedrongen om zoo flordige vrede met Vrankrijk aan te gaan. Immers is die rekeninge licht te maaken, dat de zenuwe zijnes geldts, sedert den aanvank onzer oorlogen merkelyken is aangeslapt. Al en bewezen 't maar de muiteryen, die, tusschen dartigh ende veertigh, by middel van betaalinge, onder zijn krijgsvolk geweest zijn: de bloeijenste steden, aan haar eige zijde jammerliken geplondert: en zeldzaame gelegenheden tot overvallinge dezer landen, en vestinge haarer heerschappye in de zelve, verzuimt. Met deze wapenen heeft Godt de vereenighde Landen beschut, ende met de nyverheidt der goeder ingezetenen. Ende alhoewel zoo veel Stedehouders des Koningks meest alle in den beginne van 't geluk begunsticht waaren, zoo hebben zy haar doch te vergeefs onderwonden den krijg uit te voeren, en met maateloze onkosten weinigh verrecht. Zelfs den Marquis Spinola komen zijn vernaamtheit ende overwinningen op gruwzaam geldt te staan, hebbende wel veertien millioenen in de twee laatste jaaren gespilt. Men magh dan denken of ons veertighjaarigh oorlogh wat geholpen heeft, om den overleden ende tegenwoordigen Koning haar daagen te doen maaken, tot zoo grooten naadeel van haaren geloove ende ontsichlykheit. Voeght hier by, dat de zilvere munte meest over geheel Spanje in koper is verandert: die men vryelyk voor geen teekenen van welgespekte borze neemen kan. Daarom is mijn gevoelen, dat,

Fracti bello fatisque repulsi

Ductores regis tot jam labentibus annis,

de Aartshartogen, de Marquis Spinola ende de Hartogh van Lerma den Koning lichtlyk hebben vroedt gemaakt, dat hier te lande zijne zaaken om ruste uitzagen. Op de welke my blykt uit verscheide schriften van J. Lipsius, dat het ooge aan geene zijde, al voor eenige jaaren, was vallende. Maar boven de gemeene zaake van Spanje, houdt men dat de gemelde Prinsen noch van besondere bedenkingen beweeght worden. Den Aartshartogen leidt weinigh aan haar staat in gevaar te stellen, op hoope van winninge, buiten hoope van kinderen zijnde. De Marquis ziet zijn achterstalligheit niet met krijgen te verhaalen, ende zoekt 'er misschien met zoeten monde uit te scheiden. De Hartogh van Lerma, die 's Konings kompas is, heeft anxt dat het blanke zwaardt in Spinolaas handt, zijn ongewapendt aanzien het ooge moght uitsteeken; ducht ook misschien om geldtleeninge gevergh't te worden, of hoopt op ruimer mildtheit des Koningks indien zijn zaaken wat ruimer adem scheppen. Daar beneven heeft de Koning om zijn ooren de klaagende gemeente van Spanje, onverduldigh over de schaden ter zee van de vrybuiters geleden. die alle te zaamen over een stemmen:

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Maar alzoo de verlede looze voorlaagen den wegh tot handelen hadden opgedolven, overmits het mistrouwen, heeft men ons, met aanzienlijke beloften van alle gevoeghlykheit, tot gehoor moeten troonen. Ende 't is zoo verre gebraght, dat den Marquis veroorloft is met zijn gezelschap, tot den vreedehandel gelast, in den Haage te komen. Groot is het aanzien van dien dagh geweest, op den welken de twee opzichtigste Veldtheeren onzes tijds, deze van volwassene, die van schielijktogegenomene eere, korts te vooren strenge vyanden, onder de oogen van een over-

overvloedige menigte van alle geflachten, ſtaaten en ouderdoomen, elkander in 't gemoet getoogen, met eerbiedinge ontfangen hebben. Sedert is 'er, tot nu toe, over 't jaar verſleeten met verſcheide vonden van uitſtellingen. Niet dat ik houde by den vyandt onbeflooten geweest te zijn om tot verdragh te komen; maar dat hy den vryen aangang in 't midden van onzen ſtaat, hem terwile by yder open ſtaande, heeft willen waarneemen; en wachten op het geluk van eenige ontleding der landen, die de vrede niet alle even driftigh zoeken. Dan, de uiterſte leden, daar de meeſte arbeit op aan komt, hebben 't ſprookjen van den ouden Menenius Agrippa behartight, wel verzinnende dat zy zelve geen uitteeringe ontgaan konden, indien haar luiheid den buik van zijn voedsel verſteeken liet. Men deede haar vertrekken uit den Haage, alwaar korts naa haar afscheidt in een ſchuiſlaade, onder Richardots tafel, gevonden is de inhoudt van haar laſt in François geſchreeven. Twee ſtukken daar uit (van den Prefident Janin te domeſtiqueren, ende van 't punt van de ſouverainiteit te clauſuleren, in voegen, dat de Heeren Staaten niet gewaar werden moghten, dat men retracteren wilde het geene alreede was toegeſtaan) onder de gemeente verſtrooit, hebben haare hoogh opgegeeven' oprechtigheit grootelijx beſchaamt. Haar hoopen op ſcheuringe, verdweenen zijnde, is 't ſleepen van de zaake hun lijkewel de moeite waardt geweest, op hoope van ons met het korte beſtandt zoo te verlekken, dat wy het lange, eer op naadeelige voorwaarden ingaan, als ontbeeren zouden. Miſt hen deze hoop ook, zoo zie ik het, om de gemelde redenen, nochtans daar voor aan (hoe koſtelijk zy haar ook houden) dat zy niet ſchielijk weder zullen in oorlogh treden, maar entlijk op een veeljaarigh beſtandt over een komen met den Heeren Staaten, zoo verre die haar tot kort beſcheidt willen paſſen. Met ſammelen, en ſcharp dingen kunnen zy niet verbeuren, hoewel 't hun lichter ſtaat yets voor den tijdt van een beſtandt over te geeven, als voor de eeuwigheit van een vrede. In gevalle dat het getroffen wordt, zullen zy haar hier meê trooſten; dat zy middelertijdt haar ſchulden wat redden, onze inkomen verſlappen mogen, eerſt door ontlaſtinge der geener die uit noodt klaagen, dan door dien elk zijn noodt al even hoogh zal voordraagen, en voorts door ooghlukinge tegens de geenen, die andren d'ontlaſtinge vergunnende, zelfs beſtaft gebleven zijn: ons miſtrouwen uit 'er tijdt raaken, ſlofheit aangroeijen; ſtarken onverzien in weerloosheit vervallen: ons ontoefſende ſoldaaten haare forsheit kneuzen, en verſuffen door 't gemak:

Otium reges prius & beatas

Perdidit urbes.

daar zy altijd raadt weeten om eige krijgshlieden, tegens den Turk of elders beoorlooght: de landen, voor al op de grenzen, grootelijx op den ſmaak van de ruſte verſlingeren: zylieden, onder de handt, midden in 't landt, de Paapſche gezintheit toezoetelen, de ouden ſtijven, nieuwen winnen, jongen aanfokken; heimelijke verſtanden aanheven, de baſſenſte wachters met bekoorlijke beloften in ſlaap ſuyen, en alles, wat beſmettelijk is, met giften vergiften: onze neeringe glippen, de benaauthheit haaperinge maaken; of in voorspoet den welvaarenſten deele 't geluk in 't hoofd loopen, zulks dat het door dartelheit, *Fortunâque dulci ebria,* d'afgunſte van d'ander verdiene; of d'een d'ander in zijn vaarwater wizen, en daar onſliffelijke twiſt uit rijzen: ende henlieden door deze middelen de poorte geopent worden, om ons, elders op giffende, by den hals te grijpen; of de verſchillende leden, luy tot den gemeenen oorlog, moede van 't onderling krakkeelen, *civilibus discordiis feſſa,* eerſt onder een bepaalde

paalde gehoorzaamheit t'ontfangen, thans met dwingelandts juk t'overweldigen. Godt keere het. De Heeren Staaten (dunkt my) worden tot het bestandt geboogen, zoo door de middelaars, gezanten van Vrankrijk ende Engelandt, als door kennisse van des oorloghs wonderlijke onzekerheit naa 't gevoelen zelve van den grootsten hopman die ooit was, of wezen zal. *Multum cum in omnibus rebus, tum in re militari fortuna potest.* Staat ook te verhoopen, dat wy onze achterlijkheit in den gelde wat zullen verhaalen, alzo de gemeente geen onbenoegen behoort te krijgen aan de gewoonlyke schattingen, om wat voorraats te verzorgen tegens den uitgangk van 't bestandt; daar zy onverduldiger geeven zoude, indienze haar op een eeuwige vrede moght verlaaten: dat des vyandts voorneemste havenen geslooten blijvende, zijne neeringe onder blijven, de onze, door de veiligheit des zeevaarts, dapper opgaan zal: dat d'ingezetenen van des vyands, ende van andre landen, door onzen geduurigen voorspoedt, ende onbedwonge vryheit, voor minst en meesten, herwaarts gelokt, onze gemeente grootelijx zullen vermenighvuldigen, welvaart vermeerderen, ende 's landts inkomen stijven: dat de onkosten den vyandt, behoevende zich binnen en buiten te verzekeren, (zwakt hy niet aan) ten minsten krachteloos houden zullen; en viellicht dat hem moeite berokkent wierdt van de Staaten der verheerder Landen; dewelke, wie weet of niet dus lang op den uitkoomst gewacht hebben, om, naa dat het ons vergink, te dwingen of te uiteren haar misnoegen van nergens gekent te worden? dat den vyandt zijne landen ook tot de ruste verwent hebbende, om niet al te verbitteren, met meerder ommezien tot den oorlog keeren zal: en of hem onze oneenigheit daar moedt toe gave, de gemeene vreeze ons wel in tijds vereenigen tegens den gebeeten vyandt: want beter zoude een Prins, die wy geen argh opdachten, met onze haaperingen zijn voordeel doen; voorneemelijk ook dat zich de Spanjaardt, elders geterght zijnde, min verbreeken zal van handtgemeen te worden; daar hem de last dezer oorlogen geleert heeft met gedwonge lijdzaamheit veel over 't hooft zien, waar af hy dan wel zoeken moght zijnen moedt te koelen: Ende, gelijk de quaade zuchten naa de krankste plaatse des lichaams gewoon zijn haaren schoot te neemen, zoo moght het wel dat ons zeer wat aan 't heelen raakende, zich ontsfeltheit openbaarde aan eenigh ander lidt van Europe, waar door de schadelijke vloedten van ons wierden afgewendt, ende wy al heel genazen. Godt geeve, dat haar hoope bedrieghlijk, ende d'onze zeker zy. Daar naa zullen 't de Heeren Staaten al veel kunnen schikken; de welke, zoo 't bestandt voortgaat, dat (naa ik verneemen kan) voor tien of twaalf jaeren zoude zijn, ik achte, dat voor haar eerste zorge zullen behartigen de eenigheit van den staat; De landen, zonderling de maghtighste en mistrouwenste, t'zaamenvlechten door krachtige verbonden, hooghlijk te beëedigen, dikwijls en aanzienlijk te vernieuwen, en met vriendelijke waarschappen in de gemoeden te verzegelen; De steden bewilligen tot beloften van haar verschillen te blijven aan de hooge Overigheit, of aan 't goetvinden van den meesten hoop, ende d'overtredende, gemeender handt, zwaarlijk te straffen; ende alle de aaneenklevende leden door verklaringe van onderlinge noodt, en nut, zoo diep elkanderen inlijven, dat de naaden van 't zaamengegroeide lichaam met 'er tijdt verduisteren: Daar naa, den oorlog geensins uit den zinne zetten in de ruste; d'oeffeninge van 't krijghsvolk nergens laten stil staan; de vestingen van belange, stark, gemant, gewapent, en verzien houden; schrikkelijk straffende de eersten, die, daar toe gelast, haar plicht verzuimen of te buiten gaan: binnen 's landts tot

voordeel, tegens hinder, alle toevallen gaauw bewaaken; ontdekkers van's vyandts listen en lagen, en d'aanbrengers van de geenen die het door geldt of gunste met hem verstaan, in rijkdoom en eere verheffen: De betrapte naa gelegenheit yffeljik, voor al schandelijk, straffen: in de gezintheit tegens de Paapfchen aanarbeiden, met de zelve middelen daar zy't meê zoeken; uitgenomen de strengheit, die ons in de wege zoude zijn, haaren yver verhitten, ende de andre gezintheiden van onzer hulpe afschrikken: de inkomen gaande houden, de tollin in krachte; 't welk draghlijker wezen zal, zoo men met bequaame wetten den overdaadt te schande maakt, zonderling in de dingen die wy van buiten krijgen, *quis pecunia nostra ad externas vel hostiles gentes transferuntur*. Eenige deelen zijn noch niet verwent tot wanhoope toe van beetren door de wetten; ende de bedorvenste moghten te recht raaken, door den goeden voorgang van zijn' Excellentie, die zoo bescheidenlijk d'aanzienelijke staateljkheit zijnes hofs met zuinigheit weet te mengen: indien de zelve haar zomwijlen verzoekende, met zijn geschikte heerlijkheit haar slordige onmaatigheid al stilzwijgend beschaamde: *Obsequium in principem, & emulandi amor validior quam poena ex legibus & metus*. Dusdanige bekeeringe des volx zoude niet alleen groote ruimte in de besondere huishoudingen, ende draghlijkheit in 't vervallen der schattingen, maar noch al de wereldt in 't geloove brengen, dat d'ingezetenen dezer landen met de zelve deftigheit, daar zy zoo langduurigen zwaaren oorlogh mede hebben uitgestaan, ook zonder verwilderling ende reukelooze opgeblaazenheit, het bestandt (ende vrede, ofze volghde) zullen draagen; den raadt ende krachten, die haar dus wel gelukken, Gode toeschrijvende, die merkelyk op haar zijde is.

Ipse pater nobis animos viresque secundas

Sufficit:

Ende dat hun moedt door voorspoedt niet meer rijzen zal, alsze door tegenspoedt gezonken is; maar zy zedelijk genieten het geene dat met zoo veel arbeids, zoo veel gevaars, zoo veel bloedts gewonnen is en zorghvuldelyk bewaaren.

— — — *Amat victoria curas.*

Waar door niet alleen verre en heindgelegene volken trachten zouden naar onze vrientfchap en verbondt; maar ook herwaarts met 'er woone getrokken worden een groot getal van menschen, die de verzektheit ende voorspoedt der landen te gemoet zouden zien, en yverigh helpen inhaalen. Hierom is Godt wel hartelyk te bidden, doch niet min om behoorlyke lijdzaamheit, indien onze besondere wensch strijdt tegens 't algemeene beste dat hy volkomelyk gaade slaat. Met welk vertrouwen ons troostende, wy op voorspoedt hoopen, ende ons op tegenspoedt wapenen moogen, aldus:

Vernuft des wereldts, die te weegh brengt wat 'er schiedt,

Dewyl 't al gaat zoo 't hoort, laat ons verdrieten niet.

Dat onze gemeenzaamheit ende UE^s. verzoek ontschuldigen de vermetelheit van mijn penne, die zoo onbedreeven zich dus verre t'zee gegeeven heeft. Waar aan ik luttel twijfel slaa, ende Godt biddende haar, ende my in haare jonste te bewaaren, biede my zelve hartelijken uit ten dienste, kusse ootmoedelyk uwe handen, ende blijve

UE^s.

Aan D A N I E L H E I N S.

Mijn Heere,

IK ben geen schrijver: al heb ik zomtijds ict om de geneuchte gedicht, dat tot mijn bekommring onder de gemeente geraakt is. Ik ken mijn onvolmaaktheit zoo wel, dat ik haar noch by vroomen jonst, noch by spotters veiligheit kan verzeekeren. Doch van onberispte schriften zal misfchien U E^s. treffelijk Treurspel 't eerste wezen. 'T is troostelijk voor de zwakken, dat zelfs de lof der dapperen niet zuiver is. Jaa ik twijfel of den aldervolmaaktsten, door zijn schriften, oit van billijke Rechters zoo veel eere bejegende, als wederwaardigheits van de nijdt en d'onwettentheit, die zoo geweldigen aanhang hebben. Over al dit, kortst met herlezen van U E^s. Prins van Oranje, eenigh vermaan van anderen druk gewaar geworden, kan ik my niet houden van daar 't mijne toe te zeggen. Vindt U E. geraaden my onder zijne loovers openbaare plaats te geven, ik zal goedt zijn om d'anderen te doen uitsteeken. Haast, dat de goede wil, voor 't werk genomen, my den toegang van U E^s. vriendschap opene; dat ik over lange gewenscht hebbe; waar my 't geluk niet in de wege geweest. Maar heb ik jonste by U E. zoo verklaart my de gebreeken van mijn gedicht, of wijst my de fraaijgheden aan; om 't kortste werk. Wie weet of ik wat leeren moghte? ik hoop wat tijds te hebben. Maar bidde om Latijnsch antwoordt, dat ik beter meen te verstaan als Duitfch weet te schrijven; indien ik waardt ben iet te verwerven van de waarde handt, dewelke ik eerbiedelijk kuffe, my gebiedende van harten aan U E. dien Godt genaadelijk bezorge.

U E^s.In Amsterdam, den xix van
Grasmaandt M D C X.*toegedaane dienstwillige*
P. C. H O O F T S.Aan D^r. J A N T E N G R O O T E N H U I S.*Eerentfeste, hooghgeleerde, voorzienige zeer bescheidene Heere,*

* Deze was weleer een treffelijk oeffen-school der Hollandtsche taal en poëzy, en waaren in den jaare 1581 de voornaamste der stads, etlijke Burgermeesters, Raaden en Schepens leden van deze kamer.

Onderricht zijnde van de goede genegenheit uwer E. om de verflaauwende oeffeningh der poësije te helpen verquikken, ende haar kamere * in Amsterdam eenen steun te strekken: daar benevens verzocht werdende om ook 't mijne daar toe te doen. Zoo koom ik uwer E. bedanken van den yver tot noch bewezen, en bidden om den zelve, mitsgaders handt aan te houden, dat de herschikking, by d'eerlijksten van dat gezelschap aangeheven, ter eeren ende wenschelijken einde gedijen moge. Waar aan ik luttel twijffels flaa, indien 't U E. gelieft daar naar te beleiden, dat de onnutten en ongebondenen, die alleene tegens de geregeldtheit schoorvoeten, uit naame der Heeren Magistraaten belast werde, op boete van geweldt, haar der kamere te onthouden, ter tijdt toe zelfs overheden hen ander wete doen. Zonder dit kan ik der stede en den armen niet beters als 't verlies van dit cieraadt en genot toeleggen. Maar zoo den broederschap de jonste geworden magh, zy zal met alle behoorlijkheit t'allen stonden werden erkent, en U E. naam den Hollandtschen Muzen

Si qua est ea gloria

eeuwelijk in 't hart leggen. Met welken toeverlaat,

Eerentfeste, hooghgeleerde, voorzienige, zeer bescheidene Heere,

Ik nevens eer- en dienst-biedenis U E. den Almogenden in schut en scherm bevelen zal.

U E.

1611.

dienstwillige

P. C. HÓÓFT.

4.

Aan den Buurmeeſteren, Schouten en Regeerderen
van de dorpen van Goeylandt.

Eerzaame, vroomme, zeer voorzienige, welgunſtige goede vrienden,

MEt goeder opmerkinge heb ik overlezen de certificatien en ſchriftuuren, my van U L. overgezonden, nopende de queſtie van de Veenen tuſſchen U L. buurluiden, en eenige ingezetenen van 't Sticht van Utrecht, waar uit ik wel verſtaa, dat by de zelve U L. buurluiden den Stichtſchen voornoemt dikwils veranderinge is gedaan; doch geenſins met welk recht. Maar ter contrarie ben ik ſuffſantelijk geïnformeert van 't ongelijk dat U L. buurluiden hebben in dezen, niet alleen door bekenteniſſe van Burgermeeſteren der ſtede Naarden, de welke in voorlede tijden met U L. voorouders gezaamentlijk om deze zaake geprocedeert en gefuccombeert hebbende, haar ſedert beter als de uwe aan de gerechtigheit hebben laaten genoeg; maar voornemelijk, door dien my geëxhibeert is acte van proviſie van den Hove, inhoudende verbodt aan U L. voorzeide buurluiden van eenigen turf te ſteeken, heiden, of plaggen aan de ooftzijde van de greppel, by de welke de Ooft- en Ridderſche veenen afgeſcheiden zijn van den lande van Goeylandt, ende ſpecialijk van de veenen des convents van Audwijk, op peine van vijftigh Carolus guldens voor de eerſte reize, van geeffelinge en banniſſement voor de tweede reize, en van de galge voor de derde reize dat yemant daar op zal werden bevonden. Welverſtaande dat de Stichtſche niet mogen graven aan de weſtzijde op gelijke peinen. Alle 't welke by tijde van den Heere Prince van Oranje hooghloſlijker memorie, door laſt van zijne Princelijke Excellentie, als Stadthouder Generaal, en van den Preſident, en Raaden over Hollandt, Zeelandt, en Weſtvrieslandt, in alle de dorpen van Goeylandt, ſolemnelijken is gepubliceert. Waar by, mitsgaders by d'inſtructie van den Hove, ik my zulks bevinde opgeleit te wezen, en naa rechte te behooren, dat ik in 't voorzeide ongelijk van turf graven, op oneigene grondt, egeene ooghluikinge doen kan, zonder op my te laaden d'ongenaade van de hooge Overigheit, met quetſing van mijn eigene eere en vroomigheit. Diene derhalven dezen, om U L. en door U L. de gemeene buurluiden voor 't laaſte te waarchouwen, dat zy haar in aller maniere, van de voorzeide dieveryen zullen hebben te wachten, op peine als boven; ende om de Schouten van de dorpen te laſten en te ordonneeren, dat elk van haar zijn werk maake, van goetd regard te neemen wat hierinne zal misbruikt worden, en my getrouw rapport daar af te doen, gelijk ik henlieden uitdrukkelijken laſte by dezen, op privatie van haar luider officien, zonder aan te zien, wat by anderen hunne voorzaaten hierinne gediffimuleert zoude mogen wezen, alzoo niemandt met eens anders misdaadt de zijne kan ontfchuldigen. Waar ik

U L. in der gerechtigheid voorstaan of vorderen kan , ben daar toe bereid , dat kenne Godt Almachtigh , die U L.

Eerzaame, vroome, zeer voorzienige, welgunstige goede vrienden,
verleene gelukzaaligh te regeeren, en een goet genoeg.

U L.

Gefchreeven op den Huize
te Muiden , den 9 May ,
anno 1612.

ganschgunstige goede vriendt

P. C. H O O F T.

5.

Aan de Heeren Gecommitteerde Raaden van de Staaten van Hollandt en Westvrieslandt.

Edele mogende Heeren,

U Wer Ed. Mog. missive van den 16^{en} October is, overmits mijn reize naar den Haage, op den 19^{en} daaraan, my niet voor den 29^{en} door de pachters overgelevert: volgens dewelke ik terstont heb afgeveirdicht aan den Heere Maarschalk van der Eem Rijsenburgh, om den molenaar van Eemmenesse rechtelijk afgevordert te hebben, wat voor buurluiden van Laeren en Blaericom t'zijner molen geweest zijn, op den 4^{en} October, wanneer de pachters met haare assistenten des avonts zoo raauwelijk zijn gehandelt geworden, als uit de requeste, en bygaande stukken, is blijkende. Maar blijve tot noch toe onbeantwoordt: hoewel de voorsz. Heere Maarschalk zijnes devoirs niet is in gebreeke, zoo ik versta: dan schijnen de Gerechten van de plaats, den voorz. molenaar ongeirne te zullen condemneeren, om de personen te melden, die de neeringe van 't maalen uit Hollandt in Sticht brengen. Door geene der andre wegen, van my onderstaan, zoo voor als naa Uwer Ed. Mog. schrijven, en is my mogelijk geweest, de minste lucht te scheppen van de geene die 't geweld en insolentie tot Huifen mogen hebben aangerecht, ter plaatse, daar de pachter van 't zout des nachts by zijnen Collecteur ter herberge was: nochte eenige zekerheit op te doen, van 't geene ontrent Laeren met pernicieuser exempel bestaan is. Ende zouden U Ed. Mog. dit niet zeer vreemdt vinden, als haar ten vollen bekend waare de corruptie van meest de gemeente van Goeylandt, die om den anderen over allerley delicten, en boven al in deze materie, te verschoonen, onder dexel van trouwigheit, naaulix eenige perfidie oft meinedigheit ontzien. Jaa de Schouten zelve van de plaats zijn met alle dreigementen niet wijder gekregen, als om te zweeren dat zy ook uit het gerucht niet d'alderminste suspicie op yemandt van haare buurluiden weeten te leggen. Eintlijk nochtans heb ik zeecker notabel huisman door eenige hoop, en goede ciere, ook geen raad weetende om rechtelijk bewijs, *sub fide silentii*, als beducht voor zijn lijf, hier toe gebraght, dat hy my bekend heeft gemaakt eenige personen, die van 't gerucht onder de handt constantelijk beticht worden, den waagen, van welke de pachters beschaadicht zijn, gement en geconvoyeert te hebben, jaa zommige aldaar op merkelyke plaatsen des lichaams gewondt, en al heimelyk gecureert te wezen, by eenigh Chirurgijn van buiten. Meerder bescheidt, oft middel om goede informatien te beleggen, tot laste der suspecten, kan ik niet wel te gemoete zien: nocht ook veel dienst der gemeene zaake, met de zelve tot Naarden in hechtenisse ofte in recht te trekken: alwaar ik uit ondervinding geen rekening

ninge maaken kan, dat Schepenen haar tot simpel examen zouden condemnereen. Doch maak my sterk, wel t'ontdekken, wat van der zaake zy, indien U Ed. Mog. goet vinden my te lasten, om de suspekte, op deeze voorzeide openinge, aan te tasten, en afgezondert van den anderen, in den Haage te brengen, behoudens, gelijk ik wel reverentelijk verzoeke by deezen, mijn goedt rechts ende actie tegens de vervoerde over dit fait, als gevallen in dezen bedrijve. Waar uit (oft al schoon de gevangenen onschuldigh bevonden wierden) weenigh verzuims, (mijns oordeels) en wel groot ontzich moght volgen, tot dienst van den Lande. Zulks zal verwachten Uwer Ed. Mog. naarder ordre en bevel, de zelve hier mede,

Edele, mogende Heeren,

naar mijne ootmoedighste gebiedenissen, en wensch van gelukzaalige regeeringe, in schut en scherm des Alderhooghsten bevelende.

Uwer Ed. Mog.

Van den Huize te Muiden, den 9 November, Anno 1614.

onderdaansse dienaar

P. C. HÓÓFT.

6.

Aan de Heeren Gecommitteerde Raaden van de Staaten van Hollandt en Westvrieslandt.

Edele mogende Heeren,

ONlanks t'mijner kennisse gekomen zijnde, hoe dat door 't beroepen des Predikants van den dorpe Huifen in Goerlandt tot Bolswardt in Vrieslandt, die plaatse in mijn quartier was geraakt te vaceren, zoo heb ik op den 25^{en} laatstleden den Schout en Gerechten van de zelve aangefchreven, dat zy, in 't verkiezen van eenen nieuwen Dienaar des H. Euangelii, haar zouden nevens my hebben te reguleeren in conformité van 't tweede artikel der kerkelijke ordonnantie van den jaare 1591, my by U Ed. Mog. mislive van den 22^{en} December anno 1615 te dien einde gezonden, waar uit ik hen lieden extract overschikte. Ende is my ten zelve daage, uit naame van Schout en Buurmeesteren, geantwoordt, dat, overmits d'absentie van eenige der Gerechten, zy voor die tijdt geenen dagh op mijn verzoek hadden kunnen raamen, om in die befoigne te treden; maar 't zelve in tijdts te zullen naakomen, ende haare gemeente d'ordre van de Ed. Grootmog. Heeren Staaten niet te buiten gaan. Sedert, om zeekere mijne affairen, op gister den 27^{en} ontrent twee uuren hier t'Amsterdam gekomen zijnde, zoo hebben zich, ontrent een uure daar naa, by my vervoeght de Predicanten dezer stede Hallius en Plancius, nevens den geenen die tot noch toe tot Huifen voorschreven gestaan heeft: en getracht my te diverteeren van 't bovengemelde voorneemen met verscheide redenen, by henlieden geacht daar toe te dienen. Waar op ik hen tot antwoordt gaf, 't en waare my geensins te doen om iemandt tot den dienst des Woordts aldaar te vorderen, die d'eenvoudige huisluiden ontrusten moght met hooghloopende questien, de welke (naa 't gevoelen van wederzijden) zonder perijkel van de zaaligheid geignoreert, niet zonder perijkel van de zelve (overmits d'ongewisheit des menschelijken begrijs) gescruteert konden werden, maar om naar te komen d'ordre van mijne Heeren en Meesters. Ende gemerkt de verkie-

zinge te doen by vier Gecommitteerden van de regeeringe, nevens drie oft vier van 't Classe, tot meer autoriteit des zelfs was strekkende, als 't beroep voorheene gedaan by de dorpkkerke alleen; dat haar gelieven zoude te letten, of 't niet beter waare der hooge Overigheden gunst te demereren, met willige concessie van 't geene t'haaren eigenen aanzien diende, als dezelve zonder vorderen te irriteren. Dat ik my ook sterk maakte, de zaake wel zulks te beleiden, dat onder de Commissarissen geene vyanden van de Gereformeerde Religie ('t welk zy scheenen te apprehendeeren) zouden werden geauthorizeert. Doch wierdt eintlijk by Hallius verklaart, de consequentie zaage te ver, ende 't Classis zoude zich op die zaake niet naarder bedenken; wilden my daarom gebeden hebben, het by den ouden te laten: ende dat de kerke van Huifen met de beroeping, die beslooten doch noch niet geëffectueert was op den Predikant van Waverveen, forteerende onder 't zelve Classe, moght voortvaaren. Het welke ik expresselijk verbooden heb te doen, maar hen tot afscheit gegeven, ik wilde my op de zaake wel naarder bedenken, en mijn resolutie in tijds laten weeten. Nu is 't zoo, dat onder andere objectien geurgeert wordt de inhoudt van de twee resolutien, geteekent N°. 3. by de missive van den 22^{en} December 1615 voorzeit overgezonden, wezende relatief tot de kerkenordering van den jaare 1591, en luidende, dat de zelve zal werden gepractiseert in alle steden, heerlijkheden, en dorpen, daar 't goedt gevonden wordt. Zulks men daar uit sustineert, dat het den Hooftofficieren, Schouten, en Gerechten van de dorpen zoude vry staan, de zelve kerkenordre wijders niet te achtervolgen, als haar goede raadt gedraaght. Welke interpretatie, alzooy mijn persoon alleen schijnt te exposeeren aan d'odieusheit daar de verandering mede belast wordt: zoo is mijn reverent en onderdaanigh verzoek, U Ed. Mog. gelieven uit haar autoriteit my te prescriberen, zulks my in dezen zal staan te doen, of te laten; ten einde ik, behoudens 't schuldigh respect van Uwe Ed. Mog., indien de Gerechten van Huifen des gezint zijn, de zaake laate berusten, oft andersins hebbe, waarmede ik my solidelijk jegens de ingruerende opspraak en calunnien verzetten moge. Verwachtende hier op spoedigh antwoordt van Uwe Ed. Mog. zal de zelve hier mede, naar mijne ootmoedige gebiedenisse,

Edele mogende Heeren,

beveelen in schut en scherm des Alderhooghten, die haare regeeringe altijds meer en meer gelieve te zegenen.

U Ed. Mog.

onderdaanste dienaar

P. C. H O O F T.

Geschreeven in Amsterdam,
dezen 28 October, 1616.

7.

Aan H V G O D E G R O O T.

Mijn Heer,

An ding dat U Ed. mishaaghde, waande ik nooit wetends genoeg en te kunnen hebben; zulk als U Ed. dichten my doen neemen. Daarom als U Ed. de zelve berispt, zoo bericht zy mijn oordeel van zijn geringheit. Zulks dat ik dubbeld in U Ed. gehouden blijf, voor dat de dichten met lust my 't hart; en 't vonnis over de zelve met leer mijn harsenen vermaakt heeft. En dus strak aan U Ed. verbonden zijnde, hoe geraak ik los?

Niet.

Niettemin 't is geen kleene troost, daar d'een verknocht is aan den anderen, datze beide vast zijn. En de minst te wezen is 't minst niet als men 't geirne is. Der woorden *incomparabili Poëta*, in den gevel des boeks door U Ed. handt gestelt, was elk alleen genoegh om mijns gelijk te doen verschieten. Evenwel laat my voorstaan, (hoe weenigh ik weet van Grieks of Latijn) als ik mijn konst wilde toonen, ik naamze wel zoo uit te leggen en te verduitschen, dat 'er niet veel te veel aan gezeidt zoude zijn, en U E. gemoedt in dat getuigenisse onbezwaart: gelijk ik verftaa dat het gebleven is. Bactō zal dan 't rijk aanvaarden, *Auspice te*, op U Ed. woordt: ook, zoo veel als de voeghlijkheit zal willen lijden, op wijze en wetten naar voorschrift, verleent by U Ed.: wien voor de eere, my ook in dezen betoont, geen kleene dank toekomt: zulks mijn gemoedt verlegen is, om met werken schuldtkenning te doen van zoo treffelijken ontfang. Ende in dien staat zal 't U Ed. altijd vinden, wen haar gelieven zal te verzoeken, oft 'er iets in zy deugende t'haaren dienst. 'T welk och oft Godt gave! die

Mijn Heer,

U Ed. met al wat haar lief is, in gelukzaaligheid bewaare; en in haar goede gunste

U Ed^s.

Van den Huize te Muiden,
den 19 van Wijnmaandt
des jaars 1616.

gantschdienstwilligen dienaar

P. C. HÓÓFT.

8.

Aan den zelve.

Mijn Heer,

D Eze is om aan U Ed. te richten de geringheit daar nevens gaande, dien haar gelieve te aanvaarden met zoo goeden harte alsze gezonden wordt. Met eenen zal zeggen 't geen ik te Rotterdam niet bedacht, dat de klad van d'overgezette *Aulularia* al over lange in Engelandt is gezonden, daar ze blijft: zulks 't eenigh exemplaar in 't landt by U Ed. is. De welke daarom gebeden wordt, als hy dies zijn bekomste hebben zal, 't zelve my weder toe te schikken ten huize mijns vaders: op hope dat het noch eens moght dienen om eenige armen t'Amsterdam, oft hier, wat voordeels te doen, en te vervallen een deel van de kosten, noodigh om den Bactō uit te voeren. Want te dien einde zijn 'er bynaa negen daagen aan gespilt: in de welke het begonnen en voleindt is: als hebbende in geen zinlijke handen te vallen, maar alleenlijk voorby d'oogen des volx over een toonneel getrokken te worden. Ook had het te Rotterdam anders geen boodschap, als te koomen zien, oft U Ed. geeft, zich beginnende te herhebben uit de ziekte, gedient moghte wezen met eenige afleidinge van haare wichtige gepeinzen. Maar dewijl 't U Ed. geliefde wat te behouden: heb zijn geliefte willen gehoorzaamen, als een gebodt van hooger handt, gelijk ik altijd doen zal: en U Ed. met Me-joffrouw zijn huisvrouw, hier mede,

Mijn Heer,

nevens hartlijke groetenis ook van de mijne, in Godes hoede bevoolen laten; en in haar jonste

U Ed^s.

onderdaanste toegedaanste

P. C. HÓÓFT.

Muiden huize den 17 van
Louwmaandt, 1617.

Aan

Aan A. V.

Edele, erentfeste, hooghgeleerde, wijze, voorzienige Heere,

MY verlaatende op d'ouwe genegenheit uwer Ed. te mywaart, capabel om alle importuniteit te excuseeren, zal by dezen de vryheit nemen, van haare importante occupatien te interromperen met een nieuwe moeyelijkheid. In Goeylandt schijnt eertijds de jaght (uitgezeit van 's Graaven konijnen) weinigh geacht geweest te zijn, en overzulks zonder opzicht gebleven. Maar sedert het toeneemen der delicien hier te lande, ende dat haazen en patrijzen t'Amsterdam waar geworden zijn, hebben, zoo die van Naarden, als van de dorpen, het veldt zulks begoft te schrobben, dat 'er niets blijven moghte, en nootwendelijk eenige ordre vereischt was. Maar de huislieden, daar toe instantelijk verzocht en niet beweeght zijnde konnen werden, zoo hebben ik en die van Naarden in mijnen en haaren naame een keure op dat stuk gemaakt, en doen publiceeren in de dorpen: maar zy lieden haar daar tegenstellende, my en de stad doen roepen voor den Hove van Hollandt; en aldaar gesuccumbeert; doch geappelleert aan den Hoogen Raadt. Niettemin bedught in 't succes, hebben begoft middelen van accoort voor te wenden, en eintlijk my gepresenteert in te willigen, dat voortaan alle keuren en ordonnantien, de jaght aangaande, zullen werden gemaakt en gebrooken by meerderheit van drie stemmen, waar van ik de eerste, Naarden de tweede, en de gemeene dorpen de derde zouden hebben. Welke presentatie ik goet gevonden heb te accepteren, als niet strijdende tegens de forme in 't raamen van de gemaakte keure, daar mijne en des stadts stemme concurreerden, en de dorpen over geroepen waaren, geobserveert; zoo om des billijkheits wille, als om vordere verwijdering en alienatie tusschen stad en dorpen, mitsgaaders moeiten en kosten, te schuwen. Te meer, door dien my ter handt gekoomen is zeeker concept van accoort, by dien van Naarden ontworpen, en den huislieden voorgeleit, waar by zy wel groffelijk trachten alle gezach in deeze materie van 't jaagen, aan haar te trekken, en mijn stemme excludeerende, den oudsten Burgermeester haarder stede te qualificeeren met den naame van Houtvester. Is daar over mijn vruntlijk verzoek, U Ed. gelieve de goede handt aan te houden, zoo veel als doenlijk zy, dat de zaak voor U Ed. Colgie dienende, moge werden geaccommodeert naar 't verstandt van de voorschreeve presentatie, door de huislieden gedaan, en by my geaccepteert: ten einde alle vordere verbitteringe ten wederzijden, mitsgaders 't affront my door die van Naarden geprepareert, mooge werden verhoedt. 'T welk ik U Ed. vastlijk toevertrouwende, de zelve met alle de zijne Gode den Almaghtigen beveelen wil, en in haare gratie

U Ed^s.Van den huize te Muiden,
den 17 December 1618.*goedwillige dienaar ende Neeve*

P. C. H O O F T S.

Memorie voor de Buurmeesteren der Dorpen in Goeylandt.

WIen het toegekoomen hebbe, voor de troublen, ordre te stellen op de jaght in Goeylandt, is onzeker, wezende eenige van gevoelen, dat niemandt hebbe mogen jaagen; dan alleen de Baljuw, of die last van hem hadden.

En

En alhoewel die van Naarden by Privilegie zijn geauthoriseert, omme ten overstaan van den Officier keuren te maaken, zoo strekt zich dat nochtans niet wijder uit als over haare inwoonderen, en eenige weenige huizen buiten de muuren, die onder haar in alle civile zaaken te recht behooren; 't geen de dorpen niet doen. Gelijk ook niet blijken zal, dat oit iemandt van de dorpen, uit zaake van eenige keure; tot Naarden in recht zy betoogen, voor de questie, beroerende 't jaagen, ontstaan anno 1613, daar nu proces om is.

Maar in den zelven jaare 1613 hebben die van Naarden de dorpen verzocht, dat zy met haar luiden zouden willen verstaan, tot een ordonnantie op de legerhonden, en stilstandt van de jaght.

Doch de dorpen 't zelve voor dat pas niet goetvindende, zoo is op den 29^{en} Augusti, anno 1613 voorschreeven, een keure en ordonnantie dien aangaande gemaakt by den Baljuw van Goeylandt, mitsgaaders Burgermeesteren ende Regeerders van Naarden; en uit der zelve naame gepubliccert.

In den jaare 1614 zijn twee distincte keuren op 't stuk van de jaght gemaakt, d'eene van den 22^{en} Augusti, d'andre den 10^{en} December gedateert, beide by de Vroedschap van Naarden, niet alleen zonder de huislieden, maar ook zonder den Officier te kennen, directelijk tegens haar eigen privilegie, boven geroert.

In desen jegenwoordigen jaare 1618, hebben die van Naarden den dorpen aangeboden, het concept van accoort in dato den 15^{en} Septembris leestleeden. Uit welke diversiteiten, by haarluiden zelve gepleeght, genoegzaam blijkt, dat zy onvast gaan in haare pretentie, en onzeker is, aan wien het staat ordre op dit stuk te stellen.

Is dan dat recht der stede niet naader als den dorpen, welker jurisdictie in 't civil haar ongelijk wijder strekt over 't platte landt, dan die van de stadt doet, zulx den huislieden aan de forme en 't instellen van alle ordonnantien op 't point van de jaght, ook naa proportie, veel meer is geleegeen.

Ende zouden zy genoegzaam in volle servituit werden gebraght onder de stadt, indien ze deze autoriteit alleen bequaame: gemerkt zy haarluiden t'allen tijden zoude kunnen travailleren met keuren en ordonnantien, die ten aanzien van de verscheide natuure, ende gelegenheit der landen, haar zelve licht en den dorpen ondraaghelijk zouden vallen.

Behooren daaromme de huislieden hier in naar billijkheit te werden gekent, en in allen gevalle te mogen volstaan met haare presentatie den 17^{en} December deses jaars 1618 gedaan aan den Baljuw en Burgermeesteren van Naarden.

10.

Aan de Heeren van de Rekeninghe der Graafelijckheit van Hollandt.

Edele, mogende Heeren,

U Wer Ed. Mog. schrijvens in date den 11^{en} leestleden, met de copyen van register en missive, hier by te rug gaande, is den 14^{en} ontfangen by my, en met devoir naargekoomen. Zulks ik; uit communicatie met de Regenten der stede Naarden en dorpen van Goeylandt getrokken, gelijk ook ten deele by inspectie bevonden heb, dat de plaatze, daar

K k

't Goeyer-

't Goeyerbos voor de troublen stondt, is een hooghte gelegen ontrent een half uure gaans zuidelijk van Hilferfom, groot by giffinge aan den kant van 200 morgen biggelsteenigh en grofzandigh landts, niet draagende dan zekere heide, dienstigh tot weide van schaapen en strojinge onder beesten, om, vermengelt met misse, den schraalhede haarder bouwlanden te baate gebraght te werden: de welke geschaapen zouden zijn mede tot heide te werden by mangel van de heide en plaggen, die zy van deeze ende andere quartieren in den zelven lande met grooten arbeit verzaamelen, als d'eenige materie, bequaam tot zulks aldaar te bekoomen. Ende zeggen zy lieden te zijn in vredige possessie, *vel quasi* van zulks te mogen doen, hoewel de grondt den Graaflijkheede toekomt, producerende tot fundament haarder pretentien een vonnis 's Hof's van Mechelen in date den 19^{en} November anno 1574, waar van 't dictum geextraheert hier by gaat: dat zy ook van oudsher betaalen zekere lasten onder den naame van bostienden, ende hun lieden, ten tijde 't bos in wezen was, competeerde elk respectivelijk te zijner beurte den houw daar in t'haaren proffijte; 't welk by de voorschreeve uitroeyinge, en 't enkel restieren van heide, grootelijks is vermindert. Ik heb niet gelaaften haar te sonderen (alzo 't een favorable zaak is, wildernis tot culture te brengen) oft zy zouden kunnen verstaan tot afftandt van 't bos, mits ontlast werdende van de voorschreeve tienden: maar word daar op bejegend: hoe dat Goeilandt jegenwoordelijk veel meer is gepeupleert, als voor de troublen, ook overzulks behoefziger van quantiteit oft deughde van landt, de quantiteit ontbreekende, gezocht moet werden de melioratie door de voorschreeve middelen, zoo zeere, dat de materie gesuppediteert, boven zoo veel andere heiden, uit den grondt van 't bos noch nergens naa strekken magh: maar veele particulieren jaarlijx goede partye van lange heide, die op Goeilandt, ter zaake van 't frequent afmaayen, niet gevonden wordt, gedrongen zijn te koopen op de Vuirsse, en in verscheide plaatsen des Gestichts van Uitrecht. Ende tot bewijs van dezen noodt allegeren, dat zy lieden eenige jaaren herwaarts merkelijke kosten hebben geleidt aan 't behouden van dezen hoek, door 't planten van den helm, zonder 't welke 't zwoordt van den velde, overloopen met zandt, verdrooght, verdort, en verstoven zoude zijn geweest. Zeggen mede, dat de plaatse van 't bos eertijds geënvironneert was met hooge veenen, de welke plegende te subministreeren de vochtigheit, vereifcht tot voedsel der planten, nu t'eenemaal afgegraaven zijn; zulks de grondt, gedefitueert van vruchtbaarheid, tot egeene culture zoude kunnen reufceeren. Oft het ook anders uitviel, (gelijk zy lieden haar verzeekeren neen) zoo zouden in allen gevalle haare landen, gepriveert van de heide hier ter plaatse wassende, onbequaam werden tot den last der verpondinge, en veele huisgezinnen geruineert, zoo zy zeggen. Welke extremitieit zy vertrouwen incompatibel te wezen met de vaderlijke zorg die de Grootmog. Heeren Staaten over haare onderdaanen gewoon zijn te draagen. Is voorts mijn advijs (dewijl U Ed. Mog. dat gelieft heeft te requireeren) al waar 't ook dat alle voorschreeve pretentien, objectien, en motiven moghten werden geoordeelt te wezen frivoool, dat den geenen, die de resolutie neemen zouden van uit te voeren dit deffein, bejegenen zouden onentlijke obstacelen, turbeelen, affronten en ongeneuchten; gelijk d'ervarenheit aanwijft dat ordinarie vallen in zaaken die doorgedreeven werden tegens wil en dank van een gansche gemeente: en oorbaar waare, als d'Heer Prinse van Portugaal verstondt hier op te vervolgen, te tenteren den

den wegh van accoort met de huislieden en stede: alhoewel ik my luttel hoope van succes zoude kunnen geeven. Waar mede meenende vol-
daan te hebben d'ordre van U Ed. Mog. wil dezelve,

Edele, mogende Heeren,

neevens wensch van gelukzaalige regeeringe den Almogenden, en haar
in gratie bevelen

U. Ed. Mog.

Van den Huize te Muiden,
den 20 October 1619.

dienstwilligen dienaar

P. C. HÓÓFT.

II.

Aan de Heeren Staaten van Hollandt en Westvrieslandt.

Edele, grootmogende Heeren,

W Eenigh daagen voor dezen hebben Burgermeesteren van Naarden my doen vertoonen de hier bygevoeghde copie van Octroy aan U Ed. Grootmog. verworven, om in plaats van jaarlijks, volgens d'oude handtvesten, xxi perfoonen te nomineren, (waar uit zeven Schepenen by my verkooren pleegen te werden) te mogen bestaan met nominatie van veertien. Twelk geleezen en overwoogen, naa dat ik al een wijle te rug gehouden was door 't respect van mijn advis te ingereren op een materie die U Ed. Grootmog. acquiesceerden, ten laaften heeft doen prevaleren de scrupule, van door te laten staan, dat de hooge Overheit met gedeguiserde pretexten zoude werden geaggireert, oft om den tuin geleidt: en aan zoo een temeriteit met stilzwijgen te participeren. Want ik kan niet anders bevroeden, dan dat het woordt van factie in haar requeste zy geemployeert, om Uwer Ed. Grootmog. voorzienigheit te doen schemeroogen en ombrage te geeven, als oft 'er eenige partyfchap van Staate oft Religie school, oft in zwang ging onder haar burgerye: die ik meene met zulken insimulatie ongelijk gedaan zy, en nergens, veele jaaren herwaarts, des aangaande, ongesteurder rust gehouden. Maar de waarheit is, dat het stedeken, van allen tijden af onderheevigh aan haaperingen en misverstanden, een wijle herwaarts zeer is geagiteert geweest door de animeusheden, uit questie van dijkagie ontstaan tusschen dijkplechtige en vrye ingelanden. De welke, mijns oordeels, niet te affopieren, maar geschaapen is ongelijk heftiger t'ontsteeken door deze verandering; als met de welke men schijnt voor te hebben, de regeeringe over een zijde te dwingen, en niet alleen Schepenen, die met eenen voor Heemraaden dienen, party te doen kiezen, maar ook een Vroedschap, alzo ze daar niet perpetuel, maar uit de Wethouderen van twee achtervolgende jaaren is bestaande, t'haaren propooste te formeeren. Een zaak, die ik, door vermaaning van Uwer Ed. Grootmog. Commisarijfen, op de dijken eertijds haar in loco gevonden hebbende, altoos gepooght heb voor te komen, en by d'electie uit de xxi^{en} alles in balance te houden: ook zelf te dien einde naagelaaten landen in dit geweste, hoewel met goede apparentie van profijt, te koopen, om my in geenderlei zucht oft suspicie van dien te engageren. Alzo dat het succes in dezen lichtlijk zoude kunnen deerreren van de deughdlijke intentie Uwer Ed. Grootmog. en in stede van rust te stabilieren, niet alleen zwaare verbittering gefusci- teert werden in de gemoeden der gemeente, met alteratie misschien van de goede affectie, die zy doorgaands 's Lands regeeringe toedraagende

is; maar ook miscontentement van elders gezeten gequalificeerde personen, die hier oft hier ontrent gelandt zijnde, haar geïnteresseert zouden vinden by de sequele van dezen ploy, in 't stuk der dijkagie gezet. Ende kan niet denken, dat de Regeerders der stede Naarden van den jaare 1620 geöctroyeerde eenigh essentiel motif hebben gehad behalven ditte. Gemerkt haar voorgeven, wezende, dat by privilegie van alle haare geboorsteden, zoo kleene als groote, de keur van Schepenen zoude gealfringeert zijn aan een getal van xiv genomineerden, dat is, uit twee een te kiezen, notoirlijk strijdt tegens de manier van d'electie tot Muiden, hen aldernaast gelegen, alwaar de keur absolutelijk staat aan den Baljuw in der tijdt, zonder aan eenige genomineerden te zijn gebonden. Schaamt ook haar zelve, de difficulteit van een en twintigh te kunnen vinden, zonder binnen verboode graaden van maaghschap te treden, geallegueert in dezen fleur van voorspoedt; dewijl 't hun daaraan niet ontbrooken heeft, zelfs ten tijde der droever desolatie van haar stedeken, door d'execrable moordt by den Spanjaardt geperpetreert; als wanneer hun, geleert den vyandt veel eer te haaten, nocht lust nocht ledigheid overschoot, om den anderen met dusdanige traversen voordeel af te zien, oft middelen van extentie haarder autoriteit te projecteren. In consideratie van alle 't welke, by aldien U Ed. Grootmog. gelieft haare eerstkomende Commiffarifen in dit quartier, te chargeren, om van de constitutie der zaake fundamentale kunde te bekomen, en ondertusschen, zonder prejudicie van 't Oötroij in toekomenden tijde, zoo bevonden wordt haar te kennen geeven in oprechtigheit gedaan te zijn, 't effect desselfs voor deze reize op te schorffen; 't welk gemaklijker gaan zoude, als 't depossedeerren naa den inbrek: zoo zoude noodigh zijn, my en den geöctroyeerden Uwer Ed. Mog. welgevallen te doen verstaan voor den eersten der aantaander maandt Februarii exclus, als wezende de solemnele dagh der electie. Ende zulks niet geschiedende, zal my geperfuadeert houden, dat mijne redenen van geen moment, en U Ed. Grootmog. met d'executie van 't voorschreeve oötroij best zijn gedient: mitsgadert de zelve

Edele, grootmogende Heeren,

nevens schuldige reverentie, en wensch van gelukzaalige regeering, Gode den Almaghtigen, en in haar gratie beveelen,

Uwer Ed. Grootmog.

Van den Huize te Muiden,
den 27 Februarii, 1621.

onderdanen getrouwen dienaar

P. C. H O O F T S.

12.

Aan A N N A R O E M E R S.

Mejoffrouwe,

DE zilvere kroon van U E. hooft, die U E. 't mijne heeft toegeschikt, onder hairen van andere verwe, is my meer waardt dan menigen wijzen man een kroon van goude. Deze helpt 'er veelen aan hunnen sterfdagh, ende d'uwe strekt oft sterkt my 't leven. Maar ghy houdt niet op 't leven te geven, naa dat ghy 't zelve schijnt quijt te zijn, naa dat U E. klachten vallen. Veel gelux met die doodt, in de welke U E. niet alleen levendigh maakt; maar, naa dat men my zeidt, vol inwendigh levens geworden is. Dies niertegenstaande zoud ik my der ongehoorzaamheit schaamen, indien ik U E. luidt roepen om een grasschrift op mijn doove

doove oor liet aankomen. U E. heeft 'er dan een hier onder * : ende aan den heer Generaal † den ouwden vriendt. Maar haaperingen met de Be-
winthebbers maaken zijn E. keele schor in U E. lof, ende handen belem-
mert in 't kouten van verre. Dat meer is, de moeilijkheit loopt zoo hoo-
ge, dat zijne E., die ik meende als nu in de Beverwijk te genieten, naa
Zeelandt gescheept wordt, om de Zeventienen achter aan te loopen.
Prusias behoeft zich nu op d'ootmoedt van Annibal niet te verhovaardi-
gen; zoo hy opziet, ende hier op. T'zijner Ed. wederkoomst denk hem
U E. schrijven in te scherpen. Ondertussen gebiede my dienstelijk aan
de begraavene, gelijk mijn lot is, en reken 'er U E. onder, met mijn
Heere U E. man, allen den welken

Mejoffrouwe,

Godt het zalighste verftrekke, en behoede in gunst der zelve

U E.

1620.

verplichten vriendt

P. C. HÓÓFT.

13.

Aan ANNA en TESSELSCHADE ROEMERS.

Mejoffrouwen,

V Erſchiet niet. Hier komt de geest van de verdronken majeboom
aan. Maar die zoo lang in de hel verkeert heeft, onder de geesten
van Lucianus, wordt van geen schimmenstem vervaart gemaakt. Indien
hy niet klaar genoeg spreekt, ik bid 'er voor dat hy de paley ontgaan mo-
ge, ten aanzien dat der geesten gewoonte is binnens monds te spreken.
En 't gedenkt my der geweten te hebben die de duisterheit voor de duits-
heit van uitspraak verkooren, om te beter geesten te schijnen. Maar
vraught U E. hoe ik dus bekend met de geesten koom, dat ik haar praat-
jens weet naa te vertellen. 'T is dat ik dat gezelschap ten naaste by onder
de oogen gezien heb, door 't gevaar van mijn vrouw die nu beter is, Godt
heb lof, ende U E. E.

Mejoffrouwen,

in zijn heilige hoede, nevens welke wensch ende eerbiedige groetenis ik
t'haarwaarts beveele

U E. E.

van den Huize te Muiden, den
20 van Zomermaandt 1621.

ganschverbonden

P. C. HÓÓFT.

14.

Aan ANNA ROEMERS.

Mejoffrouw,

I K weet niet oft U E. gaaren bezoek heeft van lieden die koomen de
meester maaken. Ende nochtans is 't my daarom tegenwoordelijk meest
gedaan. U E. zusters brief, vindende in Italiaansch geschreven, heb ik
my niet kunnen onthouden van den berisper te speelen, op hoope
van haar licht diets te maaken dat men voor verbeterd aanzien moet,
't geen ik misschien verflint heb. Van het devijs, daar haar E. schrijvens
op loopt, heb ik niet gerept, om dat wy mondeling deeze stoffe gehan-
delt

K k 3

delt

delt hadden; en U E. 't zy uit oordeel, 't zy uit genegenheit, 't zy uit heusheit, de vondt van 't kransvlechten goetd vondt. Wie zoude waagen yets te hervatten dat in de vierfchaar van U E. gezuivert vernuft heeft te recht geftaan, ende zich aan die geruftheit niet laten genoegen? gelijk ik vrees aldaar yet te doen verfchijnen, alzo verblijde my, als 't gevaar over ende de proef gedaan is. Ende oft reden oft haitstoght, die U E. hebbe doen oordeelen, en kan niet anders als eere doen aan de geene die 't vonnis voor hem heeft. Gemerkt de roem gebonden is aan U E. uitspraak, in veugen als 't noodlot aan de woorden Iupijns, daar de Poët af zeydt:

*Onwikkelyk gewicht steekt in zyn woordt beklemt,
En 't noodlot past op al het geene dat hy stemt.*

Vreezen magh hy dan die een scherpe rechtster aan U E. vindt: ende ik wil hoopen dien last t'ontgaan, door U E. goede gunfte, in de welke ik my, ende haar in die van Godt almaghtigh, beveele, nevens hartlike groete ende gebiedenis t'haarwaarts van

U E.

Van den Huize te Muiden, den
xi van Hoymaandt 1621.

hoogblykverbonden

P. C. H O O F T.

15.

Aan de zelve.

Mejoffrouw,

U E. zufter heeft my eenige vaerzen gezonden om te beteren. Ik zend ze wat erger weder over dan ze gekomen waaren. Wat kond ik anders als de toortfen in den oven leggen; gebeden werdende van de geene die gebieden magh, ende dat uit drierlei naam, als Tefschaa, als Roemers dochter, ende als U E. zufter? Een kabel van zulke drie strengen bindt te vast om zich t'zoek te maaken, al waar 'er ook verkleening te haalen niet gehoorzaamheit. Maar een kranke gehoorzaamheit is 't, als zy gebiedt te beteren, en ik verslim. Nochtans zal ze ergens toe goetd zijn, hoop ik: ten minsten om haar echter de moeite te doen spaaren van my te vergen dat boven my is: maar immers hoop ik dat deze mijne brabbelingen geenen dagh zullen zien, ende dat haar wanschaapheit zal gesmoort worden voor haar doopsel. Want al draagen ze eenigh zwijmsel van my, my waar leedt datz' 'er den naam af droegen. Die wijsheit beveel ik U E., ende, nevens wensching alles goedts van Gode, mitsgaders groete ende hartlike gebiedenis, in haar jonste

U E.

Van den Huize te Muiden,
den 27 van Grasmaandt
des jaars 1622.

verplichten dienstwilligen

P. C. H O O F T.

16.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

MY deert U E. droefheit. Ik had bynaa gezeidt U E. verlies is my leedt. Maar ten aanzien niet verlooren wordt of het is eigen, kan eigentlijk geen verlies heeten afstandt van 't geen ons geleent was op voor-

voorwaarden van t'elker uure hereifcht te mogen werden. Als de menschelijke natuur met U E. wilde in recht treden, boete van ongelijk kon ze eiffchen, als bescholden zijnde, daar ze haar uiterfte best gedaan heeft by den goeden Heere U E. Vader z. g. en zijne E. uit het banket dezès levens geroepen, niet eer hy verzaadt, en eer hy overlaaden was. In de laatste kroezen leidt de dwaasheit en hoofdpijn. Maar voorraads dezèr soorte heeft U E. ongetwijfelt de ruimte opgedaan uit geestelijke en werelijke schriften; jaa, mogelijk, genoegh aan haar eigen gewas. Ende waar te wenschen dat U E. daar aan genoeghde, zonder de malligheit te moeijen van my en mijns gelijken, die zeker genoegh te doen heeft om ons de tegenspoedt te suikeren. De rijmery oft revelkal, daar U E. van gedenkt, is mijne harsenen ontsnapt, maar noch mijn handen niet. Ach wat noodight U E. deze dochter ten hoof? 't en is 'er geen maaxel naa; maar een geboorte die ik liever te smachten had als te echten. Zy is noch onder de oogen van haare Peet niet geweest, daar zy den naam af hebben zoude. Al valt het zwaar den gek gansch af te leggen, 't is ten minsten mijn tijdt om hem in den mouw te leeren houden. Maar wel magh ik het leeren noemen, dat veel van kennen scheelt. My gedenkt, dat zeker jong borst zeide tegens een' jonge dochter alhier, dat ze waarachtigh fraaijer van achteren als van vooren was. Alzoo dunkt my van de mijne het besluit wel zoo toonbaar als 't aanheeven: en zal dat hier onder voegen om U E. te bewaarheden de noodeloosheit van den arbeidt by U E. brief gedaan, om my uit den hoofde te slaan dat het vier en vlam ernst was. Mijn koelte stilt dan hier mede:

*Zoetjes, toef wat. noch een woortjen
Ik u bijten moet in 't oortjen,
Dat mijn hoofjes rammelrad
Schoontjes, schier, vergeeten had,
Spreekje 't meisje blondt van hairen,
Past voor al haar te verklaaren,
Klaarder, dan gy 't my bediedt,
Vastaart, of gy 't meent oft niet.*

Zoo U E. van 't evel ziek is, daar etlijke grooten aan gaan, die liever dwergen en gelijke wangeboorten zien als rechtschaapenheit, ik moet op U E. overkoomst d'eerbaare vrouwen slachten, die de schaamt overtreedden, om te believen die zy lief hebben. Ende zal deze mijne schreumte te passe komen om te maatigen den yver van mijn verlangen naa U E. jegenwoordigheit, die Godt,

Mijn Heere,

in waare voorspoedt doe waffen, ende in haare gunste

U E.

dienswilligen vriendt

P. C. HÓÓFT.

Op den Huize te Muiden,
den 17 van Sprokkel-
maandt, 1629.

17.

Aan TESSELSCHADE ROEMERS.

Mejoffrouw,

DE Wijzen gebieden verliesbaar goedt loshartigh te lieven, ende 't verlooren zonder bedroeven over te zetten. Tot houden van 't eerste gebodt heb ik altoos zoo weenigh wils gehad, dat het my billijk
aan

aan macht mangelt, om het tweede te volgen. Die nooit anders dan spelden en spijkers opzocht, om, 't geen hy beminde, nagelvaft in zijn herte te maaken, hoe kan 't hem daar af gefcheurt worden, zonder ongeneeflijke reeten te laaten? Die gewoon was, zelfs de geringfte gunften en begaaftheden, van de geene die hy opperlijk bezint hield, uit te fchilderen, en die beelden in zijnen binnenborft als een kapelle te metsen; hoe kan hy zonder mistrooftigheid zich zien verlaaten van zijnen opperften toeverlaat naaft Godt? Evenwel heb ik het geloof niet, dat droefheit deughd is, oft kante my met stijfzinnigheid tegens allen trooft. Te zeer zoude my wroegen d'ongehoorzaamheit jegens die geene, die, onder haar uiterfte wille, my de verquikking mijns gemoedts zoo ernstelijk bevolen heeft. Ik zoek de rouw niet, maar zy weet my te vinden. Duizendt en duizendt dingen daaghs haalen mijn schaade op, en meeten ze ten breedften uit. Dat d'uiterlijke zinnen in 't gedaght draagen, moet 'er nootlijk plaats grijpen. Terwijl men op leedt peinst is de trooft vergeeten. Want niemand kan meer dan een ding t'evens denken. Dit's een groot mangel in den menschelijken aardt: alhoewel de snelheit der gedachten ten deele de schaade boet, verdrijvende het eene gedacht het ander dat het niet uitsluiten kon. Die fraaije meesters van de konft der heughenisse, eere zoud' ik hun geeven, konden zy ons de vergetelheidt leeren. Neen ook. Zoo waard is my het vieren van de gedachtenis der verloorene edelheit, dat ik eerder wenschte meer te lijden, dan haarder niet gedachtigh te zijn. Oft ik in verlies van overlieve kinderen, door rouwe veroverft ben, is U E. bekend. Want af brek van haave, alhoewel uit de kerf gaande, weet U E. dat mijn vrolijkheit niet uit haaren tredt deed gaan. Die Seneca, zoo fier tegens de wederspoedt, hoort hem eens klein zingen, als hy op Corsica gebannen, den vryeling Polybius sineekt. De Gascoensche wijzeman *, zoo waanlos, zoo oordeelvaft (heb ik eenigh oordeel) dunkt dat 'er geen' zon voor hem opgaat, sedert den ondergang van zijnen Estienne de la Boetie. U E. vergeeve dan aan mijn gemoedt de verflagenheit, dat op veel naa niet, gelijk die helden, verzien is met kracht van vernuft, oft wapen van geleerdtheit, en verbidde t'mijnen trooft den goedertieren Godt, die

* *M. de Montaigne.*

Mejoffrouw,

met alle genoegen opvulle' U E. en haaren waarden gemaal, aan de welke zich van heeler harten gebiedt

U E.

Van den huize te Muiden, den
6 van Hooimaandt, 1624.

verplichte, dienstwillige

P. C. H O O F T S.

18.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

AL waaren de schriften, die wy, noopende de maat der rijmen, gewifselst hebben, van mijner zijde met vlijt ende rijpheit van overlegh voortgebracht, zy zouden zich evenwel ontzien voor den dagh te koomen, om staande te houden 't geen ik de voorneemste rijmers zie verftooten. Nu zijnze my met eene lossigheid uit der penne gevallen, zoo niet zonder hoeft, zeker zonder staart, daar hun wel eene van goede lengte passen zoude, te hechren aan 't lidt, daar wy 't lieten. Maar 't sop (gelijk men

men zeidt) is de kool niet waardt. Ende eer ik daar om een harnas aantooch tegens zulke helden, zondt liever 't wit papier om wetten r'ontfangen, zoo my die koorts niet verlaaten wil, & *in agro corde senescit*. De dochter, die U Ed. staat om uit te geeven, verzeker ik my toonbaar genoegh te zijn, al geeft U Ed. haar geene van mijne misdraghten tot mismaakte kamenier op de hieien, om by af te steeken. Ende is daarom mijne ernstige bede, gelief my hierinne te verschoonen, die geirne een tijdiger geboorte zoude ter wereldd brengen, om haaren lof te zingen, zoo mijn ramp ende onbequaamheit van aardt daar toe geen gespan maakten tegens mijne genegenheit. Want deze, met de welke ik U Ed.

Mijn Heere,

den Almogenden in schut beveele, blijft zulke als reden is te eiffchen van
U Ed.

Van den Huize te Muiden,
den 3 van Slaghtmaandt,
1624.

dienstwilligen vriendt

P. C. HÓÓFT.

19.

Aan L A U R E N S R E A L.

Edele, gestrenge, welwijze, zeer voorzienige Heere,

Dewijl 't verlang der bezigheden U Ed. verbiedt de voorgenomene herwaartskomste, en de mijne zoo quaalijk hebben kunnen tijdt kavelen, dat zy my op morgen juist in Goelandt vorderen, resteert met deze schuldt te doen het geen ik kan:

Di parole

Pagarvi in parte e opera d'inchiofro.

Ik roep dan alle de kraft des hemels aan, om handt te houden aan 't geluk van den geweldigen aanslagh, op datze tot zijner cere, 's lands voordeel, en achtbaarheid Uwer Ed. gedye. Ende gelijk de grootheit van dit werk onderwonden, naa mijn' meeninge, by drie voortreffelijke Koningen, en twee de mogendste staatregeeringen van den aardbodem, het gewicht der raatslaagen, 't welk ik t'eenemaal op den as van U Ed. oordeel en ervaarenheit leg te draaijen, mitsgaders het hanteeren van zoo veel persoonaadjen van doorluchtige fortune, maghtigh waaren op te wekken een gemoedt van minder vierigheit, om den klip dier glorye te beklimmen; zoo verzeker ik my dat de brandende geest Uwer Ed. zich nergens begeven zal, maar de werelt van haaren lof doen gewaagen, en roepen:

In via virtuti nulla est via.

Daar tegens magh U Ed. zich belooven, dat my nemmermeer bezwijken zal yver oft ernst in 't behartigen van U Ed. dienst en waardigheit; doch weenigh meer van mijne geringheit: Godt beter't, en houde U Ed.

Edele, gestrenge, welwijze, zeer voorzienige Heere,

altijts in schut en scherm bevolen, nevens wel hartelijke groete en eerbiedenis van

U Ed.

Van den Huize te Muiden,
den 27 van Hooimaandt,
des jaars 1625.

verplichten vriendt en dienaar

P. C. HÓÓFT.

Aan A N N A R O E M E R S.

Mejoffrouw,

UE. schrijven van den 3^{en} is my eerst gisteren geworden : ende bestorf my in der handt , door 't yslijk lezen van U E. droomen noopende onsen grooten vriendt. Niettemin dewijl ik my altijds heb laeten voorstaan dat zommige droomen yers bedieden, doch weenige, en dat bediedsel niet wisselijk te bevroeden is, zoo laat ons ons zelve niet ellendigh maaken voor den tijdt. 'T en gebreekt aan geen' uitleggers van zoodanige onzekerheden, die achten dat het tegendeel gemeenlijk waar valt van de droomen. Dat geeve Godt den Heere Generaal, dien ik van dagh te dage te gemoete zie: gemerkt de meeste schepen der Engelschen al weder t' huis gekomen zijn onverrichter zaaken. Doch zal zijn' Ed. aan die opspraak geen deel toekoomen, ten aanzien zyluiden onzen Admiraal, naa dat men zeidt, niet hebben willen toestaan te landen op 't eilandt van Cadix, uit vreeze dat hy ende de Heer Reaal met onze Hollanders hun d' eere zouden afgewonnen hebben in 't bestooken van den vyandt. 'T welk U E. zal gelieven al zoo voorts te zeggen naa de waarheit ter plaatze daar 't oorbaar is, tot handthaaving van den eerlijken ende welverdienden naame zijner Ed. Hier by gaan twee oft drie Psalmen, ende 't geen Van den Vondel gemaakt heeft op 't overlijden van mijnen zaaligen vaader. Jegenwoordelijk staat mijn neef Henrik Hooft boven d' aarde. Zoo weenigh tijds gaat 'er, deeze laatste jaaren, door, zonder my iemant van de mijnen te rooven. Godt geeve dat het my al zoo met den Heer Generaal niet gaa, ende verleene U E. met mijn Heer U E. man, ende ons allen te zaamen, 't zaalighste, naar wensch van

U E.

Uit Amsterdam, den 20 van
Louwmaandt, 1626.

verplichten dienstwilligen

P. C. H O O F T.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

Henrik de Groote in zijn leven tegens tegenspoedt opgewassen, schijnt gelijken lot te bejegenen naa zijn' doodt. Zoo verscheide toevallen hebben hem dus lang den dagh verhindert. Doch 't komt nu op 't verwerven van 't privilegie aan. Daar ik nochtans ducht dat de drukker zijn gelt aan in 't waater werpt, by gebrek van te begrijpen, dat hem zijn harnasduitsch ende hondert onhebbelijkheden genoegh waapenen tegens 't naadrukken. Hy zal niet eer in zijn kritz zijn, als toegeschikt aan U Ed. naardien de zelve bevrucht schijnt met de lust van die vieze vrouwen, de welke meer smaax vinden in d' oude kost der arme gebuurren, als in de lieflijkste lekkernijen van haar' eige spijskaamer. Midlertijdt komt Baeto voor uit, arm heldt, en zoo quaalijk toegerust als den geenen past die om Gods wille gaat. Want zeker de toeleggh op der arme weeskinderen voordeel, met hem om gelt te laten zien, heeft zijnen berooiden adel op een toonneel en te voortschijn geholpen. Maar als ik en mijns gelijk van dusdanige misdraghten leggen, dunkt ons al mede wat te doen tot het uitsteeken van U Ed's. rechtschaape werken, door 't onderscheidt dat by de vergelijkinge blijkt. De lichtheit van dezen dienst, hoop ik

ik zal de zwaarte der feilen opwegen , met hulp van zoo een' partijdige gunste als ik over mijne zijde bevind te zijn die van U Ed. de welke

Mijn Heere ,

in de gunste Gods , eere en voorspoedt altyds geveft blijve , nevens groete en eerbiedenis van

U Ed.

Uit Amſterdam den 27 van
Louvmaandt , 1626.

weldienſtwilligen vriendt

P. C. HÓÓFT.

22.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere ,

DE wijl al wat 'er aan U Ed. is, merk van grootheit voert, zoo was 't wel billijk, dat zy ook haar deel had aan de gebreeken der groote perſoonaadjen, die menighmaal niet min vermaakt zijn, met dwergen en diergelijke wanſchepfels, als met het gezicht van een' bekoorlijke ſchoonheit. Ende niettemin denk ik U Ed. die luſt te verleeren door de zaadzaamheit, met het vol opgeven van allerlei onvoeghlijkheden, waar inne uitmunt de misdraght van mijnen geeft hier nevens gaande; zoo men nochtans misdraght noemen magh een kindt dat nergens in ver-aardt van zijn' af koomſt. Des moght deze vrucht wel niet heel vruchte-loos wezen; die daar benevens dienen zal, om anderen, gelijke werken onder handen hebbende, met haare ongefchiktheden aan te wijzen, waar zy zich voor te wachten hebben. En komt my dan geen dank toe voor mijne gebreeken? O de brave eerloosheit, zijne feilen op de kaak te zetten, op dat 'er zich de werelt aan ſpiegele! Vers en vergehaalde re-denen (wil U Ed. zeggen) om u te trooſten in de verſlegenheit, die her-komt uit vreeze van een' algemeenen laſter. Ik heb 'er niet tegens. Maar de ſteen is uit der handt, en moet nu zijnen gang gaan. 'T zijn de naaſte die ik zien kan. Noch waar daar hoope dat de wichtigheit der ſtoffe de ſnoothheit van 't maaxel moght opwegen, viel ze alomme in handen van zulk eene beſcheidenheit als die van U Ed., dewelke

Mijn Heere ,

Godt in gelukzaaligheit behoeude, en in haare gunste

U Ed.

Uit Amſterdam, den 9 van
Lentemaandt, 1626.

verplichten, dienswilligen

P. C. HÓÓFT.

23.

Aan den Prefident en Raaden van Hollandt ,
Zeelandt en Weſtvrieslandt.

Edele mogende Heeren ,

NAardien 't my, uit krachte van 't geene op de bygaande Requeſte geapoftilleert is, incumbert te openen 't geene, naar mijn gering oordeel, in bedenken komt, nopende 't verzoek der Regenten van Naarden, om hunne annuele Vroedschap te wiſſelen aan eene perpetuele, zoo zal ik my by dezen des poogen te quijten, zulks my d'importantie der zaake dunkt te vorderen, wel reverentelijk biddende, dat, indien d'extenſie loopt ter tedieusheit toe, U Ed. Mog. gratieuſe gelieſte zy, zulks mijnen eenvoudigen yver ten goede te houden. Want alhoewel

L 1 2

deze

deze plaatse, nochte in luister, nochte in verlang is te gelijken by de steden deel aan de hooge regeeringe hebbende, zoo zeidt nochtans Euripides daar de waarheit aan, dat 't geen yeder van noode heeft, denzelve meer waardt is, als Trojen te veroveren; en komt het alhier aan, niet op de welstandt van eenen perfoon oft huis, vergankelijk in korten tijdt, maar van eene gansche burgerye, zijnde zoo achtbaar een lichaam, en dat onsterffelijk. Eerstelijk dan zal, naa mijn meeninge, te letten staan op het subject, aart, en eigenschap van dien, daar naa op de commodieuste forme, die men 't zelve zoude mogen geeven, mitsgaders in welker maniere. Ende belangende 't subject, wezende de stad oft gemeente van Naarden, die staat by de Regeerders van den jaare 1459, in 't privilegie van Hartogh Philips, gedateert den 2^{en} Junii, beschreeven aldus: *Dat de stede van Naarden gelegen is op de paalen van den Lande van Hollandt, binnen de welke allerhande meenigerleye en diverse perfoonen woonaghtigh zijn, en daagelijks komen woonen, eenloopende en andere die het gerechte weenigh oft luttel ontzien, nochte hunlieder en poogen te obedieren hunne geboden.* Ende dien de constitutie der voorschreve stede bekend is, zal moeten advouëren, dat sedert dien tijdt de gemeente aldaar in facilitate, obedientie, en vreedzaamheit luttel heeft toegenomen: maar ter contrarie, alhoewel daar verscheide perfoonen van discretie onder gevonden werden, dien ik niet versta te prejudiceren, doorgaands geweest en noch is onrustigh, keteloorigh, wrevel, partijdigh, en gebandert tegens elkanderen, zoo om 't different tusschen de dijkplightige en vrye landen, als andere misverstanden en animeusheden, uit inique oft frivole oorzaaken gereezen. De welke, gelijkze by de vastheit der binnenlandsche vrede wel worden gesupprimeert, maar niet geopprimeert, en met hun onheil behangen blijven, alzo by tijde van troublen tot deerlijke tragedien kunnen komen uit te bersten, als in de eerste beroerten onzer oorlogen, al te klaarlijk en te klaagelijk geblecken is, wezende aldaar, 't geen alle der werelt niet bekend is, (Godt betere) al te zeker, dat de wraakgierigheit der gemiscontenteerden en uitgeweekenen tot blaasbalgen gedient heeft, om 't vier der Spaansche wreetheit op te hitfen, ten bederve van hunne eige medeburgers en bloetverwanten, en zonder exceptie oft acceptie van perfoonen hun Vaderlandt te devoüieren aan de verwoetheit van den moordt en den brandt. Uit de zelve ongetempertheit van humeuren en *impotentiâ animi, atque impatientiâ equi*, is 't, dat de Regenten der voorschreve stede zich veeltijds moeielijk, difficultiel, en iïreverentelijk hebben gedraagen in 't geene hun devoir en 't respect der Graaflijkheit is concernerende, en wel onwaardelijk, van over eenige jaaren voor mijnen tijdt, op de hoogheit der zelve geëmpieteert, usurperende d'exclusie van den Schout in 't nemen van resolution en maaken van keuren; en d'applicatie van alle vechtboeten t'hunnen eigen profijte, om daar uit te vervallen de kosten der teeringe op hunne maaltijden, en den Schout voorschreven voor de moeite alleenlijk toeleggende een discretie van eenen gulden zes of acht jaarlijx; beide regelrecht tegens 't geen hun eige privilegie dicteert. Ende hebben nooit willen admitteren de practique van zeker placcaat van den Hove op dit stuk, uit welimportante inzichten, ten tijde van mijnen Predecesseur in officie gepubliceert, en door my gedaan renoveren. In welke wijze zyluiden zich hebben gecomporteert, aangaande 't recht van de waarande der Graaflijkheit in Goelandt, de welke eenige duizenden jaarlijks waardigh zijnde, nu langen tijdt desert en vruchteloos leit, zouden

den de Ed. Mog. Heeren van de Rekenkamer best weeten te deduceren, nevens al te veele andere preuven, die hunne Ed. Mog. hebben van dezer luiden onrekkelijkheid en ongevoeghsaamheit. Wes te meer een wel goede forme noodigh is, om de maligniteit der materie te mitigeren, met de deughd der dispositie, maar ook met eenen te zwaarder om vinden, en bedenklijker het innoveren: zijnde het nieuw altijd te lang of te kort, gelijk de negotianten zeggen, en met zich mennende vermoede en onvermoede zwaarigheden, al te maghtigh om aanstoot en alteratie te maaken in gemoeden die zoo schichtigh en ras geraakt zijn. Men laate dan in consideratie en comparatie komen d'oude geabhorreerde en nieuwe gewenschte forme. D'oude heeft dit oorbaarlijks datze collusie, ofte (zoo men 't daar heet) het lijntrekken uitsluit; jaarlijks zonder ontsteltenisse, en ordinarie kan gedresseert werden, zoo zy declineert ten quaaden; het universeel gecontenteert houdt, mits ieder zijn tour bekomt, oft *repulsam propinqua spes soletur* †; in 't kort, de pernicieuse desseins, als zijnde renversabel, en d'entrepreneurs comptabel by de successeurs, minst enfleert en tot insolentie verrukt; mitsgaders dat de digniteit der hooge Overheit in haare behoorlijke splendeur wort geconserveert by de verkiezinge gedaan door haaren Officier. Daar tegens heeft ze ondienstelijks, d'inequaliteit van den cours der regeeringe; dat de salutaire resolutien by wijlen door de naazaaten worden gerescindeert, jaa ter halver executie, tot kosten en interest der stede; de keuren en ordonnantien variëren naa den appetijt der varierende Regenten, en nemmermeer tot die veneratie geraaken, die een dochter van den ouderdom is; dat d'ervaarenheit kleen is; d'authoriteit geen; de yver en affectie tot de gemeene zaake slapper, *ita ut majore avaritiâ ac licentiâ grassentur, cum subjectos habeant cives ut suos, & viles ut alienos* *; dat, die schielijk vallen in bewindt van kleenen duur, gemeenelyk hungerigh zijn, en spoeyen, om zich t'aprofiteren; *Cum subitis avida sint & festinantes manus; difficiliusque temperare felicitati, quate non putes diu usurum* †. Aan d'andre zijde heeft de nieuwe en gepretendeerde forme loffelijx, een eenpaarigh vloeyen van regeeringe, handhaving der eensgenoomene resolutien; bestendigheit van keuren en ordonnantien, en een formidable reputatie der zelve; experientie; authoriteit; yver en liefde tot het geen den Regeerderen voor altoos vertrouwt, en bynaa eigen schijnt; koelder baatzucht, oft immers lankzaamer gaande, en des te bet geëxcuseerde gierigheit; verzaadelijker begeerten, als die van staadigh nieuw en naakt inkomende. Wederom heeft ze lasterlijks de collusie; difficil redres der misgreepen; onbenoegen der geëxcludeerden, die geprojecteert werden tot het afsterven toe der gekoorene; quaade desseins op toeverlaat van impunitieit, en niet dan extraordinaire remedien daar tegens; insolentie en superbie van de geene *qui honorem per universam vitam agitent*. Alle welke goede en quaade qualiteiten van de voorschreeve twee formen gebalanciert, zoude my onder verbetering dunken, dat d'oude en reede ontfange forme ten erghsten min bezwaarlijk, en ten besten gedyende niet zoo oorbaarlijk kan uitvallen als de nieuwe: dat de nieuwe maghtigh is meer heils ofte meer onheils te causeren. Ende gemerkt van de vitieusheit onzer materie meer te vreezen als te hoopen staat, ben gedrongen te gelooven (gelijk ook die regel, *super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum* *, luttel

† Verby ge-
gaan zich
met een
heinde hoo-
pe trooft.

* Zulks zy
met uitge-
laatener gie-
righeit en
baldaadt
gaan weiden,
mits zy de
burgers on-
der hebben,
als eigen,
en onwaardt,
als geleent.

† Gemerkt
men in
schielikhe-
den graagh
en gezwindt
de handen
rept; en
zwaart valt,
zich in voor-
spoet te maa-
tigen, die
men geen
duur toe-
leidt.

* Dat in alle
zaaken ouw-
linx best en
billijkt ver-
zien is.

den. Schijnt ook niet, zonder acht geeven op den aardt van dien volke, gebeurt, dat, alhoewel meest alle d'omleggende steden, van ouden herkomen, zijn geprivilegieert geweest, om te nomineeren dubbel getal, waar uit de verkiezing van Schepenen wordt gedaan, alleen driedubbel getal, en zoo veel stricter gezagh daar inne geindulgeert is aan dien van Naarden, hebbende maar eerst onlanx, zes oft zeven jaaren geleden, geimpetreert octroy, om, in plaats van XXI naamen te presentieren, met nominatie van XIV te moogen voldoen; doch zonder dat U Ed. Mog. advijs daar op is verzocht geweest. Des my conformeerende met het geene *quod sapientioribus deliberatum est**, zoude niet raadzaam vinden, die zwakke geesten, hebbende zoo luttel retenuë aan zich zelve, den ruimen toom der perpetuele regeeringe te geeven; maar *nihil mutantum* †. Ten waare dan dat U Ed. Mog. een derde forme aanstondt, zulks gecomponeert, *ut demtis utriusque vitiis sola virtutes misceantur**. Ende deze zoude men mogen doen bestaan uit XXI perfoonen, te kiezen by Gecommitteerden van den Hove, en den Baljuw in der tijdt authoriseren, om alle jaaren zeven van de zelve, daar onder begreepen de afgestorvene, te veranderen, oft alle te continueren t'zijner discretie: ook te hebben, hy; oft zijn substituit Schout in zijn plaats, de voorstemme in 't neemen van alle resoloutien, en maaken van alle keuren, en daar op de suffragien te vergaderen, verklaarende alle keuren oft resoloutien anders gearresteert krachteloos en nul. 'T welk die van Naarden geensins vreemdt oft buiten reden behooren te vinden, ten regarde reede de electie van de oude en nieuwe gerechten, die 't beste deel der jegenwoordige Vroedschap maaken en de notable tot hun kiezen, aan den Baljuw is staande, en zy, uit krachte hunner eigene privilegien, zijn verplicht over 't neemen en maaken van de voorschreeve resoloutien en keuren den voorschreeven Schout te roepen; alhoewel de Schouten federt eenigen tijdt, uit onlust van zich tegens zoo wrevele hartsenen te wrijven, de digniteit der hooge Overheit in dat deel quaalijk hebben bewaart, als vooren gezeyt is. Zoude ook ruim reden zijn, dat zylieden, by deze occasie van reformeren, met eenen inwillighden de practique van 't voorszeyde plakkaat van den Hove, zoo dienstigh, om doodtslagen, en desoloutien van familien, daar uit ontstaande, te verhoeden; ofte ten minsten behoeve van den Schout lieten de voorschreeve vechtboeten, die zy als nu gewoon zijn te verteeren. Wel is waar, dat het getal van XXI klein is, en de weenigte corruptibler is als de meenichte, gelijk de Philosooph wel beweert by exempel aan 't waater, dat in kleene quantiteit eer tot putrefactie komt, als in groote, en dat de meenichte minst gepredomineert wordt van passien; d'observantie der wetten en 't gemeene nut zich hooger bevoelen houdt, maar hier inne obsteert ons d'armoede aldaar van stoffe tolerabel tot dit employ, en kan d'aprehensie van verwerpingen ten einde des jaars yder houden *al segno* staan. In geval ook dat eenige zich geraaken te vergeeten, zoo zal naar apparentie het intervenieren van den Officier in hunne vergaaderingen maghtigh zijn alle collusien te dissipieren, menceen te traversieren, en desseins te tronqueren: dewelke, by aldien hy zich zelve quaame te buiten te gaan, en met hun in societieit van mishandeling te treden, immers promptelijk, en dat door ordinarie wege, by U Ed. Mog. kan werden gecorrigeert. Het misnoegen van de geëxcludeerden in 't kiezen zal mede gemitigeert werden, en de desperatie uitgeslooten door 't jaarlijks openen van de deure der regeeringe, wezende d'electie. Derhalven indien de zaaken zulks konden

* Dat wijze luiden te raade gevonden hebben.

† Dat 'er niet te veranderen staat.

* Dar de gebreken ter wederzijde weghgenomen, alleenlijk de deugden vermengt werden.

worden

werden gedifponeert , dat ze waaren om te admitteeren het tempera-
ment van deze gecompofeerde forme , alwaar 't noch met eenige modi-
ficatie , ik zoude my darren belooven , dat de ftede van Naarden met
meerder æqualiteit en constantie zoude werden geregeert. Bidde daar
op Godt den Almachtigen , het falutairfte U Ed. Mog. te infpireren ,
en dezelve ,

Edele mogende Heeren ,

in gelukzaalige regeeringe te bewaaren , nevens welreverente gebie-
denis van Uwer Ed. Mog.

Uit Amftterdam , den 27
Julii , Anno 1627.

onderdanen dienftwilligen

P. C. HÓÓFT.

24.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere ,

A Ls mijn doodtvyandt uit zoo vriendelijk eenen mondt fprake , als
U Ed. nopende mijnen Henrik , ik had billijk te vermoeden dat het
met hem op een' verraderfse moeder laage : zijnde de haat gewoon 't ver-
ftandt recht averechts te blinddoeken , dan de liefde doet. Niettemin als
ik overlegh dat nocht verdienft nocht waardy U Ed. vernuft konnen be-
goochelt hebben , zoo fchijnt het dat ik waggelen wil , door zekere zwak-
heit die my ftijft in een denken oft 'er wel yet aan moght zijn. Ik heb
eens gehoord van zekeren diamant , dien niet gebrak als hardigheit en
hoogheit van geboorte : want my dunkt hy uit Noorwegen was. Om
d'oneer van zijn' afkoomft ende vaderlandt te bewimpelen , noemde men
hem Borientaal. Toen fcheeld' hy maar eenen letter van d'alleredelste.
Waar de weekheit met eenen geholpen geweest , hy had miffchien mon-
fter gepaffeert. Zoo zoud' ik mede , waaren mijne gebreken af te waf-
fchen door het doopsel ende den naam die U Ed. my geeft , met ruimer
gewiffe , als de juwelier , die het zijne wel waande bewaart te hebben met
een' kleene ongelijkheit in 't fpellen. Maar wat is 't ? Alexander zagh aan
de verwe van zijn bloedt wel , dat 'er Homerus niet af en fchrijft , daar hy
dat van de goden affchildert : ende als 't my maar eens luft aan Tacitus te
fnuffelen , zoo verneem ik wel dat mijne kruiden in 't Ooft niet gewaffen
zijn. 'T naaft dat ik my dan zie vroedt te maken , is dat U Ed. noch op my
nocht op 't mijne verliest is , maar op de eere die ik haar met alle reden
toedraagh : *Magnes amoris amor* * : ende dat de toght dezer minne be-
dwelmt de harffenen van U Ed. om haar t'mijner eere zoo zeer te doen
uitvaaren , dat ik val in onmaght van te bewijzen met daatlijkheit van
dank , hoe zeer ,

* D'eene min
brengt d'an-
der in.

Mijn Heer , zy

U Ed.

verplichte dienftwillige vriendt

P. C. HÓÓFT.

*Ik gebiede my van heeler heeter harte aan mijnen Heere Wijtz , van wiens
zorghvuldigheit wy de zege over Grol voor een groot deel verwachten.*

In haaft , uit Amftterdam , den 15 van Oogftmaandt , 1627.

25.

Aan J A C O B W Y T S.

Weledele gestrengre Heere ,

I K had gehoopt met ander eerlijk gezelfchap eens in 't leger te ko-
men , en mijne pen voor een luttel tijds by U Ed. rappier ter fchoole
te

te leiden, op datz' het met wat meer grondts en vrymoedigheids doen mogte, zoo 't schier oft morgen haar beurt wierdt, een krijgsles op te zeggen. Maar zeeker lijden aan mijn been heeft het niet willen lijden, alhoewel 't nu meest over, en niet zoo vinnigh als vreeslijk geweest is, om 't getijde van 't jaar en de hondtsdaagen. Evenwel daar is niet toegeslagen als een rijmkoorts, die my twee sonnetten heeft doen rijmelen. Ende dewijl 't niet verboden is zich met het mallen van zijn vrienden te vermaaken, als de ziekte der zotheid over 't hooghste schijnt, om dat de kranke kennis van zijn' quaal krijght, zoo heb ik 'er U Ed. een af toegedacht. Doch om d'onveiligheit van den wegh, mits de vyandt niet verre is, denke U Ed. Gestr. dat ik het ander, zijne Vorstelijke Doorluchtigheit en 't gemeen betreffende, tot geleide daar heb bygevoeght. De dwaasheit van beiden blijkt daar meest uit, dat ik mijnen geest, stom ten aanzien van de doorluchtigheit der stoffe, heb willen sprekende maaken, daar my de groote Koningk François in zijn grafdicht over Madonna Laura wel gewaarschouwt hadt,

*Que la parole est tousjours reprimée
Quand le subject surmonte le disant.*

Maar U Ed. Gestr^{ts}. onverdiende gunste en alverdienende deughd, doen mijn onvermogen in deze wanhebbelijkheid vervallen, die U Ed. Gestr. mijner liefde t'haarwaarts vergeven zal:

*Che facilmente ogni scusa s'admette,
Quando in Amor la colpa si riflette;*

en blijven,

Weledele gestrenge Heere,

den Almogenden in schut bevolen, nevens hartelijke groete, dienst- en eer-biedenis van

Uw Ed. Gestreng^{hts}.

Uit Amsterdam, den
7 van Herfftmaandt
des jaars 1627.

verplichten dienaar

P. C. H O O F T.

26.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

WEl magh Juvenalis voor een' van de meeste bitterheden zijner benauwde eeuwe stellen

— — *Augusto recitanteis mense poëtas:*
en zeggen — — — *Tenet insanabile multos*
Dicendi cacöthes & agro in corde senescit.

Hier heeft U Ed. de ganze weder te schreeuwen aan 't oor dat op zwaanzang bykans te keurigh is. Evenwel, wel weet ik niet, wien ik het wijten wil: oft U Ed. die my den mond opgebroken heeft, oft eenen *morbo chronico*, die by buyen boven komt. Immers dit sonnet heeft aan de werelt willen wezen, ende U Ed. t'huis komen. Niettemin, gemeene smart rust wel, zeit men, waarom ik goed gedacht heb den Heere Wyts die nevens U Ed. te doen draagen. Dat meer is, zijn Ed. heeft 'er noch een by voor haare besondere rekening. My dunkt ik zie U Ed. my hierop invallen met roepen, dat zy haar' poze, ten dien inzien, te roer gestaan heeft, als haar mijn laatste aan boord quam. Ik beken 't. Dan U Ed. gelieve te bekenen, dat Hercules keur wist in 't strijden tegens twee tevens, oft tegens den eenen voor en den anderen naa. Maar dat ik mijn vrientfchap betui-

betuigen moet met luttel leedt doen, dat overtuight my mijn armoede van lief doen aan U Ed. 't welk my liever waar, als 't Gode geliefde, die haar

Mijn Heere,

in eere ende voorfpoedt altijd bewaare, naa wensch, groete en eerbiedenis van

U Ed.

verplichten dienstwilligen

P. C. HÓÓFT.

Uit Amsterdam, den 7 van
Herftmaandt, 1627.

27.

Aan den zelve.

Mijn Heere,

D Ank heb U Ed. voor zoo goed een gevoelen, dat zy my toevertrouwt den moedt om d'onbevallijkheden van een vernuft zuinighlijk by Nature begunfticht, ende door overdaadige ongenaade van 't geluk verbluft, te pronk te stellen, tot een diepfel in de verhevene schilderije van U Ed. bloeyenden geeft, die, zonder dat, genoegh uitsteekt. De proeven van vriendschap sluiten nemmer bet, dan als 'er schaade by is; zonderling van achtbaarheid, dat kostelijk kleinnoedt, in den zin van de werelt. U Ed. heeft dan hier eenige dichten *non animo deducta sereno* *, maar *velut eluctantium verborum* †. Indien U Ed. keur weet in verscheide foorten van gelijke slechtigheit, en beter gedient waar met iets van anderen slagh, 't heeft haar maar een woordt te kosten, en ik zal my verpijnen te doen blijken, hoe handelbaar mijn hart is in zoo hooge eene handt, als die van U Ed. Want om te zeggen zoo ik 't verftaa, my twijfelt zelve oft deeze verftaan zullen werden, oft verftaan zijnde, niet fmaakeloozer gevonden als anders. Welke bijsterheit van mijn oordeel U Ed. wel kan doen oordeelen, dat, alwaar daar iet goeds in, om in eenigh deel te beschaamen de lofrijmen van iemandt anders, men zulks meer 't geval dan my te wijten heeft. Ik hebbe den Heer Generaal ende Van den Vondel in U Ed. Leedige uren te werke geholpen, en meene U Ed. van daar iets te verwachten heeft, dat beter geardt zal zijn, als 't geen hier by gaat: 't welk ik dacht te doen staan naa d'eere van dat gezelschap, en had my U Ed. neef van Baarle niet geport uit haaren naame. Alles met het onvoldrukke boek zal passen op den gestelden tijdt, drie weeken naa U Ed. schrijven ontfangen, den zeventienden deezer. Ondertuffchen verplichten my gebruik en genegtheit om U Ed. geluk te wenschen met het huwlijk van haaren neeve en mijn' schoonzuster. 'T welk God gunne, en behoede U Ed.

Mijn Heere,

in eeuwige cere, en in hare gunste,

U Ed.

Uit Amsterdam, den 30 van
Grasmaandt, 1628.

weldienstwilligen vriendt

P. C. HÓÓFT.

28.

Aan den zelve.

Mijn Heere,

T Egens den ondank, dien ons gering onthaalen, by U Ed. met reden moet behaalt hebben, stel ik, om my wat te vrede te stellen, den dank, dien 't U Ed. vrienden aldaar te kleener konst zal zijn te begaan, om dat hun banket zal geblanket weezen, door den naafmaak van ons daage-

M m

lijks

lijks broodt. Zagh ik my maar zoo wel te troosten, belangende de ooren Uwer Ed. die ik weet, dat zich wijder als de mondt in lekkerny verlooppen! Mijn zorgen is dat ze met het erkaauwen mijner kost zonder kaauw, tot in den Haage toe zullen gequelt blijven; 't en zy zy niet te kiesch zijn om mijne gasten te weezen op het Deensch gerecht, op zijn Hollandsch gekookt, dat U Ed. in deezen geschotelte vindt. Mondt het hun; 't zal goedt zijn om de magerheit van mijn toorentafelken te boeten: zoo niet, ten minsten de lafheit onzer oorspijze affpoelen. Maar als zy haare bekomste daar van hebben, beding ik 't overschot te rugge van U Ed. en van 't geluk, zoo ik kan, dat de zelve,

Mijn Heere,

met haare welwaarde gemaalinne, altijd in eere en voorspoedt bewaart, in haare jonste bewaare

U Ed.

Uit het Toorentjen, den laatsten
van Zomermaandt, 1628.

verplichten dienstwilligen

P. C. H O O F T.

29.

Aan den zelve.

Mijn Heere,

HEt dierbaar duurbaar winterooft van U Ed. vernuft heb ik bevonden wel van beter geur, als de meloenen van Roukoop, en mijnen gasten daar mede een' godlijke siere gedaan, naaryverende de grootdaadigheid des Koninx Philips van Macedonien, de welke, onder anderen, ten eten hebbende den Arts Menecrates zoo opgeblaazen, door waan van wetenschap om de doodt te verdrijven, dat hy zich Iupiter noemen deed, den zelve niet dan brandende wierook en lekkerny van reukwerk liet aanrechten. Ende om de naasmaak te bet te voeden, heb U Ed. fruiten doen uitschilderen, door een' handt, die zoo eerzuchtich scheen, om meester Mierevelt, ten minsten in lankzaam leveren van werk, naa te yveren, als ik om Koningk Philips niet toe te geven. Nu zend ik ze te rugge, om te voldoen 't geen U Ed. bedongen had, bekennde met eenen, dat zy my hebben doen walgen, niet tot braakens toe, maar van mijne voorgaande braaxels, en de maagh zoo gesterkt, dat ik hoop, zy zal voor eerst niet lichtelijk iets uitwerpen, 't geen my beneeme den zoeten mondt, dien my 't gewas van U Ed. hof gemaakt heeft. De Nederlandtsche treurfpelen vind ik in 't handelen zoo vol rouws en ramps, dat ze wel van noode hebben, met diergelijk tussenspel, gelijk die van de aaloutheit met schotsdicht, gespekt te werden, om de verslege geesten te verquikken, en dank U Ed. voor 't geven van dien zegen. Verplichten zal ze my, even zeer als U Ed. staat in den staat, verdienen en waardy, om etlijke bladstukken met de vewen der zelve te hoogen en te doen uitsteeken. Ook is mijn vertrouwen, dat U Ed. niet weenigh stofs, ten behoeve van dit werk, in tijdt en wijle, zal maghtigh zijn te verschaffen, zoo van besonder- en omstandigheden my onbewust, als van spiegelingen en inzichten, die de omzichtige schrijvers, met onzichtbaarheid voor de duistere, klaarheit voor de klare oogen, gewoon zijn tot inflagh van hun geweeft te gebruiken. Zulker vederen, om mijne naaktheit te kleeden, beloof ik my veele van den Heere Reaal, die wy hooren, dat door den Kaifar vry gegeven, en bescheidt daar af van den heimelijken Raade verwachtende is. Dies wacht ik op zijner Ed. komen, en op het vinden van U Ed., beide met verlangen, Godt biddende,
den

den eenen ende den anderen , met alle die hun lief zijn , en voor alle Mevrouw Huigens, in eere en voorspoedt altydts te bewaren, naa wensch van Uwer Ed.

Uit Amsterdā den 29 van
Wintermaandt, 1628.

gantsdienstwilligen

P. C. HÓÓFT.

30.

Aan TESSELSCHADE ROEMER S.

Mejoffrouw,

Het schijnt dat de dochter, die wy U E. zaagen tot Muiden hebben, HUE. zoo wel voeghde, dat mijne huisvrouwe, kort beraadt, goet beraadt, haar daar naa zette, om binnen ontrent acht daagen naa onze overkoomste alhier, my gelijke vrucht in de luyeren te schotelen: en dat ik met het overwinnen van 't spraakloos kindt mijne spraakelijkheid verlooren heb. Nu komt (recht anders ging 't den zoon van Cræsus) de blijdschap, ende snijdt mijne pen van den tongriem, om U E. toe te roepen de goede maere van den Heer Ridder Reaal, daar nu geen maar meer aan is. Want zijne Ed. Gestr. schrijft my van den xiv van Sprokkelmaandt uit Hamburgh, dat hy aldaar was aangekomen, om een schip oft twee van oorloge te verbeiden te zijner herwaartskoomste, nochte der fortune, by dewelke hy in 't quaade blaajtjen schijnt te staan, en onder 't getal van de deughdzaame, die haaren haat verdienen, echter zoo schoon een spel te geven. Zijne Ed. Gestr. verblijdt zich van eenmaal, als uit der helle, ontkomen te zijn:

— — *Regemque tremendum*

Nesciaque humanis precibus mitescere corda.

Den vreesfelijken Vorst, en zielen ongedwee,

Met ooren altydts dicht voor menschelijke beel.

Ik weet dat U E. de adren rijzen zullen door deze zijne verrijzenis. Voor my, het verlangen dubbelt zijnen draf, ende veeght met den voerman heen, nu 't de lucht van de stal zijner wenschen in den neus krijght; ende schiet tussen elken avont ende morgen, een geheele maandt in. Ach dat mijne hoop maar geen schipbreuk lijde, als zy in Tessel in zal zijn; en dat onze gebeden, die hem ten toppe van eeren opheffen, hem maar voor ons niet weghwerpen, ende zoo diep in de bekommering van landtzaaken, dat het ons jaaren hangelens kostte, eer men eens kan hoek hebben aan een half uurtjen van zijn gezelschap! ik vertrouw een beter. Maar hoe dikwils blinddoekt ons de onwetenheit van Midas, dien 't aan kennis gebrak om zijn gebedt wel te bewoorden? Help bidden evenwel, dat het schiprijkste ende strijdtbaarste volk ter zee aan eenen vroomen Ammiraal ende hoofd met hart en harssenen geraake. En zoudt ghy niet: Ik heb mijnen zwaager den Wachtmeester wel voor U E. broeder gebeden, die ik meene dat men maar wat op den duim zal kloppen, om ze zoo plat te maaken dat ze tot een stopfel in zijnen mondt zal passen. Maar vieriger gebedt stort ik voor de welvaart van U E. ende U E. beminden man, met uwe kinderen, die Godt alzaamen in eere en voorspoedt bewaare, naa de hartelijke groete ende gebiedenissen van

U E.

Uit Amsterdā, den 7 van
Lentemaandt, 1629.

verplichten dienstwilligen

P. C. HÓÓFT.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

UE. had een pleit aan de wang, over 't achterblijven van hier, 't en waare de vreez' dat het onweder **U E.** voorspraak zijn zoude. Ziet eens wat ik degelijker ben; die een bezoek aan **U E.** ten achteren zijnde, in plaats van maanen en rechtvorderen, voldoe 't geen **U E.** my schuldigh is; en koom eerst over. Dan 't is maar in papier, denkt ghy, dat ik **U E.** bezoek. Maar kleene gunst heb ik by hen, dien ik maar om mijn schoon aanzicht welkoom ben. Daar is weenigh in te spiegelen. De kout is de ziel van de bezoeken, gelijk de vreught die van de banketten. Die nestelt zoo wel in 't papier, als deez' in den wijn. Maar wat kan hy kouten, die niet nieuws hoort? Dat 's 't eerst en 't lest daar de werelt naa vraaght. Nu leeven wy hier als die de werelt gestorven zijn, oft ten minsten leeren sterven, op zijn Filosoophs. D'eene dagh is den anderen zoo gelijk, dat ons leeven een schip schijnt zonder riemen, in doode stroom, en stilte. Beter stil nochtans als te hardt gewaait. Hier preekt men geen' passij, als die van onzen Heere; men dicht 'er geen requesten; men raapt 'er geen steenen om de Heeren naa 't hoeft te werpen. De kussens zijn 'er zoo zacht niet dat ze iemants billen bekooren kunnen. Jaa die 'er op beluft was, kreegh 'er wel goedt koop een naa 't hoeft. Ook roert men 'er geen' trom; men timmert 'er geen wachthuizen, en de wachtmeester behoeft zijn wijf niet in zijn ampt te laten treden met wachten in 't bedde, terwijl hy zijn' ronde doet. Daar voelt men datm' 'er is: maar somtijds wat te zeer. Onze stilstant van leven is te ongevoeliker door de koude, die alles in eenen staat houdt. **Q**uam 'er een zoete zonnenschijn, zy zoude de bladen uitbroeijen, om ons te leeren dat de tijdt zijnen tredt gaat. Nu schijnt hy zich te verflaapen. Schijnt, zeg ik, al loopt hy te post in der daadt. Doch maakt ons dezen schijn quijt met wat nieuws uit **U E.** mondt, ten minsten **U E.** penne. Zoo zal ik bekennen dat **U E.** ons 't leeven inneblaast. Maar deze revelkal rolde wel tot middernacht toe, luide de klok van achten niet, die my roept, sluit, eer de veerman te bedde gaat. Dat gemak zouden wy zelve ook noode verzuimen. Daarom, goeden nacht ende een goedt jaar met alle de vrienden, die Godt in schut bewaare, nevens groete en gebiedenis,

*Mijn Heer en Broeder,*aan **U E.** ende Joffrouwe onze zufter, van**U E.**Van den Huize te Muiden, den
8 van Grasmaandt, 1629.*weldienstwilligen broeder*

P. C. H O O F T.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

UE. brief en tijdingen zijn ten laatsten te voorschijn gekomen: mostart naa de maaltijdt. 'T was des schippers schult. Niettemin hy is niet al te vergeefs gekomen. Want in 't lezen dacht my dat ik eenige daagen jonger werdt, ende vergat my in de hoope van **U E.** overkoomst by haar schrijven belooft. Want al rekent **U E.** van den tijdt af datze geschreven was, ik rekende van den tijdt dat ik ze ontving, ende maakte my

my met haar spreken, in woorden van den toekomenden tijd, een geheele bezoekschuldt rijker. Had ik d'onnozele Cydippe voor, ik hield staande dat wy noch een genot van U E. jegenwoordigheit alhier in 't vat hadden. Zy liet zich overreden, gehouden te zijn in woorden gesproken buiten haare meeninge, ende en zoude men U E. niet kunnen vroedt maken gehouden te zijn in woorden my in schrift geleverd buiten U E. giffinge? Indien neen: ik heb noch eenen pijl op mijnen boogh, ende zegh dat U E. maar half hier geweest is, hebbende aldaar gelaaten onze zuster U E. helfte. Op haar dan hebben wy naa alle rechten te spreken. Ende genoomen dat ze in rede staat, ende gereedt zy haare schuldt te voldoen, ik maak my sterk dat ze U E. mede sleept om geen verwijt te hooren, over de schade die ik lijde by 't betaalen over den dagh, zijnde de halve somme dus lang onder U E. gebleven. Laatst t'Amsterdam zijnde waar ik licht een hardt maaner geworden, en had ik geen harder maanster gehad aan mijne genegenheit om 's avonts t'huis ende weder in mijn geheel te zijn: als mede van 't volk zijnde, die ongeirne half leven. Maar aldaar wezende verstondt niet nieuws, als dat 'er niet en was. Morgen ontfangt U E. de nieuwmaren. Zoo 't haar die op maandaage ende voorts vervolgende gelieft over te zenden, nevens de geene die noch ongedrukt loopen, ik zal gereedt zijn om de kosten te helpen draagen. Op rekeninge van de ongedrukte ende by U E. over te schrijven, zend hier inne een tijdinge uit Parnas, om de welke te verstaan, te weeten is, dat Girolamo Morone, Secretaris zijnde van François Sforza laatsten Hartogh van Milaan uit dat huis, in den naame van zijnen meester in handeling trad met den Markgraave van Pescara, zijnde een' voorneemen Overste onder den Kaifar, om den zelve het rijk van Napels afhandigh ende den voorschreeven Markgraaf aldaar Koningk te maaken; mitsgaders den staat van Milaan t'ontlasten van 't juk der Spanjaarden, dat het toen op den halze had: maar dat de voorzeide Pescara, 't zy van beginne dubbelt gegaan hebbende, oft in 't drijven van 't stuk niet konnende komen daar door te zien, ende overzulks goet vindende zijne spelde uit het spel te trekken, zijnen meester den Kaizar alles aan, en Morone op alle lijden braght; jaa op de trap, by manier van zeggen, van 't schavot, dat al gemaakt was, ende hy om 's morgens zijnen hals te verliezen, en had hy 't 's nachts niet afgekocht, ende daar vooren betaalt aan Bourbon veertigh duizent dukaaten. Ende had Morone dezen misgreep, niet tegenstaande hy zelf tegens Guicciardin voorheenen verklaart had, dat de Markgraaf van snoodtheit en trouwloosheit geen' weêrgaâ, in heel Italien, had; ende daar de zelve Morone was een persoonaadje zulks begaaft, dat hy, uit de gevankenisse en beuls handen, door de kraft van zijn vernuft, in korten tijd quam Bourbon zulks te bezitten, dat hy meer als een Overste van Koningklijken bloede uit Vrankrijk, schein een heetendoen van Morone te wezen. Maar het papier, vervult met deze kladder, my tapeling uit de penne gelooopen, ende de dierbaarheit van den tijd, gebiedten my mijne gebiedenis te doen, ende U E.

Mijn Heer en Broeder,

met Joffrouwe onze zuster, ende alle die U E. lief zijn, Gode te beveelen, naar hartlijke groete van

U E.

Van den Huize te Muiden, den
20 van Grasmaandt, 1629.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

M m 3

Aan

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

T Geen ik uit Parnas heb, zal deze U E. byzetten, en doen zien wat Duc d'Alva begonnen heeft te leeren in zaaken van staate, die hy onnaa zoo wel niet verstondt als 't stuk van den oorloogh. De arme man schijnt gewaant te hebben, dat 'et al een dink was een landt en een leger, en, zoo wel dat als dit, te regeren was met de galgh op de neus. Maar behalven dat 'et buiten 't gebruik is, dat geen kleene kracht heeft om kropzalaat te doen verdouwen, zoo scheelt het veel al 't volk by een te hebben, dat men dwingen wil, oft verspreit in verscheidene oorden, met tijdt en middel om elkanders pols te tasten, ende te wachten naa 't eerste woordt ende opgang van oproer, onder de vailigheit van vesten, ende slappe oft metlijdende, oft metwenschende Majestraten. Ik laat staan den misflagh, daar hem wijven en wichters om uitloegen: te weeten 't vorderen van den tienden penningk, dat buiten zijn boodtschap was, ende niet gemeens had met d'oorzaaken der beroerten. Een dut die hem deed verliezen de geene daar hy 't meê houden wilde, ende de vrienden te vyant maken. Maar 't schijnt, de uitheemsche deze boter tot den bodem niet geboort hebben. 'T waar anders van de geringste stoffe niet om gerucht in Parnas af te maaken. Niettemin het bedrijf van dezen dwingelandt zal, daar ter plaatze, echter noch ietwes naader ontpluift werden. Ondertussen denk misschien U E. op overmorgen te zien ter begraffenis van mijn nichjen Hasselaars. 'T welk aangeroot zy, om U E. en den Heer Generaal te hoeden voor vergeefs herwaartskomen, oft het op dien dagh moght beraamt werden. Zoo lange blijf hier, en altijdts

U E.

Ylinox. Van den Huize te
Muiden, den 20 van
Zomermaandt, 1629.

weldienstwillige broeder

P. C. H O O F T.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

B Y de nevensgaande tijdinge zal Duc d'Alva weder voorhouden, en bedilt worden zijn werk dat zwaar om vollastren waar. Deze spiegelingen, alhoewel ze noch de mijne niet ontdekken die hem den sprong te grondewaart deed doen, zijn echter niet ydel, oft nutteloos voor de geene, die de bronkraanen naavorssen, daar onze opgang uit de ellenden, ende 't verloop der Spaansche zaaken in Nederlandt, uit gestraalt zijn. U E. zal hier leeren, om zich dienstelijk naa exempelen en zinspreuken te schikken; hoe zuiver een oordeel dat 'er toe vereifcht wordt, ende dat het niet oft nauwlijx scherp genoegh wezen kan, zonder gestreken te zijn op den wetsteen der ervarenheit. Ik blijve, naa hartelijke groete en gebiednisse,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Van den Huize te Muiden den
24 van Zomermaandt, 1629.

weldienstwillige broeder

P. C. H O O F T.

Aan

35.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

't **G** Een U E. my gister nieuw leverde, zend ik U E. oudt wederom. Als 't wijn waar, d'overoude Romainen zouden voordeel by 't verlies van den tijdt rekenen. Maar de maaren en de meisjens verdienen, door 't verwijlen, niet. Evenwel ik verzelschap het met wat nieuws uit Parnas. 'T welk, al is 't van de langste niet, daarom van de slechtste niet is. Men meet de deughdt by de elle niet: gelijk U E. weet; ende met reden het tegendeel noode zoude toestaan. Het brengt een van de meeste geheimenissen, uit het hailige der hailigen van den staat, aan den dagh. 'T zal Boccalin wel vergaan, ende hy magh van geluk spreken, vaart hy beeter in Parnas, als de winkelhouder, daar hy wil dat anderen zich aan spiegelen. Ik wil hem altyds wel verzekeren, dat hy geen en noodt heeft van vereedelt oft ridder geslaagen, oft opgepotst te werden met pluimaadjen van tijtelen, dewijl hy zoo behendigh is, om die munt neder, ende onder haaren gangk te dringen. Want dit is, in zijnen zin, de rook daar der Vorsten schouw af rookt. Zoo daar iets is, ik verwacht het, ende lieft met U E. persoon ende Joffrouwe onze zuster, de welke

Mijn Heer en Broeder,

Godt in genade behoede, naa groete ende gebiedenis van

U E.

Van den Huize te Muiden, den
1 van Hooimaandt, 1629.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

36.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

O Ver negenen komt my d'uwe van heden ter handt. Kan echter niet laten zoo goede tijdingen, met de bygaande uit Parnas, te erkennen. Te meer alzo de laatste zoo kort is geweest, dat ze U E. over 't hoofd schijnt gezien te hebben, niet vermaanende van den ontfangk. Ik zandt ze op zondagh af. Nu moet by deze zeggen, indien Boccalin aan schempen op grooten, ende voorneemelijk op zijnen eersten opheffer, gestorven is, dat, naa mijn gissinge, deze maare hem de moordtsteek gegeven heeft; gemerkt hy daar in zich de genuchte geeft van 's Paus neef naa 't bewindtloos leeven te zien gaan, met de verslegenheit, daar de dieven mede ter galge gesleept worden. De tijdingen uit 's Hartogenbos vind ik niet onwaar schijnlijk. Eerstlijk om dat d'overlooper een burger is. Daar naa om dat den soldaaten buiten twijfel verdriet tot den lesten man, voor af, ter slaghtbank te gaan. Ende entlijk om dat de salpeter tegens verbodt uitgevoerd zijnde, den geen en die geen schuldt daar aan hebben, moet genoegen gegeeven werden door de straffe der brouweren hunner ellenden. Godt bewaare wijder d'onze tegens den vyandt, ende U E. met alle de zijne in genaade, naa wensch en groete van

U E.

Ter vluht van den Huize
te Muiden, den 5 van
Hooimaandt, 1629.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

Aan

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

BY de nevensgaande maare zal U E. zien, hoe dien Vorste, daar bynaa geen maar aan schein, in Parnas de klank naagaat van een gruwlijk laster, waar mede te wenschen stondt, dat alle Vorsten besmet waaren. Ik kan niet laten blijde te zijn met de eere, die my Boccalin doet, door 't overeenstemmen van zijn oordeel met het mijne, over 't leven van zoo doorlughtigh eenen personaadje. Niettemin noopende 't stuk der wraakgierigheit, en kan ik het Boccalin niet gewonnen geven, zelfs op den geestigen zin, dien hy drijft van 't martelen zijner vyanden, door deughd, eer ende voorspoedt: maar ben van gevoelen, dat die allerloflijkste Koningk bestevent ende bezeilt heeft een' andere baake, te weeten 't verkeeren van vyanden in vrienden, ende die niet te doen quijnen door afgunst zijner glorie; maar te doen groeijen, door een veroverde genegenheit, in den lof ende verheffinge van hunnen weldoender. 'T welk my van zoeter inbeeldinge dunkt, als de suiker, die wy wenschen dat U E. gelieve te verzorgen, ende dat Godt almaghtigh bezorge 't heil van U E. ende de haare, aan de welke zich van harten gebiedt

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Van den Huize te Muiden,
den 15 van Hooimaandt,
1629.

gantsdienstwillige broeder

P. C. H O O F T S.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

VOOR den brief van gisteren, als gehaalt uit den brant ende 't heetste uwer bezigheit, beken ik, naa maate van de moeite, ende prijs des tijdts, daar aan te kost geleit, in U E. schuldt te staan. Mijne brieven uit Parnas zijn noch niet opgebroken, om dat my qualijk heeft mogen beuren die te lezen, ende min te vertaalen. Ik zie nochtans noode U E. nieuwmaaren schreijende t'huis komen, gelijk het kindsche spreekwoort niet onbevallijk zeit. Zend'er daaromme by een briefken, dat ik wenschte, om zijne oudtheit ende bemeuzeling, geëert moght werden voor een heilighdoom, gelijk de beenen uit de knielsvaten geraapt, die men den anderen ten diersten aansmeert, met vroedtmaaken dat ze wel eer aan timmeraadjen gestaan hebben daar zielen in t'huis laagen, die nu den hemel bewoonen. Deze kosteljkheit is my gister van eenen Franschen soldaat, ende krepel van hier, uit het leger gekomen, vereert. 'T is een liefjen treet'er niet op, zult ghy zeggen. Nochtans vermeldt het eenige bezonderheden, die ik meene door andere niet zoo stukwijs overgeschreven zijn. Als 't U E. gelezen heeft, mooght het de eere doen, die de West-Indische Bewinthebbers 't hoofd van den sint Jan hebben toegeleit, en aan Vulkaan opofferen. Ik hoor dat ze nu eenen buit uit Brasilië hebben, die hier te lande meer aanbidders vinden zal, ende by my in geen kleener waarde is, om dat ze de suiker van de dierte genezen kan, in dezen genaakenden tijdt van fruiten in te leggen, ende met zoet te zulten. Des te liever zullen wy ons tonneken heel vol zien, ende herwaarts gezonden by d'eerste gelegenheit. Ende op die zoete hoop gebiedten ons in gunste

van

U E. die Godt , met Joffrouwe onze zufter ende alle de haare , in voor-
spoedt behoede , nevens hartelijke groetenis van

U E.

Van den Huize te Muiden, den
17 van Hooimaandt, 1629.

gantsdienfwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

39.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere ,

IK schijn miſſchien gezondicht te hebben op U Ed. beleeftheit, die
de mijne ontſteeken moest ; gemerkt de traagheit in 't wederzenden
van de bygaande *Tragicques* ; waar van het zenden zoo gereedt geweest
was. In den wege zijn geweest d'een ende d'andere reize , ende gelijke
onleede , die 'er my niet hebben laaten aanblijven , ende de ſmaakelijk-
heit van haare veerloopende inzichten , die 'er my langſaam heeft laaten
aſſcheiden. Lucanus en Juvenalis hebben my eertijds al wat in 't harte
gelegen : ende in deze, *agnosco veteris veſtigia flammae*. Der is 'er niet-
temin , die honigh en melk voor de twee lieflijkſte lekkernyen des landts
van beloften houden , en als ze gemengt zijn , zouden 'er geen en mond
aan ſteeken. Men kan te kiefch zijn. Maar zeker de Satyra ſpint klok-
zeelen , ende is dat de zinnelijkſte draadt niet om waapenrokken te bor-
duuren. Verworpingen van woorden , van ſtraat op te raapen , ende
doen dienen daar ze deugen , al was 't onder de edelen , daar kan men
eer af hebben. De dingen , zinnen en zinspreuken , dienen d'een naa
d'ander te zijn. Doch dit al onder verbetering , en in bieght tegens
U Ed. die ook niet houdt van zakken met zijde te naaijen ; ende de welke ,

Mijn Heere ,

dat Godt houde in eere ende voorſpoedt , bidt , nevens hartelijke groete
en gebiedenis ,

U Ed^{ts}.

weldienfwillige

P. C. HÓÓFT.

40.

Aan J A C O B W Y T S.

Weledele geſtrenghe Heere ,

TERwijl ik , ten ooren toe in de boeken begraven , om naa te del-
ven den grondt van de grootſte verrichtingen der grooten , met een
paizelijke pen doe degens en ſpieſſen ſpeelen , leeren my U Ed. Geſtr^{ts}.
brieven , aan mijnen zwager geſchreven , dat het oorlogh maar in zijn'
leerjaaren was , daar ik onze Historien aanvang. Want veldtſlaagen , ge-
vechten , en diergelijke werken van waapenen , ſchijnen buijen van 't bloedt
der ziedende krijghsjeughd , ſtout genoegh om een op al , ende alles op
den teirling van eenen ſtrijdt te zetten ; maar ang voor den arbeitd , en
't hooftbreeken , en 't leëbreeken van nemmer oogh te lúiken onder de
pluimſtrijkerye der zorgeloosheit. U Ed. ſchrijven werpt my een groot
ſtuk over rugge in de eeuwen , ende zie ik vertijzen de werken voor
Alexia , oft zoo elders iet gehoort is , van meerder hitſigheit in aanſlaan
en uitharden. Zoo klopt men der fortune op den duim , ende leert ze
ſpoor houden : zoo dwingt men zelf die zucht tot den Spanjaardt hebben ,

N n

met

met den Prinse te wenschen , door kracht van de gunste in hun gemoedt gebaart uit de doorluchtigheid zijner aanslagen. Valt deze stad, geen gering deel der eere zal U Ed^{ts}. albewaakend ooge te beurt vallen : 't welk dezen gelieve te lezen , niet om de moeite van antwoordt , waar af de nieuwe last van Hooft des krijghsraadts U Ed^t. helpt verschoonen , maar t'aanvaarden mijne gelukwenschen met dien uitsteekenden staat. Waar inne ik Godt bid U Ed. Gestr^t. , ende in haar' loflijken toeleghe zijne Vorstelijke Doorluchtigheid, te zegenen, dien U Ed. Gestr^t.

Weledele gestrenge Heere ,

in schut en scherm altyds bevolen blijve , naa d'allerhartelijkste dienst- en eerbiedenissen van

U Ed. Gestr^{ts}.

1629.

toegenegen verplichten dienaar

P. C. H O O F T.

41.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder ,

MY is leedt dat de Fransche tijdingen zoo veel te laat zijn gekomen. Te meer, mits U E. met zoo goede genegenheit zijne penne te werke stelt , om mijne onwetenheit van 't geen daar omme gaat , te gemoete te komen , met kundschap die my niet alleen , maar ook den Heeren Gemaghtighden Hudde en de Rijke , hier dezen morgen weder aan geweest zijnde , onbewust was voor een goet deel. Want alhoewel de Heer Oetjens , met hunne Ed. ende eenige Gemaghtighden van de Edele Grootmogende Heeren Staaten van Hollandt , op gister deze plaats bezichtigende , my verthoont had schrijven uit Harderwijk ende Uitrecht , waar in U E. maaren ten deele gemeldt waaren , zoo hadden zy nochtans geene kennisse van 't geen de Heer Wytz schrijft, ende eenige andere bijzonderheden in den uwen vervaat. Derhalven bidde , alhoewel mijne Heeren van Amsterdam aangenomen hebben my van tijdt tot tijdt , 't geen hun verstandicht wordt , mede te deelen , U E. gelieve in deze vlijt te volharden : voorneemelijk dat my toekome , 't geen de voorschreeve Heer Wyts zal overschrijven aan mijn broeder Hasselaar , die ik achte geene zwaarigheid zal maaken van opening daar af aan U E. te doen. De kundschappen uit Harderwijk ende Uitrecht stemmen met U E. , nopende de dierte in 's vyands heir , ende dat hunne meeste spijs is versch vleesch van 't geroofde vee. 'T welk , behalven dat men 't hun ontzetten zal , zoo ik hoope , niet wel min kan doen , als slappe en ongezone lichaamen maaken , zonderling , in dit heete ende weeke weder , in 't welke de onmaatigheid van water drinken , by mangel van bier , te vermoeden is dat ze mede niet weenigh zal ontstellen. De voorschreeve Heeren hadden noch , dat de vyandt eenen papiermolen onder Aarnhem had afgebrandt , ende daar over by d'onze gestraft was , met verlies van sestig paarden , naa mijn onthoudt. De rest was te rug gedreven. De Heeren Hudde en de Rijke zijn weder naar Amsterdam gekeert , in meeninge van voor den middagh noch van hunne ondervindinge rekenschap te geven. De Gemaghtighden van de Heeren Staaten , zijn getrokken naa den Hinderdam , om in mondtgemeenschap te komen met de Heeren Staten van Uitrecht , oft hunne Gemaghtighden. Hunne Ed. hebben my verklaart , dat over gansch Hollandt

landt tuffchen Maas ende Zijp, de zefte man van de huisluiden opgepreft werdt, met gereedtschap, om op een bot de gantsche weftzijde van de Vecht, tuffen hier en Uitrecht, ende voorts van daar tot aan de Vaart oft Vreeswijk, te befchansfen, in voege dat ze, met een' matige maght, tegens alle geweld, met Gods hulpe, zal te houden zijn. Daar wert by verhaaldt, dat Prins Maurits, hooghloff. ged., wiens woorden, in 't stuk van te verftaan wat tot 's landts befcherminge dienftigh is, voor wetten gehouden worden, zoude gezeit hebben, getrooft te zijn, om de weftzijde van de Vecht ende Vaart voorschreven, alzo bewalt zijnde, met tien duizent man, tegens de gantsche werelt te verdaadigen. Men vindt hooghnoedigh, indien de vyandt dieper intrekt, dat ik den dijk aan de noordtzijde van 't slot, ende aan de zuidtzijde van Muiden zal doen doorfteeken, ende 't een ende 't ander alzo op een eilandt, mitsgaaders alle 't velt ende laage weegen onder water zetten. Doch alzo ik tot dat uiterfte niet geirne en zoude koomen, nochte 't beraamen van 't punt van den tijdt daar toe, dat lichtlijk wat te vroegh oft veel te fpade zijn konde, op mijn oordeel laaten aankomen, zonder fchriftelijken laft, hebben de voorschreeve Heeren gemaghtighden van Hollandt aangenomen, zoo lange zy in dit gewest verblijven, die zorge zelf te draagen, ende niet te vertrekken zonder my behoorlijke volmaght te doen houden. Maar, indien 't tot dien nootd ende 't doorfteeken komt, en twijfele niet, oft zullen, mits behoorlijk gestijft wordende met volk en behoeften, deze plaatze, Godt ten voorften, wel befchermen. Is niettemin de hoope van de Heeren van Amftterdam, ende de mijne, dat de Heeren Staaten, nu ten tweeden maale, door de beroerten op de Veluwe, dus opgewekt, deze gelegenheit beter zullen doen fterken, ende zulks verzien, dat men in gelijken voorval den vyandt wat naader zal mogen laaten koomen, ende niet van noode hebben, zoo tijdtlijk tot verwoeftinge van onze eigene landen, door 't water, te verftaan. Ik dank U E. voor den overgezonden Toetsteen van staate: ende verlang naa ledigheit om de deughd des zelve te mogen toetfen. Ende hier mede zal ik U E.

Mijn Heer en Broeder,

den Almogenden, met Mejoffrouw onze zuster en alle die U E. E. lief zijn, beveelen, nevens hartelijke groete en gebiedenis van

U E.

Van den Huize te Muiden
den laaftten van Hoi-
maandt, 1629.

gantsdienftwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

41.

Aan TESSELSCHADE ROEMER VISSCHERS.

Mejoffrouw,

MYn' verdrooghde rijmpen is, deez' daagen, cen groenigheit over, ende daar van gekomen, 't geen U E. hier by ontfangt. Indien 't het beste maaxel niet is, laat het U E. niet nieuw geeven. Want behalven dat ik noit mijn heele werk maakte van dichten, gelijk fchier dient te doen, die naa volmaaktheit tracht, zoo heb ik 's my nu in zoo lange niet onderwonden, dat ik haast waande dit deel der werelt gestorven te wezen. Maar 't gaat my (ach arme!) als de vrouwen, die denken haar kruis van 't kinderen te kerke gebraght te hebben, ende weder mal worden in haar' ouwde daagen. 'T welk my doct duchten, dat ik deze quaa in mijn graf zal voeren, ende misselijk waar maken 't zeggen van eenen

N n 2

Latijn,

* *Juvenal.*
lib. III,
Sat. VII,
vers. 50.

Latijn *, dat ik onlanx naa , oft viellicht verby gekuijert heb , aldus den-
nende :

Tot rijmzucht is geen raadt. dat zeer is veel te snoodt.

Een dichter zeven jaar moet dichten naa zijn' doot.

Maar als 'er geen berernis te wachten staat , is 't tijdt om den zieketrooster te loopen. Ay lieve , verdien gy dat geldt. 'T welk geschieden zal , in dien U E. met eenigh gedicht my te zenden , bewijst van de zelve quaale niet heel genezen te zijn. Want het is geen kleene troost gezelschap in zijn' ellende te hebben. Maar , dit evel uitgezeit , wordt U E. ende mijn' Heere uwen man , met alle de haare , nevens hartlijke groetenis , alle goedt gewenscht ,

Mejoffrouwe , van

U E.

Uit Amsterdam den 20 van
Sprokkelmaandt, 1630.

gantsdienstwilligen

P. C. H O O F T.

43.

Aan J A C O B W Y T S.

Weledele gestrenghe Heere ,

GRootelijx heeft my U Ed. Gestr^{ts}. schrijven van den tienden dezer begunsticht , met overbrengen van zoo een stuk gehaalt als uit den brandt , en oorspronkelijk gekoomen uit een ervarene handt , die over 't werk geweest zijnde , 't zelve zoo bescheidenlijk heeft konnen openen ten gronde toe , en als van stuk tot stuk ontleden. Diergelijke aantekeningen waaren de rechte peillooden , om met kennis te bezeilen de zee , daar ik my in begeven heb. Het gaat hier by te rugge , niet zoo ras als ik wel wenschte , maar als my mogelijk geweest is het te doen uitschrijven door eenen vertrouden vriendt. De Heer van der Mijlen heeft groot gelijk my met den gemeenen voet te meeten , gemerkt mijne zorghvuldigheid om vrienden in gelijke zaaken te voldoen , van zijne Ed. noit beproeft , en konst is den lieden aan te zien wat zy in den boezem voeren. Des ik de gelegenheit afwachtende , my in zijne gunst ondertussen gebieden wil. Ende de aanwijzing op den Heere Huigens , dien ik om de beraadtsredenen van den Ridder Veer over den slag van Vlaanderen , in Fransche taale , des te liever zal moeijen , verplicht my , nevens zoo veele andere blijken van U Ed. Gestr^{ts}. genegenheit t' mywaarts , om der zelve , en alle die haar lief zijn , allen wasdom van eere en voorspoedt van Gode toe te wenschen , mitsgaa- ders eeuwelijk te blijven

Edele Gestr. Heere ,

U Ed. Gestr^{ts}.

Uit Amsterdam den 24 van
Lentemaandt, 1630.

onderdaanste toegedaanste dienaar

P. C. H O O F T.

44.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere ,

DE woorden , die een onverdiende genegenheit t' mywaarts U Ed. Gestr^{ts}. penne uit den hals gehaalt heeft , en over mijn gedicht doen spreken , zijn sterk genoeg om die stoffe haar' aartsheit in aardigheid te doen verwandelen , in 't verstant der fraaiste geesten , die in den geest
Uwer

Uwer Ed. Geftr^t. gelooven. Het kittelt my te zien dat U Ed. Geftr^t. geraaden heeft, waar het met dat werksken op gemunt was, bynaa zoo zeer, als had ik bezeildt het geen ik bestevent had. U Ed. Geftr^t. sprak my geirne moedt in om den heldinnebrief van Doctor Barlæus burger van Amsterdam te maaken. Maar dat de hoofsche lucht hem bet gelijken zoude, bevroed ik te wel, uit U Ed. Geftr^{ts}. aangeheve vertaalinge, my getoont door den Heer Wyts. Ende gelijk geen' heusheit van zijn Ed. Geftr^t. alleen komt, zoo heeft het haar gelieft my te verwittigen, hoe zekere beraadtsreden van den Ridder Veer, over den slag van Vlaanderen, in Fransche sprake onder U Ed. Geftr^t. beruften. Indien my die een korte wijle, om te doen uitschrijven, gewerden mogen, deze zal een eerlijk blad vullen in 't boek, dat ik van de gunsten, my door U Ed. Geftr^t. bewezen, ben houdende. Op welke hoope ik hoopen wil, dat de werelt noch niet verbeurt heeft zoo dierbaar een schat en sieraadt als haar is Mevrouw de gemaalinne van U Ed. Geftr^t. mitsgaaders Godt bidden deeze eeuwe te behoeden voor zulk een duisternis, als haar door 't bluffen van zoo gelieft een licht zoude overkoomen: en nevens wel hartelijke groete en gebiedenisse aan beide, blijven

Mijn Heer,

U Ed. Geftr^{ts}.

Uit Amsterdam den 14 van
Lentemaandt, 1630.

verplichte dienstwillighste

P. C. HÓÓFT.

45.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

DAt ghy my te goedt reket 't geen ik over schuldt zende, maakt my te graager om mijne middelen onder eenen man te zetten, die daar zoo wel mijn beste mede is weetende. Dies, alhoewel my eenige bezigheid den tijdt zeer benauwt heeft, heb ik daar echter uit doen vallen het overzetten van 't stuk uit Tacitus hier nevens gaande, om de vierige lust te believen, daar ik U E. mede ontsteeken zie. Nieuws kan ik van hier niet overmaaken, 't en waar de galm van de Italiaansche loopmaaren, oft eenige Fransche tijdingen, uit den Secretaris des Ambassadeurs, in den Haage leggende, gekomen, ende my door mijn' zwager Bartelot bygezet. Ik denk dat U E. daar zijn bekoomst al af heeft. Niettemin van smaakelijke spijze doet men wel twee maaltijden achter elkander' zonder walgen. Daarom zal, op 't onzeker oft het U E. gehoord hebbe, zeggen, dat het geluk den aanvang der Françoizen in Italien lieflijk toelacht. Naa 't veroveren van Pinarol en 't slot, heeft Thoiras, die braave Ridder, die de Engelschen op 't eilandt van sinte Marten 't hoofd deed stooten dat 'et hun heugen zal, met drie duizendt mannen zich in der nacht op wegh begeven hebbende, door beladdering meester van Crescentin gemaakt. Deze plaats wordt gezeit van merkelyk verlangk, ende de Savojart in gevaar te zijn van 't Markgraaffschap van Saluzze te verliezen. De quaadaardigheid van dien Heer heeft het war alle zijn leven gezocht, en zoo hy 't nu zijn zat vindt, zal hem wel gegunt worden, van alle die de Fransche oft geen' zijde altoos draagen. Met een ding ben ik begaan. Dat 's de buik: en dat die, zich quaalyk gevoert vindende, tegens 't hoofd en d'andere leden zal beginnen te morren. De Heer Ammiraal van Chastillon, lofslijker gedachtenisse, plagh te zeggen, als men een heir ging

toerusten : *Commençons à former ce grand monstre par le ventre.* Want hoe heet parthyen op elkandere zijn , de kok is een maghtigh scheidsman. Doch wil men dat Pinarol den wegh tot de lijftoght wat baanen zal. Ook komt de welgeaarde Bassompierre met eenen goeden hoop Zwitsers , uit dat gewest aan , ende , 't zy hy zijne krachten aan de Venetiaansche knoopt , oft een ander gat boort , zal mogelijk zoo veel ruimte maaken , dat 'er de mondkost doorzakt. Doch weet ik 'er niet grondighs van te oordeelen , als die nooit voor lootsman in 't geberghte gevaaren heb. Wel wenscht' ik dat wy maar dien zoetemelx harten niet slaghten , die altyds slabakken in voorspoedt , en terstondt vergeeten hoe radt een weerhaan dat het geluk is , maar meenen een spaak in haar wiel te hebben , als die wint maar een oogenblik staat : daar de grootmoedige en luiden van mijn hart , in zulk een gelegenheit , door de treflijkheit der hoope verwekt worden , om te meer op hun stuk te passen , en zoo 't verloop van geltmiddelen , als andere zaaken , te richten , en in de oude plooi te brengen. Waaren wy zoo rijk in de hedendaaghsche gelegenheit , als ons die raadigheit maaken kon , wy moghten vraagen oft Breda en Lingen te koop waaren. Maar 't heeft te veele voeten in de aardt , ende te groot een spel in , zulk een' meenighte van hoofden onder zoo eenen wijzemans muts te brengen , als de Prins van Oranje , naa mijn verstandt , draaght. De Westindische maatschappy hoor ik dat noch een eilandt bemaghtight heeft. Dat Spanje overboodigh waar uitkoop met haar te maaken voor Potassi , om de rest van haar te leen te houden , ik weet naauw oft zy te spreken zoude zijn. Daarentussen vertelt men van een' knoet , die spaanderen onder zijn arm raapte , en bleef al staan insteeken , staan insteeken , tot dat hy gewaar werdt , dat zijn arm niet meer omvatten konnende , achter zoo veel loste als hy van vooren was laadende. Maar dit sprookjen onder de roos : alzo ik my van de Bewinthebberen geen' grooten dank zoude toeleggen , voor 't onderwijs dat 'er in schuilt. D'ervaa- renis zal beter schoolgeldt aan hen verdienen : niettegenstaande dat 'er wijze luiden onder zijn. Ook maakt het geluk wijs in de oogen der werelt , die alle raaden prijft als ze maar wel beslaagen. Als 't hun genoegh waar , dat men met hun wenschte , zy zouden een' fant van my maaken. Want my verlangt hen al te zien doen wat zy kunnen , en alles gelukken wat zy doen. Zoud men niet ? 'T landt moet hun' welvaart in zijn' borze , in zijn' veiligheid voelen. De Duitsche looptijdigen mogen hier niet aarden. T'Amsterdam , al zijn ze doodteeters , hebben 'er nochtans gezelschap van haar' foort , ende aldaar opgeleidt zijnde , wie weet waar ze noch eens , om 't vervolgh der zaaken dat ze inhouden , moghten te pas komen. By my hebben ze uitgedient , als ze maar eens gemonstert zijn. Want met zulk volk zoud ik niet darren eenigen aanslagh bestaan , daar ernst in vereischt waar. Maar mijn pen ter klapborze geraakt , schijnt zich zoo verre met 'er praat te vergeten , dat ze zich niet hoort uitluien , met de bryklok , roepende dat het papier vol is , ende tijdt om 't hek te sluiten. Zy zal boeten moeten met een ander bladt. Vergeef het haar : want de boomen leeren zich wel kleeden , pronken , toerieken , toenijgen , toeknikken , en alle ding behalven spreken. Was Momus hier zoo wel bedreven als in den hemel en elders , hy riep ; al weêr geen deegh , en beschrobde Jupijn , dat hy aan zoo vriendelijke scheptels de tong vergeten had. Dit zeggen zy evenwel alle jaars eens , dat het leven op een sterven uitkomt ; dat de tijdt roozen brengt , en altydt voor windt voor stroom zeilt , zonder anker te werpen. Des , die wil van den Maij begeert , speele
kort

kort beraadt, goet beraadt. want zijn quiksheit is een korte vlaagh. Kan U E. op zondagh hier komen, hy heeft blaaden en bloemen genoegh om vijfmaal aan te rechten. Jaa zal U E. onthaalen gelijk Philips van Macedonien den dwaazen Arts *, die zich Jupijn deedt noemen, reukvaten * Ziet den 29 brief. deedt voorzetten, om zijn neus te spijzen. Was dat niet een' lekkerny om eenen godt goê sier te doen? Noch ging de bengel door, zonder zijnen waardt te bedanken. Indien U E. zoo hemelsch een hart niet heeft, noch zullen wy raadt om de kost vinden. Voor vrienden is ze haaft gekookt. Op de rol van die, staat U E. hier als een van de bevelhebbers, ende wenscht t'uwent te staan, juist in 't laafte gelidt niet,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Van den Huize te Mriden, den
10 van Bloeiemaandt, 1630.

gantsdienfwillige broeder

P. C. HÓÓFT.

46.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

MY is van goeder handt overgeschreven, dat de Vroedschap van Haarlem begint te spijten, de gematighde 't hooft op te stecken, ende de heevighste zich t'zoek te maaken van naa den Haage te gaan. Zulks de Burgermeester van Loo, ende Overkamer, zijnde gevoeglijke luiden, ter daghvaart verschijnen, met last, wel om zich tegens de handeling van 't bestandt te verklaaren, doch zoo de voorneemste leden der Staaten daar op blijven dringende, zoetlijk te volgen. Niettemin verftaa ik van anderen wege, dat de Burgermeester Berkel, trekkende op de onderhandeling van de wissel der gevangenen, aan de Heeren algemeene Staaten verzocht had eenigh bescheidt, dat hy den gemaghtighden van den vyant geven moght, indien zy wederomme van bestandt voorsloegen. Waar op, naar een' wijle haperens, hem t'antwoort gegeven was, niet dat hy de handeling afflaan zoude, maar zeggen, dat men van dezer zijde noch niet gereedt was met volkomen besluit. Indien aldaar iet van verlangk is zal 't geirne vernemen. D'Italiaansche loopmaaren zeggen, dat het oorlogh daar hoe langer hoe dieper wortelt. Konden wy nu aan rust geraaken, en onze bondtgenooten, zonderling Vrankrijk, paijen met belofte, van zelfs geduurende 't bestandt onze waapenen ende middelen t'hunnen dienste te besteden, zonder dat te krenken, naa den stijl van de hedendaaghsche onpartijdigheden, door den Kaifar tegens ons, door Spanjen tegens 't Paltsgraaffschap, en anderen op gelijke wijze gevolght, wy zouden, mijns oordeels, onze dingen niet quaalijk gedaan hebben, ende medespeelen zonder waagen. . . . . U E. zy met alle die haar lief zijn, Gode bevolen, nevens groete ende gebiedenis,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Uit mijn Toorentjen, den
14 van Bloeiemaandt, 1630.

gantsdienfwillige broeder

P. C. HÓÓFT.

Aan

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder ,

D At de rede van Germanicus , ouwlinx door my overgezet , meer naa den arbeit ende U E. best smaakende is , en benieuwt my niet. Want ik heb dat pas my toegelaaten wat wijder van de woorden des schrijvers af te weiden , om de geur der Duitsheit wille , 't welk my , alhoewel lastiger , nochtans lustiger valt , als stip aan de woorden gebonden te zijn. Nochtans om dat men zoo doende somtijds , ten minsten in schijn , afdwaalt van de meeninge in 't Latijn uitgedrukt , oft immers bedilling te verwachten heeft , ende U E. zich veele laat gelegen zijn aan 't doorgronden en inneemen van den zin , waar mede Tacitus geschreven heeft , ende dien hy zich als hy schreef had ingeprent , heb U E. dien aangaande willen voldoen. In 't geene hier by gaat heeft U E. een rede van Arminius , eerst weenigh oft niet van 't Latijn afwijkende , daar naa op een besonder papier wat stoutelijker gehandelt. Is 't U E. aange-naam dat ik dien voet houde , zal 't van goeder harte doen.

Ik zoude hier uit de werelt wezen , 't en waare de Heer Bartelot my door zijne gunste , met overzenden van veele stukken , het Italiaansch oorlogh raakende , een' jegenwoordige werelt in mijn Toorentjen scheen te stichten. Zoo bescheidenlijk zie ik al 't woelen , wroeten , en woeden van de ydelheit der menschen daar inne voor mijn oogen. Den uitgang der welke , gelijk die gemeenlijk valt , overpeinst zijnde , my zekere dichten van den Ridder Marino dus heeft doen overzetten oft naavolgen :

*Ontfonken.

De mensch, die zich, met lust naa broosheit, laat ontzindelen,**En, hijgende van toght, naa ydle winsten draaft,**Is even als een tol, die, met gestadigh zwindelen,**Zich zelven licht de voet, en eige graffteê graaft.*

Niettemin het laat niet vermaakelijk te zijn , met de quelling van anderen , zijn oogen te verklaren : indien men aan Lucretius gelooven magh , daar hy dus oft ten naaste by dus zeit :

*Door 't geessen van den windt, wanneer de zee gemartelt,**Met grauwen, tegens 't zwerk en vliênde wolken, spartelt;**Is 't zoet, te zien, van duin oft haven af, hoe dat**De bootsman worstelt met de doot, in 't holle nat.**Men scheidt geen vreughd nochtans uit iemand zijn bedroeven;**Maar zien van 's anders ramp, doet best onz' welvaart proeven.*

Daaromme indien aldaar iet is uit den Haage oft anders , zal geen onaangenaam voeder voor mijn' ooren zijn. U E. behoeft het nu op den bezigen maandagh niet te laten aankomen , maar heeft tijdt om ons breeder kundschap toe te vaardigen. Waar toe my verlaatende , wil U E. en alle de zijne , Gode bevolen hebben , naar groete ende gebiedenis ,

Mijn Heer en Broeder , van

U E.

gantsdienstwilligen broeder

In haafte, uit mijn Toorent-
jen , den 17 van Bloei-
maandt , 1630.

P. C. H O O F T.

Aan

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

IK dank U E. voor 't gedult van twee- oft driemaal met brieven aan te kloppen, eer U E. eens met antwoordt ingelaaten wordt. Mijne onleede heeft de schuldt, die ik ter nauwer noodt zoo veel tijds afgedwongen heb, dat 'er de bygaande overzetting uit heeft konnen vallen. Als 't acht of tien daagen voorder is, hoope my te bekeeren, 't en zy door d'een oft andere reize, naa elders, verleidt worde. De Harpoen is aardigh, al zal hy veelen haarigh dunken, niet min als de Roskam. My dunkt hy te genaadiger, om dat hy ieder naa geeft dat hem naakomt, en zoo wel voor een goedt betaaler, als voor een scherp maaner gaan magh. Maar verwondert U E. dat die geeft het op zoo groote personaadjn gelaaden heeft? daar aan ziet gy zijne grootmoedigheidt. Hebt gy voor 't Tuchtuis niet zien staan, de spreuk die by den Poët op Hercules gepast zijnde, van de Tuchtvaarders ge-eigent wort?

*Virtutis est domare quæ cuncti pavent:**Het geen, daar alle man voor s'vicht,**Te temmen, is manhaftheids plicht.*

Kan ook een heerlijk hart zich hooglijker ophaalen, als met het weiden zijner gedaghten door een heerschappye, gevoert over de geene die met eenen graauw, aan Kaifars en Koningen 't hart in de schoenen doen zinken? Maak vry rekening, dat marmore zaalen en gulde galeryen niet dan prullen en poppegoedt zijn voor den geenen, die gewent is over toppen van mijters en kruinen van driefouwde kroonen te wandelen. Ik zie wel wat U E. zeggen wil. Dat 'er weenige zijn, dien 't gelukt zonder te struikelen, oft aan die heete hoofden, zoo veel blaaren in hun voeten te branden, dat het sap de kool niet waardt is, en veelen nutter waar in een houte schotel over straat te kruipen. Te eelder is de kunst: en te meer eers heeft hy daar af, die 't loflijk uitvoeren kan. Niet dat my schempen en schieten een ridderlijke hanteering dunkt, oft, gelijk de vliegen op een glas, over 't gladde heenen te loopen, en op 't rompeligh stal te houden; maar, gelijk U E. wel zeidt, den verweenden bakhuizen hunne wanschaphenheidt, en ezelen hunne ooren te toonen, op hoope, dat zy 't zoo klaar niet vindende t'hunnent, oft het een duif gelezen had, wat waters in hunnen wijn doen moogen, en kleender leeren zingen. Want anders is my tegens de borst, dat men de luiden leelijk en affchouwelijk in 't oogh der gemeente maakt, daar zy leer en stichting by te zoeken, en uit te zuigen heeft,

*De Godsvrucht's hemels gaaf, bei nut voor best' en boest,**In voorspoedt's menschen toom, in onspoedt's menschen troost.*

Maar de Heer van Schaagen magh hem wel een' fraajen roemer op de handt zetten, voor de klank van zulk een trompet, als de geene daar hy zijn' lof op speelt. Ende als hy dat gedaan heeft, zal hy noch diep in zijn' schuldt blijven staan. Ik beken ook dat my zulke rijmen niet alle daaghs voor de neus koomen, en daarom als 'er U E. raadt om weet, zal 'er mijn' vingeren naaslikken. Zoo U E. gelieft den vriendt zulks aan te dienen, nevens mijn' groetenis, ik zal 't geirne gestandt doen. Komt het zijn E. ook te pas, met U E. eens over te stappen, ik zal my laten voorstaan, dat appelen doorneboomen versche knoppen opluiken. Zeg my doch eens waar de Ridder Reaal verzonken is. Toen hy met de zoolen van zijn voeten

ten naaften by tegens d'onze kuierde , was de kloot der aarde te kleen om hem zoo te befchaduwen , oft wy werden zijnen glimp gewaar. Ende als hy in de hel van Weenen lagh , en spoelde de vergetelbeek my niet uit zijner Ed. Gestr. gedachten , nu schijnt men hem quijt met lijf en met ziel. Ik denk niet dat die doorlughtige zinnen , gelijk ze t'zijner tijdt de hebbelijkheid hadden om zich tot behelzing der grootste zaaken uit te rekken,alzoó zich nu weeten in te krimpen,dát ze in een luijermant schuilen kunnen, en zich aan 't toestellen der zelve te kost leggen : gelijk Taffo zeit van eenen ouden soldaat :

De zoete naam van vader en gemaal

Had nu geweekt zijn braave borst van staal.

Wel weet ik dat 'et een maandt twee drie te vroege is,maar zoo verre van lachen niet, hoop ik, oft zijn Ed. Gestr. en magh zich beide die naamen toeschrijven. Ik gebiede my aan de zelve,'t zy dat zy t'huis oft elders is. Dat het Haarlem wat zachter opneemt, zie ik gaaren, en voor voorzienigheid in. Heerenvoer is 't gety te kunnen kavelen. 'T is vailigh aan de handt van zijn' maghtiger te gaan, en oorbaar af te kijken waar die t'huis leidt. Ook spiegelt hy zich zacht die zich aan eenen anderen spiegelt. Daar water was, kan weder water komen, zeidt het spreekwoort. En moeten de naazaten zich niet inbeelden ontwoffen te zijn, 't geen den voorzaten overgekomen is. Een bullebak van afzetting maakt by wijlen goede kinderen. Doch en weet ik niet oft hun die toegegreezen heeft : maar dit wel, dat men alles duchten moet van de geene die maght tot alles hebben. Ik hoop dat de handel van stilstandt niet t'eenemaal overstuur drijft. Godt geef hem gelukkig af te loopen, en U E. 't volnoegen haarer goede begeerten, naa wensch ,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Van den Huize te Muiden,
den 28 van Bloeiemaandt,
1630.

weldienstwilligen broeder

P. C. H O O F T S.

49.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

OP gisteren heb ik U E. toegeveirdicht zeker getal van papieren, de bewaarnis der welke U E. zich laate bevolen zijn. De handel van 't bestandt versta ik, uit de Heeren, die hier geweest zijn, niet geschaapen is zoo plotzelijk overstuur te drijven. Maar de gifling by U E. gemaakt, aangaande 't verschijnen van zoo veele Heeren by den Heere Prinse, heeft het wit niet getroffen. De stoffe is deze geweest : U E. heeft reede verstaan, hoe, om te stuiten de driftigheid der geenen, die een Synode van 't gemeene Landt van Hollandt hebben doen besluiten, door den hooghgemelten Heere Prinse voorschreeven, was voorgeslaagen, ende by een goedt deel der vergaderinge van de Heeren Edelen ende steden, goedtgevonden, een bezendinge aan mijn' Heeren van Amsterdam te doen, ende daar toe gemaghticht de Heer van den Honart, nevens etlijke anderen, mitsgaders, dat deze toeleggh, door de Gemaghtighden van Leiden,ende Haarlem voorneemelijk,was omgestooten. Nu is 't zoo, dat zijne Vorstlijke doorluchtigheid, achtervolgende haar aanvangen, by zich heeft ontboden de Heeren van de twee Hoven van gerechte, om zich te dienen van hunnen raad. Ende gezeten zijnde,
staat-

ftaatlijker ende plechtiger wijze , tuffen de twee Hooftraaden ende d'andere Heeren ter wederzijden op een' rye , heeft , tegens zich over , doen plaats neemen de Heeren Gemaghtighden van de Ridderfchap ende fteden : daar naa 't voorfchreeve ftuk met zeer voeghlijke welsprekenheit voorgedraagen , ende de bedenkingen , daar op vallende , gehoord. Alwaar de Heer Burgermeester Bikker meer als een' volle uure 't woordt gevoert , ende van punt tot punt , tijdt tot tijdt , aangewezen heeft , in welker wijze Smoutius , zich , zoo tegens de hooge Overigheid , als onze bondtgenooten , met argerlijke , verwaande en haatelijke redenen heeft verlopen. Zulks het daar op uit gekomen is , dat zelfs de Gemaghtighden der hevighfte fteden , aangenoomen hebben allen plicht te bewijzen , om hunne maghtgevers * , naader te berichten , met hoope , dat de rede by hen zal plaats vinden , ende 't Synode naablijven : 't welk ook de Heeren , hier geweest zijnde , niet gelooven kunnen , dat d'andere leden der Staaten , den Heeren Edelen ende 't meefte deel der groote fteden , zouden willen over den hals dringen. Der wijze , dat ik de voorfchreeve bezendinge toelegge in de jegenwoordige vergadering beflooten te werden , ende voorts te gaan. Meene ook , gemerkt waar de gemelde Heer van den Honart t'huis is , dat mijne Heeren van Amsterdam , in hunne gerechtigheid , genoegzaam zullen te boven ftaan. De laft der voorzeide bezendinge loopt op drie punten : 't uitzetten van Smoutius , 't zitten in den kerkeraad , ende (doch is my dit laafte niet zoo wel indaghtigh) de zaake der ballingen. Wijders heb ik uit den mondt van zekeren Heere , die veele aandaghtswaardige papieren onder zich bewaart , ende middel heeft om de voorneemfte , 't landt van Hollandt betreffende , te bekomen , dat zijne Vorftlijke Doorluchtigheid hem onlanx afgevordert heeft , dubbelt van zeker plakkaat by Hartogh Philips den Goeden uitgegeven , verbiedende zelfs de naamen van Hoex en Kabeljauws , twee vermaarde partyfchappen , te dien tijde , in den mondt te neemen : van 't welke my een affchrift , nevens eenige andere aanmerkelijke ftukken vereert is , die U E. eens overkomende zullen medegedeelt werden. Hier uit kan lichtlijk gefpeurt worden de groote zorge , die de Heer Prins zich aanneemt , om d'ontfelde gemoeden tot bedaaring , ende 't landt in ruste te brengen. Onder de ftukken raakende Schout Willem Bardes , zal U E. vinden twee gedichten van Koornhart , die naa d'eenvoudigheid onzer taale , te dien tijde , niet te verwerpen , maar geestigh , en , om der historie wille , bewaarens waardt zijn. U E. gelieve die te toonen aan Van den Vondel , op dat hy 't fcherp der tongen van die eeuwe , tegens dat van de jegenwoordige moge overwegen , ende zien hoe onze ftadt van heden nocht gisteren niet begonnen heeft der partijdigheid onderwaarigh te zijn. Ik vind my bedroogen in de meeninge , dat de Heer van Schaagen den fchrijver van den Harpoen grooten dank zoude weeten , ende verftaa dat zijne Ed. met ernft verklaart , zy zoude hem , wift zy wie hy waare , doen gevoelen dat haar leedt is , voor alle de werelt uitgekrecten te worden , als een perfoon , die zijnen luft naame in 't draagen van roem , op zulk een' verrichtinge , tegens zijnen Prediker. Waar aan U E. bevindt , dat de voorzienigen ende wereldwijzen den naam fchuwen , van der partijdigheid meer toe te geeven , als den noodt. De kloekmoedigheid der Predikanten van 's Hertogenboffe zal U E. zien , uit den vriendtlijken ontzegbrief , die hier nevens gaat met de belachelijke Stoffeering eener Spaanfche leugen , nopende onzen aanslagh op Brazil : alhoewel ik ducht U E. die al-

daar wel moght geleezen hebben: de welke, met alle die haar lief zijn,
Mijn Heer en Broeder,
 Godt in genaade bewaare, naa wensch van
 U E.

Van den Huize te Muiden,
 in haafte, den 3 van Zo-
 mermaandt, 1630.

weldienstwilligen broeder

P. C. H O O F T.

Alhier ontfang ik U E. aangenaamen van beden, met de loopmaaren, ende medalie, &c. Ik kan dien stookebranden ter wederzijden niet vergeeven hunne reukelooze dulligheit, daar niet, dan verergering onzer quaale, uit komen kan.

50.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

OP gister gins ende weder t'Amsterdam zijnde, sprak t'uwent aan om U E. te bedanken voor de moeite my te geval in den Haage gehadt; maar mijn geluk was zoo goedt niet, ende dit papier tot die plicht verschikt. Niettemin gaf ik U E. dienaar de loopmaaren van de laaste en naaftlaaste weeke, die met den Haan, dat is den François, kraaien. D'Italiaansche ontfing ik gister, die d'ellenden van Italic breed uitmeeten, en aan 't Fransch geluk mede 't hoofd ophouden, meldende van eenen schrik in Milaan, die alle 't dierbaarst der haaflijke goederen op 't slot gedreeven zoude hebben. Is dit waar, zoo ziet het daar zuur uit. De pest woedt daar alomme razender wijze: ende dreight erger als ze noch doet. My doet wee dat de boeken van de rechtschriften sedert den jaare 1558 tot eenensfestigh juist verloren zijn. Een van mijne voorneemste boodschappen was Griete Proosten te vraagen, naa den tijdt van 't ombrengen van geele Fy, die zeit dat het in 't jaar 1561 geschiedt zoude zijn, ende zy lange gevangen zat. Waar uit oordeele, dat zy, ontrent den tijdt van 't schrijven des Raadsheeren de Waardt, zal aangetast zijn, ende mits verscheidene uitvluchten, alle dien tijdt gezeten hebben. T'Amsterdam leeft een' vrouw, die in Schout Willem Dirxzoons huis gewoont heeft, daar ik ter gelegener tijdt iet uit hoop te scheppen. De dingen van N. N. ende hun aankleven, gaan my aan, gelijk het weder, daar ik 't best in wenschen, ende niet toe doen kan. Dank heb voor d'opening van de zaaken in den Haage broeiende, zonderling den toeleg op Breda. Alhoewel my jammert dat ik 't weet, om dat ik 't alleen niet weet. Zulke raadslaagen mogen tegens de lucht niet. Vallen ze wel uit, zulks wy aan die stadt, ende Lingen zynen mantel quijt raakt, ik zal 't voor een' troeteltrek der fortune houden, die 't harte aan den Prins schijnt verhangen te hebben: lang moet het duuren, tot heil des Vaderlants. In Oostlandt woelt het met zulk een' levendigheid, oft het geen' tijdt had om langer te leven, ende een' groote moorddadigheid op handen waar. Het schijnt oft Vrankrijk ende Sweeden den Kaifar hadden laten ten einde zijnen aadem loopen, om hem dan op 't lijf te vallen. Is 't waar dat Peru ende nieuw Spanjen goudt ende zilver braaken by tonnen teffens, 't zal hem wel te passe koomen. Doctoor Koster plaght Amsterdam een modderpraam te heeten, om dat 'et rondom in moeren leidt. Roemer zaliger zaid 'er tegens, dat de natuur voor zijne veiligheid gezorghd had, had zy zijn' wellustigheid verg eten. Nu zien wy dat 'et beter is in een modderpraam goê fier te maaken, als op 't harde in de genuchlijkheit der bosschaadjen verscheurt,

fcheurt, vertreedende ende gepijnicht te werden, door 't zaaien van oorlooge uit oorlooge. Ellendige gewesten, die alle overrompeling onderworpen, ende nemmer uit de paardevoeten zijn! Een werkelijk jaar wil 't wezen, al doen wy niet dan toekijken: gelijk men van de Philosophen zeidt. Met wat verrekijsker, ende van wat kijkveer, kan men 't endt afzien? De Papisten zullen den Palts uit de klaawen niet slaaken, zoo lang zy eenen veër van den mondt kunnen blaazen. Wy ende ongelijke zullen geenen kans verkijken, hoe klein hy is, om dat hok weder in te krijgen, ende de wieken van den arent te fnuiken. De François kan den Mantuaan niet in de pekelen laten steken, zonder te waanen dat de schaal, die dus lang in 't gewicht gehangen heeft, over de Spaansche zijde slaat. De hoop van dat overslaan staat den Spanjaart, zonder twijfel, ook zoo zoet voor, dat hy een op al zetten zal, eer ze in de affche raakt. De Nieuwenburger zoude vier tonnen schats mede gebraght hebben, ende die aan rijxdalers. Waar toe al dat geldt, ende hoe heeft men 't behendelijk konnen voeren? Van de jonge bruidt verwondert my niet. Het trouwen is een koophandel onder meest alle de grooten. Ende de geringen dingen dikwils naa de eere der zelve grootmoedigheid. U E. weet hoe de voorneemste onzer stadt plaghten bewijft te weezen. Euripides wist wat anders, als hy zeide, *dat de menschen zaligh waaren, die 't wel troffen met huwen, anders, ongelukkig van binnen ende van buiten.* Dit is niet by geval gekalt. Van binnen, om 't oorloogh in 't gemoedt: van buiten, om dat de huiszaken dan meenighmaal ook verwilderden, oft, zoo men schoon goedt aanbaggert, men heeft 'er luttel wils af. In 't tweede boek van Tacitus heb ik iets begonnen, my vindende verknocht U E. moeiten in 't afschrijven 't erkennen. Hier by gaan noch twee smeekschriften aan den Prins Willem hooghloflijker gedachtenisse, ende twee brieven, d'ene van Reinout, d'ander van Henrik van Brederode aan den Schout. Die van Henrik wilde wat zeggen, in dien tijd. Het schijnt dat men met vertooninge van 't groot getal der liefhebberden in Amsterdam op dat pas, de parthye der Edelen hebbe 't hart onder den riem willen steeken, ende d'andere verbluffen. Ik verwacht dubbelt van alles t' uwer E. eerste gelegenheit, ende my gebiedende t' haarwaarts, laate de zelve met alle de haaren,

Mijn Heer en Broeder, Gode bevoelen, blijvende

U E.

gantsdienstwillige broeder

P. C. HÓÓFT.

In haafte uit mijn Toorentjen, den laaftten van Hooimaandt, 1630.

51.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

DE voorspoedt der Françoizen op de grenzen van Italie, verhief my ook het hart tot halfwege den hemel. Maar komende tot het overrompelen van Mantua toe, voelde den slag van die petards op de borst, ende docht het my wel een droom te zijn. Noch kan my quaalijk inbeelden dat 'et ernst is. Een stadt daar haar Prins binnen is, met zoo veel volks en voorraads, daar zijn glory, staat en leven aanhangt, die belegert is, ende gewoon daagelijx den vyandt onder de vesten te hebben, te bekruipen, twee petards aan haar poorten te klampen, en dat by een' zomersche nacht, juist d'opening groot genoeg te maaken, geen wolfskuilen te vinden, daar in te bersten zonder gekeert te werden, spoedigh

gevolgt te werden van noodige meenigte krijgsvolx, dat, naar allen schijn, daar naa by, zich niet heeft kunnen verborgen houden, willende de reden ende wijze van den oorlogh, daar zoo lange geduurt hebbende, dat alle gebouw en geboomte, een goet stuk in 't ronde zy uitgerooit, dunkt my voorwaar een droom; ende, zoo 't vervolgt, zeg dat 'er een waagen met teirlingen omgevallen is, alle met zes oogen boven: ende de fortuna der oorloge zoo wiltwaaijgh, dat 'er geen gifting ter werelt op te maaken is. Veele zouden zeggen, dat 'er 't spel mede uit waar, ende my dunkt dat deze sprong het eindt des zelve verre, jaa tot uit den gezichte toe, doet aarzelen. De loopmaaren met een versch blad uit Tacitus zijn hier mede gescheept. My is lief dat U E. het zoo verre gebracht heeft met afschrijven: verwachtende alle de stukken als ze gereedt zullen zijn. De onleesbaare woorden moet ik dan zelfs ten besten helpen, konnende quaalijk overkomen om de vergelijking te doen. Blijf ondertuffchen,

Mijn Heer en Broeder,

den Almogenden bevolen, ende hartelijk gegroet van

U E.

In haaste, uit mijn Toorentjen,
den 5 van Oestmaandt, 1630.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. H O O F T.

52.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

GEzien 't geen U E. van Mantua schrijft, houd ik niet alleen op van wangeloof, maar ook van verwonderen. Want heeft het daar zoo gestaan, dat de persoon van den Hartogh, met overleevèren van 't slot, geruimt had, zoo is de vyandt buiten twijfel in voordeel onder de wallen geweest, ende de stad wel anders benauwt, als de voorgaande tijdingen mede braghten. Zulks het veroveren der zelve niet voor een schielijken aanslagh ende verrassing met den petardt kan genomen worden. Ende is zeer vreemdt, dat die van binnen, ziende hunnen Vorst zijne vaaligheid aldaar mistrouwen, niet getraght hebben, op voorwaarden, hoe slecht die ook zijn moghten, over te gaan. 'T en zy de belegger, verzekert alles in zijner handt te hebben, naa geen verdragh altoos, en hebbe willen luisteren. Vondel schrijft van duizenden zielen, die men roept daar omgekomen te zijn. Dit is wel te gelooven, ende waare een' fraaije stof voor zijn' penne, om de wreedheit des vyands ten haatelijksten ende yffelijksten uit te meeten, tot vernieuwing van den ouwden ende flauwenden afkeer. Ik twijfel niet, oft Italiaan ende François, zullen daar hunne konst aan te kost leggen, met een geschrey om 't heele Christendom te doen jammeren. Waar ook niet nieuws, dat alle zich duslang stilgehoudenhebbende Vorsten ende Staaten, voorneemelijk Paus ende Italiaansche door deeze verbittering, anxt en nijdt gedreeven, in ernst te zaamen spannen, ende d'Oostenrijksche meer handen, als oit, op hun hoofd kregen. Maar dit wort my, misschien, door de zucht tot onze eigene zaake, dietsch gemaakt. Op 't geen U E. noopende den aardt der twee volken, redeneert, zoude veel te zeggen vallen. In ernst, in gedult, in gestaadigheid, in aan- en endthouden, wint het de Spanjaart den Fransman af: die hem wederom, in rassigheid, in stoutmoedigheid, in heftigheid, in werkelijkheit, ende aanslaghestichting* te boven gaat. Het

* *Vn homme
entreprenant
noemenze
den geenen
die vondtrijk
in aanslaa-
gen is.*

Spaansch

Spaanfch voetvolk fteekt het Fransche de loef af : daar 't meefte deel des oorloghs mede gevoert wort. De Fransche ruitery daarentegens is de braafte te velde , ende in een werk van waapenen , dat het trefflijkfte ftuk van den krijshandel is. Van bewaaren weet de Spanjaart, ende by den duim te houden de geene die hy met wreedtheit en overlafst pijnight ; van winnen de François; maar luttel van bewaaren, als te flappelijk gaade flaande, ende zich te weenigh hoedende voor de geene , die hy met hoon ende dertelheit terght. De Fransche Overften , houd ik , dat doorgaands , in wijsheit en weetenshap de Spaansche overtreffen. Ende fchijnen de Spanjaardts dit gebrek in zich zelve te kennen , gedoogende zoo dikwils hunne ingeboore trotsheit , onder 't bevel van Italiaanfche Veltheeren , te buigen. De gloory der volken , is voorwaar by de geene die weeten wat 'er in der werelt om gegaan is , zeer ongelijk : zijnde al de roem van Spanje gelegen in 't behouden van Napels ende Milaan , t'zamt het veroveren der weerlooze onnozele naakte menschen van West-Indien , met zulk een voordeel van waapenen ende paarden : daar de Françoizen ouwlinx veele plaatfen van Grieken, Italiën, ende Afien hebben afgeloopt , ende in den middeltijt , Turken ende Saraçenen in 't uiterfte Oosten beftookt, Constantinopelen , Ierufalem, Cypers verovert , ende veele jaaren bezeeten : waar door hunne naam in die gewesten ten hemel geklommen, ende der wijze vermaart is , dat aldaar alle volken van Europe voor een aankleef van Vrankrijk gehouden , ende Franken geheeten worden. Maar dit 's van my d'eene voet in een groote zee gezet , ende d'ander op landt gehouden , om te rugge te fappen zonder zich te laten fcheepen. Ook wil mijn brief gefloten zijn , met wensche van alles goeds aan U E. ende de zijne, die Godt in genaade behoede, hartlijk gegroet ,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Van den Huize te Muiden, den
x1 van Oeftmaandt, 1630.

gantsdienfwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

53.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S .

Edele Geftrenghe Heere ,

H Et Engelfch ooft * van U Ed. in Hollantsch fuiker gezult , heeft my grootelijx verplicht, door de maghtige fchaamte, die 't onze boomoft liever aartvruchten aanjoech , doende verwelken de fefloenen by de dochter mijner huisvrouw , tot fieraadt deezer zaale opgehangen , ende alle andere fiere haaren fmaak verliezen. Want mijn zwaager Schuil, op dat pas hier, en een liefhebber zijnde, daar een' zoetigheid uit zoogh, die hem dacht bet te bevangen , als eenigh Rijsch oft ander nat , daar de lekker-tanden gewoon zijn hunne vingers naa te flikken. Nu 't Noorden lieflijkheden uitlevert van die geur, ende dus naa onzen mondt , zoo magh Arabië zelf, en 't uiterfte van Oosten, den zijnen wel toehouden. De geeft van dien man dunkt my een tijdtgenoot van den Zondtvloedt , en door een' van de zoonen der andere werelt bezwangert te wezen. Want zoo hoogvliëgende vonden zijn elders, als op den aardbodem, geraapt, en meer als mannelijk de kracht van adem en kloekheit der fpiëren , waar mede hy dit ter keel is uitzettende. Niettemin, komende van onlanx U Ed. Wijvenhater , en Ontledingē †, te bezichtigen, zoud' ik geen' minder moedt hebben op de handt van deeze, ende anderen van U Ed. af komft, als eeni-

* *Geächtet van Doctor Donn', in zijn leeven, Deken van Sint Pauls tot Londen.*

† *Een Fransche Saryra, Anatomie de Clorinde.*

ge

ge van de zijne , zoo zy t'zaamen aan 't worstelen waaren. Hier ontfang' ik U Ed. laatsten met het Verlaat en Affcheidt, die my in noch dieper verwondering dompelen. Blijve doch echter daar by, dat 'er U Ed. Ambréblanq, en Printen, niet voor zwichten zouden. Maar indien U Ed. in 't geslaght van mijn schrepele en krepel vernuft eenigen schijn vindt, van zoo hoog eenen tredt naa te kuijeren, daar mach het U Ed. heusheit voor danken, die 't gelieft my met U Ed. eige voeten te meten. Evenwel de schaamschoe moet uit, ende hier mede gescheept komen een deuntjen, zoo fraay (plaght meester Jan Pieterfz Zweling te zeggen) als over twee voeten gaan magh. Want U Ed. heeft my iets van de stof eerst in 't hoofd gehangen, de welke nu uitgebroeit is van een' smijdige keel, die my t'elkemaal in 't oor quam kittelen, met het slieren van dat *raineine*, in deze vaarzen,

*Qui me le trouve & le raineine
L' Amour, l' Amour?*

De rest zal U Ed. beter bekend zijn. Ik weet niet hoe het begint. Op die wijze had' ik het dan geirne gehad, alhoewel ettelijke woorden geweigert hebben zich naar den troetelenden toon van die silb, *mei*, te vlijen. Ik laate te zeggen dat het zwaar valt, de nuchtere stemmigheit, in 't historyschrijven vereischt, van den stijl te spoelen: om den reiger niet te gelijken, die zeide, dat 'et quaat waater was, ende kon niet zwemmen. Maar zal mijn onschuld zoeken in de gunste van U Ed. de welke te verdienen meer gewenscht als gehoopt wordt,

*Edele Gestrenge Heere, van
Uwer Ed. Gestr^{is}.*

Den 27 van Oest-
maandt, 1630.

dienstwillighsten

P. C. H O O F T.

54.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

DE lasch uit Tacitus vergeeten, door dien 't web niet schein te gaapen, gelijk U E. by 't nevensgaande zien kan, heb ik op 't einde van 't blad geklampt. My deert dat de Majesteit van Zweden zoo schijnt te smelten. Ik waande dat, in plaats van dien, hem aanwas ende toeval te verwachten stondt, van de geene die met haar nochte met den Kaifar beholpen, daarenboven altyds met haat tegens dezen waaren ingenomen. Zoo dit dien Koning niet gelukt, ende eenige Vorsten oft volken zich voor hem verklaren, zie wel dat hy geen voordeel doen kan, met zijn heir t'elkenmaale in een versche weide te brengen, gelijk de noot den geenen dwingt te doen, dien 't aan betaaling gebreekt, 't en waare dan dat hy met landtbederven, zijnen vyandt eenige goede voorwaarden wist' uit te wringen. Vinde derhalven niet zoo vreemdt dat hy 't ingenomen zoekt vast te houden, ende te beleggen met schanssen en sterkten, die voeten in de aarde hebben, ende zwaarlijk uit deune handen te breeken zijn. Men legt de schuld op Vrankrijk en Venetië, als niet zoo scheinigh van gelde, als hem wel hoop gegeven was. Maar 't is d'oude wijze der grooten, meer t'omvaademen, als de lankheit hunner armen lijden wil; ende schijnt de gaauwste, die zijn' bondtgenoot, op schoone beloften, t'zee weet te helpen, om hem dan voort op genade der fortune te laten drijven. Die litzert evenwel, zal zich niet lichtelijk in gat steecken,

ken, daar hy niet door ziet, ende is voor een niet te vangen. Wie weet wat keer de zaaken noch neemen, indien de loopmaaren de waarheit hebben leeren spreekken van de laading der Indische vloote? want zeker de geruchten, van de Spaansche zijde gestrooit, om hunnen rijkdoom groot te maaken, en dienen niet blaauwer. Acht millioenen te verfteeken en vertrouwen onder krijghsvolk, dunkt my bedenkelijker, als die in 's Koninx handen te laten vallen. Ik verftaa my deze wereldwijsheit ook niet, van ontzigh te willen maaken, met bergen in arbeit te doen gaan, die, met het baaren van een muis, niet dan te beschaamder uitkomen .... Ondertuffchen my gebiedende, uit alle mijn vermogen, aan U E., laate de zelve Gode bevolen, blijvende

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Van den Huize te Muiden, den
15 van Herftmaandt, 1630.

gantsdienstwillige broeder

P. C. HÓÓFT.

55.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

G Elijk een zwangere vrouw, die haaren mondt op een glas lekkeren wijns gemaakt had, dat haar tegens de tanden aan stukken gefmeeten wordt; oft als een Alchymift, dien een werk van zeven jaaren, ende 't grondtzap van een grondelooze hoop om zijn ooren springt; zoo stont ik, mits het schielijk doorreizen zijner Vorstlijke Doorluchtigheid, ende uwer Ed., voor 't hoeft geslaagen, ziende te leur gestelt de lust, die ik my, uit d'eere uwer jegenwoordigheid, had toegeleght. De buschieters waaren ontbouden, de speelende gezellen besproken, om, onder 't schaffen der spijsze, ook eenige kluchten aan te rechten. Tesselscha en Jofrouw Françisca had ik in waardtgelt, om ten eersten tromslagh op te zijn, haare keelen veirdigh, ende loopplaats hier te hebben. Wy dreighden de heele zaal met festoenen van fruit en loveren te sieren: ende zoud' 'er U Ed. misschien van leevende braassens, karpers; snoeken, baarzen en botten, doorvlochten met groen slijm, krooft en andere waterruighte, gezien hebben. Meester Dirk, uitneemend orgelift en zoon van meester Jan Sweeling, quam een uur oft twee te laat, om de klavesim te roeren. Al windtvang, wil U Ed. zeggen. Ook is 'er de windt meê deur; en laat ons suffigh zitten naakijken. Doch verscheen 'er een blikkerinxken hoops, van U Ed. met Mevrouw, en haar lieffte gezelschap ten naasten jaare eens hier te zien, dat zoud' ons verquikken als sprenklen rooswaters in 't aangezicht, oft Rijnsche wijn onder de neuz'. Maar om ons te troosten, in een' trooft die zoo verre te zoeken is, vertrouwen, dat U Ed. zal gedient zijn, met eenigh vocht uit haar' rijpe penne geleeckt, tot laaffenis der verlangende harten, herwaarts te scheepen. Indien den Connestaggio d'eer van 't gelei des zelveu gebeuren magh, hy zal niet quaalijk ontfangen, wel gherbergh, ende vailigh weder t'huis geholpen worden. Ook dar ik naauw, en waaghd' het echter geirne, U Ed. te vergen, dat zy hem een Justiniano, lieffst ongebonden, deed' gezelschap houden, met kundschap wat hy gelden moet. Hunnen wegh over Amsterdam neemende, zullen ze by mijn' zwaager Baak best eens uitspannen: die U Ed. aldaar dacht te begroeten, waar hy zelf dien dagh niet naar Uitrecht verreeft. Het heeft der heusheit des Heeren van Hau-

terive gelieft, my een' dankzegging, uit d'andere wereltd, ende naame zijns grooten Koninx, te brengen. Voor den oorsprongk welker eere, ik, mijns bedunkens, in U Ed. oft den Heer Wytz moet gehouden zijn. Gebiede my derhalven, op 't genegenste, aan alle drie; den welken, t'zamt Mevrouw U Ed. gemaalinne ende haar huisgezin, Godt almaghtigh het wenschwaardighst verleenè, nevens de wil, om te werk te stellen,

Mijn Heere,

U Ed Gestr^{ts}.

Van den Huize te Muiden,
den 29 van Herfftmaandt,
1630.

verplichten dienstwillighsten

P. C. H O O F T.

56.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

HEt onweder van mijne nieuwsgierigheit gebaart, doet U E. te veel brieven op 't lijf sneuwen. Echter my blijde maakende, dat deze dorre hoek ook begint tijdingen te draagen, kan niet verfwijgen, dat men my heden bericht heeft, hoe 't Prinselij, zoontjen zijner Vorstlijke Doorluchtigheit, Stadthouder over Uitrecht verklaart is, als 't komt zijnen vader t'overleven. Men zeidt dat de steden van dat gewest, traaghlijk daar toe verstaan hebben, daar de Edelen willigh waaren. Uit U E. schrijven van dezen daage, lees ik dat 'er niet in staat: te weten, dat onze veerman den mijnen van gisteravond te spade bestelt heeft. Hoop nochtans die U E. geworden zy, met gezicht van 't geene my de Heer Bartelot verftendight. T'hans ontving ik eenen anderen van zijner E., zwanger met dien van den Secretaris des Ambassadeurs, die niet alleen de stilstandt van waapenen voor Casal, maar over alle dien oordt bevestight. Wat hebben wy te zeggen, als met den Italiaan: *Een dwaas weet meer in zijn eigen, als een wijs man in eens anders huis*: ende met Lucanus, dus oft hier ontrent:

Naa Vorsten maatlagh zich de werelt roert oft stilt.

Voor weenigh luiden is geschapen 't menschlijk gildt.

Wy zijn maar boots van dat volk, die zy achter aansleepen. U E. gelieve my toe te zeinden den brief van Barlaeus met de vertolking; doch op U E. gemak: de welke Gode benevens hartlijke groete bevoolen blijve, en ik

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Van den Huize te Muiden, den
30 van Herfftmaandt, 1630.

verplichte dienstwillige broeder

P. C. H O O F T.

57.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

WAar ik zoo wel een overman van de geenene, die met deeze soorte van kleenoodjen omgaan, als ik een van de gemeene gildebroeders ben, ik zoude my wel statigh aantrekken 't verwijt van geen' kladbeeken uit diamanten te kennen. Noch is 't naa genoegh verpeutert, met my voor zoo slecht aan te zien. Van droomen te vertolken, dat belgh ik my niet. Joseph bewees wel, dat 'er zijn, die beter 't uitleggen, als 't uilachchen verdienen. Als U Ed. ict bevallijx ontfangt, *vervecum ex patria*,

ZOO

zoo 't zommigen achten , wil het des met te quaader ooge niet aanzien ; maar liever in goede genegenheit den juwelier slachten, die eenen schoonen steen , in Noorwegen geboren , een' schoonen naam gaf. Ondertuschen komt hier by de Connestaggio weder te huis , met dankzegging voor den dienst, dien hy my bewezen heeft. 'T is de pijn wel waardt , dat men hem Duitsch leere kallen, doch in zommige zaken wat beter, dan hy Italiaansch spreekt. Want zeker, hy zeidt, dat, ten tijde van Koning Philips, geen' vervolging om geloofszaaken in swang ging: dat naa 's Prinzen komst tot Antwerpen, de preeke eerst ontrent die stadt begon; met eenige doch weenige gelijke mislaagen , die niet sloeren mogen : nochte , mijns oordeels , geen Nederlander met overzetten behoort toe te staan. Doch ieder staat voor zich zelve te zorgen, en my, dat altijd gaan moge

Ziet den
xxiv brief.

Mijn Heer, voor

U Ed. Gestr.

Uit Amsterdam, den eersten
van Wijmaandt, 1632.

verplichtsten en toegedaansten dienaar

P. C. HÓÓFT.

58.

Aan ALBERT COENRAADS BURG.

Edele, welachtbaare, hooghgeleerde, welwijze, zeer voorzienige Heere, ende gunstige Neef,

IN Italië weleer hoord ik het daar voor houden , dat de geene die tot Constantinopolen hanteeren, veeltijds van daar een meer als gewoonlyke ervarenheit t'huis brengen. Waar van de rede zoude zijn, dat het gaaslaan der gemeene huishoudinge van eenen bykans anderen aardbodem, ende naa die van den onzen zoo luttel sweemende, het oog des vernufts wonderlijk komt te scherpen, ende een' leerzaame ziel als met dubble wereldkunde stoffeeren. 'T gewest nu, daar U Ed. jegenwoordelijk verkeert, is van middelen tot gelijke onderrichting, misschien niet veel armer als Turkyen. Want van meeningen, zeden, zinlijkheden, handel, wandel, wijzen, wetten, beleid in geestelijke en weerlijke zaken, wat is 'er dat met die van 't hart der Christenheit over een komt? Ende al waanen wy anderen, dat de wanschikkelijkheit der Noorder regeeringen, als van ruwe stof, onbeschoftelijk op- oft te hoop-gesmeeten; tegens de formen van staat der behavenste volken niet op magh, zoo twijfelt my echter niet, oft U Ed's. klaarzienigheit zal wel gedenkwaardige lessen weten uit dat drabbigh water te visschen. Een voeghlijke uitspanning voor harsenen in landtzaken afgeploeght, ende die Uwer Ed. mijns bedunkens gebeuren magh, gemerkt de wightighste bezigheeden in den aardt hebben, zelden doorgaande te zijn; maar zelfs, mits haare swaartte, dikwijls aan den grondt rakende, getijden moeten afwachten, dat haar weder vlot maak. Maar alhoewel 't om 't een ende 't ander, Uwer Ed. quaalijk aan kortswijl gebreeken kan, ook rijker ende rijper pennen, der zelve wel licht het pit der gelegentheeden van herwaarts-over voordienen, wil niettemin vertrouwen, dat de mijne, met haaren yver ende goede genegenheit, U Ed. meer vernoegen, als met haar' plomp- en wanhebbelijckheit, in 't afmalen van den dop der dingen, verveelen zal. Onze zaken dan (oft schoon de François alle konstenarijen te werke stelt, om haar de vaak te verdrijven) sluimeren vast aan, veêr nocht vin des oorlooghs van zich stekende; ongetergh ook van den vyandt; min nocht meer dan oft men 't aan beide kanten, slapens uur oordeelende, de klok van een waa-

penfchorffing afwachte, die van onzer zijde gefchorff ſchijnt. Evenwel gaat den Nieuwbürger naa, dat hy, om plasdank by den Spanjaart te behaalen, hun het beftandt voor volflaagen aansmeert. Mijn Heer-de Prins, hebbende zijne Gemalinne tot Wezel toe geleidt, die van daar na Aken trok, om gezontheit in de baden te zoeken, heeft, naa 't bezichtigen der grensveftingen, deze plaats niet vergeten, ende den negentienden leffleeden tot Weefp vernacht: yverende naa de daghvaart, die nochtans, korts naa zijn' aankoomft in den Haage, op herzamening gefcheiden is. Amsterdam heeft uitgeholt dunkt my, ende weerm' 'er van geen gewagh. Maar naa dat heel Europe lang uit de venfter gelegen had, om te zien hoe 't met de beweegeniffen van Italië, t'zamt het flooten van 't Franfche tegen 't Spaanfch geweld afloopen wilde, is die groote verwachting op een beftandt uitgekoomen, dat den vierden September inging, om met den vijftienden dezer te endigen. De Françoizen geven Spinola naa, dat hy, zich vermeten hebbende binnen Oeftmaant meester van Cafal te zullen zijn, ende aan zijn' rekening te kort komende, het hier toe gebraght heeft, om d'achtbaarheid der Spaanfche wapenen met eenen natten zak te dekken. Want de Heer van Thoiras, Overfte dier ſtadt, heeft, door overridderlijke ende ongelooflijke proeven van vroomigheid, alle zijn' toelagen zoo lang te leur gefelt, dat de Markgraaf, naa groote fleet in zijn volk, door uitvallen, en peft, entlijk zelf doodtkrank te bedde gefort is. Jaa wort by veelen aangenoomen, dat reeds overleden zy. Waarover (zoo men van Frankfoort ſchrijft,) de poften op Antwerpen draven, om een ſpaak in 't wiel van de wiffelen te ſteeken, uit vreez' dat de betaling by anderen ende verre zal te zoeken zijn. Deze toeval kon lichtelijk 't befluit zijns Koninx doen ſprong neemen, dat men zeidt op de kant te ſtaan om ook aan te taſten, 't geen zijn' onderzaten overgekregen hebben by de laaſte zilvervloot, die men achtiën millioenen rijk riep; dat nu op negen gekoomen is. *Mompen geldt meê*: zeidt Roemer, in een' geestelijke zinnepop, daar Jacob zijnen vader met de pelſlappen loert, om 't water van Ezaus zegening naa zijnen moolen te leiden. D'ydelheit dezer leugen heeft terwijle de Spaanfche borze doen rondt ſtaan, ende hoopen hopluiden met hun ſoldaten zich daar aan vergaapen, die door geen een eike plank, wat een goedt man in zijn' tas, nocht van eerſten in, konnen zien, dat het endt de laſt draaght; maar luttel oft veel, het ſchijnt dat 'er de koopman van zijn' veeren laaten zal; zettende de Françoizen, met ſtijve kaken uit, dat hem althans veertigh tonnen ſchats, van 's Koninx weege, bekommert zijn; die, naar hun verſtant, hier mede zijnen Weſt-Indiſchen handel in den grondt hobbelt: teffens dan 't geluk van Pieter Hein, dat ons niet het hondertſte deel daar af waardt was. Krijgen wy dat vaarwater alleen, ik zie ons Salomons tijden koomen, en 't zilver voor ſlijk t'Amſterdam op ſtraat leggen. Maar ach, zonder boerten, zoo goedt en is 't lot niet van 't ellendigh Mantua geweest, 't welk, hoe 't vechterhandt overvallen, bezuurt heeft, dat 'et het den Kaiſar zoo zuur gemaakt had, kan ik U Ed. voor niet nieuws geven. Nochtans verneeme luttel lichts van de toekoomft dier verovering, ende werpt my de twiſt der tijdingen te veel ſtofs in de oogen. Doch midlertijdt hebben de Franſchen meeft al Savoyen, weiks Hartogh haaſtigheſt ſtorven is, afge-loopen, op Montmeillan naa, dat een ſtaale veſting ſchijnt. Wonderlijk zijn, de nijverheit, liſt, kraft, en koſten, aan dat beleg beſteedt, ende boven al 't gedult, 't welk dat volk zoo goed' koop niet heeft. Het laaſte verhaal van daar, aan hunnen Ambaffadeur, hier te lande gezonden,

den, neemt, nevens dezen, de Moscovifche reize aan. Het docht my 't gezicht Uwer Ed. te verdienen. Ook hebben zy de ftadt Saluzzo bemaghtight, den rugh, de toevoert vry; ende door d'overhandt van twee matelijke ftrijden, den Spanjaart verbaaft. Maar Piemont fchijnt een heeter yzer. Oft zy over den Pò geraakt zijn oft niet, zoud ik fwaarlijk konnen verklaaren. Zoo ftamelen de loopmaaren ende brieven uit Venetië. Maar deze ftaat ruft zich op nieuw ten krijge, volk, tot hier en in Engelandt toe, uit de gaaten ftokende. Oft dat een gat in de fchatkamer gaat, waar' kleene konft te raaden. De peft daarentuffen pafte op het oorlogh niet, nocht rekt, dat haar deel daarom te minder moet zijn; t'seventigh duizent menfchen heeft ze tot Milaan verflonden: eenige kleener fteden tot leedige lootzen gemaakt. De Kaifar blijft tot Regensburgh op den landdagh zitten: de Sax, met andere onroomsche Vorften, t'huis, om volk tegens den Sweed te werven. Maar 't leit 'er, naa onzen zin, op een andre moer. Moght dat fchiën! Zoo zag ik 'er deur met dien Koningk, die groote maght op de been heeft, hondert duizent kroonen ter maant uit Vrankrijk verwacht, uit Engelandt zesduizendt mannen, maar een' ftuiver aan gelt niet. 'T wil 'er op een fchaapscheeren, dat 's berooitmaken der gemeente, ende mogelijk keeren van kanffen gaan, 'ten zy de winter fcheidsmen wort. Wie weet wat beft is?

*Prudens, futuri temporis exitum,
Caliginosa nocte premit Deus.*

Deez' verleen Uwer Ed. naa 't gelukkig verrichten haarder boodfchap, den hoogen dagh eener loflijke intrede ten vaderlande: my, naa hartelijke groete, dienst-ende eerbiedenis, de eer van door werken te doen kennen,

Edele, welachtbaare, hooghgeleerde, welwijze, zeer voorzienige Heere, en gunftige Neef,

U Ed.

gantstoegenegen dienaar ende neef

P. C. HÓÓFT.

Van den Huize te Muiden,
den vijftien van Wijn-
maandt, 1630.

59.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

T goedt weder van de voorlede week zeide ons U E. overkoomft toe, maar heeft qualijk zijn woordt gehouden. hoope dat het voortaan beter de waarheit zal leeren fpreken, ende U E. met den Heere Reaal herwaarts troonen. 'T loopt op de hef, ende 't staartjen zal hoe langer hoe meer aanzuuren. Ondertuffen danke U E. voor 't verzoek der toegezonde gaffen, die hier by t'huis komen. De vaader, dien U E. dat witte kindt geeft, kan 't niet verlooghnen. 'T is uit zijn aanzicht gefneeden, ende al een krooft met zijn' zusters en broeders. Hy haalt luftigh de leemten op, die die luiden onder de leên hebben: wel bewijzende, dat 'et quaad den manken te fpeelen is, voor den genen, die in de krepelstraat gewoont heeft. Niemandt zal hem lichtlijk achterhaalen, op verzuim van henluiden t'achterhalen, daar hy wis vatten vindt. Noch zullen zy te zeggen hebben, dat hy, daar yder 't uitleggen van zijn' eige woorden toekomt, met het zijne hun 't aanzicht befmeert, ende dan verwijt dat ze zwart zijn. Maar daar zijn plaatzen genoeg uit de kijf, daar men ziet, waar 't op gemunt is. 'T vierde artikel is klughtigh. Want het zelve ftadt

P p 3

grijpen-

grijpende naa hunnen zin , en zoude men , zelfs om geenerlei dievery, iemand van de hunnen mogen bannen , zonder henluiden eerst oorlof te vraagen. Het vijfde immers zoo zoet. Want met gelijke rede moght men vraagen , wat zy te doen hadden als zy van den vyant gevangen werden, ende tot geen vryheit geraken konden ; oft dat haar gelijk ongeluk van hooger maght overquam. Dit dunkt my van 't witte. Het bruine gaat zoo wakker over zijn kooten niet. U E. zeidt niet wien 't toebehoort. 'T waar my ook konst te raaden , die de blaauwe boekjens zoo zeer niet zoek datz' 'er af opslaan zullen. Ende alhoewel het niet van de Fransche levendigheid heeft , ik speur daar eenige wijzen van spreken in , die geene Duitschen uit de pen vallen zullen , 't en zy hy daar toe gewent is , oft met voordacht op toelegh. Oft my de gelegentheit vergeten zy, oft dat de dingen, by stukken ende tot verscheide tijden gehoort, zoo wel niet ingenomen worden ; hoe 't komt , ik dacht niet dat die kaars, de welke , om haar' quaade luchts wille , nutter onder de koorenmaat als op den kandelaar stondt , van zoo vuil een smeer gemaakt was , als deze man beweert. Maar zoo U E. wel op het toedraagen der zaaken let , meene U E. my zal toestaan, op hem gepast te mogen werden, 't geen U E. van Libo Drusus gelezen heeft , wiens beschuldiging verscheide dingen inhieldt, wezende lomp , ydel, ende , zoo men 't zachter naame , meêdoogens waardigh. De knecht loopt met de harsfen op den hoet. Doch magh men hem daarom met geen mes in der handt laten loopen. Ik heb de punten van verdragh tussen Brandenburgh en Nieuwburgh ontfangen, des U E. gedankt zy. Zy moghten'er etlijke tonnen rijxdalers om geven , dat ik ze twintigh jaaren eerder ontfangen had. Nochtans waaren ze toen zoo wel te raamen als nu, wanneer 't hun gelieft had ; ende dat zonder vreemde bezettingen in te ruimen. Die Heeren behoeven nu althans geen uitlegger, die hun verklaare, wat het te zeggen is, *twist verquist*. Zoo U E. verneemen kan uit den Heere Reaal , aan wien gelieve mijne dienstige gebiedenissen te doen , wat de voorneemste handeling der vergaderinge van Staten te zijn heeft, zeer wel : maar U E. en moeye nocht zich zelve nocht zijn' Ed. Gestr. daarom , buiten goede gelegentheit. Ik meende U E. voor dezen verstandicht te hebben , dat de Secretaris van den Franschen Ambassadeur , de schorffing van waapenen in Italië bevesticht. Dat Casal over zijn zoude , hebben d'Engelschen in den Haage , al voor eenige daagen , geroepen. Ik zoude vastelijk gelooven , dat het de Secretaris best weet , als hy 't zeggen wil : 't en waar ik vreesde , dat my de zucht tot den Heere de Thoiras , tot dit geloof verleidde. Van Amsterdam moet het ons hier koomen : zulks wy twee mijlen veerder van deze waarheit zijn als U E. Maar de pais tussen Venetië ende den Kaizar is my een donderslagh in de ooren. Gaat ze vast , zoo legh ik Vrankrijk te volgen. Alle de werelt preekt ons 't geloof van de onvermogenheit des Koninx van Spanje , ende schijnen zelve van ander gevoelen. Ondertussen (gaat het dus) een schoone kans voor ons verkeken , om bestandt te maken. Godt stiere alles ten beste, en houde U E. in schut en scherm bevolen , naa hartelijke groete en gebiedenis,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Van den Huize te Muiden , den
6 van Wijnmaandt , 1630.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. H O O F T.

60. Aan

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

UE. aangenaame, zwanger met eenen van den Heere Huigens, is my wel t'huis gekomen. Zijne Ed. zeindt niet nieuws als een gedicht in Latijn, versch uit de mouwe geschudt, op een' deerlijke ramp, die Petrarcha overgekomen is drie hondert jaaren naa zijn' doodt. Die edele geeft, in zijnen tijdt ontfteeken met verbolgenheit, tegens de snoode onregeltheden van Rome, is daar over uitgevaaren, het scheldende voor een onbeschaamde hoere, ende roepende 't hemelsch vier om op haare perruike te regenen, en noemd' het een godloos Babilonië. Een versufte monik krijght onlanx de poppen in 't hooft, ende eenen waanheiligen yver om dit ouwde leedt te wreeken: rukt met een deel dronke boeren naa zijn graf toe, ende werpt 'et het onderste boven, verspreijende 't gebeente, ende den rechter arm daar af scheurende. Alle de Poësie van Italië, naa zijn Ed. zeggen, dreunt hier af, ende zijn eenige vaersfen tot in den Haage gezonden. Heinsius ende Barlæus zouden ook gaande gemaakt zijn, maar hun werk noch niet te voortschijn gekomen. Zijn' Ed. zagh my ook geirne aan den dans. Maar eenigh lichaamelijk ongemak, en drokke bezigheden laaten my die lust niet. Behalven dat zijn' Ed. zoo veele fraaije vonden staatlijk ten toon gestelt heeft, dat my alle mijn' invallen mishagen. Dit hebbe **U E.** in plaats van loopende tijdingen, die van hier derwaarts gaande, oudt zouden worden. Godt geev' **U E.**

Mijn Heer en Broeder,

de volheit van alle zijn goede wenschen, naa wensch van

U E.

Van den Huize te Muiden,
den 13 van Wijnmaandt,
1630.

*gantsdienstwilligen broeder***P. C. HÓÓFT.**Aan **C O N S T A N T Y N H U I G E N S.***Mijn Heere,*

WEl weet het arme Muiden, dat het met den Haage op geen' eenen dagh te noemen is. Zoo dat de Zuiderzee haare golven aan onze dijken wel spaaren magh, is 't haar te doen, om deeze moedelooze plaatze den moedte te doen zinken. Maar 't schijnt, dat lang op een, den mensche zijn zinnen kosten moet; zoo zit hem het toghen naa verandering in den aardt. Ende heeft my dikwils een daagelijks wonder gedacht, dat ons vermaakelijker valt een beter aan een slechter te wisselen, als staa-digh by 't beste te blijven. Dat meer is, de lekkerste wijnen, de smaake-lijkste spijzen, de lieffelijkste lusten, en de zoetheit zelf, hebben de zaadzaamheit gereedst. Zoo zien wy de grooten menighmaal een hoef voor 't hof kiezen, ontduikende alle pracht, allen omslagh van heerlijkheit, & *fortune suæ moli.* Op gelijke uitspanning, wenschen wy **U Ed.** onzen gast. Indien de wegh daar toe te banen waar met haar eerst te bezoeken, wy hadden lichtelijk ons lijf naa zoo willigh een arbeit te zetten. Doch voor de lente zal 'er, naa schijn, niet af vallen. Maar zy komt hier zoo laat in 't landt, en doet haar' intreë zoo tijtlijk in den Haaghe, dat het gezelschap uwer Ed. en 't genot van een dubbel voorjaar, wel een bekoo-ring

ring worden moght, die wy quaalijk wederstaan zouden kunnen. Eenen Justiniano niet, heeft men my t' Antwerpen weeten op te loopen; ende is mijn gelt op geen koopmanschap zoeter, als op die van deze soort. Uit den Connestaggio zal my pijnen het dienstighste te trekken, om zijn steê in U Ed. boekery niet te lang ledigh te laaten. Gelukkige Petrarcha, naa U Ed. zeggen: naa 't mijne meê; om dat hem op zijn tweede uitvaart zoo hoflijk een lijkstaatzy gebeurt, ende met de groote klok van U Ed. dicht beluidt te werden. Moght d'edelhartige Koning, die zijn *En petit lieu &c.* op 't graf van Laura schreef, opzien, ik leghd' hem toe van *François premier*, Uwer Ed. *second*, te werden in 't bestooten van den babok, die zich aan zulk een rozelaar heeft darren wrijven. Waar mijn' penn' niet te plomp, hy kreeghze, tot de veêren toe, in den hant. Maar de tijtel *Laura Latroni* lacht my wonderlijken toe. Wat kon 'er meer klems hebben als die profopocœia *? Ook hangt het heele stuk te zamen van manlijke invallen, door U Ed. dier vrouwe gegeven: van alle de welke *Quæ quibus anteferam* †? Ende dit noch uit eenen boezem geschudt, die met duizendt bekommeringen gestopt is; recht tegen den regel,

* Zelfsprake.

† *Vat stel ik allerhoogst?*

* Geen dubbele zorg wil ons gemoed gedogen.

Pectora nostra duas non admittentia curas: *

die t'mijnt al te waar is, daar ik aan een zeer been zit, timmer te gelijk, en buiten gewoonte met dingen van mijnen dienst gequelt ben. Maar om oprechte biecht te doen, het oogh is my zoo bedorven door 't gezicht der kinderen van den geest Uwer Ed., dat het de misdraghten van den mijnen niet luchten magh. Ondertussen heb ik U Ed. grooten dank te weeten voor dit bederf, als eenen knoop te meer, om haar te verbinden,

Mijn Heer,

Uwer Ed^{ts}.

Vanden Huize te Muiden, den
13 van Wijnmaandt, 1630.

verplichten vriendt en dienaar

P. C. H O O F T S.

62.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

D Eze zal de weêrklank zijn van de Franche tijdingen, uit den Haage. Want in dat stuk zijn wy stom, en slaghten de muuren van dit huis, die niet weeten als naa te bouwen 't geen men haar voorkalt. Zoo U E. die goedt vindt den Heere Reaal te toonen, moght ze daar naa mijn zwager Bartolot weder bestellen. Het afschrift stuit niet veel. Maar een gaauw geest heeft genoeg aan een half woordt: *Elk wat wils*. In Italië leeft Spinola, in Vrankrijk is hy doodt. Maar t'Antwerpen is zekerheit, dat 'er de koopman in Spanje van zijn' zilverveêren laten zal, luttel min als de Fransman zeidt: naamelijk voor zes en dertigh tonnen schats. Dit's quansuis voor de kosten reeds gedaan ende noch te doen, om de vloot behouden over te haalen. De Zweed is gaande; maar op toffelen, zoo my dunkt. Dat hem die maar in 't winterslijk niet blijven steeken. Beter waar hy gelaarst en gespoort, om, by die tijdt des jaars, door den drek van Duitslandt te stappen; oft eer 't 'er toe quam, onder 't dak te wezen. De Heer Huigens schrijft my, dat hy aan 't hollen is met dichten, zendende noch drie Italiaansche quikken, op 't ongevoelijk ongeluk van Petrarcha. Hy bezweert my zoo hoogh om 't mijn', daar toe te zeggen, dat ik het quaalijk t'ontleggen zie, ende mogelijk zijn Latijn in 't Hollandsch pak steeken zal. Lukt het zoo, U E. zal 'er den maaghdoom af hebben.

Wy

Wy houden hier gashuis, leggende jegenwoordigh twee dienstboden en rijmelen aan de koorts. Godt beter' het, ende houde U E. met de haaren in zijne heilige hoede, naar hartlijke gebiedenis,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Van den Huize te Muiden,
den 17 van Wijnmaandt,
1630.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

63.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

NAa dat ik U Ed. het gelt van den Justiniano gezonden had, quamen my U Ed. Italiaansche rijmen ter handt, die, door my, eenigen vrunden tot Amsterdam, by, ende, van ons allen, hoogh, gezet zijn. Zulke perlen zijn quaad na te bootsen. Derhalven onderwind's my niet. Doch ben, door de toverwoorden van U Ed. schrijven, zoo verre bezwooren, dat my vervordert heb een Hollandsch loot na U Ed. Latijnschen diamant te smeeden, dat, behalven zijn' doofheit, noch veele kladden heeft, die de zuiverheit van den zelve leelijk beliegen. Maar aan U Ed. staat het deze hegmunt, voor bry verklaart, ter kroez' en koolen, tot smeltens toe, te verwijzen. 'T geen dat 'er by gaat, zijnde maar een vonk van U Ed. toorts gevallen, zal zich wel vereert houden, zoo 't met een' schoezool van U Ed. maar magh uitgetreden worden. Ook is het wit van 't een en 't ander, slechts geweest, te bewijzen, dat een' wenk van U Ed. min als een gebodt te achten, onmogelijk is,

Mijn Heere, voor

U Ed.

Van den Huize te Muiden, den
20 van Wijnmaandt, 1630.

verplichten dienaar

P. C. HÓÓFT.

64.

Aan J A C O B W Y T S.

Weledele gestrenge Heere,

MY hebbende geredt, door de verwartheit der eerste beroerteh, en mengelmoes van beraadingen daar op gehouden, begin ik nu, mits 't genaaken des Hartoogen van Alva, te bezeffen de noodt om mijn' byzienige onervaarenheit tegens de komst van dien strengen soldaat, eeniger wijze, ende zoo veel, als door middel van ernsthaftige bespiegeling des krijshandels, doenlijk is, te scherpen en te oeffenen. Ende gemerkt tot sterking' en verklarung' van 't gezicht des oordeels in dezen, geen beeter ooghwaater te vinden is, als 't geene dat U Ed. Gestr^t. uit de nijverlijk betrachte veldtslaagen der laatste eeuwen gefineert heeft, zoude 't my wel groote eere en gunst zijn, die noch eens met aandacht te moogen overleezen. Bidde derhalven U Ed. Gestr^t., indien 't zonder haar ongerief geschieden kan, my de zelve by bringer dezès voor een korte wijle te laten volghen, en Godt almaghtigh, U E.

Weledele gestrenge Heere,

met alle die haar lief zijn, in eere en voorspoedt altyds te bewaaren, nevens hartelijke groote, dienst- en eer-biedenis van

U Ed. Gestr^t.

ootmoedighsten en verplichten dienaar

Uit Amsterdam den 21 van
Grasmaandt, 1631.

P. C. HÓÓFT.

65.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

NAardien Alexander een van de peklappen was, die, naa Plutarchus zeggen, bet aan 't onderhoudt, als aan de taafel kleeven, zoo weet ik nauwlijx, oft mijn lang zitten, over 't gerecht van U Ed. Geftr^t. geschaft, ontschuldiging van doen heeft: en neem bynaa voor vol aan, de ydelheit der hovelingen, die willens een' krommen hals droegen, om, ten minsten, hunnen grooten meester in mistal te gelijken. Altijds U Ed. Geftr^t. zal my gaaren vergeven, 't lang knauwen over een beetjen, dat, met zijn' lekkernij, 't breken der vasten wel verdiende. Ende hoe smaaklijk het ook is, en meene niet, dat de sijnste Roomsche gezinde, op den goeden vrydagh zelf, daar been in vinden zoude. Die ook geen broodt, voor vrienden, gewoon is te sluiten, en kon niet min, als hun mede, aan een' kant, laten lekken. Dies heb ik zoo haast niet weeten op te neemen, als U Ed. Geftr^t. mogelijk magh gewenscht hebben. Niettemin de schotel, hoe zeer hy hier, met lip en tonge, gegroet is, niet te leediger t' huiswaarts keerende, zal lichtlijk te wellekoomer zijn, om dat een lutsken verlangens wel lieven doet. Maar 't is een bittere naafsmaak, dat ik zoo goedt een onthaal, met geen gelijke siere betaalen kan. Doch zoo de wellusten, in een heilzaame stichtlijkheit gezult, met het grilligh malzoet van quakken te vergelden zijn, U Ed. Geftr^t. verloove zich elders alzo den nakenden zoomer niet, oft haar gelieve eenen dagh Muidens gast te wezen, op een potjen of twee van de kost, die haar in den Warnar zoo bijster scheen te monden. Ik zondt ze wel licht over; maar men vindt wijnen, die tegens 't water niet mogen, en op zee uitteeren. Aan 't schenken is ook wat gelegen; ende dient wel van mijn' handt gedaan: zijnde 't Amsterdamsch een' spraak daar alleman niet in uitgeleert is. Ondertussen bedank U Ed. Geftr^t. dat wy 'er wel geweest zijn, en hoe langer hoe meer verplicht te blijven,

*Mijn Heere,*U Ed. Geftr^{ts}.

Uit Amsterdam den 22 van
Grasmaandt, 1631.

toegedaanste dienaar

P. C. H O O F T.

66.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

DAnk heb U E. voor de moeite in den Haage genomen. Geloove wel dat mijn verblijf aldaar, voor een' wijle, niet dan oorbaar wezen kon. Heb my ook wel ingebeeldt, dat onder 's Prinsens papieren veel te vinden zy, ende zonderling het vertoogh by zijn' Doorluchtigheit, hooghloflijker gedachtenisse, in den jaare 1566, nopende de zwaarigheden van dien tijdt ende 't beeteren der zelve, ingestelt, 't welk ik uit Bor speure in Fransch geschreeven te zijn geweest, ende vermoede by hem onvolstaagen te zijn. Zulks daar van al gedacht had den Heer Huigens, by gelegenheit, te spreken. Nu zegt my U E. dat hy den last aanneemt van alles te doorzien, 't welk my van d'eene zijde zeer verlichten, en van d'andere weder grotelijx verplichten zal. Burgundius behaaght den

Heere

Heere van der Mijle zeer : zoo doet hy ook my. Zijn stijl treedt Tacitus naa: maar nergens naa in; naa mijn oordeel. Hy heeft hem vast: maar is mogelijk gelukkig in 't van buiten leeren, dat dikwijls geschiedt zonder 't inwendighste mergh te smaaken. Daar is groot onderscheidt tusschen kaauwen, erkaauwen, en inschokken. 'T laatst helpt ons even, jaa immers zoo gaauw, de spijs in 't lijf. Maar vleesch en bloedt groeijen 'er niet even wel af. Zoo gaat het ook met de spijs van den geest. Hy gaat ook voor kort, om dat het zijn zinslooten * zijn. Maar, mijns bedunkens, doet hem dat te meer woorden tot een zaak bezigen. Doch dit onder de roos; alzoo 't bedenkelijk is vonnis over zulke luiden te vellen: ende lichter te berispen als te verbeteren. Ondertusschen gebiede my dienstelijk aan U E., de welke,

Mijn Heer en Broeder,
met alle die haar lief zijn, Gode bevolen blijve van

U E.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFFE.

Van den Huize te Muiden,
den 5 van Bloei-maandt,
1631.

67.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

O P gister avont zondt ik U E. een versch stuk uit Tacitus. Nu komt my dezen morgen 't bygaande boek van den Heere Wyts ter hant: niet eerder om dat zijn Ed. Gestr. het elders had uitgeleent. U E. zal indaghtigh zijn, hoe zy aangenomen heeft het zelve te doen uitschrijven. Belofte maakt schuld, zeit men, ende ik zoude deez' niet geirne quijtschelden. 'T zal U E. verschrikken met zijn' groote; maar 't is niet half vol. Ik houd het voor een kleinoodt zonder wedergaâ. Want weet niet dat eenigh krijsman zijn' pen in dezen oit te werke stelde. Het is om hondert oogen aan 't oordeel in 't stuk van den krijshandel te geeven, en kan daarom (wie weet waar al? wie weet waar niet?) te passe koomen. Mijn toelegh is der duisterheit van mijn gezicht in dezen, hier door ietwes te baate te koomen, om bescheidelijker te beschouwen 't geen zich, hier te lande, in den oorlogh heeft toegedraagen. Want de Hartogh van Alva genaakt, ende raadt my eenige voorraadt van krijskunde op te doen. Bidde U E. derhalven te doen haasten met het uitschrijven, zoo veel als doenlijk is, ende verholen te houden, dat het geschiedt. Want ik heb daar geen verlot toe gevraagt: alhoewel my verzeekerende, dat het my gegunt zal zijn, mits niet gemeen maakende. U E. zal my met deze peerle verrijken, en ondertussen zelf in 't bezit der zelve blijven, als die t'haaren verdoen zal wezen, waar zy daar mede gedient magh zijn. Om tijdt te gewinnen, neem ik 't pak mede naa 't Bydelmeer, daar wy dezen middagh genoodicht worden ten eeten by mijn' zwager Bartolot. By den zelve, die t'avont in stadt keert, laat ik 't uwer E. toekomen, gebiedende in haare goede gunste, van heeler harte,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFFE.

Van den Huize te Muiden, zeer
haastigh, den 24 van Bloei-
maandt, 1631.

Qq 2

68. Aan

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder ,

HOe U E. min met de veldtslaagen van den Heere Wijtz gedient is, hoe zy my bet verplicht. Niettemin achte onmogelijk te zijn, oft U E. zal uit de hanteeringe van dat krijgswerk eenige kunde ongevoeliger wijze blijven aanhangen, die haar in tijdt ende wijle, al waar 't maar in 't kouten, moght te passe koomen. Wie weet nu wat zinnen onze nakomelingen zullen hebben, om hunne pen oft rappier in deze stoffe te bezigen. 'T geen onder my beruften zal, is niet om iemandt van de uwen geweigert te worden. Wel wenschte ik deeze U E. moeite, met veirdigh voortsvaaren in Tacitus, ten deel te erkennen. Maar mijn History stoort my dapper. Ik heb meer als anderhalf hondert steenen geraapt uit Burgundius, ende maghtige moeite om ze in te voegen t'eenen werke, dat ik volle vast gemetst ende gevlochten vind, om zonder misfal, van bobbel oft holligheid iet versgevendens in te ruimen. Evenwel ben 'er aan vast, ende moet 'er my deur redden 't gevoeghlijxt des doenlijk valt. U E. zal haaren dank ook hebben van 't opperen tot deze timmeraadje. Dat zy die boven haare waarde waardeert, schrijf ik haarder goede genegenheit toe. De konst is kleen, maar de arbeit ongelooflijk. Ik lees' met schrik de maaren uit Duitslandt. 'T zal een' quaade margeling zijn Frankfort aan de Oder voor Maaghdenburgh, zoo ze Godt toelaat. Deeze stadt heeft eenen grooten naam van sterkte en strijdbaare burgery. Kaifar Karel stiet 'er 't hoeft, naa een' lange belegering. Zulks dat Tilly niet alleen een' veste van verlang, maar geweldige achtbaarheid zoude verovert hebben, ende de zaaken gansch een' andere plooy konnen doen neemen. Aan de muuren te zijn, dat 's verre gebraght. Maar om my zelveu wat te vlaaijen ende niet te treuren voor den tijdt, wil my troosten met het geen dat de belegerden meest verstaet. Dat is zijn heftigh aanbijten. Want dit geeft my hoope, dat hy voor een ondersteek van den Sweed vreeft, ende daarom tijdt met volk koopt, eer zy hem te kort valt. Is 't waar dat het ontzet zoo naaby is, men moet den moed niet verlooren geeven. 'T hangt daar aan oft men den vyant zijn' toevoert kan afsnijden, dan oft hy een' goeden rug heeft, oft zich des niet hoeft te kreunen, overmits overvloedt van voorraadt in zijn leger, ende gebrek van binnen. Want al kreegh hy geen nooddruft meer, zoo zoude men noch broodt tegens broodt, kruit tegens kruit, loot tegens loot moeten opwegen, en verzoeken wie aan de langste elle waar. Anders is 't, mijns oordeels, buiten schijn een begraaven leger, onder zulk eenen Overste, gelijk U E. aanwijft, op te doen breken. Maar 't staat in 's hemels handt. Dien moet men 't beveelen, denkende om zeker antwoord van Koningin Elizabeth, meermaals aan Henrik den Grooten in zijnen noodt gegeven, alhoewel buiten waarheit: dat zy hem geen' hulpe meer, als met bidden, bieden kon. Wy mogen 't in ernst zeggen: ende dit met Horatius:

*Prudens, futuri temporis exitum,
Caliginosa nocte premit Deus,
Ridetque, si mortalis
Ultra fas trepidat.*

'T welk ik ter vlucht aldus vertolk:

Voorzigtelijk bewimpelt Godt,

*Met dikke wolk, 't genaakend lot,
En lacht 'er om, wanneer het vleisch,
Meer siddert, als naa redes eifch.*

Den Heere Prinse van Oranje komt voor Blafoen toe de Centaurus van den doolhof; dien men zeit dat van de Romainen in hunne standers gevoert wert, om te gedenken dat d'aanslaagen in 't verborgen oft 't verwarde, voor den vyandt gehouden dienen. Geen ding behaaght my bet in eenen krijsman, Godt geve hem geluk naa de wijsheit die hy hem gegeven heeft, ende U E.

Mijn Heer en Broeder,

de volkomenheit haarder goede begeerten, naa wensch, dienst ende eerbiedenis van

U E.

In haaste van den Huize te Muiden,
op een' van d'alrijds drokke daagen,
den 27 van Bloecimaandr, 1631.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

69.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

DE geruchten van Maaghdenburgh, zijn, voorwaar, om eenen, de hairen te berge te doen staan. Maar zy spreekken uit geen' eenen mondt. Dat's een kranke troost. Want de versche tijdingen hebben 't voor een' manier. Zy wassen onderweegh: laten 'er van haar' veëren, en krijgen valsche, in de steê. Hoe meenighmaal heeft men ons 't hart onder den riem gepooght te steeken, met leugenmaaren uit Bohemen, terwijl dat alles aarzeling liep? Niettemin, 't en waar ik vreesde geloof te geeven, aan 't geen my mijne genegenheit zoekt diets te maaken, ik zoude bekooring lijden, om de waarheit van 't stuk te wraaken, met de kleene waarfchijnlijkheit der omstandigheden, die men ons afmaalt. Want, waar toe zoo een schoone ende vernaamde stadt aan brandt, en zich in zulk een' haatlijkheit gesteecken, zonder voordeel? Jaa met hinder, gemerkt men zich zelveu, zoo doende, versteeken zoude, van 't gerief om 't volk van oorloge te herbergen? Ook schijnt het ongerijmt, den soldaat, met uitgelaate woestheit, tot een' algemeene plondering te laten loopen, genoegzaam onder de oogen des Koninx van Zweden; indien 't, trouwen, waar is dat hy daar zoo naaby leidt, als de loopmaaren der voorgaande weeke melden. Wil men dat het om 't exempel geschiedt, ende ten einde, dat andere steden niet tot het uiterste toe zouden hardebollen, als deze; de vyandt had ander' raadt daar toe, zonder d'inwoonders meer te verschoonen; te weeten hen altzaamen om te brengen, oft te verjaagen, om de plaats met ander volk te vullen, dat hem t'eenemaal verplicht waare. Daar kond' het hem niet aan gebreken. Ende zoude daar mede een bouwstadt * gesticht zijn, om, zonder kosten,

* *Colonia.*

de gebuuren in dwang te houden. Zy zoude ons meer waardt zijn heel verwoest, heel aan koolen, als aldus. Maar wat is 't? wy oordeelen als de blinden van de verwen, en de menschen van Gods geheimenissen: daar zoo groot een verschil van gezintheden uit rijft. Dat getuight de bitterheit der schimpschriften; ende zonderling 't laatste my van U E. gezonden, 't welk, naa mijn verstandt, geen gety altoos kavelt. Gisteren braghten d'Italiaansche maaren mede, hoe een treflijk Heer tot Venetië vastgehouden was by den Raadt van Tienen, die, gelijk U E. weet, aldaar het

* Collegium.

ampt van den Hooghgezaghhebber te Rome , waarneemen, ende alle gewelt hebben om te verzien in zaaken , die spoedt vereifchen , oft by talrijk amptgenootfchap * , te flauuwelijk gehandelt worden. Alle zijn misdaadt is flechts een faamroovend gedicht ; ende dat in een ftadt , die van haare burgeren, immers den Edeldoom , zoo veel verdraagen kan. Maar die luiden weeten wat het in heeft , ende 't quaad in de wiege te smoo- ren. Men deunt daar met geen' quakken , die een heele gemeente aan 't hollen kunnen helpen. Dit 's met ons verre te zoeken , zal U E. zeggen ; ende ik, Godt beter 't : die U E. ende alle de zijnen in eere ende voorspoedt bewaare, ende in U E. goede gunfte ,

Mijn Heer en Broeder ,

altijds U E.

Den eerften van Zomer-
maandt, 1631.

gantsdienfwilligen broeder

P. C. H O O F T S.

70.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder ,

MEn verlangt zich hier het hart aan stukken , naa kundfchap van de tocht des Prinzen. Wy hebben over acht daagen gehoord dat het hair aan 't trekken was. Ende mits dat met eenen niet vernomen werdt van 't berennen der ftadt Brugge, 't welk om de naabyheit teffens behoorde geboodfchapt te werden , heb ik my hoope gegeven , dat het op iet grooters gemunt zy. Want naa dat ik, door mijnen neef de Rijke, bericht wort , die in Vlaanderen wel bedreven is , ook van anderen , kennis van die gelegenheit hebbende , is Brug ons van klein verlanck , en groote kosten , als onbequaam om de fchattingpalen veel uit te breiden , en grenzende met d'eenen zijde aan de hardde , die den vyant , tot een' gemakkelijken trap kan dienen, om het weder te veroveren. Doch zoo de Prins daar 't zeil frijkt , ik verwerp alle andere oordeelen , op vertrouwen , dat zijne Vorftlijke Doorluchtigheit haar' maate niet quaalijk genoomen zal hebben. Luttel min hongert my naa de tijdingen uit Duitslandt , en de hoope , die men hebben magh , om de fchaade van Maaghdenburgh te verwinnen. De naaftleste loopmaaren , zoo ik wel onthouden heb , roeren zekere harde voorwaarden aan , die de Sweed , den Brandenburger zocht op te dringen. Zoo doende moght men lichtlijk de koorde van 't nieuw verbondt aan einden trekken ; alhoewel lieft te gelooven heb , dat de maght der Duitschen , dus lang by mangel van moed, en orde , onder gelegen hebbende , door de harde fpooren , waar meê haar de Kaifar berijdt , zich verkloeken zal de draghlijke quellingen te dulden , ende 't bezonder leedt , den gemeenen beft , te fchenken. En zeker die d'ervaarenheit hoort fpreken van onze beginselen , ende 't geen in Duitslandt onder Kaifar Karel is toegekomen , zal haar toeftaan , dat de koelmoedigheit dezer volken , zich tot ernft noch yver weet te ftellen , voor dat zy plat getreden zijn. De maght is ongetwijfelt groot , waar ze wel verknocht en te raade gehouden. Zoo 't de Sax goedt meent , het spel is noch niet uit : indien anders , zoo is den Sweed niet beter , als naa de daagelijfsche kreet van onze maatrozen te luiften : houw vast , en beleg. Om de waarheit te zeggen , ik ducht het daar op uitkomen wil , ende dat de geenen , die meeft met hem behulpen hebben gefcheenen , zich zijns wel meeft ontdanken moghten. Wel wensch ik hier in een
valsch

valsch propheet te zijn. Ook is 't mijne maar een' mijmeren, en maalen in de lucht. U E. zal, ter overkoomst van dezen, uit de Wijk, hoop ik, gekeert zijn, ende ons op morgen deeling doen, aan 't geene dat daar omgaat. Doch is 't te drok een dagh, ik lijde my gaaren tot overmorgen, vertrouwende U E. niet eeuwlijk vergeten zal,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Uit mijn Toorentjen, den negenden van Zomermaandt, 1631.

altijds dienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

71.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

Hier nevens heeft U E. het eindt van den dwingelandt Tiberius. Zaalige werelt, waar de dwingelandije met hem gestorven. De volgende boeken wijzen wel anders uit. Indien U E. met der zelvevertaalinge gediend is, heeft my te gebieden. Wel zoud' ik bidden, om daar in met wat meer gemaks te mogen gaan. 'T gewicht der stoffe is anders des wel waardigh. Oft zoo U E. met de Historien beholpen is, zal die vervolgen, van daar het gelaten heb: ende zien 'er wat stijver tredt op te zetten. Want de munt van U E. daagelijksche nieuwmaaren, en gunstige genegenheit, door veelerley' moeite, bewezen, en weete niet, dan met d'aaloudtheit van deze naagebootste potpenningen, ten deele te vergelden. Maar dank heb U E. voor 't bestellen van den brief aan de Rijke, ende Godt almaghtigh voor U E. gezontheit, die lange duuren moet, tot genoegen van Joffrouwe onze Zuster, ende onderstandt haars gemaals, die ik altzaamen der Godlijke genaade bevolen laat, blijvende,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Uit mijn Toorentjen, over achten, den 20 van Zomermaandt, 1631.

gantsdienstwillige broeder

P. C. HÓÓFT.

72.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

U E. welgegronde giffingen, ende 't getuigenis der loopmaaren, stijven my in 't gevoelen, dat de Sweed het schip wel half, op mooy weêr gelaaden heeft. 'T is een moedigh Heer; en zulke harten planten de voetstappen wel diep in de slib der hoope. Hy zal zich ingebeeldt hebben, dat de Duitsche Vorsten, door 't hoogh en scherp vliegen van den Arent, op de wip staande, om hem t'ontwijken, oft een voordeel af te zien, zich door zijne jegenwoordigheit, voorts zouden laten stooten, daar 't scheen dat zy wezen wilden; te weten, in den oorlogh. Maar de Sax dunkt my een Vorst, die met loode voeten gaat, ende van 't volk die de koe gebonden willen hebben, al is ze doodt. Hy is 't roer van 't schip onder de zijnen, en alles ziet naa zijn' mondt nu. Zoo hy zijn gelt en krachten eenen vreemden in handen stelt, adieu achtbaarheid, adieu ontzich. Want men leeft dan op genaade van den geenen, dien men meester maakt. De naaryver heeft zeenuwen en spieren, in die groote gemoeeden: ende noode zien zy den Oppervorst veranderen, daar 't eenighsins naa beschooren schijnt, oft zy moeten zich zelveen zijn' plaats toeleggen.

D'oude

D'oude dienstbaarheid valt dragelijkt; niet alleen, om dat versche vliegen, met eenen leedigen buik, aankomen; maar ook, om dat het spijtig is, verby gezeilt te worden, al blijft men eeven voorlijk in de ry, ende dat d'eerste d'achterste wort. Het graauw niettemin is'er zoo aan, dat het de jegenwoordige heerschappije altyds lastighft vindt, en een juk van hout swarder op den hals, als een van loot, dat zy niet en voelen. Verandering is altyds bekoorlijk, ende wort veeltijds zoo zeer gezocht, zeidt een wereltwijs man, van den geenen, die wel, als die quaalijk staat. Dies zoude my geen wonder doen, dat de gemeente, al oordeeld ze schoon 't beswaar van den Sweed niet minder als dat van den Kaifar te zijn, dezen afviel, om den haat dien zy hem draagen. Want daar de schaalen gelijk hangen, doet zé 't minste gewicht overflaan: ik laat staan een hartstoght zoo groot van naadruk, als de verbolgenheit, die men niet ophoudt te tergen. Voor my, ik zie 't daar voor aan, dat de Sax en zijn bontgenooten den Sweed gaaren voor eenen bulbak zouden bezigen, om den Kaifar zoo vervaart te maaken, dat hy zich de roozen, van 't geëischte geestelijk goedt, ontvallen liet. Dan, meene, zouden zy 't verre genoegh, ende de Koning uit hebben. Maar deze vos is ook voor een gat niet te vangen. Ondertussen zal 't den anderen ook konst zijn zoo te passen, ende hunnen toeleg in 't lidt te treffen. Want eer zy hier toe komen, moght Sweden oft Oostenrijk, wel zoo verre onder oft over raaken, dat het hun, van d'eenen zijde met de geestelijke brok mislukte, die zy zouden moeten uitbraaken, oft van d'andre zijde, de Koning, over 't hooft wies. Maar wy kouten van 't werk, gelijk de geestelijkheid van de hemelsche verborgentheden, die op heltsche opénbaringen, van twist en scheuring, uitkoomen. Die 't Leipfichsche slot wist, daar waar een fraaije lantaaren, om zulke gaaten wat beeter door te zien. Noch zoud' het quaadt genoegh zijn, om de duistere letters van Heereboeken t'zaamen te brengen, ende den rechten zin daar uit te spellen. Zy moeten evenwel lijden, dat wy daar naa slaan als de blinde naa 't ey, zoo men zeidt. Even alleens leidt men en starooght in de aanslaagen des Prinzen. Ik sprak mijn' neef Pieter Janszoon Hoóft laatst ter loop; maar, 't schijnt men in de Vroedschap niet bevroeden kan waar 't valt is. My was hoope gegeven, dat het grijzen van de twee maghten, op een aanbinden van bestandshandel, uit komen wilde. Ende vond ik, in dien gevalle, de kosten wel besteedt. Dan de maar is zoo goedt niet, naa ik hoor. Dank heb U E. voor 't gedenken aan mijn' boodschap: dat doet my vertrouwen, dat het boek van Wijtz niet vergeten wordt. Zoo doet ook Tacitus van my niet. Maar Joffrouw Tols is hier: mijn' huisvrouw heeft meer aan my in 't vat, dan dat ik zoude kunnen ledigh staan, eenige daagen in 't vier te werpen, om haar oudste speelnootjen te vieren, en speelen te leiden. Dit maakt een groot glop in mijn daagelijksch bedrijf. Ik, anders, ben niet zeer zoet, op dusdaane oorlofdaagen: ende als ik immers uit te spannen had, deed het liever in gezelschap van luiden van wetenschap, als U E. ende de Heer Ridder Reaal. Magh 't 'er uit vallen, laat ons U E. E. eens zien. Mijn Toorentjen heeft nu weenigh bezoeks, waar in ik cer lang iet van Tacitus hoope uit te broeden, dat U E. mogelijk monden zal: die, met alle de haaren,

Mijn Heer en Broeder,

Gode, in genaade, bevolen zy, nevens hartlijke groete ende gebiedenis van

U E.

Van den Huize te Muiden,
den eersten van Hooi-
maandt, 1631.

weldienstwilligen broeder

P. C. H O O F T.

73. Aan

73.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

T Is een hardt gelagh voor den Brandenburger, zoo de loopmaaren de waarheit zeggen, ende dat hy, genoegh uit dwang, den Sweedt tot beschermheer genomen heeft. Maar is 't een' gemaakte mouw, gelijk dikwils beurt, ende om een' achterdeur open te houden, zoo de Kaifar boven valt, dan vergeef ik hem zijn' lafheit, ende den Sweedt zijn' baldaadigheid. Doch vreeze dat het ernst is, ende 't ellendigh Duitslant in drie partijen zal geklieft blijven. Men geeft den Sax schoone woorden: ende schijnt hy te luisteren. Maar die tweemaal op een klip verzeilt, schelt Neptuin r'onrecht, zeit het Latijnsch spreekwoordt. Is hy wijs, hy zal zich aan geenen schijn vergaapen; maar peizen hoe hem gehouden wort, 't geen in den aanvang der Boheemsche oorloge beloofd was. Fy, dat Vrankrijk nu juist de handen, met de sporing van Monsieur*, gebonden zijn, en Engelandt uitgeput, eer 't wist dat gelt waar was. Die kroonen kunnen anders 't werk in een' andre plooy zetten. Ik bid U E. uit mijnen naame N. N. te vrede te stellen, ende Godt almaghtigh, de zelve met de zijnen, altijds te behoeden, blijvende

* Des Koning's
broeder, Har-
tog van Or-
leans.

Mijn Heer en Broeder, U E.

Tet vlucht, uit mijn Toorentjen,
den 17 van Hooimaandt, 1631.

gantsdienstwillige broeder

P. C. HÓÓFT.

74.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

U E. levert my, Duitslandt, Vrankrijk, en ons leger, in mijn Toorentjen. Dat weet U E. niet weér te leveren als de weérklank van uwent komende. Mijn zwager Bartelot schrijft van eenige geruchten, dat Rostok Zweedsch zoude zijn, en Wismaar haast worden. 'K weet naauw oft ik het wenschen dar. Want Maaghdenburgh waar my zoo waardt niet als die zeefteden. De rug dient voor al gewapent, om de borst niet te verraaden, terwijl ze in 't vechten is. Hy vermoedt, dat de Fransche troepen maar op de handen van 's Koninx broeder passen. Ik ook. Maar de Kaifar zal 't daar niet op laten aankomen. Want men redt zich in dat rijk, dikwils zoo licht door de misverstande, als ze schielijk gerezen zijn. Ook is 't niet nieuws de bocha te maaken, om een' goede gelegenheit te baaren. Ende zoude Monsieur grooten dank begaan, zoo 't noch ernst is, dat hy zich zoo wel te tijde liet paaijen. Maar oft het alle de Duitschen zich in 't eindt bedanken zouden, daar staat aan te twijfelen. Vrankrijk kon Zweden met geldt genoegh stijven. Volk gebreekt hem niet. Daarom zoo die krachten op den Duitschen bodem raaken, duchte datz' er een haubeet uit haalen zullen. Mets en Verdun kunnen 't my vroedt maaken, die alzo ingeslokt, en nooit weder uitgebraakt zijn. Godt verleene 't zaalighste, ende U E. de volkomenheit haarder goede begeerten, naa wensch,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Uit mijn Toorentjen,
den 23 van Hooi-
maandt, 1631.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

R 1

75. Aan

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

MY dunkt, uit de loopmaaren, dat het noch met Rostok en Wismaar zoo naa niet is: daarentussen de Wirtenberger, uit het Leipziger besluit gevaaren. Dit 's een losse handel van dien Heer, dat hy zoo groote kosten van waapening doet, om zoo plotzelyk op zijn plat te vallen. 'T magh nochtans zijn, dat hy iets meer bedongen heeft, dan hy te voeren verwerven kon: doch is my onbekent. Zoo hy de geestelyke goederen afstaat, meene zich, van eersten af, beter stil gehouden had. Want die belooen (heb ik recht onthouden) wel vijftien tonnen schats jaarlijx. Maar de Vorst is een kindt, ende alles het bedrijf van zijnen vooghd; die mogelijk goede voorwaarden voor zich zelveu gemaakt zal hebben. Dit 's 't gemeen beloop van bondtgenootschappen, den welken, van verscheide leden t'zaamenhangende, nu een been, dan een arm, van 't lijf valt, als waarenz' er met blaauw gaaren aangenaait. Heden had ik hier Doctor Koster, om my eenige besonderheit van den slagh van Heiligerlee, daar de Geuzen haar eerste zeege behaalden, te verrekenen. Want zijn vader, zaaliger gedachtenisse, heeft ze helpen winnen; ende was my iets in de heugenis blijven hangen, dat ik, in mijn' kintsheit, uit hem gehoord had. Vondel quam met eenen. Naa dat ze my 't ontkomen der gevange Leeraaren op Loevestein verhaalen, is 't geen' gemaakte mouw geweest: 't welk ik verhoopt had, om daar uit een' genegenheit der algemeene Staaten tot maatiging te besluiten. 'T is altyds zoo veel dat die mannen in de vogelesang geraakt zijn, en niet licht weder in gelijke zwaarigheid vervallen zullen. Mijn Heer de Groot, had ik voor dezen verstaan, dat zich geirne binnen Amsterdam zoude begeven willen, als de Majestraat hem gelei toezeggen wilde. Maar men geeft zich noode zoo verre bloot. Oft hy zich nu, op dit geval, daar toe zal darren vermoedigen, weet Godt, die U E. in zijn heilige hoede hebbe, dienstelyk gegroet,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Uit mijn Toorentjen,
den 29 van Hooi-
maandt, 1631.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. H O O F T.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

HEt zy schoon zoo, dat de Zweed, op nieuw, vier regementen geslagen hebbe, het dunkt my weenigh waardt, den Kaifar zijn' lokken oft nagelen te korten, die zoo weeligh in 't wassen zijn. Hy zet daar Maaghdenburgh tegens, dat een arm was, die niet weder aangroeijen zal, en lankzaam aangemeestert worden. De Sax is 't plechtanker, en als een koopman die met zijn eigen handelt. D'ander loopt op wissel. Ende weet U E. aan hoe dun een' draadt het geloof, en de welvaart van zulke luiden hangt. Dat, deze Paus, die een ervaaren, geestigh, en verreziend man is, de Iesuitinnen affchaft, zal niemandt, in Italië, vreemdt vinden. Onze joolen van Paapen hier te lande, hebben 't quaad genoegh, dat ze zich aan de kloppen niet zengen. Geloof vry, dat 'er meenige streek, in 't

in 't heimelijk omgaat, die somtijds verlust wordt, somtijds tot openbaare argernis uitberft. Als de liefde, 't vertrouwen, de gemeenzaamheit, kracht krijgen, wil de minne geirne meêspeelen. 'T waaren, zeit men, geen' gekken, die Hollandt bedijkten: dat is, onze voorouwders. Deze, als ik eens aan H. L. Spiegel dusdaane redenen voorhield, hadden, zaid' hy my, dit spreekwoordt nopende dat werk: *Zy beginnen 't met den geest, en eindigen 't met het vleesch.* Maar belangende d'Inquisitie, my dunkt nu, dat ik ze in haar neft verlakt heb, en moedernaakt voor den dag brengen zal. Dies, alzo ras U E. door Wijtzen veldtslagen gestreden is, zal my verftouten U E. 't voortschrijven van mijn eerste boek te vergen; ende 't geen daar af reeds gedubbelt is, t'overzien tegens 't oorspronkelijk; daar ik hier en daar ietwes ingelascht oft verandert heb. U E. vergeeve my, dat ik daar naa verlange, om redenen haar voor dezen gemeldt, ende blijve den Almogenden in schut en scherm bevolen, naa hartelijke groete en gebiedenis,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Den 10 van Herfstmaandt, 1631.

weldienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

77.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

MY dacht, laatst t'Amsterdam zijnde, dat U E. moeide de schaade, by ons optrekken, met het gezelschap alhier, geleden, aan den voortgank der overzettinge van Tacitus. Derhalven verkloede my, om die te boeten, alhoewel tot groote kosten van tijdt, ende zend hier nevens een versch gerecht. Waar uit U E. smaaken zal, den geur van 't zap daar men, te hove, de krenge in kookt, om hun rot- en vunstigheid voor klokspijs te doen doorgaan. Die feex van Agrippina wist daar wel fraaje koks toe te vinden, alhoewel zy zelve volle hevigh om den windt te kunnen inhouden, daar dikwils raauw genoeg meê doorging. U E. zal 'er ook den aardt der volken zien, en hoe geirne 't graauw op 't ander bed wil. De rest maalt een' braaven krijsman af, van wien de Sweed iet schijnt onthouden te hebben; is 't zoo, dat zijn traagh voorttrekken, uit ernstige zorghe voor de rugge, spruit. Mijn' laatste houdt een' bede in, die volle vrymoedigh is: zalze daarom niet hervatten; maar deze alleen; dat Godt U E., met alle die haar lief zijn, in eere en voorspoedt, behoede, naa hartelijke groete,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Ter vlucht van den Huize te Muiden, den 12 van Herfstmaandt, 1631.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

78.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

AL' de naaklank der verworve zege, is met ons die van de klokken alhier, en 't schieten elders geweest. Wat de vyandt sedert voorgenomen heeft, wort hier niet vernoomen. Uitgezeidt dat hy een' schans

R r 2

op

* *Neutraal.*† *Quartier.*

op 't Prinsenlandt zoude maaken : dat my vreemt dunkt , om dieswille , ik niet beter wist , oft het was onpartijdigh * ; ende onder die belofte , staande 't oorlogh , bedijkt. Maar ziet hy ons daar door merklijken afbrek te doen , zoo zal hem licht de lekkernij van 't beertjen bekooren , om vaste te breeken. Wat 'er af zy verbeid ik morgen , nevens de loopmaaren : voornemelijk ook , hoe men 't met de gevangenen voor heeft ; die , naa 't schrijven der Heeren Staaten , in groote anxt zijn , om dat ze op een' plaats , daar geen' lossing † valt , gekregen waaren. Als men ze gaan liet op voorwaarde , dat de vyandt alle d'onzen , die hy tegenwoordelijk heeft , ende noch bekomen magh , zoude ontslaaken , tot dat de rekening effen stond , het waar veel bedongen. Want zoo doende zouden wy al een' wijle lang , met de Duinkerkers ende andere , te waater in handen vallende , mogen handelen als in voortijden , zonder dat wy 't zelfste van hun hadden te vrezen. Maar ik zorge , hy daar niet aan zal willen , en ons liever al 't gespuis behouden laten , daar men meê verlegen zal zijn , om hun de kost te geven , zonder borge voor betaalinge. Indien ook dit stuk niet haast verdraagen wort , duchte dat men de gevangenen door 't heele landt verdeelen zal , ende ten aanzien van 't groot getal my ook der eenigen toezenden ; die met zulk een' soort van gasten luttel beholpen ben. Tacitus zeindt U E. hier nevens eenige fruiten , die op de kermis waardschappen mogelijk van kleene smaak zullen zijn. Doch leit daar weenigh aan als zy U E. maar monden. Ook zijn ze om te duuren , gelijk de goede genegenheit ,

Mijn Heer en Broeder , van

U E.

Uit mijn Toorentjen , den 21
van Herfstmaandt , 1631.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. H O O F T.

79.

Aan den zelven.

Mijn Heer en Broeder ,

IK zie U E. niet ten vollen te bedanken voor den yver ende vlijt blaakende in U E. schrijven van heden in zulker haast voortsgeveirdicht , dat U E. my bywijlen een' zelve zaake instampt. Ook zijn de tijdingen des waardigh , het is , zoo de hinkende boode daar by blijft , een doorluchtige zege , ende in veele jaaren noit gehoort van eenen strijdt zoo treffelijk geklemt , als het duuren der zelve ende 't getal der dooden uitwijft. Godt geeve dat zijn' Majesteit van Sweeden haar geluk vervolge ende tot heil der gemeene Christenheit uitvoere. Waar aan my luttel twijfelt , indien het landt daar rondsom open , ende door geene vaste plaatsen voor den Kaifar verzekert is. Wel wenscht' ik dat het wat vroeger in den tijdt waare , duchtende dat de verwinners misschien bet gewakt zijn , als men wel roept , ende met den aanstaanden winter tē min toeloops van volke zullen hebben , en kommerlijker kans , om belegeringen uit te voeren. Doch d'eerste swaargheit is even groot van de Kaifarische zijde. De veldtslaagen anders , ziet men hedensdaaghs , nu 't oorlogh meest op 't aanvechten ende verdaadigen van sterke plaatsen draait , zoo maghtigh een' naadruk niet hebben , als van ouds. 'T best dat 'er af is , dunkt my , dat die heldt , door 't partijkiezen der Vorsten van Saxen ende Brandenburgh , ende den Lantgraave , als nu ten minsten een veilige uitspanning zal hebben , om , met het voorjaar , fris in 't velt te koomen.

Die

Die Heeren zijn gefcheept, ende moeten 'er meê over: 't en zy de Kaifar zoo koel wort, dat hy een weêrſmaak krijge in de heete aanſlaagen der kerkluiden, oft ten minſten ſchoon gelaat maake, om den Sax oft Brandenburger tot afval van den Sweed te bekooren. Ik wensche zijner Maजेſteit een' zedigh en gemaatight gemoedt, dat zy de voorſpoedr, tot be-waarnis ende aanwinſt van vrienden, gebruiken moge. Godt geev' het, ende U E. de volkomenheit haarder goede begeerten, blijvende

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Uit mijn Toorentjen, den eer-
ſten van Vijinmaandt, 1631,
zeer haaltigh.

gantsdienſtwillige broeder

P. C. HÓÓFT.

80.

Aan T E S S E L S C H A D E.

Mejoffrouwe,

U E. heeft tot noch toe, met haar keel, de minnende harten in 't vier, menschen en dieren op aarde, de vogelen in de lucht verheught. Nu zy ook de viſſen in 't water weet t'onthaalen, en hen te doen hove-ren, moet ik bekennen dat ze is, *à tout faire*, ende goedt voor alle ele-menten. Joffrouw Duarte zal my vergeven, dat ik d'uwe voortaan boven de haare ſtel; gemerkt haare mildtheit zoo verre niet gaat, als 't water diep is: en d'uwe ſtrekt tot den grondt der zee. Ik heb ſedert den ont-fang van U E. brief onverduldelyk naa den haaren, dien U E. beloof-de, gehongert; om te zien wat ſtof van dankzegging haare E. rijke geeſt zal weeten te vinden, daar der geen' is. Want wy anderen hebben niet dan 't logge liſj, U E. en de haare, de ziel van 't gezelschap verſtrekt. Wy gebieden ons zeer aan Joffrouwe Duarte, ende U E. man, de zelve met alle die U E. lief zijn, Gode beveelende; blijvende altoos,

Mejoffrouwe,

U E.

verplichte dienſtwillige vriende

P. C. HÓÓFT.

81.

Aan de zelve.

Mejoffrouwe,

D E ſchilder heeft, naa 't zeggen van meeft alleman, mijn' ſchoon=dochter te leelijk gemaakt. Evenwel dit kan zy lijden: maar quaalijk, zonder klaagen, overzetten, dat U E. haar (meent zo) in 't ontfan-gen gedicht, ſchoonder gemaakt heeft, als 't wezen uitwijſt, ende dan zy U E. lijnwaadt had konnen kuischen. Doch oordeelende, dat het niet dan U E. goede genegenheit te wijten ſtaat, wil zy dit ongelijk in ſuiker opneemen, en denkt,

Wie zoud' zich ſtooren,

Te zijn bemindt?

Ook vindt zy zich hooghlijk gehouden in de rijmen haar toegeëigent; dan haar' kas verre ten achteren, om in de zelve munt te betaalen. Grootte benauthheit is 't, een rijk hart, en een' berooide borze, om zijn' ſchul-den te voldoen. Maar al is haar dit van 't lot geweigert, echter kan zich niet onthouden, van haare dankbaarheid, met eenige geringe erkentenis,

te betoonen. Dies zeindt hier by, zeker queevleefsch, onlanx toegestelt. Arme wissel, zeit ze, vleesch om geest! maar neemt gedult, op vertrouwen, dat U E. gelijke gewoon zijn, de wil voor 't werk aan te neemen. Zonder dat ook, al de werelt moest achter uit vaaren. Maar de zelve staande te houden, is U E. meerder eere; waar in Godt U E. staande houde, naa wensch

Mejoffrouwe, van

U E.

Uit Amsterdam, den eersten
van Slaghtmaandt, 1631.

verplichtsten dienstwilligen

P. C. H O O F T S.

82.

Ontwerp van raadt en verzoek.

Aan H U I G H D E G R O O T

V Ertoon en in aller eerbiedenis een' ontallijke meenighte der ingezetenen van Hollandt, volgende de gemaatighde zijde der regeeringe, hoe zy met d' uiterste ernst, aandacht en zorghvuldigheid overwogen hebbende, 't geen noopende zijner Ed. vertrek, oft verblijf hier te lande in bedenken komt, niet anders konnen verzinnen, als dat zijne Ed. zoo om zich zelve, als om der landtzaaten wille, zich behoort te laten binden aan zoo veele genegentheden haar uitbondighlijk toegedaan, van luiden dien zijne welvaart ten hooghsten, ende immers zoo zeer als haar eige ter harte gaat, nochte de getrouwheit van alzulk een getal luiden met eere, ende oprechte vrienden, te leur te stellen ende te verlaaten. Met eenen gelieve zijner Ed. in te zien, hoe smaakelijc het zijn 'er huisvrouwe ende kinderen zal zijn daagelijc onder hunne landsluiden, bekenden ende goetgunstigen te verkeer en: van de welke zy by verscheide gelegentheden treflijc vorderinge, dienst, ende hulpe hebben te verwachten. Ende al waar 't schoon dat zijn' Ed. zich der gemeene zaake niet begeerde te bekreunen, zoo gaat het echter vast genoeg, dat de zelve blyvende buiten dienst des lands ende der stadt, maar haar eige meester, bestaande is om zich zelve by wege van haare rechtseleertheit, overvloedelijc ende eerlijc wijze, met aanwinst van tijdtlijc haave, te zegenen: in groote luister, ende als *ne privatus quidem sine imperio* † te leven; bystaande de stadt ende d'inwoonders niet alleen der zelve, maar van 't gansche landt, in de wightighste zaaken, met haaren raadt: zulks zy voor een orakel ende mondt der wijsheit door heel Hollandt zal geacht wezen. Waar op haar vaderlandt, voor den weldaadt van haar ter werelt gebraght te hebben, in volle betaalinge aanneemen zal de eere, die zy den zelve doet met haar verblijf. 'T welc ook een verzachtende zalve zijn zal in de wonde der scheuringe, tot het heelen der welke zijn' Ed. verscheide gelegentheden zal weeten waar te neemen, die by andere verby gezien, oft niet met zoo gelukkig een' handt zouden aanveirt, ende te raade gehouden worden. Behalven dat deze zijner Ed. gevoeghlijcheit 't hart des Prinsen zal buigen, om alle die haar gunst toe draagen, met zijne goedertierenheit te begenaadigen. Daarentegens, indien zijn' Ed. zich naar buiten ende in dienst van eenigen uitlandschen Heere begeeft, staat grootelijc te beduchten, dat veele harten ziende haare zoo vierige wenschen ende beeden verwerpen, zulks voor al te bijster een' onbeveeghlijcheit zullen rekenen, ende van zijn' Ed. verwijderen. Zijn Ed^{ts}.

† *zelfs buiten
staat niet te
nemaal zonder
gebiedt*

Ed^{ts}. gemaalinne ende kinderen zullen nergens beloopt die gene- genheit ende trouwhartigheid, die hun hier te vooren bereidt is; nochte die aangenaamheit van ommevang: maar zoo 't gebeurde ('t welk Godt genaadelijk verhoede) dat haar' Ed. hun in kort quaaam' r'ontvallen, ende 't hoeft neder te leggen, zich in swaare bekommeringen ende zonder eenigh heul oft troost vinden. De middelen ook, om haare kinderen te vorderen, zullen zeer ongewis ende maghtige nijdt onderworpen zijn by de vreemden. In plaats van haar eigen Heer ende meester te zijn, zal zijne Ed. duizentderley' wederwaardigheden van meesters en knechts moeten dulden, ende in suiker opeeten, om zelf tot eenige merkelijke vordering te geraaken, ende, die verworven hebbende, altijd op een glad ys staan, mits de listen ende laagen staadigh te hove in swang gaande, om den eerlijken luiden, die eeniger mate verheven zijn, 't gras onder hunne zoolen te maaijen. Ende genomen dat de fortune haar Ed. hier- inne boven gewoonte mede loopen wilde, zoo is 'er echter zoo swaar een last van kosten aan de hoofsche bedieningen vast, dat zijner Ed. kinderen zich ten uiteinde daar by min zouden gevordert vinden, als by 't voordeel dat zy met haare enkele rechtsgeleertheit zoude kunnen doen. Luttel luiden voorwaar, die hun vaderlandt, zelfs om billijke reden, verlieten, ziet men zich des bedankt te hebben: gelijk aan Themistocles, Coriolanus, ende andere gespeurt kan worden. Ook zoud' het den lande een' eeuwige schande zijn, zoo de naakomelingen quaamen te oordeelen, dat dus een hemellicht als zijn' Ed. is, daar uit had moeten verdreven blijven. Het onbenoegen des Prinzen over haare onbeweeghlijkheit zal drukken alle de geenèn, die zijner Ed. oit gunst bewezen, ende op nieuw een bitse bitterheit in de wonde der scheuringe wrijven, waar door zy wellicht r'eenemaal ongeneeslijk moght worden. Is derhalven d'ootmoedige bede op zijn' Ed. dat haar gelieve zich zelve, de haaren, vrienden en vaderlandt, met haar vertrek niet te bedroeven, ende van zoo groot ende genoegzaam zeker een heil te versteeken, op d'ongewiste hoope ter werelt, nochte zich te keeren aan de ingebeeelde en ongegronde zorge van verkleening te lijden, by overlevering van een verzoekschrift aan de Overigheid, om hier te lande ongemoeit te blijven wonen. Want zeker, indien daar bescheidt tot genoegen haarder Ed. op volgt, zoo zal de meeste vernedering over de zijde der Overheid wezen: gemerkt zijn Ed. niet altoos, ende d'Overheid het vonnis over zijn' Ed. gestreken, nevens 't plakkaat tegens haar boek uitgegeven, zoo doende, komt te herroepen. Indien het bescheidt haar wansmaakelijk valt, zoo zal haar vertrek by alle luiden met eere verschoont worden. Entlijk verblijvende, staat haar altoos de deure noch open om ten lande uit te gaan; ende zal zy min verplicht zijn aan de geen- en die haar komen te beroepen, by oft zy geen' blijvende plaats in 't vaaderlandt vindende, zich scheene uit uiterste noodt in dienst van vreemden te begeben. Maar indien ze ditmaal 't landt verlaat, zy delft daatlijk achter zich den wegh op ter wederkoomste.

83.

Aan TESSELSCHADE ROEMERS.

Mejoffrouwe,

WY hadden wel behoort stip op onze uure te passen, met U E. te bezoeken: maar de bruiloftgang heeft zoo veel toereedens aan, dat het eenen licht uit zijn' gissing gaat. 'T was een' groote ecliphs voor
mijn

mijn Sufanne, in plaats van U E. aanschijn, andere troonyen te vinden, daar 't haar niet lang in luste te starrekijken. Niettemin zy had vertrouwt, dat de wederliefde zoo koel niet geweest waar, oft U E. zoude haar 's andren daaghs dat verzoek betaalt hebben, ende ons een vischjen helpen eeten. Maar (ach arme!) een ongeluk komt zelden alleen. Zy was U E. quijt, en had het naakijken: min nocht meer als Psyche, als haar vryer een' glippert maakte. Nu quijnt en steent de arme tortelduif, beweene haer' verlaetene eenzaamheit; ende kan aan Corisca geen volflaagen ongelijk geeven, die een gasthuis van haer hart maakte, om zich aan 't vlotgras te houden, als haer de wal ontging. Maar 't magh haer een' leer zijn, dat ze zich hoede, op vryers te verslengeren, die, naa 't zeggen van haer sexe, de meisjens, in wispeltuurgheit, noch verre de loef afsteken. Had zy ook ten minsten een' ega, om den tijdt meê te korten, zoo moght zy haer droefheit noch ten deele vergeten. Nu laat ghy haer hier bedrukt en troosteloos zitten. Zy is nochtans geen Medea, om U E. Teetje te verscheuren, nocht Dido, om U E. op de bouten van uw Marie te gast te nooden; maar een zoetemelx hartjen, dat al zijn leedt met suiker wreekt. Hier nevens gaat een kisjen vol. Zoo veel beetjens alsje daar in bijt, zoo veel kusjens, zal zy zich inbeelden t'ontfangen, ende laat U E. op die zoete hoope, gelijk wy mede doen, met alle die U E. lief zijn, Gode bevolen: blijvende

Teetje en Marie, dochters van Tefselchade.

Mejoffrouwe,

U E.

Uit Amsterdam, den 18 van Sprokkelmaandt, 1632.

toegeenege dienstwillige

P. C. H O O F T.

84.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

IK vinde my verplicht in U E. vlijt om de boeken van Antwerpen. Zoo de boekverkoper Bernardin de Mendoza bekomen kan, wild' het wel. Ulloa heb nu niet meer van doen, als in Italiaansch gelezen, ende luttel waardt. By de loopmaaren, zie ik 't Sweedsche geluk noch al zinnen gank gaan. Men had my te vooren de gelegenheit ende 't verloop tot Augsburg vertelt. Maar weete dat Milaan, eens vast in den zelve standt zijnde, van de Françoizen gemist wert te veroveren, by mangel van den tijdt by de wicken te vatten. Der zelve vreeze en kan my niet ontslaan, voor de Koning is daar binnen: alhoewel men wil dat hy in aantoght derwaarts was. Ik heb die stadt voor een' der treffijxte van Christenheit aangezien, leggende in een vlak, sterk naa dien tijdt, ende lichtlijk sterker te maken. Zulks, mijns oordeels, 't verzekeren der zelve van weldigen naadruk zijn zoude. U E. zeidt van schreyhoek; maar die is alleen tot Amsterdam niet. Alle liefhebbers van weetenschap ende wijsheit, zijn thans daar t'huis. Noopende 't wederkeeren van dien goeden Heere*, en is mijn' hoope zoo goedt niet als d'uwe. Ik heb hem voor een' wijle eens zeer smaakelijk hooren bybrengen, daar 't in andere rede te pas quam, deze woorden: *Ego, medius fidius, non existimo, tam omnibus Deos aversos esse à salute populi Romani, ut Octavius orandus sit pro salute cujusquam civis, nedum pro liberatoribus orbis terrarum.* dat is: *Ik, by de heiligkeit der trouwe, en achte alle de Goden zoo afkeerigh niet van de behoudenis des Roomschen volx, dat Octavius te bidden zy voor de behoudenis van eenigen*

* *Hugo de Groot.*

eenigen burger, laat staan, voor de bevrijders des aardbodems. 'T is uit een' brief aan Cicero geschreven van Brutus, de welke my onlanx ingevallen is, dat van den onzen naagetreden wordt. Ende zoo ik deezen spijker op 't hoofd slaa, legge hem niet toe eeniger wijze te kreuken. Niettemin, men zoude mogen onderscheit speuren tussen de gelegtheden van den eenen ende den anderen, mitsgaders de staaten waar in zy geboren zijn. Mijn Heer Reaal zoude U E. den heelen brief kunnen verduitschen, oft anders Doctor Hasius, daar wel wat op te spiegelen valt, ende meer als dit papier vermagh. 'T welk 'er hier een' spelde by steekt, mits alvooren overdraagende, mijne dienstige gebiedenis ende groete, met aanroeping Gods om den welgemelden Heere, samt U E. ende allen eerlijken luiden te verleenen alles wat zaalighst is, blijvende,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

In haalte, van den Huize
te Muiden, den 20 van
Grasmaandt, 1632.

toegeenege dienstwillige broeder

P. C. HÓÓFT.

85.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

Eeniger wijze op mijn' stel geraakt, heb ik den draadt van Tacitus hervat, ende deze bladeren gevult. 'T zijn meest krijszaaken, die U E. mijns achtens niet zoo wel monden, als 't bespiegelen van beleid en tegenbeleid in stof van regeringe omgaande. Immers deze voeren mijne gedachten ernstiger speelen. Lipsius schijnt 'er ook zoo aan te zijn, naa dat ik waan uit een' plaats te speuren, daar hy oordeelt dat Curtius ons treflijke dingen gelaaten zoude hebben, zoo zijn werk meer op 't stuk van den staat, als dat van 't oorlogh gedraait had. *Sed Alexander, quid nisi bella?* zegt hy. dat is: *maar wat heeft Alexander anders als geoorloght?* Doch 't laatste van dit vijftiende boek, zal dit verdriet genoegh verzoeten, met het verhandelen van 't vloekverwantschap, dat Piso, Seneca, ende zoo veele staatlijke personaadjen ten bederve braght. Ondertussen zijn de jegenwoordige vertellingen, verre van laf- en smaakeloosheit: ende als wy niet anders hadden, zouden 'er onze vingers naa slikken. 'T is dan een goede ly, ende die meenigen niet gebeuren magh. Maar ik verzeker my U E. houdt het ook daar voor, alzoo zeker als is,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Uit mijn Torentjen, den 27
van Grasmaandt, 1632.

gantsdienstwillige broeder

P. C. HÓÓFT.

86.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

TEn ooren toe vind ik my in schulden, voor zoo gunstigh een' zorgh-vuldigheit uwer E., die my niet alleen met een' stroomende mildtheit, overvloedt van blijde tijdingen, maar, tot eigentlijker berichting, de uittooghten van verscheide brieven byzet. Lief is 't my een valsch propheet geweest te zijn; alhoewel my nemmer leedt wezen zal, 't schip op quaadt weder te laaden. 'T is geen' wijzen mans woordt, zeidt men: *wie zoud'*

S f

dat

dat gedacht hebben? Maar ik, dien 't genoeg is den gemeenen hoop te mogen volgen, vergeef my 't quaalijk begrijpen, dat men zoo maghtigh een' stadt als Augsburgh gelegen in een vlak, indien my recht voorstaat, ende maklijk om te vestigen, daar men de bui tijdlijk genoeg aan zagk komen, ongesterkt ende slaplijk verzien gelaten heeft. Maar Livius magh wel zeggen: *adeo obcaecat animos Fortuna, cum vim suam ingruentem refringi non vult*: Zoo zeer verblindt de Fortuin de gemoeden, als zy den slagk haars gewelds niet wil gebrooken hebben. Dat's op onze spraak: als Godt een landt straffen wil, beneemt hy den Heeren de wijsheit. 'T is een' staatlijke burgery, in pracht en heusheit, naa haar buurgewest Italië aardende. Als ik daar was, wert met de steékannen vereert, 't welk mijn zaalige vader hieldt door de Welzers, toen aldaar in groot bewindt zijnde, bestelt te wezen. Dan 't schijnt niet, dat zy zoo veel voorraads van d'Italiaansche omzichtigheit en achterdocht gehad hebben. Zijn ook mogelijk met een' quaalijkgenegen' ende der Luithersche partye toegedaane gemeente verleegen geweest: gelijk dan mijn zwager Bartelot verftendight is, dat de zelve de tegenweer eenighsins zoude verhindert hebben. Waar op wel licht giffing gemaakt is by veelen der Wethouderen, die men zeidt, voor 't beleg, uit der stadt geweeken geweest te zijn. Maar deze hunne zwaarigheid speelde my in 't hooft niet, als die al van mijnen tijdt af verstaan meen te hebben, dat de Luithersche gezintheit daar dapper afgenoomen was, ende van dagh te dage sleet, door 't bedrijf van de Fokkers, aanhaalende 't graauw met weldaaden, en verschaffen van middel tot kostwinning. Waar 't nu der Majestraat eigentlijk gelogen hebbe, dat hun belet heeft goedt te houden, is een waardige stoffe voor U E. zinlijkheit, om uit de volgende maaren naa te vorsien. 'T is, gelijk U E. gedenkt, een triomflike tijdt, voor de geenen, dien ze mede gaat. Maar wy hebben in 't bespiegelen van dit heerlijk tooneel der dingen, wat meer als enkelijk onze oogen te verfrooijen; ende daar uit

* Constellatie,
Starrestant.

veel eer leeringen te schéppen, die heden oft morgen te pas konden komen. De werelt heeft meenigen standt van starren* beleeft, waar onder 't haar noodt geweest is van rok te wisselen. D'aaloudste aaloudtheit zagk d'Egyptenaars meest heel Asië dwingen. D'Assyrische mogenheit moest voor de Medische, de Medische voor de Persische zwichten, ende deez' onder den arm van Alexander deur. Daar naa rees 't Roomsche geweldt, en stiet met zijn yzer d'andere als aarde vaaten aan scherven: zoo verre, dat al 't overschot van volken tegens dit eene niet op moght, ende meer ongemoeit bleef, om dat 'er weenigh te haalen en grooter heerschappy quaalijk te behavenen was, dan by gebrek van kraghten. Jaa had men reeds te veel omvaademt, ende ging door zijn' eige zwaarte t'zink. 'T welk Lucanus wel bezefte:

*Per se magna ruunt. Latis hunc numina rebus
Imposuere modum.*

'T groot stort van zelven in. End' heeft des hemels wet
Aan 't sleigren des gelux, dit tot een peil gezet.

Toen werdt het der Gotten, Wendelen, en Alanen beurt, die 't vermaaste rijk aan starzen scheurden. Daar de Franken, in geroert water visschende, ook een' lap af eigenden: 't welk geen naam van een enkel volk, maar van verscheidene geweest is, die daar in eens waaren, dat zy geenen uitheemschen meester wilden lijden. Wat laater wederom raakten van d'andere zijde de Arabiers, met naamen Sarasijnen en Assasijnen op de been, en liepen een eindeloos landt af. Waar by men speurt, dat zulke

donder-

dondervlaagen ook uit het Zuiden wel komen, ende niet, gelijk Bodin meent, juist aan 't Noorden gebonden zijn. Zoo veel is 'er af, dat al deze opwaateren nooit oft zelden gingen, dan over landdouwen, dien de lenden van 't gemak en de weelde gebroken waaren, daar z' in verzoopen lagen. Anders, cer de Roomsche tught een' smet, orde een' krak kreegh, vonden de Cimbren en Teutons met wien te spreken, en werden over ontellijk tal, over al, braaflijk gestuit. De toghten der oude Waalen, die onder Brennus in Rome, onder zijnen spitsbroeder in Grieken en Asië, 't welk de naam der Galaten bewijst, hunne standaarts geplant hebben, gaa ik verby: insgelijx die van de jonge Waalen onder den Nederland-schen Godefroy van Bouillon, die de wassende maane der Turken dat pas deden stil staan, en 't veroverde Jerusaleem tot een Koninkrijk oprechtten. Zy hebben, zeg ik, doorgaands met verwijfde mannen, en brooddronke volken te doen gehadt. In Duitslandt schein 't nu wat anders: de krijstught, de orde van eenen aart en gestalte. De strijders gebuuren, meest in eenerley gewest gebooren, op eenerley' wijze opgevoedt: ja 's Kaisars rappier langer als des Koninx. Zulks deez' wel met dien ouwden zeggen magh: *En voor hoe veel mannen telt gymy?* Een dink duchte schier dat hem spijt: naamelijk de meenighte der geenen, die door zijns vyands landen verspreit, hem opentlijk oft onder den duim toegedaan zijn, en daagelijx mede vallen. Want die zijnen lof zullen trachten te befnijden, en zullen niet lichtelijk elders als hier aan te vatten vinden. Doch doet het ons evenveel, die den havik op den tuin hebbende, hem nu benart en benaagelt zien in de kluiwen van eenen voghel, die voortaan arent behoort te heeten. In somme, ik begin geloof in de droomen mijner gedachten te stellen, ende zie dat wijdt gewest heel in een' ander pak steeken. Wat maaxel dat men 't te geven heeft, zal my grootlijx benieuwen; ende hebbe in al een' wijle naa geen' kundschap ongeduldiger verlangt: leggende dien grooten vriendt ende heere toe van d'eersten te wezen, die dien grondt zullen tasten, als geschaapen, mijns oordeels, 't voorneemst der vorme te bootsen, waar in men die groote klok tegieten heeft. Zoo 't zelve zijner E. inzicht is, vergeeve hem dat hy ons zitten laat. Zonder dat, had het wel anders gewenscht. Maar U E. verschoone mijn' eenvoudigheid, die met den vloedt van dus een' revelpen, de scheutigheit van U E. merghrijk schrijven gaaren in adem hield. Al is 't ook zoo vorderlijk niet veele inschuldenaars te hebben, daar luttel af te verwachten staat, ten minsten is 't heerlijk dat zy in U E. verplicht blijven; als doet,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Uit mijn Toorentjen, den tweeden van Bloeimaandt, 1632.

dienstwillighste broeder

P. C. HÓÓFT.

87.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

DEze weeke hebbe niet van U E. als dien met de loopmaaren gehadt. Misschien is de bron der tijdingen teffens uitgeput: oft U E. ten ooren toe in koopmanschap beslommert. 'T kan ook zijn dat U E. penne afgement ende t'einde van adem is, door 't stijf en staadigh draaven van de weeke te vooren. My lijnende aan dit geloof, wil haar wat

S f 2

rustens

rustens gunnen, ende in haare vermoeitheit, met de bygaande leste uit Tacitus verquikken. Want als U E. wakker voorstapt, verstaat dat het gezeid is, hoe ik ook mijn' beenen wat vergen moet. Maar wat ik hoor? de vrienden hebben Regensburgh geplondert. Daar is 'er die 't daar voor houden, dat dit uit vertwijfeltheit spruit, en de soldaat zijn' parthy aan 't struikelen ziende, met vreeze dat zy 't niet lang overeindt zal houden, alhier heeft willen wis neemen, 't geen hy anders hoopen moght op zijnen vyandt te haalen. Dit oordeel zoud' ik geirne toestemmen, 't en waar ik duchte, van zucht verleidt te zijn. Altijds zijn zoodaane doodstuipen niet nieuw, by de geenen die denken dat het met hun' zaaken omgekomen is. Ende stelt onze wereldwijze man, dat eene van de vinnigste prikkels, om d'onderdaanen ten uiterste te plaagen, is *ruentis fortune novissima libido: de jongste lust eener vallende fortune*. Wat een gespuis zoo overgeven, als 't geen daar gemeenlijk de soldaaterij uit bestaat, geeft zich geirne zijn zat van moedwil en overdaadt, die 't denkt dat niet duuren kunnen. Ik heb ook gezien een vertoogh in Latijn, gedaan door den Spaanschen Cardinaal Borgia, aan den Paus, daar op uitkoomende, dat zijn meester de Koning, zich genoeg gequeeten heeft om de Roomsche kerke in Duitslandt 't hooft boven te houden: ende zoo haar iet oevens overkomt, dat het zijner Heiligheit zal te wijten staan. Deze zijn redenen van yzer, alhoewel met reuk en lofwerk van eerbiedige woorden gedamaskineert. Zelden dat zoo schor een' stijl wel in trotsche ooren klonk; ende zoude my benieuwen zoo zy veel goeds, naa den wensch des Spanjaarts, by die van de geestlijkheit baarden. Maar een misdaadt die uit heiligheit komt, gelijk de voorzeide rede is luidende, kan die tot onheil gedeyen? Ik hoope ten minsten voor ons niet: ende bid 'er Godt om, mitsgaaders U E. in genaade te bewaren, ende in gunste der zelve,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

In haaste, uit mijn Toorent-
jen, den negenden van
Bloeimaandt, 1632.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. H O O F T.

88.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

MEn heeft ons voor dezen willen dietsch maaken, dat het in den Paltz noch voor windt ging. 'T overgaan van Spiers wijst anders uit. Het geluk schijnt meestendeels aan 's Koninx persoon gebonden: te meer, dewijl 't ongeluk niet naader als aan zijn paart heeft kunnen komen. Maar heinde by kost niet. De Roomschgezinden nochtans doen, naa ik hoor, dit te klok en te kreet opklinken. Hier was gisteren een neef mijner huisvrouw, Roomschgezindt. Deez', alhoewel over die zijde genegen, verklaart dat verscheide pachters zijns vaaders in Brabandt, daar hy veel goeds heeft, elk voor hun hooft, 't voorleden jaar wel vijftienhondert gulden schade gehadt hebben by d'inlegering der soldaaterije. Maar is te verwonderen, dat het landt aldaar, des niettegenstaande, dagelijx dierder wort. Misschien dat het bykomt, door dien de luiden geen' anderen raadt weten om zich te geneeren, ende dat alle koophandel ende handwerken daar doodt zijn. Hy voeghd 'er by, dat den Cardinaal Della Cueva, dien men over lange geirne geloofst had, tot tweemaal toe veertigh duizent

duizendt guldens vergunt waaren tot reisgelt, ende hy t'elkens het fut-
 selboek zoekt : jaa dat het den landtzaaten in dat gewest onmoogelijk is
 te harden : maar Vlaanderen aêmtoghts genoegh heeft. Ook was hy
 van vast gevoelen , dat 'er in Vrankrijk zaamening van volk is , om in
 Arthois te vallen. Zoo dat gebeurt , ende de Spanjaardt alzoo van dien
 kant, teffens van ons aangetast wort, ende in Duitslandt belemmert blijft,
 hy zal genoeg'lyc te doen hebben , om 't uiterst van zijn' hals te weeren.
 Mijn Swager Bartelot schrijft my dat zommiger giffing is , men laat met
 voordacht het Brabandsch krijsvolk zich in den Paltz verpanden , om
 den paardestaart by luttel hairen teffens gemaklijker te mogen uitpluk-
 ken. Altijds voor de rug van den Sweed heb ik kleene zorg. Meest heel
 Duitslandt , door Franken, Saxen, Bruinswijk, Brandenburgh , Meken-
 burgh , en andere oorden , staat hem open. Ende acht ik hem oorbaarlij-
 ker , den Kaifar in zijn nest te verlakken , als zich grootelijc aan 't bedrijf
 der Spanjaarden ende van Pappenhaim te keeren. Want de markt van
 boven , daar de bron van 's vyands krachten is , zal dien van onderen stel-
 len. Dan dit onlanx geleden gevaar behoort den Koning te vermaanen
 tot raamen van eenige vaste orde , in geval dat hem iets over quam. Mis-
 schien dat Gustaaf Hoorn de schouders hebben zoude , om zulk eenen
 last t'ontfangen. Van vrede , eer 't huis Oostenrijk in Duitslandt onder
 de voet leidt, kan my qualijk iets inbeelden. Als de Sweed volkomen mee-
 ster waar, daar hy jegenwoordelijc beter kans toe heeft als de Kaifar , zoo
 behoord' hy echter den François, Venetiaan , nocht ons zoo vreeslijk
 niet te weezen , als de verknochte maghten van Oostenrijk en Spanjen :
 jaa op veel naa niet, gemerkt hy de Duitsche Vorsten zal moeten beschei-
 dentlijk handelen, ende niet t'eenemaal onder sweep brengen, uit vreeze
 dat het hem anders voor de scheenen springen moght. In somme, 't is ver-
 re te zoeken, eer hy 't alle de rest der Christenheit zoude te bang kunnen
 maaken , als zy met ernst wilden t'zaamspannen. Als alleen Vrank-
 rijk de handt van hem trok , ik laate staan tegens viel , hy zoude zich wel
 verlegen vinden. Dat de Venetiaanen naa de beleening van zekere ste-
 den , hem door den Spanjaart aangeboden , zijn luisterende , vind ik niet
 vreemd. Is 't ook zoo , denke dat zy 't gelt verschaffen zullen , ende daar
 naa zorgen hoe zy 't hem vruchteloos maaken moghten. Zoodaane ge-
 legenheit verschijnt t'aller ure niet : ende stondt het hun te vergeven
 dat zy ze by 't hair greepen. Uit Italië wort bevestight dat de Paus kleen-
 nen dank van zegeningen , ommegangen en biddaagen , voor den wel-
 standt der kerke heeft , dewijl dat 'er gelt en volk toe hoort : Jaa dat men
 hem begint met een Concilie te dreigen , 't welk de heilige vaaders meer
 als de duivel voor 't kruis vreezen. Dan hy zal dien bal wel keeren , zoo
 Vrankrijk hem 't ranket leenen wil. Niettemin moeite en tweedraght
 kond' 'er uit rijzen , die wy niet t'ontdanken hadden. Dat wy al dit on-
 weder uit de haven mogen staan aanschouwen , is wel een' genaade van
 Godt, die U E. met alle de haare bevolen zy , naa hartelijke groete ende
 gebiedenis,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Van den Huize te Muiden in
 haaste, den 12 van Bloei-
 maandt, 1632.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

Hier heeft U E. den bak met ouwekofft te rug. De geur is my genoeg geweest van zoo swaar een' spijsze. 'T geldt op Graaf Henrix hoeft gestelt benieuwt my niet : hem, denk ik wel, noch min ; die weeten moet, dat men op zulk waater zulken visch vangt. Dies achte dat hy op zijn' hoede zal zijn, tegens de geenen die hun lijf aan 't zijn zouden willen te kofft leggen : van welke hartvochtigheid men zeldzaamie proeven ziet. Dat hem zijn eige benden zouden overleveren, is by my een oudt wijf met lange ooren, zoo men zeidt. Want het heeft niet alleen veel snaps in, die lichtlijk uitlekt, oft beluifert wort, maar zoo veele verkens zouden dunne spoeling van dat geldt maaken, ende 't zap der koole niet waardt wezen. Maar hoe hy min volx by een krijgth, hoe hy meer gevaars loopt : ende ben wel verwondert dat men van geen' grooter toevloedt hoort. Men zoude zeggen, dat hy dus een stuk niet by der handt genomen had, zonder gewiffen toeverlaet. De spraak ging t'Amsterdam, ende U E. had des iets te vooren aangeroert, dat men, binnen weenigh daagen, wat zeldzaams zoude hooren opdonderen. Daarentussen sloert het vast heenen, ende verneemt men nocht afval van 's vyands zijde, nocht inval van de Sweeden te zijnen bodem, daar by veelen groote staat op gemaakt wert. Men heeft nu laatst weder in vijf, ende onlanx daar naa in vijftien tonnen schats bewillight, op voorgeven, dat men in kort gewaar zoude werden, hoe oorbaarlijk de penningen besteedt wierden. Mogelijk is de sweer noch niet rijp, zeit men. Maar mijns bedunkens behoorde alles teffens uit te bersten. Nu kan 'er de vijandt een' pap op leggen, en de zucht vertrekken, de bobbel doen zitten gaan. Zijn 'er meer Nederlandsche Heeren misnoeght, men zal hen zoeken te paajen, ende zy blijdt toe zijn, dat ze, op 's Graaven kosten tot hun vermeeten geraaken, hem latende in de pekels steken. Ik hoop nochtans een beter, al ducht ik dat de groote toeleg ergens haapert, ende dat zy lichtelijk geen beter geluk hebben zal, als gemeenlijk de groote aanslaagen doen. Daar behooren veel' platen tot zoo een harnas, ende hebben weldigh veel passens aan, eer ze glad aan 't lijf willen staan. Dan breekt 'er noch wel een riem oft gesp ; ende een half uur tijds, dat men van doen heeft, om die te verstellen, verbrodt het heele spel. Zoo komt 'er vaak maar een muis voor den dagh, daar de bergen in arbeit gingen. 'T gaat evenwel noch voor windt met ons, al waait het geen topzeil ; ende dat ik geloove, men had geen' giffing, op zoo bats een' antwoordt van Maastricht, gemaakt. My verlangt onverduldelyk naa d'uitkoomst dezer belegering, ende wat het zijn magh dat 'er broedt. Hier nevens zende ik het einde der Jaarboeken : ende daar in d'allerbeweeghlykste stof tot een treurspel, die in boeken te vinden zy. De fortune van Octavia is bitter zeker ; maar die van Servilia deert my noch bet, om veele reden hier te lang : ende wort met uitgezochte erbarmenis door onzen schrijver ten toon gestelt. Dies, om 'er deur te geraken, heb ook gestaakt den tredt mijner Historien : tredt, zeg ik : want deze stijl wil nocht loopen nocht vloeyen, in mijnen zin, maar met gemeete schreden gaan. Van de Historien van Tacitus heb ik een stuk in voorraadt, ende U E. een wijl werk daar aan, ten gevalle van den welken ik willigh zal voorts vaaren ; maar eerst, zoo 't haar gelieft,

gelieft, het kort begrip van elk jaarboek vertolken. In dien 't U E. anders verstaat, ik blijve om haar orde te volgen, ende

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Uit mijn Toorentjen, den
zesden van Zomer-
maandt, 1632.

weldienstwillige verplichte broeder

P. C. HÓÓFT.

90.

Aan R O C H U S van den H O O N E R T.

Edele, hooghgeleerde Heere,

Schoon 't werk ten einde gebraght hebbende, moest ik voor overloon rekenen zoo eerlijk een' getuigenis, als 't uwer Ed. ende den Heere Schotte gelieft heeft, mijn' Historien op de handt te geven. Wel vind ik, in eigen gewisse gaande, dat deze meer gunst als vergelding is; maar echter eenen zoeten troost in 't winnen der goede genegenheit, van zoo waarde ende achtbaare Heeren. Ende gevoel my, hier door, niet weenigh verquikt, onder den last, dien ik op mijnen hals gehaalt heb, om van mijne leedige uuren te verantwoorden. Volmaakter niettemin zoude mijn genoegen zijn, waeren U Ed^{en}. gediend geweest, met mijn' doolingen aan te wijzen. Bekenne evenwel, dat dit, om de meenighvuldigheid der zelve, te veel geverght is, aan perzoonadjen bezigh in zoo prangend een' bekommring, als die van d'opperste rechtspraak. Op hoope nochtans, dat U Ed^{en}. haar oordeel, aan 't gemeene beste verplicht, my niet ten deele zullen weigeren, maar 't zelve ten minsten over de grooffste mijner mislaagen vellen. Heb geirne hier nevens gezonden het tweede boek met een stuk van 't derde, zoo haast de uitschrijver daar afscheide, ende eer 't by my overzien was. U Ed^{en}. tijdt voor te schrijven, waar te vermetel van my; dien dit kindt uit zoo hoogh een' schoole nimmermeer te spaade zal wederkeeren, als ik het maar geschikter en geleerder magh t'huis krijgen; want tot hieren'toe vergeef ik my 't pralen met gloorije, die anderen toekomt. Vergaave U E. slechts zoo lichtelijk de balddaadt dezer aanmoeyenis, den geenen die in allen gevalle altoos genoegh verfiert zal zijn, mits oorlof van haar verwervende, om zich te mogen tekenen,

Edele hooghgeleerde Heere,

Uwer Ed^{ts}.

Van den Huize te Muiden, den
21 van Zomermaandt, 1632.

ootmoedighsten onderdaansten dienaar

P. C. HÓÓFT.

91.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

Heden hadden wy rekeninge op U E. koomste gemaakt, denkende dat sint Jan zich mogelijk naa de Geuzery, ende 't verleggen der Haarlemmermarkt zoude schikken, en ons de gewoonlijke warmte leveren. Maar wie zaggh hem oit zoo verkleumt in 't landt koomen. 'T schijnt dat hy hoovaardy heeft in Kersmis, ten minsten van koude en guurigheid, te gelijken: oft dat de tijdt blutsch is van zoomers, ende voortaan niet heeft dan winterweêr, om ons by te zetten. Zoude de Spanjaart de hitte wel t'zignent bekommert houden, om, nu 't hem aan soldaaten gebreekt, d'onze

d'onze voor Maastricht, met booze daagen en bittere nachten te bevech-
ten? Lappen en Vinnen had men van doen, om by zulk eenen hemel
't veldt te houden. Maar hoe fel dat het waait, daar komt weenigh tij-
dings, dunkt my, van daar herwaarts over. Dit doet my vreezen dat het
in den windt is: al zeit men, geen tijng goê tijng. Ende is mijn verlangen
des te vieriger opgeblaazen door die koelte. Zoo **U E.** eenige lucht
heeft, 't zy meê- oft tegensgaande, gunt 'er ons de snuf af: insgelijx van
Duitslandt, daar men vaart, als de bedijkers der meeren, die 't laaghte
waater quaalijkt boven kunnen krijgen, ende op 't laatst eerst de meeste
wellen zien opborrelen. Wat plooy de zaaken in Beemen neemen zul-
len, met de koomst des Sweedschen Koninx, behoort men nu haast wijs te
worden. De Sax heeft my schendigh uit den neste genoomen, met het
goedt gevoelen dat ik eertijds van hem had. Men zeit my nu, dat hy te
stip is, met op zijn' maaltijdt te passen. Een gemeen burger hoort zelden
daar kijken om van zijn wijf. Maar de geschiktheit van Krijsoversten is in
wat anders gelegen: ende naa, dat ik hoore, weet hy zoo wel niet van op-
staan, als van zitten gaan. Des Kaisars krachten zijn met geen' groote
bekers uit te drinken: Godt beter 't, die **U E.** in gunst, ende in de haare
houde,

Mijn Heer en Broeder,

Ter vlucht van den Huize te
Muiden, den 27 van Zo-
mermaandt, 1632.

U E.

gantsdienstwilligen broeder

P. C. H O O F T.

92.

Aan T E S S E L S C H A D E R O E M E R S.

Mejoffrouwe,

DE roê maakt goê kinderen, gelijk **U E.** ziet, mits ik my gaa beteren
met schrijven, naa 't laatste kijken dat ik van haar gehoort heb. Want
deze is alleenlijk om dat te bewijzen, ende niet om **U E.** van onze koom-
ste te waarschouwen. Wy hadden 'er wel onzen mondt op gemaakt, te-
gens deze ingaande week. Maar wat daagen hebben wy alle daaghs? Sint
Jan moet zijn tijdt vergift hebben. Uit wat hoek dat de windt ook waait,
geen' warmte komt 'er over. Ik erbarme my over onze arme pruimen, die
niet een zonneshijn gebeuren magh. Wanneer zal 't eens zijn, dat wy
die rijpe geeltjes met haaren waas, onder de blaauwe van Damasco zul-
len zien uitsteken, als starren aan haaren hemel? Ik waatertand' 'er nu
meer naa, dan als ik ze in 't oog heb, en slaght Homerus in dit stuk, die
't levendighste gezicht had, toen hy blindt was, ende door 't verlangen naa
de verwen en maxels der dingen, d'innerlijke verbeelding der zelve
schijnt gesterkt te hebben. Ik hoorde wel eer, datje kunsjens kondt. Is 't
waar, zoo spreekt een hoogh tooverwoordt, ende doende meer als Circe,
steekt het weder in een ander bakhuis. Oft zoo **U E.** ooggen zonnen zijn,
gelijk de vryers plaghten te sweeren, zeint 'er ons een over tot geleide
derwaarts aan. Oft plant 'er een in de Beverwijk om Joffrouwe... uit te
lokken, die ook tegens geen' koude magh, al is ze beter gedoft met
vlees en vet, dan wy zijn,

Mejoffrouwe,

Ter vlucht uit mijn Toorent-
jen, den 27 van Zomer-
maandt, 1632.

U E.

verplichte dienstwillige

P. C. H O O F T en H. HELLEMANS.

93. Aan

93.

Aan de zelve.

Mejoffrouwe,

WAt voor liefkruidt heeft U E. mijn Sufanne ingegeven, dat haar zoo doet quijnen, en jooen naa U E. jegenwoordigheid? 'T meisjes heeft het heele holle hoofd vol Teffelschaas, ende droomt by lichten dagh van de genoote vriendschappen, lekkende haare vingeren naa den hoonigh van U E. lieflijkheit. Ik begin Huigens uit zijn' weer te zetten, ende voor vol aan te neemen, dat ghy toveren kunt, oft ten minsten eenige kunsjens, die wat meer in hebben als een ydele haaring. Om zich eenighsins te verlichten van den brandt dezer koortze, heeft zy zich wat minnebloedts af laten tappen, en zeindt het hier by, tot een schenkaadje. Arme sloof, die hier door lichtenis meent te krijgen! Z'is op den verkeerden wegh. Die van tovery genezen wil, moet zelf bloedt van de kol hebben. Kan ik haar dat dietschmaaken, zoo vreeft vry onder haar' lippen te koomen. Want zy zullen U E. zoo nijpen, dat 'er 't roode zweet naa volgt. Dat wedde ik dat helpen zal, ende wenschte daarom U E. hoe eer hoe liever hier. Maar om niet te vinnigh een spel te drijven, waar goedt, dat wy een pleister van pruimen op het zeer leiden, ende die weeten van geen rijp worden, voor over acht daagen. Bidden dan dat U E. niet in de naaste, maar in 't eerst van de week daar aan, naamelijk met den herfst, over koome, om haare guurigheid, met de zoete melk van U E. hart, wat te smijdigen. Zoo zullen wy 't ber van September niet voelen, dat zoo zeer naa den winter smaakt, dien hy in den mond heeft. Zijn eerste dagh is een woonsdagh: 't welk ik zeg, uit zorgte dat 'er t'Alkmaar geen' almanakken zijn. U E. kieze dien tot het aanveirden der reize, oft een etmaal oft twee te vooren, naa haare beste gelegenheit: maar wy dienden 't te weeten. Ende ons daar toe verlatende, zullen U E. met haar lieve Krombalg, en kinderen, Gode bevelen, nevens hartlijke groetenis,

Mejoffrouwe, van

U E.

Van den Huize te Muiden,
den 20 van Augustus,
1632.

verplichten dienstwilligen

P. C. HÓÓFT.

94.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

DE loopmaaren heb ik doorloopen, ende maghtige swaarigheid, aan den Saxischen kant, daar in gespeurt. Duitslandt leert wat het draagen kan, ende zijn' krachten kennen: wy daar uit, wat men met zoodaanigh geweldt, als 't een blok maaken wilde, op Turk oft andere Barbaren, zoude kunnen uitrechten. 'T welk my crinnert de veirsen van Lucanus:

*Heu! quantum potuit terra, pelagique, parari,
Hoc, quem civiles hausserunt, sanguine, dextra?
Wat kon men winste doen, te water, en te landt,
Met zoo veel bloeds gestort, door burgerlijke handt?*

Is 't dat U E. iet zonderlinx heeft, vertrouwe dat 'er haar' pen niet op slaapen

T t

pen

pen zal. 'T nieuw van hier slaght de schelvifch, die van Uitrecht naa Amsterdam keert. 'T versch is 'er af : maar niet van de goede genenheit,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Van den Huize te Muiden,
den 12 van Herftmaandt,
1632.

gantsdienftwilligen broeder

P. C. H O O F T.

95.

Aan TESSELSCHADE ROEMERS.

Mejoffrouwe,

WEl magh U E. haare miltheit rouwen, die mijn' lieve Leonoor ende Susanne, elk met een glas van vaaderlijken naame ende geeft, beschonken heeft. Want wy slachten alle de rijke luiden, die hoe zy meer hebben, hoe zy meer hebben willen. Ook waar ik noode doodt gedeelt, ende had daarom geirne, op den grootsten roemer, gemaalt het voorige ende deerlijk verongelukte

A demain les affaires.

Op de twee kleiner daar nevens gaande, die tot last van twee schroeven Bachus en Ariadne, zullen dienen, wenschte wel dat U E. geliefde te stellen :

Speculum mentis.

Fomentum amoris.

Op twee andere kleene tot de zelfste schroeven, dunkt my dat, om de verandering, ende voor de leeken, niet quaalijk komen zoude deze uitlegging van 't bovenstaande :

Spiegel van de binneborst.

Dooinat op de minnevorst.

De glaazen te rug krijgende, zal ik U E. bedanken, naar behooren. Ondertuffen doen 't mijn' Huisvrouw ende Susanne ten hooghsten : ende zenden hier nevens de bom gestoffeert met lekkernijen. Maar ik duchte dat ze U E. zoo wel niet zullen smaaken, als my de veirfen gevult met overaardige invallen ; zonderling dat :

Wanneer ghy blinkt, zoo taant de zonne van mijn hart.

* Klaght van
Koning Hen-
rik de Groote
over 't afwe-
zen der Prin-
cesse van Con-
de.

Ik heb 't Sonnet aan den Ridder Reaal bestelt. Het Koninxliedt * staat tuffen hangen en wurgen, ende kan quaalijk aan zijn eindt raaken. Want mijn geest is zoo verzoopen en verzonken in 't rijmeloos schrijven mijner Historien, dat hem de wicken te nat zijn, en in te diep een' kuil steeken, om vlucht oft veirt naa de poëtische lucht te maaken. U E. verght het hem nochtans. Maar dit zeidt hy daar toe :

'K weet van dichten, nocht van deunen.

Niet dan ketelachtigh dreunen,

Is het, dat mijn' snaren

Baaren.

Was de keel oit glad en hel,

Z'is nu-bijster van haar stel ;

Slaat niet, dan een schor

Gemor.

'T hart, al heeft het Phæbus tegen,

Wil, tot uw verzoek genegen,

Boven zijn vermengen,

Deugen.

Hier

Hier ziet U E. den strijd tuffen kracht en zucht. Deze heeft 'er nochtans uitgepijnicht 't geen hier nevens komt op 't verjaaren van U E. bruiloftsdagh. 'T gaat bedrukt genoegh, al brengt men 't in geen' druk. Maar zoo ghy 't in uw hart drukt, het zal zijn' druk verwonnen hebben. Dan vreeze, dat zijn lot zoo goedt niet zijn zal : 't en zy U E. de gunst voor de kunst aanneeme. Die hoop, gegrondt op haare heusheit, is noch niet 'teenemaal vervallen. Dies my daar mede troostende, laate U E. ende alle die haar lief zijn, den Almogende bevolen, nevens hartlijke groete ende erbiedenis,

Mejoffrouwe, van

U E.

Uit Amsterdam, den tweeden
van Slachtmaandt, 1632.

hooghverplichten dienstveirdigen

P. C. HÓÓFT.

96.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

Voor eenige dagen heb ik Uwer Ed. Gestr. gebiecht zekere mijne slingerzucht naa eenige Fransche rijmen. Noch loopt mijn' stoutheit hooger, en zondigende op de voorige blijken haarder goede genegenheit, komt haar hier nevens vergen 't overzien van 't lidt mijner Historie, dat het beleg van Haarlem vervaat. De lange ongerijmtheden, strijdende tegens alle zeeden van oorloge, in andere schrijvers gespeurt, doen duchten, dat 'er my misfchien geen minder uit de penne gedroopen zijn; en wenschen om de zuivering eener krijskundige handt, eer ik deeze klad in 't net doe stellen. Indien 't mijnen Heere Wytz, dien ik achte, met de jegenwoordige toerusting, ten halze toe in 't werk te steeken, niet te lastig viel, te met een uurken, t' mijner onderrichtinge in deezen, uit te breeken, daar waar niemandt, van wien ik die, met grooter erbiedenis, ontfinge. Indien niet; het kan U Ed. aan geen' anderen mangelen; die, haar te gevalle, my door zulk eene moeite verplichten zullen. In 't bezonder verlangt my te leeren, oft de middelen van beschaadigen, sedert dien tijdt, toegenoomen hebben: want dat die van 't beschermen grootelijx gebetert zijn, is ook den leeken in dat stuk kenlijk. Ende indien de aanvechting dat pas even vinnigh, 't verdadigen nergens naa zoo veilig geweest is, zoo zoude deze belegering my, onder verbeetering, wel de pijnlijkste dunken, die tot noch toe in Nederlandt is uitgestaan. 'T welk de waarom is, die my daar aan zoo veel woorden heeft doen te kost leggen. De zaaken van den artzenyhof zijn noch in den ouden staar, en eer geschaapen te rugge, dan voorwaarts te gaan. Echter houd' ik oogh in 't zeil, en zal geenen windt overgeeven, om den bestevenden hoek voor onzen Brosterhuizen aan te doen. Ondertussen houde de Godlijke zorgvuldigheit in schut en scherm U Ed. samt Mevrouw haare Gemaalinne, en mijnen Heere Wytz; aan alle de welke, nevens hartgrondelijke groetenis, zich in gunste gebiedt,

Mijn Heere,

U Ed. Gestr^{ts}.

Uit Amsterdam den 12 van
Lentemaandt, 1633.

onderdaane verplichte dienaar

P. C. HÓÓFT.

97.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

T Waar tijdt eens op onze oude plooi van schrijven te komen. Voor my, ik ga my daar toe stellen, met het hervatten van den draat der Corneliaansche Historien. Oft het U E. aan den tijdt hebben zal, twijfelt my, mits 't aangroejen haarder bezigheden, zoo in eigene als andre luiden zaaken. De schuldeischrechten * in d'Oost-Indische Maatschappij, zijn, hoor ik, dapper gewillight: uit een' ongeziene oorzaake, ende die het tegendeel plaght te baaren: naamelijk het aanspannen der geenen, die de zelve hebben gezocht in d'affche te helpen, ende op tijdt verkoft zonder verzien te wezen: 't welk hun nu dwingt tot overmaatigen prijze in te koopen, om te mogen leveren. Dit is my 't eerste bewijs niet van de schadelijkheit der voorzichtigheit in veelerley toevallen. U E. heeft ook te klaagen over die deughd: doch min dan ik, die my al 't mijne in dien handel heb quijt gemaakt. 'T is my evenwel niet leedt, een' maandt vryheits van hoopen en vreezen zoo dier gekocht te hebben. Wil ten minsten anders niet zeggen, ende nooder anders denken. Maar hoe swijght men van Rijnberk, daar ik nochtans achte 't geschut zijnen mondt niet houdt? Zoo U E. iets daar af heeft, oft liever van den vredehandel, deelt den vrunden iets mede, die haar,

Mijn Heer en Broeder,

Met Joffrouwe onze Zuster ende alle de haren, Gode bevolen laten, nevens hartlijke groetenis van

U E.

Uit mijn Toorentjen, ter vlucht,
en half by duister, den 27 van
Bloeimaandt, 1633.

weldienstwilligen broeder

P. C. H O O F T.

98.

Aan T E S S E L S C H A D E R O E M E R S.

Mejoffrouwe,

I K dacht dat Krombalg quaadt was, al wist hy niet waarom. Want weenigh voor ons vertrek met der zoomerwoone herwaarts, was hy t'Amsterdam, zoo wy hoorden, zonder ons eens toe te spreken. Maar U E. brief, my, door Doctoor Pauw (die zeer gegroet zy) toegeveirdicht, doet my gelooven, dat hy zijn' gal gezult moet hebben in de suiker uwer zoetigheid. Maar hoe verlangt my naa een ooghen van U E. jegenwoordighe gedaante? want ik leg 'er my toe een jeughjen in te zien, en zelf uit te zuigen; naardien U E. weder aan 't rijmen geraakt, en in dien diepen Tasso verzoopen is. Alreeds word ik dronken van de geur uwer dichten, al ruik ik ze maar uit het papier. Wat zal 't zijn, als U E. de zelve met de leevende stem komt bezielen? U E. gelieve Joffrouwe Francisca ende haaren man mede te belezen, ofte te bezingen, naa dat zy ooren hebben, om nevens U E. ende den uwen over te komen. Ik heb reeds den Secretaris Mostaart, ende Verburgh met Brosterhuizen besproken, om op dien tijdt te passen, en de zangmaate te helpen vol maaken. Ende laat my vastelijk voorstaan, dat wy U E. E. zoo wel zullen onthaa- len, dat Krombalg niet weêr schoolziek worden zal, als in den verleden zoomer. *Torni, ritorni alle dolcezze prime.* * Als U E. keele heeft gezongen

*Ay keert
doch, keert
weder tot
d'eerste zoe-
tigheem.*

gen zal zijn, weeten wy raadt om ze te smeeren met gefuikerde aardbeezen, die jegenwoordelijk ſteêhouders zullen zijn van de witte pruimen. Want deze moghten noit quaalijker geſlaaght wezen. Wy verwachten dan U E., ende in allen gevalle een briefken voor uit, om te weeten, waar toe ons verlaaten mogen: ende laaten de zelve, met alle die haar lief zijn, den Almogenden in genaade en gunſte bevolen; blijvende,

Mejoffrouwe,

U E.

Uit mijn Toorentjen, den zevenden van Hooimaandt, 1633.

verplichte dienſtwillige

P. C. HÓÓFT.

99.

Aan de zelve.

Mejoffrouwe,

U E. heeft hier haare muilen gelaaten. Dit 's een' leelijke vergetelheit. Want het waar beter dat 'er U E. de voeten vergeten had, en 't geen daar aan vaſt is. De vloer (acht ik) heeft U E. willen houden, ende ghy zijt haar ontslipt, gelijk Coriſca den Satyr, daar de perruik in de loop bleef. En zeker, ſteenen en planken leggen en treuren, om dat ze niet langer van die zoete treedtjens geſtrookt worden. Niettemin deze achteloosheit Uwer E. doet ons hoopen, dat wy noch eenigh ander overſchot zullen vinden, ende mogelijk U E. hart hier in eenigen kamerhoek zal vergeten zijn. Maar wat wy zoeken, 't is 'er niet, oft het moet onzichtbaar gaan. Als 't 'er ook ſlechts vergeten waar, ende niet met opzet gelaaten, zoude de vondt van kleener waarde wezen. Maar zoo 't met U E. op reize geſlagen is, laat 'er ons ten minſten ſomtjids een zweemſel op papier af zien, gelijk men, by hooge zonneſchijn, door een' dubbelen trechter, in een' duistere kamer vertoont, 't geen buiten op ſtraat is. Broſterhuizen en Verburgh konden hier niet duuren, toen U E. wegh was. Wy gingen ze's naamiddaghs quijt. 'T zoud' 'er anders ge gaan hebben, waaren de deuntjens niet uit geweest. Ach hoe binden die keelbanden! My dunkt dat ik noch al een eindt lijns, oft liever, lijms van den zoeten zang naasleep. Francisca zy gegroet, en U E. niet min, nevens U E. E. mannen, van

U E.

Uit mijn Toorentjen, den eerſten van Oeſtmaandt, 1633.

verplichten dienſtwilligſten

P. C. HÓÓFT.

100.

Aan de zelve.

Mejoffrouwe,

Fælix ſcelus virtus vocatur.

Gelukkige ſchelmery wort deughd genoemt.

W At zegt ghy van den Heer Schaap? Voor dat ghy luiden zijnen hof geſtroopt hebt, zeindt hy my twaalf artichokken. My dunkt dat de man, Romulus te boven gaat. Want deeze troonde, om zijn' ſtadt volkrijk te maaken, de ſtrui kroovers derwaarts, alleenlijk met hun veilige hoede te gunnen; de Heer Schaap voeght 'er noch ſchenkaadjen by. Is dat niet om een' treflijker heerſchappye, dan de Roomsche, te ſtichten? Ik veirdigh' 'er U E. E. de helfte af toe, die de zelve verdient hebt;

T t 3

ende

ende eigene d'andre helft, om deel aan een' ongerechtigheit te hebben, die zoo wel beslaaght is. Gister zandt ik U E. 't paar vergete muilen. Nu bevinden, dat 'er Joffrouwe Duarte al meê van haare veêren gelaaten heeft. Die koomen hier nevens over waaijen. Bruin zijn ze, ende, zoo ik denk, uit de wicken van dat helfsch Engeltjen, de Min, getrokken: ende dat het jonxken in slaap gezongen moest wezen, eer 't zich zoo ontpluimen liet. Adieu keelbanden; ende blijft hartgrondelijk gegroet, van
U E.

Ter vlucht, uit mijn Tooren-
rentjen, den tweeden van
Oegstmaand, 1633.

verplichten, dienstwillighsten

P. C. H O O F T.

101.

Aan R O C H U S van den H O O N A A R T.

Edele, hoogheleerde, wijze, voorzienige Heere,

NAardien mijne misdraghten die genaede in U Ed. heusheit ontmoet hebben, dat het der zelve gelieft haare wanschaapenheden zoo vruntlijk verby te zien, oft met het blanketsel eener gunstige genegenheit, lijdelijk in 't ooge te maaken, en heb ik niet gerust, d'afschrijvers te prikkelen, om U Ed. het voortshinken mijner penne te vertoonen. Maar alzo 't luiden zijn die uit liefde dienen, en dat men, in 't spoor leggen eener taale, quaalijk huurlingen te werven weet, dien 't aan geen' aandacht en yver mangle, om de nauwluisterende stellingen gaa te slaan, en de voetstappen des voorgangers stips en juistelijk naa te kuijeren, hebbe moeten met hunne traagheit het gedult neemen, dat ik U Ed. bidde der mijne te gunnen. En zeker de strijdt en 't verschil der geenen, die in de Nederlandtsche taale deze zaaken te boek gestelt, en, voor een groot deel, van zwervende papieren mengelix te zaamen genaait hebben, is zoodaanig, dat het swaerlijk bezeft kan werden, dan by den geenen, dien de moeite lust, van vijftien of achteen schrijvers te vergelijken, en een eendragtigh geschal uit zoo twistige stemmen te smeeden. Ik ben nu niettemin tot in den jaare 1574, en over de Mooker neêrslaagh aangefukkelt, en verhoope allenskens den wegh wat beter gebaant te vinden. Want, behalven dat de forme van den staat, haast onkenbaar, om de dwers- en dommel-kreuken in de pars der dienstbaarheid gekregen, met der tijdt zal beginnen te verhelderen, en aan eenigh noemelijk aangezigt te raaken, zoo zal my ook ondersteuten het handreiken van geesten, bet verlicht met kennisse der wereldsche dingen; en boven al te staade komen de beriching der geenen, die, aan het voltooijen der wijsheit geoppert, en naa 't vesten der zelve, hunne pooze in 't bestier der gemeene zaake te roer gestaan hebben: waar onder het overvliegend vernuft en ervaarenheit Uwer Ed. my (kan ik zoo veel verwerven) zeekerste leidstar en kompas zullen strekken. Met eenen laat ik my voorstaan, dat, gelijk het vechten van veldtslaagen, belegeren en verdaadigen van steden, d'een achter d'andre (alhoewel het werken van praal en grooter schittering zijn) gemaklijker valt, dan met de verwarring te worstelen, velerley hoofden en handelingen waar te neemen, de goede ordeningen uit de bedorvene te schiften, en met nieuwe te stijven, alzo ook het ontfouwen van dit laatste bedrijf meer haapering aan heeft, dan 't vertellen van 't eerste. Welk mijn oordeel, indien het de eere zal hebben, dat 'er U Ed. haar zeegel aanstecke, dar ik vertrouwen dat zy my mijne langzaamheit dus verre vergeeven zal. En op dezen toeverlaat gebiede my

my van heeler harte, in gunst van U Ed. en mijn' Heere Schotte, die 't den Almoogende gelieve in gloorie en voorspoedt altyds te bewaaren, naa wensch,

Edele, hooghgeleerde, wijze, voorzienige Heere, van
Uwer Ed.

Van den Huize te Muiden,
den eersten van Oegst-
maandt, 1633.

onderdaansten toegedaansten dienaar

P. C. HÓÓFT.

102.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

KAisar Rudolf, vertoonende te zekeren tijde eenige Chymische werken, aan mijnen neve Pieter Janzoon Hooft, U Ed. Gestr. bekent, zaid' 'er by, dat het van geen' aardse warmte gestooft was, maar zijn vuur in de stralen der zonne ontschindelt. Een merkwaardigh staaltjen van een overvliend vernuft, gelijk men dikwijls vindt by luiden van zijner leefte.

Rarus enim sensus communis in illa
Fortuna *.

De goede Vorst schein te gelooven, dat de rookelooze hemellichten, de stof, daar zy den brandt in steeken, van gelijke zuiverheit maaken. Koopt ghy geen glas? zouden onze kinkels zeggen. Voor my; ik ben van 't Kaisarlijk gevoelen: door drift van eerezucht niet, maar door ervaarenis, be-tuigende, dat de koortze Uwer Ed. Gestr. van hooger hitte toegekomen, haaren oorsponklijken aardt, den harte ende geest, heeft aangeblaa-zen, en daar in, een' gloedt verwekt, die met geen' damp oft smook altoos ontheldert is: 't en zy men voor een wolcken onder die klaarheit rekenen wil, d'overvloet van lof mijner penne gegeven: 't welk nochtans te vergeven staat, ten opzichte, dat

— — *Pictoribus atque Poëtis, &c.*

Tesselscha is noch dat ouwde evenjonge zoete hart, wel gefoorteert met mijn' lieve Leonoor, der welke zy op eenen roemer tot zinspreuk toegewijdt heeft: *Altijds vroom*. Indien U Ed. Gestr. zoo mildt van eergunst wort, als zich eens by ons te komen ververffen, zy zal 'er een' jeughd uit zuigen. Wy zijn haar gezelschap quijt; maar zullen in geen gebreeke wezen van haar de veirsen toe te veirdigen, ende ik veel min van eeuwelijk te blijven,

Mijn Heere,

U Ed. Gestr's.

Van den Huize te Muiden,
den zevenden van Oegst-
maandt, 1633.

verplichte ootmoedighste dienaar

P. C. HÓÓFT.

103.

Aan T E S S E L C H A D E R O E M E R S.

Mejoffrouwe,

MY is lief dat U E. den swakken Huigens, met een tooghjen inkts gelaaft hebt. Wat hy meent met het topswaar van lauwer, en kan ik niet anders vatten, dan 's Prinzen triomfwaagen. Maar wat zegt ghy van die overdieffche oogen van Francisca? die niet alleen meëslepen 't geen zy belonken, maar in de ziellooze dingen, een zucht verwekken

om

om haar naa te loopen , als zy schoon uit hun gezicht is. Geestigh is deze inval. Heeft hem Krombalg gezaait , U E. ontfangen en gebaart , ik zagh noit paar beter gepaart , om de werelt , met geestige kinderen , te bevolken : en deze werelt niet alleen , maar alle de geene , daar Alexander af droomde. Want U E. baart al ontfangende , ende behoeft geen' negen maanden om te draagen. Ay lieve , zeindt ons altemets zoo een houkindt t'huis. Zy zullen ons beter kortswijl strekken , dan de apen en meerkatten van Tasloos venster. Ende ik zie 't 'er toe komen , dat het uwe wel haast met gelijken gedierte zal gestoffeert zijn. Zoo daar eenige keersfen t'Alkmaar zijn , zy moeten ontfteken aan de loogh uwer toortze , en als kleene starren om de maane swerven. Zoo U E. ons geene zeindt van haare vruchten , lichtlijk dat wy die zelf komen haalen. Doch 't is noch onzeker oft het ons , dezen zoomer , gelukken zal. Evenwel wy willen hoopen tegens alle reden van wanhoop aan , ende zoo zoet een speelpop niet , uit de armen van 't gedacht , ontslaaken. Onderrussen zy U E. eerbiedelijk gegroet , ende Gode bevolen nevens alle de haaren ,

Mejoffrouwe, van U E.

Uit mijn Toorentjen ,
den 14 van Oegstmaandt ,
1633.

verplichten dienstwillighsten

P. C. H O O F T.

104.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder ,

DE Zomer is een gladde tijdt , en slibbert my uit der handt , terwijl deze zich opent , om vrienden te bewelkomen oft te beadieuwen. 'T is goedt dat U E. genaede met eenen open staat , om voor lief te nemen , 't geen zy niet ontfangt. Wederom heeft Tacitus een' wijl zijnen naam moeten betrachten. Nu zet hy de tong weder t'schrap , onzeeker oft het lang duuren zal. Maar al weet ik geen' nieuwe deuntjes , die deze oude verbeteren moghten , hebbe zoo luttel zuchts tot den welgangk van 't gemeen niet , oft wenschte wel te hooren , waar 't met ons heir op uitkomen wil : en wat 'er zy , aan 't geen men my schrijft , van vier duizendt ruiters , en drie duizendt knechten tot Wezel verwacht ; mitsgaaders dat men t'Amsterdam zestien duizendt ellen oranje lint zoekt , om veldttekens te maaken. Kan men nu den volke geen' andere leuze geeven , om zich van den vyandt t'onderkennen , zoo hangt de uitkoomst der toght aan 't wispelen van 't weefgetouw : ende meer aan der spoele , dan der paarden snelheit. Maar 't bescheer des hemels zal 'er 't meeste , immers 't al toe doen. In welk geloof ik vertrouwe dat U E. met my over een stemt , die den zelven bevolen zy , nevens groete en eerbiedenis ,

Mijn Heer en Broeder , van

U E.

Uit mijn Toorentjen ,
den 14 van Oegst-
maandt , 1633.

verplichten dienstwillighsten broeder

P. C. H O O F T.

105.

Aan den zelven.

Mijn Heer en Broeder ,

LAng heb ik gewaakt met reizen en rotsen : nu beginne tot rust te geraaken. Maar deze slaap is werklijker dan 't waaken , ende komt U E.

U E. by wijlen in zijne bezigheid wederom steuren. Op gister van Iselstein door Uitrecht keerende, bewelkoomde my mijn Neef met een' tijding, de grootste daar in een' eeuw van gehoort moght zijn. Te weeten, hoe, by drie achterevolgende eige booden bevestight werdt, en de maghtige verslegenheit van de Keulenaars gelooven deed, dat d'Overste Walstein, met zijn gansch heir, den Kaifar af-, en den Euangelischen toegevallen was. Help my uit dezen droom. Want het dunkt 'er my een: meer nochtans om de grootte der zaake, dan om de kleente der waar-schijnlijkheit. Want de bedenkingen, die my hier op voor dezen in 't hooft gespeelt hebben, waan ik over een' wijle van my aan U E. geschreven te wezen. Nu melden noch d'Italiaansche loopmaaren, van swaar misnoegen, dat de Ridder van dien landaart hadden, over de gangen van Walstein; ende van 's Kaifars toeleg om hem den voet te lichten. Veele andere baaken koomen hier op over een. Want hy is gehoort, en verdraagen geweest van zijn bewindt. Daar naa heeft men hem weder aangenomen, ende hy zich niet bewegen laten, dan door voorwaarden, zeydt de Sweedsche soldaat *, die niet min moghten, dan zijnen meester in de krop steken. Namelijk hy bedong 't oppergebiedt over alle 's Kaifars waapenen: ende dat zelf de Koning der Hongaren niet, oft zeer weenigh tijds, in zijn leger zoude mogen verblijven. Dies is 't hem licht gevallen, Oversten en soldaaten op zijn' handt te winnen, en alle achtbaarheid t'hemwaarts te trekken. Oft hy de wil hebben zal, laat ik daar. Vast gaat het, mijns oordeels, dat het hem open staat, zich uit mombaardije te stellen, ende eenen van de grootsten in Europe te maaken: ende dat, zonder noodt van vreeze voor kanskeering. Wederstaat hy die bekoo-ring, men magh van Duitsche trouw, en de Kaifar van geluk spreken. In lange verlangde my niet naa den uitgank van een werk, als dit. Waarover, zoo my de gunste gebeurt van toelichting in deze schemering, 't zal een knoop te meer zijn, aan de verbintenissen,

* *Le Soldat
Suedois de
E. Spanheim.*

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Uit mijn Toorentjen,
den tweeden van Wijn-
maandt, 1633.

reedsverplichten dienstwillighsten broeder

P. C. HÓÓFT.

106.

Aan den zelveu.

Mijn Heer en Broeder,

BElangende de tijdingen aldaar van Walstein, verwondert my dat men noch in die onzekerheit steekt. Dat hy op bedrogh der Euangelischen ten voorneemsten zoude toelleggen, dunkt my een Hooghduitsch vermoeden. De groove verstanden hebben dit, dat zy altijds duchten verkloekt te werden, ende de dingen meer meeten naa 't gewisse hunner bequaamheit, om bedrogen te werden, dan naa de reden: ende is het der gaauwen plaagh, dat men altijds omzien naa hen heeft. Maar 't moght wel, dat Walstein het hart niet hoogh genoegh hebbende, om een stuk van zoo groot een' gevolg te bestaan, ende bedwelmt zijnde in 't overdenken van een werk dat de gemeene zoo wijdt te boven gaat, den middelwegh kooze, ende eenige vrede zocht te bearbeiten, waar by hy eenigen Vorstlijken, niet Koninklijken staat, ende voorts veiligheid voor zich zelveu en d'andere Vorsten moght bedingen: 't welk, mijns oordeels, zijn zoude, indien men 't rijk in dier forme ophemelde, als

V u

't was

't was voor 't inneemen van Bohemen door den Paltsgraaf. 'T zelfste zoude ook minder opspraak van ontrouw onderwaarigh zijn, dan 't volkomen verschuppen des Kaifars: alhoewel men, gelijk U E. wel oordeelt, dit al mede zoude weeten te vergulden met glimp van redenen, die altyds de oogen der Euangelischen t'over vervullen zouden. My gezdenkt, als de Ridder Reaal noch in Indië was, dat 'er in mijn gezelschap op den Dam gesproken werdt, oft zoo een man zich niet gemaklijk meester van die oorden zoude kunnen maaken. Mijn zwager Kloek meinde, dat hy te vroom was om een verraader te worden. Waar op Burgermeester Graaf, dat pas, voeghde, dat men dien naam wel gewoon was te geeven aan de geenen, die stad oft landt den vyandt leverden, maar niet aan de geenen, die 't voor hun zelven hielden. Francisco Sforza, eerste Hartogh van dien naame, gebruikte 't leger der stad Milaan, van 't welk hy Overste was, om de zelve te bemeeſteren, ende bleef echter in grooten aanzien, onder d'Italiaanſche mogentheden: zuiks zijne naazaaten dien staat lange jaaren bezeten hebben, tot dat het hun aan wettigh oir ontbroken heeft. Toen heeft Kaifar Karel dat Hartoghdoom aan zich getogen, ende zijnen zoone als erfgoedt naagelaaten. Dien 't luste d'exempelen van dusdaane handelingen op te zoeken, meenighte zoud' m' 'er vinden; en Cæſar zelf wel bekaait staan om dit punt te beantwoorden. Daarentuſſen hebben zoo veele, zelfs deſtige ende vroomme Kaifers, geen been gevonden in 't bezit des rix, op 't zelve recht: alhoewel de rechtsgeleerden lichtlijk verſcheidene uitvluchten t'hunner rechtvaardighmaakinge zouden weeten uit te vorſſen. Dat U E. in lange niet van Tacitus vernomen heeft, komt ten deele by ons roſen toe; ten deele, door dien ik bezigh ben met mijn' jeughlijke rijmen by een te raapen, ende te verſchrijven, ten verzoeke van de Heeren Verburgh en Broſterhuizen, die de zelve denken te doen drukken, en de bequaamſte in 't landt zijn om de liedekens op zangmaat te ſtellen .... Vermagh ik U E. ergens in te dienen, U E. magh gebieden,

Mijn Heer en Broeder, over

U E.

Van den Huize te Muiden,
den vijſden van Wijn-
maandt, 1633.

verplichten broeder

P. C. H O O F T S.

107.

Aan T E S S E L S C H A D E.

Mejoffrouwe,

MYn Sufanne is zoo verſlingert op d'Ariane, dat z' 'er quaalijk af heeft kunnen ſcheiden; alhoewel op hoope van haare jegenwoordigheit haalt weder te genieten. Zy zoude nochtans eerder gekomen hebben, had zy niet getoef t'naa 't gezelschap van den bygevoeghden boeke. Want zoo eene ſchoonheit alleen te laaten reizen, was een hachlijk ding. U E. verklaare nu haare oogen met de zelve. Zy zal 'er veele wonderlijkheden in ſpeuren; ende onder andre deze: dat de dichter zijnen naam in duifter houdt. Ende alhoewel mijne nieuwsgierigheit gezocht heeft dien t'ontdekken; 't is my niet gelukt. Vremdt is 't wat hem wederhouden magh hebben van den zelven bekend te maaken, daar alle de werelt, en voorneemeljk in Vrankrijk, zoo graagh is naa vernaamtheit. Moogelijk zit hy in 't midden van de vroolijke gezelschappen, die van zijnen lof gewaagen, ende hoort en ziet alles, zonder gehoort oft gezien te worden; gelijk

lijk eertijds de mannen op onze bruilofsten plaghten te doen. Ende moet het hem, in zulken geval, een' groote vreughdt wezen, zijn' eere alzo te nutten zonder krassen. Misschien ook dat hy bevreesd voor d'aanvechting der nijdt, dus doende waant daar voor te schuilen; ende in den zin heeft zich bekent te maaken, wanneer hy van 't gemeene goetvinden zijns werx zal verzeekert zijn. 'T is buiten twijfel een braaf geest, ende die verdient van den uwen doorsnuffelt te werden. Wy hoopen op Woonsdagh van heden over acht dagen, jaargetijde van onze bruiloft te houden. Welke feest volmaakt zoude zijn, waar 't dat haar U E. bywezen gebeuren moght. Zegent ons daar mede, is 't mogelijk: ende blijft Gode bevolen,

Mejoffrouwe, van

U E.

verplichtsten dienstwillighsten

P. C. HÓÓFT.

108.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

DEzen ingeslooten zeindt my Tefelschade, met het bygevoeght lapjen papiers: eeven oft ik my beter op de plechtigheden en geheimenissen van 't Hof verstonde; die daar naa ben gewoon te slaan, als de blinde naa 't ey, gelijk men zeidt; en my te troosten met de hoop van eenen gunstigen Rechter over den mislaght te vinden. Maar aldus met eere aan gelegenheit geraakt zijnde, om U Ed. Gestr. in hare bezigheden te steuren, dunkt my dat het met eene berning door den oven zal gaan, zoo ik haar teffens iet verge, dat my zelve raakt. Als U Ed. Gestr. my, in de voorleede lente, 't stuk mijner Historien weder zondt, had ik geen beleeftder, maar wel wat ronder oordeel daar over verwacht. Want mijn voorneemste wit was, aanwijzing en berichting op de ongerijmtheeden, die ik niet en twijfele in 't handelen van verscheide stoffen, maar boven al in 't geen d'oorloge aankleeft, begaan te hebben. Mijn vertrouwen is, dat niet de goede genegenheit van U Ed. Gestr., maar haare onleedigheid, my de weldaadt zulker berispinge schuldigh gebleven is. Zeker 't waar my groote gunste, eer die dochter begint de werelt te hanteeren, dat zy wat geschiktheits leerde van heeren, bet afgericht op wereldsche zaaken, dan haar eigen' vaader is. Men kan 'er my, zoo lange zy als een opgesloote maaghd leeft, niet lichtelijk te veel op schrollen: maar van 't zelve gelijkmoedelijk te verdraagen, naa dat zy voor den gemeenen dagh moght gekoomen zijn, des zoud' ik niet kunnen verzekeren.

— — — *Neque enim mihi cornea fibra est* *.

Derhalven, indien 't'er uit vallen magh, dat U Ed. Gestr. my zoo verrelieve te verplichten, zy zal den aanvank mogen vinden onder den Heere Staakmans Raadsman van Staate, wege Vrieslandt aldaar, en 't vervolgh onder den Heere van den Hoonert, eersten Raadt in den hoogen Raade, welke Heeren, naa mijn' giffing, nu een wijl daar aan gekieskaauwt, en hunne bekoomst van zoo laf een' spijze zullen hebben: alhoewel ze den kok vry wat moeite van zouten en schuimen gekost heeft. Is 't dat ik dit verwerpe op U Ed. Gestr., zoo bidde dat haar gelieve met eenen hunne Ed. aftevorderen mijne dwalingen by haar gaageslaagen, en de zelve, nevens Uwer Ed. Gestr. goeddunken daar op, toe te schik-

* *VWant ook mijn hert niet ongewoelijk is,*

ken, met verklaaringe voorts van al't geene by U Ed. Gestr. en mijnen Heere Wijts, dien ik onlanx daar af geschreven heb, strafwaardigh gevonden zal werden. Ik gebiede my op 't nedrighste aan de gemelde Heeren, en U Ed. Gestr^t, samt Mevrouw haare gemaalinne, in verlangen naa eenig bevel, dat my maghtigh maake te bewijzen, dat eeuwelijk blijven wil,

Mijn Heere,

Uwer Ed. Gestr^{ts}.

Uit Amsterdam, den negenden van Louwmaand, 1634.

zoo toegenege, als verplichte dienaar

P. C. H O O F T S.

109.

Aan J A C O B W Y T S.

Weledele, gestrenge, hooghwijze, zeer voorzienige Heere,

OVervloedelijk tuight het antwoord Uwer Ed. Gestr. van den vijftien^{en} den dezer, dat 'er geen uitputten aan de bron haarder heusheit is. De diepte der zelve is my een afgrondt van eeuwichbindende gehouedenissen. Ik koome nochtans niet daar in te verzinken, als die geen die verlooren waar, zonder dus verlooren te gaan. Zeinde dan by dezen, twee stukken mijner mijmeringen, om ze aan de straffe en tuchtighing Uwer Ed. Gestr. t'onderwerpen. 'T vervolgh, dat onder de afschrijvers is, hoop' ik eerlang Uwer Ed. Gestr. toe te schikken. Wel kan ik bezeffen, dat haare bezigheid, met d'overwichtige zaaken van haar beroep, swaerlijk lijden zal, alles door te zien. Maar de kanttekeningen kunnen aanwijzen, wat het stuk der oorloge raakt; 't welk (gelijk het alle ander wereldsch bedrijf in schorheit en distelgheit overtreft) quaa-lijk uit de boeken te leeren is, en my, om eenigh krijskundigh handtreiken, verleegen maakt. Want, de lompe ongerijmtheeden te speuren by andere schrijvers, *quoniam me vestigia terrent* *, doen duchten, dat 'er my misfchien geen minder uit de pen gevallen zijn. Een landtzaat hangt een houte burgh, bezet met driehondert muskettiers, aan etlijke masten, voor Haarlem, in de lucht, om de verweerders van den wal te houden, en dat ten tijde als 't hun aan schut, kruidt, nocht koegels mangelde. Een groot personaadje in Vrankrijk stelt een blokhuis van planken op een schip toe, om de zelfste stadt te bestooken. Dingen (bedrieg' ik my niet) om hedensdaaghs uitgelacht te worden van de leken in deze stoffe. De aanvangk mijns werx beruft nu een wijle onder den Heere Staakmans, die Vrieslands plaatze in den Raade van Staaten bekleedt; een doorluchtigh vernuft, grondigh geoeffent in weetenschappen, en waardigh der kennisse en vruntschap Uwer Ed. Gestr. Ik achte zijn Ed. zal nu haare bekoomste van dien hebben, en 't zelve lichtelijk overleeveren aan U Ed. Gestr. zoo 't haare geliefte zy, daar over ook eens het oogh te laten gaan. Heel veel van krijszaaken is 'er niet in te vinden; en heb ik op een deel der zelve voor dezen, het oordeel van U Ed. Gestr. verstaan. Doch worden daar ten toon gestelt verscheidene heftige partijtschappen, die hier t'Amsterdam in swank gegaan, en 't vuur der gemeene beroerten niet slappelijk hebben helpen opblaazen. Ik zoude de zelve noch wel naakter ontdekt hebben, waar my vrije toegank verleent geweest tot de schriften der stadt. Maar, (ach armen!) voor zoo vreemdt word' ik hier gerekent, dat my, op aanbodt van eedt, om te swijgen wat Burgermeesteren te heelen docht, niet heeft mogen gebeuren,

* Dewijl my hunne voetstappen verfbrikken.

beuren, 't geen de Heeren Staaten zoo mildelijk aan Pieter Bor, by oopenbaar schriftelijk bescheidt, gegunt hebben. Derhalven, als genoegh gewaarshouwt, zal my niet te beklagen hebben, indien mijn arbeit elders komt kleenen dank te begaan. Kreune my des ook luttel, zoo my maar de eere ten deele valt, van Uwer Ed. Gestr. en haars gelijken, t'eenigen deele te behaagen. Op welke hoope zich in de armen haarder beleeftheit is werpende,

Weledele, gestrenghe, hooghwijze, zeer voorzienige Heere,
Uwer Ed. Gestr.

Uit Amsterdam, den
22 in Louwmaandt,
1634.

overgewonne verplichtste dienaar

P. C. HÓÓBT.

110.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

O Nze Amsterdammers, als iemandt gratighlijk ietwes te lijve slaat, zeggen, dat zy honger krijgen van hem te zien eeten. Alzoo komt my een' vlieghzucht aan, wen ik dien Engelschen overvlieger zoo sneedigh door het opperste der lucht heen zie snuiven. Maar al worden mijn' voeten licht, mijne schouders blijven veederloos, oft kleppen, ten hooghsten, niet dan met eene wiek: ende quaadt genoegh dat het oogh hem volge. Dat de overzetfels altijdts eenen rok uittrekken, is kenlijk. Maar ik geloove, dat deze dichten den ouden geirne geeven om den nieuwen, waar in U Ed. Gestr. hen gesteecken heeft. Geen licht, in mijnen zin, oft het schaamt zich by die schaduwen: zeker weledele Joffrouwen, en niet veraart van haar' afkoomst; maar, tegens welker jeughlijke frisheit, viellicht de moeder zelf niet zoude darren monsteren. Als wy 'er ons moede (zat waar onmogelijk) aan gekust hebben, zoo moet het Tesselschades beurt wezen: hoewel my 't scheiden bitter zal vallen. Doch de straatkinderen (zoo 't U Ed. Gestr. gelieft hen te noemen) zullen 't verzoeten mogen. Het verbeiden der zelve verzacht alreeds de vreez' voor 't verlies van deze, met hoope

Che spenga nuov' amor vecchio desio.

Met huivering des harten heb ik uit den Heere Staakmans verstaan, hoe U Ed. Gestr. mijne misgeboorten ter hooghster vier schaare heeft doen verschijnen. Quaalijk is 't'er voor haar geschooren, en om den hals gewedt, zoo de Spartaansche strafheit, in 't verdolgen der wanschepfelen, daar plaats heeft. Al waaren zy ook flux genoegh van lijf en leden, zoo zijn ze doch echter niet afgerecht op zijn hoofsch, en schendigh afzichtig om de ketterye van liever wurgende woorden te gebruiken, dan onduitsche in te ruimen. Oft ze nochtans (wie weet?) het geluk hadden, van eenige genaade voor de Vorstlijke oogen te vinden, en de zelve zich verwaardigen moghten, om eenen zwenk over 't vervolgh te laten gaan; 't is by den Heere Wyts te bekomen, tot het zeste boek ten einde. Ik had het zijner Ed. Gestr. toegeveirdight, op haare heusse overbodigheit van 't krijsbedrijf te doorzien, en de mislagen te straffen. Maar 't zal (naar ik verneme) haar ter handt gekomen zijn, juist ontrent den droeven slagh zijner Ed. Gestr., in den persoon haarder zaalige Gemaalinne, overgekomen. Zulks zijner Ed. Gestr., mijns achtens, de lust voor eerst ontbrecken zal, om zich daar meê te moeijen. Als U Ed. Gestr. de zijne komt te spreken, ik gebiede my op 't needrighst in haare gunste,

V u 3

met

met een leevendigh gevoelen van de weêrgaê des ramps, my by proeve bekend. Wijders hebbe nu geslooten het tiende boek met de doot van den Landtvooght Requens, d'afschriften voltoogen zijnde, zullen, hoop' ik, gelijk d'andere, eens de eere genieten, van hunne ongeschiktheden te zien richten, door het tuchtmaghtigh oordeel Uwer Ed. Gestr. Ende blijft met dien toeverlaat, in 't verlangen na haare herwaartskoomste,

Mijn Heere,

Uwer Ed. Gestr^{ts}.

Uit Amsterdarn, den zeventen van Lente-
maandt, 1634.

ootmoedighste dienaar

P. C. H O O F T.

III.

Aan den zelve.

Mijn Heer,

IN al een' wijle, niets vernoomen hebbende van Joffrouwe Krombalgh, zondt ik, op gister, by mijn' Huisvrouw, die t'Amsterdam eenige boodschappen had, zeker schrijven, om voorts op Alkmaar bestelt te worden, en te vereiffchen hoe aldaar smaaken moght' het Engelsch ooft, by U Ed. Gestr. gezult in Hollandtschen honigh. Maar mijn' Huisvrouw braght den ontijdigen brief te rugge; en daar nevens deze tijding: dat Krombalghs oudtste dochtertjen, een voeghlijk meisken, krank aan de poxkens, op de moeder verzocht had, de koecken, die, naa zijn overlijden en 't gebruik aldaar, den buurkinderen zouden verscheenen zijn, by zijn leven uit te deilen. 'T welk geschiedt zijnde, zaid' het, als thans meer niet te doen hebbende, gereedt te zijn tot sterven; en gaf, vier uren daarna, zijnen geest. De vader had het uit der maaten bezint, en betreurd' het naa gelange. De arts Pauw, zoon van den Leidschen Voorlezer in die weetenschap, bestondt hem eenen drank van moedtzalf in te geven; die hem opbrak met een weldige zucht en eenigh bloedt, daar voorts heele plassen op volgden; en vloeiden tot hy doot was: zulks zy beide op gisteren zouden begraven worden. Ende om het treurspel te deerlijker te maaken, stort dus een' smak van ramp op 't zachte hart van Tesselschade. Zoo U Ed Gestr. zich verwaardight, de verlegene met een letterken van troost te bezoeken, ik verzeeker' my, ten aanzien van de hooghachtbaarheid, waarin zy U Ed. Gestr. houdt, dat het geen verlooren werk van barmhertigheid weezen zal, om deeze droefheit ietwes af te spoelen. Wy hebben lange gehoopt en gehaakt, naa de eere van Uwer Ed. Gestr. jegenwoordigheid. Zoo de zelve, nevens haar liefste gezelschap, ons alhier gebeuren moght, zouden trachten, haar met luchtige en lustige redenen te onderhouden. Ende verlangt my, met eenen te hooren, oft de Prinslijke genaade wel zoo overdaadigh zy, dat ze de misflaagen mijner Historie vergeeven kan. Ondertussen niet alleen, maar eeuwelijk daar en boven,

Mijn Heere, wil blijven

Uwer Ed. Gestr^{ts}.

Van den Huize te Muiden,
den 30 van Bloecimaandt,
1634.

onderdaanste toegedaanste dienaar

P. C. H O O F T.

112.

Aan T E S S E L S C H A D E R O E M E R S.

Mejoffrouwe,

IK sloofde my af, met t'zaamschraapen van stoffe, uit alle winkelen mijner heughenisse, tot hartzalf over U E. leedt; ende vondt den heelen hoop te berooit, om ietwes te baaten tot heelnis (zoo my docht) zulk eener quetzuure: als U E. schrijven, gezult in ongelooflijke manhaftigheid, my komt onderwijzen, hoe de studien, besteedt aan 't kauwen en verduwen der waare wijsheit, maghtigh zijn een murw vrouwen-gemoedt zulks te verstaalen met rede, dat de selste schichten der Fortuine, kinken, jaa, daar in, maar geen' wonden kunnen maaken. Heil zy U E., heldinne, daar de helden by ter schoole behoorden te gaan. De traanen, die 't in 't geweldt des ramps niet geweest is Uwer E. af te persen, zijn tot mijn' oogen uitgewrongen, door innerlijke tederheit, gebooren uit het betrachten des overheerlijken zins, van die leerlijke en stichtlijke regelen, meldende den hoogen ende weledelen aart uwer inborst, die met het slijk der gemeene geesten niet gemeens heeft. Traanen, derhalven, meer van genoegen, dan van droefheit. De troostbehoefster komt troosten; de benaauwde, verquikken; de bedrukte, ontlasten. Al wat ik zouw weeten by te brengen, waar waaterdruppen gedraagen in de zee uwer doorluchtige weetenschap: ende zaagh' ik U E. nergens beter, dan derwaarts ende tot haar zelve te zeinden; daar Seneca, Montagne, en Plutarchus, in gesmolten zijn. Mijnen dienst in andre zaaken, zoo hy U E., by deeze gelegenheit, moght te staade koomen, heb ik haar, voor deezen, doen aanbieden; ende hoope 't zelve noch mondelinx te doen, eer acht daagen omloopen; als wanneer mijn voorneemen is, onze welwaarde dochter te koomen haalen. De rijke Godt, daarentussen, beregenne U E. voorts met de schatten zijner genaade, die hy, tot noch toe, zoo mildelijk, op haaren wil, zoo gebooghzaam onder den zijnen, heeft uitgestort: waar aan het minste deel niet zal hebben,

Mejoffrouwe,

Uwer E.

verplichtste, dienstwilligste

P. C. HÓÓFT.

Van den Huize te Muiden,
den 15 van Zomermaandt,
1634.

113.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

DAnk hebbe U E. voor den yver om my deelachtigh te maaken aan de goede tijdinge van den Heere de Groot. My was, ontrent een' maant verleden, ietwes daar af door de ooren gewaait, maar luttel ter harte gegaan, om dat 'er over lange van geroepen, ende niets op gevolght was. T'Amsterdam zeide my mijn neef Schepen Hooft, in den Haage verstaan te hebben, dat de gemelde Heer naa den Cantzeler Oxenstern toe was: doch dat zijner E. zwager de Raadsheer Reigersbergh meinde, hy waar van den Koning van Denemarken, die zich, voor bemiddelaar van 's Rijx vrede, bestaat uit te bieden, derwaarts afgeveirdight. Doch 't was maar gissinge; ende heb liever te gelooven, dat het zy, om in Vrankrijk gebruikt te worden, in dienst der kroone

• van

van Sweeden. Want achte, dat zijne gaaven daar beter, te passe komen, ook erkent en beloont zullen worden. Ende is te vertrouwen, dat wy, in dien gevalle, voortaan niet alleen de straalen van dat doorhelder vernuft, maar ook krachtige werking van de zelve verneemen zullen. . . . . Ik beveele U E. den Almogende, ende in haare goede gunste,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Van den Huize te Muiden, den
xi van Zomermaand, 1634.

verplichten dienstwilligen

P. C. H O O F T S.

114.

Aan J A C O B W Y T S.

Weledele, gestrenghe, hooghwijze, zeer voorzienige Heere,

I N dachtigh is, ende zal my eeuwlijk weezen, de proeve van 't aankomen zulker slaagen, als de geene die U Ed. Gestr. getroffen heeft in 't verlies haarder welwijze, deftige, en deughdzaame gemaalinne; alhoewel zy ten hemel gevaaren is met een' glorie, daar, te dezer tijdt, van weinige naa gesteecken wordt. Waar over U Ed. Gestr. wel verzekert magh zijn, dat ik mijn deel aan haar leet draagh, ende zoud' het voor dezen gemeldt hebben, 't en waar het my ongerijmt gedocht had, zoo versch en gevoelijk een' rouw te beklagen, zonder kraft van troost by te brengen. 'T welk, als ik schoon vermogen had, nochtans water in zee gedraagen waar: gemerkt het Uwer Ed. Gestr. aan geen vernuft, geleertheit, oft ervaarenis ontbreckt; die haar de vulte verschaffen van redenen om 't gemoedt te stutten en te stijven. Ook vertrouwe ik haarder aangeboorene ende door oeffening gesterkte manhaftigheit toe, dat zy deze wederspoedt met geen minder ernst weet te verzetten, *ut Casar amissa unica filia, Augustus creptis nepotibus, abstruserint tristitiam* *. Zelfs 't gewicht der hooge zaaiken van haar beroep, hoop' ik, dat Uwer Ed. Gestr. tot verlichting van dezen druk is dienende, & *negotia pro solatiis* †. Hebben nu mijne schriften, door genaade van U Ed. Gestr., het geluk gehadt van ietwes daar toe te helpen, zoo moet ik bekennen groot overloon zijns arbeids tot handgift ontfangen te weezen, by den geenen die zich, zelfs naa 't voltrekken zijns werks, naauwelijx eenigh loon had toegeleit. Maar 't vellen, hierenboven, van zoo gunstigh een vonnis daar over, verplicht my met een' cere, die my beschaamt doet staan. Ik zie wel dat my mijn' onkunde te wijdt heeft doen verwerpen de houte burgh in lucht gehangen, om de verweerders op den wal te kippen. Meteren evenwel, Connestaggio, en de Ridder Wiljams, stemmen daar in over een, dat het geen de Spanjaarts voor Haarlem te werk stelden, maar een huisken oft kooije geweest zy, om weenigh schutten in te bergen. 'T zelfste getuight mijn neef de Rijk, uit monde van den ouden Hasselaar: en heb ik het maakfel daar af in teekening gevonden by zeekeren plaatsnijder tot Haarlem. Dan 't manganeel, door Prins Maurits, voor Steenwijk gesticht, is voorwaar wel wat anders geweest, en mooghlijk waardigh een burgh te heeten, alhoewel het maar een tooren genoemd wordt by van Reidt. 'T geen hy daar af verhaalt, had ik voor dezen geleezen; maar niet genoegh betracht, oft quaalijk onthouden. Dies weete Uwer Ed. Gestr. grooten dank voor dit aan- en onderwijs, dat my voortaan beter op alles zal doen letten. Met huivering des harten verstond ik, over een wijle, uit den Heere Staakmans, 't verschijnen van mijne wanschepfels onder de oogen zijner Vorstlijke

Door-

* gelijk Casar naa 't verlies zijner eenige dochter, en Augustus naa 't wegbrukken zijner neven, de droefheit van zich wierpen.
† en beezigheit voor troost.

Doorluchtigheit, en 't is een welgelukkig ontslippen voor my, zoo ik vry magh gaan met de enkele weêrsmak in de hardigheit der puurduit-
sche woorden. De vieze naauwheit van gewisse in dezen mishaght my
zelve eenighsins, en hebbe somtijds in beraadt gestaen, oft niet beter
waar, den schoot te viere, met spreken van hoofsch Duitsch. Maar zoo
men die deure open zet, ik zie niet waar 't eindigen wil met het verloop
der taale; en 't zoude misschien nutter zijn in zuiver Latijn te schrijven:
in 't welke nochtans het bedrijf eens geslachts van andre tonge, mijns
bedunkens, niet even eigentlijk uit te drukken waar. Derhalven hebbe
Uwer Ed. Gestr. echter te danken, dat haar gelieft met d'achtbaarheid
van haar gevoelen, my in 't mijne te bevestigen. Wel zoud' ik, dard' ik,
het geirne waagen, met U Ed. Gestr. te bidden, dat zy, daar het t'slaagh
quaam, by voeghlijke gelegenheit, en *mollissima tempora fandi* *, zich
verweirdighde mijne redenen drupwijs inteboezemen aan den grooten
Heldt, naa wiens behaagen wy billijk schuldigh zijn alles te richten. Waar
Stevin noch in 't leven, ik beloofde my al ietwes voorstands van hem.
Nu staat mijn' eenige toeverlaat te hove op U Ed. Gestr. en den Heere
van Zuylichem. Ten armen van welker heusheit zich losselijk inwerpt,
met aanroepinge Godes om haar hoogste genoegen,

Weledele, gestrenge, hooghwijze, zeer voorzienige Heere,
Uwer Ed. Gestr.^{ts}.

Van den Huize te Muiden,
den 30 van Zomernaandt,
1634.

verplichtste ootmoedighste dienaar

P. C. HÓÓFT.

115.

Aan CONSTANTYN HUIGENS.

Mijn Heere,

Voorheenen waand' ik, dat bondige troostreden den last van 't ver-
nieuwen der droefheit ruim opwoegen: maar ziende U Ed. Gestr.
van ander verstandt, hebbe dat, als 't behoorde, boven 't mijne gestelt.
Niettemin, dewijl ik haaren laasten ontving in de Beemster, op de hof-
steede van mijnen Swaager Klock, en van daar een reiken op Alkmaar
deed, zoo moght het niet min, dan tot vermaan komen van U Ed. Gestr.
by welke gelegenheit, ik, speurende Joffrouwe Tesselscha standvastigh bo-
ven mijn' hoope, en wat hertzalf het haar zijn zoude, dat een persoon, haar
zoo waardt voorstaande, zich haares treurens aantrokke, my vervordert
heb haar Uwer Ed. Gestr. brief en gedicht te vertoonen. Ende vertrouwt
ik, naardien my deeze bykans ongehoorzaamheit naa wensch gelukt is,
genaadiger rechter aan U Ed. Gestr. te zullen vinden, dan de jonge Man-
lius aan zijnen vader, toen hy, tegens 't bevel des zelve, voorspoedelijk
gestreeden had. 'T geen *in crepusculo* †, door U Ed. Gestr., noopende
't oordeel zijner Vorstlijke Doorluchtigheit, over mijne t'zaamenraapfels,
wordt my door den Heere Wijts wat onbewimpelder voorgestelt. Arger
had ik my ingebeeld dan weersmak in de schorheit der ongewoone
woorden, en 't naatrachten eener zuivere Duitsheit, dat viellicht al te ge-
maakt komt. Maar wat zullen wy doen? waar onze taal belanden? *Arduus*
enim omnium modus *, zoo men d'uitheemsheit haaren gang laat gaan. De
vaader der Roomsche welsprekenheit, hoe noode komt hy daar aan? Hoe
zuurt het hem een Grieks woordt te laten slippen, slechts by maniere
van voorraadt, tot dat hy een bequaam Latijnsch zal gevonden hebben?
Hoe begaan Varro geweest zy, om 't verloop dier taale te stuiten, wijst zijn

X x

bynaam

* tijden van
goeder luim.

† in schemer-
licht.

* Want de
maat is in
alle zaaken
swaarlijk te
treffen.

† *Smijter.* bynaam *Stator* † uit. Niet zoo wee en deed' in d'ooren van den zinlijken Tiberius, de lammigheid eener sleepende omfpraak, als dat men hem *Emblema* * voor Latijn wilde aansmeeren. My schoot niet over, dan t'schuil te loopen onder de schaduwe deezer luiden, 't en waar' ik my veiliger vond' onder de vleugelen van U Ed. Gestr. en den Heere Wijts: die ik bidde, daar 't pas geeft, de gunstige handt te houden boven 't hooft,

Mijn Heere, van

Uwer Ed. Gestr^{ts}.

Van den Huize te Muiden,
den laatsten van Zoomer-
maandt, 1634.

onderdaansten toegedaansten dienaar

P. C. H O O F T.

116.

Aan J A C O B W Y T S.

Weledele, gestrenge, hooghwijze, zeer voorzienige Heere,

DE stralen van d'onverdiende gunste Uwer Ed. Gestr. te mywaarts verhelderen my der wijze, dat ik niet zie hoe den genen t'ontschuilen, die zich niet ontzien te verkrachten mijne rechtveerdige schreumte van U Ed. Gestr. d'een' achter d'andere reize moeilijk te vallen. Op gister heb ik Uwer Ed. overbeleefden brief beantwoordt met den mijnen, dief van zoo veel tijds, dat den vaderlande t'onbruik gemaakt wordt. Nu vergt men my, Uwer Ed. Gestr. voorspreken by zijn Vorstelijke Doorluchtigheid aan te roepen, om de zwaarigheid eener zaak te redden, die haar van bringer deezes zal ontvouwen worden. Hoe ontgaa ik het? Hy is een geschikt en geleerd jonkman, my in maagschap bestaande; de vaader Willem Blaau, een verstandigh Wiskonstenaar, leerling van Tycho Brahe, genoegh vernaamt, en zoude het bet zijn, als 't hem luste. My waar lief zoo U Ed. Gestr. hem een goedt woordt kon leenen, maar leeder veel, dat zy hier in iets deede dat eenighsins aanstootelijk, oft haar tegens de borst moght weezen: alzo mijn zinnlijkheden zich altydt blijdelijk buigen zullen onder die van Uwer Ed. Gestr. gelijk de plicht is,

Weledele, gestrenge, hooghwijze, zeer voorzienige Heere, van

Uwer Ed. Gestr^{ts}.

In haaste, van den Huize
te Muiden, den eersten
van Hooimaandt, 1634.

allereigensten en nemmerlosbaaren dienaar

P. C. H O O F T.

117.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

IK ben heden by Socrates te kerke geweest. Hier heeft U E. de preeke. blijve

U E.

M D C XXXIV.

gantsdienstwillige broeder

P. C. H O O F T.

Socrates, van de Godtheit, tegens Aristodemus,

by Xenophon in 't eerste boek der gedenkwaarde dingen.

Voor eerst zal ik verbaalen, 't geen ik hem eens heb hooren redeneren van Godt, tegens Aristodemus gebynaamt de Kleene. Want hebbende verstaan,

staan, dat deze, nocht offer aan de Gooden, nocht gebeden deed, nocht zich met wicbelaarije beholp, jaa den spot dreef met alle die zulks pleegden: zeght my, zeid hy, Aristodemus, zijn'er eenige menschen, over de welke ghy, van hunner wijsheit wege, u verwondert hebt? Als hy dat toefsondt; zegt ons, zeyde Socrates, hunne naamen. Zeker, antwoorde die, in't dichten van heldenlof, heb ik my ten hooghsten over Homerus verwondert; in Dithyrambische veirzen, over Menalippides; in treurspel, over Sophocles; in beeldthouvery, over Polycletus; in schildery, over Zeuxis. Wie, zeyde Socrates, dunken u meer verwonderinxwaardigh, de geenen die beelden zonder vernuft en beweegenis maaken, oft de geenen, die dieren met vernuft en krasstelheit, scheppen? Veel meer verwonder ik my over de stichters der dieren, indien die niet by geval, maar met zekeren raadt gemaakt zijn. Welke werken acht ghy by geval, oft door raadt gewrocht te wezen: de geene, die men niet gissen kan, uit wat oorzaak zy gemaakt zijn, oft de geene die men klaarlijk bemerkt tot eenigh nut verordent te zijn? zeker uit raadt moeten hunnen oorspronk hebben, de geene, die om nnts wille gemaakt worden. En dunkt u dan niet, dat de geen, die de menschen in't begin geschaapen heeft, hun om der nuttigheit wille bygevoeght heeft, 't middel om door de zinnen yder ding te begrijpen: te weten, de oogen om te zien 't geen dat zienlijk is; de ooren om te hooren 't geen gehoort kan worden? Zeker, de reuken wat zouden zy ons te pas komen, waaren ons geen neusgaaten verleent geweest? Wat hadden wy kunnen verneemen van zoet, van zuur, ende van alle die aangenaamheden, die men door den mondt geniet, zoo de tonge aan ons niet geschaapen waar, die de proeffster van al ditte is? Daarenboven, dunkt u ook niet, dat dit voor een werk der voorzienigheit te houden zy, dat zy 't gezicht, dewyl het teder is, met de ooghschelen als deuren, geveest heeft, die opgaan als 't van doen is te zien; ende sluiten als hun vaak bekruipt? Jaa tegens de schaadelijkheit van den windt, zoo heeft de nature daar de braauwen, als zeeven, bygevoeght, ende de zelve gedekt met de wenkbrauwen, die booven de oogen zijn, als luifen; op dat zelfs het zweet van 't hoofd afvloeiende hem niet quetsen zoude: dat ook het gehoor alle stemmen ontfangt, en nochtans nemmermeer vervult wort: dat de voorste tanden aan alle dieren gegeven zijn, als om te hakken, de kiezen daarentegen om te kleinzen, 't geen zy van de voorste ontfangen hebben; dat zy den mondt, door den welken ten dieren ingaat al 't geen daar zy lust toe hebben, dicht by de oogen en neusgaaten geplaatst heeft: ende, dewyl 't geen hun afgaat onaangenaam is, dat zy de geuten van 't zelve, afgekeert heeft, op dat het op 't veerste van de zinnen wierde uitgedreven. Twijfelt ghy dan, oft deze dingen zoo voorzichtiglyk aangestelt, by geval gewrocht zijn, oft met voordachten raadt? Geenszins zeker, zeyd hy, maar als ik dit alzoo betracht, zoo dunkt my, dat 'er de konstigheit van eenigen wijzen werkmeeester, ende zeer genegen tot de dieren, aan te speuren is. Voorts dat zy hun ingeënt heeft de begeerte om vruchten te teelen, ende aan de wijven de begeerte om die op te voeden, aan d'opgevoede een overgroote genegenheit, om te leeven, en een overgroote vreeze voor de doot: dit, voorwaar, schijnt overeen te komen, met de konstwerken van den geenen die met zekeren raadt verordent heeft, dat 'er dieren zouden zijn. Maar ghy, waant ghy niet, dat ghy zelf eenige voorzichtigheit hebt? Vraaght my, ende ik zal antwoorden. Meent ghy dat nergens anders eenige voorzichtigheit is? voorneemelyk naardien ghy weet, dat ghy in 't lichaam een kleen deel der aarde hebt, daar de zelve groot is: dat ghy weenigh vochtigheits hebt, daar de vochtigheit veel is: desgelyx van d'andre bezondere dingen, die groot zijn, naa dat ghy daar een kleen deel af ontfangen hadt, zoo is ten laatsten uw lichaam 't zaamen gevlydt. 'T vernuft nu, dat nergens

alleen is, waant ghy daar, op eenige maniere, gelukkig aan geraakt te zijn? Ende meent ghy, deze treflyke zaaken, die zonder eindt van getal zijn, door eenige dwaasheit, tot deze orde gebraght te wezen? Jaa voorwaar, zeide Aristodemus. Want ik zie de slichters niet, gelijk ik de werkmeeesters zie van de dingen, die hier gemaakt worden. Maar ghy ziet ook umen eigen geest niet, de welke meester in 't lichaam is. Ende derhalven, indien ghy 't zoo wilt, ghy mooght zeggen, dat ghy niets uit uw oordeel doet, maar alles by geval. Toen Aristodemus: ik, mijn Socrates, zeid' hy, en versmaade de Godtheit niet; maar houde de zelve voor te heerlijk, om mijn dienst te behoeven. Immers, zeide Socrates, hoe zy heerlijker is, ende zich nochtans verwaardicht zorge voor u te draagen, zoo veel te meer wil zy van u geëert zijn. Dan, zeide Aristodemus, ik wil dat ghy weet, dat ik de Goden niet verzuimen zoude, zoo ik meende, dat zy de menschelijke zaken gaade sloegen. Acht ghy dan niet, dat zy onze zaaken gaade slaan, daar zy, vooreerst, gewilt hebben, dat onder d'andre dieren, de mensch alleen recht opgestrekt zoude zijn (ende de recht opgestrekte forme heeft dit, dat het gezicht daar af verder gaat, ende dat de zaaken om hooge beter gezien worden, ende dat wy min beschaadicht worden) ende daar by ook 't gezicht, het gehoor, den mondt gevoeght hebben. Daar naa, aan de reste, die lanx der aarde kruipt, hebben zy voeten gegeven, die hun alleenlijk dienen, om voort te gaan: maar den mensche hebben zy ook handen by gevoeght, die veele dingen uitrichten, waar door wy zaaliger, dan d'andre zijn. De tonge nu, (daar alle dieren der eene hebben,) die hebben zy, in den mensche alleen, zoodaanigh geschapen, dat zy, door 't trekken van den mondt, nu dus, dan zoo, de stemme schijnt te vormen, ende alles betekent, wat ons onderling lust te betekenen. Dat zy nu de wellusten van 't vermengen, aan d'andre dieren zulks gegunt hebben, dat zy hen aan zekeren tijdt van 't jaar gebonden hebben, daar zy ons, tot den ouderdoom toe, de zelve gestaadelijk byzetten, wat een ding is 't? Nochtans is het Gode niet genoegh geweest, zorgh voor ons lichaam te draagen: maar, 't welk 't meest is, hy heeft ook den allernitneemensten geest aan de natuure der menschen gegeven. Want, wat geest van eenigh ander dier heeft eerst begrepen, van de Goden, dat zy het zijn, die deze overtreffijke, en verre allerschoonste dingen gebouwt hebben? Wat ander geslacht ook, behalven de menschen, is 'er, dat de Goden eert? wat ander geest overtreft den menschelijken, in 't verhoeden van den honger, de dorst, de koude, de hitte: oft in 't genezen der ziekten, oft in 't oeffenen des lichaams, oft in eenige treflijker geleerdtheit te bekomen, oft in 't onthouden, met de gedachten, van 't geen hy behoort, oft gezien, oft geleerd heeft? Want is het u niet klaar en kenlijk, dat de menschen, onder d'andre dieren, als zekere Goden leven, gaande, van natuure zelf, zoo met lichaam, als met geest, d'andre te boven. Want, zoo hy 't lijf van eenen os had, 't vernuft, daarentegen, van eenen mensche, hy zoude niet hebben kunnen doen wat hy gewilt had: de geene ook, die wel handen hebben, maar geen vernuft, overtreffen d'andre niet. Ende ghy, die van beids het alderdierbaarste bekoomen hebt, acht ghy dat de Goden geen zorge voor u draagen? Maar wat zullen zy moeten doen, op dat ghy denkt dat zy acht op u neemen? Als zy zeinden, zeide Aristodemus, gelijk ghy zeght dat zy zeinden, raadsluiden, tot de dingen die men te doen oft te laten heeft. Maar als zy aan d'Atheniensers, zeide Socrates daar op, hunnen raadt by wichelarije verzoekende, antwoorden, meent ghy niet dat alsdan ook aan u geantwoort wort? Meent ghy dat niet, als zy aan d'andre Grieken, aan 't gansch menschlijk geslacht wondertekenen toezeinden, waar door zy iets te kennen geven? Waant ghy dat de Goden, den menschen het gevoelen ingeprent zouden hebben, dat zy loonen en straffen kunnen, 't en waar zy 't

zy 't in der daadt konden? Ende waant ghy dat de menschen, eekwelyk bedrogen blyvende, hier af niet gewaar zouden geworden zijn? En ziet ghy niet, dat de geene, die, onder de menschelijke zaaken, uitmunten in oudtheit en wijsheit, te weten steden ende volken, den Godsdienst zeer toegedaan zijn; ende dat de voorzichtigste onderdoomen der menschen, zich de godlyke zaaken meest ter harte trekken? Leer, zaid' hy, o goede man, dat ook uw vernuft, terwijl 't in 't lichaam is, het lichaam, naa zijn goedduncken, regeert. Waarover te achten staat, dat ook die wijsheit, de welke in dit heelal is, alles der voege regeert, gelijk haar aangenaam is: niet, dat uw oogh veele stadiën verre reiken kan, ende dat Gods oogh niet alles teffens aanschouwen kan: nochte, dat uw geest zoo wel de dingen, die hier, als die in Egypten en Sicilië gebeuren, overdenken kan; ende dat Gods wijsheit niet alles teffens met haare zorge kan omhelzen. Voorwaar, gelijk ghy verneemt, eerende de menschen, wie u wederom willen eeren; ende als ghy hen bewelddadicht, wie u wederom bewelddadigen willen; als ghy by andren te raade gaat, verneemt, wie voorzichtig zijn: op de zelve wijze, hebt ghy ook, met het eeren der Goden, te verzoeken, oft zy u eenigen raadt willen geeven, noopende de dingen, die duister zijn voor de menschen. Ende zult ghy alsdan verstaan, de Godtheit zoo groot en treflijk te wezen, dat zy teffens alles ziet, ende alles hoort, ende overal tegenwoordigh is, ende voor alles zorge draagt. Als Socrates dit zeide, zoo docht my niet alleen ende zijnen medeomgangeren, dat hy maakte, dat zy, waar hen de menschen aanschouwden, zich van ongodlykheit, onrechtvaardigheit, schandelykheit, onthouden moesten; maar ook, waar dat zy zich in eenzaamheit bevonden: gemerkt zy te achten hadden, dat nemmermeer iets van hun doen den Goden verborgen kon zijn.

118.

Aan CONSTANTYN HUIGENS.

Edele, gestrenghe, erentfeste, welwijze, zeer voorzienige Heere,

OM een' gelijkenis te gebruiken van 't gewas dezer landouwe; ik hoorde nooit van barmhartigheit, die, om eenen vriendt uit het vaagevuur te helpen, zich zelve in de hachlykheit van den mondt der helle ging waagen, en door zulk een vuur proeve doen, dat de sijnte zijner trouwe meer dan vier en twintigh karaten moght haalen. 'T welk van haar met minder ongerijmtheit gezeidt kan worden, dan van 't goudt van vijf en twintigh karaten, 't welk zeker Alchymist zich vermat te kunnen maaken: gemerkt de sijnte van dat metaal haar bestek heeft; die van de trouwhartigheit geenfins; gelijk ik koome van te leeren by de blyken getoont door U Ed. Gestr. die 't gelieft heeft den voorstandt van my en de mijne te beyveren, door haare genaade, op gevaar van ongenaade des Vorsten. Wat dit in hebbe, kan ik, alhoewel zonder ervaarenheit, t'over bevroeden: en moet belijden, tot grootmaaking van de haare, dat ik mijner standtvastigheit zoo veel goeds niet zouw toevertrouwt hebben. Vinde my nochtans zulks gesticht door dezen voorgangk Uwer Ed. Gestr. dat ik my darre sterk maaken, zoo mijne geringheit haar emmermeer kan te staade komen, te beschrijven de naafte trap, aan die, waar op zijne voeten gevestight heeft de geene, die alleen, en met uitsluiting van de reste der menschen, verdient te draagen de naam van Constantijn. Maghtige redenen van de weigering des Vorsten (ongewis of ik 't wit raak) weete my wel in te beelden; ende sceppe daar uit te voller 't gewicht uws volhardens, niet bezeft te hebben de kleenigheit die

't waare voor dat hof, yder met zijn taal te gemoete te komen, vergeeve U Ed. Gestr. aan eenen onverzochten hoveling, die 't echter wel behoort had te bezeffen, uit redenen op deze stoffe hem meermaals voorgekomen. Ook hebben my hier in verrukt de yver tot de glorye Uwer Ed. Gestr. daar 't vaderlandt my dunkt zijn deel aan te eigenen; en te gevoelen, dat de zelve van eenigh aanzien en baat moght weezen in 't beweegen des persoons dien wy van doen hebben. Oolijke zorghvuldigheden van luiden die 't naauw zoeken, daar 't naauw by kooft. Deez' achten niet U Ed. Gestr. dat men even hoog zeilen zal, met den zeker welkundigen Franschen brief, zoo d'achtbaarheid van den teekenaar haare waarde gelden magh. Ik kuffe ter knieje de zeeghbaare handt zijner Vorstlijke Doorluchtigheid voor de eere haarer genaade: ook de gelukkige penvoerster, die my ten beste doet hoopen van 't geluk dat voorts te verwachten staat; ende draage aan haar eeuwlijk en aaligh op,

Edele, gestrenghe, erentfeste, welwijze, zeer voorzienige Heere,

Uwer Ed. Gestr^{ts}.

Brussel, den 31 van
Wijnmaandt, 1634.

verplichtsten ootmoedighsten dienaar

P. C. H O O F T S.

119.

Aan den zelve.

Edele, gestrenghe, erentfeste, welwijze, zeer voorzienige Heere,

W Y staan alhier om eenige vrienden ten eeten te hebben: ende 't spel zouw volmaakt zijn met het byweezen Uwer Ed. Gestr. Maar haar, om zoo een' zaak, van daar te scheuren, waare tegens den staat gezondicht. 'T naaste dan is, dat gebrek t'overplaafren, en ons verdriet te mompen met inbeelding haarder jegenwoordigheid. Derhalven, om de zelve te stijven, en ons te vaster te laten voorstaan, dat U Ed. Gestr. een van de gasten is, zeinden haar hier nevens haar tafeldeel. 'T is een arm gerecht en t'eenemaal vleesselijk. Maar U Ed. Gestr. op lekkerny van geest te noodigen, waar een gebedelde maaltijdt toestellen, daar zy meer brengen dan haalen moest'. Ende deeze spijs, hoe slecht zy is, zal nocht haar nocht my smaakeloos vallen, zoo U Ed. Gestr. daar uit kaauwen kan den honger, dien naa haare goede gunst heeft,

Edele, gestrenghe, erentfeste, welwijze, zeer voorzienige Heere,

Uwer Ed. Gestr^{ts}.

Uit Amsterdam, den 15 van
Louwmaandt, 1635.

onderdaanste ootmoedighste dienaar

P. C. H O O F T S.

120.

Aan NICOLAAS van REIGERSBERGH.

Edele, hooggeleerde, welwijze, zeer voorzienige Heere,

N Aardien (zoo men hier verstaat) mijn Heer de Groot, U Ed. schoonbroeder, in zijn ampt getreden is, zoo zullen nu, buiten twijffel, brieven van begroeting' van luiden van lettren, en andere geleerde mannen uit alle oorden overwaaijen. Dat ik my mede dier plichtpleginge onderwinde, en inbeuren darre tuffen die groote naamen, spruit uit een harte, my onder den riem gesteecken, by 't gewisse der vierige geneegenheit, die ik altijd gehad heb, om zijne waardy en begaaftheden te zien erkent, en te werke gestelt naar behooren. 'T slaaght zeker wonderlijk

derlijk naa wensch, dat zijn Ed. ter plaatse geraakt is, daar 't haar gebeuren magh ook 't nut dezès vaderlands, als verknocht aan dat van Sweeden en Vrankrijk, te bevorderen. Gelijk ik ook geloove, naa dat my de vroomheit en rechtschaapenheit dier inborst bekent is, dat haar niet aangenaamers wedervaaren moght, dan de jegenwoordige gelegenheit, om niet alleen den voorgemelden staaten, maar ook der gansche Christenheit deughd te doen. Wijders dank ik U Ed. hooghlijk voor de eere en goede siere aan mondt en ooren, laatstmaals genooten: haar biddende, my te vergeeven de moeite haar geverght om den ingeleiden voorts te schikken; en Godt almachtigh U Ed. in vrede en voorspoedt altyds te bewaaren, samt in haare goede gunste,

Edele, hooghgeleerde, welwijze, zeer voorzienige Heere,

Uwer Ed.

Uit Amsterdam, den 29 van
Louwmaandt, 1635.

onderdaansten toegedaansten dienaar

P. C. HOOFF.

121.

H U G O N I G R O T I O.

Illustrissime, nobilissime, amplissimeque Domine,

Non semper errat fama, aliquando & eligit. Utque tandem liqueret eam verum dicere, ipse inter alios tui observantissimos, diu vivere non desit. At gratulernè tibi de munere, an de te muneri, quod quamvis honorificentissimum, splendoris tamen multò plus à tua claritudine mutuatur, quàm tibi conciliat? Gratulor equidem tibi, cum praesertim tale sit, ut nullum (id quod vel omni gloria sensu vehementius te juvet) exercendis dignè divinae tuae mentis dotibus, virtutibusque, promerendoque luculentissime de nationibus generis humani ocellis, magis opportunum contingere potuerit. Proinde & Sueciae, & Galliae, & huic patriae, quarum conjuncta commoda procurandi occasio valdè, ut opinor, tibi ex sententia cedit; imò Christiano orbi universo gratulor, in eo te fastigio collocatum, unde populis de extrema salute anxii, aliis de publicà securitate satagentibus, propitium sidus affulgeas, & hosti juxta ac tuis venerandum, atque adeo exoptandum, ob aequitatem animi singularem. Deumque Opt. Max. enixè precor, consilia tua rei Christianae ut prosperet; quò pro funesto hoc Germania statu, ingruentiumque aliunde bellorum minis, solida aliquando fidaque pace beati, tranquilla omnia tua imprimis pietati pariter & solertia debeamus. Te denique rogo, hoc officium aliis fortassis minus probandum, tanquam elati, sibi que praesidentis animi argumentum, verum ab optimo, tuaque dignitatis studiosissimo profectum, quae tua est humanitas, ne averseris. Vale genuinum generositatis exemplar, vel potius ipsa generositas, cui se aeternum dicavit consecravique

T. T.

Amsterdam, quinto Kal.
Febr. 1635.

P. C. HOOFDIUS.

122.

P E T R O C. H O O F T.

Nobilissime atque amplissime Domine,

Morator & trico meritò videar, qui ad humanitatis veraeque amicitiae plenas literas, legationem mihi imperatam gratulantes, tam serè respondeam, nisi causam haberem, quàm & ipse conjecturâ assequi te posse opinor, approbaturum certè non dubito. Cùm enim illi homines, qui me oderunt im-

placa-

placabiliter quia sine causa oderunt , etiam huic rei ad se non pertinenti obiices quasi vissent ; nolui aut fama adhuc dubitante gratulationes admittere , aut amicis non satis liquidum praeberere gaudium. Nunc in urbem introductus , quanto cum honore maximo legati solent , à Rege vero etiam multo benignius quam alii auditus , itidemque à Regina , regii sanguinis Principibus , Proceribusque , eos qui adversis meis serio indoluerunt , qui resurgentibus non ita dudum in me procellis amicitiam meam non erubuerunt , sed eam plurimis maximisque officiis palam testati sunt , neque deliberantem de me fortunam in consilium vocarunt , hoc solatio fraudandos non putavi , ut videant suam constantiam animumque adversus mala immotum viri maximi Oxensternii iudicio probari. Hos autem inter , vir in omni ut studiorum , ita & virtutum genere eminentissime , nisi tibi principem assignem locum , tum vero ego omnibus iis dignus sim , quibus me indignum esse tu semper iudicasti. Spero laborem mihi impostum , & Suedico regno & Gallico , patriæ etiam ei mea qua fuit , toti denique Orbi Christiano , quam semper potissimam patriam duxi , fore non inutilem : idque eo opto magis , ut hac fruatur de inimicis innocente vindicta , sitque vobis , amicis meis , unde quamvis pertinacibus possitis ostendere , non errasse vestra de me iudicia. Deus tibi , Vir Nobilissime , uxori tuae lectissima femina , liberis suavissimis det inoffensos vita cursus. Idem mea & mei precantur.

T. Nob. addictissimus

Lutetia xxx Martii ,
1635.

H. GROTIUS.

123.

Aan NICOLAAS REYGERSBERGH.

Edele, hooggeleerde, welwijze, zeer voorzienige Heere ,

NOch vind' ik t'erkaauwen aan de goede siere en gunste , laastmaals ontfangen van U Ed. , en wordt my de smaak der zelve ververst , door 't antwoordt van mijnen Heere U Ed. Schoonbroeder. Waar uit ik speure , hoe 't haar gelieft heeft het voortveirdigen van mijnen brief te behartigen. Alle welgeaarde gemoeden zijn hier ontstecken in uitgelaate vroolijkheit , door 't verstaan der eere zijner Ed. toegedraagen van Koning , Koningin , en Vorsten van den bloede : hoewel alles te licht valt , om zijne waardy en verdiensten op te weegen. Wat belangt my , mijne swagers , Hasselaar , Kloek , en andre vrienden ; wy hebben zoo blijde een boodtschap eenen bezonderen heiligen dagh gemaakt , en op de welvaart van den Monarch der wijsheit , met schuldige eerbiedenis , eenen beeker geleedigt van wijn ,

*Quale coronati Thrasea Helvidiusque bibebant ,
Brutorum & Cassi natalibus †.*

U. Ed. is op die maaltijd naa den geest niet gemist geworden : en op dat zy , naa den vleesche , der zelve ook eenighsins deelachtigh zy , gaat hier nevens een' kleene erkentenis haarder milddadige geneegenheit : de welke ik toevertrouwe , dat zy de gifte niet naa haare eige geringheit meeten zal , maar naa 't hart van den zeindet , en hem nemmer misgunnen ,

Edele, hooggeleerde, welwijze, zeer voorzienige Heere ,
het voeren van dezen loflijken tijtel ,

Uwer Ed.

Uit Amsterdam , den
17 van Grasmaandt.
1635.

onderdaanste ootmoedighste dienaar

P. C. H O O F T ,

[† Als Patrus en Helvid , gekransst , wierdt ingeschonken ,
Toen zy op Cassius en Brutus jaardagh dronken.]

124. Aan

124.

Aan GERARDUS JOHANNES VOSSIUS.

Achtbaare, hooghgeleerde, welwijze, zeer voorzienige Heere,

RAakt groot Britanje haaft aan eenen Koning, daar 't noch te klein voor zy, 't mach Uwer E. des dank weeten, die voor hem den wegh ter geleerdtheit gebaant, en de voorburgh der wetenschappen opgestormt heeft; zulks hy 't zijner moedeloosheit zal wijten moeten, verzuimt hy de bres te beklimmen, en zijnen standaardt op den top der gloorije te planten. Kracht, klaarheit, reuk, smaak, al vindt men 't in Uwer E. schriften, en jammert my geen dink bet, dan dat ik en mijns gelijke dieven uwer uren, zich niet meer ontzien 't gemeene beste te besteelen, met steurnis uws arbeidzaaligen yvers, in 't lossen der goudtmijnen van dat schatrijk vernuft. Ach! waarom is 't ons geweigert, gelijk met ander goedt, ook met eigen tijdt te doen, en mildt van de zelve te wezen? Moght dat geschieden, ik schonk een ruim rak van den mijnen aan Uw' E. daar 't zoo wel te pas koomen, en besteedt zouw wezen. Uwer E. verwondert viellicht, dat ik dus schielijk zoo deeghlijk een' inval gekregen heb, om my te bekeeren van mijn zondig leeven. Wislijk 't berouw gaat swanger met boetvaardigheit: maar oft het daar blijde moeder van worden zal, 'k en weets: duchtende voor eenige onge-regelde lust mijner lekkerny op Uwer E. taalhoonigh, waar door de vrucht op een' storting oft misdraght moght uit koomen. De begeerlijkheit der begorde vrouwen is alleenlijk 't bederf van 't schepsel, wanneer ze onvernoght blijft; anders zijne behoudenis. Maar zoo der my eene bevangt, die moet het kindt verstikken: 't zy dat men ze lescht, oft te leur stelt. Waar aan Uw' E. ziet, in wat waaghschaal 't beslaagen mijner beetering' is hangende. Daarentusschen worstelt de rede met de zinlijkheit, en breekt haar hoofd om eenigen vondt uit te vorschen, die mijne misdaden wat vergeeffijker konde doen vinden. Vergeefs. Elk wat wils; roept d'andere; en t'zaamen overkoomen zijnde, hebben, gemeener stemme, my entlijk zoo verre gebracht, dat ik Uw' E. baade, als dienstigh doe by dezen, t'overleggen, oft het Uwer E. ook gelijken zoude, deze woe-stijne, voor etlijke dagen, tot een' uitspanning te kiezen, om midlerwijle van den overloop der onbeschofte aanzockers ontslaagen te wezen. Zoo 't Uwer E. gevalt, wy zullen der zelve, en der papierpakkaadje, die 't haar gelieft mede te sleepen, een bequaame kamer inruimen: en ons geirne lijden met de enkele taafelspraak, zonder den minsten aanslagh op de rest haars tijds te maaken. In 't verwachten van gewenscht antwoordt, danke Uw' E. hooghlijk voor de leening' van Justellus, hooger voor de gift der overvloedige Letterkonst, en allerhooghst voor de vertoonde hoope eeniger treflijker werken. Godt gunn' 'er zijnen zeegen toe, en houde die gestrekt over Uw' E. en alle die haar lief zijn, aan de welke zich met hartgrondige groete en eerbiedenis bevoolen laat,

Achtbaare, hooghgeleerde, welwijze, zeer voorzienige Heere,

Uwer E.

Van den Huize te Muiden,
den 28 van Bloeiimaandt,
1635.

verplichte onderdaanste dienaar

P. C. HÓÓFT.

Y y

125. Aan

125.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

HEt aantekenen ende noch niet verbeurt maaken der Spaansche goedren in Vrankrijk, vind' ik gerijmt. Wie weet noch welker onderzaaten daar by de meeste schaade zouden lijden? dat dient eerst onderzocht. Mogelijk wacht men met eenen, oft het werk stuiten, ende daar uit eenigh verdragh moghte spruiten. Ook, dunkt my, zoud' het zeer hardt zijn, verbeurt te maaken goedren, daar gekoomen, met vertrouwen op den pais, ende gedurende de zelve: zoo dat daar mede bescheidentliker behoort gehandelt te worden; naar dat de Spaanschen zich zullen aanstellen. Maar zoo de Spaanschen dit bedrijf voor geen' vredebreuk neemen, daar by gevoeght het ontzegg, gedaan door eenen Heeroudt binnen Bruffel, zy mogen, gelieft het hun, wel houden dat de pais noch duurt als de François hun van alle zijden in 't landt zal vallen: ende kunnen 't duiden op hulpbewijs aan ons. Het neemen der schepen door de Duinkerkers betoont my genoegh dat de vyandtschap is aangevangen. Men zegt dat ons leger opbreekt, zonder te weten waar heenen 't gemeent is. De brieven van dezen avont zullen 't U E. zeggen; ende my morgen (verwacht ik) die van U E. de welke met alle de haaren, den Almogende bevolen zy, nevens welhartlijke groet- ende gebiedenis,

Mijn Heer en Broeder, van

Uwer E.

Van den Huize te Muiden, den 22 van Zomermaandt, 1635.

verplichten dienstwilligen broeder

P. C. H O O F T.

126.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder,

Quellen my zinkingen van kaakelzucht, U E. gelieve 't te vergeeven, aan den geenen die ze gaadert, om dat hy ze dagelijx niet loozen kan ter borze en op den Dam. U E. zeidt wel de waarheit daar aan, dat de tijdingen zulks zwindelen, en hassebassen, met elkandre te heeten liegen, dat 'er eenen 't hoeft af ommeloopen zouw, 't welk beter verhoedt waar. Maar ik gaf eens eenen, die des op my verzocht, tot zinspreuk * *De werelt dwerelt*. Zoo doet ze zeker, en wy zijn 'er in. Laat ons dan meê dwerlen op haaren dril. De strakheit der dagelijksche beezigheden, dient altemets uitgespannen. Maar dat wy zoo strijdende maaren krijgen, daar nocht Brabandt, nocht Vrankrijk zoo verre leidt als Japon, zoude my bevremden, hadd' ik mijn' zaalige moeder niet hooren vertellen; hoe, als Alva voor Haarlem lagh, by wijlen driemaal, op eenen dagh, gerucht van d'opgift dier stad, t'Amsterdam quam; ende altijd 't jongste waar moest zijn, tot het naaste toe, dat men, daar aan, hoorde. Zoo veele leugetijsdingen in zoo kort een' tijdt, ende drie mijlen weeghs. Dat sint Omar belegert zy, kan quaalijk in my komen; ten eersten, om dat U E. meldt, dat de boode op 't kerkhof is; ten andren, om dat my de plaats te gering dunkt, doch ken ze niet dan by giffing; ten derden, om dat ik achte, zoo daar heirkracht ontrent waar, 't kon niet

* *Advis.*

niet verhoolen, nochte wy zonder zekerheit van dien blijven. Andersins, om wat te kouten, *à veuë de pays*, zeggen de Françoizen; 't welk my dunkt zoo veel te wezen, als oft wy zeiden, *naa dat de marsklimmer uit der zee, van eenigh landt oordeelen kan*; ik houd' het daar voor, dat het stuk met geen enkel intrekken, al is men schoon de sterkst, te slechten is. Want de zwakste parthy kan quaalijk tot slaggh gedwongen worden, zoo lang als hy stroomen en steden tot rug en toeverlaat heeft. Waar uit volght, zoo men iets bedrijven wil, dat men tot aantasting oft beleg van plaatsen komen moet. Jaa al had men schoon den vyandt uit den velde gedreeven, zoo waar men echter benoodight de vestingen met geweldt aan te spreken; ende dat genoegzaam een' voor eene. Waar uit te scheppen staat, dat de zaak noch veele voeten in d'aarde zouw hebben, ende alzo alles van geen leyen dak afoopen. Om landen vol van welbewalde steden op een bot te bemestren, zie ik noch niet anders, dan dat men ze verwoesten moest, ende voorts de grenzen sluiten ende maghtighlyk bezet houden, om ze, door noodt en behoefte, alle te gelijk te doen zwichten. Oft wy en de Françoisen te zaamen, nu dit in onze handt hebben, daar van zy het oordeel den beleidren des weldigen aanslaghs bevoelen. Immers, indien die, zonder den gemelden wegh in te gaan, kort afloopt, het zal my meer naa wensch dan naa giffing gaan. My verwondert (ende zaid' het deez' daagen tegens mijnen zwager) dat de Heeren van Amsterdam niet maaken stips ende zekerlyk verkundschapt te zijn, van 't geene dat 'er omgaat. Zulke kosten, mijns bedunkens, zouden niet ydel zijn, nochte alleenlyk dienen tot verzaading van nieuwsgierigheit. Oogh in 't zeil te houden, komt altyds wel te pas, ende die kennis van zaaken heeft, kan, daar 't slaaght, met achtbaarheid spreken en raadtgeeven. 'T geldt zeker geen kleentjen: een' groote kreuk, ten besten oft ten arghsten, moet de uitkoomst aan 's lands zaaken geeven. De Burgermeester Vlaaming, is 't waar dat het uit zijner E. mondt komt, zal, meen ik, U E. niet heelen 't geen de Raadtpensionaris uit Paris schrijft, noopende 't breeken oft niet van dien Koning, tegens Spanjen. Schreumt U E. de zijne daarom aan te spreken, gelief mijnen zwager Hasselaar, uit mijnen naame, te begroeten, ende te verzoeken, dat hy U E. byzette 't geen men weeten magh, om het my over te brieven. Want heel goet schrijfs is hy zelf niet; behalven dat luiden die in regeering zijn, met rede aanstoot in schrijven van landtzaaken vinden. Want woorden zijn zwaabaar, de letter staat pal, ende is vreemde uitleggingen onderworpen. Daar my meest naa verlangt, is te weeten oft 'er noch andre Fransche schaaren, ontrent de Walsche grenzen, op de been, oft ook in aantoght zijn. Want van daar moest, dunkt my, de aantoght koomen. Anders, ducht ik. Zotte zorgen van my. Maar wie kan den bevreesden beneemen, dat hy met de rugh tegens 't hooger boordt drukt als 't schip helt; zonder te denken, dat zijn voeten zoo veel tegenshouden, als zijn schouders vordren, wen hy zich r'schoor stelt. Ik wil gaan wijzer worden, ende laten den wondtheeler met het zeer bewerden: denkende van de aartsche Goden, gelijk van den hemelschen, dat zy weeten hoe men 't aanleggen moet, al komt het met ons begrip niet over een: ende zeggende in mijnen geest; heeren, uwe oordeelen zijn een groote afgrondt. Noodigh oft nut werk gaat voor: maar als 't 'er met U E. anders uit vallen magh, een briefpraatjen zal my zeer welkoom wezen. In 't verwachten van dien tegens dinxdag, beveel ik U E., met Joffrouwe onze zuster ende alle

die haar lief zijn , den Almogende , samt in der zelve goede gunste , van heelen harte ,

Mijn Heer en Broeder ,

Van den Huize te Muiden , den eersten van Hooimaandt, 1635.

U E.

verplichten dienstwillighsten broeder

P. C. H O Ó F T.

127.

Aan den zelve.

Mijn Heer en Broeder ,

WY zijn dan uit den droom, met de vredebreuk van Vrankrijk: maar 't is wonder hoe een ding wezen wil. Zulke brieven aan strandt gevist? men moght het, nu 't geen sprookjen is, voor een' gemaakte mouw houden. Niettemin, daar behoort veel toe, om luiden te mompen die oogen in de nek hebben. My gedenkt, dat Richardots berichtschrift, naa den handel van 't tienjaarigh bestandt, te zijner herberge gevonden wert, vergeeten in een' laade; ende dat mijn zaalige vaader toen vertelde, hoe dat van Licester, voor zijn vertrek uit Engelandt, ook ergens aange troffen was by geval, ende herwaarts over gezonden: 't welk dapper te pas quam. Want het beval hem de landen in hooge overheit t'ontfangen voor de Koningin, indien hem bleek, dat zy zich zelf bedroopen konden, ende d'oorloghskosten opbrengen, zonder dat zy daar iet in schoote. Zoud' het ons, als de dingen zoo stonden, niet wel geleecken hebben zoo goed' koop van de vryheit te scheiden? Koopt ghy geen glas? zeggen de jongens. 'T schijnt dat het den gaauwsten uit hunne giffing gaan kan, by verzuim zoo wel als by ongeval. Maar overval van duisternis beval my hier uit te scheiden, als'er mogelijk meer te maalen viel. Ten maale roept men my ook; ik Godt aan t'Uwer E. behoedenis, als die blijve,

Mijn Heer en Broeder ,

U E.

verplichte, dienstwillighste broeder

P. C. H O Ó F T.

128.

Aan T E S S E L C H A D E R O E M E R S.

Mejoffrouwe ,

MYn Susanne waardeert haare brieven naa gelange van 't geduldt, dat zy aan haare gemaklike en schrijffschuwe handt kosten. Dies dunkt haar wel degelijk dertien brieven voor een douzijn aan U E. ten achtren te wezen, ten aanzien van 't verloop des tijds, zonder eenen letter te verneemen van U E., sedert haaren laatsten. U E. magh dan wel een grof bondel gereedt maaken, wil zy voor een' goede betaalster zijn aangezien. Oft zoo dit te veel mocites is; U E. steekt doch zelf vol brieven; zy brenge ons de moeder met de jongen, ende koome in persoon over. Daardbeezen zijn op 't bekoorlijxt, de pruimen aan 't rijpen: van d'eene zoud' U E. de bedaaghtheit, van d'andre de jeughd mogen genieten. Hadden wy dat luk! ik dar zoo veel naauwlijks wenschen. Hooppe nochtans dat d'ouwde vonken van vrundtschap niet t'eenemaal gedooft oft in asche verwandelt zijn. Gelieve, ten minsten, ons met een regelken toe te luistren, tegens wanneer wy onzen mondt op de koomste

van

van **U E.** ende de jonge Tefselfcha te maaken hebben. Wy gebieden ons aan de vrienden aldaar, ende boven al in gunst **Uwer E.**, die met haare dochter Gode bevolen zy, van

Mejoffrouwe,

U E.

Van den Huize te Muiden, den 19 van Hooimaandt, 1635.

verplichtsten, dienstwillighsten

P. C. HÓÓFT.

129.

Aan **C A S P A R B A R L Æ U S.**

Mijn Heere,

VAn twee oft drie maalen, dat ik **U E.** t'haaren huize gezocht heb, is mijn geluk niet eens zoo goedt geweest, als om haar aan te treffen. Nu heeft de schrikvalligheit mijner huisvrouw, niet zoo zeer voor de sterfte als voor de ziekte daar in swank gaande, ons herwaarts gedreven, om 'er den herfst over te brengen: met groot verdriet, midlerwijle, van te derven de voedzaame lekkernijen van dien geest, die uit **U E.** mondt spreekt. Maar, een letterken, misschien, gezult in de goede geur van dien, zal deze brief herwaarts over lokken: die tot geleide dient van een' arme handt vol onzer Goeische vruchten. Ik bely, 't zijn lichter dieren, en niet zoo wel gebekt, als swaanen: maar zangerige vogels aan den Vorst der Poëten te zeinden, waare met water de zee beschenken. **U E.** vergulde deze geringheit met een' straal haarder heusheit, en jonste, in de welke zich, van heelen heeten harte gebiedt,

Mijn Heere,

Uwer E.

Van den Huize te Muiden, den 14 in Slaghtmaandt, 1635.

onderdaanste, toegedaanste dienaar

P. C. HÓÓFT.

130.

Aan **J U S T U S B A A K.**

Mijn Heer en Broeder,

ONze gehoudenis in **U E.** groeit grootlijx door 't opzet van 't opzetten der wederbruiloft tot onze koomste toe. Maar de grootste maaltijden baaren my juist de grootste vreughd niet. De Heer Vossius, oft Reaal, nevens **U E.** zijn my alle de wereldt. Onder 't getal der Gratiën, noch boven dat van de Musen, moet, zeidt men, geen zoet gezelschap loopen. Eevenwel geen' regel zonder uitzondering. Grooten dank hebbe **U E.** voor de nieuwmaaren; ende wenschte wel dat zy middel wiste om wat zeker te verneemen van den grondt des Turnhoutfchen handels. Ik heb daar over ook aan mijnen swaager Kloek geschreven, met aanwijzing van peilloodt, maar krije geen antwoordt. Waar 'er bestandt in til, ik zoud' 'er voordeel by rekenen, om redenen hier te lange en beter by monde gezeit. D'aanstoet dien **U E.** in dat werk vindt, heeft zijn' rede: maar die 't by der handt hebben, moeten weten hoe zy 't verantwoorden zullen. Dat de Paus, zoo lang hy kan, den François 't hoeft ophouden zal, gaapt als een' oven. De eevenaar der Christe mogenheden zouw anders te verre overslaan, ende hy ter genaade van Oostenrijk staan. Dat waar een hardt gelagh. Nochtans, het zal zijn' swaarigheid hebben, zoo de dingen van Duitslandt aanhouden met achterwaarts

Y y 3

loopen,

loopen, ende dat gewest, smeêwinkel van menschen, wat adems schept. Wy zijn kijkers; maar niet zonder gevaar van gelders ook te worden: 't en zy wy alreeds daar onder getelt mogen worden. Hier hebben onze Muiders het sterkste der Fransche vendelen geloofd, door voorspreken van Burgermeester Oetjens by den Prinse: zulks wy nu raadt met de rest weeten, zoo zy de pijpen stellen. 'T vertrokken vendel is, naa veel sporlinx, tot Weesp ontfangen. Aangenaamer ontfank zal my zijn eenigh schrijven van U E. met wat naader bescheids van de zaak boven geroert, in verwachting van 't welke, ik U E. met Joffrouwe onze zuster en alle de haaren Gode bevolen laat, ende, naa hartlijke gebiedenis, in gonst der zelve,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

Van den Huize te Muiden, den 20 van Wintermaandt, 1635.

verplichten, dienstwillighsten broeder

P. C. H O O F T.

131.

Aan N. N.

Mijn Heere,

PLato, in zijn' Io (indien 't my recht voorstaat, want ik heb mijn boek niet by my) stelt (behalven de langduurige dulligheit, ende korte raazery des toorens) drierlei beweeghenissen, waar door 't vernuft ontkniert, oft uit zijn hengfels geheeven wordt, ende dat kompas van de pen raakt: godlijke aanademing, poëtsche geestrijzing, dampgolf van drank. De twee eerste schijnen uit den hemel te komen: de derde uit der aarde. Boven de gemeene dronkenschap, die uit krachtigh nat ontstaat, weet ik niet dat onze *Aures Batava*, voor dezen, van andre gehoort hebben, dan slaapdronkenschap en brooddronkenschap. Nu komt U E. ons noch aanwijzen een' speelziekt en lossigheit van zinnen, die uit eeten van veldthoendren spruiten zoude, om dat die vogel zoo gail is. 'T lust my, geen vader zijnde, naa gevaders eere te staan, met dit kindt eenen naam te geeven: ende zie niet eigentlikers, dan 't zelve vleesdronkenschap te heeten; ten aanzien dat zy uit vlees komt, ende tot vleeslijkheit terghet. Nu, naardien U E., in haare jegenwoordige gaadeloosheit, angstigh scheen voor deze soort van dronkenschap, die niet, dan met byslaapen, uit te slaapen is; zoo docht my best den misflagh te boeten met schaffen van een haasken, beest beschreven van U E. voor zwaarmoedigh: welken aardt ik waande te strijden met alle dardelheit. Maar (ach arme) 't is al weêr geen deegh: U E. komt nu vreemde ranken vertellen van zijn' ritsheit. Hoe gaa ik het aan? luchtgediert, landtgediert, U E. weet 'er een dat op. Daal' ik in zout oft zoet water: kabbeljauw is t'Amsterdam daagelijksche kost: steur staat my tegen, al waar 't slechts om den naam. Wijders twijfelt my, oft ook alle vis windvalligheit verwekt, die men wil dat een' vyandin der kuisheit zy. Waar op misschien die regel van Pythagoras ooghde: *Piscibus abstineto*. Op wat anders: roepen andren. Maar zoo ik my aan dit geloof houden wil, de Spaansche Inquisitie heeft geen' nijptang, die genoegh knelt, om het my uit het hart te trekken. Hoe? men wijt wel het zelfste geblaas den boonen, ende neemt het voor rede, waarom de voorzeide goede man van U E. neering zijnen buik met dat grof grain niet heeft willen voedren;

— — *& indulget ventri non omne legumen.*

Ten

Ten laatsten is my in den zin gefchooten dat halfslacht, 't welk zijn keur heeft van land- en waterleeven. Maar hoe raak aan? Swaanen, ganzen, middelmaatigh en kleengebeent, wildt, tam, al is 't'er geveeght van de Franffen. De boereneinden boxen zy, by halve en heele douzijnen teffens. U E. meesmuilt, en mompelt

Projicit ampullas.

'T is als ik haar zeg, by jaa en by neen. Een van die kabouters,

— — — *spoliis indutus opimis,*

deed, deez' daagen, zijn' triomflijke intreê, t'onzen Rome, oft ten minsten petit Paris, met zulke platbekken, tot elf in getal; die (gelijk het de tits onder dat volk is, ongenastelt te loopen) met gerekte halzen, onder, boven, achter, voor, ter broek uit quaakten. Welke bekentenis der gevangenen, meldende alzo den roem hunnes veroveraars, hem immers zoo zeer de ooren kittelde, als den Romain het deuntjen

Cæsar subegit Gallias.

In somme, hoe ik het aanleg, 't wil niet hotten. Maar, daar valt my in; dat de meloeneeters, tegens de killing van dat fruit, de hitte van 't kruidt Celari zetten. Ende 't waare mogelijk goedt, dat U E. (dewijl 'er zoo quaalijk spijs te vinden is, die haar ongemoeit laate) haare toevlucht naame tot eenigh koel tegengift, gelijk men zeidt de kamfar te zijn. Maar de beste baat staat, mijns oordeels, te verwachten, uit iet anders. Ende, om 'er geen doekjen om te winden, ik wenschte Uwer E. wel een' bescheide plaatsvulster van haare waarde, zaalige egade, die zich niet eens daar aan steuren zouw.

Id cinerem & maneis credis curare sepultos?

Mijn wensch, evenwel, duikt onder dien van U E. Der welke gelieve my te vergeeven dit eindeloos revelen, als gevlooten uit een' zinking van klapzucht. 'T is doch altemaal jok: maar dit ernst,

Mijn Heere,

dat zich gelukkig houdt, met den tijtel van

Uwer E.

Van den Huize te Muiden,
den 23 van Winter-
maandt, 1635.

verplichten onderdaanen dienaar

P. C. HÓÓFT.

132.

Aan T E S S E L S C H A D E R O E M E R S.

Mejoffrouwe,

Killende Penelope, ende Heeneloopster voor de straalen van Apollo, hoe komt U E. vervaart voor 't ijs, ende begeeft u van de sleê op den waagen, daar uwe koude maghtigh is, niet alleen 't ijs te sterken, maar 't waater te doen bevrozen, beter dan sneeuw en zout zulks kunnen doen? Uw Phœbus blaakt, ende leidt d'uiterste krachten zijns vernufts te kost aan 't verheffen van de waardy der vrouwen. De bygaande brief, te verduitschen door den Heere Doctor Paauw, zal 't uitwijzen, ende misfchien U E. ijsflijk hart bemurwen. Zoo dat niet helpen magh, zoo luffert ten minsten naa 't hier nevensgevoeghde deuntjen van mijnen neeve Fabri:

Faites, avec les fleurs, renaiître les amours.

'T en zy dat gebeurt; zoo zegh ik dat de Musen en Gratien t'uwent uit hebben: niet t'uwent alleen, maar in de gansche stad Alkmaar: doch hoope een beter; gebiede my aan alle de vrienden, ende boven al in U E. beste

beste gunfte, met bidden dat Godt in de zijne behoede d'ouwde, (hola dat 's een laster,

*Ch'a donna non si fa maggior despetto,
Che quando vecchia o brutta le vien detto †)*

ik wil zeggen de bejaarde, en de minderjarige Teffelscha: gelijk wenscht van heeler harte,

Mejoffrouwe,

Uwer E.

verplichtste, dienstvaardighste

Uit Amsterdam, den tien-
den van Lentemaandt,
1635.

P. C. H O Ó F T.

[† Men doet de vrouwen doch op aard geen grooter spijt,
Dan als m'er ouderdom of leelijkheid verwijt.]

133.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere,

Uwer E. geeft en 's hemels geeft dunken my speelnoots, die zijd' aan zijd', eeven wijd, eeven hoogh treden, en in alles eene lijn trekken, maakende een vroegh jaar van veirzen en van vruchten. Hunne handtgift belooft ons vol op van elks: ende willen zy zoo voorts, zonder hun woordt in den hals, wy zijn geschaapen een' rijken oest daar uit, te haalen. Grootte keur weet ik echter tussen de schatten van den eenen en den andren; ende acht meer eenen voet van Uwer E. veirzen, dan duizent ellen van de spargels die hier nevens gaan: hoewel hun geslacht waant de kroon te spannen, onder alle de lieflijkheden, die de vroolijke lente uit haaren milden schoot schudt. Zonder knaaging van gewisse kan ik quaalijk van U E. verschillen in gevoelen; ende zoude my, (hadd' ik de kracht) geirne met blinde gehoorzaamheit uwen oordeele onderwerpen, als die geen' heeter eerzucht heb, dan te mogen speuren, dat mijne zinnen in de vorm der uwe gegooten waaren. Evenwel, dat diergelijke waare, als U E. my gezonden heeft, in de kraamen voor een half blank veil zouw zijn; 't en kan in my niet koomen: oft de kraamers moeten veigh wezen, oft benauwt om geldt, ter keel toe. Dat U E. my te destigh maalt, om 't oogh op zulke gedichten te slaan; wat zal ik 'er af zeggen? Meester Dirk Baarents zoon, des vermaarden Titiaans leerling, die mijn' kintsheit heeft uitgeschildert, placht te praaten van drierley zijn' penseelen, goude, zilvere, koopere; ende hoe hy yder berichtte naa zijn geldt. Vraaght men iemandt dier zuurmuilen, zoo staatigh als een' stoep,

Rarus queis sermo est, & magna libido tacendi,

die niet lachen zouw (zeid' 'er een) al waar 't dat men hem met een' vuist voor zijn' bek smeet; hy zal vonnissen, dat de schilder duimkruidt gerooken, en my een' streek met de goude penseel gegeven heeft. Lichtlijk ook liet' ik my 't zelfste voorstaan, indien ik van dat volk waar. Dan, zoo U E. my daar voor aanziet, zy heeft my, tot noch toe, wel onbekent versleeten. Met zulk eenen aardt, als de sterrekijkers, en Uwer E. gildebroeders den goedertieren Jupijn toeschrijven, houd' ik het; ende my aan de zeden van Socrates, die, daar 't pas gaf, zoo lustigh een borst als de best van zijn' makkers was. Die ons de spreuk naaliert,

Benè vivere & latari*,

* VVeldoen en vrolijk zijn,

is ook geen grijnspens geweest. Maar, mogen z' al deur voor menschen, die de lach, een' eigenschap der menschlijkheit, verzaaken? Wijders, belan-

langende 't hanteeren der staatlijke Heeren Italiaanen en andre, dat ik schijne gemaakelt te hebben;

Latiùs regnas *.

Zy werken in daghuur om faam; ende moeten, wen het al wel geflooft is, uwsgelijken, als hunne heerfchappen, met den hoedt in de handt, naalooopen om betaaling. Een Vorft niet, daarenboven, die 't recht, zoo verr' als ghyluiden, ontwaffen is; ende daar ik geen' beter kans aan zaagh' om hem tot quijting zijner fchuldt te prangen, dan aan uwsgelijken, in deze ftof, by aldien ghy onwilligh waart. Noch niet hoogh genoegh. Rijk wezen is geene, rijk worden doorgaands kleene, vernoecht met luttel te leven de grootfte konft, en de naafte trap aan de Godlijkheit, die niets altoos behoeft. Zaaligh **U E.** die dit van de wijsheit te bet heeft. Midlerwijle verbiedt zy niet, zich van de tijdtlijke haave te dienen; veel min zijn' beminde t'omhelzen. Ik heb **Uwer E.** bevel gevolght: **Uwer E.** gelieve mijner bede te voldoen, kuffende met den geeft, zoo de mondt geen weêrwerk heeft: ende vaftlijk te gelooven, dat zulks den vrouwe-loozen betaamt, die geen vrouwenhaater heeten wil; immers zoo vaft, dat uwe gunft wort aangebeden,

* Ghy heet flet veel verder.

Mijn' Heere, van

Uwer Ed.

Van den Huize te Muiden, den vijftden van Bloeiimaand, 1636.

onderdaanften, toegedaanften dienaar

P. C. HÓÓFT.

134.

Aan **T E S S E L S C H A D E R O E M E R S.**

Mejoffrouwe,

U E. Sonnet met zijn' hemelvaart overftijght de wolken, telt met zijn' voeten de ftarren, ende maakt ze tot zoolen zijner broozen *. ** cothurnen.* Ik, nu, heb geen' Adelaars oogen, om tegen zulk een licht op, laate ftaan daar door heen, te kijken, en zoo hooge geheimeniffen te bereiken: 't en zy **Uwer E.** jegenwoordigheit my 't gezicht zalve, en fterke met onderwijs, tegens de kraft van zoo vinnige ftraalen. Dit 's mijn behoef naa den geeft. Joffrouw Sufanne heeft ook wel raadt van doen naa den lichaame, ende noch haar zeere oogh. Arnoutjen heeft 'er twee. Ende zich in den windt te begeven dient hun niet. Dies kunnen quaa-lijk gifling maaken, wanneer 'er een' derwaartsreiz' uit zal willen vallen. Anders ben ik zoo Geus niet, dat een verzoek te min by my geldt, om dat het door voorbede van een' lieve vrouw gedaan wort. Zoo 't **U E.** lust, hier, op de jeught van 't jaar, te gaff te koomen, ik hoope dat **U E.** all' onze quaalen teffens genezen zal, en ons meêfleepen naa Alkmaar, tot blijk van de konft, in plaats van quakzalvers brieven. De gebrekkigen wachten op een trooftelijk antwoordt van **U E.** handt, oft liever van **U E.** lippen; ende kuffen midlerwijle d'een' en d'andre, met toewenfch van vervulling uwer zaalige wenfchen: ende blijft,

Mejoffrouwe,

Uwer E.

Van den Huize te Muiden, den 10 van Bloeiimaand, 1636.

onderdaane, toegedaane dienaar

P. C. HÓÓFT.

Z z

135. Aan

135.

Aan J A C O B W Y T S.

Mijn Heere,

DE nieuwaaren van 't geen zich tuffen Charon en Walstein heeft toegedraagen, hoop' ik dat Uwer Ed. Geftr. niet quaalijk zullen gefmaakt hebben, hoewel het helſche koſt is. Die kon (zouw men immers zeggen) niet min dan wel gaar gekookt zijn, daar men 't vuur zoo goê koop heeft. Evenwel, oft hy wat te hardt om verteeren geweest waar, ik zeind' 'er als nu eenen hemelſchen dronk op. Zeker van hemelſch mout is hy gebrouwen, naardien Virgilius den honigh Nectar noemt. Ook zijn de byen niet alleen dieren des hemels naa den lichaame, maar zelfs naa den geeft; gemerkt haar' wonderbaare vernuftigheid:

*Unde apibus partem divinae mentis, & haustus
Aetherios dixere.*

Wijders op U Ed. Geftr. verzoek, zoo aanſtendighlijk tot meermaalen gedaan, verklaart de brouwſter, uit vreeze van anders haare neering te verliezen, wat de honigh, gegaan tot het kinneken, beloopt. Welke geringheit onwaardigh is om gerekent te worden, ten andren einde, dan op dat U Ed. weete, hoe weenigh dit ſtrekken magh, op 't veel dat ik der zelve ſchuldigh ben. Derhalven gelieve de betaaling' uit te ſtellen, tot dat alle de hopluiden van hun achterweezen voldaan zullen zijn: ten minſten tot dat ik eens in den Haagh, oft in 't leger koome, zoo de krijgh geen heilighavondt heeft tot op een' andren zoomer; oft dat ons de eere van U Ed. Geftr. in dezen oordt gebeur. Ondertuffen geeve Godt, dat de drank U Ed. Geftr. tot gezontheit gedije, gelijk den lande nut ende noodigh is, en van heelen harte wenſcht,

*Mijn Heere,*U Ed. Geftr^{is}.*onderdaanſte verplichtſte dienaar*

P. C. H O O F T S.

Van den Huize te Muiden,
den achtfden van Zoomer-
maandt, 1636.

136.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere,

NEmmermeer heeft men veel aan vrienden, welker geeft binnen 't lijf gebannen is, ende dikwijls met verbodt van de neuz' eens daar buiten te ſteeken: maar by tijde huns afwezens, niet altoos. Uws gelijken, daarentegen (zoo z' 'er zijn) quetsen zy met 's lichaams afwezigheit; zy zalven met vanding door uitgezonden geeft; die geenſins, als de ſlek aan haar hoorentjen, oft de ſchildtpad aan haar harnas, veel min als de moſſel aan haar' ſchelp, vaſt is: maar meenige heerlijke uittocht doet, tot verquikking der minzuchtige zielen, die om zijn' ſchoonheit quijnen. Jaa, die van U E. maakt ook andre gaande, om hunne wicken te proeven, den uwen naa te vliegen, ende ons in deze eenzaame vankenis te bezoeken. Maar (ach arme!) de mus, opgeblaazen van 't lof uwer veirzen, ende miſſchien om 'er haar' ooren op 't beſt van 't ſpel te doen uitscheiden met zoo zoet een' mondt, heeft, eer de gedichten der Heeren Plemp ende Vondel hier konden haavenen, haaren ſtaart gelicht, en haare minnaares met eindelooze treurluſt gelaaden. Onuitschrijfflijk

is

is dat schreyen van heete traanen , dat kermen , dat misbaar van de twee oudste meiskens.

*Lamentis, gemitúque, & fæmineo ululatu,
Tecta fremunt, resonat magnis plangoribus æther:
Non aliter, quam si immixtis ruat hostibus omnis
Carthago.*

Dank , evenwel , hebbe 't geluk , hier voor , dat haare dus bijster een' ontsteltenis toekomt , om dat zy van geen lastiger misquaam weeten. Want meerder ramp (mijns ervaarens) wieght doorgaands den minder in slaap. Ik melde dit niet, om U E. pen tot meêdoogen ,

*(quanquam, quis, talia fando,
Myrmidonum, Dolopumve, aut diri miles Ulyssæi
Temperet à lachrymis?)*

oft tot den arbeidt van eenigh troostdicht te bewegen , dat quaalijk laaten konde meer naa edik , dan naa oly , te smaaken. Alle beklagh van rouw waar een wrijten in de wond : ende

— — — *infandum renovare dolorem.*

Liever (ontbraak my 't hart niet) zoud' ik het waagen , met U E. te moeijen (schoot haar eens een bedorven uurken over) dat haar geliefde ietwes t'ontfouwen van de vreughde , genooten in dat edel gezelschap van de Heeren Wytz , van Zuylichem , en andere overvliegers , elken in 't zijne ; uitgezeidt de waardt. Dat banket (gebeurde hem zulks) dard' aan dat van Plato niet wijken ; maar zoude , nevens het zelfste , handt aan handt , en met gelijke schreeden , den wegh der onsterfelijkheid gaan op wandelen. Dan , 't waar te hoogh gezien , en te veel geverght. U E. ; derhalven , laate aan haar doove oor hooren dit voorspel van te onbeschoft een' vrymoedigheid , dat gebaaijert wordt van de overmaatige minne , waar mee U E. doorluchtigh vernuft mijn' harssen bevangen heeft.

Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?

Maar U E. laatst hier zijnde , zeide ons eenige der hondsdaagen toe. Zoo haar dat doorgewaait is ; oft beloften niet binden ; zy gunne 't ons uit genaade. Dit gebedt verftout zich eindlijk , met gevouwen' handen , aan haare voeten te brengen ,

Mijn Heere ,

Uwer E.

verplichte, toegedaanste dienaar

P. C. HÓÓFT.

Van den Huize te Muiden ,
den 10 van Hooimaandt,
1636.

137.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere ,

Z yn die overaardige veirzen Uwer Ed. Gestr. ingeblaazen van dien westen windt ; gezeegende zephyr : ik houd' hem voor den alderbraafften stooker, om Poëtische geesten te heeten. Oft weet U Ed. Gestr. zoo lekker' een hartlaaffenis uit het Y- en Zuiderzee-vocht te puuren ; 't vlugge paardt, daar men zoo veel af tureluurt, magh zijn' wicken wel hangen laten , en zijn' kramery opbreeken. Zot , en niet zat , zou men zich zuipen in dat bekoorlijk nat. Wat Engelsman was 't ook? immers een Koninks broeder * , die uit veelerley weegen naa d'andre werelt , de malva-zeipijpe voor de keur nam? Had hem zulk sap mogen gebeuren , ik zorg' van zijnent wege , (dun van tong' is dat volk) dat hy vuuriger om een

* Georg ,
Hertogh van
Clarence ,
broeder van
Eduard der
Vierden.

lange doot, dan om een lang leeven zou gebeden hebben. Oft 'er de Heer Barlaeus gelijke smaak uit kaauwen zal, daar slaa ik twijfel aan, om dat U Ed. Gestr. zijner E. zoo op de teenen treedt. Doch 't quaadst, dat 'er af koomen kan, legg' ik eenen jamber- oft jammerzang te zijn; die al meê zijn geur heeft. T'mijnent is het droogh werk: behalven dat mijn zoon schijnt eenige kitteling van dichten in het hoofd te krijgen. Te middagh sprak men van zijn' zuster een masker te doen draagen, om wit te gaadren. Dan (zeid' hy) zouw ze swarter zijn. Ik konde hem geen ongelijk geeven, en teekende die kaats, als U Ed. Gestr. zien kan. De stof heeft hy verschafft: 't maaxel is mijn: plat genoegh zeker: dan altoos een' vernieuwing. En de menschen zijn 'er zoo aan, dat hun vaaken bet lust, beeter om arger te wisselen, dan zich gestaadigh aan 't beste te houden. 'T zal ten minsten dienen, om de tijt te lengen, die Uwer Ed. Gestr. doorgaands te kort valt. Zoo deed z' ook my in 't bywezen Uwer Ed. Gestr., de ooren der welke, zonder dat, aanstendiger van my (ducht ik) zouden gepijnicht geweest zijn, ter gunste van mijnen swaager Karel Hellemans. De zaak' is Uwer Ed. Gestr. bekend, en zal haar, (vertrouw' ik) en mijnen Heere, haaren broeder den Geheimschrijver van Staate, ter harte gaan: gelijk van harte bidt, met ootmoedige gebiedienis aan beide, samt aan Mevrouw van Zuylichem, nevens wel hooge dankzegging' voor de eere van haar bezoek,

Mijn Heere,

Uwer Ed. Gestr^{ts}.

onderdaanste toegedaanste dienaar

P. C. H O O F T.

Van den Huize te Muiden, den 25 van Hooimaandt, 1636.

*Joffrouw Lijsbeth lapt haar' kaaken
Met fluweel, oft wat satijns.
'T aanzicht, om aan wit te raaken,
Krijght, tot korst, een' swarte grijns.
Slaat ze niet te dege mis?
Bleeken wil z', en gaat het maaken
Bruiner dan 't van zellef is.*

138.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

DAt de koopman eenen goeden Poëet aan U E. bedorven heeft, zeggen U E. rijmelooze gedichten. 'T is echter ruim zoo lijdelijk, by oft de Poëet den koopman bedorven hadde, om zijn' dochters, in plaats van veldthoenderen, met malse (zoo geen' malle) woorden te aazen, gelijk men van Maagerheintjen zeidt, die zijn' verkens met een praatjen hieldt; ende om haar, in plaats van goude en zijde laaken, met keurssen van lauwer en klimop te doen pronken. Want, zeker, in zulk een' weide zoud' ik haar lankzaam leggen zoo vet te werden, als men ze in Italië wenscht; ende wat groens moest' haar lusten, hadden zy liever met dat dorbaar tuigh, dan met satijn en fluweel voor den dagh te koomen. Derhalven magh U E. wel zeggen, dat de sehijnheiligh zijn weetjen weet. Hier by keert het boekjen van den Heere Voslius, die des dank hebben moet, en grooter hebben zal, zoo 't zijner E. gelieft, nevens U E. over acht daagen, onze pruimboomen te koomen helpen verlichten van den last die der twee heeft doen scheuren. Wy zouden 'er etlijke

etlijke te lijf slaan, ende midlerwijle twee vliegen met een' lap; gaande teffens te gast op onze gasten, die zoo lekker, en daarenboven gezondt voor de ooren zijn. Maar het diende te geschieden zonder 't voorigh jaghten naa huis, ende met voordacht om een donkertjen twee oft drie over te blijven, en ons bescheidenlijk dronken te zuipen, aan de smaaklijke most, die dien Socrates uit den mondt vloeit. Als my dat gebeuren magh, denk ik om den Griekschē kok, die zich roemde, dat hy met de puure geur zijner gerechten de luiden by de neus boeide, als zy voorby zijn' winkel gingen: ende zouw lichtlijk zeggen, met den Florentijn van d'Academy der builkist, die een verken aan de zeuny voor zijn blaazoen voerde,

Ambrosia e Nettar non invidio à Giove.

'K beny Jupijn Ambroos en Neclar niet.

Belangende den wijn; ik heb hem (mijns weetens) niet gelaakt by U E. bekenne evenwel, dat mijn swaager de staart voor 't volle vat verloor. Dit is (zal U E. zeggen) met den staart steeken. Zeker met dien niet: hy is uit: ende de tong gaat hier nevens, om, met wat beeters daarin, t'onzen huize bestelt te werden, zoo U E. bezigheid toelaat op deze kraamery te letten. Maar U E. heusheit is zoo kraftigh, dat zy raadt weeten zal om zoo een lapken uit haaren dieren tijdt te scheuren. In toeverlaat te dien, gebieden wy ons wederom dienstelijk t'uwer E. die, nevens Joffrouwe zuster en alle de haaren, den Algoeden bevolen zy; ende hartgrondlijk gegroet,

Mijn Heer en Broeder, van

U E.

Van den Huize te Muiden, den 31 van Hooimaandt, 1636.

verplichten, dienstwilligen broeder

P. C. HÓÓFT.

139.

Aan TESSELSCHADE ROEMERS,

Mejoffrouwe,

DE pruimen beginnen all' teffens, op een bodt, te rijpen, en te roepen Tesseltje, Tesseltjes mondtje. Etlijke deuntjes van Belusar en andre roepen daar tegen aan, Tesseltje, Tesseltjes keeltje; daar zy geirne van gezongen waaren, ende wenschten wel dat U E. Joffrouwe Francisca te hulpe meêbraght. Wat ik haar zeg, Tesseltje suft; Tesseltjen heeft pen nocht inkt om een briefken te beantwoorden; zy neemen 't niet aan, ende willen dat ik U E. uit den droom wekke. Op, op dan,

Rozemondt, hoor je speelen nocht zingen?

Wy verwachten U E. op 't spoedighste, met U E. dochter, ende Joffrouwe Duart met haar' E. man: maar een briefken voor uit, om wat giffings te mogen maaken. Ondertussen zullen wy in den windt zien, ende happen naa den geenē die van Alkmaar komt; en snuffen oft hy naa U E. adem riekt. Godt behoede U E. op de reize, en eeuwlijk in genaede, met alle die haar lief zijn; gelijk van heelen heeten harte wenscht,

Mejoffrouwe,

U E.

Van den Huize te Muiden, den eersten van Oestmaandt, 1636.

verplichte, dienstwillighste

P. C. HÓÓFT.

140.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere,

Die geen betaalen in den zin heeft, moet zich hoeden voor nieuwe verbintenis. Voor heene had ik slechts vlugge toezegging, nu 't swart in 't wit: want U E. schrijven bekennt een' daageraadt aan onze pruimen belooft te hebben. 'T ontslaan van de beloften staat het aan den beloover? Indien U E. haar, zy schelden U E. niet quijt: veel min ik, die een scherp maaner ben, en gasten op U E. genoodight heb. Op morgen oft overmorgen ten langsten, zal tot Muiden Joffrouw Tessel-schade zijn. De vermaarfte van 't landt, dunkt U E. die een haven om verby te zeilen?

Dic aliquem, sodes, dic, Quintiliane, colorem.

Een man een man, een woordt een woordt, zeggen d'Amsterdammers, waar onder U E. nu gereekent wordt. Dan verwacht' ik noch een' welgeaarde, blygeestige, kinderlooze, niet kindfche weduwe van Naarden. Leiden magh zich wat lijden, en de Heere Overbeek daar naa een beurt krijgen. *Honneur aux dames*, zey die quant.

Omnia vincit amor; — — —

is 't roepen van den gemeenen afgodt, daar wy by sweeren. Dies kan 't U E. aan geen' uitvlucht mangelen, om d'andre vrienden voor een' wijl te paaijen, ende houd' ik de veirzen hier in gijzeling, tot dat U E. die kooimt lossen. Maar niet wederom als laatstmaals op heete koolen te zitten: tuffen die; dat 's een ander. U E. troone (is 't mogelijk) den Heer Mostaart meê. Alle spijs zal te beter smaak hebben met die saus. Dan zullen wy 't vonnis vellen over die doorluchtige gedichten, door weldaat der welke onze Muiden

— Tantùm alias inter caput extulit urbes.

Ook heb ik noch wat nieuws van den Heere van Zuylichem, ende spaaze 't tot banket. Een gedekte schuit is goedt om U E. binnen deur, over Weesp hier te leveren,

Et formidatis auxiliatur aquis.

In spijt der artzenykonst. Hoe eerder gekomen, hoe U E. meer danksbegaan zal,

Mijn Heere, by

U E.

In haaste, van den Huize te
Muiden, den vijftden van
Oektaandt, 1636.

onderdaansten, toegedaansten dienaar

P. C. H O O F T.

141.

Aan A N T H O N I S van Z U R K.

Mijn' Heere ende gunstige Neef,

SLaagen zoo swaar, schielijk, en dicht d'een' op den andren, als SUE. ende Nicht U E. huisvrouwe getroffen hebben, waaren mach- tigh d'alderwildste vremden te doen sus staan van verbaaftheit en mede- doogen: ik swijge van vrunden, die zoo vast aan U E. E. door maagh- schap, plicht, en geneegenheit verknocht zijn.

Nunc animis opus immensis, nunc pectore firmo.

Ik

Ik weete niet beters dan U E. te wijzen tot haaren eigen boezem, daar zy (mijns gevoelens) allen voorraadt van troostredenen vinden zal, die men uit den artzenywinkel der heilzaamste wijsheit zouw kunnen haalen. Onze zielen (U E. geloove 't) zijn daar: ende konden de lichaamen ietwes dienen, ze zouden niet gemijdt werden. Maar mijn' huisvrouw heeft (als uwer E. bekent magh zijn) voor dezen, in gelijke gelegenheit, eens van ontsteltenis geen gering misquaam gekreegen: waar over ik haar, tot onbekommerde bewilliging in mijn verschijnen ter begraaffnisse aldaar, niet te beweegen zie. Voor my, anderfins; ik tracht ten minsten de spreuk te betrachten,

Summum nec metuas diem, nec optes.

Weet ook, dat, *si benè spectes, ubique naufragium est*, ende ben uit den aardt luttel onderhaavigh aan die heftige ontroernissen. Godt zy gedankt, die U E. (van de bescheidenheit der welke ik ons vergiffenis deezer naa-laatigheit beloove) ende nichte U E. huisvrouw 't zaalighste, dat hem alleen bekent is, verleene; ende ons al te zaamen 't zelfste, gelijk zijn' hooghste goedertierenheit op 't vuurighste gebedden wordt,

Mijn Heere, van

Uwer E.

Van den Huize te Muiden,
den 10 van Oestmaandt,
1636.

ganschtoegenegen dienstwillighsten neewe

P. C. HÓÓFT.

142.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere,

DE dingen uit een ander oogh te doen zien, dan zy hebben in der daadt, is niet nieuws by luiden van Uwer E. neering. Ende wat handt de Poëten hebben van menschen, door aardige stoffeering, te brillen, en geringe zaaken te vergrooten, weet ik van heden oft gister niet: moet evenwel belijden, dat U E. gelaat van minzuchtigheit my een' veêr door de neus geboort heeft, ende jok voor ernst aangesmeert. Lustigh heeft U E. my gehad. Doch kleene swaarigheit.

Ænéa magni dextra cado.

Daarentussen wenscht' ik wel, dat U E. my in dien droom gelaaten, ende den eersten persoonaadje hadde blijven uitbeelden. Wat leidt 'er den toekijkren aan, oft het deunen oft meenen zy, als de rol wel gespeelt wort? Ten minsten zoud' het de Joffrouwen aan geen onderhoudt gemangelt hebben. Ende wie weet waar 't spel op hadde mogen uit koomen?

— — — *sapè*

Factus amor verus, qui modò fictus erat.

Nu zit Tesselschade, (by verspelling*) Sachtsedeles, oft zy driaakel te koop had'. Fraai bescheidt (averechtsover) van den Heere Overbeek, die U E. van het liefkoozen tot het hairklooven van koopmans krakkeel verleidt heeft. Heillooze twist, die ons met het spit slaat, zonder hoop om van 't gebraân te eeten. Zoo 't U E. noch gelieft, oft gelegen valt, in deze week eens uit te breeken,

Non equidem omnino vidua, aut deserta viderer,

zoude zy mogen zeggen, die noch zoo lang denkt met ons huis te houden. Niettemin, mits d'onzekeerheit der koomste van U E. die ik noode in woordbreuk vervallen zaagh, gaan hiernevens eenige pruimen, om haar ontfangen vonnis te voldoen. De zelfste mondt, die 't gesproken heeft,

* Per ana-
gramma-
tismum.

heeft, dient het uit te voeren. De veirzen zullen haare reisbroeders zijn. Maar 't is wel tegens hunnen dank, dat zy van hier scheiden; ende niet dan op hoope, dat U E. hen zal doen naamaalen door eenen bequaamen schrijver, te mijnen koste, ten behoeve van dien Bruffelschen lekker-randt. Ik verbeide dan het dubbeldt daar af: ende zoo de dichter bren-ger wort; gelukkigh,

Mijn Heere,

Uwer E.

Van den Huize te Muiden,
den 12 van Oestmaandt,
1636.

onderdaanste, toegedaanste dienaar

P. C. H O O F T.

143.

Aan den zelve.

Mijn Heere,

BY dezen zeind' ik eenen kermisgast, die, zoo men hem goede siere doet met spekken en droopen, mijns bedunkens niet onaangenaam in vroolijk gezelschap zal gevonden worden: 't en zy U E. misschien van Moises wet genoodicht heeft. Doch acht ik, dat de zaak des geenens last lijdt; alsoo ik, over acht daagen, uit de Heeren vander Mijle, Hoo-naardt, en Reigersbergh, verstaan heb, hoe zuur de kost, gesauft van U E. naa den mondt van Manasses Ben-Israël, Uwer E. is opgebrooken. Mijn' oogen, tot noch toe, hebben 'er niet aan geslikt, nocht aan 't bitter kooket, dat men Uwer E. daar tegen heeft opgedischt. Hoewel hun zeer verlangt naa een proefken van 't een en 't ander. Maar de Haagh-sche Heeren hebben hunne bekoomst, zonder te raaden dat U E. zich wijder vernedere, om te boven te staan in eenen strijd, *ubi vincere inglorium, atteri sordidum est*. De dingtaalen van 't pleit, tuffen U E. en den Heere van Zuylichem zijn my behandicht. Voor 't affchrijven ben ik hooghlijk gehouden in U E. zoone, die danklijk gegroet zy, nevens U E. ende bevolen in de zorge Gods, gelijk in haare jonste,

Mijn Heere,

Uwer Ed.

Van den Huize te Muiden,
in haaft, den 21 van
Herftmaandt, 1636.

onderdaanste, toegedaanste dienaar

P. C. H O O F T.

144.

Aan den zelve.

Mijn Heere,

DEn Faamschender van wil, niet van maght over U E., maak ik my hiermeê quijt. U E. heeft hem lustigh geheckelt. Vergaat hem de lasterjeukt door dat krauwen niet, hy moet wel scheldschorftigh tot door zijn' huidt zijn. Aan ongenaadiger pen moght hy zich niet schrabben: maar de eerlijkheit der zelve is hem zeker te benijden. Liever zaagh' ik haar gaan weiden in de gloory des Prinzen, zoo 't weder zich wat gevoeghlijker aanstelde, om stof daar toe te verleenen. Maar wy zorgen voor ons zelf; Godt voor 't algemene beste. Van de behoudenis des welken een groot deel zal zijn, U E. te houden in heilzaamen staate; gelijk hem van heeler harte bidt,

Mijn Heere,

Uwer E.

Van den Huize te Mui-
den, den 29 in Herft-
maandt, 1636.

onderdaanste, toegedaanste dienaar

P. C. H O O F T.

145. Aan

145.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

IK bedanke U E. ten hooghsten voor de nieuwmaaren uit Duitslandt. U E. heeft ons, die als begraven lagen in de vergeetenis der wereldt, opgewekt met zulke klokken. Koning Gustaaf schijnt verzezen, ende zijnen geest in te blaazen, aan de helden, die zoo stout een stuk hebben darren bestaan, ende geweeten uit te voeren. Eenen maghtigen vyandt te bespringen in zijn voordeel, is meer gezien; maar hem daar uit te slaan (mijns gedenkens) in lange jaaren niet. Ende smaakt dit bedrijf naa d'onvertzaaghtheit der Switseren, die, op gelijke manier, 't Fransche heir, in de Milaansche oorlogen, by Novara aanvloogen, en te schande maakten. Welk werk, zoo Guicciardin meldt, by veelen, te dien tijde, geacht werdt d'allerkoenfte daaden der oude Grieken en Romainen t'overtreffen. My zal benieuwen wat 'er voorts op volgen wil, ende oft Maaghdenburgh, en andre plaatsen 't hart zullen hebben, om de poorten geslooten te houden voor den verwinner. Want de Sax is het veldt quijt; ende 't krijsvolk op geen bot, door trappen met den voet, gelijk Pompejus zeide, uit d'aarde op te stommelen. Ook is de nieuwe soldaat geensins om zulke proef te doen, als d'oude: ende 't verlies van zoo veel waagenen, geschuts, en andre krijsnooddruffs, zal langkzaam geboet worden: zulks de steden niet lichtlijk eenigh ontzet kunnen te gemoet zien. Voeght hier by, dat de schrik, eens gevat, zich noode laat uitschudden: ende dat men, in dat open gewest, elkandren luttel tijds geeft, om de zinnen te vergaadren. Ik hoope, U E. zal 't geraaden hebben, dat de Kaifar de schoot wel wat vieren moghte: ende daar nevens, dat wy ons zullen dienen van de Sweedsche voorspoedt, om een' goeden pais te maaken. Doch Godt weet wat heilzaamst is, ende verleen' het den staate in 't gemein: in 't bezonder aan U E., die, met alle de haaren, den zelve bevoelen zy, ende in haare beste gunste,

Mijn Heer en Broeder,

U E.

verplichte, dienstwilligste broeder

P. C. HÓÓFT.

Van den Huize te Muiden,
den 19 van Wijnmaandt,
1636.

146.

Aan TESSELCHADE ROEMERS.

Tesseltje,

Wilt' ik raadt om een' schacht uit de wicken van den Mingod, om wat aangebrandt bloeds uit het hart dat Venus voor haaren sceptor voert, en om een wit roozeblad van haar' krans, ik zoud' 'er gaan maaken pen, inkt, en papier af, om te proeven oft zy maght hadden een tooghjen van U E. handt herwaarts te troonen. 'T heught my naauw, zoo lang is 't geleden dat ik U E. laatst geschreven heb, om wat bescheids van U E. welvaart, en om 't deuntje van de Mis. Zijn U E. vingers verkleumt, oft uw inktpot bevrozen, door koude van genegenheit? dat's zeker een hardt gelagh. Maar zoo U E. bedooven in 't vryen steekt, en het daar meê zoo drok heeft, dat 'er niet een brief ken uit vallen magh; ik houd' het U E. ten besten, als die wel eer in 't zelve gasthuis heb ziek gelegen.

A a a

Poi

*Poi ch'io anchor per pruova intendo amore ,
Potrai truovar pietá, non che perdono t.*

* *absoluitie.*

Dan wie kan ontslagh * verleenen , zonder eerst bieght gehoort te hebben? Is 't zoo dier een tijdt van schrijven ; zeindt my slechts een lokjen gezengt hairs, tot teeken , dat het alzoo met U E. gestelt is: ende daar meê zal ik mijn hoofd rusten , tot dat m' er de metten van U E. bruiloft meê te lujen hebbe. Dan wil ik 'er eens met raaghbezem oft boender in, om te zien oft de klepel uit het stof en de spinnewebben te redden zy, en aan 't oude beyeren te krijgen. Susanne is t'Amsterdam, om haaren vinger te doen genezen van een' negenoogh. 'K wed, zy wilde dat zy hier zaate, ende die op den weêrhaan van d'ouwekerks tooren, met een' goên verrekijker voor zich , om te bespieden wat huis men tot Alkmaar houdt. Doch zy wordt van ons haast verwacht, ende is nu door 't quaadste: Godt hebbe lof, ende houde U E. met U E. dochter in zijn' heilige hoede, nevens hartlijke groete, en gebiedenis,

Mejoffrouwe, van

U E.

Van den Huize te Muiden, den negenden van Slaghtmaandt, 1636.

verplichten, dienstwillighsten

P. C. H O O F T.

[† *Dewijl ik my door proef noch op de min versta,
Vindt gy wel deerenis, al vindt gy geen genaâ.*]

147.

Aan R O C H U S van den H O O N A A R T.

Weledele, hooghgeleerde, wijze, voorzienige Heere,

D Uchtende dat de Heer Jacob van der Burgh, naa zoo lang verzuim ; voorts in gebreeke gebleeven zy van 't nevensgaande werksken aan U Ed. te bestellen ; heb ik goet gevonden een anders affchrift te vorderen uit handen van zeekeren Heere ende vriendt, om het Uwer Ed. by deezen toe te veirdigen. De kas is 't maaxel van een' groffmit ; maar daar staat een dierbaare steen in, 't en zy hy voor valsch gekeurt worde van U Ed. rechtschaapen en volsleepen oordeel ; dat, gelijk het de waagh-schaal des oppersten gerechts voert, altyds de kompas van het mijne moet wezen. In welke onderdaanigheit ik my op 't needrighste gebiede aan U Ed. , met vuurigh gebedt dat den Almogende haar geduurighlijk in heilzaamen staate gelieve te spaaren, en de gloory haarer goede gunste,

Weledele, hooghgeleerde, wijze, voorzienige Heere, voor

Uwer Ed.

Van den Huize te Muiden, den 19 van Slaghtmaandt, 1636.

verplichten, ootmoedighsten dienaar

P. C. H O O F T.

148.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

V Erhuizende van buiten herwaarts, ben ik bewelkoomt met het banket, dat daar op gewacht had ; Uwer Ed. Gestr. gunstigh schrijven, braaf Sonnet, Latijnsche gedichten, vol vonden van d'andre wereldt, ende dien allermaaklijksten brief aan den Heere Barlæus: lekker-nijen, zoo naa mijnen mondt, als haarsgelijke my zelden voor de neus koomen. Gevoelende mijn' eigen' armoê, ende des te min zuchts niet, om mede eenighsins den jongen grooten metselaar voor opperman te dienen, heb

heb ik wat steenen by de buurt geraapt, die niet lichtelijk te verwerpen zijn; hoewel my die van David zonder weêrgaa dunkt, en by dat werk te passen, oft hy daartoe gewassen waar. In 't vorderen van 't mijne, ben ik gekoomen tot zekeren 's vyands aanslag op Vlissingen, aan het tegenbeleidt des welken U Ed. Gestr. Heer Vader, zaliger gedachtenis, zijn deel gehad heeft met schaaken eens gijzelaars, tot Londen, uit het huis van den Ambassadeur Don Bernardin van Mendoça. Over d'omstandigheden van dat bedrijf, daar zonder twijfel een' eunjere behendigheid toebehoort heeft, wordt, in mijnen zin, veel te luchtigh hene gestapt, van de schrijvers die 't aanroeren. Derhalven, indien U Ed. Gestr. my aan 't juiste bescheidt konde helpen, ik mochte my belooven, dat de sijnte van zulken diamant, de splinters van enkel glas, waar meê mijn' brabbelingen zich meenen mooy te maaken, ten minsten by geen' heel scherpe kenners voor gladbeek en zouw doen doorgaan. De Heer Barlaeus is bezig met op den Kerstijdt, een stof op duizenderley wijzen gezongen, nooten te stellen, die d'ooren knellen. Op Saterdagh der naaste weeke zal de groote school waagen van zijn' bandelooze rede, doorspekt met eenige veirzen. Deze drokheit, en de zinnen, verzonken in aandacht en ootmoedt, gebieden hem, zijne gebiedenissen t'Uwer Ed. Gestr. te bevelen aan den babbelbek dezer penne, die 't quaat genoegh met zich zelve heeft, om uit te staamelen 't kleinste deel der onderdaanigheid en eerbiedenis, waar mede swanger gaat, ende van de weike, by mangel van kracht, vreesst nimmer volkomentlijk te zullen geleggen,

Mijn Heere, 't hart van

U Ed. Gestr^{ts}.

Uit Amsterdam, den 18
van Wintermaandt,
1636.

verplichtisten, ganscheigen dienaar

P. C. HÓÓFT.

149.

Aan den zelve.

Mijn Heere,

Wie kan 't geduldt der penne vollooven, over 't afleggen van zulk een' reize t'eener toght? oft den heuschen yver haars meesters, die, my te gevalle, zoo veel tijds uit den brandt der bezigheden gehaalt heeft? Uit haare aanmelding, en de stukken hier by t'huis keerende, heb ik het werk, waardigh voorwaar van lidt tot lidt verrekent te worden, ontrent zevenmaals zoo lang gerekt, als 't eerste, dat ik Uwer Ed. Gestr. toezond. Ik wenschte 't afgemaalt met zoo rijzend een' geest, als het gezicht van de schildery des Graaven van Arondel misschien iemandt zouw inblaazen. Had ik wat veel van gelijke stof, 't waar om my hoope te geven, dat de kijkers, zich daar aan vergaapende, weinigh aanstoofs vinden zouden in de wanschaapenheit van 't maaxel. Dit lapken denk ik Uwer Ed. Gestr. te vertoonen, op dat ze my berichte wat 'er aan te verhanzelen staa, voor 't affchrijven. Want de pleiten dreigen my haast eens derwaarts te daagen: by welke gelegenheit ik verzoeken moghte, wat 'er te putten waar uit,

Die forsse borst tot hoogh bedrijf gebooren,

(zoo luidt mijn' Hollandtsch groet aan den Prinsc,) Graave Henrik van den Bergh. Maar dewijl de veirzen boven komen, zoo hebb' er U Ed. Gestr. hier een koppel, dat uit het bespiegelen der daadt van Uwer Ed. Gestr. heer vaader, zaliger gedachtenis, gebooren is. Zekerst past men

A a a 2

ge-

gemeenlijk de voorspookten op de geschiede dingen : ik , zoo wislijk op de toekomstende als op de gebeurde , 't geen hier naa volght , gespelt uit naamverfspelling :

Ghy, die met doen verheughd', en 't yder heugen deedt ;

Is H U I G H E N S aan uw' naam, of H E U G H N I S best besteedt ?

Indien 'er nu wat lekkers vast is , aan 't rijden , in den zadel eener eerlijke faame , op de tonge der wereltd ; ik ontkenne niet , des eenige bekooring te lijden ;

— — *neque enim mihi cornea fibra est :*

Maar heb daar toe noit kans gezien , eer U Ed. Gestr. geliefde my te paarde te helpen. Die naa 't Spaawater van laat leven dorft , moet het uit die bron van Heughnis zuipen. Uit geschrompelde adren , als de mijne , leeken slechts drabbige droppen , goedt om aardwormen huns gelijk te fokken : ende zoo wy ons verstouten , de doorluchtige luiden daar meê te besprengen , 't is uit enkle zucht van onze naamen met hunne vermaartheit te scheepen , om , voor een' korte wijl , der doot te ontzeilen. Dies is 't zoo verre van iets aan U Ed. Gestr. te kunnen leenen uit mijn' armoê , dat ik haar noch veel van 't haare onthoude : ende doet zy , daarenboven , zich zelve te kort , my aanziende voor den grooten hoedemaa-ker ; daar ik my op dat ambacht luttel versta , ende min op 't stoffeeren. Maar 't lust my , my te vleijen met dezen Uwer Ed. Gestr. mislagh te wijten aan de gunste die elk draaght tot het geen hem eigen is ; om daar uit te besluiten t' mijner eere , dat U Ed. Gestr.

Mijn Heere ,

zich gewaardight heeft , te aanveirden den overlang opgedraagen aan haar , ende eeuwigen eigendom van

Uwer Ed. Gestr.

Uit Amsterdam , den
13 van Louwmaandt,
1637.

onderdaansten dienaar

P. C. H O O F T.

150.

Aan den zelveu.

Mijn Heere ,

Hier by komt Henrik de Groote, iets verandert en gemeerdert: oft ook gebetert, waare my konst te weten, die wel gehoort heb dat Titiaan, waanende in zijn' ouwde daagen eenige schilderijen, te vooren gewracht, fraaijer te maaken, de zelve met groove kladden verleelijkte. Dies zeind ik dit stuk, om het te strijken aan den toetsteen van Uwer Ed. Gestr. oordeel, 't welk, daar overgestreken, my een slotvonnis verstreken zal, waar naa ik my hoope in andre te richten. Twee gaan 'er nevens, voor de Heeren Doublet en vander Burgh. Ik bid U Ed. Gestr. de zelve aan hunne E. E. te doen houden, nevens mijne wel ootmoedige gebiedenissen ; ende te houden in haare beste gunste,

Mijn Heere ,

Uwer Ed. Gestr^{ts}.

Uit Amsterdam, den naaft-
lesten van Lentemaandt,
1638.

onderdaansten, verplichtsten dienaar

P. C. H O O F T.

151. Aan

151.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere,

T Geen wy genieten, is geen *perpetuum ver* *; maar wel een *tri-* * *eenwige*
plex †. T'Amsterdam hebben wy der een gehad, ende 't gezicht *lente.*
en de reuk van 't bloeisel, sint het opgaan tot het afvallen. Hier bewel- † *drievoudige.*
koomt ons de tweede Lente, in haar' frischte jeughd: dank heb de guu-
righeit der Zuiderzee, die 't uitbroeden der knoppen zoo lang ver-
traaght heeft. De derde smaaken wy uit het bloeijen van U E. geeft;
wiens geur, herwaarts gevoert op de wicken van Wekleeven *, onze * *Zephyrus.*
Doorn en Monthout † met eenen adem van Lauwer en Myrt beschaamt; † *Ligustrum.*
ende my met dat overvloedigh lof, gesprooten uit de twee onuitputte-
lijke bronnen van Uwer E. vernuft ende heusheit. Zeker, U E. maalt
my af, even oft de schildery naa Vrankrijk moest gaan; alwaar men altijd
afflaat van de schoonheit eener gemaalde troony, die van buiten komt,
naa gelang van de toegift, die daar te lande, aan de fraaije vrouwen, door
't vlaaijen van de konstenaars, doorgaands te baate komt. Waar over
meester Michiel van Miereveldt nemmer een aanschiyn, om derwaarts
gezonden te worden, affschildert, dan met de overmaat van goelijkheid,
waar toe men daar gewent is. Zoo groot een' gunst Uwer E. zoud' ik
liever met werken, dan met woorden, erkennen: ende dewijl U E.
althans wat tijds van uitspanning heeft, bid ik haar, my daar toe gelegen-
heit te verleen; ende met brengster dezès over te komen, op een ge-
recht voor de ooren. De Naarder nachtegaal zal schaffer zijn; oude ken-
nis van de Muzen, die alle negen geëert worden in den geest van U E.

Mijn Heere, door

Uwer E.

onderdaanen, toegedaanen dienaar

P. C. HÓÓFT.

In haafte, van den Huize te
Muiden, den 21 in Bloei-
maandt, 1638.

152.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

V Erstaande op gister, uit schrijven van swager Bartelot, de goede
tijdingen, zaid' ik te duchten voor den hinkenden bode, die (gelijk
ik zie by U E. brief) nu achter aan gekomen is. Zeker 't was wel te ver-
moeden, dat de beschansing der onzen, die in zoo kort een' tijdt quaalijk
weerbaar kon zijn, zeer swaerlijk zulk een geweldt wederstaan zoude.
U E. doet my vrundschap, immers zoo groote aan 't melden der droeve
als der blijde tijdingen: ende zaidt 'er wijslijk aan, dat zoo hard een' smak
behoort te leeren. Wie weet waar zy goedt voor zijn moge? *Ellende ver-*
draaght men, voorspoedt bederft ons, zaidt Tacitus met Galbaas mondt.
Indien Callo noch houdt, het zal my verwonderen; ende niet min dat
de vyandt de bezettingen, met weigeren van lijfsverzekertheit, ver-
twijfelt maakt. Mijn Heer de Prins, als weetende wat op den teirling der
oorloge loopt, ende *que les armes sont journalieres*, gelijk de Franschen
zeggen, zal, hoop ik, orde gestelt hebben, tegens de swaarste sleep van
zoodaan een ongeval. Ende zal my benieuwen, oft de Françoizen, heb-
bende, zoo te gelooven staat, hunne handen ruim, mits 't wenden der

A a a 3

Spaan-

Spaansche krachten tegens ons , niet bezonders aanslaan en verrichten zullen. De zege der Spaanschen op de Mokerheide baarde de muitery , en de *Fuera vellacos* tot Antwerpen , hunn' eige stad. Uit het verovren van Sierixzee sproot hunne opstending , die den algemeinen afval , en de Gentsche vrede veroorzaakte. Godt , beter dan eenige artz , kan 't vergif tot geneeskruidt gebruiken. Die verleene den vaderlande , U E. ende ons 't heilzaamste , ter bede ,

Mijn Heer en Broeder , van

U E.

Van den Huize te Muiden , den 24 van Zomermaandt, 1638.

verplichten, dienstwillighsten broeder

P. C. H O O F T.

153.

Aan W I L L E M B A R T E L O T.

Mijn Heer en Broeder ,

DAnk hebbe U E. voor de vergiffenis, gegunt aan mijne naalaatigheid in 't antwoorden, die uit gebrek van stoffe en overvloedt van onlust veroorzaakt is. Hoe zeer zy 't Antwerpen stoffen, noch verlicht het my te zien, dat zy 't getal der gesnevelden niet hooger dan op 1200 in alles begrooten, waar onder zoo wel de drenkelingen als de verlaagenen begrepen zijn; ende dat de brave Hopman Palotti ten minste 't lijf gebergh heeft. Als nu de gevangenen 2500 waaren, volgens d' Antwerpsche tijdingen, zoo zouden wy niet boven 3700 mann' missen. Dies verwondert my waar d' andre belandt mogen zijn: gemerkt Graaf Willem wel ontrent zeven duizent man by zich gehadt moet hebben. Zoo U E. hier af, ende hoe de reste ontkoomen zy, wat zekers verneemt, ik bidde om deel daar aan. Wijders trooft my 't zeggen van zekeren Turk tot Veneedje, die gevraught zijnde, naa hun verlies van Cypers en hunne overhandt tot Lepanto, wat 'er hem af dochte, antwoordde; *Ghy hebt mijnen Heere 't hair en den baardt gekort: dat zal weder aanwassen; maar nemmermeer de arm, te weeten Cypers, dien hy u heeft afgeslaagen.* Desgelijx is de vyandt geschaapen, niet zoo licht weder aan zijn' verloore steden te geraaken, als wy aan volk. De plaats, geruimt by d'onzen, was noch (naa dat ik begripen kan) van geen groot belang: want daar bleeven noch drie dijken te verovren, eer men 't Landt van Waas kon onder waater zetten: Zulks het noch veel voeten in d'aarde had. De gevangenen zullen ook, voor een groot deel weder keeren. Maar de Hopluiden hebben een groot banqueroet, zijnde ten minste een' maant soldijs quijt, ende moerende nieuwe kosten doen om geweer en volk te bekoomen. Godt behoede ons, naa dus een' neep te lande, tegens een' smaadiger ter zee, daar onze Ammiraal gedreight wort: ende verleene U E. samt Joffrouwe zuster, de vulte uwer deughdelijke begeerten, naa wensch,

Mijn Heer en Broeder , van

U E.

Van den Huize te Muiden , den 29 van Zomermaandt , 1638.

verplichten, dienstwilligen broeder

P. C. H O O F T.

154.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere ,

UIt zorge dat de voorgige koelte moght' Uwer E. hebben doen doorwaaijen de gedachtenis van den tijdt, wanneer wy hier de Joffrouwen Tessel-

Tesselscha en Francisca verwachten , laat ik dit blad overwaaijen , om Uwer E. in te luisteren, dat Muide , op dezen avondt , oft morgen ten langste , de Meereminnen meint te zien , die 't meer geluks zullen toezingen, dan de aalouwde, daar men 't sprookjen af vertelt. Wy bidden dan wederom , ten vuurighste , U E. gezuiverde ooren op dat paar klaare keelen te gaste ; ende te bruiloft op het huwelijk , dat zy tuffen haare ende der snaaren stem zullen maaken ; ende dat U E. zonder uitstel , de reize gelieve t'aanveirden , om eenige daagen te verquisten , die men niet lichtlijk beter zouw kunnen besteeden. My verlaatende tot deze , gebied ik my in U E. beste gunste, ende blijf,

Mijn Heer ,

Uwer E.

Van den Huize te Muiden,
den negenden van Oest-
maandt, 1638.

onderdaane, toegedaane dienaar

P. C. HÓÓFT.

155.

Aan den zelven.

Mijn Heere ,

TIs goedt te zien , dat het postpaardt Pegasus Uwer E. ten dienste staat: 't welk

Non auras tantum, verum & praevertitur horas.

Want U E. brief, geschreven op den drie en twintighsten , dat is op morgen , heb ik heden ontfangen. U E. dankzeggingen dunken my woorden van verwijt ; dewijl ik ongelijk dieper in U E. schuldt, dan U E. in de mijne staat. Zoo lang als U E. met de zoete Meeremin , en den Heere Mostaart dit huis van vreughde deed galmen, was ik in mijn kraft : nu ,

— *Quantum mutatus ab illo*

Hectore ?

Naardien de Heer Koster eenen andren vondt heeft opgeworpen , om de intreë der Koninginne te verheerlijken ; zoo mogen wy denken, dat wy ten minste de geneught van 't naavorfen gehad hebben , gelijk de wijze-man die naa den wortel van den boom dolf, om te begronden hoe de vijgen zoo uitneemende zoet waaren ; tot dat zijn' dienstmaaghd't hem quam zeggen , dat ze in een pot gelegen hadden , daar honigh in geweest was. Waar meê zy kleenen dank behaalde , by hem , dien 't liever zouw geweest zijn, onweetende te blijven , om de lust van 't jaagen naa weetschap. Evenwel ons ontwerp behaaght my wel zoo zeer als dat van Doctor Koster ; ende te bet om de braave veirzen van U E. in 't Latijn , sampt om de geene die Joffrouw Tesselscha daar op gerijmt heeft in Duitsch en Italiaansch. Doch U E. en de Heer Mostaart zullen verre best daar van kunnen oordeelen , in 't genieten van den herfst haars gezelschaps , die met die vruchten over komt. Zoo de Koningin , gelijk U E. vermaant , door die steden , en over den Haage gaat , wil 't noch al een' wijl aanloopen , eer men haare Majesteit tot Amsterdam zal zien. 'T verdriet my , uit zucht tot de eere der stadt , dat zy alle toerusting'en zal moeten gering achten , ten opmerke van 't geen zy in Italië en Vrankrijk , jaa in Brabandt , aanschouwt heeft. Eene der onthaalingen , die , mijns bedunkens , meest by haar zouden geacht worden , zoude een' treflijke muzijk zijn. Overzulks ('t zy de Heeren zich der kosten ontzien) waar het wel raadzaam eenige vermaarde konstenaars uit andre steden t'ontbieden , ende djar in te volgen den raadt van den Orgelift, meester Dirk

Swec-

Sweeling, wiens gelijk ik meine dat zy nooit gehoord heeft; zulks hy tot een fraai sieraad der stad zal dienen. Konde men Joffrouwen Tesselscha en Francisca bewegen, ende teffens die stijve stem van Rotterdam, om wat mildt met den rijkdoom haarder gaaven te zijn, ende zich, daar door, een' groote stad te verplichten; haare Majesteit zouw zich misfchien verwonderen, dat Italië haar in Hollandt bejegende. Een schouwfel is 'er dat haaren oogen nergens gebeurt is, oft zal mogen gebeuren: de meenighte van scheepen, die men haar behoort te vertoonen, ende 't spel te eindigen met geklap van 't baldrende geschut. Welk geluit, uit haare ooren, zouw kunnen spoelen de weêrsmak, die zy, zoo ik duchte, in onze muziek zouw gevonden hebben. U E. gelieve deze mijne bedenkingen voor te draagen aan de Heeren Mostart ende Koster; samt, oft het niet oorbaar waare twee verscheide vertooningen te doen; te weeten d'onze, en die van den Heere Doctoor. Ik gebiede my aan hunne E. E. ende aan U E. uit mijn meeste vermogen; desgelijx mijn' huisvrouw, met dank voor de nieuwe tijdingen: ende blijf,

Mijn Heere,

Uwer E.

Zeer haastigh, uit mijn Toontjen, den 22 van Oestmaandt, 1638.

onderdaanste, toegedaanste dienaar

P. C. H O O F T.

156.

Aan den zelve.

Mijn Heere,

GEenen geringen dank, zeker, weet ik Uwer E. voor de nieuwe tijdingen; ende zonderling voor 't juist bescheidt van de Hooghduitsche, ontfouwen in den brief van den Heere Wikkevoort. Onze armoede van diergelijke stoffe is hier te groot tot vergelding van 't minste deel uwer milddaadigheid. Dat U E. de zege niet waardeeren kan naa de meenighte der verslaagenen, gevangenen, gequetsten, bewijst de gewisheit van U E. ernstigh oordeel. Ende acht ik, met U E., zoo d'overgank van Brisak daar niet op volgt, dat de Kaisar die schaade wel boeten zal. Evenwel, terwijl hy daar meê bezigh is, zal 't hem te min ledigh staan, onzen vyandt te stijven, en den Sweeden en Françoizen veel werx te geeven. Dat U E. veirzen niet naa den mondt der ooren zijn, die, daar uit, den lekkersten suiker behoorden te kauwen, geeft my niet weenigh weêrsmak. Dat U E. den ouwden stijl van 't Hof der Poëeten, daar in gevolgt heeft, ken ik; ende blijkt by Scaligers gedicht, dat ik eertijds gelezen, en altijd braaf geacht heb. Maar onze volk wil met geweldt berooit schijnen, om met beter glimp uitheemsche hulp te bedelen; ende op dat men binnen 's lands niet te veel aan hen, als aan 't groote hooy, plukke. In den jaare 1565 hadden zy de kas r'over gespekt, ende hieven nochtans de penningen op fret, daar de waagh afgebouwt wert, om den Koning te blinddoeken met geveinsde behoefte, op dat hy hen om geen' leening van geldt quelde. Dat zy U E. geirne iets van de Kaisarlijke kroon op 't Amsterdammer waapen hoorden zingen, dunkt my zoo vreemdt en verre uit den wege niet; gemerkt de Koningin gesprooten is uit Maximiliaan, den geever van dat sieraad, die haar derde grootvaader geweest is. Men zouw hem kunnen ten toon stellen, in bedrijf van 't kroonen der stad; en de Koningin daar by, in 't voeghlijkste gewaadt, met deze woorden, *Instar avi*: oft anderfins, gelijk Uwer E. verheve

heeve geeft veel beter zal weeten te verziereu. In allen gevalle waar 't goedt, verscheide pijlen tot zijn' boogh te hebben. Want alle Majesteit wil zelden gezien zijn: ende zoo de Leyenaars Berecinthia voor den dagh brengen, de haare zal verwelkt wezen, en nauw toonbaar t'Amsterdam. Doch, hoe konstigh een zanger ook; 't is (ik belijd' het) quaadts queelen met heefche keel. Maar die van U E. moeste boven maate schor wezen, zoo haar de stem der Meere minne van Tessel niet gladden konde, en gaalijk maaken; wen zy slechts eens begint te neuryen,

Faecundum concute pectus.

Indien wy morgen verneemen, dat de Koningin op Woonstdagh oft Donderdagh zekerlijk verwacht wort, ik leg ons toe, den hoop te vermeerren, en overmorgen t'Amsterdam te zijn; en de cere van Uwer E. jegenwoordigheit,

Mijn Heere,

Uwer E.

Van den Huize te Muiden,
den 29 van Oestmaandt,
1638.

onderdaansten, toegedaansten dienaar

P. C. HÓÓFT.

157.

Aan den zelven.

Mijn Heere,

DE koorts heeft my ontslaakt: maar de keepen haarder boeijen houden my in een' quelling, die ik niet, gelijk Socrates, met streelen verdrijven kan. Anders, ik hadde de bezoeken van U E. al over een' wyl vergolden: te weeten, naa 't getal, niet naa de waarde. Nu komt dit papier den plicht pleegen, om Uwer E. aan te dienen, dat ik, met mijnen schoonbroeder Hasselaar, volgens Uwer E. begeerte, wat van 't beschrijven der vertooningen gckout heb. Hy zeydt my, de meening van Burgermeesteren te wezen, dat U E. met keure toega, 't gerijmst 'er uit leeze, het overschot aan de vergeetenis beveele. Maar, lichtlijk dat de koorts zich wel kostelijk houden zal, en lang doen bidden, eer zy Uwer E. verlof geeve, om 't werk, ook al zoo, af te klaaren. 'T is een' hardnekkige krib. Ik wensch haar, van Uwer E. wege, daar haar Virgilius gehuift heeft; in 't voorburgh der helle. *Illa se jactet in aula.* Maar de derden-daaghsche is beleeft, te vrede met een' deel van den tijdt, ende laat ons d'andre twee. Moy! zoo zy 33 ten 100 van tol heffen wil, dat ze flux naa Spanje toe renne, daar men 't lijden kan: in Hollandt is 't de wijze niet. Ende zeker, de twee vrije daagen, al heeren ze zoo, ik twijfel oft zy den naam ter goede trouwe voeren mogen: doch wil 'er geen harnas om aantrekken, ende heb 't liever te gelooven dan te beproeven. Zy schelde U E. met een' korte proef quijt, ende blijve voorts met al 't gedrocht van haare zusters achter, zoo lang als blijven wil (dat is eeuwelijk)

Mijn Heere,

Uwer E.

T'Amsterdam, den 19
van Wijnmaandt,
1638.

onderdaanste, toegedaanste dienaar

P. C. HÓÓFT.

158.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

U Ed. Gestr. daghwerk deed my daatlijk heilighavondt neemen van ander werk. Ik scheidd' 'er niet uit, eer 't uit was; uitgezeydt bed en

B b b

taafel:

taafel: ende besteld' het voorts aan den Heere Barlaeus. Deeze houdende noch zijn' kamer, vondt goetd' het daar gezamentlijk te doorzien met de Heeren Mostart, Baak, en Vondel, die nevens my eenige avondtuuren daaraan besteedt hebben. Maar de vergadering hield zoo wel geen streek, dat ik ieder beletten kon 't gedicht eens naa zich te neemen, om het in 't bezonder voorts te lezen. Mostart en Vondel hebben iets aangetekent dat den taalschik betreft; op dat U Ed. Gestr. overwege, oft zy zich dien aangaande met ons vergelijken konde; dewijl 't wel passen zoude daar in eenen gemeenen voet te volgen. Evenwel kan ik niet alles voor volaanvaaten, wat hun behaagt: ende Vondel dunkt my zomtijds knorven in de biezen te zoeken. Wijders, aan zoo blinkend een dagwerk den dag te verbieden, waare jammer, ook, mijns gevoelens, een verlooren toeleg; gemerkt het met de scherpe stralen zijner aardigheid de dompighste duisterheit konde doen verdwijnen, en midnacht tot mid-dagh maaken. Mijn arme geest, hoewel alleenlijk gestelt (en dit noch quaalijk genoegh) om maatvry geluid te slaan, heeft zich nochtans verpijnt de verdrooghde rijmpen te doen inkt geven. De springaader van den Heere Barlaeus bruist met wel een' andren toon. Deezes onderscheits zal U Ed. Gestr. aan de bygaande regelen gewaar worden; gelijk zy 't zonder twijfel verwacht heeft. De Heeren Mostart en Vondel hebben ook iets beloofd. Dat (meen ik) zal haast volgen; ende altijdts uwe geboden, wen z' hem gebeuren moogen,

Mijn Heere,

Uwer Ed. Gestr.

Uit Amsterdam, den 21
van Sprokkelmaandt,
1639.

verplichtste, ootmoedigste dienaar

P. C. H O O F T.

159.

Aan D A N I E L M O S T A R T.

Mijn Heere,

MEt weemoedige geneught heb ik U E. treurspel gelezen; jaa zien speelen naa den geest: maar binnen vierentwintigh uren niet; gelijk U E. zijn' afloop bepaalt. Het heeft my meer tijds afgetroetelt; by halve daagen oft schoften, mits ik mijner heele geen meester was. De schikking des werks vind' ik zeer voeghlijk; 't verziensel van Doris met haaren zoon, het opengaan des hemels en David daar in, en andre klee-noodje waar meê de hoofstof omhangen is, aardigh: alles geschaapen om wel te beslaagen op het tooneel; 't zelve van glans en staatsly te doen weêrlichten; de gemoeden der aanschouweren uit hunne laage legers te lichten, om ze in de hooghte der deftighste gedachten te verluchten. Nevens 't gedicht, zeind ik (naardien 't Uwer E. geliefte was) mijne inzigh-ten zoo op het ketenen als op 't beleggen der taale. Oft zy genoegh oft te weenigh wegen, ja zelfs naa viesheit smaaken; de tong van Uwer E. oordeelschaal velle dat vonnis: die teffens proeven kan, oft de treflijkste redeneringen, gelijk die van Herodes, Ananaël, en Malkus, ook wat kraf-tiger kruiding vereischen. Beter zoud' U E. in dezen van iemandt anders mogen gedient worden: maar in geen dink ter wereldt met beter hart,

Mijn Heere, dan van

Uwer E.

Van den Huize te Muiden,
den zevenden van Bloei-
maandt, 1639.

verplichten, dienstwillighsten

P. C. H O O F T.

160. Aari

160.

Aan TESSELSCHADE ROEMERS.

O arme Tesselijen ,

IS 'er een met uw hart deur? Dit dacht ik : maar leezende strax daaraan, *ce que n'est point mon cœur*, quam ik tot mijn' tweede gedachten, en zeide in my zelven, *c'est par là qu'elle parle François*. Ik heb, nu eenige weken, de loopmaaren gelezen; dan deze tijding daar in niet; nocht iets van dien onheufchen, te heuslijk gehandelden roover, vernoomen. Dit stuk behoorde daar wel in te staan. Maar 't zal bet klinken in U E. gedicht; zoo 't onder den man komt; gelijk het behoort te doen, zijnde zeer zoet en aardigh. Wy zijn eens hier te Muide geraakt. Waar over ik den Heere Barlaeus van Uwer E. wege, niet bedanken kan voor 't boek, dan by eenen brief. Nu weet ik dat een woordt van U E. handt ongelijk waarder wezen zal, dan duizendt van de mijne. Want hy acht dat U E. niet schrijft, dan met schachten getogen uit de vlerken van den Mingodt: ende heeft my nu onlanx gezeidt (gelijk ook, voor dezen, de Heer Jacob vander Burgh) dat hy Uwer E. geeft verre boven dien van Joffrouwe Schuurmans zet; om dat haar werk naa schoolmeesterije ruikt; het uwe naa een verheven vernuft, swanger met buitenwereldsche invallen. Wy genieten hier den maaghdoom van 't jaar; dan schaarselijk, mits de onleede van 't vuilmaaken, dat schoonmaaken heeten moet. Tegens de kraam des jaars noodigen wy U E. op de kandeel van 't pruimenzap; 't welk reeds van de zonne gekookt wort, ende zich aanzien laat wel te zullen bedijen. Dan hoopen wy U E. t'ontfangen met een' triomf boogh, braaf naar gelang onzer gelegenheit; maar deerlijk ten aanzien van de waardy der Vorstinne van de overvliegende geesten, waar voor U E. altyds gegaan heeft ende blijft gaan, behoudende 't veldt tegens alle die U E. naaryveren; groote vreughd is 't ons, dat U E. en de jonge Joffrouw Tesselscha wel vaaren. Godt geeve 't U E. E. eeuwelijk; gelijk begeert te wezen,

Mejoffrouwe,

Uwer E.

Uit mijn Toorentjen, den
achtien van Bloecimaandt,
1639.

verplichte, dienstwilligste

P. C. HÓÓFT.

161.

Aan ANTHONIS VAN ZURK.

Mijn Heere ende gunstige Neeve,

INDien U Ed. ooit iet aangenaams in mijn gezelschap speurde, het moest de wederfchijn van Uwer Ed. uitgeleeze zeden, en fraai vernuft zijn. Ten zy Uwer Ed. getrouwe hartlijkheit t'mywaarts, ter quaade trouwe tegens U Ed. zelf gehandelt heeft, brillende 't klaar oogh des oordeels met glas dat wonderlijk vergroot, oft eer, daar beelden, niet geboort naa iet wezendlijks, maar puurlijk verziert, in geschildert staan, zoo aardigh, dat zy zich voor 't leeven doen aanzien. Zeker de ernstighste genegtheden, gelijk die van Uwer Ed. inborst, weeten konstighst met die penseel te speelen, ende hoe zy waater en louterer zijn, hoe zy meer liegen en bedriegen, met breedt uitmeeten van de waardy der geenen, werwaarts zy hellen: zulks haare valscheit in deezen tot proeve haarder

B b b 2

oprech-

oprechthgheit in de reſte dient. Ende wil ik liever gelooven, dat zich Uwe Ed. op zulk eene wijze heeft laaten mompen, dan dat het lof, my toegelchreeven, uit een' pen, overvloeiende van heusheit, gevallen zy. Want hoewel, door deze duiding, mijne verbintenis t'Uwer Ed. bet komt te knellen, zoodaanige neepen ſmartten alleenlijk met een zoet verdriet van dankbaarheid, verlangende naa middel om zich te doen blijken. Te dezen opmerke ook, ende om de wederzijdige vrundſchap t'onderhouden en aan te voeden, ſlaan wy geenſins Uwer Ed. gunſtigen aanzoek af: maar maaken de kermisgaſten reekening de reize t'aanveerden, tegens den tweeden, oft derden der naaſtkoomende maandt; zoo om wat keurs van weder te hebben, als om 't ongemak te mijden, dat men dikwijls in 't heetſte des aanrits, mits de meenighte van waagenen, gebeuren ziet. Waar toe zich verlaatende, blijve U Ed. met alle die haar lief zijn, den Almogende in genaade bevolen, ende in haare beſte genegenheit,

Mijn Heere ende gunſtige Neeve, Uwer Ed.

Van den Huize te Muiden,
den 18 van Bloemaandt,
1639.

toegedaanſte dienaar

P. C. H O O F T.

162.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere,

En vernuft als dat van U E. is maghtigh 't onwezentlijk tot wezentlijk te maaken; en, uit niet, dingen te doen opdondren, zoo rijk van Majesteit, en prachtigh van glans, dat alles, wat maar van geen' doode oft ganſch verdufte ziel aan de aarde gehecht leidt, opgetogen wordt, om zich in 't beſpiegelen van die wonderen te vergeeten. Zulk bedrijf dar ik voor geen teelen oft baaren neemen: 't behoort ſcheppen te heeten: en zeker met meer rechts, dan men d'aanfokkelingen der Grooten ſchepfels noemt. Van dit vermoogen doet U E. een weldigh bewijs, met het belichaamen eener ydelheit, daar wy holhoofdige menſchen onze windt-zuchtige gedachten meê kittelen. U E. heeft haar zoo geſtoffeert en gepronkt met overvloedige kleenoodjen van veelvoudige vonden, dat het geen' ik voor een niet hield, nu in mijnen zin ſchier een wat wordt. Maar (gelijk Michiel de Montagne, *Thales ille Gallicus Lipſio* *, Ridder van de orde zijns naams, zeidt) die zich met de reuk van 't gebradte ſpijzen konde, zoud' het geen' fraaije beſparing zijn? Ende oft ik ſchoon ten einde van zulk een banket, de maage even ledigh als te vooren vonde, wat hinder?

* die Franſche
Thales, als
Lipſius zegt.

† Terwijl my
mijne quaal
vermaakt,

Dum mea delectent mala me †.

Ik hadde ten minſte de ſmaak genooten. De geene, die, door U E. groote heusheit, in de koortſe gekaauwt is uit eenigh maager gerecht, verſchaft van mijn' huisvrouw, had niet veel meer om 't lijf. Nopende den Heere Voſſius: 't is my een verdriet, gemengt met blijdschap, de bittere quaalen zijner E. ende voorts de genceezing te verneemen. Het ſchijnt, aan Uwer E. ziekte en aan de zijne, dat 'er een wijl tijds een' quaadaardige ſtar en benijdtſter der geleerden geheerſcht heeft: jaa dat haar rijk noch niet uit is. Want ik heb met droefheit gehoort, hoe de Heer Salmaſius dootkrank oft overleden is. Maar ik verheugh my hooghlijk met U E. over de behoude reize van mijnen Heere ende Neeve van Wikkevoort, niet weenigh ook in de overkoomſt van Joffrouwe onze Nichte, zijn' Ed. Geſtr. ſchoonzuſter, die ons de eere van haar verzoek

toc-

toegedacht heeft; ende (zoo wy hoopen) zijn' Ed. Gestr. van die gestaadige beezigheit zal affcheuren, tot uitspanning alhier, voor eenige daaghjens. Om wat te helpen trekken, komt d'ingesloote aan zijn' Ed. Gestr. Ik bidde dat U E. gelieve, ons tefiens, in zoo lief een gezelschap, met U E. jegenwoordigheit te begunstigen; ende met aanhouden der goede handt, in voege dat ons eerstdaaghs 't genot onzer wensche gebeuren moge: te meer, mits my, in 't begin der naakende maandt, een' reize naa den Haagh te doen staat. De nieuwaaren, gemeldt van U E., zie ik niet dan met een arm dankheb te vergelden. Van Vecht en Zuiderzee gaat hier wel eb en vloedt; maar 't is 'er doorgaands doode stroom van tijdingen, zoo ze ons uit U E. hoek niet toewaaijen. Ende U E. ooren weeten werks genoegh, zonder naa de weêrklank te luisteren. Ik denk dat hun reeds dus lang een' praat, in een' ongehaavende taale, verveelt. Met rede: gelijk ten tegendeel my nemmermeer verveelen zal op U E. beveelen te wachten, en de zelve te volbrengen, naa 't beste vermogen,

Mijn' Heere, van Uwer E.

Van den Huize te Muiden, den
21 van Bloemaandt, 1639.

verplichten, onderdaanen dienaar

P. C. H Ó Ó F T.

163.

Aan den zelve.

Mijn Heere,

DE blaaden van mijn' rooze zijn genoeghzaam verwelkt en afgevalen: maar nap en naavel staan 'er noch, al wat trotsjens, en oft ze my dreighden op nieuw te bloeijen. Om daar voor te wezen, houd ik ze uit de lucht. Deze quel schijnt een rest van mijn' heifstziekte, ende noode te willen scheiden; gelijk die van U E. vinger. Haar komt noch dankheb toe; dat zy 't niet erger maakt: dewijl de byspreuk luidt, dat men 't, als 't lijdelyk is, loven moet. Jaa laat zy zich, viellicht, voorstaan, dat ik hooghlyk in haar gehouden ben, om dat my, door haar toedoen, die zoete vanding van vienden gebeurt is. In welke goeddunkenheit ik haar niet al ongelijk zouw kunnen geeven. Want zeker, zonder haar, geen' kans voor my, om dat smaaklyk onderhoudt van U E. zoo volop te genieten. Met welke trouwhartigheit U E. al de plichten, gepleeght door mijn' huisvrouw en my ten tijde van U E. krankheit en betering, ten afgronde geplonst heeft. Nu komt U E., daarenboven, haar beschenken met dat kostlyke boek: een' eere, waar meê zy zulks vermaakt is, dat de Koningin misschien uit het zelve, en den ganschen toefstel der Amsterdamfche ontfankenis, geen' grooter vreughd geraapt heeft: hoewel zoodaanige perfoonaadjen, die gemeenlyk andre genughten, als daagelijksch broodt, luttel achten, hunn' opperste lust in eenen dagh van gloorye, en in de vermaaring hunner grootheit en heerlykheit, scheppen. Ik verbly my met de Françoizen om 't verovren van Hefdin. Hebben zy noch iet goeds in den zin; de tijdt biedt zynen dienst aan: hoewel hun weêrwerk beschooren is. De beslechting van 't heiligh krakkeel in Engelandt is my lief; zoo zy ons maar tot geen onheil gedijdt. Mijn' huisvrouw, en onze kinderen, gebieden zich wel danklyk en dienstlyk aan U E. en al de haaren; ende met geen' koeler genegenheit,

Mijn Heere, Uwer E.

Van den Huize te Muiden,
den 10 van Hooimaandt,
1639.

onderdaane, toegedaane dienaar

P. C. H Ó Ó F T.

Bbb 3

164. Aan

164.

Aan den zelveu.

Mijn Heere,

* Hartogh
Bernhard
van Saxon
VVeimcren.

UWer E. lofzang , uitbrommende de daaden van den Duitschen Heldt * , heb ik wel vroolijk geneurijt , en 't hart daar in opgehaalt , met verbaaftheit over de pracht der taale , en den overvloedigen rijkdoom der vonden , gevlooten uit den onuitputlijken bron van Uwer E. altijd baarend , altijd eeven fwanger vernuft . Ende geeft my geensins vreemdt , dat zoo weeldrigh een ader niet te ftempen is , en zelfs half tegens Uwer E. dank zijne geestigheden doet opborrelen . Maar , dewijl dat geluidt mijn' ooren dus kittelt , hoe wil 't het gemoedt van den Hartogh doortintelen ?

— — — *Ad hac se*

Romanus, Grajusque, & Barbarus induperator

Erexit : causas discriminis atque laboris

Inde habuit.

Dies ftaan ons dagelijx meer en meer hooge toelleggen , dappre aanslaagen , wondre werken van waapenen , van dien Vorft te verwachten : dien wy voor 't voortbrengen der zelve wel grootlijx zullen verplicht zijn ; maar niet min aan Uwer E. , die , met zulke prikklen van gloory , 't zaadt daar toe in zijn' ziele zaaidt . Kroonen , Staaten , volken fteeken in uwe fchuldt . Ende my , die , boven zoo veel' andre genoote gunften , op nieuw door deze fchenkaadje aan Uwe E. verbonden ben , dient zulke maatschappy , in mijn onvermogen van betaaling , tot eerften trooft ; tot tweeden , dat ik Uwer E. mildtheits en edelaardigheits genoegh toevertrouw , om , ten aanzien mijner berootheid , zoo my eenigh zeldzaam geluk niet aan middel van vergelding helpt , de kerfftok in 't vuur te werpen . Daar entuffen geloofd' ik geirne , dat my aflagh behoort te ftrekken het verdriet van Uwer E. achterblijven op eergifter ; mits wy ons de tegenwoordigheit van Uwe E. famt Mejoffrouwen Uwer E. dochters toen genoeghzaam beloofte hielden . Niettemin , al valt de fchuldt zuur , ik kauw zoo veel zoets uit den ontfant van Uwer E. vriendschap , dat ik my niet fpeenen kan van bidden , Uwer E. gelieve ons , met den eerfte , die eere te laaten gebeuren , zonder den Heer Mostart , faus die alle gezelfchap fmaaklijker maakt , te vergeeten . Op welken toeverlaat zich dienftelijck t'Uwer E. gebiedt ,

Mijn' Heere,

Uwer E.

Van den Huize te Muiden, den 29 van Hooimaandt, 1639.

onderdaanfte, toegedaanfte dienaar

P. C. H O O F T.

165.

Aan J U S T U S B A A K.

Mijn Heer en Broeder,

TIs my een' zonderlinge weldaadt , dat U E. gelieft my met haare brieven te bezoeken ; ende in dien van heden al de gelegenheit des arbeids te vertoonen , daar de fortuin in gaat , om een' gedenkwaardige uitkoomft , in 't ftuk van den zee krijgh , ter wereldt te brengen . Ik achte , met U E. dat d'onzen den Engelsman te veel ontzighs zullen toedraagen ,

gen, om iet vyandtlijx, binnen zijn' haaven aan te vangen. Dit is 't vördeel der mogenheit, ende des naams van Majesteit, die ons verbieden leer om leer te speelen, ende zoo wel de Spaansche schepen uit Duins te haalen, als hy, over eenige jaaren, het schip des Franschen Koninx, uit Tessel weghsleepte. Doch, oft de Françoizen der eerbiedenis eevenveel plaatze zullen geeven; daar aan staat, dunkt my, te twifelen. Want de kans is overschoon, ende niet om lichtlijk weder voor te vallen. Zy moghten den Engelsman vertoornen, op toeverlaat dat hy althans geen tijdt om zich te wreken over heeft, zijnde noch in misverstandt met de Schotten. Eer dat werk afgehalpelt is, kan zijn moedt bekoelen. Mifschien ook, dat hy blijde waar, met stoffe tot gramschap, om ze te laten stillen met een goedt aandeel in den buit. Hoe 't gaa, ik legh onze volk niet met gekruiste armen te zullen zitten, als de François zijn' handen roert. Maar het dunkt my voor den Engelsman een zorgelijk ding, zulk een geweldt voor zijn' deure te hebben. Wierden de Spaanschen der onzen meester; 't waar te duchten dat hy r'hunner genaade staan zouw. Maar Godt verhoed' het, dien U E. nevens Joffrouwe zuster, samt al de haaren in schut bevolen zy, met hartlijke dankzegging voor 't gedenken aan ons, ende met groete en eerbiedenis,

Mijn Heer en Broeder, van

Uwer E.

Van den Huize te Muiden, den 28 van Herfftmaandt, 1639.

verplichten, dienstwillighsten broeder

P. C. HÓÓFT.

166.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere,

Zoo zeer als U E. de muggen laakt, moet ik ze looven: ende zoude, waar ik een Barlaus, geen slechter gedicht, dan Maroos, maaken, t'haarder eere, en tot dank voor de geene, die zy my opdraagen. Want zy, koomende my bestooken onder 't leezen van Uwer E. vloeken tegens haar, schijnen het mijne, voor Uwer E. naaste bloedt te neemen, om haar leedt daaraan te verhaalen; volgens de gemeene wijze der wraakgierigen, die aan den rechtschuldigen geen vatten vinden. Te weeten; U E. is haar ontvlooden, onder de veilige hoede eener groote stadt van rechte; daar zy, oft vreezende voor straf, oft zich naar de burgerlijke beleeftheit schikkende, schroomen op het mes te spreken, en 't zelve in de scheede houden. Maar U E. schroomt niet het uwe te trekken, tegens den quant, die gebondens beens hier by gaat; en zijn' uitvaart te houden, met eenigen broeder oft zuster van 't huis der Liefde tot het vaaderlandt. Want hy is een gebooren Spanjaardt, en geteelt in den oordt achter Overbeeks huis, die, om 't roosten der hitte tussen vier muuren, den naam van Spanje voert. Zijnen makker heb ik hier ontlijft; terwijl mijn' huisvrouw schier zorgde, dat hy 't my doen zouw. Mochte onz' Ammiraal, tot zoo goedt een' koop, meester worden van de geene, die hy als in hechtenis houdt, hy moghte van geluk spreken; al zouden ook Frans- en Engelsman daar zijn' gasten op wezen. Tesseltjen zal liever vastendagh houden, en zich te vrede met de maagere kost van het drooge bladt, dat hier in steekt. De toonneelspelen zijn te krafteloos om ons derwaarts te trekken, nu zy weigert handt aan de koorde te slaan, met belofte van zich weder herwaarts te laten leiden. 'T valt haar te
fwaar,

waar, ons een' schoorsteen te vermaalen; daar men nochtans elkandre, wel om een haverstroo, iet schildert op een' blaasbalgh, die van zijn geringste maaghschap is. Maar wy maaken gissing, ter naaste midweeke, met pak en zak over te koomen. Zoo U E. dan iets te bieghten heeft; de ooren mogen 'er zich aan vergaapen: maar de lippen zullen verzegelt zijn. Mijn' huisvrouw en dochters maaken dezen tot een' wisselbrief, ende daarby, aan U E. samt Mejoffrouwen U E. dochters, d'ontfange groetenis weder over, met zoo veel woekers, als U E. zelf te wenschen weet. Zoo doet ook, nevens haar,

Mijn Heere,

Uwer E.

Van den Huize te Muiden,
den naaftlesten in Herft-
maandt, 1639.

onderdaane, verplichte dienaar

P. C. H O O F T S.

167.

Aan T E S S E L S C H A D E R O E M E R S.

Mejoffrouwe,

Oft schoon al de wereldt U E. fraaijgheit gewaaght; ik weet 'er een dat aan. 'T is zeker niet fraai, door Muiden, en ons, als de wilde vreemden, verby te gaan: daarenboven, zoo lang een' dagh aan 't schilderen, en 't verschijnen alhier, te neemen. Joffrouw Sufanne bloeide van lust naa de toonneelspeelen: maar deze kil doet haar al haare roozen ontvallen. Zoo de Poëeten geen raadt weeten, om U E. t'ontdooijen, ik leg U E. van ys wel haast kristaal te worden. Doch, dan bleeve U E. noch het geen zy te vooren was: naamlijk een spiegel voor de zinlijkste geesten. Daar aan zie ik dat U E. het zoo niet verkerven kan, oft men zal haar altijd moeten in hooge achting houden. Dies meenen wy geduldt te neemen: dan, ter naaste midweeke, U E., indien ze zoo lang t'Amsterdam vertoeft, te komen aanschouwen, op hoope, oft een' poëetsche zomerstraal, afgekaatst van U E. ys, ons wat verquikken moghte. Midlerwyl gewaardige zich U E. t'ontfangen d'ootmoedigste groete en eerbiedenis van mijn' huisvrouw en kinderen, nevens die,

Mejoffrouwe, van

Uwer E.

Van den Huize te Muiden, den
29 in Herftmaandt, 1639.

verplichten, dienstwilligsten

P. C. H O O F T S.

168.

Aan de zelve.

Mejoffrouwe,

Quaadt met goedt te vergelden, is een zeldzaame deughd. Nochtans weet ik hier eenen, die geirne U E. krabben met kuffen betaalen zouw. Doch dat is misschien zoo groot een' deughd niet in eenen die zoetigheid in U E. krabben vindt. Altijds wy meinen U E. daar voor dank schuldigh te wezen. De zeedieren waaren zoo lekker, dat wy daar af den vrunden hebben bygezet: 't welk U E. mogelijk by brief oft gedicht verneemen zal. De bruiloft is acht daagen uitgesteld. Ik hoope ende help bidden, dat U E. daar op te verschijnen hebbe. Moght' 'er

een

een Roemer meêkomen, met deze woorden; *Pergens in melius*, de welkoomst zouw te doorluchtiger wezen. Wy beveelen ons alle in U E. beste gunste, ende U E. den Almogende, met hartlijke groetenis;

Mejoffrouwe, van

U E.

Uit Amsterdam, den achtsten
van Bloeiemaand, 1640.

verplichten, dienstwillighsten

P. C. HÓÓFT.

*Zinspreuk
voor Iacob
Pergens, op
zijn derde
huwlijk.*

169.

Aan J O A C H I M van W I K K E V O O R T.

Mijn Heere ende Neeve,

U Ed. schrijven van gister met de bygaande nieuwmaaren, my behandicht, keert hier nevens te rugge; zonder andre vergelding dan van enkle dankzegging. Waar hier het minste nieuws, dat zonder schaamte onder U Ed. Gestr. oogen verschijnen darde, ik zoud' het gewislijk laten overwaaijen, om te mogen zeggen met den Poëet,

*Ne che pocho vi dia da imputar sono,
Che, quanto posso, il tutto lo vi dono.*

Maar nu (ach arme!) is mijn armoê zoo groot, dat U Ed. Gestr. geen' kans heeft om een vierde ten hondert te bekoomen, van 't geen ik haar schuldigh ben. De achtbaarheid van U Ed. Gestr. oordeel doet my gelooven, dat Piccolomini, naar zijne grootmoedigheid, liever zal hebben het uiterste te waagen, dan een onvliedbaar bederf af te wachten, en zijn heir te zien smelten van behoefdigheit; oft een' aftoght te bestaan, die niet alleen tot verkorting zijner eere gedyen zoude, maar hem ook niet verzekeren tegens dwang tot slagh, t'zijnen grooter naadeele ende gevaar, dan oft hy zijnen vyandt te gemoet traade. Evenwel twijfel ik, oft de Veldtheer Banier niet raadzaamer vinden zal hem te laten deizen, dan den strijdt aan te gaan tegens half vertwijfelde menschen, dien meenigh Overste eertijds liever een' goude brug zouw gebouwt hebben. Ik vind zeer vreemdt, dat de Françoizen, dewijl zy hunne handen zoo ruim, en de Spaanschen in Vlaandre zoo groot een' macht op den arm hebben, zoo luttel bestaan oft verrichten: 't en zy Vrankrijk te veel werx in Savoye vindt, om hier groot geweldt te baaren; ende ons gescheept heeft om den Spanjaardt van de Fransche grenzen, en hem in Vlaandre belemmert te houden: 't welk grooten schijn heeft, om dat de troepen van Chastillon, naa zoo lang een dreigen van inbrek te doen, niet te voorschijn komen. Als ik inzie hoe zuur de Françoizen het den Nederlanden gemaakt hebben, toen zy noch in eendraght ende onder eenen Heere stonden, ende dat het zwakste deel der zelve Landen althans in 't minste niet schijnt te swichten voor ons en Vrankrijk teffens; zoo wordt my de spreuk van dien ouwden indachtigh, *Dat de Majesteit der Koningen lichtlijker van den hooghsten top tot de middelste trap, dan van de middelste tot de onderste te vellen is: om dat men in 't eerste sloft; maar zich uitbundighlijk pijn, als 't op een nijpen komt.* Polen, en zelfs Oostenrijk, magh de doodt van den grooten Turk, samt de lafheit van den jegenwoordigen, ende de beroerten en verwarrenis daar op gevolght, wel voor een' staatljke zege rekenen. Zy is echter zoo groot niet; oft de vreughde van die zal onvolkomen zijn, indien Oran van den Koning van Marocco, gelijk de brieven van Lyon luiden, te water ende te lande zoo swaerlijk besprongen wordt. Ik darre U Ed. Gestr. niet vergen op morgen uit haare drok-

C c c

heit

heit te breeken : maar de Dinxdagh ende volgende daagen, tot Zaterdagh toe , acht ik in 't gewoudt van U Ed. Geftr. te wezen , ende zonder verzuim hier te kunnen befteedt worden. Zoo dit geluk ons gebeuren magh, ik bid U Ed. Geftr., den Heer Barlaeus, en zulke vrienden als U Ed. Geftr. aangenaamft zullen zijn , uit onzen naame op 't hartelijxt te noodigen , ende daar toe te beleezen : ende boven al , dat U Ed. Geftr. zich gevaardige altyds in haare befte gunfte te behoeden ,

Mijn Heere ende Neeve,

U Ed. Geftr^{ts}.

Van den Huize te Muiden , den XI van Zomermaandt, 1640.

verplichtften, onderdaanften dienaar, ende neef

P. C. H O O F T.

170.

Aan den zelve.

Mijn Heere ende Neeve,

DE overvloedt van U Ed. Geftr. heusheit , is de oorsprong van de dankzegging voor mijne quaade betaaling van 't geene ik U Ed. Geftr. schuldigh ben. U Ed. Geftr. schijnt het koopmansboekhouden gansch vergeten te hebben, stellende in ontfank de eere en vriendschap, die , als genooten by ons , in de uitgift haarder rekeninge behoorde gebraght te worden. Het doet my wee in 't harte , dat ik nochte de gunfte van U Ed. Geftr. bezoek zoo in perfoon als in papier , geener maate te vergelden weet , en veel min dien yver en arbeit , die 't U Ed. Geftr. voor dezen , tot paaying mijner begeerte , gelieft heeft aan te wenden : ende 't slaaght my wonderlijk wel , dat ik in zoo eenes perfoons schuldt vervallen ben , wiens edelhartigheit zich met zoo een wee zijnes schuldenaars genoeg laat : hoewel die goedertierenheit de schuldt veel eer grooter dan kleender maakt. De tijdingen , overgezonden van U Ed. Geftr. zijn nocht vet nocht maager : uitgezeit het verlies der vier schepen in Yerlandt , 't welk my te meer verdriet , om dat het mijn' Heer de Wilhem en swaager Bartelot raakt. Het is nochtans over te koomen : ende wat lijdelyk valt , moet men (zeidt de byspreuk) looven. Maar , oft goede , oft quaade nieuwmaaren , zy zijn my altyds welkoom , om dat ze leeren de wereldt kennen. 'T waar te wenschen dat men 'er beter op staan moghte. U Ed. Geftr. schrijven ende dat van den Heere de Groot strijden *è diametro* tegens elkandre , noopende 't geen tuffen de Veldtheeren Banier en Piccolomini is omgegaan. Eeven quaalijk koomen die van den Heere de Groot en van de Fransche loopmaaren over een , in de zaaken van Turin. Maar de pronk der volwaapende Hartoghinne van Savoije heeft my en mijn' huisvrouw verheught met het schilderachtigh dat 'er in is. Fraaije stof voor de Poëeten , voorneemlijk hunnen Oppervorst, den Heer Barlaeus, om hunnen geeft gaande te maaken, met zoo eene *Borboniâ de gente Camillâ*. Maar aan de rouwe over de gemaalin van den Maarschalk Banier neem ik gewislijk deel , ten aanschouw van 't oordeel, gegeven als nu by U Ed. Geftr. van haaren perfoon , ende van 't geene ik voor dezen , dien aangaande , uit U Ed. Geftr. gehoort heb : naamlijk dat zy haares gemaals genegenheit tot het gemein gebrek der Hooghduitschen , met haare bescheidenheit konstelijc wist te temperen , neemende de zorgh der zaaken op zich , als hy zijner lust te veel toegaf. Ik help wenschen dat zijne droeffenis zich door andre middelen , dan dien van den dronk, leere troosten , en inzonderheit door bezigheid ,

waar

waar aan 't hem nu niet ontbreeken kan. 'T stond' 'er anders quaalijk geschooren. De Kaifarschen, beginnende zich te roeren in Westfaalen, zouden ons wel mogen doen omme zien, en te duchten geeven, dat het geschiedt om eenigen aftrek te maaken ter gunste van den Spanjaardt, en ons te benoodigen tot zending van eenige zeenuwe krijsvolx op die grenzen: 't welk den vyandt wel te passe zouw koomen, nu hy de Françoisen zoo sterk op den arm krijght. De Koning van Engelandt heeft (mijns achtens) noch geen gedaan werk: alzo wecnigh als ik zoude hebben in 't erkennen van U Ed. Gestr. beleeftheden, wen ik schoon dit heele blad, met dankzeggingen van beter aardigheid, dan de geene daar mijn' arme pen meê begaaft is, vervulde. Dies zal ik het hier staaken: maar nemmer de genegenheit ten dienste van U Ed. Gestr. aan de welke ik my op 't nedrighste gebiede, ende, met haaren oorlof, aan Mevrouw U Ed. waarde helfte, met kussen der waarde handen; gelijk ook doen mijne huisvrouw en dochters, nevens,

Mijn Heere ende Neeve,

Uwer Ed. Gestr.

*onderdaansten, ootmoedighsten, en hoogstverplich-
tichten dienaar ende neef,*

Van den Huize te Muiden,
den 24 van Zomermaandt,
1640, in haafte.

P. C. HÓÓFT.

171.

Aan den zelven.

Mijn Heere ende Neeve,

MYn verdriet, geschept uit de mocite, die ik U Ed. Gestr. koste, is zeer verzacht met de geneughte, gesmaakt in zoo bescheidelijk een' vertooning van de wightighste zaaken, die althans in Christendom omgaan. Hoewel U Ed. Gestr. schrijven my onlanx voor den ondergank der zonne ter handt quam, het heeft my niet verveelt het zelve, en alles wat 'er in geslooten was, te doorlezen: 't welk ik hier in te rugh zeinde, denkende dat U Ed. Gestr. misschien eenige stukken op morgen elwaarts heen heeft te veirdigen. 'T meeste deel der tijdingen is niet zeer behaaghlijk. De Sweden en hunne hulpers schijnen in benauwtheit en gevaar te wezen, zonder veiliglijk oft eerlijk te kunnen deizen; dewijl zy zoeken slaghe te waagen tegens eenen veel sterker vyandt. Dat de bezettingen van Atrecht geslaagen en voorts verstroot zijn, hun Overste uit de stadt geslooten, geeft wat verquikkings. Want hoewel 't eindt den last moet draagen,

Dimidium facti, qui bene cepit, habet.

En 's Koninx jegenwoordigheid tot Amiens oft Dourlans, is te hoopen dat werken zal.

Urget presentia Turni.

Ik dank U Ed. Gestr. inzonderheit voor den brief, die niet voor alleman is; te weeten dien van den Heere van Zuylichem. De Latijnsche Redenaar verdient ook het lezen wel, als zijnde van klare kennis in de dingen nu in swang gaande. Maar zijne partijdigheid vind ik volle heet: weet ook niet oft Vrankrijk, hoe zeer het ook gevleit wort, wel zal kunnen verduwen, dat die schrijver alle volken zoo zeer tot een' vryheit aanmaant, die de Fransche Koning niet geirne den zijnen zouw inruimen. Om 't schrift des Heeren van Zuylichem, van de Orgels, t'zaamen te lezen, wenschte ik wel dat U Ed. Gestr. met de Heeren Barlaeus en

Mostart, geliefde hier eenen dagh te koomen besteden. In allen gevalle verwachten wy Joffrouwe, de dochter van den Heere Barlaeus, hier op morgen oft overmorgen; zoo zijn' E. niet verlooft heeft ons eenige beloften te houden; gelijk Kaifar Maximiliaan d'eerste, gelijk zommige willen, verwooren had emmermeer naa te koomen 't geen hy den Françoisen swoer. Ik bid U Ed. Gestr. uit mijnen naame Mevrouw de Groot te begroeten, met verzoek, om, voor haar vertrek, ons, nevens U Ed. Gestr. en Mevrouw U Ed. Gestr. gemaalinne, der welke ik en mijn' huisvrouw, met verlof van U Ed. Gestr. ootmoedelijk de handen kussen, alhier de eere haarder jegenwoordigheid te gunnen: ende dat U Ed. Gestr. zich gewaardige my dit flordigh schrijven in 't goede af te neemen, samt in haare beste gunste te bewaaren,

Mijn Heer ende Neeve,

U Ed. Gestr^{ts}.

*onderdaansten, ootmoedighsten dienaar,
ende neef,*

Van den Huize te Muiden, ontrent
middernacht naa den eersten
van Hooimaandt, 1640.

P. C. H O O F T.

172.

Aan den zelve.

Mijn Heere ende Neeve,

* Verbergende de tijding der nederlaage, stelde hy, met een zot ontveinzen, veel eer de begering des quaadts dan het quaadt uit. Want, hadt hy zijn' noodt beleden, ende daar op geraadtslaaght, daar schoot noch hoop en maght over: ten tegendeele, dewijl hy verzierde dat alles voor windt ging, wies zijn zwazrigheid door de valscheit.

† Dewijl de slagen die men voorziet minst treffen.

* rencontre.

DE geen, die althans mijn Apollo is, zeidt van Vitellius, *Nuncios cladis occultans, stultâ dissimulatione, remedia potius malorum quam mala differerat. Quippe confitenti, consultantique supererant spes viresque: cum è contrario lata omnia fingeret, falsis ingravescebat* *. Een' goede vermaaning voor luiden, die hun deel aan 't beleidt van wereldsche zaaken hebben. Daarentussen is zy andren, die, gelijk ik, zich daar buiten vinden, niet ondienstigh: *cum tela pravis minus feriant* †; ende dewijl het draghlijker valt, zich allenskens te gewinnen tot tegenspoedt, dan, naa rekening gemaakt op voorspoedt, de ongenught plotselijk op het hart te krijgen. De Fortuin zet ons zeker haar eerste lachen wel betaalt met zulk eene neep, als 't verlies van zoo treffelijke krijsluiden is, ende van een stuk geschuts, 't welk, hoe kleen ook, ons betuight, dat de wederparthy meester der waalplaatse gebleeven is. My verwondert, indien ons heir geheelijk den voet op 't vaste had, waar het aan ontbreeken moght, dat men den Graave Henrik Cazimir, wiens ongeluk ik, oordeelende alleens als U Ed. Gestr. van de waardye zijns persoons, met groote deernis versta, niet beter heeft ingevolght. Hier speurt men de waarheit der byspreuke, een hondt is stout op zijnen eigen dam: ende blijkt dat de Spanjaards bezessen, dat men hun naa de kroone steekt, naardien zy zoo groot een' stijfzinnigheid der onzen, met grooter, niet alleen hebben wederstaan, maar doen swichten. Hoe magh doch deeze harde betegening * bygekomen zijn? hoe sterk de vyandt geweest? hoe swak de onzen? zouden deze wel verrast zijn, door verzuim van vlijtige kundschaphaalers in 't veldt te hebben? Ik hoope hier op wat naader bericht te worden door U Ed. Gestr. als ik, gelijk my eerlang te doen staat, tot Amsterdam koom. Maar de hoope van gewenschte uitkoomst ontzigt my, in U Ed. Gestr. waarneemen, dat de vyandt gewaarschuwt is, en 't weder zoo ongunstigh. Atrecht geeft eenigen troost; moghte die langer duuren, dan de Françoizen gemeinlijk doen in hunne vuurigheid: hoewel deze verquikking niet volmaakt is, mits den ramp des Markgraaven van Gesvres;

van

van wiens deughd ende heusheit my gedenkt dat ik U Ed. Gestr. meermaals hoorde zeer loflijk gewaagen. Dat twee hondert Spaansche bevelhebbers getracht hebben zich in die stad te werpen, bewijst de ernsthaftigheid van dien landtaardt, de neerstigheid der hooge bewindsluiden, ende in wat achting zy de plaats houden. De hoope des herwinnens van Turin vlaat my grootelijx: maar de vreeze van U Ed. Gestr. die onge woon is het schip op mooi weder te laaden, jaaght my geen' kleene anxt aan. Konde de François zijn' stonde in Cataloigne waarneemen, het waare, mijns bedunkens, den Spanjaarde 't vuur zoo naa geleidt, dat hy werk zoude vinden om de rest van zijn huis te behoeden. Het scheurfel van Engelandt en Schotlandt, is niet geschaapen lichtelijk zoo te heelen, oft het zal somtijds weder uit komen. Daar het wantrouwen eens zoo verre inwortelt, wil het gemeinlijk, den ganschen tijdt door, bittere bloemen, oft vruchten van quaadtvermoeden draagen. Doch, indien dier vruchten eene is de genegenheit tot verdragh met d'Oostindische Maatschappy, zoo hebben wy voor eerst geen klaagen daar over: alzooweinigh als over den kleenen schijn tot een verdragh, waar by de Engelsche Maatschappy den vryen handel in beide de Indiën bedingen moghte: 't welk ik verre te zoeken acht. Evenwel, 't is, niet my alleen, maar wel wijzen luiden, dikwijls uit hunne gissing gegaan. Mijn Heer Barlaeus zal mijn getuigh zijn, dat ik U Ed. Gestr. groctenis aan zijne E. en haare dochter gedaan heb. Zijn' E. is niet zoo zeer mijn gast geweest, als ik de haare op geestelijke spijz', die my 't hart gezalft heeft. Uit den grondt van 't zelve gebieden ik, mijn' huisvrouw, ende dochters ons in de beste gunste van U Ed. Gestr. ende kussen op 't nedrighste, met U Ed. Gestr. oorlof, de waarde handen van Mevrouw, onze nichte, gelijk verplicht is,

Mijn Heere ende Neeve,

U Ed. Gestr.

Van den Huize te Muiden,
den achtsten van Hooi-
maandt, 1640.

onderdaanste, ootmoedighste dienaar

P. C. HÓÓFT.

173.

Aan den zelve.

Mijn Heere ende Neeve,

HEt is zoo verre, met my, van stoffe te hebben tot klaagen over verzuim van U Ed. Gestr. in 't zeinden der nieuwmaaren op gister, dat ik geirne beken eenes ongezouten verwijts waardigh te wezen, om dat ik al de heusheit, die U Ed. Gestr. zich gewaardicht my te gemoete te draagen, zoo lichtelijk laat aan my leenen. Daarenboven weet ik, dat de brieven spaade aankoomen; en de lankheit van tijdt; vereischt tot het beantwoorden, niet lijden wil, dat U Ed. vroegh daar uit scheide. Maar de smaak, die ik vind in U Ed. Gestr. blaaderen, en in de vruchten, die zy in den buik draagen, is al te bekoorlijk om geweigert te worden. Dat de Françoisen, onder den oproer in Cataloigne niet helpen roeijen, staat hun te vergeeven; dewijl zy zelf de handen zoo vol werx hebben, als in Arthois, Duitslandt, Piemont, Borgonje; jaa tot Dijon en Molin met inwendige moeite van muiterijen belemmert zijn. Ook zeidt mijn Heer de Groot, dat de beroerten van Cataloigne niet dan ten platten lande in swang gaan. Leidt het daar zoo, ik legh ze kort af te loopen; 't en zy de boeren geberghte t'hunner toevlucht hebben: in welken gevalle ik echter ducht, dat zy 't niet lang zullen harden kunnen. Vyandt-

† Hy verplette
Arragon.

* Ondertuf-
schen heeft
men moede
te houden.

ſchappen van die ſoorte doen den Vorſten , daar zy 't op gelaaden hebben , wel dikwijls groote vriendschap. Men wil , dat die beſaamde Iſabella van Kaſtilje plagh te wenschen om een' opſtending van Arragon , om oorzaak te vinden tot afſchaffing der voorrechten en vrydoomen van dat Rijk , en te raaken aan den tijtel , die althans in Spanje , onder 't beeldt van Philips den Tweeden , ſtaat : *Allanó a Arragon* †. De zelve Heer de Groot wilde wel dat wy Hollanders den wederſpannelingen (indien die naam op de geenen paſt , die tot verdaading hunner gerechtigheden gepraamt worden) de handt boden. Dat moeſte te waater geſchieden ; daar een Duinkerke het ons zuur genoeg maakt. Zonder 't oordeel van zulk een vernuft , dien ik gehouden ben het mijne t'onderwerpen , ik liete my voorſtaan , dat het oorlogh te lande zouw behooren voor te gaan ; gemerkt wy geſchaapen ſchijnen 't verloop daar in nemmer zoo lichtlijk te kunnen richten als wel te waater , wen' het ons ernſt zal zijn. Wat vat- telijker is voor my 't gevoelen van den zelve Heere , dat de Kaiſar wijs- lijk gedaan heeft aan 't ſchuwen van eenen veldtſlagh , waar aan een groot deel zijner achtbaarheid hing , die geſpaart diende , als nut tot allen tijde , maar hooghnoedigh om de vergaading der Staaten t'zijn wille te hebben. Gaave Godt maar , dat hy , zonder zoo zorgelijk een lot te waagen , der goede parthije niet vaſt evenveel afbreks deede , dan met een' bloe- dige zege. Want my dunkt dat Banier en zijne bondgenooten met de zeilen voor de maſt leggen ; naar 't geen af te neemen is uit het ſchrijven haarder Hoogheit van Heſſen , en uit het breeken van 't beſtandt door de Kaiſarſchen : waar by ik vreeze dat niet alleen deze onze ſtaat geen' zijde zal ſpinnen , maar haare Hoogheit wel in ſwaare ongelegenheit ver- vallen moghte. Oft nu de traagheit van andren in 't eerſte verzaamen der troepen ; oft het lundren van den Maarſchalk in het trekken naa Frankelandt ; oft de naaryver en kriegelheit der Hoofden ; oorzaak van deze byſterheit zy ; oft al deze doolingen t'zaamen ; haar' Hoog- heit kan 't beſt weeten. *Interim inſiſtendum eſt ſpei* *. Wat d'onze , naa den eerſten en den tweeden wederſtoot , gevonden in Vlaandre , zullen aan- ſlaan , verlangt my te hooren , uit monde van U Ed. Geſtr. zoo 't haar ge- lieft , gelijk wy hartgrondtlijk , nevens dankzegging voor de genooten' eere en goede ſiere , bidden , op Dingsdagh tegens den middagh , oft (zoo haare bezigheden zulks niet toelaaten) den avondt ons met haar ver- zoek , ſamt dat van Mevrouw , U Ed. Geſtr. waarde helfte , en van den Heere Barlaeus , te begunſtigen , ende een daghsken ofte twee te ſpillen , in 't gezelschap der Heeren van Taamen ende Poelsbroek , onzer nee- ven. Dit bidden wy andermaals op 't vuurighſte , ende teffens , dat U Ed. Geſtr. gelieve in haare beſte gunſte altijds te bewaaren ,

Mijn Heere ende Neeve ,

U Ed. Geſtr^{ts}.

verplichten , ootmoedighſten , en onderdaanighſten dienaar

P. C. H O O F T S.

Van den Huize te Mui-
den , den 15 van Hooi-
maandt , 1640.

174.

Aan den zelve.

Mijn Heere ende Neeve ,

O P gister ontſing ik U Ed. Geſtr. welaangenaam ſchrijven , niet te- genſtaande dat het , voor zoo veel de gemeine zaak aangaat , ſchiet niet dan beſwaarende tijdingen meldt. 'T is voorwaar een hardt gelagh
voor

voor haar' Hoogheit van Hessen, de dingen van Duitslandt alzoo verbrodt te zien; ende (gelijk U Ed. Gestr. oordeelt) niet buiten zorgh, dat al de krachten des Kaisars en zijner bondtgenooten zullen op onzen arm komen storten. De voorspoedt der behoudene overkoomste van zoo veele rijke scheepen zoude daar tegens een kranke troost zijn: jaa mogelijk dit goudt een zeilsteen om het Duitsche yzer herwaarts aan te trekken. Kunnen de Roomsgezinden aldaar der Sweeden en Françoizen eens ontslaagen worden, het staat zeer te duchten, dat zy al hun geweldt tegens ons zullen wenden, op hoope van den oorspronk der moeite, die men den Spanjaardt in beide de Indiën maakt, met vellen van onzen staat, te dempen. Al wat ik, tot lichtenis dezer vreeze te verziere weet, is d'ervaarenis van d'ongestaadigheid der wereldsche zaaken; dat de goede parthy in Duitslandt uit grooter benaauwtheden zich voor dezen geredt heeft; dat de Kaisarschen, willende de Sweeden vervolgen, in gelijke ongelegenheit mogen vervallen, komende ter plaatsen daar alles kaal gegeten is; dat zy zich misschien naa Brisak oft het Graaffschap van Borgonje zullen keeren, en aan eenige kommerlijke belegering vertuijen, die veeltijds de talrijkste heiren doet smelten, en den verlegenen tijdt geeft om weder t'schrap te raaken; ende dat wy, ten quaadste komende, grenzen van yzer hebben, mits de stroomen en moerassen voor ons vechten, tot verovering der welke, ende der sterke steden, geen heir, zonder wel betaalt te worden, bestaan kan, dewijl 't hun niet beuren magh, t'elken maale als 't aan lijftoght mangelt, die zonder geldt niet volgen wil, een' versche weide te zoeken; gelijk men in Duitslandt gewoon is. U Ed. Gestr. zal best kunnen oordeelen, oft het geen misflagh zy, dat men de Kaisarschen niet eerst en vooral uit Westfaalen heeft doen verhuizen, daar zy zich nu zoo sterk maaken, dat d'andre parthy zich van voore en van achter gepraamt vindt. Maar wat wanraadigheid is 't, foldy voor vier en festigh hondert mannen verschaft te hebben, tot hulp van Longueville, ende dat men, nu 't omkomt, slechts duizent mannen geworven vindt, die geschaapen schijnen naa 't leger voor Atrecht te gaan? Belangende de dreigementen, van de Françoizen aldaar in hun voordeel te bespringen; ik houde ze voor geveinst, om hen in slaap te wiegen, ende terwijl zy aldaar den vyandt verwachten, 't geleide der lijftoght aan te vallen; waarinne, zoo hy boven staat, de behoudenis der stadt gelegen schijnt. Maar 't werk moghte, in zulken geval, wel op een' veldtflagh uitkomen, dien ik achte dat de Spanjaardt niet lichtlijk waagen zal, indien hy meint twaalf duizent knechten en vier duizent ruiters t'ontmoeten; behalven de geenen die hun uit het leger te baate kunnen koomen. Ik weet niet te bezinnen, wat misduidfels men in Vrankrijk, op 't faalen van 's Prinsen aanslaagen in Vlaandre, vinden kan. My gedenkt, van leezen, hoe de Françoizen, als de Cardinaal Pompejo Colonna, zijnen inval, onlanx voor dien van Bourbon, ter stadt Rome deed, zich dietsch maakten, dat de Paus zich willends liet plondren. Ook verwondert my te hooren, dat de zes duizent te voet, en vijftien hondert te paarde, verordent tot bystandt des Graaven van Harcourt voor Turin, dus lange marren; daar men al over een' wijle gezeidt heeft, dat zy in aantoght waaren. U Ed. Gestr. vreeze, dat, wen zy schoon in 't leger koomen, 't zelve niet zal kunnen opbreeken zonder gevaar van eenen strijdt te loopen, doet my duchten, dat men aldaar meer op een' veilige hertredt, dan op de verovring der stadt, peinst. Indien nu, zoo wel Atrecht, als Turin, den Françoisen ontslipt, ende wy, gelijk het zich aanzien laat, ook in Bra-

bandt

bandt niet uitrichten, 't wil een' bystre krak aan de achtbaarheid geeven. Moghte men noch 't Slot van Gennep, 't welk geacht wort van groot belang te wezen, bemaghtigen, het zoude de smart van zoo zwaare kosten eeniger wijze verzachten. Maar 't weeke weder, en 't verlopen des zomers, toonen daar kleener gunste toe, dan de geene, die 't U Ed. Gestr. gelieft heeft my te bewijzen, met het zinlijk en welberedent instellen van haaren langen, ende voor mijne nieuwsgraatigheid geenszins te lang eenen brief; tot vergelding des welken my stoffe ontbreekt, 't en waare dat U Ed. Gestr. zich vermaaken konde met het vermaak, genooten by ons, naa haar scheiden van Goudestein. Doch mijne pen is zoo wel niet gebekt, als mijn Heer Barlaeus betongt, om U Ed. Gestr. daaraf 't verslagh te doen. Zijn' E. heeft aangenomen, onze ootmoedighste gebiedenis aan U Ed. Gestr. te doen, die ik bidde de zelve by dezen vernieuwt te houden; en te gedoogen dat ik alhier, nevens die van U Ed. Gestr. ook de handen kuffe van Mevrouw onze welwaarde nichte, gelijk nevens my doen mijn' huisvrouw ende dochters, op vast vertrouwen, dat U Ed. Gestr. altijd zal houden,

Mijn' Heere, ende Neeve, voor
U Ed. Gestr.

Van den Huize te Muiden, den 24 van Hooimaandt, 1640.

ootmoedighsten, onderdaansten dienaar

P. C. H O O F T.

175.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

DE bedenking van U Ed. Gestr. op het gebruik der Orgelen vind ik t'eenemaal opgeleidt van onverwikkelijke redenen, zoo in 't beweeren als in 't wederleggen: maar dit getempert met een' bescheidenheit, zoo omzichtig ende ontziende, dat het der tegenparthije niet alleen de maght, maar ook de wil, tot strijden, beneemen moet.

Animo quoque subjugat hostes.

Hier by gaan eenige veirzen, zoo maager ende ongedaan als hun Dichter, die uit zijn' tweede ziekte, sedert twee maanden herwaarts, komt. Maar Johannes Rulæus, Predikant, beroepen van hier tot Rotterdam, raakte onlanx met my te kouten van deze stof; in 't bezonder van de kracht der gulle klanken, die geene, ofte ('t welk evenveel is) onverstaanlijke woorden vervatten: ende verhaalde my deze geschiedenis. Een Roomsgezint Schipper van Hoorn quam, te lande gereift, uit Italië, over Geneve; en hier ter preeke van den Heere Beza, uit enkle nieuwsgierigheid, oft om tijdtverdrijf, alzoohy 't François niet beter kende dan 't Hebreuwfch. De voeghlijke leiding der stemme, de beweegende lieflijkheit van 't geluidt (het gelaat moght 'er toe helpen) wracht, in den goeden man, een' graatigheid naa onderwijs in de leere, die hum docht naa gelijke zoetigheid te moeten smaken. Hy liet zich berichten, en verliet het Pausdoom. Oft dit voorbeelt ergens een hoeksken verdient in 't werk van U Ed. Gestr. zy haaren oordeele bevolen: samt in haare beste gunste,

Mijn Heere,

U Ed. Gestr.

Van den Huize te Muiden, den zelken in Herftmaandt, 1640.

onderdaanste, ootmoedighste dienaar

P. C. H O O F T.

176. Aan

176.

Aan G E O R G D O U B L E T.

Mijn Heere,

MEt den opgank van U Ed. tot Medelidt van den Hoogen Raadt, heb ik my ten hooghsten verheught, in de waardigheid, waar mede het ampt U Ed. ende zy het zelve verfiert: en teffens in 't oordeel, zoo der Ed. Grootmoogende Heeren Staaten, als zijner Hoogheit; 't welk houdende dien voet van keure, geschaapen schijnt, de beklaghlijke verdorvenheit dezer eeuwe grootlijx in haaren loop te schorfen. Al het geluk, dat U Ed. zich zelve met deze eere wenschen kon, heb ik haar, van eerst af, toegewenscht, met heelen heeten harte. Maar de pen heeft deze plichtpleeging, tot noch toe, op den mondt laten staan, mits ik, van tijdt tot tijdt, verwachtte, dat de noodt my zouw derwaarts daagen, om U Ed. en andre Heeren, haare Metgenooten, tot afveirdiging van zekre mijne daar hangende zaaken, te verfmeecken. Dan, dewijl de gelegenheden te Hove niet eeven vlijtelijk rijpen, als het ooft, en op haaren herfst passen; ende die van mijne dingen uitstel genoomen heeft, tot in den winter, zoo komt dit blad, der tonge dat aangenaam werk afneemen, en U Ed. begroeten, met vuurigh gebedt, dat de Godlijke goedertierenheit deze verheffing van U Ed. t'zijner gloorije en t'haarder meeste vernoeving gedijen doe. In 't verwachten van welke hemelsche gunste, zich op 't needrighste aan de haare beveelt, en t'haarwaarts nijght,

Mijn Heere,

U Ed.

Uit Amsterdam, den
22 van Wijnyaandt,
1647.

onderdaanste, ootmoedighste dienaar

P. C. HÓÓFT.

177.

Aan J O A C H I M V A N W I K K E V O O R T.

Mijn Heere ende Neeve,

MIts wy alhier, nocht van dochter, nocht van zoon, eenige lucht hadden, zoo is de blijdschap, waar meê U Ed. Gestr. door 't aanmelden van de geboorte eens Hartogen van Anjou, ons vermaakt heeft, te grooter. Godt geeve (wensch ik met U Ed. Gestr.) dat hy een' schraagh des geslaghts, Ruwaart † des Rijks, rug der Bondtgenooten, strekken moge. Zoo 't den Françoisen nu noch gebeurt, gelijk het zich aanzien laat, Turin te verovren, zy mogen, tellende Atrecht daar onder, van drierley geluk spreken, dat de Hemel hun, binnen den tijdt van een half jaar, in de schoot geworpen heeft. Zeker, in dien oordt schijnt een sterker, oft veel eer zorghvuldiger geest te heerschen, dan voorheen; dewijl men niet alleen de aanslaagen, met beschikken dat de behoeften ruim omkoomen, wissel neemt; maar ook de winningen met wonderlijke vestwerken pooght te verzekeren. Men zal hen voortaan, houden zy dezen voet, niet voor sprink-, maar wel gespoorde, jaa geyspoorde, haanen aanzien. *Hem! Homo homini quid praestat?* naardien een Cardinaal zulk een' wijz' op den Koorzang kan zetten. Met deze voorspoedigheden der vrinden, mogen wy 't verdriet onzer sobre verrichtingen troosten. Ik wensch der Fransche kroone een' bestendige gunst der fortune toe: maar, indien zy haar' oude gewoonte niet verwerpen kan, en geen' eere van gestaadigheid, dan in gestaadigh wisselen, stelt; dat zy zich genoeggen laate met

D d d

beurte

beurte te houden tuffen ons en onze Bondtgenooten , ende dan d'eenen , dan d'andren , jaar om jaar , begunftige : zoo zouden wy , ten naaftvolgenden zoomere , verhaal van den geleden wederftoot mogen bekoomen ; en de Spanjaards anendan ten achtre gaan . Maar deze zetten zich t'fchrap , naar ik hoor , en de Catalaanen beginnen aan de handt te gaan . Yemandt , genegen 't fchip op mooy weêr te laaden , zouw zich voorftaan laaten , dat de Caftiljaan , op de voorgenoomte tocht , niet veel hebben zal aan een volk , dat zich , niet uit goede genegenheit , maar by mangel van middel om zijnen dwang t'ontgaan , t'zijner gehoorzaamheit voeght : jaa dat het zelve , zoo hum eenige ramp ontmoet , wel met zijnen vyandt moghte aanvallen : gemerkt , dat onderling wantrouwen , daar de fmart der wederzijdige en effen geheelde wonden noch nauwlijx uit het gevoelen is , gemeinlijk belemmering , en dikwijls kreple heirkraften , maakt . Maar ik vreez' al te zeer , dat de Catalaanen , aangenoomen in genaade , zich verfloeken zullen , om de fchuldt der opftending , door veirdige gevolghzaamheit , en tijdige dienften , uit te veegen . 'T zoude my een grof verzuim dunken , dat de Françoifen deze luiden met geen onderftandt geftijft hebben , en zich zoo fchoon een' gelegenheit , om den Spanjaardt aan zijn ingewant te tornen , laaten ontglippen : 't en ware , dat de reft van 't beleidt my dwonge te oordeelen , dat ftofheit daar geen' plaats heeft ; ende dat zy , vindende zich elders met de handen zoo vol werx , geducht hebben , zoo zy zich ook dezès onderwonden , meer in den arm te neemen dan zy zaagen te bevatten . 'T verovren van Kalkar is my een donderflagh in de ooren ; zoo weinigh hadden wy daar af vernoomen : immers niet altoos . De deughd der plaatfe is my onbekent : uit de gelegenheit fchep ik hoope dat het houdbaar zal wezen , als hebbende , van de Hooghduitsche zijde , den Rijn en de fteden van Wezel , Rees , Emmerik , voor de borft . Ik verblijde my daar over , met U Ed. Geftr. van wege haarder Hoogheit , in vertrouwen , dat de Hooghmogende Heeren Staaten , oft zy fchoon zwaarigheit in openbaaren byftandt maakten , zich nochtans niet ontzien zullen , tot behoeding dezer winfte , in 't verhoolen de handt aan haar' Hoogheit te bieden . Wat 'er aan gevangen zy , hoop ik , op Vrydagh oft Saterdagh naaftkoomende , van U Ed. Geftr. te leeren ; alzo wy voorgenoomen hebben , alsdan naa Amfterdam te gaan , om onze huisheir aldaar in zijn winterleger te brengen . Mijn' huisvrouw en dochters kuffen eerbiedighlijk , nevens my , met U Ed. Geftr. oorlof , de handen van Mevrouw onze welwaarde nichte , ende gebieden zich aan de beste gunfte van U Ed. Geftr. die ik bidde dat altijds open ftaa ,

Mijn Heere ende Neeve , voor

U Ed. Geftr^{ts}.

onderdaanften , ootmoedighften dienaar

... van Wintermaandt , 1640.

P. C. H O O F T S.

178.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S .

Mijn Heere ,

IK dank U Ed. Geftr. hooghlijk , voor 't lof van 't flichtelijk orgelfpel , en voor den dank , dien ik , van den Heere Mostart , en d'andre , tot leeverloon , ontfangen heb : desgelijks voor 't gehoor der geeftige quikken , gezonden van U Ed. Geftr. aan den Heere Barlaeus . U Ed. Geftr. gedenkt

denkt misschien der veirzen, gedicht van zijne E. over een' wijle, op den metaalen duim des Hartogen van Alva; welk overschot, als een steen, uit 's lands lenden geloofd, by my bewaart wort; ende dat zy U Ed. Gestr. ooren niet ten volle gevielen. My, nu, peinzende aan Cleopatra, ende hoe zy, ervaren in veelerley taalen, zich met elke beholp, naar dat zy elken haaren zin, daar in, aardighst zaght uit te drukken; is een' lust aangekomen, om te proeven, oft men ook eenige wijze van praat der onze, op 't spelen met dezen vinger konde passen, die ons eertijds zoo veel quaadts spels gemaakt heeft. Oft het kindt, dat ik U Ed. Gestr. in deze luijeren 't huis breng, opwiegens, oft weghwerpens waardigh zy, bid ik U Ed. Gestr. te oordeelen; ende altyds het beste, van d'onderdaanigheid haar toegewijdt,

Mijn Heere, van

U Ed. Gestr^{ts}.

T'Amsterdam, den 12 in
Lentemaand, 1641.

verplichtsten, ootmoedighsten dienaar

P. C. HÓÓFT.

Op den Duim van 't metaalen beeldt des Hartogen van Alva.

D En Duim, de rechte wederhandt *,
Die, eertijds, van gansch Nederlandt,
Zich kussen deed, terwijl hy 't schond,
Heeft nu Maatroos in zijnen mond;
Oft wringt hem, wil hy, in een hol,
En bruikt den dwinger voor een' dol.

* zoo noemen
dien de Grie-
ken, die nageen

179.

Aan GERARDUS VOSSIUS.

Mijn Heere,

V An eenen raffelaar, die klap zonder slot uitslaat, zeidt men, in onze taal, dat hy hemelval kalt. 'T zelfste magh men my naageven, in wiens hoofd, de stof dezer veirzen, heden, met de sneeuw, schijnt van den hemel gevallen. Zeker, daar uit niet; dewijl 't my nergens naa zoo wel gelukt is U E. geestelijke gedaante te treffen, als den schilder de lichaamelijke. Dit is my wel een verdriet: maar ik heb 'er tweederley troost in. De eene is de spreuk,

In magnis voluisse sat est:

In groote daan, magh wil bestaan:

d'andre, dat zielen, verheeven als de uwe, meer op de deughdt des wils, dan des werks, oogen. Ende dit doet my vertrouwen, dat de vermeetelheit, gepleegt in 't laaden van dus een pak op zoo zwakke schouderen, niet mindren zal de gunste, tot noch toe beweezen,

Mijn Heere,

U E.

onderdaansten dienaar

P. C. HÓÓFT.

T'Amsterdam, den 13
van Grasmaand,
1641.

Op het afbeeld van den hooghtgeleerden Heere,

Heere GERARDUS VOSSIUS.

E En' inborst, blanker noch van deughdt,
Dan 't hoeft van lokken, die 't besneuwen,

D d d 2

Draaght

*Draaght deze Nestor. Griek wat meught
Ghy veel van 's uwen wijsheit schreeuwen.
Leefde hy der drie; den onzen heught
Van meer dan een halfhondert eeuwen.*

180.

Aan JOACHIM VAN WIKKEVOORT.

Mijn Heere ende Neeve,

DE voldoentheit van U Ed. Gestr. heeft eind nocht maat, dewijl zy zich, nocht van 't gewicht, nocht van de meenighte haarder bezigheden, zulks begrenzen laat, oft zy weet uit te breeken, omme my der wereldsche zaaken deelachtigh te maaken. Mijn leeven lust my te beter, dewijl ik zie dat den Heere Barlaeus het zijne zoo wel lust, als de weeldigheit zijner veirzen uitwijft. Ik leg my toe, in de naaste weeke, eens tot Amsterdam te komen, ende, zoo zijn 'E. alsdan daar is, mede aan eenen kant van 't zoet zijner geestigheid te lekken. Wy hebben hier, nevens mijnen swaager Cloek, den Heer Reigersbergh gehadt, die my zeide uit eigen monde van den Heere Artifoxxki, dat de zelve geensins was overkomen met den Portugeeschen gezant, nopende 't werven van een regiment volx; overmits men de voorwaarden, waar op zijne onderbevelhebbers dienen zouden, te zeer besnijden wilde. Ook waant hy andersins te speuren, dat het den nieuwen Koning aan duimkruidt mangelt; zonder 't welke alle handt de klem quijt is, (immers by onzen tijdt) om de wapenen vast te houden. Jaa men zoude hem bericht hebben, dat in Portugal beslooten zy, koopre geldt te munten. Op welke lucht geen' uitheemsche soldaaten geschaapen zijn aan te komen. De zelve Artifoxxki verhaalde, dat hy, koutende met den Ambassadeur, rondelijk verklaart had, zoo veel staats van eenen Castiljaan, als van zeven Portugeezen te maaken. Ende als de Ambassadeur hoogh opgaf, van de afgerichtheit zijnes landaards op 't handelen der wapenen; ende bybraght, hoe zy zulks geoeffent waaren, dat ze eenen vogel in de vlucht zouden schieten; had Artifoxxki daar op geantwoordt, dat dat lichter viel, dan eenen man te treffen, van wien men gelijke wonde verwacht, die van den vogel niet te vreezen staat. Ooren, gedrenkt met de bitterheit dezer redenen, weeten weinigh suikers, uit de aanvallige tijdingen van Brazil, te kauwen. Dat, daarenboven, de Castiljaan niet buiten hoope is, van de zaaken in Catalonje by te leggen, valt my swaar op het hart: en de gauwicheit der Françoizen zoude my beter troost geeven, indien 'er doorgaands zoo los een' verzuimelheit niet onder liep. My verlangt nae de uitkoomst der belegeringe van Invrea. Zoo Harcourt daar 't hoofd stoot; men zal terstondt gelooven, dat de Fortuin zijnes moede is: en de Spaanschen hebben verstandt, van hun geluk ten breedste uit te meeten. Ook verneem ik geen vervolgh van de beroerten in Arragon. Ginge die brandt op; het waare te achten (naar mijne ruige kennis van dat geweest) dat de parthyen aldaar, ten naaste by, gelijk zouden zijn. Opstending in Napels, Sicilië, Milaan, kan ik my quaalijk inbeelden; om dat die volken, gewoon geregeert te worden door Vorstlijken arm, zich tot vryheit niet zouden kunnen schikken, nocht andren meester vinden, die hun bet dan de Spanjaardt behaaghde: zijnde de stam hunner ingeboorene heeren over lange gefaalt, en de gedachtenis der Françoizen aldaar niet zeer lieflijk: behalven dat d'Italiaansche Mogentheden, als
weetende

weetende kleene keur tuffen 't Fransche en 't Spaansche geboorfchap, noode tot verandering, die zonder groot befwaar en zorglijkheit niet gefchieden kan, verftaan zullen. Wy meinden, dat Banier genezen was: nu fchijnt U Ed. Geftr. hem voor doodkrank te houden, en de gemeene zaak der Sweeden voor niet veel gezonder. U Ed. Geftr. veerzienigheit doet dat de vreeze my naadert. 'T is zeker te vermoeden, dat Bouillon en zijn' verwanten, 't en waar zy in U Ed. Geftr. gevoelen ftonden, zich zoo diep niet met den Spanjaardt zouden t'zee begeeven. De Heer Reigersbergh, nochtans, had gehoord, dat die wolk noch wel zonder regen moght' over drijven, en 't misverftandt voeghlijk gefleeten worden. Maar de aanmoedigheit dezer maare laat zich ruimelijk opwegen van de ongeneught, gefchept uit het hooren van's Prinzen ongezonthheit, dien men ons zeidt, daar over, weder naa den Haagh gekeert te zijn, tot fwaare verachtering van 't groote werk, dat men houdt op handen te wizen. Godt verleene zijner Hoogheit fpoedige verlichting, en Uwer Ed. de volkoomenheit haarer deughdzaame begeerten, gelijk van heelen harte wenscht,

Mijn Heere ende Neeve,

U Ed. Geftr^{ts}.

Van den Huize te Muiden, den 25 van Bloei-maandr, 1641.

onderdaanfte, ootmoedighste dienaar

P. C. HÓÓFT.

181.

Aan den zelve.

Mijn Heere ende Neeve,

DE blijdschap om Arien is dan ydel geweest: zoo is ook 't meofte deel der menfchelijke. De Portugezen ftoffen van de veroverde fchepen, als oft hun 't geluk van zelfs quaaam in den mondt loopen. Kunnen zy 't met de randen houden, het zal hun wel te paffe koomen. Het moght' hun lichtlijk ontflijpen, zoo Terragona den Françoizen ontflijpt. Maar zy dunken my de gezienfte kans te hebben, zoo 't 'er op enkle vijf daagen aankomt. 'T waar al te fpijtigh, de fortuin van eenen fchipftrijt niet zoo lang te kunnen verwijlen, zonderling daar zy de haaven en 't slot te baat hebben. 'T werk van Sedan wil ook wat zeggen: en ik ducht al te zeer, dat die Heeren, voorneemlijk Bouillon, die t'over weet wat op den teirring der oorloge loopt, zich zonder tweebak niet hebben t'schepe begeeven. Doch 't is weleer wijzer gemift: en men geeft alreeds hoope, dat de honger die ftadt zal opeeten. Maar 't fchijnt, dat *Gallie tumeant*, en verfcheiden' oorden al opftendigh zijn. Dat de boeren onder Bern van 't zelve evel ziek waaren, wift ik niet: en luttel meer van de gefteltenis der Hooghduitsche zaaken, eer U Ed. Geftr. my daar af quam verftendigen. Degewoonte moet daar bykans eeldt gemaakt hebben tegens de fcherpheit der ellenden, gelijk zy fchijnt by ons gedaan te hebben. In Italië fchijnt het een doode tijdt te zijn: en, viellicht, een' wijle te blijven, mits beide de partijen zich elders belemmert vinden, en elkandre zoo dapper in 't hair zitten. Gelukkig de geenen, dien 't gebeuren magh toe te kijken, en met zoo goede oogen als die van U Ed. Geftr. en uit zoo veilig een venfter, als dat van de hoeve, waar uit zy helpt de maate ftaan, daar de Duitsche dans op trantelt. Van U Ed. Geftr. daar te bezoeken, is geen' onmogelijke bede. Maar wy kunnen wel bevroeden, dat ons deze eere in 't vat ftaat te houden, tot dat U Ed.

D d d 3

Geftr.

Gestr. daar op haaren stel zal zijn. Dan denken wy, met den Heere Barlaeus daar eens om te springen, en eenen dagh oft twee in 't vuur te werpen. Ik gebiede my aan zijne E. en, van heelen harte aan U Ed. Gestr. ende, kussende, met haaren oorlof, de waarde handt van Mevrouw haare gemaalinne, blijf,

Mijn Heere ende Neeve,

U Ed. Gestr.

Van den Huize te Muiden,
den eersten van Hooi-
maandt, 1641.

onderdaanste, ootmoedighste dienaar

P. C. H O O F T.

182.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere,

O P, op. U E. leirze, spoore; en rustte zich toe ter herwaartsreize. 'T is op lestleden Dinxdagh nieuwe maan geweest: op naastkoomenden Dinxdagh zal 't nieuwe zon zijn. Wat dunkt U E. van zoo een' starrekijker, die dat afzien kan? zoud' hy 't Galileo Galilei niet wel te raaden geeven? Een ander wonder: in 't Noorde zal ze rijzen, aande Zuyderzee dalen; 't en zy dat wolk oft onweêr haar 't hoofd eer doe onderhalen. Ik legh haar dapper op onze pruimen te vlammen; en op haar, U E., die ik zie een gat in den hemel slaan, om dat Alkmaar in Ormus verandert schijnt, jaa rijker, dan dat, van blinkende waare. Zoo U E. vlijtigh opwaakt; daar waar wel nieuwer ding gebeurt, dan oft U E. eens priester wierde *in bona mentis sacello*. Doch in dit stuk kijk ik zoo klaar niet; ende zoud' er geen Almanachen af darren uitgeeven. Het is nochtans wel eer geschiedt, dat een vrijer om den deun, oft om welstaans wil, zich zengde aan 't vuur, daar hy meê meende te speelen.

Factus amor verus, qui modò fictus erat.

Wy hoopen, uit U E. monde te hooren, waar zich mijn' Heer ende Neef van Wikkevoort bevindt; en t'zaamen t'overleggen, tegens welken tijdt wy de eere van zijner Ed. Gestr. jegenwoordigheit hier zouden mogen genieten: en, in verlangen daarnaa, blijft,

Mijn Heere,

U E.

Van den Huize te Muiden,
den 1x in Oestmaandt,
1641.

onderdaane, toegedaane dienaar

P. C. H O O F T.

183.

Aan J O A C H I M V A N W I K K E V O O R T.

Mijn Heere ende Neeve,

O Nze genoeg van wege Uwer Ed. Gestr. overkoomste wordt zeer besnoeit, door 't verstaan dat ze voor ons niet is. Joffrouwe Tessel-scha is al vertrokken: en van den Heere Barlaeus verneemen wy nocht woordt nocht windt. Mijn' huisvrouw zeidt, dat hy, gewoon zijnen toehoorderen briefkens voor gereedt geldt aan te smeeren, wanneer zijn' E. zich in leezens tijdt t'zoeken maakt, gewaant moet hebben, op de zelve wijze voor de Joffrouwen te mogen bestaan, met betaaling zijner schuldt in inkt en papier. Maar de Joffrouwen laten zich daar meê niet paaijen. Hadde ons de eere van U Ed. Gestr. mondelinge noodinge hier mogen gebeuren; wy waaren, viellicht, bekalt geweest, om in dezen herfst noch eens

eens ter kolve te koomen kouten. Nu zouten wy die vreughd op, tot U Ed. Geftr. wederkeeren t'Amsterdam. Immiddel bedanken U Ed. Geftr. voor haare heusheit; ende niet min voor de aardige schildery van 't jegenwoordigh toonneel der wereldsche zaaken. Geen stuk van Raphaël oft Michel Angelo kon mijn' oogen meer verklaaren; oft mijnen geest bet verfrooijen, dan dat verhaal, gehooght met schoone woorden, en gediept met schaaduwen van verzeiende bedenkingen. Noopende 't belegh van Arien door de Spaanschen, heeft mijn oordeel de eere van zich op 't zelfste spoor met dat van U Ed. Geftr. te vinden. Zeker, als men eerst begon te zeggen, dat in Vlaandre gewedt werd, op 't wederovergaan der plaatze voor den aanstaanden winter, het docht my een droom. Maar de gifling, gemaakt by U Ed. Geftr. en de redenen daarevens gevoeght, doen my al te zeer vreezen, dat de droom wel moghte waar worden, zoo de Françoizen, daarin, de Spanjaards niet steuren, en wakkerlijk schikken by de werken te weezen. Wat den Hartogh van Bouillon geport hebbe naa verzoening te luisteren, heeft U Ed. Geftr., in mijnen zin, recht geraaden. Hy moest dezen wegh in, 't en waare hy liever had, Sedan in Spaansche, dan in Fransche handen te zien vervallen. Misschien ook, dat hy zich van zijn veldt heeft gevonden, door de doodt van Soissons, die de pen van 't kompas scheen te zijn, oft het eerste beweeghradt, 't welk d'andre deed roeren, met de kracht zijner beemintheit en achtbaarheid; waar in nocht Bouillon, nocht Guise, by hem haalen mogen. De trouwloosheit van den Lottringer is niet te verbloemen, ende schaamt zich door alle blanketsel heen. Hy schijnt een leerling van den ouden Savoyardt, en van hem dat houten aanzicht geërft te hebben. Vinnige vreez, oft hooge hoop, bekoort menigen Vorst, een punt zijns geloofs van deze Kaisarlijke (want Cæsar, zeidt men, had ze dikwijls in den mondt) spreuk te maaken:

*Si jusjurandum violandum est; regnandi gratiâ
Violandum est.* — — —

Maar, noch weten zy doorgaands eenige verwe te vinden, en den meeneede een' glimp te geeven: en deze man schijnt (naa de kennis die ik van de gelegenheit zijner dingen heb) niet geschaapen, door dit bedrijf weder in den zadel te raaken, oft merkelyk voordeel te bejaagen. Het waare my konst uit te vorsen wat hem hier toe hebbe opgestutst; dewijl U Ed. Geftr. het zoo quaalyk weet te bezinnen. Toen hy 't momaanzicht afrok, stonden 's Kaisars zaaken noch zoo los, (naar my dunkt) dat 'er niet veel op te bouwen viel: inzonderheit ten aanschouw van de wapening des Turx, dien men nu zeidt met beroertheit geslaagen te zijn; en van de baaren, die den Spanjaardt over 't hoofd gaan. Sedert is zijn' kans niet veel verbeterd, met den aanslag om Wolfenbuttelt'ontzetten. Doch, dewijl U Ed. Geftr. het daar voor houdt, dat het werk aldaar noit in zoo bedenklijken staat van gijpen gestaan heeft als jegenwoordelyk, buigh ik mijn gevoelen onder dat van U Ed. Geftr. De Lottringer, evenwel, moest een' goeden verrekijker gehadt hebben, om dit af te zien, onder de dwerling *des armes journalieres*: ende heeft hy zoo gauw een oogh, 't is vreemdt, dat men hem overal op rugh en borst geslaagen heeft. My deert der edelaardige en grootmoedige Heldinne, U Ed. Geftr. Meestresse*, indien men haar onder den last laat, die ons teffens dreight t'overstelpen. En ik weet niet te begripen, waarom wy de onzijdigheid† zoo veel scherpelijker hebben t'onderhouden dan de Kaisarschen, die hunne krachten meermaals onzen vyandt hebben bygezet. Dat de Deen zijn' vrijheit

* De Landt-gravinne van Hessen.

† neutraliteit.

vrijheit wil behouden, in 't verhoogen oft verlaagen der tollén, dunkt my niet zeldzaams. Men heeft echter t'Amsterdam kloeke hoope op eenen gewenschten uitgank des handels. De loopmaaren vertellen ons veel voorspoeds der Françoizen te waater, by Terragona. Maar, nu U Ed. Gestr. daar af zwijght, acht ik alles voor windt. U Ed. Gestr. achte voor gulle waarheit, dat is, en altijds blijven wil,

Mijn Heer ende Neeve,

U Ed. Gestr.^{ts}.

Van den Huize te Muiden, den 27 van Oestmaandt, 1641.

onderdaanste, ootmoedighste dienaar

P. C. H O O F T.

184.

Aan J O H A N A L B E R T B A N.

Mijn Heere,

Hier krijght U E. de deuntjes te rug, met mijn' aanteekeningen op den kant. Oft U E. hier en daar, een silbe affnoeit oft inent, des kreun ik my weinigh: al zoud' het ook den zin swakken; wen het dien slechts niet verleemt. Dat U E. zich gewaardight heeft, mijne waterlandsche Muzen in 't pak te steeken; daar over vind ik my ten hooghste aan U E. verplicht: hoewel niet zonder zorge, dat dit hoofsche gewaadt haare boersheit maar te meer beschaamen zal. Ook blijf ik U E. grooten dank schuldigh, voor de geneught, my gegunt te raapen uit dien wonderlijken brief aan de hooghgedachte Joffrouwe Schuurmans; waar in U E. met overaandachtige schranderheit, het diepste geheim, uit den grond der zangkonste, opgraaft, en haare aardighste eigenschappen, met geen' minder aardigheit, ten toon stelt. Dard' ik, die my wel voor eenen vuurigen beminner, maar geen' kenner der zelve ken, de vermeetelheit, van zonder ooren in dezen te oordeelen, over my nemen, ik ontzage my niet, al de keuren, gemaakt by zoo groot eenen wetgeever, als U E. my is, met franken gemoede t'onderschrijven. Maar, zijnde niet dan een leekebroeder en blindt yveraar, moet my binnen mijn schelp houden, met de zelve ootmoedr, waar meê ik aan U E. beste gunste beveele,

Mijn Heere,

U E.

T'Amsterdam, den 17 van Grasmaandt, 1642.

onderdaanen dienaar

P. C. H O O F T.

185.

Aan J A S P A R V A N V O S B E R G E N.

Weledele, gestrenge, hooghwijze, zeer voorzienige Heere,

Gehoorthebbende te voore, uit den boekdrukker Elzevier, met hoe minlijke genegenheit U Ed. Gestr. zich gewaardighde te bevorderen, dat mijne Historien, eerstdaaghs, begenaadight met Oötroy der Hooghmogende Heeren Algemeine Staaten, in 't light moghten verschijnen; zie ik nu 't zelve by 't schrijven van den eersten deezer, waar mede U Ed. Gestr. gelieft heeft my te vereeren. Grooten dank ken ik U Ed. Gestr. voor deze onverdiende gunst schuldigh te zijn: ende hadde liever (liete mijne geringheit het toe) den zelve met dienst van eniger waarde, dan met woorden, te bewijzen. Want, dat my, voor 't eerlijk gewagh, gemaakt van U Ed. Gestr. Heere Vader, zaliger gedachtenis,

nis, eenige erkentenis zoude toekomen, kan ik niet reekenen, die gehouden ben geene waarheit van belang, 't en waare zy tot schaade mijns vaderlands strekte, te verswijgen; inzonderheit lof nocht laster: achtende mijn Meester, *precipuum munus annalium, ne virtutes sileantur, utque pravus dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit* *. Uit kracht van welke wet, en om geen geloof te verwaarloozen, ik ook benoedight geweest ben, bywijlen eenige snootheden, begaan aan onze zijde, doch reeds gemeldt door andren van de zelve, op te haalen. Ende bid ik, dat daar op redelijk inzicht, ende my zulks niet quaalijk, af warde genoomen: zijnde my daarentussen zeer lief, dat U. Ed. Gestr. tot noch toe niet aanstotelijx gemerkt heeft. Haare smaak (indien U Ed. Gestr. eenige vindt in 't leezen der blaaden, die onder haar beruften, zal geen kleen deel der vergeldinge van mijnen grooten arbeit zijn. Noopende haare heusche erbidning, van d'andre Heeren andermaals aan te maanen, tot verslagh te doen van de stukken aan hunne Ed. behandicht, zie ik niet naaders, dan my te gedraagen tot de bescheidenheit Uwer Ed. Gestr. die verre best zal kunnen oordeelen, oft het hunne Ed. verveelen moghte. Wijders, mijn' Heere, naardien onze party, hoewel het recht voor haar, en daarenbooven de Spaansche in billijkheit van handel geenszins by haar te gelijken is, echter niet heel zuiver van zonden blijkt, zoo wenschte ik de behulpzaamheit van U Ed. Gestr. wijzen raadt wel, om te raamen oft ook iemandt van achting zich daaraan keeren zoude, dat men 't geslechten veirs,

* 't voor-naamste amsdt der laarboeken te zijn, dat de deugden niet verswogen blijven, sams op booze woorden en werken een' vreeze voor de naakomst, en quaaden naam gestelt werde.

Iliacos intra muros peccatur & extra †,

onder den tijtel van 't boek stelde; uitbeeldende voorts met personaadjen, aan den eenen kant, het geweldt gepleegt by de Trojaanen in 't schaaiken van Helena, aan den andren den twist in 't Grieksche leeger, tussen Agamemnon en Achilles. 'T welk ietwes helpen moghte, om den boeke ook toegang by luiden te oopenen, die daar in de deught onzer zaake, en de ondeught der hunne, zouden zien afgemaalt. Voor my, ik schep in zoodaanigh kermiswerk geen groot behaagen; maar de Drukker, waanende dat zich meenigh ijdel mensch aan sieraadt van tijtels vergaapt, en des te lichter van zijn geldt scheidt, moet my om eenige vond van pronk voor 't voorhoofd des werks. U Ed. Gestr. vergeeve 't my, zoo ik haar geduldt met dezen langen brief ende nieuw verzoek te veel vergh, en bewaare, bid ik nevens wel eerbiedige groetenis, in haare goede gunste,

Weledele, gestrenghe, hooghwijze, zeer voorzienige Heere,

U Ed. Gestr^{ts}.

T Amsterdam, den vijftenden van Hooimaandt, 1642.

onderdaansten, ootmoedighsten dienaar

P. C. HÓÓFT.

[† Men zondicht binnen en ook buiten Trojes muuren]

186.

Aan den zelve.

Weledele, gestrenghe, hooghwijze, zeer voorzienige Heere,

IK staa ten hooghste beschaamt over mijn armoê, die zich niet alleen berooit vindt van middel, om de voorige vrundtschappen, en zonderling deze jongste, gemelt in U Ed. Gestr. schrijven van den dertighsten lestleeden, gereedelijck te verschuldigen; maar ook van hoope tot emmermeer my zoo veel beeter man te zien worden, dat ik de eerlijkheit mijner

E e c

inborst,

inborst, met betaaling van tien ten hondert, zoude kunnen bewijzen. Een bankbreuk, zeeker, slecht; en om nergens genaade te vinden, dan in de mildigheid van zoo een eedel gemoedt, als dat van U Ed. Gestr. Dank hebbe 't geluk, dat my deed vallen in handen, die frank genoegh zijn, om zich te genoegen met den ontfank van een hart, overboodigh zich te laten buigen en kneeden naar haar welbehaagen: gelijk het geene, 't welk aan U Ed. Gestr. toeëigent,

Weledele, gestrenge, hooghwijze, zeer voorzienige Heere,

U Ed. Gestr^{ts}.

T'Amsterdam, den
tweeden in Herfst-
maandt, 1642.

onderdaanste, ootmoedighste dienaar

P. C. H O O F T.

187.

Aan ANTONIS STUDLER VAN ZURK.

Mijn Heere ende Neeve,

W Y hebben, door U Ed. gunst, de eere genooten, van den Jonkheer van Bergen aan 't waatervat voor te draagen, omme met zienlijk nat gedoopt te worden. Nu geeven wy ons de eere, van een paar vuurvaaten voor te draagen aan zijn Ed. tot zinnebeelden van den onzienlijken doop, die met ontfonking der ziele in liefde tot Godt en de deughd, door den H. Geest, zal geschieden, indien d'Alderhooghste, gelijk wy vertrouwen, onze gebedt zoo genaadelijk verhoort, als wy het hartelijk doen. U Ed. gelieve gedient te zijn met deze geringe gaaven, van zinentweege, t'aanveirden; ende daar by te gedenken, hoe zeer wenschen altijds te blijven en blijken,

Mijn' Heere ende Neeve,

van U Ed., samt Mevrouw U Ed. gemaalinne,

d'ootmoedighste, onderdaanste dienaar en dienaars

P. C. H O O F T, HELIONORA HELLEMANS.

T'Amsterdam, den 18
van Wintermaandt,
1642.

188.

Aan JERONIMO COEIMANS.

Mijn Heere ende Neeve,

T Is de schuldt eenes traagen boekbinders, dat ik my van de mijne, gemaakt door belofte aan U E., niet eer heb gequeeten: gelijk ik nu doe, door 't zeinden eener gaave, die, met de duisternis daar in gevonden van veelen, U E. geest, misschien, meer vermocijen dan vermaaken zal. Doch 't moest wel een donkre zin zijn, die niet opklaarde, wanneer hy van de heldere straalen uwes scherpszichtigen verstands bescheenen wierde. En op dit gevoelen verftout ik my te hoopen, dat het betrachten mijns woords in deezen, voor geen ondiensft zal toegereekent worden, aan eenen, die liever wenschte, zich met der daadt, dan met de pen, te teekenen,

Mijn Heere ende Neeve,

U E.

1642.

toegedaansten, dienstwillighsten neef en dienaar

P. C. H O O F T.

189. Aan

189.

Aan G E O R G D O U B L E T.

Edele, hooghgeleerde, wijze, voorzienige Heere,

WEn ik snoodt genoegh bleeke, om iemands gewisse, en met een' zelve kreuk het recht, te willen krommen; noch zoud' ik misschien niet dom genoegh zijn, omme my aan den deughdigen Doublet te vergrijpen. Maar **U** Ed. gelieve te gelooven, dat my eeven leedt waare, zoo zuiver een gemoedt in 't minste te bezoedelen, als my mijn eigen, met d'alderminste vlek, afzightigh te maaken. 'T gezonden boek heb ik **U** Ed. niet geschonken, maar gedacht ten dierste te verkoopen, omme met arbeit vergolden, oft (eigentlijker gezeidt) vermangelt te worden aan de moeite, die ik **U** Ed. verghde te doen in 't ontdekken, aanwijzen, en verbeeteren mijner mislaagen. En het wil (indien ik dit maar ten deele verwerf) zoo verre met my zijn, van **U** Ed. verplicht te hebben, dat ik, geplonst in eenen afgrondt van gehoudenissen t'haarwaarts, zal achter uit moeten vaaren, zoo zy in uitgift van reekeninge, voor geene betaaling laat doorgaan mijne gebeden tot Godt, dat hy **U** Ed. tot heil en sie-raadt onzes Vaaaderlands, meer en meer in eere en voorspoedt zegene, naa wensch van haar zelve, ende,

*Edele, hooghgeleerde, wijze, voorzienige Heere, van***U** Ed.*onderdaansten, ootmoedighsten dienaar*

P. C. HÓÓFT.

190.

Aan C O N S T A N T Y N H U I G E N S.

Mijn Heere,

IK vertrouw, my van **U** Ed. Gestr. niet toevertrouwt te weezen, dat ik oit gewacht, ja gedacht heb, op eenigh diergelijk overloon, als 't geene, waar mede het zijner Hoogheit gelieft heeft, mijne schaarsche betaaling van schuldt te vergelden. Haare goude, waar af **U** Ed. Gestr. gewaaght, konnen de waarde mijner koopere woorden ook wijde genoegh opweegen, zonder zoo veel zilvers aan de voorflaande schaal te hangen. *Muneribus tamen ejus obniti non debui.* Waar over ik, hier by eenen brief van dankzegging voegh; stellende niettemin ter bescheidenheit van **U** Ed. Gestr. het overleeveren van dien, oft het achterhouden, en de boodschap, daar in vervaat, by monde te doen. Want hy spreekt misschien geen goedt hooffsch, oft moghte zijner Hoogheit, door verlet van haare meenigvuldige en praamende beezigheeden, verveelen. Van de deughde der waaren, die haar weezen en maxel van **U** Ed. Gestr. verstandt en handt ontfangen, ben ik zulks verzeekert, dat ik ze wel blindelings zouw darren koopen, zonder zorge voor berouw van mijne graatigheid in 't toetasten. Wy wenschen slechts der penne, die **U** Ed. Gestr. gedichten affschrijft, de snelheit de vlerke, waar uit zy getoogen is. Mijn' huisvrouw zwijgt voortaan van **U** Ed. Gestr. bondtschrift ter borze op te veilen: oordeelende uit de goedtheit van 't doode hart, dat het leevende te vroom zal zijn, om onze verlies van tijdt met geen en billijken woeker naar gelang te boeten. Zaage ik maar, zoo gemakkelijk, als **U** Ed. Gestr. deze schuldt kan afleggen, my te quijten van de geene, die **U** Ed. Gestr. van my komt, voor zoo

E e e 2

veele

veele eeren en gunsten, onlangs opgehoopt met de moeite genoomen; zoo ter zaake van de boeken, als van mijnen neeve Hulft. Maar wie doch magh in heusheit op, teegens de heusheit zelf, naamelijk U Ed. Gestr.? Dies geef ik den moedt verlooren, en my vlijende met denken, *Heröis summi dextrâ cadis*, ben der gloorryjke armoede getrooft, die my zal in mijn graf doen draagen den tijtel,

Mijn Heere, van

U Ed. Gestr^{ts}.

T'Amsterdam, den 19
van Louwmaandt,
1643.

hoewel ootmoedighsten, nochtans verplichtsten dienaar

P. C. H O O F T.

191.

Aan Z Y N' H O O G H E I T.

Doorluchtigste, hoogstgeboore Vorst, genaadigste Heere,

Zoo verre als ik, in 't opdraagen mijner Historien aan Uw' Hoogheit, geweest ben van te zien op eenigh ander voordeel, dan de gloorie van een' goedertiere beaangenaaming mijner ootmoedige geneegenheit, zoo zeer heeft het Uwer Hoogheit gelieft, het oog meer op haar' eighene grootheit, dan op mijne geringheit te houden, in 't overtreffen mijner wensche, met de staatljke schenkaadje, my ter handt bestelt, uit haaren name, door den Heere van Zuylichem. Waardigen dank voor een' eere van die soorte te bewijzen, ben ik alleen nocht maghtigh, nocht schuldigh. Uw' Hoogheit heeft in my alle mijne naakoomelingen verplicht: en die zilvere letteren van loffeljk getuigenis, zullen teffens hun, zoo wel als my, zijn brieven van maaninge om eeuwige erkentenis, en van vermaan tot d' uiterste vlijt om deze Vorstljke weldaadt eeniger maate te verdienen. Godt geeve maar, dat de gelegenheit verschijne, waarin het Uwer Hoogheit behaage my met haare geboden te begenaadigen. 'T welk ik van ganschen gemoede bid, kussende, op 't needrighste de onverwinljke handt Uwer Hoogheit, en my nijgende t'haarwaarts, met eenen yver, betaamende,

Doorluchtigste, hoogstgeboore Vorst, genaadigste Heere,

Uw' Hoogheits

T'Amsterdam, den 19
van Louwmaandt,
1643.

getrouwsten onderdaan, en ootmoedighsten dienaar

P. C. H O O F T.

192.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere,

U E. vertrek, op Zondagh leffleeden, aanschoud' ik met een treurigh en meêdoogend oogh: dewijl U E. in plaats van 't gemak der schuite, zich met den schokkenden waagen moest lijden, en booven dien, aarzelings vaaren. Doch ik trooste my met den troost, dien U E. daar uit scheppen moght, dat U E. zoo fraay een' weduw voor zich, en zich nochtans gestaadeljk van haar gevolgt zagh, zoo snelljk als twee paarden loopen konnen. Waare zy zoo veel jonger dan U E. als zy ouder is, ik zoude haar beklagen, die 't, in twee uren tijds, niet gelukken wilde, met voorwaartsgaan eenen achterwaartsgaanden weeuwenaar t'onderhaalen. Nu laat ik my dunken dat zy 't slechts om den deun deed. Eergifter bezocht my een Predikant van der Goude, en beloofde my eenige merkwaarde

waarde gedenkeniffen van daar te verſchaffen. Dit bygaande zaage ik geirne aan hem beſtelt. U E. gelieve my deze aanverging, en teffens de loobere ſiere, hier genooten, te vergeeven, op hoope van een' beeter wanneer Teſſala de ſauſe zal zijn. In welken toeverlaat zich op 't hartelijſte t'Uwer E. gebiedt,

Mijn Heere,

U E.

Van den Huize te Muiden,
den 18 van Zomermaandt,
1643.

onderdaane, toegedaane dienaar

P. C. HÓÓFT.

193.

Aan K A R E L E E V E R W Y N.

Mijn Heere,

IK vind my nu tweemaal onthaalt van U E. met zoodaanige overvloedt en verſcheidenheit van vernuſtſpijze, dat my, ongewoon om andre dan oorlekkerny op gaſtebooden te gaan, niet gedenkt oit voller oft beeter ſiere genooten te hebben. Een banket, zoo zinnelijk toegelſtelt, zelfs met een' liſte der gerechten vooraan, naar de wijze der overweeldige Sybaryten, welke wilden dat yder gaſt wiſte waar toe hy zijnen honger te ſpaaren hadde, eenen vreemde t'huis te zenden, is zeeker een' uitwerking van een weleedel en milddaadigh gemoedt. 'T welk zich hier inne te meer meldt, dat U E. zoekt zich zelve van allen dank te verſteeken, met my noch dank toe te weeten voor 't lof den Heere Villers U E. grootvaader naagegeeven, van my, die 't zijner Ed. met geenerley recht onthouden kon. Zijne reedenering op 't recht der Vorſten had ik al over een deel jaaren geleezen, erkauwt en doen naaſchrijven, zonder anders te weeten, dan dat ze uit de penne des Heeren van Aldegonde, gelijk men my zeide, gebooren was. Nu is van my, door berichting van U E. dezen kinde zijn wettige vaader toegelſchreeven. Aan etlijke der andere ſtukken heb ik ook oude kennis: de reſte doorloopen, en daar uit aangeteekent het geen my dienen moghte. Dies keeren ze hier by te rugge. Waaren zy my behandicht geweeſt voor 't uitgeeven mijner twintigh Hiſtooriſboeken, ik hadde den grondt van eenige zaaken wel naader kunnen ontdekken, ende niet verzuimt de eere, verdient by U E. heer vader, op te haalen naar mijn vermogen. Nu hangt het aan de ſmaak, te vinden by de gemeente in de gemelde ſchriften; oft men ze, by mijn leeven te herdrukken hebbe: in welken gevalle ik hoop, met eenige beetering en meerdering der zelve, mijnen plicht te betrachten. Maar my verdriet niet weinigh het haaperen van U E. herwaartskoomſte; en ik bid dat U E., wen het beletſel uit den weege zal zijn, gelieve, my de eere te doen, van geen' andre herbergh, dan by my, hier oft op 't Huis te Muiden, te neemen: op dat ik mijne dankbaarheid voor de gunſte, my van U E. zoo vrundtlijk te gemoete gedraagen, eenighſins mooge uitſpreken met werken, betaamende,

Mijn Heere,

U E.

T'Amſterdam, den 23
in Slaghtmaandt,
1643.

onderdaanen, toegedaanen dienaar

P. C. HÓÓFT.

194.

Aan TESSELCHADE ROEMERS.

Mejoffrouwe,

IK moet U E. wat vreemds vertellen. Joffrouw Maria U E. dochter is onlanx hier geweest, en weeder vertrokken, zonder eens t'onzent aan te spreken. Smaakt dat niet meer naar vervreemding, dan naar vriendschap? Nu heb ik U E. wat nieuws te zeggen. Onze Constantia is de bruidt met den Heere Johan van der Meide, Oudscheepen en Raadsperzoon tot Rotterdam. De bruiloft meent zy te houden op den laaften dagh van May, ende U E. met U E. dochter daar op te noodigen. Smaakt dit nu niet meer naar vriendschap dan naar vervreemding? Over een' ruime wijle heb ik aan U E. geschreeven, en antwoordt verwacht: maar taal nocht teeken vernoomen: doch wil my niet daarom inbeelden uit de eere uwer gunste geworpen te weezen: maar hoop dat U E. de staatsi zal gelieven met haar byweezen te versieren. Anders zoude 't goudt en zilver zijn' luister, de groente haare vroolijkheit, de spijz' haare lekkerny verliezen. Want, *Mai senza voi mense festanti*. Ach! magh 'er niet minlijx af, laat doch ten minste een lettertjen van beleeftheit over waaijen: en een bladt papiers den voerman zijn, zoo een glas daar te goedt toe is. Doch, hoe 't U E. gelieve met my omme te springen, 't zal zoo veel winds niet bybrengen, dat het de geneegenheit blusfch, die bynaa een half hondert jaaren geblaakt heeft,

Mejoffrouwe, in

U E.

onderdaansten, dienstwillighsten,

P. C. H O O F T.

T'Amsterdam, den 27
van Grasmaandt,
1644.

195.

Aan CONSTANTYN HUIGENS.

Mijn Heere,

Gelijk het schijnfel der zonne, in 't straalen door eenen gehoolden spiegel, kraght van het heldere glas krijgt, om doove stoffen daatlijk tot vuur te maaken: alzo groeit de glans der eeren, die by bemiddeling van U Ed. Gestr. verworven worden, diermaate, in 't glijen door haare handen, ende neemt zulk een' bekoorlijkheit aan, dat het der zeedigheit zelf kunst waare, zich te hoeden van heeter en heeter toght naa meer, hoe veel zy ook moghte ontfangen hebben. De schoonheit der weldaaden, die met de glorie van U Ed. Gestr. gunste blaaken, is te geweldig een' brandtsichtster:

Animum, mentemque perurit.

Uw Ed. vergeve my dan, dat deze pen, denkende aan haare onmaght, in plaatze van dankzegging voor de vordering van mijnen toekomstenden schoonzoone, een nieuw smeekschrift uitkipt. De uitbundige beede van my en mijn' huisvrouw ter aanstending van Bruidt en Bruidegom, is, dat U Ed. Gestr. zich gewaardige, neevens haaren zoon Jonkheer Constantijn, de feest te koomen versieren, die wy hier, op den laaften deezer maant, meenen te houden: doch indien een fel gebodt des Prinzen van Oranje U Ed. Gestr., gelijk ik ducht, moghte ophouden, dat dan immers U Ed. Gestr. welgemelde zoone gelieve zich

zich tot aanveirding dezer noodginge te verneederen. Ik hoop, dat het gezelschap van mijnen Heere ende Neeve van Wikkevoort de hardigheid dezer aanverginge eenighsins zal verzachten, en beloof my dies te liever een troostelijk antwoord van U Ed. Gestr. onuitputtelijke heusheit: waar aan zich, uit het middelpunt zijns harten, op 't ootmoedighste beveelt,

Mijn Heere,

U Ed. Gestr^{ts}.

T'Amsterdam, den 13 in
Bloeiimaandt, 1644.

onderdaanste, verplichtste dienaar

P. C. Hóóft.

196.

Aan den zelve.

Mijn Heere,

TErwijl U Ed Gestr. daar dondert en blixemt, teegens 't Sas, met groove stukken van metaal; dondren en blixemen wy hier, met sijne stukken van kristaal, teegens U Ed. Gestr. achteloosheit in 't stuk van woordthouding aan dit huis, dien d'eere van een bezoek beloofd was, by hantteeken en zeegel. D'een vermeet zich te bewijzen, met den beeker in de handt, dien hy aanneemt daarop uit te veegen, dat de windt slechts anderhalf aaz' meer weeght dan U Ed. Gestr. D'ander wil staande houden met het zelfste geweer, dat U Ed. Gestr. wel drie aazen lichter is. De derde drijft, tot naadeel van U Ed. Gestr., dat het noch veel meer scheelt: ende voeght 'er by, noit tot noch toe geloofd te hebben, dat 'er ydel in de natuur was; maar dat hy nu, overtuight door ondervinding, het teegendeel bekennen moet, houdende U Ed. Gestr. voor 't ydel. Elk wat verzacht, door 't drinken van den nectar ons geschonken in U Ed. Gestr. laaft uitgekoomene gedichten, bidt daarentussen voor U Ed. Gestr. bekeering; ende maakt beurtelinx daar op, gelijk t'effens op haare behoudenis, en den ondergang van 't Sas, een versch vat van een mutsken leedigh. Ach, moghte dat leedighe wat helpen om U Ed. Gestr. eens zoo leedigh te maaken, dat zy zich quaame te beleedigen tot voldoen van haare beloften! dat waare om op te vullen met vreughde,

Mijn Heere,

U Ed. Gestr^{ts}.

ootmoedighste dieners en dienereffen

Van den Huize te Muiden, den 30 van Oestmaandt, 1644.

Leonora Hellemans. Tefelschade Roemers.
P. C. Hóóft. T. Graswinkel. C. Barlaeus.

197.

Aan CONRADUS GODDÆUS.

Eerwaardige, hoogheleerde, welwijze Heere,

GElijk U E. geen' zijde spint by 't vergelden eener geringe gifte met zoo uitbundigh een' geneegenheit t'mywaarts: alzo zal U E. by dit kooperen Duitsch, over gemaakt in betaaling van U E. gouden Latijn, niet alleenlijk niet aan den wissel winnen, maar verre aan 't kortste eindt blijven. Zoo groot een getuigenis als U E. van mijne schriften geeft, hoewel ik het meer uit zucht dan uit oordeel gesprooten waan, laat my daarom niet lief te weezen: dewijl men 't verwerven, zelfs der minste plaatze, in de gunst van mannen zoo uitmuntende in vernuft en geleert-

geleertheit als Uwer E. gelijken , niet voor de minste eere moet reekenen. My genoegende met deze , zend ik , zonder voor aflagh mijner achtbaarheid by U E. (indien daar eenige is) te vreezen, de nieuwe vrucht van onzen hoogstvliegenden geest , die zich gewaardicht heeft mijner huisvrouw zoo cen' krans op de kruin te planten. Het overvoeren van dit pak dar ik den Heere Franciscus Martinius vergen : die neevens U E. tot een bewijs dient , dat het den doornen van dat gewest aan maght mangelt om de roozelaars te verftikken. Dank hebbe U E. die my toegang ter kennisse van zoo waardigh een' persoon heeft geopent ; wien mijn' wensch wel waare dat ik meer vrundschaps hadde kunnen betoonen. Ende indien het gebeurde , dat U E. geliefde ook eenen van slechter verdienste my aan te beveelen , ik zoude hoopen te doen blijken , dat deze pen last van een oprecht hart heeft, omme my te teekenen ,

Eerwaardige, hooghgeleerde, welwijze Heere,

U E.

T'Amsterdam, den zeventenden in Lente-
maandt, 1645.

ganschoegedaanen, dienstwilligen

P. C. H O O F T.

198.

Aan T E S S E L S C H A D E R O E M E R S.

Mejoffrouwe,

U E. brief, laast ontfangen , magh ik wel godlijk noemen ; eerstlijk om dat hy naa eeuwige vriendschap smaakt; daarnaa, om de heemelsche geestigheid der invallen, die hy behelst ; en eintlijk, om dat hy, gelijk de Gooden , altijd eeven jong zal blijven , dewijl hy geenerley merk draaght van den dagh zijner geboorte. Ende , aangezien hy doch niet oudt worden kan , zoo heb ik te min geschreumt hem een' wijl onbeantwoordt te laten, en ter tijdt toe dat ik den Heere Barlaeus zoude gesproken hebben , om te hooren oft zijn' Ed. eenige kennis hadde aan 't gedicht van Vastaardt , dat in U E. veirzen schijnt het smalle weeuwenlof genoemt te worden. Want , zonder 't zelve gezien , oft den zin van dien verstaan te hebben , wist ik nochte dien tijtel , nochte den naam byzit wel t'huis te brengen. Nu is zijn Ed. het eerst in ontrent acht daagen ('t welk zelden gebeurt) my op gister koomen bezoeken : maar weet van 't voorzeide gedicht van Vastaardt meer niet dan ik. Dies moeten wy in den droom blijven, tot dat U E. gelieve ons 't zelve toe te zeinden. Ik verby my in den opgang van de nieuwe zon der Poëzije , waar af U E. vermaan maakt , ende dank dat geestigh paar , voor dat hun gelieft heeft my daar meê te bedenken. Mijn' dochter Christina is noch tot Rotterdam. Ik weet niet hoe men haar van de nieuwe vrucht , die mijn' huisvrouw oudt maakt, zal kunnen afscheuren. Want haar' hooghste weelde schijnt schier te bestaan in weldoen aan jonge kindren. Daarentussen zal zy , zoo ik iet op haar vermagh , niet laten , onder andre vrundtlijkheeden , Joffrouwe U E. dochter met schrijven te behaagen , indien haare E. daar meede vermaakt is , ende niet schuw van weeder schrijven. Want, gelijk U E. weet , de eene min brengt d'ander' in. Voor my, ik hoop U E. nemmermeer oorzaak te geeven tot zwakking van 't vertrouwen dat U E. stelt op de geduurigheid en vuurigheid der vrundschappe , U E. toegedraagen ,

Mejoffrouwe, van

U E.

T'Amsterdam, den sesden in Grasmaandt,
1645.

verplichten, dienstwillighsten

P. C. H O O F T.

199. Aan

199.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere,

MAgh men niet wel zeggen 't is den luiden niet aan te zien? Wie zoude gedroomt hebben dat die Predikant*, laastmaals met U E. en den Heere Poirier, r'mijnent ten eete geweest, toegang ten heilighdoome der zanggodinnen gehadt hadde? Daarentussen zeindt hy my dit gedicht, waar in ik veele aardige slaagen en schranderheeden speur, die my doen gelooven, dat hy voor geenen van onze Duitsche rijmers (ik zonder altijds den Heer van Zuylichem uit) zouw behoeven te wijken, wen het hem lustte zijnen geest aan de Poëzy te koste te leggen. . . . heeft een veirs gemaakt op . . . ende laat het openbaarlijk voor de boekwinkels ten toon hangen, gelijk de voorvechters de messen in de luifen steeken, om de oogen van de verbygangers te tergen, als met zeggen wie 't hart heeft, pluike. My deert des mans, die geenes dings eerder moede schijnt te worden, dan der ruste. 'T schijnt dat hy noch . . . guldens in kasse moet hebben, die hem dreigen de keel af te bijten. Noch weet ik niet oft het hem niet wel dierder moghte koomen te staan; ende d'een' oft d'andre heetharsen, by ontijde, de handen aan hem schenden, denkende dat 'er niet een haan na kraaijen zoude. Dit spel, immers, maakt zulk een brabbeling in de wacht, dat 'er alle daaghs nieuwe krabbeling uit rijft. Ik zend hier by een paar staaltjens, niet de fijnste die ik gezien heb, maar die ik althans bekoomen kan: want dit tuigh gaat ter greep wegh: in den Haage wel wat anders om; en U E. in grasduinen van nieuwe tijdingen. De laaste, van daar gekreegen op den zeventienden deezer, zond ik, dien zelve avondt, te rugge aan Heere ende neeve van Wikkevoort. U E. gelieve aan zijn' Ed. Gestr. samt Mevrouw onze welwaarde nichte, uit onzen naame, te doen de ootmoedige gebiednissen, die hier aan U E. gedaan worden met hartlijke groetenis,

* Franciscus
Martinius,
Predikant
tot Epe op de
Veluwe.

Mijn Heere, van

U E.

T'Amsterdam, den 20
van Grasmaandt.
1645.

onderdaanen dienaar

P. C. HÓÓFT.

200.

Aan C O R N E L I S D E G R A A F.

Mijn Heere ende Neeve,

BUrgermeesteren van Weesp, staande, mits 't overlijden van den Ma-joor oft Wachtmeester aldaar, om te verzoeken aan 't Collegie der Edele Mogende Heeren Gecommitteerde Raaden, dat zijn' plaats met eenen andren bequaamen persoon moghte worden bekleedt, hebben goedt gevonden, daar toe aan hunne Edele Mogenden voor te draagen Dirk Simonszoon van Eik. Deez' bedienende van mijnent weege de Schoutampten van Weesp ende Weesperkerspel, heeft zich etlijke jaaren zulks daar in gedraagen, dat ik, niet min ter aanstendinge van mijn' eige genegenheit, dan van hem, wel vrundlijk koom verzoeken by dezen, dat U Ed. gelieve de beste handt aan 't vorderen van zijnen persoon tot het wachtmeesterschap te houden. Hy is een man van gereegelden wandel, gemaatight in 't stuk van den Godsdienst, zorghvuldigh en getrouw in

F f f

't waar-

't waarneemen van zijn beroep, ende, in 't kort, zoodaanigh, dat men, mijns gevoelens, in heel Weesp, geen bequaamer zoude kunnen opspeuren. Welke waarheit ik U Ed. bid te gelooven; ende immers zoo vastelijk deze, dat ik, die my op 't erbidighste in de goede gunste van U Ed., samt Mevrouw onze welwaarde nichte, beveel, by alle gelegenheit wensch te doen blijken, hoe zeer ik tracht naa de eere van my oprechtelijk te moogen teekenen,

Mijn Heere ende Neeve,

U Ed.

Van den Huize te Muiden, den 25 van Bloei-
maandt, 1645.

toegedaansten, dienstwillighsten neef

P. C. H O O F T.

201.

Aan G E O R G D O U B L E T.

Mijn Heere,

MYn ellendigh gaan, zitten, en leggen, eerst etlijke maanden aan de vierdendaaghsche koorts, die ook niet liet de grenzen haares rijk t'oovertreden, en op de tuffenloopende uren scherpelijk met de staart te steeken; daarnaa veele weken aan 't fleeresijn in de voeten en flinkehandt, die noch op haaren plicht niet past; hebben my eenen schoonen tijdt t'onbruik gemaakt. Een verdriet, dies te grooter, om dat ik niet zagh, de stoffe, vervaat in de papieren my verstrekt van U Ed., af te handelen in mijn schrijven, zonder haar' heusheit en lang gedult veel te veel te vergen. Dit beken ik reeds geschiedt te zijn, smeek om vergiffenis, ende zend, met hartgrondige dankzegging, de vertrouwde panden hier neevens over; hoopende my met eenige gedenkenissen, daar uit getoogen, voortaan te behelpen, oft, daar zy niet moghten toereiken, verlot tot nieuwe naazicht ten huize van U Ed. te verwerven. By zeekeren brief, te behandigen, door mijnen schoonzoon Johan vander Meide, aan mijnen Heere Reigersbergh, bid ik zijn Ed. gelijk U Ed. by dezen, dat haar gelieve, aan d'afveirdiging van twee zaaken hangende voor den Hoogen Raade, d'eene van groot d'andre van zeer klein belang, de beste handt te houden. 'T welk ik zal houden voor een toestaan van U Ed. aan my, om te moogen voeren den zoo hoogen als waarachtigen tijtel,

Mijn Heere, van

U Ed.

T'Amsterdam, den 21
in Zoomermaandt,
1645.

onderdaansten, ootmoedighsten dienaar

P. C. H O O F T.

202.

Aan J A C O B P E R G E N S.

Mijn Heere ende welwaarde Zwaager,

DEezen morgen komt my mijn' huisvrouw, met een verbaast en bestorven aanschijn, tot een bitter ontbijt brengen het deel dat U E. gelieft, by schrijven van gister, ons aan U E. droefheit te gunnen. Een' deerlijke gunst; gunst nochtans, en die ik in hooger dank aanneem, dan oft U E. my tot gemeenschap van eenige vreughde noodighde: dewijl 't een krachtiger bewijs van vertrouwen op iemands vrundschap is, hem tot meededraager van druk, dan tot meedegenieter van blijdschap te kiezen. Want, tot bedrijf van geneughte roepen wy lichtlijk den eenen oft den

den andren , zonder ons juist van den grondt zijner goede geneegenheit t'onswaarts verzeekert te houden : maar, tot gezelschap in leedt, alleenlijk de geenen , dien wy vastelijk gelooven 't zelve ter harte te gaan. Dit dan is de eerste troost in onz' meedelijden : de tweede , dat U E. in haar lijden zich weet te troosten met Gods altijd heiligen wille , en dat U E. verlies den kinde tot gewisse behoudenis gedijdt. De doordeughdige Hiob , zittende onder getal van zoonen en dochteren , in zijn breedbloeiendt huis, werd, als op een bot, uit al zijn' welvaaren geworpen. Hy verdroegh het met geduldt , en zagh zich thans met heerlijker voorspoedt gezee-gent dan te vooren. Ik ('t zy gesproken met schaamte , en zonder my eenighsins by zoo groot een' man te willen gelijken ; maar om dat versche exempelen en van bekende luiden , doorgaands 't gemoedt meeft raaken) verloor drie zoonen en een' dochter ; den oudsten van ontrent twaalf jaaren , dien ik met eigen' handt geformt en afgerecht had , met den jongsten , en laaften , ook teffens mijn' liefste en verlieste huisvrouw in den tijdt van zeventien maanden, en stond zulks verbluft van zoo zwaare slaagen , dat my de wereldt docht van onder mijn' voeten ontzonken te zijn. Deze schaade , die noch binnen den zelve tijdt met berooving van een groot deel mijner middelen verzwart werd , is nochtans genaadelijk geboet van Godes goedertierenheit , die ook de uwe mildelijk verzetten kan. En al waare 't ook dat hem geliefde my het nieuwljix verleende weeder af te haalen , ende U E. geen' vergoeding te doen : zoo moesten wy echter zijn believen voor lief neemen. Heidenen , ende hooghtverheeve Vorsten daar onder , die ongemeete heerschappy over koninkrijken hoopten naa te laaten aan hunne kinderen , hebben 't verlies der zelve , en 't uitrooijen van de wortel hunner stamme wel stantvastelijk overgezet , en de droefheit met eenen manlijken moedt verstootten. Ons , die Christenen waanen te weezen , zoude zulks te doen , uit sterker reede , betaamen. Ons erbarmt der versleegene moeder zeker , aangezien de zwakheit dier sex in zoodaanigh ongeval : en , zoo wel mijn' huisvrouw als ik , maakt staat van op de uure der begraaffenisse teegenwoordigh te zijn, om 't weinigh vermogens dat in ons is, aan 't verlichting oft verleiden haarer treurige gedachten te besteeden. Immiddels moeten U E. E. den Allerhooghste bevoolen zijn, ende eerbiedelijk gegroet ,

Mijn Heere ende welwaarde Zwaager , van

U E.

Van den Huize te Muiden, den 16 van Herftmaandt, 1645.

onderdaansten, toegedaansten zwaager ende dienaar

P. C. HÓÓFT.

203.

Aan Broeder G A B R I E L , Capucyn tot Looven.

Eerwaardige Heere ,

U Eerw. brief van den vijfentwintighsten in Oestmaandt is my eerst onlanx ter handt gekoomen. 'T welk diene tot verantwoording van 't lankzaam verschijnen deezes antwoords , op een schrijven , dat vervult met betoog van ganschelijk onverdiende geneegenheit , en met al te eerlijk een oordeel , gestreeken over mijne schriften , my tot spoedigh herschrijven verplichtte. Mijn' hartlijke wensch waare, U Eerw. begeerte , met ooverzenden van 't vervolgh mijner Histoorien , te moogen voldoen. Maar , behalven de verhanderingen , daagelijx ontstaande , uit het noodtlijk waarneemen van ampt en huiszaaken , ben ik , sint een' rui-

F f f 2

me wijl

me wijl herwaarts , door verscheide ziekten oft quaalen, in mijnen arbeid geseurt. Daarenbooven houdt de verwartheit der dingen , voorgevallen ten tijde des Graaven van Leicester , met wien men hier veel te schiften oft ontmengelen gehadt heeft , mijn' pen althans niet luttel belemmert. Mits al 't welke, mijn werk zich zoo verre vindt van onder de perse te wezen, dat ik het niet lichtlijk zie in eenige jaaren daar toe te raaken. Indien 't U Eerw. daarentussen gelieft my eenige aanwijzing van plaats te doen , daar U Eerw. verhaal van de zeldzaamheeden , gebeurt onder haare orde, te krijgen zy, ik zal 't voor een zonderling teeken houden van U Eerw. goede gunste ; aan welke , gelijk ook aan die van den hooghstgeleerden ende wijdvermaarden Heere Puteanus , ik met schuldige dankzegging voor de toegedraagen' eere, op 't vuurighste beveel ,

Eerwaardige Heere ,

U Eerw^{ts}.

Van den Huize te Muiden, den 21 in Herfstmaandt, 1645.

ootmoedigen dienaar

P. C. H O O F T.

204.

Aan J O O S T V A N D E N V O N D E L.

MY gedenkt, dat, als eens de Heeren Staaten van Hollandt, hoewel hun werks genoeg overschoot , zeer geneegen scheenen tot scheiden , om eenige Heilige daagen te vieren , de Heer van Oldenbarneveldt, zaliger gedachtenis, prijzende hunnen yver, nochtans om hunne Edele Grootmogenheden tot blijven te beweegen, daar by voeghde: *Qui non cessat bene facere , non cessat orare* *. Van geene wet , die zorgen , zoo wettigh, zoo wightigh, aan zeekeren tijdt van ruste bindt ; en daarom, van geen Staat Sabbath , weet ik dan : maar Uwer E. driedubblen dank voor den arbeid besteedt aan 't vertolken van Maroos werken, voor het toeëigenen van dien aan zoo getrouw een' beminmer mijnes vaaderlands , en voor het boek my vereert. Ik vertrouw dat het veelen te nutte zal dienen. U E. vertrouwe te wezen

ten dienste van U E.

Van den Huize te Muiden, den 27 in Hooimaandt , des jaars 1645.

P. C. H O O F T.

205.

Aan C A S P A R B A R L Æ U S.

Mijn Heere ,

Gister, op den middagh , aan den avondt, trokken wy hier op , onder 't beleid van den ouden soldaat Sammer , naa de veerschuit , ende stonden daar ter praale , oft (om een' krijsmans phrasis te gebruiken) *en parade* , met goede meening van U E. treflijk t'ontfangen en in te haalen. Maar, die niet quam , was de Poëet , naa wiens gezelschap al het gezelschap hier hongert. Lust het nu U E. te gaste te koomen by luiden die honger lijden ; wy zien 't aan : en U E. niet alleen , maar ook de Excelentie van Doctor Koster , U E. zoon en schoondochter , Joffrouw Mostardt, en alle die 't U E. gelieven zal ons toe te voeren , zullen ons vriendschap doen met koomen : mits dat zy zich vernoegen met een banket van lauwer- en klimopblaaden, oft , ten hooghste, van festoenen , die georbert dienen, en niet veel langer duuren moogen. Valt 'er dan iet anders toe , dat mooghen ze voor een gelukjen reekenen : want de hal zal

* Die niet af-laar van wel-doen, laar niet af van bid-den.

zal geflooten zijn eer mijn' huishoudster daar een briefjen krijgen kan. Waare U E. een Jan Hen, die zulke getijden wiste te kaavelen; wel zoud' het ons te passé gekoomen zijn; alzoo U E. in dien gevalle, wel wat eer zoude geschreeven hebben. Nu, met zijn Excellentie voorzeidt zijn wy niet bekommert: die kan genoegh by't loof leeven; jaa enkelijk by het tellen van de blaaden der boomen. Voor graager volk is 'er noch een' rest pruimen, en misschien een deel fricadellen, vrijsters kost, naar Kosters gevoelen, oft eën verkenbil ten beste. Tesseltjen quijnde gister (wie weet oft het om U E. was?) ende at 's middaghs niet, 's avonds een kommetjen bierenbroods. Een paar Doctooen, gelijk U E. en de Heer Koster, zouden misschien practijx genoegh hebben om haar voort uit deze bedroefde, bedorvene werelt te helpen, die zy doch half gestorven is. Deze zijn de nieuwaaren, die ik U E. van hier weet te schrijven. U E. zal zeggen, 't is altemaal jok. Zoo zijn ook dikwijls de looptijdin- gen. Maar dit is ernst, dat U E. met een heel heir ook, ons zal welkoom wezen; ende altijds blijven wil,

Mijn Heere, U E.

Ter vlucht van den Huize
re Muiden, den eersten
van Herfstmaandt, 1646.

ootmoedige onderdaane dienaar

P. C. HÓÓFT.

206.

Aan den zelve.

Mijn Heere,

T En laatste zend ik U E. eens het leeven van Peyreskius te rugge: bedank U E. zeer voor haare lijdzaamheit in 't lang ontbeeren van 't boek: ende wenschte wel dat U E. my eens quaame ontdanken over zijn' traagheit in 't weederkeeren. Maar wy gaan morgen naa Uitrecht, en maaken gissing op Dinxdagh oft Woonsdagh weeder hier te weezen, en een hoppezak vol tijdingen meê te brengen. Dat waare te veel om in een blad papiers op Amsterdam gezonden te worden. Derhalven, zoo U E. lust daar toe heeft, men zal 'er hier banket meê houden. Van 't groote boek * kan ik noch niet scheiden, vindende kost daar in, die lekker is voor de geenen dien ze wel smaakt: gelijk my en mijns gelijken. Ik vind 'er U E. naam al meede gespelt, en, om zoo te zeggen, met roode letters. Waare de schrijver Paus geweest, U E. stonde in den Almanach. Doch het is ruim zoo goedt in de gunste des Prinsen te staan, gelijk U E. doet: aan de welke zich op 't hartlijkste gebiedt,

Mijn Heere, U E.

Ter vlucht, van den Huize
re Muiden, den 13 van
Herfstmaandt, 1646.

ootmoedige dienaar

P. C. HÓÓFT.

207.

Aan ANTONIS VAN ZURK.

Mijn Heere ende welwaarde Neeve,

D E overgezonde haas heeft ons de aangenaame tijding van U Ed. gezontheit gebraght, meldende haar' oeffening ter jaght, en tefens hoe U Ed. daar op zoo wijd niet gaat uitweiden, dat haar hart ons uit den ooge verliest. Hartelijk zy U Ed. voor deeze gunsten en voor den boode bedankt, Godt voor U Ed. welvaart, en laat de zelve duurzaamer weezen dan de mijne, die van tijdt tot tijdt, door verscheide quaalen gesteuert wort. In 't bestandt (want ik dar het noch geen' pais noemen)

F f f 3

my

* De Kerkelij-
ke Historie
van J. Uiten-
bogaart.

my verleent van 't fterefijn , ben ik van koortze , doch d'ongenaadighfte niet , en van ontfeltenis der maage , ontrent twee maanden geplaght geweest. Ik maak my dietsch dat de Herfft de schulden , die ik in den zoomer gemaakt heb , komt inmaanen , en zoude liever mijn leedt de perfen en pruimen wijten dan den ouderdoome : hoewel ik dezen met geen goedt gewiffe kan vry kennen. Nu begint my 't leeven weeder toe te lachen met de nieuwe smaak der verquikkinge. Maar onze fchoonzoon van der Perre , hebbende lang in een quaad vel gefteeken , leit althans gevelt van een' overfelle koortze en zoo ftijfzinnigh , dat ze in zes etmaalen (zoo de arts oordeelt) niet zuiver is afgegaan. Tuffen zijn waater en puur bloedt is by wijlen nauwlijks , tuffen zijn bloedt en enkle gal geen onderscheidt. Gifter werd hem des een deel afgelaaten, heeden morgen weeder , en naa middagh ten derden maale. 'T geen ons de wanhoop eenighfins afweert , is , dat men in hem noch reedelijke krachten feurt. D'Allerhooghfte , welke weet wat hem zaalighft is , geev' het hem. Met welke veilige wensch , ook voor U Ed. en alle die haar lief zijn , zich op 't needrighfte t'haarwaarts de mijnen gebieden, gelijk doet ,

Mijn Heere ende welwaarde Neeve ,

U Ed.

T'Amfterdam , den 21
van Wintermaandt ,
1646.

onderdaane dienaar
P. C. H O Ó F T.

208.

Aan Broeder G A B R I E L , Capucyn tot Looven.

Eerwaardige Heere ,

ALs ik U E. fchrijven van den drieëntwintighften in Slaghtmaandt lefleleeden ontving , ontbrak my gelegenheit om het hierneevensgaande pak aan U E. te beftellen. Daarna maakte 't fteeresijn de rechte handt my, voorts het ijs den fchipluiden de waateren t'onbruik. Nu zend ik het ; doch ongebonden ; om dat ik hoop binnen korte jaaren , noch tien boeken uit te geeven , die bequaamelijxt by de voorige twintigh zullen kunnen gevoeght worden : zijnde mijn' zorgh, dat my , niet gelukken zal het werk wijder te brengen,by mangel van gezontheit,oft leeven. Want d'eene wort dikwijls beftreeden ; en 't ander luiftert my , die ftaa om op den zefstienden deezer maant in mijn zevenenfeftighfte jaar te treden,in 't oor:*Tempus abire mihi t.*D'ondergang van U E. Braabandsche zonne, den Heere Puteanus, is hier, tot bedroefenis der fraaje vernuftten , over een' wijl, ruchtbaar geworden : gelijk daar by U E. (mijns achtens) die van den Heere de Groot , onze Hollandsche , hoewel zy ons in lang zelden had toegescheenen. Daarentuffen is 't geen' geringe trooft , dat het licht , gebooren uit dusdanige zonnen , ons naa den ondergang der zelve byblijft; daar 't licht der andre ons teffens met haar ontvalt. Booven dien , gelijk de hemelsche haaren tijdt van daalen en weeder van rijzen heeft , zoo doen ook de aardsche zonnen ; waar onder ik alle fchandre opbouwers hunner vaaderlandsche taale tel , en inzonderheit U E. wien Godt langduurige welvaart verleene, naar hartlijke wensch ,

Eerwaardige Heere , van

U E.

T'Amfterdam,den 12
in Lentemaandt ,
1647.

ganschtogeneegen dienaar
P. C. H O Ó F T.

* 'T is mijn
rijdt van
fcheiden.

T A F E L

TAFEL DER BRIEVEN.

A.

An Albert Koenraads Burgh, Ambassadeur der Ho. Mo. Heeren algemeene Staaten der Vereenighde Neederlanden, aan den Grootvorst van Moscovien, Burgermeester en Vroedschap der Stadt Amsterdam. 58te Brief.

A. V. 9.

Anna Roemers. 12. 13. 14. 15. 20.

Antonis Studler van Zurk, Heere van Bergen ... 141. 161. 187. 207.

B.

Buurmeesteren, Schouten, en Regeerders der dorpen van Goilandt. 4.

C.

Caspar Barlaeus, Professor der Philosophie tot Amsterdam. 129. 133. 136. 140. 142. 143. 144. 151. 154. 155. 156. 157. 162. 163. 164. 166. 182. 192. 199. 205. 206.

Conradus Goddeus, Bedienaar des Heiligen Euangeliums tot Vaassen op de Veluwe. 197.

Constantyn Huigens, Ridder, Heere van Zuylichem . . . Raadt en Geheimschrijver van zijn' Hoogheit. 16. 18. 21. 22. 24. 26. 27. 28. 29. 39. 44. 53. 55. 57. 61. 62. 65. 96. 102. 108. 110. 111. 115. 118. 119. 137. 148. 149. 150. 158. 175. 178. 190. 195. 196.

Cornelis de Graaf, Vryheer van Zuidt-Polsbroek, Oudt-Burgermeester en Raadt der Stadt Amsterdam, Gecommitteerde Raadt der Ed. Grootmoogende Heeren Staaten van Hollandt en Westvrieslandt. 200.

D.

Daniel Heins, Professor der Historien tot Leiden. 2.

Daniel Mostart, Geheimschrijver der Stadt Amsterdam. 159.

G.

Broeder Gabriel, Capucyn tot Looven. 203. 208.

Aan de Edele Mogende, Gecommitteerde Raaden van de Ed. Groot. Mog. Staaten van Hollandt en Westvrieslandt. 5. 6.

Georg Doublet, Raadsheer in den Hoogen Raade. 176. 189. 201.

Gerardus Iohannes Vossius, Professor der Historien tot Amsterdam, Kanonik der Aartsbisschoppelijke kerke tot Kantelbergh. 124. 179.

H.

Aan de Edele Mogende Heeren President en Raaden van 't Hof van Hollandt, Zeelandt, en Westvrieslandt. 23.

Zijn' Hoogheit, den Prinsse van Oranje. 191.

Hugo de Groot, eertijds Raadt en Pensionaris der Stadt Rotterdam; daarna Gezant van de Koninginne en kroone van Sweeden aan den Allerchristelijksten Koning. 7. 8. 82. 121.

I.

Jacob Pergens. 202.

Jacob Wijtz, algemeen Wachtmeester van 't leeger, en President van de Krijghsraadt der Vereenighde Neederlanden. 25. 40. 43. 64. 109. 114. 116. 135.

Jan ten Grotenhuis, toen ter tijdt Raadt en Oudt Scheepen der stad Amsterdam. 3.

Jaspar van Vosbergen, Ridder, gecomitteert ter vergaderinge van de Hoog. Moog. Heeren algemeene Staaten der vereenighde Neederlanden. 185. 186.

Jeronimus Coeimans, Heer van Meerestein. 188.

Joachim van Wikkevoort, Raadt en Resident van haar' Hoogheit de Landtgravinne van Hessen. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 177. 180. 181. 183.

Johan Albert Ban. 184.

Joost van den Vondel. 204.

Justus Baak. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 41. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52.

TAFEL DER BRIEVEN.

51. 52. 54. 56. 59. 60. 62. 66. 67.
68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76.
77. 78. 79. 84. 85. 86. 87. 88. 89.
91. 94. 97. 104. 105. 106. 113. 117.
125. 126. 127. 130. 138. 145. 152.
165.

K.

Karel Eeverwijn, Bedienaar des Goddelijken woords in de Fransche gemeente ter Goude. 193.

L.

Laurens Reaal, oudt Generaal in Oost-Indië. 19.

N.

N. N. I. 131.
Nicolaas van Reigersbergh, Raadtsheer in den Hoogen Raade. 120.
123.

P.

Petro C. Hoofdio Hugo Grotius. 122.

R.

Aan d'Edele Mogende Heeren van de Reekeninge der Graaflijkheit van Hollandt. 10.

Rochus van den Honart, eersten Raadt in den Hoogen Raade. 90. 101. 147.

S.

Aan d'Edele Grootmogende Heeren Staaten van Hollandt en West-Vrieslandt. 11.

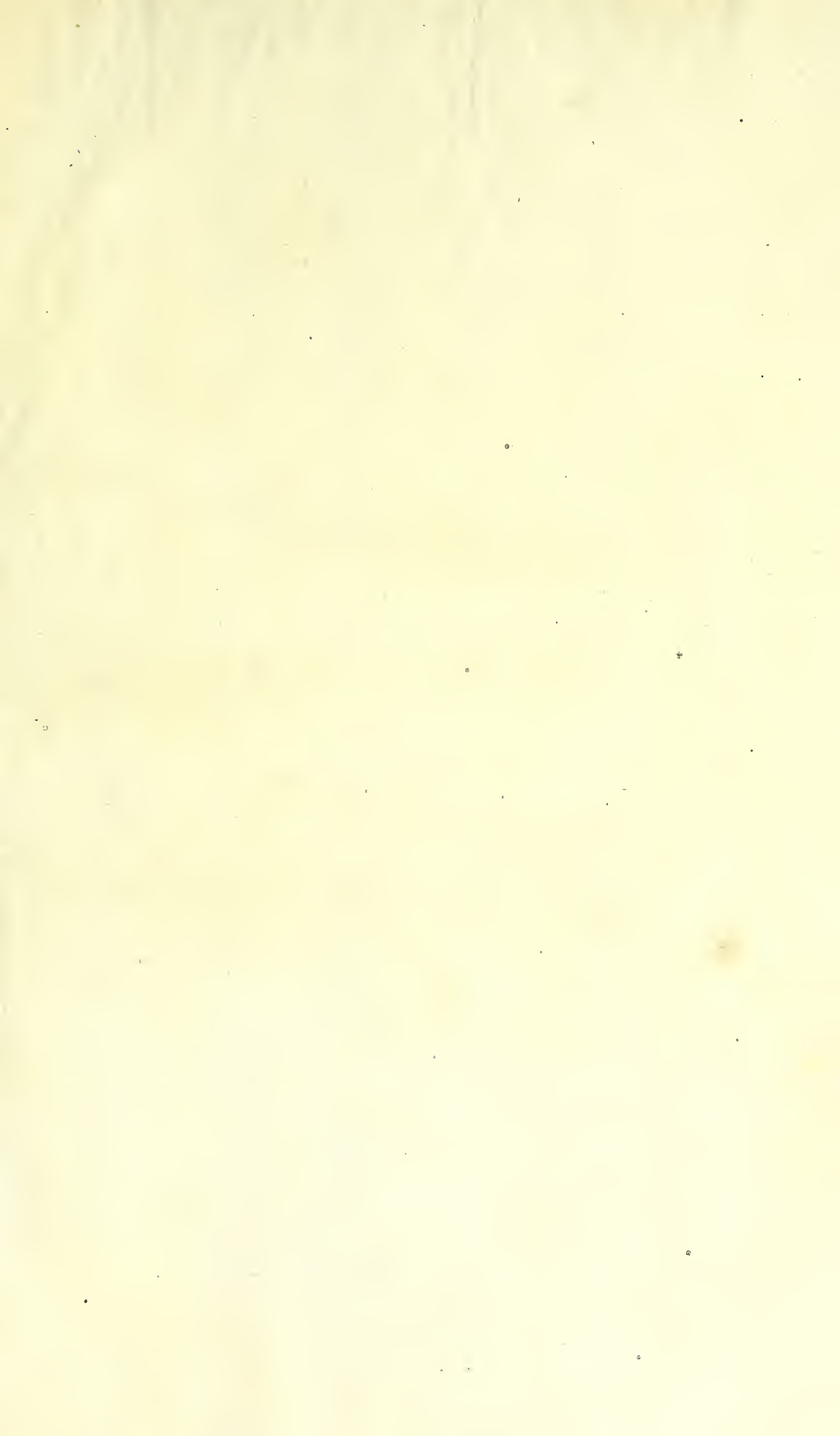
T.

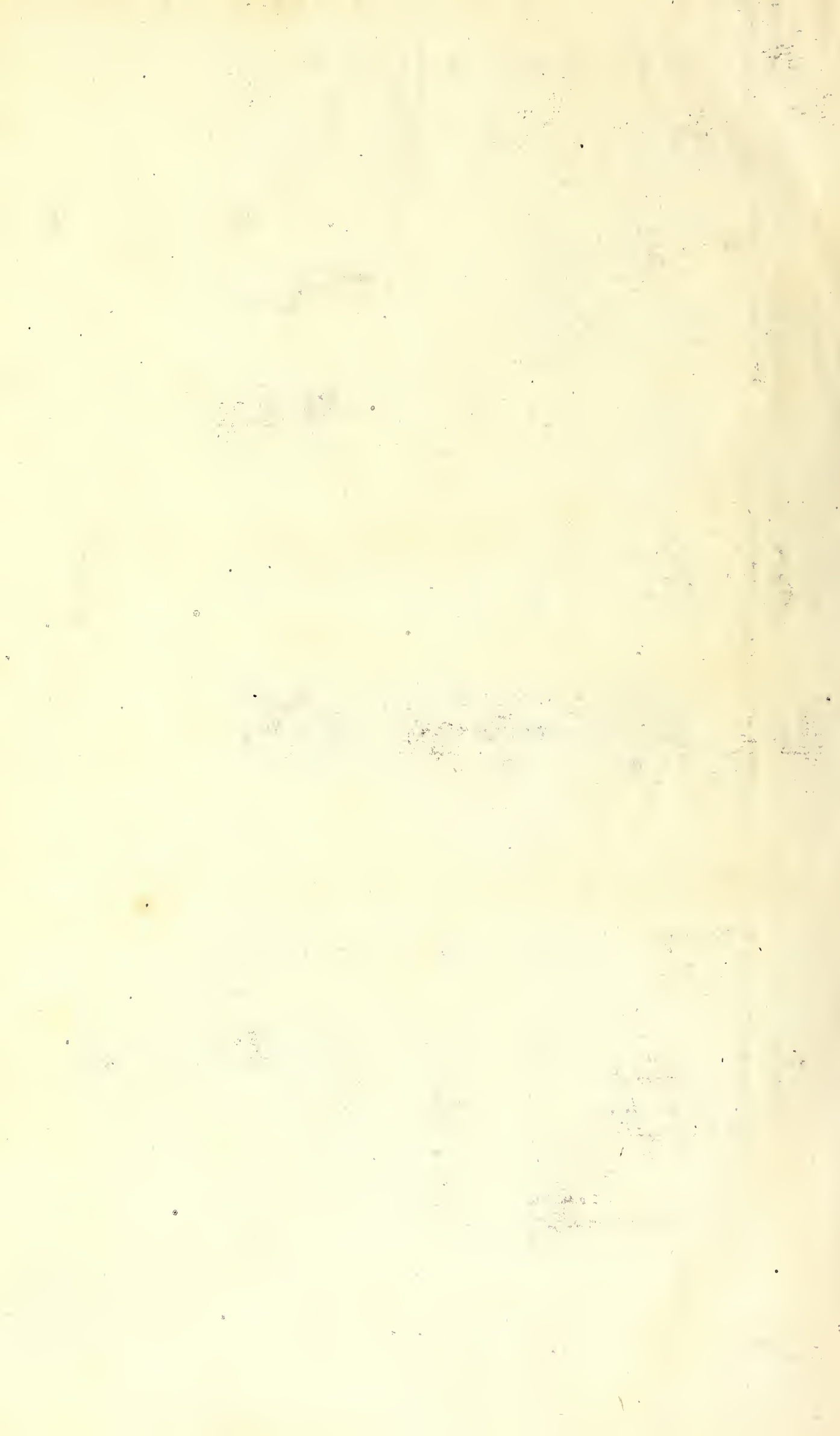
Tesselschaade Roemers. 13. 17. 30. 42. 80. 81. 83. 92. 93. 95. 98. 99. 100. 103. 107. 112. 128. 132. 134. 139. 146. 160. 167. 168. 194. 198.

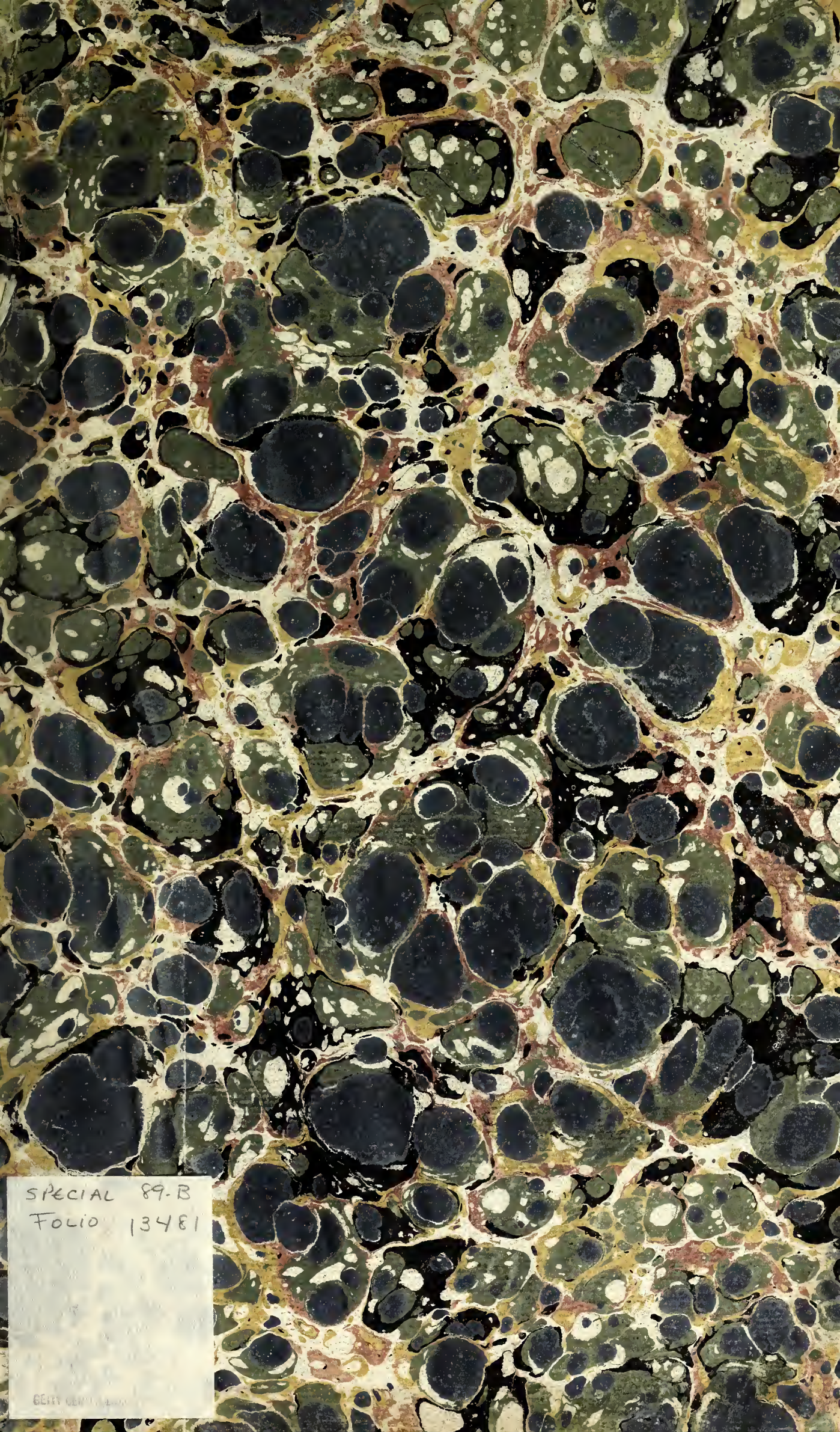
W.

Willem Bartelot. 153.

SPECIAL 89-B
FOLIO 13481

